Գիրք Գ. 1938 Թիւ 3

ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ, ԳԻՒՂԵՐԸ, ԼԵՌՆԵՐԸ, ԳԵՏԵՐԸ, ՎԱՆՔԵՐԸ եւ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԱՅՐԵՐԸ, ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ, ՀԱՅ ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԴԷՄՔԵՐ (Թագաւորներ եւ իշխանաւորներ, կաթողիկոսներ եւ եկեղեցականներ, ազգ. գործիչներ, համալսարանականներ, նկարիչներ, խմբագիրներ, վաճառականներ եւ այլն), ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊ ՈՒՆԵՑՈՂ ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, ՀԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ եւայլն

ԽՄԲԱԳՐԵՑ

Հ. ՄԿՐՏԻՉ Վ.ՐԴ. ՊՕՏՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿՑԻ

1938

ՏՊ. ՊՈՒՔՐԷՇ

Ընթերցո՛ղ, կարդա՛, եթէ ունիս անուն կամ ծանօթութիւն պակաս կը գտնես՝ հաղորդէ հետեւեալ հասցէին P. M. Bodurian Prumoasa-Ciuc (Rom.)

Գինն է 120 լեյ, 1.25 տոլար, 25 ֆրանք, 4 շիլին. 90 լիվա, 100 դրամ, 100 [illegible]

Սիրելի բաժանորդ «ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ»-ի

Վստահ Ձեր նիւթական աջակցութեան. եթէ որ բաժանորդ արեանագուսնիցամ՝ այս վիրաւոր գարձին ձեռնարկեցի միս մինակս ապուինած իմ բանաւոր ուխտաւորիս եւ Ձեր բաժնեցիներին։

Մինչեւ հիմակ ո՛չ մեկ անգ, ո՛չ մեկ բնկերութիւն եւ միաբանութիւն չեն հրատարակած այսպիսի մեծածաւալ գիրք մը, ինչ որ պիտի բլլայ «ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ»-ը։

Գաղեկրագարդ, մեծագիր այս ամէն հայու օգտակար գիրքը՝ 4000 էջերէ պիտի բաղկանայ։

Որպեսզի գէր նիւթական ծառայութիւն չուանենամ, կը խնդրեմ որ երբ «Հայ Հանրագիտակ»-ի մեկ գիրքը կը սառնամ ԻՍԿՈՅՆ ամոր փոքրիկ արժէքը զրկեմ Ձեր ուղղանի մեր բնկերաւոր գանձիչին՝ որուն հաշիւն գրին կոգին վրայ կը գանեմ։

Ուրիշ ապրեր այսպիսի մեծ գործեր գնուածքի նպաստներով լոյս կ՚ընծայեն. իսկ ես միայն Ձեր բաժնեցիներով կը գոհանամ։

Գաստան է ուրեմն որ այս գրիս վերջը արեանագրեմ բոլոր իմ վեարող բաժանորդներուս ամուսնիրդ. ապագայ գարերուն յանձնելու գանոնք՝ որպէս նիւթական ապնեցին իմն։

ՈՐՔ ԲԱՐԵԿԱՄԻ, ՈՐՔ ԲԱՆՈՒԹԻ ԵՒ ՈՐՔ Ո՛Ր ԵՒ Է ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՁԻՆ ՁՐՈՒՆԻՐ «Հայ Հանրագիտակ»-ը։ Դպրոցներու, ուսուցիչներու, փոքրիկ հաստատութիւններու գրադարաններուն մէջ ազգի գեղեցիկ գինով կը տուի. եթէ անոնք մեզի դիմեն։

Ո՛վ որ իր բաժնեցիները իսկոյն չի վեարեր. ԱՆ ՄԵՐ ԳՈՐԾԻՆ ԿԱՂԱԼՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌԻ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱԼ։

Գ. գիրքը արդէն հրատարակ եղած եմ եւ զրկած բաժանորդներուն, որոնցմէ կրկին կը խնդրեմ որ ամէնքը բաժնեմին բաց հարցով մը ՂՐԿԵԼ իմն (անոնք որ չեն զրկած) իրենց ծննդավայրին անունը, գրադումին եւ այլն։

Կրկին կը լիսեցնեմ Ձեզ, Ծարգելի Բաժանորդներ. ԻՍԿՈՅՆ ՎՃԱՐԵՆԼԻՔ Ձեր ստացած գրքերուն գինը։

Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԹԱՔԻ ԱԶԸՔԿԷՕԶԵԱՆ

Կ. Պոլսեցի — Փարիզաբնակ

ՄԵԿԵՆԱՍ

«Հայ Հանրագիտակ»-ի Ա. գրքին

Ազնիւ եւ Սիրելի Մեկենաս,

պ. Ա. Ազըքկէօզեան

ի Փարիզ

Հին պարտք է մեր գրաւոր շնորհակալութիւնը՝ ճիշդ հեղինակներու համահաւասար յարգած ու սիրած է Գրերու Մեկենասները։ «Հայ Հանրագիտակ»-ի ընթերցողները, աշխարհիս չորս ծագերուն մէջ յարգանքով պիտի յիշեն Ձեր անունը։

35 տարի, սիրելի բարեկամ, ոչ ոք քաջալերած էր զիս այսպիսի գումարով մը։ Շնորհակալ եմ։ Թոյլ տուէք որ ես ալ փոխադարձ Ձեր անունով 10 Արտասահմանեան Ազգային հաստատութեանց կէս գնով մէկ մէկ օրինակ «Հայ Հանրագիտակ» նուիրեմ։

Անուննիդ անմահ մնայ եւ տա՛ս ազգիդ։

Անկեղծ մաղթանքներով

Ձերդ՝ Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

ԲԻՐԶԻԼԼՆ, տգրագրական գրչ. Զանգեզուր գաւ. մէջ։

ԲԻՐՄԵՆԻԼ (Հիւսիսային), քրդ. Հնդկաստանի ազգ հայերը 1800—3 Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուամբ եկեղ. մը կը յիշեն։ (Դաշրամանեան «Դրագ. Տաս.» 1935 եր 135)։

ԲԻՒԶԼԼՆ ա. Փաւստոս Բիւզանդ։

ԲԻՒԶԼԼՆԻԼԵՒ ա. Մատիրոս Դպիր։

ԲԻՒԶԼԼՆԴԵԼԵՒ Նորայր Մեռած է Բերա 1845 Մարտ 4 — 16ին։ 9 տարու Վենետիկ Ս. Ղազարու վանքը կը գրուի։ Դեռ մը-գին մէջ է նոյն տարուան նիւթմա. գրամ-բարդը։ Այդ ժամանակ քանանայուս փոքր ա-չակերտաց կրթիչներն էին գաւառական Հ. Գեր-տրոս Մխիթարեան վրդ. և Նիկոլաս Արքանար Դեր. Իշխանեան Արքեպ. Գիւրեղեան, հայրենի ան-ուանքին էր Հ. Սուքիաս Պարոնեան։ Այս նախա-գասարասական չրջանին՝ փոքրիկն Նորայր իր գիմացն առած էր մեծ Հայկազեանն ու Զարգա-ցիչաց գիրանանութիւնը. հանգամանան ժամերը կ'անցուցէր գանանց ուսումնասիրելով գրագիր։ Ե տարի հոգ իր շնչիչներով վանքին վարժարանը կը փոխադրուի, բարձրագոյն ընթացքին հան-ելու, և ի սկզբան իրեն գասախօսակ կ'ունենայ Հ. Համազասպ Թէրզիմանեանը, յետոյ Հ. Դ. Ալիշանը։ Այդ չրջանին մէջ ժամանակ կ'ու-նենայ թեզիներ հայագիտութեան նուիրելու, մանաւանդ որ Հ. Ալիշան ըստ գասարանի յա-գարդեալ կու տայ անոր գասագրաց։ 1866ի Զատիկն քանանայ կը ձեռնադրուի։ Այս վեց տարուան մէջ կը գնէ նաև Եվն իր ամբ ընդար-ձակ և ամենաբարեր գրչական մատենադարանն՝ որ ապագային պիտի գոյանար «Հայկական բառա-գանութիւն. որուն իբր նմոյշ քարոզ չատ քիչ բան հրատարակած է։ Հայրն. քանանայ ձեռնադրուած՝ ուսուցչի պաշտօնով Մատենադարանի վարժարանը կը գրուի ուր մնա 2 տարի կը պաշտօնավարէ։ Այդ չրջանի աշակերտներէն կը յիշէ Արքիմարը, Մ. Տիւզեանն ու Զ. Երիզմանեանը։ 1866ի աշնան վանք գասանայով Տպագրաց և Ձեռագրաց գրա-գիտութեան պաշտօնը կ'ստանձնէ։ 1869ի Ապրի-լին Գալիա կ'ուղեւորի։ 1870ին Գասաբլանքի Մխի-թարեան վարժարանը երբ կը բացուի՝ Նորայր իրեն ուսուցիչ հան կ'անցնի։ 1873ին Լոգան գասանայով՝ ի գասասխանի Հիւսիսիոց Արքանար նոյն տարուայ Յունիսի 13ին գրած նամակին, իր Հայր Գասաւորչին՝ Իշխանեան Վրդ. Գիւ-բեգեանի կը գրէ նամակ մը՝ որով կը հրաժարի Մխիթարեան Մխարանութեան անգամակցու-թենէն— 1879ի գարնան, իրեն աշխարհական Բարիզէն Գալիս կը գասանայ իր Դարպ. Հայ բառ-գիրքը հրատարակելու և յանկարծ տարին ի լոյս կ'ընծայէ անոր առաջին թերթը։ Այդ գործն ի գլուխ հանելու համար կը տարուի Նիւթական նեղութեամբ տարին։ 1882ի Դեկտեմբերին Պոգ-հոյմ կը մեկնի, ուր կը մնայ մինչև 1903։ 1903ի Սեպտեմբերի վերջին արքին ի վեր նա կ'ապրի Վենետիկ։ Ս. Մանգանաս եկեղեցական գիմաց։ (Հասցէն՝ Mr. N. de Byzance Norair—Sant' Angelo No. 3536, VENIZE)։ Վերջին տարիները չատ ծանր հիւանդութենէ կը տառապէր։ 1910ի Ս-գոստոսին իր գասերուն վերջ տալու համար տարուական երկիւղալից արագարձութիւն մը կրեց, և ամենայն վիրտրով մը կրցաւ փրկել անոր կեանքը— Նորայր՝ Հայ բառաբերներու ենա պիտի ապրի իրեն յանգանգաւոր, իսկ Հայ ժողովրդեան ենա՝ իր գրականաց բառգիրքով, որ քարդ լոյս տեսանելէն ամէնէն գասարանայն է, և այսոր Հայ ժողովուրդը կ'ափսոսայ անիկ ուշադրի չկարենայ ապաւեցուն համար, վասն զի գրաբար է։— Նորայրի 9 տարուգարանութիւն-ները գաղտնիքն բառերու — որոնց ծագումն ստեղծեան է —, ընդունած է Լիզբի իր մեծ բառգիրքին Ուսումնասիրութեան մէջ։ Գենեզասական գարձերուն մէջ ամէնէն ուսելի ալքի գարձն է Կարիւնը, որ 1900ին Թիֆլիս հրատարակուեցաւ։ Հրատարակուած այս գործը կրնայ պատմիչ ենասարերներուն Նորայրի ընդարձակ հայագիտու-թեան հմտութիւնը, տարբերենակ յիշողութիւնը։ Այս մեծ գործէն առաջ առանձին հրատարակած էր «Հայկական բառաքանութիւն, Ուղղութիւնք ընթերցուածոց մատենագրութեանց նախնեաց և նշանակութեան բառից թիւ։ 1884ին հրատա-րակեց «Գենեզասութիւն նուագարան թարգ-մանութեան վերջոյ Հիւսիսի Նոր-Զանգեզուր Պոգնոյմ ազգաբ մէջեղին վերադարձութեամբ հրա-տարակել սկսաւ «Գենեսէրոյ (նրբաս. գրագ), որուն բնագրան գրած էր «Որքան կարեմ՝ գալն առանձ., և Ա. գրագը 15 Մայիսի 1887ին հրա-տարակեց։ 1892ին լոյս ընծայեց Գրանանքին անոր մը։ Բացի այս գործերէն, աշխատակցած է չատ մը հանդէսներու և արագիրներու իր Հայ բա-նասիրական յարաբերութեամբ. թնչպէս «Մասիսի՝ «Թերթիմանը Եվրոպայի, «Փաւանդի, «Հանդիսի, «Մշակի, «Հ. Համազասպի, «Բազմավէպի։ Սա-կայն այս հրատարակած գործերով չէ որ Նորայր Հայաբանութեան մէջ նշանաւոր անուն մը թողած է, իր 50 տարուան անընդհատ աշխատութեան արդիւնքը գեռ անտիպ կը մնայ, բաց ի մասնա-գան ուսումնասիրութիւններէ՝ ձեռագիր կը թո-

գու. նախնեաց բարոյ գործերուն պրպտողութիւնները. Հայերէն Բառգիրքը. Մասրին Հայերէնի Բառգիրքը. Ան վիմաքարի գործերն են, որոնց վրայ գիրերը ու գրերեկ ուշխատած է ան, և բնական է իրեն համար խորհելի քաջ մը զգալ հանդէպ հայ հասարակութեան անտարբեր զգացմանն, որուն յուսաւորութեան համար աշխատած է ան. և որ դեռ չի գիտեր գնահատել և վարձատրել աշխատաւորը. նա արտաքնամէջ կը թղթատէ Ներկայիս ի Թիֆլիզ հրատարակուող «Նոր Հայ պատմագրաց շարք», որ խառնուած է ըլլալով քարոզ հրատարակիչներէն ֆասարակչագոյնը, և որ նորարարի համար իրաւամբ անկասար գործ մ'է. Հիմայ իր ձեռքին տակն ունի «Նահապետ Պուլխարը», որուն վրայ քանի մը տարիներէ ի վեր կ'աշխատի և զոր դիտի՝ ՆՈՐԱՅՐ ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ տպագրել տալ ընդարձակ ուսումնասիրութեամբ. Բարգէն եպիսկոպի «Ցուցակ ՀԲԼ տարեգանց գանձ Հրատարակչական ընկերութեան մը մէջ. տպանովատէս հայ հասարակութիւնը պիտի վայելէ մեծ աշխատաւորին անխոնջ ուսումնասիրութեանց պտուղը և ա՛յդ պիտի ըլլայ իր գրչին յիշատակը. Իր սեպ մատերը հիրմեան են և այդ սուրբ գիրքն աշխատութեան և ցաւերու տակ ընկնուած է. Բայց իր միտքը նոյն իսկ իր կրած գաւառ ցաւերուն մասնակ մի՛չ հայապիտութեան համաշխարհակը Մեսրոպ է. Նախնեաց գործեսան ա՛ռնէ իմաստ և բան՝ իր մաքին մէջ բառարքի սեռով գաղաւորուած են, հարցո՛ւր իրեն բան մը նոր խորհրդ քեզի կ'բռէ՝ Քէ գրան ա՛ր հեղինակները գործեսան են, և մէկ վայրկեանին մէջ կոչած հեղինակին գործը գիմաց կը դնէ՝ ցուցամատը հարցուած բառին վրայ դնելով։ (Հ. Մ. Գասուրեան՝ Թեոդիկի «Ամ. Տարեցոյց», 1912 եր 373 Ճ)։

ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ Մինասեան. Մարիամեան Սարմանացիր ժողովի հրատարակեան. Ինան է Հայկազ. Նախնեական ուսումը առած է տեղւոյն Ազգ. վարժարանին մէջ. մէկ տարի յաճախած է Գեղարքունեաց գաւառը. 1895ին կ'աւարտէ Հայկազի Ցրտնուազեան գաւառը և նոյն տարին կը մտնէ Ամ. կարդարեան պանդուխի հարուածաստան մասնաճիւղի բացած մրցումին և առաջնութիւնը չանցուով կը մտնէ նոյն հաստատութեան մէջ.

1906ին, պանդուխի ընդհ. տնօրէնութիւնը գնահատելով իր աշխատութիւնը գինքը կը դրկէ Աիմաստ. Եւ 1911ին այն տեղ հիւր մը հաստատելով կը վարէ տնոր տնօրէնութիւնը. Տիգրանակերտի մէջ իր գոգմէ հիմնած մասնաճիւղին տնօրէնութիւնը ևս կը վարէ մինչև 1915։ ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ ՄԻՀՐԱՆ Մինչև 1924 վարած է նաև Օսմանլի, Սրուանդզտի, Մանդուսի, Բասուրի մասնաճիւղերուն տնօրէնութիւնները և Ս. Գարոյ մէջ քանիներուի փոփուկ պաշտօնը։

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ ա. Խաչանգուլ

ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ, տպագրատ հայերէնի ամենաբեղ, տպ. Գալիս 1896—1916. Արուեստագէտ խմբագրապետ՝ Բիւզանդ Գէլեան, խմբագիրներ՝ Գարոյ և Աշտա Գէլեաններ, տպագ. Արշակ Աղպաչեան. 1911—12ին թիւ. 1—16 գաղուածքաս «Մանկիրատ»։

ԲԻՒԼԳ ա. Բուլ։

ԲԻՒՓԱՆԻԼ, Փարք Սոֆոյ Հիւսիսարևելեան-արեւմտեան մասը. սկսած Սկիւտարէն մինչև Էսքիշէհիր, բովանդակելով իր մէջ Նիկոմիդիոյ գաւառը, Գրուսայի Նահանգը և Գասթէմունիի Նահանգին արեւմտեան մեծագոյն մասը։

Հայերը Բիւթանիոյ մէջ գաղութներ հաստատած են մանաւանդ այս հոգեմտաց թուրք իշխանութեան տակ իջնալէ յետոյ, սկսած 15դ դարու վերջերէն։

Բիւթանիոյ ամէնէն յատ հայաբնակ մասը կը կազմէ Նիկոմիդիոյ քեմը, բաղկացած Նիկոմիդիոյ գաւառէն և Գրուսայի Նահանգի Մայովայի 1ԵրԷանէն։ Նիկոմիդիոյ քեմին մէջ էր Աբամաչու գաղութանքը, որուն փոխ-վանահայրը նաև առաջնորդն էր Աբամաչ և Քասախոյ գիւղերուն։ Գրուսայի Նահանգին մէջ գլխաւոր Գրուսայի և Գիւլեմի առաջնորդութիւնները, իսկ Գասթէմունիին, երբեմն մաս կազմած Նիկոմիդիոյ քեմին վերջերը ունէր իր ուրոյն առաջնորդը։ Գալոյ չրջանի վարչերը, մինչև Գարքոյ, ենթարկուած էին Գասարքարքարանի ազգային գեկավարութեան։

Բիւթանիա ունէր բազմաթիւ գաւառ հայաբնակ

գիւղեր, իսկ մեծ քաղաքներու մէջ Հայերը ուն-էին իրենց առանձին թաղերը։

Բացի Պոլսոյ յրշանէն՝ Բիւրգանոյ մէջ Հայաբնակ քաղաքներ էին Ատապազար, Նիկոմիդիա, Գու

Սոյ մայր սիրուց Գոյու Գասարիարքական իրաւասութենէն զատելու, Բիւրատ Մարայի մէջ կը յաջողի հիմնել «Կիլիկիոյ գրականութեան» անուն ընկ. մը որով խոշոր յարաբերութեան կը մտնէ Կիլիկիոյ բոլոր քեմերուն հետ, այդ ասիրով գաղտնաբար Կիլիկիոյ հայ բնակչութեան լիակատար մարդանամարը, զոր անոնց գրական ուշի ցարդ իր քով։ Երբ գասարիարքարանը ուշնդութիւն մը նկատելով Կարագ.ին անջատողական շարժացը՝ փորձեր կ'ընէ անդամնու նոյն սիրուն իրաւասութիւններէ՝ գոյն հասարակ վիճակի մը վերածելու, Բէյթիգեան կը յաջողի նոյն ատենի գասարիան ներքարար Ժէվոէթ փաշայի միջոցաւ. պէրաթի մը ձեռք ձգել Համիտէն և գտանել Սիս, մինչ միւս կողմէ Բիւրատ բուսան յոգուսներ կը հրատարակէր Մասիսի մէջ (Սմիրնա Բիւրատացոյնց սարդարութեամբ), ի պաշտպանութիւն լոկ Սոյ սիրուն, թէև ինք գվերջ հանգանակոյց Ազգ Կարագիսին՝ անոր թիւր քաղաքականութեան համար — 1885ին կ'ամուսնանայ Հասքէոյ Գայի. Որբանոցէն վարժուհի մը նա (Եւգենիա Շիլմանեան) որ 5 տարի յետոյ իր յեղափոխական գործունէութեամբ ամուսնին նա պիտի բանտարկէր և պիտի զրկուէր ազգերուն յոյսէն (Տե՛ս «Բանաք բանաց»)։ 1885 Սեպտեմբերին կը մեկնին Կիւմրիէնէ, վարժարանին անարգնութեան պաշտօնով, որուն ջերմեռ ցնցմանէն հետանցած՝ 6 ամիս յետոյ կը վերադառնան Գոյիս ուրիշ կ'անցնին Զէյթուն՝ Մարաշի կողմէ անարգն կարգուելով անգլոյն գաղութներուն։ 1887ին անցի կ'ուսնանայ Զէյթունի Կրթեր, ապրելով 950 տ. նկեղեցի. վարժարան. Բիւրատ կ'ամրապնդի մեկնել Գոյիս ընտանեաց, ուրիշ քանի մը ամիս վերջ կ'անցնի Սամսուն, մինչ անարգնի պաշտօնով. ուր տարի մը պաշտօնավարելէ վերջ՝ ազատական պայքարի մը հետեւանքով կ'ամրապնդի լիակատարական անկախ վարժարան մը հիմնել հոն — ժողովուրդին խնդրանքով. — զոր կանգուն կը պահէ 2 տարի. 1890ին Թուրգարուի ցաւոյ տեղի կ'ուսնանայ, և Բիւրատ կը պարտաւորի փակել վարժարանն ու իր Հնչակեան ներ. կայացուցչի ընտանեաց կ'անցնի Կիլիկիա, համրան անվերջ կիրարով իր կուսակցութեան բրոմանանդ ընկերով, Մարդուան, Ամասիա, Թոքատ, Զիթիկ, Եւնի Քան և Սըվազ, ուր հանդիպելով ընկեր Շմաւոնի՝ 5 որ ոյ հոն կը Մաս տատանութեամբ ու կը մեկնի Կիւրէնի համրով իր ինքնամոյրը։ Մոսկոյի 10 ամսի հետ՝ Եարբուզ գիւղին մէջ կը ներքակայուի ընտանեաց և ուղղակի Մարաշ կը փոխադրուի. ուրիշ Հայկ (տես «Բանաք բանաց») մանուան գասարարութեամբ — Հինգ տարի գնդանեանքը մը նալ վերջ. 1895ի ընդհանուր ներումէն՝ ինքն ոչ ազատ կ'արձակուի։ Իրեն արդիւնաւոր ըստ յոյ ինքնամարը գասարաց, կ'ամրապնդի Երուանդեմ հրթիռ և անիկ Գոյիս, ուր կը Մաս 1 տարի Գասարքեոյ՝ Աբամեան վարժարանի իր ուղեկցուսուցիչ. մինչև որ կը պարքի 96ի գէղքը։ Կը փնտռուի և խոշոր կը յաջողի կիրիկը գնել ընտանեաց Եղիպտոս։ Հոց կ'ուզի իր փեսանքի նոր յրէանը, հրթ., գր. և հասարակական Գանիրէ կը հիմնէ «Եկեղեցական Հրթարան Գանիրէի» անուն վարժարան մը զոր կը վարէ 6 տարի, միամամանակ հրատարակելով Գիւմիկ կիսամսեայ պարբերականը, յետոյ Նոր Օր եւ 1 տարի։ Կուսակց. վերնիրէ ցցուած՝ կը մասցրէ քաղաքի Գիպրոս, Քիթիրի «Հրատարակչականին» հետ համանուագեան ըստ յոյ պարբերաբար գրելով իր անոնց ձեռագիրներուր Կանցնի Բոս. Սակայն ուր քարոզիչներուն պատճառով ամիս մը կը տարուի Մաս, նոյն միջոցին է որ «Հրատարակչականին» խափանման գործը կ'առնէ. Ազգանուանցիներն բարեկամներ կը հրաւիրեն գինք. Անցնելով կրկին Ազգանանդրիս, կը վերսկսի իր նոր կեանքին. Քանի մը ամիս ազգաւոր վիճակի մը անցնելէ յետոյ. կը վերսկսի հրատարակութեանը «Փիւնիկ» յարաբերներու, զոր կը յարուցանէ 6 տարի և զոր պայքարի միջոց մը կ'ընէ, հարուածելով արդեանաւ կամարտանութիւններ, մինչև որ կ'ազդի Սահմանադրական Ա. ընտրութիւնը կատարել ուսյ Թաղ. խորհուրդին։ 1904ին կը կոչուի Ազգանանդրիս ազգ. վարժարանաց անարգնութեան զոր կը վարէ 2 տարի. միամամանակ Ազգանանդրիս Քաան Գասարանաց Էմբերի պաշտօնին։ Այդ միջոցին Բուսիս կը համրարդի իր 2 զաւակները Վենեսիս Մարմարեան վարժարանը գնելու և այդ տարին Բուսիս ֆարեր քաղաքները կ'ուղղի։ 1907ին կ'անցնի Թուրմանիս ուր կը Մաս 10 տարի։ Հոն ֆրեր.բանասանդութեամբ մը կը հանդիպանայ Գասարին Սիլվայի որմէ գնահատական գիր ոչ կ'ստանայ։ Գասանդայի մէջ վատ մասնութեան մը զոհ, կը հարկադրուի հետանալ Թուրմանիայէ՝ չգիտակցող Գոյիս զրկուելու ազատանդրիքին ասակ, համիտարարդ ուսման ատենանագեան Զիմպրուի որով։ Կը վերադառնայ Եգիպտոս 1908ին. երբ քիչ վերջ կը հաստատի Օսմ. Սահմանադրութիւնը, Բիւրատ Գոյիս կը գայ ընտանեաց։ Կը պաշտօնավարէ իր խմբա-

գիր Մանդու�, քիրքիանիով Բանեն բանս վեր-
ջը։ — Երգիրը. 1. Բուրգիրէն, 2. Ամարայի
արիւնը, 3. Վիգարուար հիրոյը, 4. Բանաչ բանս,
5. Ծրագրէ Մասուն, 6. Թիանգարանները, 7.
Գեղի Ծրագրէ, 8. Մեհեան Վեր, 9. Ծրագրէ
Մասուն հայկ։ Հրատարակած է նաև «Փիւ-
նիկը» 5 հ. «Գաղափարը» 42 թիւ։ Ջուլֆն Վա-
գրեանի հետ կիսած է կրտսերագրական աստ
մը «Ժամանակագրի մասնակցարան» անունով,
որ ցարդ լոյս ընծայած է 20է աւելի գրանցան
հրատարակ։— 1908 Հոգ.ին Զէյթունի Մարայի Ազգ.
Երեսփ. ընտր.։— 1896էն ի վեր գաղտնի է որ
հ է յեղ. ֆուսանքութեան մը գաղափարէ և
կ'անցամանքի մայրաքաղաքին հրատարակ. մոգովի
Ազատական բարիին։ — Գր. Հանիանանները.
Հայի-Լեռն. Ազատ, Թար. Մասակ, Հայրեաց Լեռ-
Հարցի, հայկ։— 1910թն՝ 23 ամեայ հանգանա-
քանէ մը վերջ՝ հարգանարաղանքանը յաղուրդ
աստան է, անցանելով Զէյթունի բանանանէն ազատ
Հայի-Հանի հետ 3 ա. կէս ամիս հիլիկիոյ ֆարա-
ստար ֆեդրանանէն ազգեցան է ուսանանարար-
քանց հարար վերադարձին ազատանելով համ-
բարգանքանէն՝ անցան է Ամերիկա. Ամբէնքի
Հանրանանէն ազգեցով — Գանիրէի մէջ է որ
հանդիպան է Տիգր. Երգանքը գրուն մը և ազգա-
նալ հարար Մարանիս Գիլիզիկիի հետ մանրամ-
նալով, յաղթան է ձեռք ձգել ֆինանսը. Նաքի-
բան անարգին գրեց մը, զոր ի մասայ մասագիր է
հրատարակութեան ասելով Հայութեան հանդեր-
ներու ազգ մեծանան ու մեծագի երգասարդը.
Այս ասելիս չիշենք թէ յանդիմանելու համար
անոր չիշատակը, թուանց Հիլանեան Շաւարշ-Հա-
մբանի, Տոքթ. Ենիքիլեանի, Օհանիկ Թաշ-
հանի և Բարանց Գնանանի ընկերակցութեամբ
1904էն յետագանդրու հիմնած է «Տիգրան Երգ-
ասար» մասնաբանը (յատան-ընկերցաստան). (Թե-
գիկ՝ Տար. 1912, եր 371)։

Մարտ Բիւրատ գոնէ գնաց 1915ի թրքական
ոգեանէն։

ԲԻՒՐԱՆ Բագրատունի, Արգատրս. գրող։

ԲԻՒՐԱՆԻ ՎԱՆԻՐ, հին գիւղ Մանանաց Մշուկ
գաւառի։

ԲԻՒՐԻ ֆամ Բուրի, հայրանանի գիւղ Շ. Գարա-
հիսարի. 400 ասուն հայ բնակիչ ունէր։ Երգիս ե-
կեղեցի՝ Ս. Աստուած և Ս. Գէորգ. ունէր նաև ազ-
գային վարժարան մը, ուր 1900թն 102 մանչ կը
յաճախէին։ Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյն հա-
կառաջ կար սա արձանագրութիւնը.

«Լուսապսակ մարդիրապաց
Երկուց դիւրաց Ճանապարհաց»։

ԲԼԱԹԱՆԻ ֆամ Գլաբանա, գեղ. Տիգրանակերտի.
բն. խառն, 35 ասուն հայ, ունէին Սարգսեան
դպրոց մը։

ԲԼԲԼԱՆ ա. Բլբլան։

ԲԼԴԱՆ ՀԱՏ, յանանայի գեղաշէն ե. Հայաստա-
նի մէջ, որուն հանգամանի ջուրը «Քիրա.» կ'ան-
ուանեն գիւղացիք։

ԲԼԵԿԱՆԱՏ, հին գիւղ Մանանաց Մշուկի գաւ.

ԲԼԻՆ, հայրանանի գիւղ Ագուանանի Հոգի գաւ.
բն. 45 ասուն, Ներսէն և Վերանգա գաւառանարէն
գաղթած. եկեղ. Ս. Մինաս, Նուիրեալն 75 վերան
հնոյ։

ԲԼԷԹԱՆԻ, հայրանանի գիւղ Մանանաց՝ ըստ Ջա-
բրանանի. եկեղեցին գաւառանած է 1696թն։

ԲԼԷՏ ԴԱՐ, գեղ. Տիգրանակերտի, 50 ա. հայ
բնակիչ ունէր և եկեղեցի մը։

ԲԼԷՐԱՆ, բարգերագոյն և գլխաւոր յեռ. Գաւ-
ատանի գաւառի։

ԲԼ ՀԱՍԱՆ (Բլլ Հասան) բժիշկ. որդի Ջաքա-
բիա բժշկի կը յիշուի Հերամիոս վանքի ար-
ձանագրութեան մէջ։ («Բազմ.» 1931 եր 76)։

ԲԼՈՒՐ, մեծ գեղ. Մանանաց գաւ մէջ, 1900թն
290 ասուն հայ բն. ունէր։

ԲԼՈՒՐ, հին գեղ. Բարգրանանցայ մէջ, Ս. Մանակ
նոր աստանցան է հոգին։ Գարբան Բարգաց գիւղ
կը կոչէ. 1900թն 90 ա. հայ բն. ունէր։

ԲԼՈՒՐ, գիւղաքաղաք Քարբուտ վիլայէթ։

ԲԼՈՒՐ, գեղ. Գարնոյ, 45 ա. հայ բնակիչ ունէր.
և 35 ա. թուրք. եկեղ. Ս. Գէորգ. ունէր նաև
դպրոց մը։

ԲԼՈՒՐ, գեղ. Բարգրգի. 1900թն 350 ա. հայ եւ
թուրք բնակիչ ունէր. Հայերը 120 ասուն՝ ասուն-
էին Թոգի մէջ կը բնակէին. եկեղ. Ս. Գէորգ՝
1840թն կառուցուած։ Գաւ մասրանանի գմբէթ
մը. որ Մանակ եղբի մը գերեզմանը կը համար-
ուի։ 1855թն Նէվրուզեան Ազգ. վրդ. կը բանայ
գոյն և արձանագրութիւնէն յայտնի կ'ելլայ որ Հա-
յերը կը վերաբերին նաև Ս. Մարտիրոս, Ս. Նշան,
Ս. Վարդան ուխտատեղիները։

ԲԼՈՒՐ, գեղ. Վերին Գուլանցի վիլայէթի մէջ.
բն. 60 ասուն կիսը հայ էին, կիսը քուրտ։

ԲԼՈՒՐ ֆամ Բլուրս, բարգերագիր ասան Վերին
Բասեն գաւ.ի Մեկնուգեանց արշաւանքի ասեն
երբ նոր ապաստանած էին չրխանայ հայ բնակիչք
և վանանանք՝ Քշանամի պարիսպը խարսանելով
նոր կը մանեն և նեղանիները, որոնց թիւն էր
7000 բն. և 60 կրանաւոր կը ապաստանեն։

ԲԼՈՒՐԵԱՆ, գիւղաքաղաք Հայոց Տարսուսի բանա-
ձեն վիլայէթի մէջ։

ԲԼՈՒՐՄԱՆ, գիւղ Արգէշ գաւ.ի բն. 60 ասուն
հայ էին և 61 ասուն քուրտ։

ԲԼՈՒՐՍ ա. Բլուր։

ՊԼՊԼԱՆ. հայաբնակ գիւղ Բարեբերդի, 1900ին 65 տ. հայ բն. ունէր. ձկդ. Մ. Աստուածատրին՝ 1864ին չքնաւոր։ Ունէր նեղոխանան վարժարան մը։ Մօտը կայ Ս. Կիրակոս անուն հրաշագործ աղբիւր, կայ նաև նշանագիր խաչ քարեղէն մը, զոր համբուրելու կ'երթան համբարձման առնին։ Կը կարծուի որ ԺԸ. դարու սկիզբները գիւղս 700 բնակիչ ունեցած ըլլայ։

ՊԼՊՈՅ ՎԱՆՔ կամ Բերդի անապատ. Կիլիկիոյ հին վանքերէն մին, գիրքը անհանելի։

ՊԼՊՈՅԼԻ ԳԻՒՂ. ս. Բերայ։

ՊՊԱՅՐ, Բերայր կամ Բերայրի գեղ, այս անուամբ գիւղ մը կը յիշուի Կոգովիա կամ Աստապունիք գաւ.ի մէջ։

ՊՊԻՏՍ ս. Պենեն։

ՊՊԼՊՈՒՆ, անկայտ գիւղի մը ան ունը, ուր ծնած էին Մ. Թաքաչ և Մ. Վարու, որոնց ուխտատեղիք կան տակաւին Գարեգէնք գաւ.ի մէջ։

ՊՊԻՆ, Բպինոն. գիւ. Մարաշ գաւ.։ Այս անուամբ Բպինոյ գաւառ մը կը յիշուի Սիւնիքի մէջ, ինչպէս Բպինոյ ջիրդ և Բպինոյ ջուր։

ՊԷՆԻ ս. Բպնի։

ՊՈՒԼԼՍԻՆ «Նոր գրքոց ժողովրդ. կամ-մարբասի (հրկչարարքարքիր)». տպ. Երուսաղեմ 1922—3։

ՊՈՒԼՍԻՆ «Հայ անցեալ-հնագրիր». տպ. Երուսաղեմ 1925։

ՊՈՒԼՍԻՆ «Հայաստանի Կենդր. վիճակագրական վարչութիւնն (յերկամայս)». տպ. Պերպերան 1926—1929։ Տե՛ս Բիւլսին։

ՊՆԱՐԵՂ, բերդ Յարբերդ Հայոց Մոքք գաւ.ի մէջ, ուր Տիրան թագ.ապանեանց Ս.Աստուծոյ կիրգ.ը։ Փ. Բուլանդ ապրանքի բերդ կ'անուանէ. կը յիշէ նաև հինգերեանց՝ որուն պարսպանիստերը արդարն Թորոսան գիւղը փոխադրեցին։

ՊՆԱՍԱՐ, կը յիշուի Սիւնեաց մէջ՝ իբրեւ սահման Տաթեւի վանքին։

ՊՆԱՍԵՐ. վերջինէն նման կը յիշուի Սիւնեաց մէջ։

ՊՆԻՆԻ իշխան, քարտուղար անարքն Հերիմն չարաթանքերքին որ Բարիզ լոյս տեսաւ 1905ին (1—9 թիւ)։

ՊՆՈՒՆԻՍ կամ Բնունիք, հայաբնակ գիւղ Սիւնեաց Մարաշ գաւ.ի. Լատա բերան կիւրեղագրիր. Հիւրեղագրին գոգմը կը գտնուի հին գերեզմանատուն մը, ուր ԺԴ. դարու արձանագրութեամբ գեղեցիկ գամբարան մը կայ։ ԺԴ. դարու վերջերը Բնունիք և Կիրակոսիկ գիւղերուն ոչխարն էր տէր Մարտիրոս, որ իր ժիրակ որդւոյն Օրդէնի մահուան պատճառաւ նոր բերդ էր Տաթեւու վանքին։

ՊԵԼԻԹԻ, հրդրդ քեմ Տիգրանակերտի և գաւառակի Պշնուվանու գարմագամութեան ներքեւ. ունէր 40 հայաբնակ գիւղ, մօտ 800 տուն հայ բնակչով և 11 եկեղեցիներով։ Գաւառագլուխն է Էրմէնի։

ՊԵՆԱՍ, գիւ. Թարգաւոյ։

ՊԵՐ. սոսկական՝ Աչառ Երգանքի որով հայաստանի վրայ կ'սոդաստանէ։

ՊՈՒՍԵ, «Երգիծաբանական երկասիրութիւններ. ազգային, հասարակական, ճաշ». տպ. Թիֆլիս 1920—1930. քանդ. Հայկ Գարագաշ։

ՊՈՒՍԵԱՆՑ կամ Փափազի Անգրեան, բժիշկ, ծն. Պուլգարիայի Մուշտա (տեղի Մուսանիոյ մէջ) գաղութը։ Նախնական ուսումը ստացաւ մէջ տանելէ յետոյ, ցերպի 1826 կամ 1827 թուականներուն կը սկսի ուշադիրել Պուլգարիոյ բժշկական համալսարանին. որուն ընթացքը յաջող կերպով կ'աւարտէ 1831 Փետր. 28ին. թեպէտ գոյց կու տայ անոր վկայականը. զոր իր ազգենիքը՝ Բերբերեան տիկ. Վ. Փափազեան ներկայացուցած է ինձ 1894ին։

Բաւական ժամանակ Մարսիլիոյ մայրաքաղաքը նստի մէջ բժշկութիւն ընելէ յետոյ. 1883-ին կ'անցնի Ն. Գալլս ու կը հաստատուի Հարգէոյ, որ ան ստանձն ունէր ճոխ ու փայլուն վիճակի մէջ նշանաւոր հայութիւնն մը։

Ճանաչ հան նեղատեսի գիրք կ'ունենայ Տոքթ Փափազի. և մասնագիտական Պոյոյ բոլոր արուարձանները մէջ կարող մանուցիչ (accoucheur) համբաւը։

Ժամանակակից եղած է Սերվիչեն և Աստանեան Մանկան փայլուն հրանչի բժիշկներուն. որոնց պատմած են ինձ ժամանակին, թէ Անգրէաս Փափազի հեղ. քաղաքագիտուս, վերին ասոմանի բարեսիրտ, ազգասէր, կրթասէր և ուսումնասէր բժիշկ մը եղած է։

Ազգ. պարտականներու բնա՛ս և երբեք մասնակցութիւն չէ ունեցած. բայց իրեն ժողովրդական մարդ և յարգ ազգասէր. հայ ազգային ասոյթպանութեան բարեկամութիւնը եղած է նախանձախնդիր, և այս նպատակաւ՝ վերջ 8 տարի այնասակերով կը պատրաստէ գեղեցիկ գիրք մը, որ 1850ին տպագրեալ կու տայ Պոյոյ Միսիթարեան տպարանը։

Այս գիրքին անունն էր՝ Առուհաս երկայնակեցութեան, կամ Առողջ երկայն ու երջանիկ ապրելու ուսումնը։ 400 էջէ բաղկացեալ. բաւական մեծ ճոխ հատոր մը։ Ան՝ երբեմն մասի բաժնուած,

Սառցիկը կը խոսի՝

Ի. Մարդուն կենդանական յուզումներն ու գրգիռները բնական համրով ցուցադրուելուն վրայ։ Իսկ երկրորդը՝

Զ. Մարդուն հոգեկան կարողութիւնները ու յուզումները բնութեան համաձայն կամ բնական կերպով կարգաւորելու ու ցուցադրելու վրայ։

Սառցին մասը կը պարունակէ՝ հոգը գլուխ և երկրորդը՝ վեց։ Դիրքին երկու մասերն ալ կը պարունակեն առաջադասական յոյժ ազատագոր գաղափար, որոնց վրայ հարկ չեմ տեսներ յաւելում, քանի որ 1894ին այդ մասին մանրամասն կերպով խօսած եմ Վիեննայի «Լուսնկը» Ամսագրեան մէջ։ Փոխոլիյի կենսագրութիւնը հրատարակած ատենս։

Միայն թէ ես յաւելը յաւ կը համարեմ քանի, «Աշուհան Երկայնաձիգութիւնը» ա՛ինքան բնագրութիւնն գտած է Պոլսոյս հասարակութեան մէջ որ նեղմանին մատնէն 18 տարի յետոյ, 1876ին երկրորդ տպագրութիւն մը ունեցած է ան։

Անգլէս բոլոր Փոխոլիյի այս աշխատութիւնը այսպէս թարգմանելով, կը տեսնեմ թէ նա չա՛ս գիրքեր էր կարդացած և նպատակ ունէր տեսչա գեղ. ուրիշ առաջադասական երկեր ալ ինձեմ իր ազգին հիմէ մանը վրայ չհասնէր։

Անոր տեսնուածքովը մեր կարուտ մը կ'ըլլայ Պոլսոյ հայ բոլոյների գասուն, որ ապրեն ազատ էր նշանաւոր բոլոյի Մատեանէ Շաչանի մասով, որ տեղի ունեցած էր նոյն տարուան յունուարի 5ին։

Փոխոլիյ բոլոյի ամուսնացած էր մանկի Մարիամի ազգականը հետ և ունեցած էր ազգիկ գաւակ մը, Տիկ. Վ. Փոխոլեան և այս գաւակ մը՝ Տիրոջ Պոլսոյ Փոխոլիյ, որ 1894 Օգոստ. 17ին ինձ գրած է սիրուն նամակ մը Պրոյիրոյէն։ Ունեցած է նաև նպարարդի մը՝ Տոքթ. Եմմանուէլ Փոխոլիյ, որ բոլոյութիւն կ'ընէր Շաչանի մէջ։

Անգլէս Փոխոլիյ մեռած է 1858 դեկտ. 25ին։ (Տես Վ. Ե. Փարզանեան)։

ԲՈՒՍԼԻՅ Պոլսոյ, որդի Տքթ. Բուսլիյ Անգլէսի, Պոլսոյ մէջ ուսումը առնելէ յետոյ Բուսմանիա կ'անցնի։ 1894ին Պրուսիա կը գտնուի յետոյ Բուքրէշ, ուր Ազգիկութիւնի Նպաստնոյի (Asigurarea Naționala) բնակ. անդամ է և բնակ. պատերազմին ինքն ալ Ռուսաստան անցած ու վախճանած է Մոսկուայի մէջ 1917ին։ Տե՛ս Փոխոլիյ։

ԲՈՅՈՐ (Bogore) գեղ. ի մուտս. ուր Վրիանէ Արգարեան կղզիների գործարան մ'ունի։

ԲՈՅՈՒՆԻՍ. Բասուլիմ կամ Բասուլիմ. Կին գեղ. Վասպուրականի։

ԲՈՅԵՆՑԵՏ ա. ՑԵԼԻՆԵՐՈՒ

ԲՈՅԻ կամ Պոյի. գեղ. Բաղրեւանդայ, բն. 15 ա. գաւառ։ Ի Հնումն կայուած և բնիկ քեմ Ս. Յովհաննու վանքին։

ԲՈՅՍԻՆԻՍ ա. Բոյսուլիմ։

ԲՈՐԼՈՒԼ գեղ. Զրարերդ գաւ. բն. 18 ա. հայ ենդ. Ս. Մինասու։ Մասը Ս. Մինաս ուխտատեղի մը կայ, որուն յուրէնը՝ ուսերուն գիւղացուցի ու հանդուսարան։

ԲՈԼԱՅ Ղազար. մեռած է Կ. Պոլիս 1861ին, գիւղացուհու հարստացաւ, 1896ին Կ. Պոլսոյ մէջ կրտսերութիւն կը ունի Հանրագիտակ տպարան և գիրատան, տպագրելի և մեքենագրելի (նարարարարք)ը՝ մինչև 1899, իսկ 1899—1900 կը խմբագրէ «Մայիսիս» (ուր 1896ին ի վեր յոյս կը տեսնէր Պոլսոյ մէջ) տպագրելի, գաղտնագրական աշխատասիրան, գրատան և գիրատան արարքերը։ Ղ. Բոլսու 1927ին Փարիզի մէջ կը վախճանի։

ԲՈԼԱՏԵԼՆ ՕՏԻՆ, հարստարարգիս. մեռած է Պոլիս, ուր հանրանական և մեքենագրագուսուսմանները շնորհ ունեցած կ'անցնի Վիեննայի և յետոյ հոսքի համայնարանը հարստարարգիսութեան գիւղին հետեւելու։ Շարքէ 1922ին Բուքրէշ եկած հասարակուած է։ Մասնակցած է տպագրելի հարստարարգիսական գործերու։ Հասցեն է՝ B-dul Ferdinand 76. Bucureşti (Roumanie)։

ԲՈԼԱՏԵԼՆ ՕՏԻՆ

ԲՈԼԼԷՆ (Ծրանոցի գիւղացարար Մարսէլէն 3 ժամ հեռու, ուր 300 հայեր կը բնակին, որոնք ազգիսի գործարաններու մէջ կ'աշխատին։ Ազգային կազմակերպութիւն չկայ։

ԲՈԼՆԻՍ ա. Բոլնիս։

ԲՈԼՈՄԷՐ. Բոլոմարի կամ Բլարմարի. կենդրոնական գիւղացարար համանուն գաւառակի, Երգնկայէն 10 ժամ հեռու։ 1900ին քանի մը տուն հայ Ճեացած էին։

ԲՈԼՈՄԷՐ գաւառակ Երգնկայի. 1900ին ունէր 18 գիւղ, 1900ի յոսի տեսերով, հայարնակ գիւ-

գիրն էին Տանձիկ. Կէրանուշ և Բերքիր. Գաւառակս հին Մաւանեցոցն կը համարուի.

ԲՈԼՄԱԼԻ ա. Լեռնաստան.

ԲՈԼՈՒԱԲԵՐԴ. հին բերդ Մբռնեաց Վասյոց Ձորի.

ԲՈԼՈՒԱԲԵՐԴՈՅ ԱՆԱՊԱՏ. կը յիշուի ժԴ. դարու գրուած յիշատակարանի մը մէջ. ձեռագիրն նուիրուած էր Ս. Աստուածածնի և Ս. Գրիգորիսի.

ԲՈԼՈՒՆ. Հայաբնակ գիւղ. Փէրիս գաւառակի (Իրան), ունի 170 տուն (995 անձ.) հայ և ձեռագիր մը Ս. Ղուկաս՝ 1912ին գտնուելուած, որ գաւառիս հայախօս ձեռագիրն է. գիւղս Հայաստանեան՝ 1908ին գտնուելուած է ի յիշատակ Երիմեան Հայրիկի.

ԲՈԼՈՒՊԱՂԱՆ. պարտիզատուն գիւղ իջեւան Բասենի մէջ.

ԲՈԼՈՒ ԳՈՒՅԼ, հին կայուածք Տարօնի վանքին.

ԲՈԼՈՒԿՈՆ. կը յիշուի Խալեն գաւ. մէջ.

ԲՈԼՈՒՋՈՒ. հին կայուած Տարօնի.

ԲՈԼՍ, գիւղաքաղաք Մոկաց Շատախ վիճակի մէջ. ձեռ. Ս. Աստուածածնին.

ԲՈՂ, կը յիշուի Վասպուրականի Բռնասան գաւ. մէջ.

ԲՈՂԱՆՈՒ, հին գիւղ. Մբռնեաց Ձորք գաւ.

ԲՈՂԱՐԼՈՒՐ. Տարօնի մէջ, Մուշի Նորլեն գիւղեն կէս ժամ հեռու, այժմ ծանօթ Շատակ անուամբ. յուրիս վրայ անգալիք գտած են Հեւքիանեանք. խանգի բեկորներ, սանդ ուն. որոնք կը հաստատեն թէ ժամանակաւ այդ տեղ եղած ըլլայ գիւղ և բնակութիւն.

ԲՈՂԱՂԵՆԱՆՑ ա. Ջուրակաց.

ԲՈՂԵՂԷՆ, կը յիշուի Մբռնեաց Մաքենոցաց վանքի նուիրատուի մը արձանագրութեան մէջ.

ԲՈՂԻԵՐԴ. հին ամրոց բերդ, հաւանօրէն Ակրատաց Բասենի գաւ. մէջ. գիրքի անխոյտ է. Ղազար Փարպեցի «Ամրոց բերդն Բասենոյ» կը կոչէ.

ԲՈՂՈՍ, աշխարհատարածութեան քիչքիչ տպ. Զմիւռնիա 1862ին. Հրատարակութիւն և խմբ. Մեսրոպեան տառերուց.

ԲՈՂՈՍ, տպատարածութեան հանդէս ամսագրոյ տպ. Մարզուան 1911—6, խմբ. Մամիկոն Վարժապետեան.

ԲՈՂՈՍ, տպրատան, գեղարուեստական երկասիրութիւններ», տպ. Թիֆլիս 1919. Մոսկուայի Հայկ. Կոմիտէի Որբ-Ազատութեան Մասնաճիւղ.

ԲՈՂՈՍՅԱՆՑ, ձեռագիր քիչքի որ կը խմբագրուէր 1900ի սակաւներուը Ալարբերդի Եկեղեցի գրչէիին մէջ.

ԲՈՂԵԱՆ գիւղ Բասենոյ. հին գիւղ Մբռնեաց Հարանց գաւ.

ԲՈՂԻ, կը յիշուի Տուրուբերանի Կինե վիճակի մէջ.

ԲՈՂՆԵԱՑ գիւղ Բալեցոց գեղ. Գուգարաց Բագեսարոյ գաւառին մէջ. Մէն Բալեցոց եւ գիւղ Մեծ Բալեցոց. 1900ին 91 տուն հայ բնակիչ ունէր. գաղթած Խալեն գաւ.էն. մասը հայ գաղութէն Սիսի ձեռագրի մը և հարուածէն կողմէ՝ Մուսուրուգուլէն մնացածներ. Նոր-գիւղ ունին Նորսարոյց գաղութէն ձեռ. մը, Հայերը իրենց գրագի Բասենոյ գաւ.ի գիրամանագիներէն ազգագրութիւն, գիրագրութիւն ստացած են. վերջինները ալ Հայրենի հոգեգրութիւն ժողովուրդը Համարձակուն որը Գամախատար ձեռագրին ուխտի կ'երթայ Հոնձեան է Ղազարոս Ապայեան. Գիւղս 3 վերստ հեռի է Գաբ Բալեցոց, ուր յուրի մը վրայ կայ ուխտատեղի Ս. Գէորգ ձեռագրին, բնակիչք՝ տաճարութիւն. հայ և վրացի. Բալեցոցաց մէջ գտնուող գեղեցիկ Ճանցան է Մեյրիք-Սարգի յիշատակը.

ԲՈՂՆՈՒՅ. գիւղ. Բասենի Մոսկան գաւառակի մէջ. 15 տ. հայ կար.

ԲՈՂՆՈՒՐ. գիւղ Բալեցի, Գուգարաց գիւղ Վրաստանի գաւառներէն մին. ի Հնումն ունէր հարիւրաւոր մենաստաններ և մատուռներ, սակայն բերդեր և բազմամարդ գիւղեր. այժմ ամայի է.

ԲՈՂՈՒՆ ԱՄՊԱՍ. կը յիշուի Գրիգորիսէն՝ Բէրդուպոյի (Դարբին) մատ.

ԲՈՂՈՒՆ ՋՈՒՐ, հին գիւղ. Մբռնեաց Մզուսի գաւ.

ԲՈՂՈՒՆԻՓ, գիւղ Հանուսի. գաւառ Վասպուրականի. ուր է Ակն Դարչոյ Աստուածածնին վանքը.

ԲՈՂՈՓԱՆՆԻՓ. Հայ յարանուանութիւն մը որոնք 1867ին (Հայ. 3ին) Գարսիրական իրատէով կը հանդիսանին իրեն անէաս հայ հաստատութիւն.

ԲՈՂՊԵԱՆ, ուր Վարանդա գաւ.ի մէջ.

ԲՈՂՊԵԱՆԻ ՎԱՆՔ, կը գտնուի Արցախի Վարանդա գաւ.ի մէջ, համանուն ուրի հարաւ. արեւելեան կողմը երկնցող ձորակի մը ձախակողմը. Եկեղեցին գաղութուած է անուշ կամարաձև քարով. Վանքը չրջապատուած է պարիսպով. ունի քարամիթ խուցեր. անկիւնս կը Ճաշ մի-ուրն վանական սենեակը, միւսները բոլոր կիսաւեր են Վանքիս չուրջը անտառներ կան, ունի պատուական ջուր և ուղ.

ԲՈՂՊ, իշխան, որ Գուգարաց Ջորափոր գաւ.ի այժմ ուտերան Բերդիկ գիւղ.ի մատ Դէզէգոյ գեղին վրայ կամարաձև մը չինել կու տայ

ԲՈՂՊԷՑ ա. Գուգարք:

ԲՈՂՊՆ ա. Սեմ ծիլքն:

ԲՈՂՈՍՅԱՆՑ Ա. խմբագիր Սոֆիայի մէջ 1925ին լոյս տուած Ջանգ յոտանաւորներուն.

ԲՈՂԼԻ. գիւղ. Դերջանի.

ԲՈՒՐ, պարբերագիրքի կամ. Գալոյ Գէրպէրեան վարժարանի տեսուչ 1890ին.

ԲՈՆԱՐ (Ֆոնան) Ֆրանց. հայասէր գուլիգերիացի եղած է 1862ին Էջրի մէջ. ուսած Լոզան. Գերլին և Բարիզ. Հոմի. Գէնիւէնի. յետոյ մշնեալ ուր կը մեռայ մինչև իր մահը. 1896ին Համիտեան ջարդերը երբ արձագանգ կը գտնէին Եւրոպա, Ֆրանցիր իր ազգականին Ալբերտ Բանարի առաջարկով Գենիւէնի մէջ Հայոց Օգնութեան Հանձնաժողովը հիմնեց. ժողովը կը կազմուի նոր անդամներու նշանակութեամբ. ժամի կառէի. և այս վերջինի առաջարկով Բանար Ֆրանցիր կը յանձնուի կազմակերպելու գործը՝ Հայ գրքերու գաղտնարանութեան Հանձնաժողովի մէջ. Բանար Ֆրանցիր մշնեալ մաս Գենիւէնի գիւղին մէջ գրասենեակ մը բացաւ ուր 50 հայ գրքեր գաղտնարանեց, ուսուցիչ կարգելով Ռոզէ. Մոգենը († 1922ին).

ԲՈՇԱՏ, գր. Տիգրանակերտի, ունէր 25 տ. հար

ԲՈՇԵՆԱՆ Վ.ԱՆԻՓ ա. Խաչի (Ա.) վանք.

ԲՈՍԻ, հին գիւղ Սիւնեաց Կողմանան գաւ.

ԲՈՎԱՅՈՐ, կը գտնուի Դուգարաց Բագնոփոր գաւ.ի մէջ.

ԲՈՎԱՅՈՐ, նոր կամ կամուրջ, կը յիշուի Համամի վանքի արձանագրութեան մէջ.

ԲՈՐ կամ Գոր, գր. Սիւնեաց Վայոց-ձոր գաւ. ի Հուսիկ մեծ գիւղ եղած է. այժմ Գարգարեան գաղթաց Հայոց և ասիական. այլազգիներ կը բնակին. ժդ. ժդ. գաղու արձանագրութիւններ կան հոս.

ԲՈՐԴՈ (Bordeaux), Ֆրանսական քաղաք. ուր 150ի չափ Հայեր կը բնակին.

ԲՈՐՆՈՒՐ կամ Գառնուր, Թիֆլիսի սահմանաց, ունի հանգամանի ջուրեր. Բնակիչք 1000ին ասնի. մեծ մասը Վրացիք. յետոյ Ասիացիներ, Ասիայաբնակներ եկած Հայեր. Ուստի Ռուսիք, Հրեայք. Հայք ունին եկեղ. մը.

ԲՈՐԻ, կը յիշուի Դուգարաց Բագնոփոր գաւ.ի մէջ.

ԲՈՐԿԼ կամ Բերկլա, գր. Բարեբերդի.

ԲՈՐՈՒԼԱՆ կամ Բարարնայ բերդ. Սիւնեաց այլասերի հին բերդերէն մէն.

ԲՈՐՏԻ, ֆրանկ գիւղեր, Նեռիկ և Վերիկ՝ Սիւնեաց Մոզոսի գաւ.ի մէջ.

ԲՈՏԻԿ, յետ Ազարատայ Հաւանանաց գաւ.ի մէջ.

ԲՈՒԱՆ. հայասիրական գր. Մոգոց Մատրանաց գաւ.ի, ունի Ս. Գէորգ եկեղ. մը.

ԲՈՒԳԳԷ Էլսեուս Սոֆիա (Bugge Elseus-Sophia) —Նորվեգիացի յայտնի բանասէր, ծնած Հասարվիկ 1833ին. Ուսուցչուհի Քրիստիանիայի Համալսարանին (1868). Ուր եղած նշանաւոր հանգիստացած է մանաւանդ իր լեզուագիտական աշխատութիւններով. Երբեմն ժամանակ ուսուցիչուհի եղած է Ռոս և նորուկեան բարբառները և 1886ին հրատարակած՝ Origine des Etrusques expliquée par deux inscriptions de Lemnos գործը.

Նորուկեան լեզուն հայերենով վերծանելու. Հանրագրեալ նշանի անկարելիոյ փորձն վերջ, Ուսիգգէ նոյն ուղղութեամբ աշխատանքներ, բայց ասելի զգուշութեամբ ու համաչափութեամբ. Ինչպէսնի հին նամակաց ուսումնասիրութիւնը թէ Նորուկեանց Լեզուին եկած ըլլան և իր կարծիքը կը վերջանէ նորուկերէնի և հայերէնի մէջեն գոյութիւն ունեցող մերձաւորութեան վրայ: Հրատարակած է բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ որոնցմէ սա մէնէն կարեւորներն են՝

1. Beiträge zur etymologischen Erläuterung der Armenischen sprache (1889).

2. Etruskisch und Armenisch (1890).

3. Ueber den Einfluss der armenischen sprache auf die gotische (1894) եւայլն. եւայլն:

Բուգգէի յոգնաւոր գործերը թարգմանուած են նաև հայերէնի և հրատարակուած «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ (Դ. Դշլեանաց):

ԲՈՒԴՈՎԻՆԱ ա. Բուդովինա:

ԲՈՒԴ ա. Բուդ:

ԲՈՒԴԱՊԵՍՆ Եռոյթ Շամախեցի. կը վախճանի 1900ին. սա մեծագործ գրած նուիրած է ազգային բարեկեցութեան հասարակութեանց.

ԲՈՒԴԱՊԵՍՆԵՆ Ցանկիկ. խմբագիր 1907ին խմբագրած է Ազգասանդրապոլի մէջ սեփական հասարակական, քաղաքական լրագիրը (համագիր Հ. Ս. Դաշնակցութեան).

ԲՈՒԴԱՊԵՍՆ եղբարք. առեւտրական ասուն եւ յոր մշակելի գործարան Թաւրիզի մէջ.

ԲՈՒԴՈՒՆԻՓ ա. Բագունիֆ.

ԲՈՒՁԱՆԵՆ Հ. Նիկողայոս, Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան անդամ.

ԲՈՒՋՈՎԱՆԵՍՔ Ս. Ծիրա վանքը Արարատ 1902 էջ 481 տե՛ս եղիա (Ա.) վանք Բուզովանի մէջ.

ԲՈՒԹ կամ Բուդ գր. Վարդանարանի Բագաւանի գաւ.ի բնակիչք այժմ այլազգիք. Ասան է Բուքայ Ս. Աստուածածնի հինաւուրց վանքը. կ'ուսանուի թէ վանքս չինուած է Ս. Թադէոս և Բարդուղիմէոս առաքելոց օրով. Կառուցուած է խիստ հաստատուն, ամրաշէն հիմերով ու պարիսպներով. որոնց մէջ կը գտնուին գեղեցիկ յարմար պանտարաններ: Վանքս նեղքարեր ամրացած է. սենեակներէն ամանք փլած եւ ամանք կիսաքանդուած. ունի բաւական թիւով խաչքարեր առանց արձանագրութեանց կամ եղանակներն ալ անջնջելանելի.

ԲՈՒԹԱԿ կամ Բաւդակ. գր. մը որ կը յիշուի Վերին Բասենի մէջ.

ԲՈՒԴԱՆ Ա. Ռուսուսանքի վանք տե՛ս Բուք գգ.

ԲՈՒՔԱՆ Ա. Գնարգ. Հինաւուրց վանք Մոկաց աշխարհի, Պշատենաց գաւ. մէջ։ Վերջինիս իրրեւ ազգատոհմական կը հաստատէր համբարձնիրուս Վանքի մէջ վազիրի սովորութիւն կայ ազատագրել մը պահելու։ Յետոյ մինչեւ այդ ազատագրը չկանչէ, համբարձնիրը չեն համարձակիր համբարձ հրկելու։ և այն էր համարումն որ առանց անոր ժայնելուն՝ եթէ ազատատանդներ համբարձ հրկէին ձիւնի և բուքի մէջ կը բռնուէին։

Ինչպէս Ս. Մարգիս գրագրագրը քահանայի վրայ արագանաս կը գտանին գիւղացիք, Ս. Գէորգ գրագրարն ալ Ջրերու վրայ պաշտպան ասուրբ կ'ընդունին։ Ուստի նաւավարները եթէ փոթորիկ մ'ունենան, Բուքիս Ս. Գէորգը ոգնութեան կը կանչեն։ Վանքս հոգեւորական Ազգապատրաստ իրաւասութեան ենթարկուած էր «Ներսիսի թիւ 1143»։

ԲՈՒՔՆԼ. գա. Թուրմանիոյ, որուն գլխաւոր քաղաքն է Ռոքլան. գաւառս մէջ քան 18818 վերահաստատութեան 1100 հայ կայ. այժմ ամբ թիւը նուազած է։

ԲՈՒՔԼԿ. տարարարայ հանգէս բժշկական և առաջապահական, ապ. Գրիգորենս և Բասան, անարգեն խմբագիր՝ Դոքտ. Արշակ Տէր Մարգարեան։ Հայր տեսած է 1917—1919։

ԲՈՒՔԼՆԻ, առաջապահական. գիտական և ընկերային տարարայիր. ապ. Բարիզ 1926—1930. խմբագիր՝ բժ. Լ. Գրիգորեան։

ԲՈՒՔՍԼՆ, ԳԱԼԻԼԻ, ժԴ. գաւառն ապրէր կը գոյանէր նոր գաւ. արեւելեան մասը։

ԲՈՒՔՈՒՆԻՆ ա. Բաժանիկ։

ԲՈՒԻԿ. գիւղն գիւղեր Արշարունեաց գաւ. մէջ, Վարիկ և Սարիկ, տասնինը հայաբնակ, 800 բնակիչ, ունի եկեղեցիս որ կը գոյանայ նաեւ Սուրբ Բուիկ՝ 66 տ. քարէ տունէր 1900թն։

ԲՈՒԼԱՂ-ԱՍՏԻՆ, գգ. Ոգուտանից Շարք գաւ. մէջ. 1900թն 50 տ. հայ բնակիչ ունէր, որոնց նախնիք գաղթած են Խոյեն և Ջրաբերդ գաւառներէն, եկեղ. Ս. Աստուածածին։

ԲՈՒԼԵՆՑ, գգ. Մոկաց աշխարհի. ունէր 35 տ. հայ եկեղ. Ս. Գէորգ։

ԲՈՒԼՈՒԼ, գգ. Թարգաւարի։

ԲՈՒԼՈՓԱՅԻՄ. հին քաղաք անուն Ուստ Նահանգին մէջ։

ԲՈՒԼՓ, գգ. Դերջանի, 1900թն 100 տուն հայ ունէր. եկեղ. Ս. Գէորգ, Ազգ. վարժարանը 40 տանչ կը բանախօսէին։ Այժմ քրիստոնեայ։

ԲՈՒՆԵԼՈՒՆ, Բնիսորոս կամ Բաւրեան, հայանուն բայց այժմ թաթարաբնակ գիւղ Սիւնեաց Գողթան գաւ.։ Տե՛ս Ազախ։

ԲՈՒՆՈՎԻՆԵ կամ Բաղովինա, նահանգ Թուրքմանիոյ, ուր գաղթած են և իրենց բնակութիւնն հաստատած Ենիկեն Ղրիմ և անկից հետոյ գաղթած հայեր։ Հայաշատ գեղեցիկ գաւառակ քաղաքն եղած է Սուչալա (տե՛ս իր կարգին) ուր գեռ հայ համարեա կայ իր պատմական հանգամանքը վանքով, Ցիրնոլիցն եկայն որոնք ընդ. պատերազմէն առաջ Աւստրիոյ տարմանեներուն մէջ էին։ Նահանգիս հայոց մասին տե՛ս «Հանգէս Ամսօրեայ» (1906 էջ 161), «Բուքովինայի հայերը». Բարձրեան Է. «Յաւելեալ մէջ (1906 թ. 106) ունի «Բուքովինայի հայերը յոդուածը։

ԲՈՒՆԼԻՆԼ-ԱՄԲԵՐ ա. Բարտան։

ԲՈՒՆ գգ. Դերջանի, ուր տասնեակ Բուրա բէկեր կը նստէին։

ԲՈՒՆԻԼՔ հոգա, Ազարիայի գրդի. Խոյեանցի ժԸ. դարուն ոսկիդը Վենետիկ կու գայ և 1706-ին գրքեր տպել կու տայ։ (Տե՛ս Էփրիկեան «Պատմարանիկ» Բ. 229)։

ԲՈՒՆԻԼՔԵԼՆ Մենեստ. բրոնզ. մէջապարոյին հոլով հանած անուանագէտ մը, գրագրական գիտութեանց տոքթոր Միւնիխի (Դերմանիա) համալսարանէն և magister անուանուած Մոսկուայի համալսարանէն. ուր ինչպէս նաև Թիֆլիսի բարձրագոյն վարժարանին մէջ վարած է ազգագրական պաշտօն. Ան հանդիսացեր է շատ մը գիտական կարեւոր աշխատութիւններու, ազգանուանական տարբերութիւններուն պատմութիւնը ինչպէս նաև այս տարբերութիւնի վրայ, աստուածներէն, գերմանիերէն լեզուներով հրատարակած, 'գիրքեր ունի արեւելեան և անուանական քաղաքականութիւնն մասին և այլոց ի՛աշխատասիրի գիրանիերէն. գերմանիերէն և անգլիերէն անուանական գլխաւոր հանդէսներուն։

Բաւնիթիանի գլխաւոր հեղինակութիւնը կը կազմէ անուանական տարբերութիւնս մասին գրած գիրքը. որ 1907թն պատրաստուած և 1908թն հրատարակուած է առաջին անգամ Միւնիխի մէջ։ Այս գիրքը. որ ինքնատիպ տեսութիւններ կը պարունակէ սեմերական տարբերութիւնն և արեւելեան մասին, թարգմանուած է գերմանիերէնի 1922թն և երկրորդ հրատարակութեան արժանացած 1930թն։ Իր տեսութիւնները տարի առաջ են շատ մը մասնագէտներու ընդդեմ. մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ և գրքեր գրուած գրքեր են, նիւթի մասնագիտորեն շատ մը համալսարանական գրատպիչներու և անուանագիտական մեծ համաշխարհագրագէտներու։

Իր հեղինակութիւնները թէև ոչ բարդութիւն, բայց սակայն ոչ արժէքաւոր են։

1. Wirtchafts Krisen und Uberkapitalisation, Munich, 1907, 2. Geschichte der Standels krisen In England 1640—1840, Munich, 1907. 3. Տնտեսական Տագնապներ (աստանդել. Մոսկվա, 1915). 4. Բանվորի գնային աղյուսակը և բանվորի հարստությունը (գերմաներեն աստանդել). 5. Les crises economiques, 2me édit. Paris, 1930, 6. La loi de variation de la valeur et le: mouvements généreuses des prix, Paris, 1926.

Իսկ իր ամենամի վերջին գործը որ գնում նոր հրատարակությունն. Բարիզի մէջ 1933թ՝ Credit et l'enjoncture անունը կը կրէ։

Պ. Բունիաթեանն սիրուր հայ մը չէ նաև, եւ. 1905թն ի վեր սերտորէն խառնուած է հայ միտքին։ 1912—1916 Մոսկուայի Հայկական Եւրոպայի անդամ եղած է։ 1916թն Թիֆլիսի մէջ անդամ եղած է Կովկասի Հայոց Բարեգործական Միութեան և մին եղած է ժողովրդական հաստատութեան վիճակագիրներէն ու անոր փոխ-նախագահը. 1918թն անդամ՝ Տրապիզոնի և Պաթումի հայաբնակ խորհրդաժողովներուն. բնչպէս նաև նոյն տարուան Պոլսոյ մէջ գումարուած Եւրոպայի Խորհրդաժողովին Հայաստանի պատուիրակութեան։ Ցեղայ Երեւանի մէջ եղիմատական նախարար անուանուած է, բայց այս պաշտօնը չէ ընդունած և Թիֆլիսի մէջ իբրեւ եղիմատական խորհրդոյնի Հայաստանի ներկայացուցիչ։ 1920թն Հայաստանի կողմէ պատուիրակ նշանակուած է Գրիմուէյի մէջ գումարուած եղիմատական միջազգային խորհրդաժողովին, եւն. եւն.

Անիկնենք որ Հարցուրդի համալսարանի հանդէսին՝ անդրէնեանքան —

ԲՈՒՆԻԱԹԵԱՆ ՄԱՆՈՒՐ

հրաւէրով պ. Բունիաթեանն պարդուած է իր տարեգրութիւնը տալու Հանդէսին 1928 Մարտի քիւրեղ մէջ եղիրար ուսումնասիրութիւնն ամբ մը։ (տեսնել Ն. Ուրանաս՝ Հր. Ն. Թ.)։

ԲՈՒՆԻԱԹԵԱՆ Նիկոլայոս. Բարի. Հարատարակեալ Ք. Հայաստանի մէջ (Երեւան) իր գործերն են Գիրգարանի, Երեւանի Գիւղացի և այլ յատ մը պետական վիճակագրութիւններու չէնգրերը։ 1933թն լոյս ընծայած է 122 էջնոց հետաքրքիր երկը «Հիպոթեքային տարեկան Հրգաստի պարտքին վրայ։ Գրանի ամբողջութիւն։

ԲՈՒՆԵԼԻ. գեղարուեստ Միհրանեանց Վարդան Հայոց նոր գ.թ. մէջ, Հարիւրամեակի տեսանելի Արքա գեղ.։

ԲՈՒՆԵՌ. քգ. Հեղինակաւոր, ուր Հայերը Ս. Գէորգ անգ. մը ունին. գոր Մովսէս խան Խոյտուսրեան 1911թն կը նորոգէ։ 1884թն նա կը բնակէր բոլշեւիկեան պարան Կարապետ Արքանամեան վիրաբոյժը։

ԲՈՒՆԵՄԻԿ. գաւառ, մեշտան է մեշտանի մը մէջ։

ԲՈՒՆԻԱՆՈՒ. Հայրենիք գր. Ակուլցուլքի բն. 300։

ԲՈՒՆԻԼԱՆՈՒ, գր. Թրեուլքի վիճակի մէջ. ունի 35 տուն Հայ։

ԲՈՒՆՈՒ կամ Ուռա. կին գաւառ Փարսանի։

ԲՈՒՍՈՒՆ, ազգագրական գր. Տարսոն գ.թ.։

ԲՈՒՏ կամ Բիւտ կամ Պուտ կին և մեծ գր. Գոգիի Ագուլիսի վիճակի, Համանուն գեղաքի հեղինակը։ Մ. 700 Հայ և 700 Թաթար։ Ունի կին եկեղ. և վանք։ Այս գիւղէն էր Ցոլէ. Դրանեանցը և Գրիգոր Տաթեւացուց ազգ. Մանր վրդ.։ որուն խնդրանքով գրեց Գրիգոր Տաթեւացի՝ Գալ Հարցմանց գիրքը։ 1708թն կը յիշուի Բուտքի անն ուէր Ղուքաս, որ Ագուլիսի ուէր Փիլիպոսի հետ Երուսաղէմ գնաց։ Արքանամ կիպ. Կրնուցի կը նկարագրէ Պուտի վանքը, (տե՛ս)։ (Ընդերկնեան՝ «Պնատարանիկ»։

ԲՈՒՐԱՆ. գր. Մոկաց գր. Հայ և քուրտ. եկեղ. Ս. Աստուածածին։

ԲՈՒՐՍԻ. աւերակ գր. Պատան գ.թ.։

ԲՈՒՐԱՆ. գր. Գարեգինք գ.թ.։

ԲՈՒՐԱՆԵԱՆ «Մուրբ Մանանեան, գրագիր բարբարեան. բանաստեղծական, անուանական և աստուածաբանական (տարազիր), տպ. Պոլիս 1851—2. (Երբարարութեամբ Ս. Մանանեան գրագիր ազգային մարմնի)։

ԲՈՒՐԱՆԵԱՆ. ՄԱՆԱՆԵԱՆ «գրագիրարարդ հաստատուն բարբարեան, քերականական, գրամատական, աստուածաբանական, աշխարհագրական և այլ գիտանի գիտելեաց» (տարազիր)։ Տպ. Պոլիս 1882-1890, խմբ. Գ. Գարագաշեան. տպագ Ս. Էջմիածնեան։

ԲՈՒՐՋԱԼԵԱՆ Աւետիք. Երեւանի պետական թատրոնի գեղարուեստ. ղեկ. Բարբարեան Գէորգի։

ԲՈՒՐՋԱԼԵԱՆ Գեորգ. գեղարուեստական թատրոնի վիճակագիր-գեղարուեստ, 57 տարու. կը վախճանի Մոսկուայի մէջ 1924 գեկտ. 10թն։

ԲՈՒՐՄԱՐ. կը յիշուի Գիւղարար (Գարա) վիճակի մէջ։

ԲՈՒՐՎԱՆ կամ Պուրվան, հարաւային Իրանի

(Սպասեսուց), որ կ'իջնայ Փէրքա գետ. կիրք, ունի 22 գիւղ, 21 եկեղ. 6 դպրոց և 6970 հայ բնակիչ։

ԲՈՒՐԱԼԻՆ գիւղ. որ կը յիշուի Վարուշանէն Իրաքեռոյի մէջ։

ԲՈՒՐԻ և Բիւրի։

ԲՈՒՓՈՎԻՆԷ և Բուկովինա։

ԲՂՁՆԻՍ, ուշագեղարհեստ գիւղ Ագուլիսոյ գաւ. մէջ։

ԲՂՆԱՂ, գեղ Բիւլենեակ յեռ մահուսի գաւ. ի Սիւնիք. հարաւային կողմը Բղնագ գիւղը։

ԲՂՆԻ գեղ ԲՏՍԻ. Ներսիսեան և հին գեղ. Աղբարատայ նիզ գաւ. արեւելեան մասին մէջ. Հրազդան գետի ակունքը։ Ե. դարու վերջերը կը յիշուի գիւղը և իր տարբեր բերդը։ Սակիկ էր ոստիկան Աբիկ քաղաքեան, որ հաւատայ պաշտպանութեան համար Վասակ Մամիկոնեանի հետ միասնաբանելով երդուեցաւ տասու Գանձասարեանց պարտադրութեան ժամանակ, որանց տասանն ելաւ, բերեալ բարգաւաճեցաւ։ Բղնի, այնպէս որ տասնեարդց գարէն հետ ձեղ պատմիչք, քաղաք և բերդաքաղաք կը կոչեն զայն։ ԺԱ. դարու սկիզբն ալ եպիսկոպոսանիստ եղաւ, թնչպէս կը յայտնէ եկեղեցւոյ արձանագրութիւնը։

Մեսրոպեան Դրիգոր Մագիստրոս որ յաստիճան Բղնեցի կը կոչուի, Բղնիի մէջ կատարեցաւ տասու մեծ և հարատեւ եկեղեցին Ս. Աստուածածինը. որ մինչև քարդ կանգուն է և գեռ չինութեան թուականը ՆԽ (1051) կը նշմարուի։

Բղնիի եպիսկոպոսական թեմը ի սկզբան կը տարածուէր արեւելքէն՝ Գեղամայ ծովէն մինչև Աքսուրեան գետը և հիւսիսէն՝ Գուգարաց սահմանները մինչև բնիկ Բղնի վիճակին հարաւային ծայրը։ ԺԲ. դարէն սկսեալ համարուած է չորս գլխաւոր արքունիքէն մին, որոյ միաբանութիւնը հարիւրաւոր էր քահանայիսի շինութեան համար։ Գեղարդ Գեղարդաւոր կամարայիս որ Ցովհաննէս Սմբատ թագ. հաստատութեամբ հարատեւեալ տյս տարեալ՝ քիչ վերջը (1035) նոյն թագաւորէն մեծարուելով հայրապետական արքունիք, տարի մը բնակեցաւ Բղնիի մէջ՝ հիւրընկալուելով իր մեծարիմ Գր. Մագիստրոսէն, որ 1045թն Բղնիի քահանայութիւնը Ասնոց թագաւորէն յանձնեալ։ Մեծն Զաքարիա և իր Իւանէ եղբայրը 1201թն Բղնիի ոստիկանաց Հեռանքն տարին։ Անոնց իշխանութեան տարի, թնչպէս ցոյց կու տայ 1229 թուականով արձանագրութիւն մը. Վասակ տանուտեր մէկը կը կատարեցնէ Իշխանաւորներեն մեծ եկեղեցին և կը նորոգէ Բղնիի Ս. Աստուածածին եկեղեցին։ Մինչև ԺԴ. դարուն կէսերն անգլեն կը գտնուին Զաքարեանց տունի Բղնիի մասնաւորաց յիշատակները։ Մեծին Զաքարիայի Շահանշահ որդւոյն տարեն 1251 թուին Բղնիի եկեղեցեպատանիները. տանտերի հարաւային դրան վրայ կ'արձանագրեն Կատանցին կիպ.ի հրամանը նեստարարը տրենուր ձեռնադրութեան։ ԺԴ. դարու վերջերը Իւանէի թոռնորդին Զաքարէ, տարանորդ ըստ Բղնիի, իր հրամանը արձանագրելով վերանշեալ արձանագրութիւնէն վերջ։ Ասիրդ դարուն սկիզբը (1303—6) քանի մը նուիրատուութիւններ, գրած են իրենց արձանագրութիւնքնը տանտերին ներքը հարաւային տարեն վրայ Ամենեն վերջը 1358թն. տանտերն դարաշատը Աթաբեկ Ամիր Զաքարէ, վերատին տանը է Բղնիի ոստիկանաց ձեռքին. որանք յատ ինչաներ հատուցեր են քաղաքին և գրիգորանէնց։ Թնչպէս երեւցաւ արձանագրուած է եկեղեցւոյ հարաւային կողմի պատուհանին ներքեւ։ Նոյնը արձանագրուած է նաև. քիչ փոփոխութեամբ, հիւսիսային տարին վրայ։

Ս. Աստուածածնայ եկեղեցիէն դուռ կան նաև ուրիշ փոքրիկ ուսերագիրներ, որանց մէջ արձանագրութիւններ յեն նշմարուիր։

Աշխարհաբար լենկիմիսարի հարաւանայ եւ հանգիստքաղ Բղնի 1387 թուականին, և նոյն մէջտեղ ապարանուեցաւ իմաստասէր, գիտնական և ազգասէր եպիսկոպոս Տէր Վանական։ Գրեթէ 120 տարի վերջ կը յիշուի Բղնի ուսումնարանի մը յիշատակարանին մէջ, յորում անուանի գրչեակ կոչուած է։ Իսկ այնուհետեւ քաղաքս ուսերակ գտանելով, քանի մը տարի մէջեղ անիշատակ կը մնայ, եւ գարձեալ տխուր վիճակի մէջ կը յիշուի մինչ. դարու սկիզբը մեկնչանեց տագնապութեանց ժամանակ։ Բայց նոյն դարու կիսէն առաջ տխուր Բղնի դարձեալ յենանայ, Տէր Փիլիպոսի առաջնորդութեան տրով, որուն 1631թն Մովսէս կիր.ը յանձնեալ էր Բղնիի վանքը։ Այս մէջտեղն նորոգուեցաւ եկեղեցւոյ տանիքը Զուլոյեցի խոջայ Պետրոսի ծախքովը։ Փիլիպոսի տյսանկերան ու յետոյը Մովսէս վրդ. վանաց յուրջը դարձեալ յենկ առաւ և բուրգերով ամրացաւ։ 1673թն նոր գիլերան է գաղդիացի հանապարհորդը Շարդէն։

Մինչև ԺԸ. դարու կէսը կը յիշուին Բղնիի վանքին առաջնորդները, վանքի հին եպիսկոպոսարանը վանքի փոխան էին. նաև իր արեղը (1763—80) իբրեւ յեն՝ կը յիշէ Բղնի Սիմէոն կիր.ը Այդ ժամանակին վերջ կը թուի, թէ գաղդան է վանքի միաբանութիւնը և մեծ եկեղեցին Հեռանքը է անկեանամ մինչև վերջին ժամանակները։ Բղնիի վանաց եպիսկոպոսանիստ եւ առաջնորդանիստ արձանագրութեանց և գրոց մէջ հանուած են 19 հոգի։

Այժմ (1900ին) Բրնի գիւղը ունի մօտ 700 հոգի հայ բնակիչ, բաժնուած 96 տան և 76 տուն այլ յոգեր։ (Ըստ Ինամի «Պատմագրքի», հայտնուած Հ. Ալիշանի «Այրարատի»)։

ԲԻԼԱՐԻՊ գիւղ Բրաքիրդ, գր. Սեբաստիոյ ա. բնակչութիւնը. բն. 70 ա. հայ, 65 ա. թուրք, եկեղ. Ս. Թարգ.

ԲԻԼՔՈՒՄԲ. կը յիշուի Սիւնեաց Բարգ գա.ի մէջ։

ԲԻՆՆԻՊ գիւղ Բրգնիկ. գր. Սեբաստիոյ արևելեան գաւառը, մէկուկէս ժամ հեռի. Բնակիչք 1900ին 1300էն ուսիչ էին բոլորն այլ հայ կիսաքրիստոնեայ. եկեղ. Ս. Սարգիս. հարուցին և քարաշինեցաւ 1631ին գրուած Սեբաստիոյ Ս. Նշանի վանքի գրքի մէջ յիշատակարանին մէջ հնութիւնը գրուած է «Բարգաստանի» այն է Բրգնիկ. ի սմանէ սոր բամանք.քէ էին ի քեզէն Բարգրաստանեաց. և եկեալ սոսա սարարին հիմնարկութիւն, և էին տունք իրք եղին, և յեալ ի գանձից գարեւոցեալ գիրարարանիք Բարգնիք և է իրք ժամաւ եւ կիսով հեռի ի քաղաքէ Սեբաստիոյ, և այժմ են ի սմա տունք իրրն Հայեանասան, ի թուին Հայոց ՌՁ». Բարգրաստանեաց սերունդներին մաս մը մեր աշխարհի վրացվմանց մէջոց եկած հաստատուած են այստեղ։

Բարգնիք գիւղի Հաւքեան վիճակ է հան. 2ԺԶ (=1367) թուականու խաչքար մը։ Գիւղիս մէջ վարժարան ունեցած են հայագրի Անարատ Յղութեան Բարդերը։ Գիւղս հայրենիքն է մեր ազգանուն բանաստեղծին։ Գանիել Վարուժանի։

ԲԻՒ ԵՐԼՍԷ (եկեղեցի) ա. Հայի գիւղ։

ԲՆԵԼԿԵՆ, հայաբնակ գր. Կարնոյ արևմտեան ծայրը, ունի 40 տուն բնակիչ. տունք թուրքերէն կը խօսին և հայր բարքերը կը պահեն։

ԲԻՆԵՆՈՒ, հին և մեծ գր. Սիւնեաց Եղուկ գա.ի, եկեղ. Ս. Գրիգոր, ուր է գաղտագը. Ռեմի թուականով հին եկեղ. մը կայ, զոր գեղացիք կիսոյ կ'անուանեն մասը կայ հրկիզ. տապանաքարեր 9ԼԵ (=1326) թուականով։ Բն. 2100 հայ, Հոս ծնած է Աստրաստանի առաջնորդ Նեղոէ Աբգեան. Մեկիր-Թանգեան։

ԲՆԵՐԷՆ, գա. Վասպուրականի հին Խոյթ գա.ի արևմտակողմը. ասկուրթիւ. գիւղ ունի։

ԲԻՆԵՐԷՆ, գր. Համանուն գա.ի, 10 ա. հայ։

ԲԻՆԵՎԷԹ, շահապատան, Սիւնեաց մէջ ՀԷՐ։ կը գտնուի։

ԲԻՆԻԿ, իշխան, քան աւանդութեան՝ Թագեան Աստաքեաց տարի գրքին կը բժշկէ և կը մկրտէ ընտանիքը և կը յինեն Աղբերիկ եկեղեցին. զոր յետոյ Գր. Լուսաւորիչ այդ հինին կից գմբեթաւոր վարիչեանն եկեղեցի մը կը շինէ։

ԲԻՆԵՆԳ. կը յիշուի Սասնոյ մէջ։

ԲՍԵՆԶՈՐ. Գագիկ գաւի նարտուղիանքին գաղութատեղիքը և ամենարգասիքը, որը ծանօթ է Դիլլան կամ Կիլան անուամբ։

ԲՐԵԼԲՈՒ, գր. Սեբաստիոյ. 180 տուն հայ բն. ունէր եկեղ. մը իր գաղտագով ուր 75 մանչ կը յանախէին. Թուրքեր ևս կը բնակին։ Տե՛ս Բրգրիզ։

ԲՐԵՍՍ. Լորդ Ճէյմս, (Lord James Bryce viscount of Dechement) կամ Գրայս։ Անգլիացի յայտնի գաղտագրագէտ ու հայասէր։ Մեռած է Գէլֆասթ 1638ին և մեռած Սիսմաուք 1922ին։ Փասատրանուիրելն ըստ Լոնդոնի մէջ և յաւուրս հանդիսաւոր իր յաւ. իր ա. ա. գ է ա։ Իր «Պ ա ա մ ա. Բ ի ա. Ն Հասէ ա ֆ ա Ն Սբրբագան ֆայրաբեանս գրքին հրատարակութիւն ա վ 1884)։ Հայասիրաբար գրեաւ գիրասիան ազգերին մէջ։ 1970ին Օքսֆորտէն ճանչնալուն։ «Բարգաստանի իրաւունքի ուսումնասիրութիւն» առանձնակաս համար։ Անգամ մանրամասնի ազգասիրական ֆուսանքութեան հրատարակութեան շնորհուցաւ և 1889ին առանձնակ ազգասիրի գրքոց փոխ նախարարութիւնը։ 1905ին Երկրի ֆուսանքութեան անդամանքցաւ։ իր Իրլանդայի փոխ. նախարար։ Ցաւալի ատանքութեամբ գաղտած է Ուսանիկիրէն և հան Ինգլիսի վեց տարի յարատեւակ։ Վերջապահապէս Անգլիս, ընդհանուր պատերազմին մեծ գործունէութիւն ունեցաւ։ իր զեկուցը Անգլիական Գրականաի էնդցին։ Ընդհանուր պատերազմի ընթացքին Հայոց տարագրութեան ու ջարդին վերաբերեալ փաստաթուղթերը հաւաքեց զոր առանձին անգիպարով մը նեղիսայացուց Անգլիոյ ազգասիրի գրքոց նախարարին (Le Traitement des Arméniens dans l'Empire Ottoman 1915—1916)։

ԲՐԼՏԻ, գիւղակ Զմշկածագի առաջնորդական քեմի։

ԲՐԼՏՈՒՐ, կամ Ալբիրազար, գր. Գարգմանի գա.ի, բն. 33 ա հայ, եկեղ. Ս. Գարբիէլ։

ԼՈՐԴ ՋԷՅՄՍ ԲՐԼՏՍ

ԲՐՍԱՍԻՓ, հայրենիք գիւղ Ջմշկածագի. ծնեալ Ս. Ներսէսեանցին։

ԲՐԹԱԼԷՆ, գրչ. Տուրուբերանի Ներքին Գուլպեղի գաւառակի. 38 տուն հայ և 6 տուն քուրտ բնակիչ ունէր։

ԲՐԹԱԼՄԱՆԻՆ քամ Բրգաուլիի Եղեղի. հին ծագ. Վարանդա գաւ.ի մէջ, Գէնգարանի ոլ կողմը. կը գտնուի քիւ մամանակին վանք եղած է։

ԲՐԹԱԼՄԱՆԻՆ քամ Բրգաուլի գալա. Վարանդա գաւ.ի մէջ, Ներքին Թաղավարդի արեւելեան կողմը, 3300 ոտնաչափ բարձրութեամբ ասանձնացած տար մը, որուն երկու կողմը ահագին ժայռեր կան, իսկ հիւսիսակողմը՝ գառիվայր։ Այդ կողմը ձգուած քրիստոնեական կը կոչուի Բրգաուլի գալա։

ԲՐԹԱՂՈՐ. գիւղաքաղաք Տուրուբերանի Գուլպեղու գաւ.ի մէջ, բն. 150 հայ. քահ մարդիկ։ Գիւղս կիսաւեր է Մահմեդական Գիր.Վերուան անուն կարգի մը։

ԲՐԹԻ ԱՍՊ, վանք մը, որուն անուանակոչեալ եղած է Ի. դարուն՝ Ցովհէթի անուանակոչեալ Թեղամանցին։ (Ազատնուն՝ «Միաբանի» 389)։

ԲՐԹՈՆ քամ Բրգանի ս Բրբանի։

ԲՐՆԱԲ, հայրենիք գրչ. Ջմշկածագի, ունի 30 տուն բն. ծագ. Ս. Գէորգ։

ԲՐՆՆԼԷՐ Հեմրիկ, հայագէտ. տե՛ս ՏԷՆԻԼՈՒԱԷՐ։

ԲՐՆՏԻՍ. գրչ. Ազատանց մէջ, կը յիշուի Ասատրի Դաւրիժեցիին։

ԲՐՄԱՍԵԱՆ, Հնդկաստանի ազգագրութեան մէջ մաքր Բրնգալի (Գենգալի) արեւելակողմը. ուր հայք ժԶ դարու. սկիզբները գաղթած են և հաստատուած Սիլհատ, Գիգու, Ասամ եւ Մանիպուր կոչուած տեղերը, որոնց յաջորդաբար Բրմասանի հին մայրաքաղաքներն եղած են։ Ամբողջ Բրմասանի մէջ ներփակեալ 60 տուն հայ կը բնակին, որոնց 50ը Թանգուսի մէջ։ («Մուսեան» մեր (1904 թ. 9) Հանդարձում Ա. Վարդանեանի ոլոր «Հայոց Բրասանումն»՝ տե՛ս նաեւ Հ. Գարագաշի «Պարսկանայ Տարեցոյց» 1930 էջ 102—7։)

ԲՐՈՍԷ. Մարի-Ֆելիսի Broset (Marie Félicité) քամ Գրուզ. նշանաւոր արեւելագէտ, ծնեալ է Բարիզ 1802թն և մեռեալ Պետերբուրգ 1880թն։ Նախնական կրթութիւնն Օրլէանի ֆրանսիսկեան մէջ առանալէ հետ, 1818թն կը մտնէ Մանրուժի Ցիսուսեանց դպրոցը։ 1821թն կը սանանայ «bachelier»ի աստիճանը։ Այդ թուականին, ան եմաւա էր արդէն յունարէն լեզուի և ծանօթ՝ հրաշալեղէն. արաբերէնի, չինարէնի հետքն։ 1825թն Բրոսէ կը նուիրուի հայերէնի և վրացերէնի ուսման։ 1836թն Պետերբուրգի գիտութեանց ակադեմիայէն անդամագրեալ շնորհուելով կը հրաւիրուի հասարակաց Ասիոյ մատենադարանի մէջ։ Բրոսէ սիրով կ'ընդունի այս հրաւէրը, մանաւանդ որ նիւթական նեղ պայմաններու մէջ կը գտնուէր (իր ապրուստը հոգալու համար, ստիպուած էր նոյն թանգ դրաշարութիւնն ընել)։

1838թն Բրոսէ կ'ուղղէր Մոսկուայի Հայագիտաց ուսումնարանը և հինգ տարիէն անոր ֆանասանցիս կ'ելլայ։ 1845թն կ'ուղղէր Վենետիկի Մխիթարեանները վանքը, ծանօթանալով Այվազովսկի և Ալիշան վարդապետներուն հետ։ 1847թն ալեցեալ Վրաստանն ու Հայաստանը և իր ճանապարհորդութեան վրայ մանրամասն տեղեկագրութիւններ նիւթեալացուց։

Բրոսէ մեծ դերիս նաեւ Հայ պատմիչներու թարգմանութեան։ Գրած է բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ Հայոց և Վրաց պատմութեան վրայ, որոնց մէջ առանձին, թեկուզեւ կ'ըսէ տարի յայտնի հայագէտ մը՝ Տիւրիէ, կը գտնուի քննադատական ոգին։ Բրոսէի գլխաւոր գործերն են՝

1. Chronique Géorgienne.
2. Rapport sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie.
3. Les Ruines d'Ani, capitale de l'Arménie sous les Roi Bagratides.
4. Des sources originelles de l'histoire de Géorgie.
5. Collection d'historiens Arméniens.
6. Histoire de Géorgie.
7. Histoire diplomatique du Patriarche Arménienne Avédik de Constantinople եւայլն։

Բրոսէ եղած է նաեւ խարէրդանի ուսումնական (Տ. Գրիգորեան)։

ԲՐՈՒԳՄԱՆ Կ. (Brugmann Karl). գերմանացի նշանաւոր բառագէտ։ Մեռած է Վիեննայի 1849թն և մեռած Լայպցիգ 1919թն։ Նաեւ Ցրիգորեանի. ապա Լայպցիգի համալսարանները ուսուցանելու սանեցիս յետոյ և բազմաստեան գիտութեան, գրած է բազմաթիւ լեզուաբանական ուսումնասիրութիւններ, յիշելու նաեւ 5 հատորեանց «Համեմատական Քերականութիւն Հնդեւրոպական լեզուաց գործ, որուն մէջ նիւթի առած է նաեւ հին հայերէնը, յոյս տեսած Պրազդուրգի մէջ 1886—93։

ԲՐՈՒՆՆՈՒԼ քամ Գուլնգալ Դարդիկ ազգ., որ 1916ի ընդհանուր պատերազմին Պրեզէլոյի հանգամանքն ստանալն գտնելէն կ'ելլար

ԲՐՈՒՆՆՈՒԼ Վարդերես Ռազիս, ծնեալ 1859թն Փետր. 12, Գանգրիի Սուլթան գաղաք, կը պատկանի վաղեմի ազնուական Բրունգուլեան

տանէն որ ազգած է ասուէն Կին իշխանները։ Հետ, և երբ Աստուրիա կը գրաւէ Պուքովինան, նոյն գերդաստանէն 1790ին կը տասնայ Սոգիսուքիան ամուրս ֆոյրը Ռոզէի Բ.էն։ Վարդիրս ատրոտիյով ինքնավարէն գիմաստիանի գիմաստը՝ յանձնած և յրատարակած է Զերնովիցի և Վիեննայի համալսարանները։ Միքիմարանց մասայ հարիւրէն ապրիլէ վերջ՝ գարձած Սուչաւա, երիտասարդութիւնը գրաւելով և ֆրանսերէն ազգերով երիտասարդ հանգոյց մէջ գրաւած իր գիրքերն ու հոգերը։

Բրանդուլ Վարդիրս Ասպետ

1886 թ. կ՚ամուսնանայ ասուտնայ Մարգարիտանց գերդաստանէն Օլիայի հետ իր բարեգործութիւններով համբաւեալ և անգլոյն Տիկնանց Մխիթարեան նախագահ։ Բանիցս Սուչաւայէն երեսփոխան ընտրուած, անգամ անգլոյն քաղաքագիտական ժողովի և ֆոյլուած փոխ-քաղաքագիտութեան պաշտօնին վարելով ծանօթացաւ, իր ազգին անունը բարձրացնելով յաջ տարաց։ 1911 Յունիսի սկիզբները կրկին երեսփոխան ընտրուած Պուքովինա նահանգէն։ 1896էն ի վեր նուիրուած անգլոյն ազգ. գործերուն, 20 տարի հետ հոգատարութեան նախագահ։ Մեծ վաստակ ունի վարելով կառավարութիւնէն։ Հեղինակ հնամեայ ազգի հայ գաղութին վարիչ և նախանձախնդիր եկեղեցասէրների կայուածոց տեսչութեան պաշտօնեաներին։ Ի վարչ ատ տեսնելիք նուաստներին, 1909ի վերջերը Ռուսաց Ռոզէի ֆոյրին տասնաս. Ուստ. Քաղ պատուանշանը։ Իր անձ. ծախքով կառուցած է գերեզմանատան Ս. Աստուածածին մատուռը 1902 թ.։ 1896ի հայկական ջարդերուն՝ համարձակած է հնազանդել Աստուրիոյ վեհապետին, ազնուութեան հայցերով անկուր նախիրը կառուցանելու համար։ Բաց ասած հայ գաղութը քիչով գերի պահած է գաստանութիւնան հասանելէն՝ և քանի մը տարի առաջ Պապին կողմէ նոյն նպատակով իրեն ներկայացող վարդապետ մը անկեանք վանած է իր վիլլայէն։ Իր նախաձեռնութեամբ 10 թիւրանոց պրեր ուսուցանեն Աստուրիոյ մէջ։ Մասնագիտութիւն ունեցած է Ջուանգանին նման կոսակ մը հաստատել, կրթութեան տարածմամբ իր ազգին ստորագրած ցլատրս. խուսարով։ Բարեհիրա, քաղ գիտանագէտ. գարգարանոց — բառին յանձնագրի ասուտմով — և հիմնա բարգմութիւն. ինչուց՝ ջուրի պէս կը թուի յատին, գիրք. ասամանի, հանգարտ, և Բարեհիրէն։ Պ. Վարդիրս Ծան Բրանդուլ Հայութեան մէջ այն անհատներէն է — թիւով չատ քանցաս — որոնք Մայր Հայրենիքէն և ինքնուրոյն կարիքով չեն որոնէ ինքնուրոյն ձեռնատու ցլատրս. Ցանցին, գէթ անոր հանգամանքին վարիչներուն։ (Թեղինկ՝ «Ազ. Տար.» 1912 եր 376 հաղուստ Դր. Իրիցիանեանի Ցարեանէն)։

ԲՈՒՆԵ. հայրենիք գզ. Ազգնեանց ազգատ. հիրան վիճակի մէջ. գիրքեր մատ է Ցարեանի կամ Բարեհարոյ վանքը։

ԲՈՒՆՏ, գզ. Ուրբ և Արամ գ.ի (Աշտարակ). ազգատ. բնակիչ 30 տուն։ Կը տեսնուին եկեղեցիներու. ուսիրանիր և հայկական գերեզմաններ։

ԲՈՒՆՏԵԱՆ Աբրահամ, Ս. Դ. Հիլափեան գործիչ և նահատակ մեռած Վան 1883ին։ Հայկական նեղութեան վարժարանէն յետոյ ելլելէ վերջ կը մտնէ Հիլափեան գուսանութեան շարքերը և չատով գեղեցիկ գէմքերէն մին կը դառնայ Վանի մէջ։ Իր գեղեցիկ հասակով ու բանախօսութիւններով կը համբէր մարդկանց։ Քէոմիէնէի մէջ գտնուած Հիլափեաններուն մարդկին որոշումներուն (մանաւանդ եկեղեցական Իրիքիսոսի գեղեցիկները) հանդիսանալ ցլատրով հանդիսի. համայնարանին պատասխանատուի սկիզբի որոշուն կը ձերբակալուի և կը սպանուի 1915ին Թուրքերուն ձեռքով։ Ցլատասանած է բազմաթիւ քերթերու. գաղափարներ և հասարակական հարցերու չուրջ յոդուածներ գրելով։ (Ստանիսլաս «Վասպուրական»)։

ԲՈՒՆՏԵԱՆ ԱՐՄԱՆԻՆ

ԲՈՒՆՏԵԱՆ Աստուած. երաժշտագէտ. 1936 սեպտեմբերին կը մեռնի Հնչակեանի (Ինքնապաշտպանի) մէջ։ ասր հայ երաժշտութեան վաստակաւորը. մասնաւորապէս մեծ ազնուանալ կատարած է երաժշտութեան զարգացման և հայ ժողովրդական խաղերուն ուսումնասիրութեան համար։ Հնչակեանի յրդանի չատ մը ժողովրդական երգեր կարուսալ վերցած է, նոյնպէս գրած նոր։ Հաստատած է նաև Թուրքիոյն և գերեզմանները։

բէն հրգեր։ Երբեմն ժամանակ հրաժշտութեան ուսուցիչ եղած է։ («Հ. Կոչնակ» 1936 եր 1002)։

ԲՈՍԻՆՓ, գրչ. Բաղէշի Մատթեոս գր.-ի մէջ։

ԲՈՏԱՆՏ, Բոտանց կամ Գրիգորանաց-այլազգորեան գրչ. Կարնոյ։

ԲՈՏՆԻՓ. կը յիշուի Գեղարքունիքի Կիմանոյի արձանագրութեանց մէջ։

ԲՈՏ ԱՍՊԻՓ, հին գրչ. և վանք Գեղարքունի գր.-ի մէջ կը համարուուրեանէ այլազգորեան Գայլքնա գիւղը։ Մէջը կան հին չինութեանց ուսումնիներ. ունի երկին սոպալէն կոփուած հաստոյն քարերով եկեղեցիներ հանգերձ արձանագրութեամբ։ Մոլոէ հարանիսուացին (Բ. Ն.) կը յիշէ վանքս Գոռի կոյսով։

ԲՈՍԻԼԱՆ, գրչ. Տրամայի (Ռուսիասան) ուր 1922էն ետք 65 հայ բնակիչ գտնուած է։

ԲՈՒԱՆՈՒ Ռուֆինոսեան Անտն, եպս. Ծնաւ 1754ին ի Պոլիսոյ (Ազիսարիանուցիս) Թրանսիլվանիոյ մէջ։ Հոն հաստատուած հայկական շնանիք մը ծագումն ունի։ Իր ծննդավայրը բարեբարգոյն ուսմունքներու ասպարէզն վերջը, 1780ին Լվովի կ'երթայ, Թէոդորեան Հարց վարչութեան ասի գանուող քահանայապետական դպրոցը մտնելու համար, ուր որ մեծ եռանդով և յաջողութեամբ ինքզինքը գիտութեանց կը նուիրէ։ 1785ին երկու ասուաստանարանական մրցանակներ կը դրէ և հրապարակու գանոնք պարգևատանելով Աստուածաբանութեան վարդապետի տիտղոսին կ'արժանանայ։ Քահանայական ձեռնադրութիւնը այն ատեն Հարց արքեպիսկոպոսն եղող Յակոբ Խուսմանովիչէն կ'ընդունի։ 1786ին Աստուածաբանութեան ուսուցիչ կը կարգուի ու Թրանսիլվանիայէն և Հունգարիայէն դպրոց եկող երիտասարդներուն յատին լեզուով հովուական աստուածաբանութեան դասեր կ'ուսանցնէ։ 1787ին բրոֆէսոր (բուսուցչապետ) կ'անուանուի և 1793ին Լվովի համալսարանի վերատեսուչ։ Երբ ասոնցմէ վերջը արտասահմանէն նոր ալիքներու դուռ կը դարձնեն. հովուական աստուածաբանութեան դասախօսութիւնն ալ կը վերցուի և իրեն արդիւնաւորութեան ասպարէզ կը կարգուի։ Այս ատենն Բաղիոցքի հայկական Եղբը ձգելով յատին երեսի կ'անցնի և մեծապէս քաղաքին ժողովրդապետութիւնը կ'ընդունի։ Աստուածաբանական կառավարութեան կարմանէ յատ յարգուած և սիրուած ելոյթով մեծ պաշտանունքս կը հասնի և Ս. Լեւոնեանի ցանցանին կ'արժանանայ։ 1825ին կայսրը իրեն անանձնական մը ընելով զինքը եպիսկոպոս կ'անուանէ և Լեւոն ժբ. Ս. պապէն հաստատութեամբ այդ ընտրութիւնը Բ.ԷՄԲ.ԷԼ քաղաքին եպիսկոպոս կը կարգուի։ Վախճանած է մայիս 16 1832ին։ Շատ մը յիշատակներու սեղանի էր. բիշոպ՝ հունգարերէն, հայերէն, յատերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն եւ յիներէն։ Հատին յիշուած մի քանի գրուած երկեր ունի է.

1. Positiones ex prima Theologiae dogmaticae parte, տպ. Լվովի 1785ին,

2. Positiones ex universa Theologiae dogmatica et polemica տպ. Լվովի 1786ին.

3. Claudii Abbatis Fleuri dissertatio II in Historiam ecclesiasticam sex primorum saeculorum. և ուրիշ յատ մը երկեր։

ԲՈՒԼԻՆ, գրչ. Տարսն գր.-ի Մշոյ գրչութ մէջ. ունի 50 տուն հայ բնակիչ։

ԲՈՒԼԻՆԼԻՆ, գրչ. Ալբուանից Կոկիսան գր.-ի, բն. 60 տ. հայ. որոնց նախնիք գտնուած են Հաստրդ, Դանաքարդ և Հզորդի գիւղերէն Եկեղ. Ս. Աստուածածին։

ԲՈՒԼՈՒՈ Ռուսիասանի (Դարբանդեղեանի մէջ) ուր հայկական հին մատուռ մը կար (Տե՛ս Քնդինի՝ «Ռուս. Տար.» 1923 եր 259)։

ԲՈԼ, Հանրի Պատ, Ծրանոցի. գրած է «Տրապիզոնի Անցուցակ» վերջը, զոր Հ. Ոսկի վրդ. Թարգմանած և յոյս ընծայած է Ս. Ղազարու տպարանէն։

ԲՈԼՈՒՍԼՐ կրթնագոգոր յեր. 7500 բարձր. Երբէնի գր.-ի մէջ. արեւ Եբլան տաղ կը գտնուի։

ԲՈՒՐ իշխան, որուն քարաչէն ամրոցի տունը կը գտնուի Հայուտար յերան տարածը։

ԲՈՍԵԼԳԻՆՏ. գրչ. Մշոյ գաւառի մէջ. ունէր 50 տ. հայ և քանի մը տուն քուրտ։

ԲՈՐԱՐԵՆ գրչ. Թաթարաց՝ Թերիք գեղին և. գերեզը։ Հին ատեն հարուստ հայ վանականներ կը բնակէին. որոնք այլազգեաց յանգուցեալով Աստուածածնայ և. Ղազար գոգիան են։

ԲՈՐԻՍՄԻ. ատենով գիւղաքաղաք Ուտիքի Աստանենայ գր.-ի, Դուր գեղի սիմանդրը։ Մէջը կայ Ս. Յովհաննէս ուխտատեղի մը։

ԲԱԼԵՑԿԻ Ալեքսան ս. Պեկիցեր։

ԴԱՐԱՆ, ապրեցաւ ֆրանսական Ղարանք՝ Վասնայի տարածաշրջանի մը մէջ։ (Բազմ. 1929 եր 115)։

ԴԱՐԱՆ, նահապետ Հայոց՝ Վաղարշակայ որդի, որուն պարգևեց Վաղարշակ այն գաւառը՝ որ Դարանագիւղ կոչուեցաւ։

ԴԱՐԱՆ, Դարանեանաց շինիչ Վանանեանց 483ին։

ԴԱՐԱՄԵԱՆՑ Գառնիկ. ուսուցիչ. ինք բարդած է նախակրթարան մը Սկիւտարի մէջ. դոր մինչև մահը 1924 վարած է իր տիկնոջ հետ։

ԴԱՐԱՄԵԱՆՑ Գեորգ. նկարիչ և արձանագործ որ ապրեր է տարի տասնմէկ յաւուսանական նոպայի մը մէջ՝ անձնասպան եղած է Պոլիս, տանը ներքոյ նեռակոյզ ինքզինք։ Իր եղբարքան մահուան առթիւ. Տիկ. Զ. Նազարեան գրած է «Մարիս յարաթիներին մէջ» պատմուած վիրաւորական մը արուեստագէտին ֆարաղութեան մասին, թուելով անոր յարգաց ֆեանքը Բարիզի մէջ՝ նկարչական տարբերութիւններուն առնն։ Երբեմն ուրախ Կարգ. վարժարանէն, Անոյշ Բարիզ գաղարեցաղարեան իր արուեստը։ Մասնագրած է Պուլիարիս եւ Անգլիա, բայց իր մեր ֆարաքին յիշատակով՝ Պոլիս վերադարձած, ուր —բանանգեանական ազիմին — բաւական տարեն բանա պարարած է։ Առանձ մը իր retucheur անխառնած է Ազատարանները յուսանիարարաստանը։ Բարիզի Հայոց եկեղեցւոյն մէջ ունի յաջող նկար։ պատարագներու Պահ մը արձանագործութեամբ ալ զբաղած է։ (Թեղիկ՝ «Ա.Մ. Տարեց». 1912, եր 204)։

ԴԱՐԱՄԵԱՆՑ ԴԷՈՊ

ԴԱՐԱՄԵԱՆՑ Մինաս. 1876 Սեպտ.ին կը ձեռնարկէ հրատարակել արուեստ յուրերու համար «Մարիսի արուեստագիտութեամբ», «Ուսումնական Մարիս» անուն հանդէս ֆոքր արտաքին մը։ (Ալիպարանեան, «Հայ Վերարիս» 2076)։

ԴԱՐԱՄԵԱՆՑ Սիմոն. գաղութարար և հեղինակ, որդի Յովհաննէսի և Տիրուհիի (Են. Արքենեան) ծնած է Դուսֆ-գարու (Գ. Պոլիս) 1863ին։ Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Սկիւտարի Մ. Թարգ վարժարանը, յետոյ կ'անցնի Նոր-Թաղի ճեմարան վարժարանը, ուր իրեն հայերէնի ուսուցիչ կ'ունենայ Սիմոն Ծէրէկեանը և յետոյ Փէրիկեանեան Թարգէն քանէն ետոյ Մինասեան Դուրեանը (ապա Ծգիչ պարարարք Դուրեան)։ Ֆրանսական ուսուցիչն էր այդ ատեն Իգնիրեան Մատթէոս (ապագայ կիր.)։ Սիմոն որ նշանաւոր էր հայերէն լեզուի մէջ, ուսանողութեան վերջին տարիներուն՝ այնքան շլացած հանդիսի՝ ոգեկոչան ուսուցիչ կը կարդայ՝ իրրեւ յաջորդ Ծգիչարարք Տէրէրեանին, և երբ Դուրեան վարդապետ Պարոնեանի կը մեկնի իրրեւ տեսուչ գաղութին և քարոզիչ, այնուհետև անոր կը յաջորդէ Սիմոն՝ նոյնիսկ Դուրեանի յանձնարարութեամբ, դեռ յաւտ մատաղ՝ հազիւ 16 տարեկան հասակին մէջ, որ ատեն կը սիրի նաև տասնաւոր գրել եւ հրատարակել Գէորգ Աշխարհեանի Մասնայ գաղութարարքին մէջ։

«1880-85 տարիներուն Սիմոն ճեմարանի Հայերէնի գլխաւոր ուսուցիչ կ'ըլլայ Գարս Թարգմանեանի հոգաբարձութեան ներքոյ։ Այս տարիներուն, կարելի է ըսել, թէ ճեմարանը իր ոսկեդարու դարը կ'ապրէր. որուն յառաջդիմութեան մեծապէս կը նպաստեն տեսչին Գարեգին Գաֆֆեանի և ինքը Մ. Գարամանեանի։

«Մէջտեղ մը ալ Պարզար-գարի. Հայոց գեղեցմանասան գէմ մասնաւոր վարժարան մը կը բանայ Սիմոն Նոր Դպրոց անուանով. բայց հազիւ տարուան մը կարճ կեանք կ'ունենայ։ Իսկ 1887-ին, երբ ճեմարանը և Մ. Գարագեան ձեռնարկին կ'ապրին՝ Սիմոն Գարեգին Գաֆֆեանի հետ կը յաջողին գոյութիւնը փրկել։

«Նոյն պարագաներուն տարիներուն՝ Սիմոն կը հրատարակէ Ընտանի! խորագրով, բարոյական հանդէս մը (1883—4)։ Գարձեալ, Հաստատեալ ի Ս. Գրոց տեսարան մը և Եմէ Մարդէնի Մարդ զասխարանութեան Ա. հատորի թարգմանութիւնը։

Ճեմարանէն վերջ՝ ուսուցչի պաշտօն կը ստանայ Սկիւտարի, Խնամիէ՝ Նիրանեան վարժարան, Մէյտանիէ՝ Մ. Թարգ ճեմարանի այրեր տարին պաշտօնի կը կոչուի Գուսֆ-գարու՝ Մարդ վարժարան, այնուհետև հեռանալով կը պաշտօնավարէ Տէնի-գարու՝ Հայկանուշեան վարժարան, Գասարգիւղ՝ Տաճեան և Արամեան վարժարանները, Սկիւտարի՝ Մէջդուրեան ազգային վարժարանները՝ Էտրեան վարժարան, Գուսֆ-գարու՝ Դէպ-

բոլոր Տիֆլիսոց վարժարան, Խաչիկ՝ Ներ-սէսեան վարժարան, և գարձեալ Սկիւտար Տրէբ-նիկու վարժարան հայ ազգ հայերէնի ուսուցիչ. Նաև գրէր Սէն-Գը-նուս, նո՛յնպէս։

Ե.

ԳԱՐԱՄԱՆԵԱՆ ՍԻՄՈՆ

Ս. Գարամանեան ուսուցչական և գրա-տիպարուչական գրագրութիւններէն վերջ՝ գր

հարար և թէ գրարար յիշուին համարած է Տաքթ. Գարամանի ու գրած է առանձնաբար, գամբանանիներ ալ գրած կրնասարքուած են պարբերաթերթերու մէջ։

«Գիտութիւն ալ գուսանը, (կը գրէ Տաքթ. Ե. Շահկաղայ), որ նամանիներուն քաւելը կէս դար յարատեւակ ամբողջ ալիւառանքու, թեզը գրեանքի և յիշատակութեան մէջ Վիւանդանոցի մը անկիւնը փակեց իր ալիքերը երբու ապրի առաջ (26 Յունիս 1926)։» («Հիս. Ծարեցոյց» 1929, էջ 145)։

ԳԱՐԵՐԼԵՆ կարարլ և կարարլ Գարիկեան։

ԳԱՐԵՐԼԱՆՊ կամ Գարիկեան Այրարատայ հին գուսանները մին ալ կը համարուուանէ Գաղբուան և Գիկիւսան վիճակաց. ապրեցեալ Արիգէնից։ Իր անունը տուաւ Գարարլ Նահապետին, որ Հայարշակայ ազգ սերմանց և համբարաց վիճակաւորն էր. այսպէս և տարեր կոչուեցաւ Գարիկեան։

Մեր ալիքարկի մի քանի տարիներ գուսանները նոր Գարեգինից հիշեց տարեանքն արդեն գոնաւոր է։ Ըստ Հ. Ալիշանի գուսանը տարեանքն են արեւելքին՝ Ամատուն և Արշարունիք, հիւսիսին՝ Վանանդ. Արեւմուտքին՝ Արեգնեանք և Հաշեանիք (Բասեն), և հարաւին՝ Բագրեւանդ Բակ վաչրաց տիրանուեան Հայկունի հնաբնակ տոհմը կը գրէ գուսանը վրայ։ «Ըստ իս հին Գարեգնանք այս երկու (Խալիսոյ և Սիսեկ) ընդարձակ լեռնաշխարհներին մին չինչու է։ որոց մինն, որպէս գիտենք, բուն Արարատի գաւառի յարեւմուտս բարձր գիրք մի բռնած է Ծաղկոց անուանով, երկրորդն՝ յարեւելս Սիսեկ անուանով հանդէպ իրարու։ — Առաջինն մէջ՝ մաս 20 գրատան գիւղեր կան. Դալիրալու և Դարբ գիւղերն ամայի տեղ են, որք ինն կարեկ կան քէ Գարեգնան անուան ազատագրուն եղած լինին։ երկրորդի մէջ այսոր 190 տան մաս եղած և քուրք ու քուրա մաղովուր, ոչ բնակին։ Երկուքին մէջ ամ Մարգամիր (Քաղաքարարեան մարգեր) անուանով լեռնաշխարհ կան. առաջինն ի հարաւ արեւմուտս և երկրորդին ի հիւսիս արեւմուտս։ Գամամագիրներու վկայութեան նայելով Վարդիներ վանքը Գարեգնանց տարեանի վերայ լինիս է. և արդէն երկուքին մէջ մէջտեղը կը գտնուի այս վանքը. իսկ չենք գիտեր թէ ո՞ր կողմն լինիս է Գարեգնանց։ — Եթէ Գարարլ նշանաւորուած է խառի կոյսերու վերայ հարց, երբու յիշեալ վայրերն ամ մին քան գմիւսն խառուէս են. ապարդ ըստ իմ կարեկաց Գարարլ նշանաւորուած լինիս է ձեան կոյսերու ապէն արդիւնաւոր կարարանի վերայ հարց և կարարարարլ։ որ տարեանաբարուն է, այսոր ամ քանի քանի կարարանք և տեղինք բրանիցն (բ ինին։

Թեպէտ որ Արարգենից երկիրն կանխու Բասենի մասն էր, յայտնի է թէ այս գաւառս ալ ուրիշ զարարարի տարեր մը վիճակած էր. և վերջը Վարարլակ գաւառով, Գարարլ անուանով մէկու մը ժառանգութիւն տուաւ և տարեանին նոր բարարարութիւն և գաւառ ձեռացուց։ Գարամանի գանագան գիրքերու մէջ կը յիշուին Գարեգնանց տարեր արարարարներն մինչև Թ. դարու մէջ։ — Գարեգնից տարեանը եղբարարար չի յիշուիր պատմութեան մէջ, բայց յայտնի է. թէ կար գէթ քարեղբարարար մը։ Ճանաչեն դարուց մէջ մի այլ Վարդիներ վանքը եղած եղբարարարը կը յիշուի Դրիգոր 1470ին. մի դարու կէսին առաջ, Ոսկանայ վիճակագրութեան համեմատ, վերջացած է տեղւոյն եղբարարարարարան տիրոջը. բայց գրեթէ նոյն դարուն կէսին վերջ, կը յիշէ Շարաքն գարարարի հանարարարարը. տեղւոյն եղբարարարը հարարարանի մասու։ Գարձեալ 1602ին եւ Բարգեւանդայ Ս. Ստեփանոս վանքը ժողովին մէջ գտնուեցաւ Վարդիներ վանքի Մանուել եղբարարարը (Եփրիկեան՝ «Պատմարարիկ» հարարան Հ. Ալիշանի «Ցիրարարան»)։

ԳԱՐԸ-ԱՂԱԶ. Հարարանի գգ. մէն էր Եւգարիոյ Նիքարար գգ.ի մաս։

ԳԱՐԻՆՆՈՍ. Հռոմայեցի գրարար, ում Աստուծոյ երկրին վերանորոգու գրուած էր երբ ալ երկրին վրայ յարձակեցաւ մեր Տիգրան Բ.ը (69—55 Ն. ք. Ա.), ուստիք զարհուրած Գարիանոս Ե. գիրքաս փախաւ։

ԳԱՐԻՊԵՆՆ, հին գգ. Վասպուրականի Գարարարարյոց տոհմանին մաս. ունէր համարեան քարտաք մը և Գարարան (Ուրմիա) ծովակը։

ԳԱՐԻԿԵՆ Անուանաւոր Գրատարան Seize & S. O. հանանգին մէջ 1937 Նոյեմբերին՝ վերարարարներու մրցաւորի մը մի՝ մրցաւորին քարտանգէրին մէջ տարարութիւն կը չունի ու վերարարան և ոսկի չգտնուած կը տարանայ։ (1937ի լրագրներէն)։

ԳԱՐԻԿԵՆ Կարարլու քանանէր, հարարան, գրատարան, ուսուցիչ, Ս. Գ. Հիւսիսեան Կարարարութեան կարարարան անդամներէն մէկը մնաց է Մերսոնոս 1887ին, ուր տարարարած է Ս. Թարգմանչաց վարժարանին։ 1855էն սկսեալ վարած է ուսուցչական գանագան պաշտօններ, 1918ին ընտանեաց Մերսոնայէն Հայաստան կը տարագրուի. ապրիլ 1920ին Եր.ուսաղէմ կը հրաւիրուի տարեանները համար մասնաւոր. վարժի հան.

յերէնի և գրամատիքան գործերը։ Տարագրութեան տարիներու կրած թիւրիմացութեան և հոգեկան տառապանքները հիւծած է զայն։ Գարագրութիւնները գէմ գնալ՝ կը վախնանի Երուսաղէմի մէջ 1925 Փետր. 19ին։

Իր երկասիրութիւններն են.

1. Բաղիրէ Սերգասիոյ գաւառական լեզուի (անտիպ), որ 1905ին գտնուած է Իզմիրեանց մրցանակով։

2. Հայ Բուսաբանարան (Քէոդիկի 1926 էջ 728 ՊԼՊԻԿԵԱՆ ԿԱՐԼՈՍ

բիւրեղ Բայս-Բուսնակը)այս՝ այ անտիպ, որ 1912ին տրժանացած է Իզմիրեանց մրցանակին ամբողջութեան։

3. Եղեռնազաւակ, որով Հայոց բանագողիը յաւերժացուցած է. տպ. Գուրիան 1924ին։

4. Գարդիկեան շատ մը հանգէտներու աշխատակցած է բանասիրական և լեզուաբանական յօդուածներով։ (Քեոդիկ՝ «Ազգ. Տարեց.» 1922.1926 727—8)։

ԳԼՊԼԱՆԵԱՆ ս. Գանիլանեան։

ԳԼՊՈՒԴԱՆ, Հայոցիւղ Մամառեէն 10 ժամ հեռի, լիրան կողքին (Հիշ. Ցուցարան 228)։

ԳԼՊՇԱՆ Եղամ, տէր և տնօրէն Նոր Հայաստան շաբաթաթերթին, տպ. Կ. Գոյիս 1918-9։

ԳԼՊՈՒՌ Վասակ Սիւնի ս. Վասակ Սիւնի Գաբուռ։

ԳԼՊՇԱՆԵԱՆ Եղամ, բժիշկ, ծնած 1912ին Աքսարի տարրական դպրոցին աշակերտած եւ 1926ին Ամերիկա անցած, ուր Գոլիմպիայի համալսարանին բժշկական հիւղը յաջողութեամբ աւարտելով՝ 1936ին կը տեսնայ M. D. տիտղոսը։ Ուրիշ տարիներ էր նրա Ամերիկա գնալ և հոն իր բարեր գործունեան վճռանքին մէջ թէ՝ ուսման հետեւելու և թէ տարուսոյը հարցը, նոյն տարին նաեւ յանկարծ մեռաւ։ Իր յաստիճանական համար նոր նշանակ տրնուած է յամառ աշխատանքի և տրժանի ըլլած է ինքզինք բարձրագոյն անձնաւորութեանց ինքնարուխ աշխատութեանց։ (ԱՀ. Կոլնակ» 1936 եր 618)։

ԳԼՊԻԹԷԼ Գրեշատիրոգիա ս. Հրեշտակի։

ԳԼՊՐԻԷԼ ՆԻ ՄԻՔԱՅԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՆ ՎԱՆՔ. Աղքատի Փառիսոս գիւղի Գառանգիր գիւղամաս. գեղատիպ, տպագեալ։ Վանքս ունի 9 հին խաչքար նոր յուշամատեանով։

ԳԼՊԻԹԷԼ. կիպ. վրաց. որ 691ին մեր Բարգէն կիպրէն Էջմիածնի մատենին նեղիս ելլալու կը հրատարակի։

ԳԼՊՐԻԷԼ, պատրիարք Երուսաղէմի, ծնած է Նիկոմիդիա 1770—ին. աշակերտելով Գրիգոր վրդ. Խուսէմիլեանի՝ (տեսոյ հգ.) ուրիշներ կը ձեռնադրուի Երուսաղէմում մէջ, իսկ 1813ին եպ. կը ձեռնադրուի Իրրեն Նուիրակ Ներսիսեան և Գաղատիոյ գ'երթայ։ 1819ին Երուսաղէմի պատրիարք գ'ընտրուի, իսկ 1824ին վարչական կարգադրութիւններու համառաջն Պոլիս գ'ուղեւորի և 1828-34 Զմիւռնիոյ առաջնորդութիւնը գ'ընէ և 1834ին Երուսաղէմ վերադառնալով իր պաշտօնին գլուխը գ'անցնի։ 1839ին կը տեղեկացնէ Յովհաննէս Ը. Կարգեցի կիպ.ին (1831—1842ին)։ Ցաւնաց և Հայոց կարգէն Մ. Համբարձման յերան վրայ Հայոց կուսակցան վանքին տարբերի քանդումը և կը հայցէ հայրապետին աշխատութիւնը։ Կը վախճանի 1840ին և կը թաղուի Մ. Փրկչի վանքը պատրիարքաց շարքին։

Իր տարաշխարհի ընդարձակութիւնն է հետեւեալը.

«Ի բարձրեալդի երգն Սիրամ Մանդեսաց.
Ելս դասասամ՝ բարձ՝ ու զի վայելուչ.
Ցաւագոյն լի՛մ ճանաչելոյս ի կարեաց.
Ընդ ո՞ր անոյշ. ոյր ու անմեն իմ բնկալուչ.
Գաղրիկ ամ Սուրբ Աքսուրս զանակալ,
Ելլ Նիկոմիդ Ամեն ու ինձ զոյ նաթակիմ,
Ու իմն ու բազդ յայս ասպինան վերառնալ,
Ընդ փարն անցոյց ուրիս զոսկի ճուրայիմ։
Գասամ երեսու ամաց տրգանս ի զանիս,
Զիսիսանութիւնան յայս բնկալեալ զատագան.
Զիմ տունդ վերդիմ բատանդ բոզի, ո՛վ սնորիս,
Ցայս սուրբ Սիոն յիցեալ յոլիս ծերութիւնն։
Ու փառաւորի ֆո սուրբ անուն յայս կոչան.
Տեր իմ Յիսուս, ուր ու փայլի ֆոյզ վերիմ.
Ի փոխ զուարթնոյն անդ անմահիցն ի խորան.
Հնչեա յանկանգս, ճանգի՛ր ծառայ ձերիմ։

Ցաւի Տեառն 1840 Ապրիլ 15 Ամաց 76։

(Ղարանուշի՝ «Միաբանի եր 56)։

ԳԼՊՐԻԷԼ, սարի. բանասիրու. 725ին Հայաստան գալով Բարյաղուշի հետ ժողովրդեան մէջ խաղաղութիւն կը հաստատի քանով թէ գուք Ցաւնաց Աղիկանացոյ մոլորութիւնը ունիք։ Երբ այդ սուտի կիպ.ը Յովհաննէս Դ. Իմաստասէր՝ գիրենք երբեմն գուրս քշել կու տայ, սակայն իրենց Աքանոս կիպ.ին նեղիչանալով Հայերը իրենց մոլորեալ բամբասանքին և այդ սուտին սեղի ան-

նեցու. 726ի մոգովը (Ղանլիան «Պատմ. Հայոց» Ի. 397—8)։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. Էջմիածնի. 1441ին Էջմիածնի մոգովին նեղիս։ կը գտնուի։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. Մոլիանոս. վանքին 1462ին կը քիչուի իրրև հանգուանոցոց Կիրակոս կիպ.-ի. (Ղանլ. Պատմ. Ֆ. 459)։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. Կարբեցի կուսմոց ԺԴ. դարուն։

ԳԼՊՊԻԼ, Արքեպ. Խուզաստանի (Ջերմի), մինչեւ Դրուատգիմ վանքին, պատրիարքական գահաթոռոց եղած և վախճանած է 1782ին. իր տապանաքարը որ Ս. Գրիգոր վանքին մէջ կը գտնուի՝ հետեւեալ արձանագրութիւնն ունի.

«Այս է տապան հանգչեալ
Սուրբ արհեստս միաբան
Ն. վերջին հաչուչանցի Գարդիկ
Ուրեմն եպիսկոպոսին որ հանգիստ
Ի ՌՄԼԱ (= 1782) թուին. ընթերցող
Տուր գոգորին»։ (Ղազարեանի՝ «Միաբան» 53)։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. Գայլեմեան. Մարաղցի, ձեռնադրեալ է ԺԸ. դարուն վերջին տարիները. ի՛սուանի Դրուատգիմ մասնաւորաբար վարժարանին մէջ եւ 1822ին իրրև միաբան Դրուատգիմ վանքին վարդապետ կը ձեռնադրուի. 1825ին Ազիզանցիրիս կը գրեսի միաբանութեան խումբէ և 1832ին երբ Գանիրէի նուիրակ Կիրակոս եպիսկոպոս ասորիներուն ,պաշտօնէն կը հրաժարի՝ Գարդիկ վրդ. հոն կ՚ունենի իրրև տեսուչ Դրուատգիմի.

Երբ Դրուատգիմ Զուարթնոց պարիսպերը Դաւիթ վրդ.ը իրը տասնորդ Գանիրէ կը գրեմ՝ ժողովուրդը գոհ իր նոր-ինչին տասնորդէն՝ վերջինս չ՚ընդունիր և խռովութիւններէ ետք կամ տան և վերջապէս Եղիշատուի Դրուատգիմի իրաւասութիւնէն. 1839 Մարտիսին Գարդիկ վրդ. Սիս, Մինաս խմբագրիսին կը գրեսի Գանիրէցիներու յանձնարարականով. որոնք ի վարձ տնոր բարեաց եռանդութեան եպիսկոպոս ձեռնադրել կը խնդրեն. որ տեղի կ՚ունենայ Մարտիս 19ին. 1853ին՝ Խոյթիներու պարսիսներուն շինութեան տարին. տեղւոյն եպիսկոպոսներու տնտեսութեան պատճառաւ պիտանի գրչագրեալ յանձն կ՚առնու. հայրապետի գիր կուտայ, ինչպէս կը հաստատի Մարտիսեանց պարսիսներուն գրած 1853 թուականի նամակէն։ Գարդիկ եպ. կիւանդութիւնը զարմանալու համար կը համարուի Բաղիշ և կը վերադառնայ 1859ին։ Եռամեայ Սարգիս ֆաղչա 500 տարիի յետ նորէն է իրեն՝ ոգեգտանելու համար։

Գարդիկ եպ. ձեր և կիւանդաս բաղաքն, 1863ին Ծիրանաս կոս. գաղ Մեսրոպ վրդ. (Մեսրոպ եպ. Սուքիասեան) Ազգային Սահմանադրութիւնը գործադրելու համար եւ ժողովրդեան քաջալերանքով կ՚ընտրուի առաջին թաղական խորհուրդը։

Մեսրոպ վրդ.ի մեծանուն ձեռք թաղականութիւնը պատրիարքարանէն կը խնդրէ փոխանորդ մը. ու կը գրեսի Սիրոյ Գարդիկ եպ. Գայլեմեան եպ. (ապա կիպ. Կիլիկիոյ)՝ որ 2—3 տարի պաշտօնավարելէ ետք կը թողու պաշտօնը, ուստի կը յաջորդէ Գարդիկ եպ.ի ձեռնասունը Կարապետ քհ. Անտոնեան։

Գարդիկ եպ. քաջալերեալ Մարմարեայ գերեզմանատան դիմացի ազգային տան մէջ, առանձնացած կ՚ապրի և ան կը վախճանի 1867 Ապրիլ 21ին և կը թաղուի Գանիրէի եկեղեցւոյն մէջ։ Հետեւեալ արձանագրութիւնը կրող տապանաքարին ներքեւ.

Դամբարան Գարդիկ եպ. Մարաղցիի
Գեղեցկեալ եղիր. եղեալ Քրիստոսի
Արեղեպիսկոպոս նայկազեան ազգի.
Բարեխնամ տնտես եղեալ ազգիդ.
Բարեսիր բներ պատուոյ արժանի.
Ի Մարաս ծնեալ բրենիկ նայրենեաց,
Էր ծաղկեցուցիչ տեղւոյս սահմանաց,
Լի ես դու ուրեմն տապան գեղապանծ,
Բարեսի՛ որ կրես զայս պատուական գանձ։
Ամսի Տեառն 1867 Ապրիլ 22

(Ղազարեանի՝ «Միաբան» եպ Ամ. Զարդարեանի՝ «Ցիլանակարանի» Ֆ. 1—22, Գալուստեանի Գր՝ «Մարաս» եպ 618)։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. Գրուատի տասնորդ, մինչեւ Դրուատգիմ. նախ իրրև նուիրակ կ՚երթայ Գրուատ և 1741—1751 մինչեւ մահը տասնորդութիւն կ՚ընէ հոն։ (Ղազարեանի՝ «Միաբան» եպ 53)։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. Մերտասարի. տասնորդ Հալէպի. 1766ին Գորբէն կը տասնայ տասնորդութեան Ներսեսեան (Սիրանեան եպ.ի «Տարեգ. 1936, եպ 36)։

ԳԼՊՊԻԼ, եպ. մինչեւ Դրուատգիմ. Գանիրէի մէջ 1778 Փետր. 14ին, Գանիրէի Ս. Համբարձ-

ման եկեղեցիին վրայ քանանայ կը ձեռնադրէ 55 տարեկան դպիր մը ոչ Մարտիրոս Աւետիքով անուամբ, որ Ղրիմի գաղթականներուն հետ մինչեւ նախիջեւան գաղթ քանանեցրէն մին էր։ (Ղազանուճի՝ «Միաբանի» եր 517)։

ԳԱՐԻԷԼ նահատակ, անչարտ վկայ մը. (Տե՛ս «Հանդէս Ամսօրեայ» 1907 եր 61, Իսահակ վրդ. Աւդալեանի)։

ԳԱՐԻԷԼ, մինչեւ Յովհաննու վանքը կը յիշուի 1654ին Մատթէոս գրչէն (բուս Ս. Ղազարու ԼԲ Մայրոցի յիշատակարանին)։ Նոյն վանքին մէջ գտնուած ԺԲ. Մաշտոցը ընդարձակուած է ԺԲ... (166...ին) թուին ալ մինչեւ Գարրիէլ արեգալէն, որ չէ Գարրիէլ եպս. Յովհաննիսեանէն առաջնորդը (տե՛ս վերը)։

ԳԱՐԻԷԼ, գրիչ մինչեւ Երուսաղէմի վանքին, Ջէյթունցի որդի Գասանեանցի և Ոսկիի, 1536ին Երուսաղէմի մէջ Մայրաւուրց մը կ'ընդօրինակէ (Ղազանուճի՝ «Միաբանի» 517)։ Գինքը 1534ին Ջէյթունի մէջ կը գտնենք, ուր մաշտոց մը կ'ընդօրինակէ (Պանալիանց ցուցակ թ. 942)։ 1539ին Ճանուցի Ս. Գարագաշ նորայէն վանքին մէջ Մաշտոց-Գանձարան մը կ'ընդօրինակէ (Զեռագիրս Նիկոսիա կը գտնուի բաս Վ. Գիւրմենեանի ցուցակին)։ Նոյն տարին և նոյն վայրը կ'ընդօրինակէ Ոսկի փարիսեցի (Պանալիանց 1593)։ 1541ին Մայրաւուրց մը կ'ընդօրինակէ, որ կը գտնուի Ս. Ղազարու վանքին մէջ։

ԳԱՐԻԷԼ, վրդ. Ալչպանեան, Առաջնորդ Հայէպի 1737—43, եպս. Միքայէլ և Ղուկաս Աղպանեան Սուրբ Գրիգորիոսաց սա և 1758—70 երկու տարի գրիգորիանութիւն կ'ընէ Սուրբ տիրոջն վրայ։ Տե՛ս ՅԱՒԵԼՄԱՆԹ ԳԱՐԻԷԼ կրդ. Սոսի։

ԳԱՐԻԷԼԵԱՆ Գէորգ, 1868ին չրքանաւորագրաստ Գալաթայ Աստուածաբանական բարձրագոյն վարժարանէն։

ԳԱՐԻԷԼԵԱՆ Հելէն. (տիկին) Գալիֆորնիոյ հայ գաղութէն. Գարրիէլ Մ. Գարրիէլեանի դուստրը։ 1931ին Ռիւթի Հայ Սեուլեն չրքանաւորս կ'ընտրուի տարեկան սեպտեմբերի մրցանակը ստանալով, և 1935ին իրրեւ ուսուցչուհի կը հրաւիրուի Ռիւթի գպրոցին։

Տ. Հելէն Գարրիէլեան

ԳԱՐԻԷԼԵԱՆ Մ. Ս. բժիշկ, խմբագիր և բանաստեղծ, ծնած է 1858 Դեկտ.ին Ակնայ մէջ, ուր ստացած է նախնական կրթութիւնը։ Հրատարակած է հեռանայ կարճառ գործերը, Հայ բոլոր կանուրեան անցեալն ու ներկան. Հայկական նրբանանոցն ու վերանոր ուրիշ, Ակնայ գաւառագրքերը եւ Հայ Ցեղը Տոքթ. Գարրիէլեան կոնդիէն 1896ի Ղարգիրէն առաջ Ամերիկա անցած է. և 1891—1896 նիւ-Եորքի մէջ յոյս ընծայած է Հայի «Հանգէս» ազգային, գրական և քաղաքական ամսագրի խմբագրութիւնը. զայն 1896ին ամսագրի վերանկիրով մէջ ընդ մէջ անդրիներէն յաւելուածով։

1897ին կրկին կիսամեայի վերանկիր։ Մ. Ս. Գարրիէլեան ընդհանրապէս ինքնին Հայի քաղաքական, առաջնորդական, գրական յոդուածներով։ 1898ին վեց թիւ միայն հրատարակելէ ետք գաղթեցաւ Տոքթ. Մ. Ս. Գարրիէլեան մեռած է Ամերիկայի Ռ. է = Թ Հոպքէնս քաղաքին մէջ 1919 Յունիս 3ին։

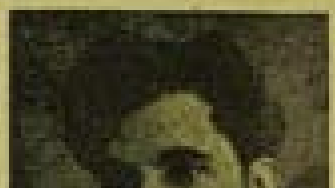

ԳԱՐԻԷԼԵԱՆ Մ. Ս.

ԳԱՐԻԷԼ Յակոբ. հայացած փաստաբան ծնած Տիգրանակերտ 1885 Սեպտ. 26ին Քաղաքէն մը։ Սկզբնական կրթութիւնը ստացած է իր ծննդավայրի պետական «Միլլի» վարժարանի գաղութին մէջ։ Գասանութեան յրջանին դժբախտութիւնը կ'ունենայ կորցնելու իր հայրը, և իր կիսատ թոգած ուսումը յարունակելու եւ կատարելագործելու մասնաւորաբար և դժգոյն կացութեան բերումով հարկադրուած՝ Համիտեան անուան հայանանքէն վերջնականապէս կը թոգու իր ծննդավայրը ասանց վերադարձի համարելու նեռ կը յաջողի Կոլիգաս (Հնդկաստան) մանել, 1910ին կ'ուսանի սեպտ. «Մարի Թրիչոմիէն Գրիգորս» բարձրագոյն վարժարանի լիսկատար գասընթացքը։ Մինչեւ համաշխարհային պատերազմի հանգիստը (1914) կը վարէ առեւտրական և պետական պաշտօններ Հնդկաստան և Պարս։ Ապա տարիներով ինքնաշխատութեան կը նուիրուի, ուսումնասիրելով Անգլիական և Օսմանեան փաստաբանութեանց ընդհանուր օրէնքները։ 1915ին իրրեւ փաստաբան Անգլիական փաստաբանութեանէն վկայականով ի-

բաւականք կը տասնայ իր արուեստը կիրարկելու Պասրայի մէջ։ 1919ին նոյն իրաւունքը կը շնորհուի նաեւ. Իրաքեան՝ լիազօրութեան կոչմէ։ Ասոնցմէ զատ հաստատուած է Պասրա նաեւ գաղտնաբնակներու բնոյ։ Նախագահ Գրիգոր Նոյեան կոչմէ։ 1923ին, յետ քնարական փաստաբանի վկայական կը տասնայ Իրաքի կառավարութենէն՝ բովանդակ երկրին մէջ իր արուեստը կիրարկելու համար։ Հմուտ է տարբերէն. անգլերէն

ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ ՑԱԿՈԲ

քուրտերէն լեզուներու։ կը խօսի նաեւ հայերէն։ Իր անհատական կեանքէն զատ ունեցած է ազգանուէր ծառայութիւններ։ Փանիքա ընտրուած է Պասրայի Հայոց Ազգ. խորհրդոյ, Հոգաբարձութեան անդամ և Ազգային երգչախմբի վարժարանի վերատեսուչ։ Իրրեւ հայասէր եւ արդիական փաստաբան կը վայելէ յարգանք եւ համարում։

Հասցեն՝ Armenian church Basrah (Iraq)

ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ Ե. բժիշկ, ազգատոհմիկ «Հայ Բժշկի»։

ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ Ե. (Հ.) բժիշկ յրոթ. Նրեանի մէջ։

ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ Ի. տեսուհանոց որ 1937ին Մասիսայեն գեղի Թալքեանս 13 ժամուայ մէջ թափիք կը փոխուէ 13 ժամէն, իրմէ առաջ ուրիշներ 24 ժամէն հասած էին։

ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ Ս. խմբագիր անուրէն 1908ին Կ. Պոլիս հրատարակուող Ուսուցիչ վանականական շաբաթաթերթին։

ԳԱՆ, յետ Արցախի ասիմանանքից Գուգարաց Կոզբոմոր գաւառի. Գաղթ գալէ մէջ, գրեթէ 6 վերստ հեռի գիւղէն հեռու։ Գառամանի գետեզան ժամանակներու մէջ նշանաւոր եղած է եղեր յետ խրոնուն Գաղթ բերդ, որուն երբեմն կը ասրէին Ազատանից թագաւորներու։ Տաճարաց գաղու վերջերը Տայոց իշխանն Գուգիք՝ եղբարքդին Գագիկ Եանիչսի, շինարարելով իւր իշխանութեան ատենները։ կը ասրէ նաեւ բերդը, որոյ նախնին ասրաղանաց Հայ իշխանը, որ շինուեր էր Վրաց գաւառութեան և Դիմիսոր անուն, որպէս զի Վրացիներէն ոգնութեան գան։ Գուգիք զեր. փախչելով կ'ապաստի. ժԴ. գարուն թաթարաց յարձակմանց մէջէց շատ բերդեր կ'առնուին. շատ անգեր կ'ամայանան և բնակիչք գերի կ'ինկնան. իսկ Գաղթ բերդը անառիկ ապաստանարան կը լինի չորեսուն հազար մոգովրդոց կենաց և գոյքի. և երբ Մուսայ Նուէն թաթար զորագլուխը փրկանք կը պահանջէր Վանական վարդապետի համար, անոր կնանքը մեծ գնով դնելի և զրկելի ապա ամուր բերդը։—Ամրոցաւոր քարաժայռ լեռնոտ տարածութեան գագաթի վրայ շինուած է Ս. Մարգոյ հռչակաւոր ուխտատեղին, որ ծանօթ է Գաղթոյ Ս. Մարգիս անունով, և որոյ սեպհականութիւնը մեր եկեղեցական պատմութիւնը Մուրբ Մեսրոպի կոս. տայ, որ Մուրբ Մարգոյ մէկ տասամբ խայի մէջ անցընելով արիներ է և հոս կանգներ էր. ինչպէս կը յիշեն տակաւ մեր ժԴ. գարու պատմիչք եւ վարդապետք, Վանական, Վարդան և Կիրակոս։ Նոյնը կը հաստատէ նաեւ Ս. Մարգոյ յարակցեալ հնամեայ տաճարը. «Թոյլատրեալ տուրբ գիտացիս, նշանագրի անուամբ ի խայ և յեկեղեցի տաճարս պարիսս ի գլուխս Գաղթոյ, ի գագաթան տեղւոջ արիներայ որբոյն Մեսրոպայ։ Այս ուխտատեղիս որբատայ քարայնէն մատուռ մի է, տանիքը ունի փոքրիկ գմբէթ, իւր կամարիկներով։ Կայ նաեւ ուրիշ քան ու փոքրիկ մատուռ մը. կոփածոյ քարով, վերնայ տարեւոյ կոյմը։ Թէ՛ այս երկու մատուռները և թէ գմբէթի պատերէն թափած քարերն, իւր տեղական ծախքով նորոգեր և իրենց տեղն է դրեր Գոթիք գիւղացի Արգուտան Տէր Մանասեանը, 1838 թուին։ Բարի և գովելի է այդ պարոնին գործն, տեսնելն նա տիպէս արձանագրեր է իւր յիշատակարանն գմբէթի և քան մատրան դրանց վրայ, իրր թէ ի Վիմանց ինքն է կառուցեր։ Ս. Մարգոյ մատրան, գմբէթի և փոքր մատրան մէջ կան ուրիշ զանազան կիսեալ արձանագրութիւններ, որոնց յատկանի հնագոյն թուականները ժԴ. գարու կը վերաբերին. տակաւին այս չինութիւններն գեռ ունին հին ժամանակի կառուցուած շինելու ձեւ. որովհետեւ ժԴ գարու արձանագրութիւնք եւ նորոգութեան թիւատառութիւն կ'ընեն և ոչ ի Վիմանց շինութեան։

Մեծագոյն բերանս յոյս կոչմէ. գագաթին քիչ մը վար փորուած են բազմաթիւ ուրիշ, որոնք ժամանակաւ եղեր են ապաստանարան կամ բնակարան գինուորաց։ Այդ ուրիշներն երբեմն մէջ կան ժայռի վրայ փորագրուած հայկական արձանագրութիւններ, բայց մաս մը՝ հնութեամբ և մաս մը, ուրիշաւոր մէջ ձեռս ժամանակի ոչնայ-

պանոց թուրք մոլեռանգներու չարամտութեամբ եղծուած լինելով, կարգացուած է միայն մի քանի բառ և 807ին (=1208) թուականը։ Նոյն ապրելու մասն կայ մայրի մէջ փորուած իրամբարը մը։ Հիրանս հարուածոցմը կը բարձրանան երկու ոտքերն։ Միայն հիւսիսային կողի վրայ միայնակուր գարշ փորուած է փոքրիկ եկեղեցի մը, որուն մասնայ նուն իրամբարը։ Հիրան չորս կողմը տարածուած են անկրու և պարիսպներու աւերակներ. իսկ արեւմտեան կողմը ընդարձակ գերեզմանատուն. մեծ մասամբ հողի հետ հաւասարած և ծածկուած։ (Ենիշիկեան՝ «Պնաբիւտեանի» եր 419)։

ԳԱԿԱՆ ԴԱՀԵՍ. ուր է համանուն լեռը։

ԳԱԿԱՆ Ա. ՍԱՐԳԻՍ. ոսկեռաստեղի Գայ լիրան վրայ։

ԳԱԿԱՆ ՎԱՆԴ. հին գիւղ Մրնենոց Գաղատան գաւ.ի մէջ։

ԳԱԿԻԿ, ազգային անգնիպարով մը ալ անուամբ քաղաք մը կը յիշէ Ազանիսի Քնդան գաւ.ի մէջ։

ԳԱԿԻԿ Ա. Բագրատունի, թգ. Եռանեան, որդի Ա. չոր ոգորմածի. եղբայր Սմբատ Տիեզերակալի. որուն յաջորդելով գահը բարձրացաւ 990ին։

Գագիկ Ա. Բագրատունեանց ազգայնական ասն պարծանքներէն մին եղաւ. իր նախորդներուն նման սիրեց հայս և խաղաղ կեանքը։ Մա. Ասաղիկ որ ակնարկաս պատմիչ մը՝ նի՝ կը գրէ Գագիկի մասին. «Էր ազգ ոգոմիս, և վարժ ի պատերազմի, և սառասանեան ի բայլեալ։ և իւրով խոհասութեամբ և քաջութեամբ՝ գրաւ հարկաց յոյսերէց ազգեաց ազատեաց, և ցիւրաքանչեան զարդարան պաշտան սարմանարդութեամբ կառարէր։ Գագիկի սիրեց չատ մը թերգիրներ և գուսաններ, զոր Քնամիք, յարիչասանք էին։ Սա իրեն ինուքեան սասան էր Սիւնեաց Վասակ իշխանին գուսորը Գարրամիրզէն ուսեալ ունեցաւ երգու որդի Ասղնանէ-Սմբատ և Աշոտ։

Գագիկ 1000 թուականին լինելով Անիի մէջ մեծ և անեղ՝ յուսադարձ և հրաշալի եկեղեցին, յանուն Ս. Գրիգորի՝ Տարկաղանորի բարձունքը և Աղուրեան գետին մատ։ Գագիկ այդ թուականին իր Ասղնանէ որդին Աբուսահլ քեռորդուն վրայ դրեց, որովհետև չարաբաստ էր Սահակ Վասակ կոչուած. Ասղնանէ իր բանակով Աբուսահլի գաղաքներուն վրայ յարձակեցաւ և սիրելով անանց իր հորը գարձաւ։

Գագիկ Ա. 30 տարի թագաւորելէն ետք մեռաւ 1020ին ու թաղուեցաւ Անիի կամարիկի մայր եկեղեցւոյ բակը. ուրկէ մատուռիկով մը սարքուած գամբարանի մը մէջ։

Նիկողայոս Մար հայագէտ հնախոյզը չգտաւ հան Գագիկի մարմինը, ոսկեայ հնատիպարանաթեամբ և ուրիշ սեղէ մը երեսան հանուեցաւ Գագիկի մանրակերտ արձանը։

Այս արձանին գիւղը կատարուեցաւ Մարի

Գագիկ Ա. Բագրատունիի արձանը
Ու. Իգմիրեան կաթուղիկոս

թարգմանութեամբ և Վրոյրի ձեռագրով, իր կատարեալ Ս. Գրիգոր եկեղեցիին կը կարծուի որ ժողովուրդը թնդը ուզած է անմահացնել իր բարեգործ թագաւորին յիշատակը. և արձանագրեալ՝ անոր երկարած երկու ձեռքերուն վրայ գնուած Ս.Գրիգոր եկեղեցւոյ մանրանկարը։Գագիկ Ա.ի արձանը կը գրէ Ս. Մ. Մագիկեան («Հայաստանի Կոյնակ» 1930 եր 1552) ուն երկար կանգուն բարձրութիւն։ Դէմքը կը կրէ փոքրիկ սուր թագ։ Այս ձեւով արքայական ապարոյներ յատկացել։ Նաւէր կը գրեցէին Բագրատունի թագաւորներուն. իրենց ժամանակներէն Գագատի ալեր և Հայոց բարեկամ խալիֆաներէն։ Արձանին կրած արեւելեան ձեւով երկար վերարկուին յեռանամասի գգուանքը հիշեցուած է մինչև մէջքին մատ։ Ճատաքամասի գգուանքն ալ բաց է մինչև կուրծքը։ Վերարկուին տակ, հաւասար երկար ծոցերու ունեցող պարեգօտ մը կայ, որուն

բոյն թնդանիքները, ուստիրն սիրուած. ամէն ամէն
նոցան ձեռ Վիրապիսուն ու պարեզամը կարմրապոյն
ձեռ. ինչպէս Գագիկի թիւրանի, պատմագրագրու.
գէմքին ոյսանքը Իսկ գլխուն մազերը խուզեր մո.
բուքն ու պեղանքը սեւորակ ձեռ ձուլեր ոչնչերուն
նոյնատեսքը ինքնանի արտայայտութիւն մը ունի.
Գագիկի բարի հոգին ցոյցնոց Կրնքին վրայ կը
կրէ խաչ մը. յցիարտանագով մը վիրէն ի վար
կախուած։

ԳԼԽԻԿ Բ. վերջին թագ. Բագրատունեաց, որդի Յովհաննէս-Սմբատ թագի եղբոր Աշոտ. թոռն Գագիկ Ա.ի Յունուարի 16 տարեկան էր երբ 1042ին Պետրոս Գետադարձ կիթ.էն թագաւոր կ'օծուի Անիի Մայր եկեղեցիին մէջ. վեհաս Սարգիս որ մատուցած էր թագաւորական գահը բարեբանաց. երբ տեսաւ որ Գագիկը թագաւոր տեսնէն՝ իր համախոհներուն հետ քաջալերեցաւ Անիի ներքնափարը և հոն ամրացաւ։ Գագիկ անձամբ գնաց և համոզեց որ հեռանայ Անիէն. Սարգիս թէև հեռացաւ բայց ետ չդարձաւ այն ամրութիւնները զորս յարձակուած էր. մասնիր զանազան Յունական յանձնել և Բիւզանդիան տարուինել։

Գագիկ բանակով մը Սարգիսի վրայ գնաց, բանեց զինքը և Անի տանելով բանակ.բայց քիչ հաց մինչեւզգնելու ազատանքին վրայ ազատ արձակեց զինքը։ Այդ մինչեւին Սկիւթիայի Աղրատաց նիզ գաւառը կը մտնեն և Բլնի բերդին մօտ կը բանակին։ Գագիկ բանակով յարձակեցաւ թշնամուն վրայ և կոտորեց զայն։ Յաջորդ տարին, 1043ին Յունաց Մանամախ կայսրը զինուորին մէջ գանելով Յովհաննէս-Սմբատ թագաւորին այն համարձակ արարքն իր մասնին հաց Անին Յունաց կը յանձնէր՝ պատգամ ղրկեց Գագիկին որպէս իր նախորդին խոստումը յարգէ։ Գագիկ սիրով ընդունելով պատգամաւորները՝ինքզինքը կայսեր ծառայ և հպատակին խոստովաներ, բայց Անին իրենց յանձնել յանձն չէր առներ։ Մանամախ զարուար բանակով մը Սոխա Մեքենային յանձնեց որ ձեռ Անին պաշարեց։ Գագիկ որ տեսնելն այդ առեն Յունաց բարեկամ Հեռացած էր. Հայոց զարքին գլուխն անցնելով յարձակեցաւ Սոխայի բանակին վրայ և զայն խայտառակաբար ոչնչացուցին զատ հանեց։

Մանամախ զարհուրած մեծ պատրաստութիւնամբ և զարուար բանակով նիզակատար զարմանալը կրկին Անիի վրայ ղրկեց։ Գագիկ իր կողմը չանելով Դաւիթի իշխան Ապուսաղարը՝ Լոխիսիանց Յունաց բանակը։

Մանամախ տեսնելով որ զինու զարուութիւնամբ պիտի չկարենայ Անիի տիրանալ՝ բարեկամ ձեռնոյով Գագիկը Գայիս հրաւիրեց. Գագիկ սիրամարդ կայսեր գնաց Պետրոս Գետադարձ կիթ.ի և Վեհաս Սարգսի խորհուրդով։ Ի սիրտան Մանամախ պատուով ընդունեց զինքը և յետոյ Անին պահանջեց, և երբ Գագիկ մերժեց Մարմարայի կղզիներէն մէկուն մէջ աքսորեց։ Անիի բանակիները 1045ին Բիւզանդիոնի կայսեր յանձնուեցան։ Գագիկ գեռ բաւական ատեն աքսորուած և հաղորդակցութիւնէ զրկուած մնաց. յետոյ կայսրը զինքը կարգադրեցնոյ Բիւրս զրկեց, ուր ամուսնացաւ Սեբաստիոյ Տէր Սենեքերիմ Արծրունուոյ որդւոյն Դաւիթի թագ.ի դստեր հետ։

1078ին, Գագիկ Բ. կարգադրեցնոյ կղզիները գաղտ էր, անկէց փախչելու և Պարսից Մելիքը Շահ թագաւորին քով ապաստանելու և անկէց ազատութիւն խնդրելու դիտաւորով։ Հոսկով թէ հեռորոյ մեծարգոյները Հայերը նախատելու համար իր մէկ մեծ յանը Ուռնեն (Հայ) անունը տուած էր՝ իր մարդոց հետ հեռորիս երթալով Մարիս Մեծարգոյնին քով իջեւանեց։ Վերջինս թէև կ'ուզէր զինքը բայց ակնածելով՝ ամրացուցաւ մեծարանքով ու պատիւներով ընդունելի։ Եւ երբ վատահ եղաւ որ Մարիս իր յանը Ուռնեն անունը տուած էր՝ երկուքը միասին պարկի մը մէջ դնել տուաւ և հրամայեց ամենայն ծեծել յանը որ ճաղատած սիրաս իր տէրը խաբեսել և ապանեցել։ Գագիկ ատարի տանելով մեծարգոյնին ապարանքը կեսարիայէն դուրս հանաւ։ Ասելը ուր եղելուիրենը իմանալով Հայոց, մասնաւանց Գագիկի դէմ դրգռուեցան և ջանացին զայն բանել ու ապանել։

Այդ տարեները (1079ին) Գագիկայ որդին Դաւիթ, իր Ապղսարիպ տեղերէ հետ գտնուած ըլլալով երբ վերջինս զինքը Գագիրան բերդաքաղաքին մէջ բանեց՝ Գագիկ Ապղսարիպի մօտ երթալով իր որդին ազատեց և կրկին Գամրոց կողմերը գարձաւ. ճանապարհին՝ երբ Արծիաս գաւառին Կիգիոցիս ամրոցին մօտ գնաց հանգչելու իր երեք թիկնապահներու հետ, Մանամայեան յոյն երեք եղբայրները յիսուն զինուած յոյներ գաւառի գնելով Գագիկի հերկայացան, համբուրեցին անոր ոտքերը և իրենց ամրոցը հրաւիրեցին. եւ երբ Գագիկ հոն հասաւ. ուր յիսուն Յոյները պատնէշուած էին՝ Մանամայեանք յանկարծակի Գագիկը ձիէն վար հանեցին, այդ մինչեւին անդին պատնէշուած յիսուն զինեալ Յոյները Գագիկի վրայ յարձակեցան, կապեցին զինքը ու ամրոցը տարին. մինչեւ Գագիկի թիկնապահները խորհելով որ պիտի չկարենան իրենց թագաւորը ազատել՝ գացին յուր տուին հայ իշխանները,

որանք ամբոցին առջև հաստատելով պատգամ ղրկեցին Մահմատյան հզորագունդերուն որպէսզի Գագիկը ազատ արձակեն։ Պատասխանն եղաւ յարատեւ առնչանքով ազատեցուած Գագիկի մարմինը կախել ամբոցին պատին վրայ։

Հայ իշխաններէն յուսահատած եւ գրգռեալ Ոչինքը պարիսպէն դուրս քաշելէն Գագիկի մարմինը, զոր վեց ամիս հաց Անիի Բանիկ անուն մէկը Բագրատունեաց վերջին թագաւորին ոսկորները գոցնելով՝ տարաւ թաղեց Գիկոր գաւառին մէջ անոր ձեռակերտ վանքին մէջ։ Գագիկ 55 տարեկան ապրեցաւ. 3 տարի թագաւորեց և 35 տարի աքսորական կեանք վարեց։ (Ղազինեան՝ Հայոց պատմ. Բ. հատոր)։

ԳԱԳԻԿ Աբասեան, թգ. Կարսաց, որդի Աբասայ. կը թագաւորէ 1025—1081. 1050թն քան Արքասանիէ Լատինվարուցաց Պարոնիները Կարսի վրայ կը յարձակին առատաձեռնութեան տակին երբ յանգստարանի էին, և կառուցին ու ամրացին անիներ։ Գագիկ 1053թն Յուդիթի դէմ կը պատերազմի. իսկ 1064թն երբ Ալփարսլան Անին գրաւելէ հաց Կարսի մոտեցաւ՝ Գագիկին պատգամաւոր մը գրկեց. Կրամատիկով որ իրեն երդում երդնոյցուց և հնազանդեցուց։

Գագիկ սակայն հպատակ. մոխիրի վրայ նստած կու յոր, երբ պատգամաւորը անոր ներկայացաւ, և երբ զարմացած պատճառը հարցուց՝ Գագիկ պատասխանեց. — «Ան որչափ ի վեր երբ մնաս իմ տիրոջ բարեկամը, Կարսից Յուդիթ արքան, Ալփարսլանի հզորագունդը՝ ապրիլ սակայն հարգած դիրքը կ'ունենամ»։

Պատգամաւորը խոյսն եւ գտանելով պատմեց իր տեսածը Ալփարսլանի, որ սենեակը գալով և սենեակով՝ դիրքը իր թագաւորութեան մէջ հաստատեց։

Յետոյ սակայն, տեսնելով որ Հայոց ազգերին մէջ հանգիստ պիտի չունենայ՝ Յունաստան գնաց 1064թն և Տաճիկաց մէջ ապրեցաւ, փոխարէն Վանանդ գաւառը Տուգիրդ կոչուած ապրով։ Գագիկ Աբասան մնաց. 1081թն։

ԳԱԳԻԿ Արծրունի, թգ. Վասպուրականի, որդի Դեղերիկի Գրիգորի և քեռորդի Սմբատ թգ.ի. 908թն, Յուսուֆ ասորիներուն ոգնութեամբ կը թագաւորէ Վասպուրականի մէջ՝ հանուսի Սմբատ թգ.ի կամքին, որ երբ լուեց թէ Գագիկ իրեն. իրեն հանուսիորդ Յուսուֆէն պատասխան է՝ Յովհաննէս եպգ.ը յետոյ մը ընտանիքով Ռոսիկանին գրկեց խնդրելով որ հաշտուի Սմբատայ և նախապարգեւ հան։ Յուսուֆ ընտանիքը ընդունելով հանգիստ բարեկամ Յոյց Գագիկին և վերջինս յետոյ ընտանիք հացուց Սմբատայ։ Գագիկ 926թն Յունաց հետ բարեկամանալ ուզեց և արքունական կրոնական յետոյ մը հարցնելու այդ անկարգի կը գտնեն՝ նաև Գոյսոյ Յունաց պատերազմին և Ռոմանոս կայսեր թուղթ գրեց (տե՛ս Ղազինեան «Պատմ. Հայոց» Բ. եր 819) և կրոնական միութեանութիւն ինքնին. սակայն ասով չկրցաւ. Յունաց համակրանքը չտեսնելով. արքունական Ոչինքը գիտէին թէ Հայերը յետոյ անգամ այդ միութեանութիւնը ինքնաբերաբար ու չեռոյ գրուած էին, յանդգնաբար (927թն) արքէն վանեցան։ Գագիկ Արծրունի և իրեն յանդգնեց երբէք արքին Դերեկիկ։

ԳԱԳԻԿ Արծրունի. հայր Սրբոց իշխանացն Սահակայ և Համազասպայ, որ 761թն Ոգեան բերդը ամրացուած էր. ասա բանակի մը գլուխն անցած Պարսկաստանի կողմերը գնաց իր հզորաց վրէժը լուծելու համար։ Բայց 762թն հետ ամրոցը պաշարեցին և երբ յետոյ գինու գրաւեալ՝ գաւառի Գագիկ Արծրունին ձերբակալեցին ու բանտ դրին ու վախճանեցաւ։

ԳԱԳԻԿ Արծրունի Վասպուրականի, անոնք Այսոյ Արծրունեաց, գաւառաց 898թն Ամիրա Մելիքագնեանի ասորիներին հետ կը միաբանի և Սմբատ թգ.ի դէմ գարշանքներ կը լարէ Հայոց վրայ թագաւորելու համար։ Իր եղբարներն հաստատ երբ Վան մտաւ թագաւորական զգեստներով՝ մինչ Գագիկ Արծրունի Վասպուրականի թգ.ն կը ապաստանի։

ԳԱԳԻԿ Կամսարական, որդի Վահանայ, եղբ. Շուշանայ, 706թն Հարցանակերտի մէջ ձեռնարկի մը կը յանձնի։

ԳԱԳԻԿ իշխան որդի Գուրգենի Արծրունեաց, Կեմերլեկի յրջանին մէջ գտնուող Մուսասանանի ի՛շխանը մի. գարու վերջերը, ու Գրիգոր վերջանալը ԿԹգ.ին ապրանքներ ընդ տուաւ Մուսասանանը (Ալպոյանեան՝ «Հայ Կուսարիս» եր 440—366)։

ԳԱԳԻԿ, ասորիներու Ս. Առաքելոյ վանքին, որ քան Սա. Առաքելի պատմիչ՝ Մարտիրոսաց վերջաբանութիւնները ի մի հաւաքեց և Առաքելոյ կոչեց. ապրած է Թ. գարուն մէջ, գարձը անկարգ կը Մեայ։

ԳԱԳԻԿ ԿԹգ. Ապուսահլի (յուրջ 965թն)։

ԳԱԳԻԿ Ապուսահլի, փոքրէ՝ ասենք ՍԱԼԻՆԻ-ՈՒԱՆԻՆ մէջ։

ԳԱԳԿԱԿԻՐ, գլ. Մարմանդ գաւ. Ամ ձորին գլուխը, զոր յինեն ասուած է Գագիկ Արծրունի թգ. Վասպուրականի։

ԳԱԳԿՈՆԹ, Քեռքաս Գոգեսան, հին գիւղ, կը

ֆարեան քէ Արշաւոնեանց գ

մէջ կը գտնուէր նեխանից վանքի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ արձանագրութեան մէջ կը յիշուի այդեւէս գիւղ՝ Գրատեայ եղբարը, որ 1033թին Նազաս. անուն մէկու մը արքեպիսկոպէն Տիգրոյ վանքին նուէր արուած է։

ԳԱԳՍՄԱՏԵՆ Իշնատիոս, պատրիարք. տես Իշնատիոս պատրիարք։

ԳԱՂ. նգ. Վանանցոյ. Ղեւանդեանց գրով Շահապիվանի մոգոյին մէջ կը յիշուի (Ե. դար)։

ԳԱՂԱՎԱՆԻՔ կամ Կասաղաանի, հին գիւղ Մրեւանայ Հարանց գաւ.։

ԳԱԼԻՍՏՈՍ Մարիամայ եղբայրասէր, նախարար Վարդանանց գրով. ուրացող (450—451)։

ԳԱՌԱ, հին քղ. Գաղեսարիի, ուր կայ նեղբանի փոքրիկ հայ գաղութ մը Ս. Հրեշտակապետ վանք մը։

ԳԱՌԱՌԵՆ Աւտանի, գրիգոր. առաջին հանգիստացած Բարիզեան բոլոր գաղութներուն մէջ, ամսագրի առաջին բաղուած մրցումին Բարիզի բոլոր գրիգորյան նախակրթարանները ընդարձակ կարգի յառաջադէմ ազգերանները մէջ, մասնակցութեամբ 972 հոգիներու, որ առաջնութիւն չտուած է և առացած երկու վկայական և մէջ բարձրագոյն վկայագիր։ Իր քարը ՀՐԱՆՑԻՆ. որ Սասիոյ Սասունցի մէջ պատերազմեան և մեքենագիտութեան ուսուցչուհի է. ամէն տարի առաջին հանգիստացած է մրցումներուն մէջ։ («Ճառագ» 1934)։

ԳԱՌԱՌԵՆ Զարեհ. Կիլիկիոյ խմբագիր «Հայ Գրականութիւն» հանդէս ամսագրի. տպ. Զմիւռնիա 1911—1914. Իսկ 1919—1921՝ խմբագիր անուրէն ելած է Միսաս շաբաթաթերթին։

ԳԱՌԱՌԵՆ Լեւոն, հեղինակ. Գամարիկի (Կիւմրիւգիա) 1898թին, բնագնդանութեամբ գրաքննուած է հեղինակութիւնը. հասատասուած է Սեբաստիոյ. իր հեղինակը փնտռուած են։

ԳԱՌԱՌԵՆ (Գաղարեան) Յակոբ Փաշա. Եգիպտոսի նախարար Օսմանեան Պեռաութեան, ծն. Բեկոս (Պոլիս) 1831թին համեստ բնատանիքի. ուսանելութիւն չունի Գաղաղ Սմիրնայի հետ. Յակոբ փաշայի հայրը արհեստով գազազ էր. իր գաղթի բարերարներուն կրթութիւն տարու. կարողութիւն չունէր։ Յակոբ փաշա՝ մայրենի լեզուէն զատ լաւ գիտէր թուրքերէն և ֆրանսերէն ու մեծանգամարդ քաջ հայասէր էր։

Ժամանակ մը տանտարանի գործով պարապելէ հետ՝ կառավարական պաշտօնի մէջ մտաւ, ուր առաջին անգամ փայլեցաւ իրեն Շայրիթոյ Դեր-կառավարչ։ § յետոյ Օսմանեան Արքունի Դրամատունը մտաւ. ուր թուրքերէն խմբագրութիւնեան և թարգմանութիւնեան Պեռ անուանուեցաւ. և ապա տարիներ յարաբերութիւնեան մէջ մտաւ պեռաութիւնեան գանձարանի պաշտօնատանց և Կայսերական պաշտօնատան հետ։ Դրամատանգործուած մեծ գործութիւնեան մը գտնուելէ՝ գտնուեցաւ ստիպեալ պաշտպանելով Դրամատան շահերը. գործնական մեծ կարողութիւններ ցոյց տուաւ, որով ապա մեծ հաստատութիւնեան տնօրէնութեան համար բաւական ու վստահութիւնը չունենալով՝ շուտով յառաջացաւ։

Գաղարեան Յակոբ փաշա

Երբ Մուշեղեանը կարգի ոգեց գնել իր Արքունի անձնական գանձուն հայուհական գործարարութիւններէ՝ պ. Ճարիէր. Օսմանեան Դրամատան ընդհ. տնօրէնը՝ ապշ գործին իրրև յարմարագոյն անձ Յակոբ էֆ.ին ներկայացուց։ Գաղարեան իրեն յանձնուած գործերը կարգի գնելով՝ արժանացաւ Մուշեղեանի բարձր համարման և քիչ ետք նոյն գանձուն պաշտօնեայ անուանուեցաւ։ Այս կերպով անցամանգելով Օսմանեան պաշտօնարանին (Ministère). Յակոբ էֆ. Արքունի Անձնական Գանձուն մատակարարութեան մէջ կարեւոր բարերարութիւններ մատուց։ Մանրերը կանոնաւորեց. և մանրակրկիտ հսկողութեան ներքեւ. մարտարարար չտնտեսելու ոչ մի ոչ ոքի։

Մուշեղեանը գոհ մնալով իր գանձային պաշտօնէին հաստատակամ և արդիւնաւոր ծառայութիւններէն, վերջերս Բեռան ուսաց ատենները բարեբարոյ գինքը փաշայի ոճրագով, և պեռաութեան նիզամից պաշտօնէութիւնն անոր յանձնելու կամք յայտնեցաւ։ Յակոբ փաշա առաջին անգամ ընդունեցաւ։ Մայիսի (նիզամից) պաշտօնէութիւնը, բայց իր դրան բարեփոխութեանց մասին քիչ ետք անհամաձայնութեան մէջ գտնուելով իր պաշտօնակցաց հետ՝ հրաժարեցաւ, պահելով Անձնական գանձուն վերատեսչութիւնը։

Հրաժարումը տեսակի չեղաւ։ Մուշեղեանը համոզուած՝ թէ պեռաութեան նիզամից բարեւ բարդարումը Յակոբ Փաշայի պէս ձեռնտու. հաստատակամ. ուղղամիտ պաշտօնէի մը ծառայութիւնը կը պահանջէ. նոյն նիզամից պաշտօնէու-

քիւնը շնորհաւորելն իշխանութիւնն էր ամ-
վերջին յանձնեց Ճոփոր փաշային, որ ապա ան-
գամ յանձնգնաս իրագործեալ իր խորհուրդ բարե-
փոխութեանց մէջ մասը։

Ազգային չէր անարգի մէջ, Ճոփոր փաշա գրեթէ
բիւրոյի քաղաքական խորհրդոյ անդամ եղած է։
Նաև Ազգային Երեսփոխանական ժողովոյ ան-
դամ, և հանգուցեալ մեծանուն Ներսէս Պատ-
րիարքի որոշ եղած է Պաղատական ժողովոյ ան-
դամ։ (Հանդէս Ամսօրեայ 1891 էջ 12—14)։

Պաղատական փաշա Երուսաղէմի մէջ Ս. Ճա-
փարայ վանքին ասուն մը կը փոսիէ. որուն հա-
մար 1894ին կը հաստատուի Մուսլինեան յիշա-
տակարան Սա. Ճարտարիան պարտիզի գիմաւոր-
ներուն վրայ կը գիւրացնէ Ս. Ճոփորի վանքին
գիմաւորական տրոց գանձանակէն վճարուելիք
նպաստները։ (Ազատնուն՝ «Միաբան». էջ 331)։

Ճոփոր փաշա 60 տարու կը վախճանի 1891
Սեպտ. 7ին. Եղեկի-քէօյի մէջ՝ եղերական ան-
ուամբ։ (տես. Տարեցոյց. 1905 էջ 89 և 1906
էջ 67)։

ԳԱՌԱՌԵԱՆ Սմբատ, եպ. մթարան Երուսաղէ-
մայ Ս. Ճոփորայ վանքին. ինան Գալիս 1873ին.
ուսան Երուսաղէմայ ժառանգաւորաց վարժա-
րանին մէջ, ուր 1902ին արեգայ և 1924ին եպ.
ձեռնադրուած։ Գալայ մէջ գանազան վարչական
պաշտօններ վարած ու երբեմն ասուն եղած է
փոխանորդ՝ Կ. Գալայ Երուսաղէմասան։ Վերջին
տարիները Երուսաղէմ գտնուելու և հոն վախ-
ճանելու. 1935ին։

ԳԱՌԱՌԵԱՆ Օգրիկ (Ոգրիկ). ծն. Գալիս, արե-
ւելեան երաժշտութեան ծանօթ նշանաւոր մաս-
նագէտ յաւուրցմէն. ուրուր Սմբատ Եպ-ին, կը
վախճանի Գալայ մէջ 1935ին։

ԳԱՌԱՆԵՄԵԼԿԻ, ապա անուամբ Ծոփոր գամ
ապրեր կան Գարեգինք գալ մ մէջ, որ ըստ Ան-
գիանոս Աստրիկի կը գտնուի նաև Թարգոյ վանքի։

ԳԱՌԱՆԼԸ. գր. ծանոյին Կիրիկոս Մեսրոպեանի
արեւելագիտարանը. ունի բազմաթիւ հնութիւններ։
Մինչև 1850 Տարսոնի նաւահանգիստն էր։

ԳԱՌԱՆՃԵԱՆ Կարապետ. ինան 1898ին. Գալիս
նախնական կրթութիւնը ստաց՝ Մարգիգիւղի
Տաճարեան վարժարանին մէջ։ Ապր. Կեդրոնականը
ստարած 1909ին։ Գալայ իրաւաբանականէն
յրէանուտրա 1913ին։ Նոյն տարին ժառանգաւոր
Քարզ գաղանան նախարարութեան մէջ բաց-
ուած պաշտօնէից ընտրութեան քննութեան ու
յաջողելով, երեք՝ ամիս հետեւեալ՝ գաղանան պաշ-
տօնեաներ. յատուկ գործնական գաղտնիքներու։
Ընդհանուր պատերազմին՝ տարի՝ Քրդ. բանա-
կին Գաղատրազմէն վերջ։ Գալիս փաստաբանու-
թիւնով զբաղած.— 1922ին Սեպտեմբեր հասան ու
վարած՝ Ազգ. Քնամա-
տարութեան անարդ-
նութիւնը, յետոյ ընդ-
գրկած ուսուցչական
տարարէզը։ Եղած է
նաև Թրքերէն և Մա-
կեդոնիոյ Գաղաց. ժո-
ղովի անդամ։ Կարճ
ժամանակ մը եղած է
Սեպտեմբերի Ճուճանան
Ոսկրգաղ Առանձի
Երգչախմբ գաղաւար։
Առանձ մը՝ «Ակրի-
քերքի Տէր և Տնարէն
և խմբագիր։ Իսկ ապրեր
ուսուցիչ՝ Սեպտեմբերի
Ազգային վարժարանին։ Գաղանեանան Գալիս նա-
ուսուցչական պաշտօններ վարած է իր ապրելու։
(Մանկարեան՝ Ցուցակիր էջ 228)։

ԳԱՌԱՆՃԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ

ԳԱՌԱՆՃԵԱՆ Հրանդ, հարատարակող բնիկ Կ.
Գալիքի, իր գործն է Գաւա գաղանի մաքր վար-
մարանը։ Բարիք անցած է 1922ին հոգ. Կ՝ալիքա-
ապրի «Կանանց և Արուեստի». Տե՛ս ՍԵՒԻԼՄԻԱՆԸ։

ԳԱՌԱՆՃԵԱՆ Ճարտ. ապրեր փիլիսոփայութի-
ան, յրէանուտրա Մարիրիկայի Դէր հարատարա-
նին։

ԳԱՌԱՆՃԵԱՆ Յովհաննէս. եպ. Կիլիկիոյ թեմին.
ինան է Կ. Գալիս 1836ին, ասարիուտ 1860ին,
վարդապետ՝ 1864ին. եպիսկոպոս 1882ին. 1867-71
Ասրիաի և 1871—2 Մարայի առաքելական
ղրած է։ 1872ին Սիսի ժառանգաւորաց վարժա-
րանին տեսուչ։ Յետոյ Գալիս կանչուելով՝ հոգեւոր-
կան պաշտօնով թեմերը կը ղրկուի։ Ներքանեմ
եպ. Մարիկոնեանի և Նիկոդայոս եպ. Դաւթեանի
գործակցութեամբ Գրիգորիս Աղգամի Աշէարհեանի
Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան գէմ ըմբոստանալով՝
Կիլիկիոյ Ազգային Հարամբ կաթողիկոս կ՝օծուի,
ապրելն անվաւեր կը մնայ։ Կը վախճանի 1908
Յունիս 12ին։ (Պալտուեան՝ «Մատաղ» էջ 584)։

ԳԱՌԱՆՃԵԱՆ Յովհաննէս. ինան 3 Մարտ 1870-
ին Եւդոկիա՝ ուր իր նախնական կրթութիւնը
ստացած։ Իր զարգացումը կը պարտի ինքնու-
սուցութեան։ Գալիս գալով Ս. Գաղատրեանի հետ
հրատարակած է իր մ. գիրքը «Գաղանիք ու
արուեստ Մեղուիրան» (1889)։ Իրաւաբանական
ուսմանց հետեւելով՝ 1893ին վերադարձած
ինքնագլուխ, ուր փաստաբանութեամբ զբաղ-
ուած, գան մ՝ ապ ասանուրով։ Իր գրական գոր-

հուսէուքիւնը կը սկսի 1892ին. Կոստանդնիպոլսոյ յոգնուածները «Արեւելեան մէջ», մինչեւ 1904, նաեւ գրեթէ բոլոր Պոլսոյ գրականութիւնները. և. պարբերականաց, «Ս. Մամուլ»ի և «Հանդէս Ամսօրեայ»ի աշխատակցած՝ և շնչաւորուելու յեղուստանական քննադատ. ուսումնասիրութիւններով, որոնցմով յիշեալ է Հայոց բանաստեղծի համար մը. Առանցքէ է՝ Նուագք Հայոց գս. տասարարարոց՝ 1899ին տպ. Վիեննա և 1901ին պրոսփուտ Իզմիրեանց մրցանակով. 1908 10-ին յոյս շնորհած Լոգի Հայերեն յեղուի Պերսկանուրիւնները. գասարիքագրք մը 3 հատոր, վերջինն թարգմանած գործ. 1909ին Կրասարարարած Մագնիսականուրիւն և Ցեղնարդուրիւնն՝ որուն չորրորդ հատորն կը թուի մասնաւոր հրատարակուրիւնն մ՝առնենալ. Նուագիրս վարած տպագրին գանագան պարասներեր. 1909ին եկած է Պոլիս և հարիւրներ ասուցեալ կարդասանի. Շնորհած է Ազգ. Հրատարակչական Ամսագրատան վիճակին (Թեղիկ՝ «Ամ. Տարեցոյց» 1911 եր 249). Պոլսոյ «Հայրենիքի» նոր յրեանին (1901—1909) խմբագիր եղած և 1915ին հանրասակուած.

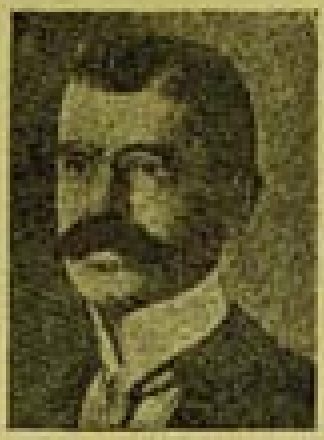

ԳԱՌԱՆԱԼԵԱՆ ՍՈՎՀ.

ԳԱՌԱՆԱԼԵԱՆ Սովհ., գեղագրագէտ, ծնած Պոլսոյ. ուր կը գործէ.

ԳԱՌԱՆԱԼԵԱՆ Վարազդատ, բր. Գ. գիմանչեան վիճարարութեան, ծնած է Երզնկա 1880ին. ուսած է Սեբաստիա և 1895ին մեկնած է Ամերիկա և Հարաւային Ամերիկայի ասասնարարութեան գոյնեկն շինարարարս եղած 1905ին D. M. D. սիրարարով. 1906ին ի վեր կը պարապի նոյն հարարարութեան մէջ իբրեւ գասարիս մեքենական ասասնարարութեան և գարանական ասասարանութեան (Սանակ Մեսրոպ «Հայրեն Տարեցոյց»ը եր 227. Նոյնը բլլալ կը կարծեմ Գարագաշեան Վ. Գ. որ կը յիշուի իբրեւ բրան. գիմանչի վիճարարութեան Հարանցրի նամակատարանի մեջ).

Ամերիկեան «Գարրի Ինքրս» թերթը հրատարակած է այս խորագրով յեղուած մը, որուն թարգմանութիւնն է հետեւեալը—

Ամերիկեան ամենամեծ գիմագիտական վիճարարարանը մեր մասնաքը իշխանութիւններէն գրեթէ պիտի արգիլուէր, երբ ան 1895ին իր ազգատոհմի գարանական հրատարարարդ հոս ֆաբ. գարս.

Ան Տարի. Վարագդատ Գարանչեանն է. Հարվերտ Համալսարանի բերեն և վիճարարութեան բարձրագոյն, որուն համարուը, իր հրեա վիճարարարդ՝ ասարարեանցաս սարդագէ աշխարհի մէջ.

Այս անձն էր որ գասարիքին իշխանութիւնները յարարեներով վար գրին Նիւ Յորքի Էլիս Այլենարի մէջ, երբ ան իր ծննդավայր Հայաստանէն եկաւ ապա երկիրը.

Ազգատոհմի մը գասակ եղած է Հայաստանի մէջ. իր հրատարարդ արեւելեան ասարած է յատարարական գասարիարարութիւն. Այդ արեւելեան խոշ հրասարած է մեծ մարդ ըլլալ աշխարհի գարեւելեան մէջ.

Իր ծնողքն ալ յասարած են թէ բան մը պիտի արժէ. Իրենց բարեկամներէն սմանք նախարարէ Ամերիկա եկած և յաջարարութիւն գասած են բանեան ապա գասարարարարարին վրայ. Ծնողքը խորհած են որ եթէ կրնան հրատարարդ Վարագդատն ալ Ամերիկա գրկեր. ան եւս պիտի յաջողի.

Հրատարարդը գործի գրասենեակ ասարարարի մը մէջ. Երբաս համրաս. ենթա մը ասարանվել որով հնարաւոր եղաւ աշնքան հրատարարէն հրասարած համարարարութիւնը ֆասարել.

Ամենա ապն յրեանն էր, որ Միացեալ Նահանգներ գասարիքանութեան մասնաքը արենքները քարասարարած էին. Երբ գինքը բերող նաւը Նիւ Յորք հասաւ, պարասանէութիւնն ասարդիկեց իր մասնաքը և գրեթէ էլիս Այլենարի. գինք Հայաստան վերադարձնելու դիտումով.

Շարաթներով էլիս Այլենարի Ծաւ. մինչ գասարիքին պարասանէութիւնը կը վիճէր թէ պէ՞տք է թարգ ասալ կամ ոչ ապա հրատարարդին մասնաքը, որ ֆրնաբ հանրութեան բեռ մը ըլլայ. Ամէն անգամ որ պասանութիւն կ՝առնենար ապա հրատարարդը պարասանանարարուն հնա խանդարս. կը խնդրէր ասանցմէ որ ասասանեն իր մասնաքը. Վասան էր որ պիտի ֆրնաբ գործ մը ձգել և իր ասարարարը հանել, մինչեւ թէ իրեն պասանութիւն մը ասուէր.

Վերջապէս պարասանէութիւնը ֆասարարաս. Իր Ամերիկա մասնաքը ասասանեցաս և գրեւեցաս Ուստ. ուր ան ասաեն գասարարանները սգնոց ձեռքեր կը վասրէին.

Թէև ան վասրաս չէր գասարարարարին ֆնանքին և չատ խնդանի անդրիներէն մը գիտէր. յաջողեցաս գործ մը ասասանել թեկի գործի գասարարանին մէջ. Գասարարանի գասարին համաս ունէր, պարարգասէ ասրենաս մը ասրվեցաս. իր ապ-

կիրառ ընդունուեցաւ գործարանին մէջ, իր առաջին չորսքառակուսը 90 աւելի էր։

Այդ գումարը հազիւ գինք ապրեցնելու կը բաւէր։ բայց բարակ քիչ քաշելու մինչեւ հազարին վրայ հարկ եղած վարժութիւնը ունենալու։ Այդ ձեռքերը որ վիրէն ուրիշներ հարգելի եղան մարդկային գիմագիծերը վերակազմելու, երբեմն արիւն գործածելն քիչելու։ ինանիներու և բազում ժանեւոր անիւներու վրայ։

Գազանեան Վարազդատ

Երբ արդեանք ապրեցաւ, ոչուան ուսնի դրամ չունէր։ Երբեմն չորսքառակուսի քաղաք ապրար չունեցաւ։ Շատ կամ քիչ, ան մինչեւ իր շահանէն մաս մը Հայաստան կը դրկէր, իր մարդ ազգնեաց համար։

Եղբը ապրի գործարանին մէջ աշխատեցաւ, խնայողութեամբ ապրելով իր փոքր վաստակին կրցաւ խնայելով։ Գինչերները կ'ուսանէր։ Որոշած էր կիսանքի ամբողջ արեւուն գործարան չմնայ։

Այս ժամանակամիջոցին մինչեւ ոչ վիրաբոյժ մը ըլլալու փափաքն ունէր։ Ամբողջ կիսանքին մէջ բժշկութիւնով չանգրգռուած էր։ Աստուածաբանութիւնը բժշկութեան մէջ մասն էր որ ասոնցմէ չեռվին զարգացած չէր, Վարազդատ կ'ուզէր այդ զարգացումին իր բաժինը բերել։

Իր պարապոյ ժամերուն, գրադարանին մէջ իր ընտրած հիւղին վիրաբերեալ գիրքեր կը գտնէր։ Իր ժամանակի մեծ մասը ինքնուսուցումի յատկացուց, որպէսզի յետոյ դրամ խնայէր, աստուածաբանութեան դպրոց մանելու համար։

Կոգնեակի աստուածաբանութեամբ յոյս ասրուան համարատրանի աստանդի մը յոյժ ծանրութիւն ձեռք բերաւ, ամբողջութեամբ նուիրուած ուսումնական գրագրանց։

Եւ երբ, եղբը ապրի ետք, 400 ոսկեայ խնայած էր, որոշեց մանել Հարիւրեան աստուածաբանական գպրոցը։

Այդ 400 ոսկեայի գումարը սակայն կիսդարով բաւ չէր իրեն աստուածաբանական գպրոցը լրացնելու համար։ Որպէսզի ապրանքներուն և բնակարանային ծախքերը կարենար վճարել, պարտաւորուեցաւ յաւելեալ սակայն աշխատանք կատարել։

Հարիւրեան յաւելեալ գործի երբեմն ժամերուն, գրադարի մէջ երբեմն սեղանաւոր ամենապայծառ աստանդներէն մին ըլլալու փառքը ցոյց տուաւ։ Իր բրոֆէսորները վիճած էին բերնի վիրաբուժութեան իր համարձակութեան։ Երբ 1926ին ընդարձակը ստարանց, անմիջապէս գասախօս նշանակուեցաւ նոյն գրադարին։

Ետոյ ապրի չորսուհանգ իր գասախօսութիւնը։ Այդժամանակին, իր հանձարի բարձր ժամերը բաւականաչափ բերնի և գէմքի վիրաբուժութեան հետազօտութեան։ Յարաբերաբար ասանց նոր գիտութիւններ էին և գինք կը հմայէին։

Բայց գիմագիծային վիրաբուժութեան մէջ իր հմայութիւնը զարգացնելու, ինքզինք ցուցադրելու պատեհութիւն տրուած չէր, մինչեւ որ հարմարագոյն պատերազմի ընդարձակին անկարժեր պէտք գինքը հանեցաւ ապրաս։

1915ին, ան մեկնեցաւ Հարիւրեան առաջին բժշկական խումբին, աստուածաբանական բաժնի իր վարիչ։ Բրիտանական բանակին մէջ ծառայեց հարիւրապետի ասոյնանով։ Այդ ատենն էր որ մեծագոյն հմայութիւնն երեւան եկաւ։

Պատերազմի մէջ պատահած երեսներով գինուորներ իրեն բերուեցան։ Դանանաւոր վիրաբոյժներու պէտք կար կենդանի գործարարներ կատարելու համար։ Ոմանք, վիրաբոյժներ ալ գինուորներու գէմքերը վերակազմելու սեր մեկնաբան չունին։

Եթէ անանց սեր բան պէտք էր ընել, աստուածաբոյժ Գազանեանն և իր ուղեկիցները պէտք էր ընէին։

«Ես չէի, ըսած է Գազանեանն, ոչ ալ իմ ուղեկիցներս, այլ՝ ժամանակի մեծ պահանջն էր որ զարգացուց արուեստը և հնարաւոր դարձուց վիրաբուժուղեներուն կրկին խարդ և իրենց նախկին պատկերին նմանիլ արդ չափով։

«Նկատի ունենալէ պէտք, ասելիքներս համբերութիւն, յոյս և բարդամիջոցներ, ու գուք կ'ուզենաք բարդացուցիչները, որոնք վիրաբուժին պիտի տան յաջողութիւնը ֆոքիֆոքուած ինամներու, խանգարուած յեղուներու և վատնուած քիթերու վերանորոգման մէջ։

Մինչ պատերազմը կը շարունակուէր։ Գազանեանի հմայութիւնն ասելի մեծցաւ և իր համբաւը տարածուեցաւ ամբողջ այնարի մէջ։ Հիմա, այլեւս կը հանդիսանէր իբր ռնրաշարդի վիրաբոյժ։

Անգլիոյ հանգուցեալ մեծ թագաւորը իր կուրծքը զարդարեց Ս. Գէորգ և Միքայէլի աս-

գլուխ չգտանելովներով, ի գրաբար ոչն հարցիկուքիանց, որ իր ձեռագիրը կատարած էին գիմագիանչն վիրաբուժութեան մէջ.

Բրիտանական բանակը քանի քանի անգամներ չիյաղթուկից գինք, այն յաջող արդիւնքներուն համար, որով ան ներքսած էր գրաբարդմին մէջ անհանգիստի գործած մարդոց նոր երեսներ յինկեր.

Գաղերագմը վերջանալէն քիչ յետոյ, անհագուքիան մը մէջ, Դագանիանի գարդից մեծ նեղութիւններեր, որոնք կը գժուարացնեն գիմագիանչն վիրաբուժութիւնը.

«Մէն քանի առաջ, ան յաջողորդից, մարդուն ընկերանոց առաջնութիւնը նեղասի առնելու համար Թիքոս իր երեսին վերի մասը յկոյ. Գիտք է արդիւնս արեան հոսումը, որպէսզի կարենար ազէ գանել ինքնակոն. և թէ յգարդանայ նեղասումը. Անկէ զատ գիտք է ներկայիս մարդը.

«Նեղասկու էք որ ոչ գաղանութիւնքու մեծագոյն մասը, վերանալը հոգ յէ թէ ինչուան է գաղերագմին մէջ թէ արդեան ունեցան է, ոչ կրնայ ուսել և ոչ խօսիլ, որով խոցվոսի մը կը դրուի իր գիմագրգին մէջ կամ կը գեռեցուի գիրին, որպէսզի հեղուկ անուշ արուի. Անկէ ետքն է որ վիրաբուժութիւնը կը սկսի.

Բերնի վիրաբոյժը, առաջին անգամ գիտք է ուսնել թէ հրացէնի հարուածը կամ բենգնաշարժի արդեանը և գորեարանի անգուրի մեքենան ոսկրէն և վերակենալ բնչ թաղուցած է, որպէսզի իրարու բերուին. Զարդուած ոսկրները իրարու քով բերել և կամ մեքենաբանութեամբ գիրար կապելու է, արդիւնքու համար ամենուութիւնը.

«Ինչպէս գիտք է կարել մասերը, որքան որ կարելի է, իրենց բնական ձևին մէջ.

Գաղանութիւնքու մեծամասնութիւնը կարելի է վարելու ձևի մը բերել յարս հինգ շաբաթուան մէջ. Դժուարութիւն այն ատեն կ'ունենան, երբ վարի կարելին, քիթն և կամ հիւանդին կարուած մաս կայ. Գաղերագմին յետոյ, իր Եմերիկա վերադարձին, Հարվիրդի բժշկական դպրոցը դասաւանդ գինք՝ նշանակելով բրոֆէսոր՝ Անատոմիական դպրոցի բերնի վիրաբուժութեան, ուր մինչև հիմա կ'ուսուցանէ.

Բայց մեծն ուսուցչամ չէ իր գործը. Դէմքի արդեան ունեցողներէն հարիւրաւորներու կը բերուին իր քով և ինք ջանիսիսուած գէմքերը կը վերայինէ. Իր գործին մեծ մասն է ասիկա, որ կը կատարէ Գաղիոնի Գանիրնուէրը Էնգլիոյ իր դաշտանասեռնեանցին մէջ.

... Գաղիանական ազգանունով Եմերիկա մասամբ կ'արգելուէր, այսպէս մեր ամենամեծ գիտնականներէն և մարդասէրներէն մին է. («Zurpeli» II. earli pli. 11).

ԳԱՐԵՆԴԵՆ Բզ. Ինան Մերսանոյ Զարա գիւղացիները. Եմերիկա գացած 1914ին. Նախնական կրթութիւնը առած Նիւ Եորքի 14 հանրային դպրոցին մէջ և որպէս կարգին ամէնէն յառաջադէմ աշակերտուհին՝ առաջին կարգի մէջ ելլալ առացած է. 1926ին ուսարան է Նիւ Եորքի Մասայիկիքի Երգչիկ հայ աղջիկ. մասամանգին է հայասարանութիւն. («Հ. Կոյնակ» 1926 եր 1077).

ԳԱՐԵՆԴԵՆ Փիլիպպոս. ծնած է 1874ին Խարբերդի Գ:սերիկ գիւղը. մեռաւ է Լոս Անճելէսի մէջ 1926 Հոկտ. 22ին. Մինչ քառասուն բացած է ազգային գիտակցութեան ասպէն. Թղթակցած է հայ թերթերու. Կը թողու ձեռագիր գիրք մը երեք մասերէ բաղկացած, որ կը բովանդակէ Խարբերդի և չրջակայ հայաբնակ գիւղերու վրայ ուսումնասիրութիւններ հնագիտական նոթեր ևն. (Ազատ» 1926 թ. 1126).

ԳԱՐԵՆԴԻ կամ Ղազանճի. Քարքարանոցի գդ. Ճանապարհ գտ.ի, ունի 106 ա. բն. հոս գտնուած է 1888ին՝ բնութեան արձանագրութիւն մը (Տե՛ս Էփրիկեանի «Ցնորհարանիկ» եր 437).

ԳԱՐԵՆԴԻ կամ Գայլգուլի Ղազանճի, գդ. Աշտարակ գտ.ի Շիշիքէրէ գդ.ի մաս. ձեռ. Ս. Առաքելոցին, քարայէն, գտուած 1865ին. 1900ին 800 բն. ունէր, ամբողջ հայ գաղութէն.

ԳԱՐԵՆԴԻ կամ Ղազանճի, հայաբնակ գդ. Շիրակի բն. 900, ձգած են Կարսի Պաշ-Շարաֆէյէն և Բասենի Պասան գիւղերէն.

ԳԱՐԵՆ ՖԻԼԻՍԷ, գիւղատնտի Խարբերդի սանմանին մէջ. բնակիչք 1630ին չանենասանք են. մինչև ձեռնարկուն հնձաստեղին կը նշմարուի.

ԳԱՐԵՆՆԵՐ կամ Ղազանճեար, գդ. Նիգ գտ.ի, 1900ին մաս 3000 բն. ունէր.

ԳԱՐԵՆՆԵՐ, գդ. Արագածոտն գտ.ի գրգարնոցի

ԳԱՐԵՐ, գդ. և գեղ Ագռնեանց Ազիզ գաղաքաստանի.

ԳԱՐԵՌՄՆ Կամարական, որդի Մարանդարոսի, կարգի զարմանալի 378ին. 390ին կը կատարի Խարբերդ Գ.Հարցիգիզեմ ի պարտականութիւն Արշակ Բ.ի. Նոյն թուականին՝ Արշակի մահէն ետք Ցուանց կարգին տարատեսակ կամ ապարատեսակ կ'անուանուի, յետոյ կը մնանայ Խարբերդ Գ.ի հետ. կը մեռնի 392ին Անյուշ բերդին մէջ.

ԳԱՐԵՌՈՆԻ ՎԱՆԴ. մեր նախնիք ոչ ան ուսումնական վանք մը չունեան են Խրատարդեմի Ս.

Մարուքեան դրան մօտ յատկացեալ նոր իրաւունք Ս. Հոգիսիմեանց եւ Գալեանեանց չի՛ յաջողիր։

ԳԼՐՈՒԼՓ քահ Կասպէր, լեռ. Միւնհենոց Մշուշի գաւ. Տաթեւի ուսումնական մարմնոյ, բարեկրթութիւնն է 1955՝։

ԳԼՐԷՋԵԱՆ Հ. Ալեքսի վրդ. Վենեսիկ Մխիթարեան Ազգասէրներ. ծնած է Գարին-Հայոց 1954ին 10 11 տարեկան Ս.Ղազարու վանքը կը գրեթէ ուսման ընթացքը աւարտելէ հետ 1886ին քահանայ կը ձեռնադրուի եւ 1890—1902 Գարիգինի, Տրապիզոնի, Նիքոմիդիոյ մէջ մասնաւորապէս պաշտօնեայ վարելով հանգիստ անցուցին Մխիթարեան վարժարաններուն մէջ ուսուցչութեամբ ու գաւառախրատութեամբ կը զբաղի։ 1902—6 Ս. Ղազարու բարեկրթական գործին վերակազմութիւն կ՚ընէ, հաստատուն ու գործունեայ կարգ մը Մխիթարեաններ շնորհելով վանքին եւ ապրին։ 1909—1919 կրկին Գարիգին եւ Նիքոմիդիա կը պաշտօնավարէ, սաստ արդիւնքով դիտած է երկուքի տարիներու քարոզչով եւ գրականութեամբ կատարուած վանական ձեռնարկներ եւ գաղութին ուսումնական տարի եւ հարի զարգացուն։ Ինչ. պատերազմը երբ վերջ կը գտնէ (1919ին), Ս. Ղազար կը դառնայ 1921—29 վարչական խորհուրդի անդամ եւ 1929ին ընդհ. ատենագրի կ՚ընտրուի, եւ հարիւր տարի մը վարելէ հետ այդ պաշտօնը կը վարեցնի 1930 նոյ. 8ին Բաստուլայի մէջ։

Երիտասարդ հասակէն ուսումնասիրած է սիրազմակերպին, կը թարգմանէ երկեր՝ թարգմանութիւններ ապրելու համար ձեռնարկուած նիւթերու, իրրեւ նոր՝ հրատարակած է Թուանդպիրի Հայոց պատմութեան թարգմանութիւնը՝ համառօտած։

Օր. Մեյրի Գազանչեան

ԳԼՐԷՋԵԱՆ Օր Մեյրի, ծնած է Մրջանոյ Նահանգաց մէջ 1916ին, գաւառի է Տէր եւ Տիկին Մարուքեանի Գազանչեանի։ 1936ին մեծ յաջողութեամբ եւ բարեկրթական նիւթերով յաջողաւորեալ ուսումնական Փէնսիլվանիոյ համալսարանին, առանձնապէս պատասխանատու գիտութեան տիրապետելու Իրեն մասնաւորապէս շնորհած է Միջոցներուն պատմութիւն, անցեալներն եւ յառաջիներն լեզուներու Մարուքեան տարին (1937) յանձնեց Գալեանեան համալսարանը պատմութեան ճիւղին մէջ ուսման խոր պրպտումներ կատարելու առաջարկութեամբ։ (ԱՀ. Կոչնակ» 1936 նոյ 763)։

ԳԼՐԸՓ ՓՕՓԼՐԵԱՆ ամբոց Մանկաց գաւ մէջ. մասը հանգամանքն ջուրքեր կան։

ԳԼՋԻ-ՄԱՂԼԻԳ. հայերեն գր. Մերսոմիոյ, 1900ին 40 ա. բնակիչ ունէր. եկեղ. քարաշէն. ունէր 4 դպրոց մը։

ԳԼՋԻՄԻՐ. Քգ. Մեծն Լեռնասանի ժդ. գարու վերջերը. Գրիգոր Խզ.ին իրաւունք կու տայ Լիմուզ (Լեմպերկ) բնակիչու։

ԳԼՋԼՈՒ-ԿԷՕԼ կամ Ցաղուց լիճ, Միւնհենոց Գոգչիա գաւ մէջ։

ԳԼՋԻՒԼԻՒ Լ. Միւնհենոց Հարանց գաւ մէջ. Կարնոյ հիւսիսակողմը. 6620՝ բարձր։

ԳԼՋՎԻՆ ա. Ղազուին։

ԳԼՋՏԱՂԼԵԱՆ Տիգրան. փաստաբան. ծնած Իզմիր 1862ին, մեռած 1927ին։

ԳԼՋՐԻԿԵԱՆ կամ Գազրիգեան. Հին գա. Վասպուրականի։

ԳԼՔԱՐԻՆԷՆ ՆԷԼՏ, Նիւսատրիկ Ներս կամ Ուսանուհի,գեղարուեստական գաղափարէն Վրաստանի Գուլարար ծորագաւառի մէջ, Բագինս գիւղի մասնաւոր կան եւ Հայեր։

ԳԼՔՇՐ. գիւղ. Տրապիզոնի, 1900ին ունէր 20 տուն կ՚ուսանէին։

ԳԼՔՇՐԼՈՒ, կրկին գիւղեր. Վերին եւ Ստորին Մանկաց գաւ մէջ։ Երկուքն ալ ալեւոր գիւղեր։

ԳԼՔՇՐԱՆԵԱՆ Սոֆոնի վրդ. բանասէր պատմագէտ, Վենետիկի Մխիթարեան, ծնած է Գալիս 19 Փետր. 1820ին, փոքր հասակին Վենետիկի վանքը գրեթէ, ուր ուսման յաջողանք ցուցնելէ հետ 1841ի Մայիս 30ին քահանայ կը ձեռնադրուի։

Հ. Գաթրչեանի իր անունը անմահացուց իր արդիւնաւոր գրական գործունէութեամբ։ Իր բազմաթիւ աշխատութիւնք մասամբ աստուածաբանական են, մասամբ պատմական եւ մասամբ պատմական-մատենագրական։ Իր գրագրութիւնը տակաւին կ՚սպասի նոր տարմանելիքներ անցեալ՝ հնագիտական հարցերու, եւ մենք կը սեղմենք զինքը գեղեցիկ նոր տիպերի խնդիրներու քով, որոնք արդարեւ գուցէ կ՚ելնեն իր գրական հնագիտութենէն տարմանելու։

Արդէն գաղութական տեղանքի վրայ կը տեսի Գաթրչեանի գրական գործունէութիւնը, երբ ընդհանրապէս Գարագաշեանի, Ռոշանեանի տեղեկագրական հարցերի կենդանութիւն կու տայ, կ՚ելուցնէ գայն եւ նոյն յառաջ պատեհութիւնը լեզուին խոսիլ կու տայ իր գրչին տակ։ Համա-

տարած միաժամանակ նաև կին և նոր գաղափարներու՝ յառաջիններէն, յանդգնողներ, գաղտնիներէն ելլալու, կը ձեռնարկէ հայացնել կին և նոր գաղափարները, սկիզբ ընելով Բասուէի կամ վասն տիեզերական պատմութեան գրաւոր գրքէն (տպ. 1861), զոր կը թարգմանէ ընկերակցութեամբ Հ. Մ. Դարապետեանի մեծ յանդգնութեամբ, որուն կը յաջորդեն տպա տարիներ. Կուտակայ Իսուփայ՝ Վասն զորոց և տրութեանց Եղեմեանցի Մեծի (տպ. 1864). Կիկերոնայ՝ Վասն ծերութեան (տպ. 1863), Փաթոփանեանայ՝ առասի Կիւտոսի (տպ. 1863), Կիպրիանոս՝ Վասն միութեան եկեղեցւոյ (տպ. 1865).

Իր ուսումնական գործունէութեան մէջ նշանակալից փոփոխութիւն մը տեղի ունեցաւ, երբ 1865ին Տաճատեան պէյի առաջարկութեամբ իրեն յանձնուեցաւ ընդարձակ Տիեզերական պատմութեան մը պատրաստութիւնը. Ան բազմաճիգներու և փյուլիթ տարուրջին վրայ քայլ պիտի տար Դարձրեանի իր մտաց կարողութիւնը. Տարի մը հազիւ յանձնեց տարբեր մասերու ընդարձակ հատոր մը, որ պիտի կազմէր թնդրուած Տիեզերական պատմութեան առաջին հատորը. Հին ամէն ազգերուն յիշատակած էր հոն տեղ. բնականաբար նաև ազգային պատմութեան չէր կրնար դիտուիլ տեղ. այս բաժինը մասնաւորապէս ուշադրութեան առնուած է Բ. հատորին մէջ. որ յետո տարի հրեք տարի հազիւ կ'ենթարկուէր ազգային պատմութիւնն անոյշտ և մանր քննութեան մը, որուն արդիւնքը կ'ըլլար Հայոց քննական պատմութիւնը՝ կիսաւարտ տարբ. ազգային ազգութիւններու միաձայնութեան վրայ, Ջանասէր միշտ ազգային ուսանողութիւնը էջերէ տարբ ազգութիւններու համեմատ, և ոչ, ինչպէս իր նախորդներուն ընդ տարբեր էին՝ զուտ հիներէ ազգութիւններուն մասնաւոր տիեզերաց ուշադրէ ըստ մասնաւորին, զոր ի հոգի մերոյսմ գտանեմք, այլ զոր մանուանց ըստ նմին յիշիւրեալ՝ արդարի ինչ հարկն ի՞նչ։ Եւ Դարձրեանի իր քննադատական այս գնութեամբ ա՛չ միայն չմեղանչեց ազգասիրութեան դէմ, ինչպէս գեռ չկատարեցած մասնակիը գտնուած էր, այլ տանեցնց գիտնական նոր ուղղութիւն մը, որով կարելի էր հասնիլ հայկական իրաց պատմական ճշգրտութեան. Եւ այսպէս բանասիրութիւնը դիտէ յարգել քննադատները մեծ արժանիքը։

Քննադատական այս ուղղութեամբ առաջնորդուելու Հ. Դարձրեանի նաև մասնակցութեան հնագրութիւնքնց մէջ։ Տիեզերական պատմութեան հետ ի միասին կ'ուսումնասիրէր նաև Հայոց մասնաւորապէս պատմութիւնը, որուն առաջին տեսարանը՝ Հայոց տեղիր մասնակի գրականութեան պատմութիւնը, լոյս տեսաւ 1851ին արդիւնք ուրուան և նոյնը քննութեան։ Թէև՝ ինչպէս Տիեզերական պատմութիւնը, նոյնպէս այս գործը տեսաւոր թարգուց Դարձրեանի բայց որ ուստր ունի իսկ մինչմասին կ'ըլլար նոյն մասնակցութեան ուսումնասիրութեանց մէջ՝ ձեռք գրիչով քանի, յուսարանի և հրատարակի հայերէն պարբերականց գրքերը՝ ձեռագրական և պատմական հետազօտութիւններով։ Դարձրեանի թրգմանչի էր յոյս նաև հայերէն Պատմ. ռազմական, Մատեան. Տանեցոյցը. Վիպասանութիւնը, Կանոնագիրքը և մինչև ժն. զոր հայերէն և Հայոց վիրաբերեալ նամակներու մասնակցեան՝ Դիրք Թղթոցը։ Եւ որ հաւատքամ այ էր հարուստ ասոյգ, բայց դժբախտաբար իր բազմաթիւ տարագրեն գրագրուելու և վերջապէս վիրաբերեալ դժնդակ հիւանդութիւն մը կը կաշկանդեն իր ձեռագրերը, և հարիւ. վիրաբերեալ կը յանդգնի ըստ էսկան մասին ուստրակ պատարագամատոյցի ուսումնասիրութիւնը, որ մանուրեալ 15 տարի հաց մինչև յոյս կը տեսնէ խնամքով Հ. Ս. Տայեանի (Սրբազան պատարագամատոյցք Հայոց, թարգմանութիւնք պատարագաց Յունաց, Ասորւոց և Լատինացւոց 1897)։ Ասոր մասն կը կազմէր նախնարար Հանգամանքն քննութիւնը. որ հայերէն և յատուկ երկրին հրատարակութեամբ տպագրուեցաւ 1891ին և 1893ին (Հանգամանք նաւասարդ տարի վարի Հայաստանեայց եկեղեցի 1891)։ Ձեռագիր կը մնան գեռ մինչ այսմասուութիւնք՝ Կանոնագրոց, Մաշտոցի և այլոց քննութիւնք. իր այս նոյնպէս հրատարակի մէջ մասը կը կազմէր նաև Աստուածաշնչի վաւերական և անվաւեր գրոց քննական հրատարակութիւնը, սա այս իրան նախապատրաստ ընթացքը 1877ին «Հանգիստ հրամանելոյն Յովհաննէս Ասանիկեանի քննութիւնը՝ հայերէն և յատուկներէն։

1891ական թուականներուն Հ. Դարձրեանի կը գտնուէր Գ. Գէյեր իրան վարել վարժարանին, ֆրանսական խնդիրը հրատարակ կը յուզուէին ֆարթոգիկայ և ոչ ֆարթոգիկայ հայերուն մէջ։ Այս ասիրի կու տայ Հ. Դարձրեանի ուսումնասիրելու մանրամասնորէն հրկու հնգեցնցաց հաւատոյ իրաց մէջ ունեցած տարբերութիւնները՝ զուտ ասուսանարանական տեսակէտով, որուն արդիւնքը կ'ըլլայ հիմնական տարբերութիւն գործը (տպ. 1894ին), որ փայլուն գրաւական մ'էր հեղինակին ասուսանարանական իրաց մէջ հմ-

աստիճան Գրաստեանը պատճառս եղաւ տարբ Տէրոյեանի հրապարակի հանելու Իրաւախոսը. որուն յի յարգելի Գաթիրճեան իր պատասխանը և տեսա

Հ. Ցուլանի Գաթրճեան

ցը տեսի նոր յարգ մը պայծառիկ գրաստեաց՝ Իրաւախոսի կեղծիմ եւ իրաց ճշմարտութիւնը. որուն առաջին տեսարանը յայտ կը տեսնէ 1873ին. և Բ. ընտանեաց աւարտած արդէն կը յանձնուի մասնաւոր բոյս խոշոր կ'արդիւնուն ապագրութիւնը. Բ. տեսարանի գրաստեանին ամենէն հետաքրքրական մասը՝ որուն պարզէր Հայոց Ջ.Հ. գարեան ինքնեկեցութեան պատմութենէն նորանոր էջեր. նաև այս տեսարանները քայլ կու տան հեղինակին մասց արուեստին ստուգաբանական իրաց մէջ. Ան տեսնելով հոս գիւղուին նաև իր Գանի մը խասմ «Մասիս» լրագրոյ 114 թուոյն վրայ (1884) ապամանգամուս տարբը, որ իր ձեռք հայ գրականութեան մէջ քանքար անգամ հրնայ նմանն ունենայ. !

Սակայն այս մեծ գիտունին գրական գործունէութիւնը յի ստեղծագործիչ գեղարուեստագէտ մը գոյն տարբերուն մէջ, իրեն ուսուցիչ Մխիթարեան միաբանութեան տարբեր վարժարաններու մէջ մերթ կոնդակ, մերթ փիլիսոփայութեան, մերթ երկրաչափութեան և մերթ բնագիտական գիտութեանց, քարոզեցնած է նաև այլեւայլ գրաստեանց. թեպէտ Փիլիսոփայութիւն, Երկրաչափութիւն (Մոլինիի տպ. 1864), Հնչեղագիտութիւն և բնագիտութիւն (Պոգոնիի) ուն, ուն, որոնք կը մնան անտիպ։

Բայց Գաթրճեանի համբաւը ի հանգի յատկապէս իր քննադատական-պատմական գրաստեաց վրայ. որով նա քննական Հայոց պատմութեան նորագիտ յիներաւորն կիմը դրաս տասնեն անգամ. եւ իր տարբերի ոչ ճանչցուած է տա հասարակ ամենէն։ (Ակնարկ Վիեն. Մխիթարեան Միաբանութեան վրայ», եր 38—41. ան՝ ուսու. թեռնի՝ «Ամ Տար.» 1911 եր 250. Հ. Ղազիկեանի «Նոր Մասնագրութիւն»)։

ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ Հ. Սամուել, ազգայր վիրաբոյն, նշանաւոր Վենետիկի Մխիթարեան. այլեւայլ գրքեր դասաւորած է 1852 (տե՛ս ՍԱՐԻԵԼԻՆԵՐ)։

ԳԱԲՐԻԵԼ-ՏԷՐԷՆ, հարսի քարտուղար Կիլիկիոյ մէջ։

ԳԱԼԱԼԻ. գրդ. Ա. Հայաստանի. 1926ի հրատարակուեցաւ 85 տարեն կ'տարբ։

ԳԱԼԱՀԸԴ. գրդ. Եղեղեաց, 1926ին 10 տ. հայ կար։

ԳԱԼԱՄԵԼԼԱ ս. Գարամելլա։

ԳԱԼԱՄԵԵՆՆ. գրդ. Բուգարոց Գարբայու գաւ. ունի 158 տ. հայ. 20 տ. վրացի։

ԳԱԼԱՄՈՆՍ, կը քիչուի Կամախի մէջ։

ԳԱԼԱՏԱՐԻ գիւղ Գալաթ-ատին. հայաբնակ գիւղ Ակրոգոնոսի գաւ.ի Շանրիարի մօտ. 1900ին ունէր 500 տ. բն. եկեղ. Ս. Աստուածածին. Մօտը կայ Գիոնիս խանում կին քարաքարանցին, ուր Հնութիւններ գտնուած են։

ԳԱԼԱՏԱՆՆ Գրիգոր. փաստաբան ծնած էր 1861ին. նախնական կրթութիւնը Գալաթ Փանասեան վարժարանի և Հայկեան կրթարանի մէջ ստացաւ։ Հոս գեղեցիկ իրաւաբանական վարժարանը կը մտնէ և փաստաբանութիւն ընդունուս. վիճակաւոր կը ստանայ Գալաթ մէջ կը հաստատուի. ուր ֆարեւոր գիրք մը կը գրաւէ իրր եղեռնական գատերու մասնագէտ և Շէրիթ արքունական նամակ. Գաւմ-գարանի քաղաքն յանուն Ցարութիւն Մանկիւլեանի, Գրիգոր Գիլանեանի և Վարդ-Գասարիգոսի ու պանքայի գեղգէն յանուն Սկիւտարի մէջ ներքանցուած յատկուն փաստաբանը եղած է։ 1906ին մեռած է տարեն հրատարակ։ (Ալպոյանեան՝ «Հայ Կեանք» եր 2308)։

ԳԱԼԱՏԱՆՆ Ելիզ. գաղութարարուհի, ծնած 1920ին Գուգրէշ, գաւառը ուսուցչուհի հանգուցեալ Տիկին Փարիզ Գալայանի (Ստարոգորի). նախակրթութիւնը ստացած Գուգրէշի Ազգ. վարժարանը. 8 տարի է վեր կ'ուսանի Գուգրէշի քանակ մ՝ ուսանի գաղութի մէջ ազգի տարբի հանդիսաւոր։ Նուագած է գանագան ազգ. հանդէսներու մէջ՝ խլեալ ծափեր։ Ան տարի (1938—1939) կ'ուսանի իր ուսման ընթացքը։

Օր. ԳԱԼԱՏԱՆՆ ԵԼԻԶ

ԳԱԼԱՏԱՆՆ Լուի. բժիշկ. 1937ին յրէանուտրս կ'ըլլայ Գաթիրի համալսարանին և կ'ուսանի Գիտութեան Հիւանդանոցին մէջ։ իր տարիքը կը

ներարկել հիւանդի մը՝ գոյն փրկելու համար. հիւանդը կ՚ապաքինուայ, բայց թիւը մեռնի 2 տարուի մեջ 38 տարու։ (1937թ. թերթերը)։

ԳԱԼԱՏՅԵԱՆ Գամ Գալայեր օղլու. Մարտիրոս. ծնած է Էջմիածին 1820թն, փոքր տարիքին պանդխտուած է Պոլիս, ուր գործատարութիւնէ. առեւտրական տարարէրելն եղած է ամէնէն նշանաւոր գաղութարանը՝ առանց վիճաբանի. հանգուանքի տեր որ հոգի. նախնական ուսումի մ՚ունէր. իր երիտս. քանդրգիներուն (Գալայճեան Գրիգորի եւ Գեորգի) տուած է խնամեալ կրթութիւն (տե՛ս)։ 1890-ական թուականներուն Էջմիածնի եկ հաստատուի։ 1896թ Հարիսեան Յարգիրս. ժամանակ գաղութարանի յանձնախումբին մէջ իր ունեցած ազդեցութեամբ յանձնեցաւ Էջմիածնի փրկիչ գաղութարէ։ Մեռած է 1906թն։ (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Հնութիւն» եր 2307)։

ԳԱԼԱՏՅԵԱՆ Գեորգ, բժիշկ. ծնած է Էջմիածին 1876թն. պզտիկուց որբ մնացած։ Նախնական կրթութիւնը Էջմիածնի մէջ ստանալէն ետք, մտնելով Գալայճեան Մարտիրոսի քով կ՚երթայ, 1884թն. Տրէբզոնը. և Հայ գաղութները յաճախելէ ետք կը մտնէ Կ. Պոլսոյ Ազգանոցի Մէնքիզեան Օտանիլեան և գալի յաջողելէ ետք բժշկական վարժարանը կը մտնէ տ. 1903թն բժիշկ կը դառնայ։ Պրուսայի և Պոլսոյ մէջ բժշկութիւն կ՚ընէ տ. 1910թն Կ. Պոլսոյ գաւառական իշխանութեան և ասիական տնտեսութեան մասնաբաժինի մէջ բացուած մրցման մասնակցելով կը գրաւի Պոլսոյ գաւառական բժշկութիւնը։ 12 տարի պաշտօնավարելէ յետոյ 1922 Նոյեմբերին պաշտօնը լքելով Բուլգարիա կ՚ապաստանի, ժամանակ մը Պուլգարիոյ, յետոյ Յրանսայի և 5 տարի ալ Ամբոս Ազգայնոյի մէջ գործելէ ետք 1932թն Նիկոսիա (Կիպրոս) կը հաստատուի։ Տոքթ. Գալայճեան հանգուստի իր գրաւումներուն հետ չէ մոռցած ազգային պաշտամունքը։ Սկիւտարի Ազգանոցանոցի Գործադիր ժողովի անդամ, ինչպէս նաեւ բժիշկը եղած է։ Նոյնպէս հոգաբարձու եղած է Պէշիկթաշի Մարգարէական վարժարանին և բժիշկ նոյն քաղաքին մէջ հաստատուած ազգիկներու որբանոցին։ Սաֆիայի մէջ եղած է Հ. Բ. Ը. Միութեան վարչական ժողովի անդամ, Ամբոս Ազգայնոյի մէջ Յառաջնորդարանը Միութեան Ընդհ. ժողովի նախագահ և յետոյ վարչական ժողովի ատենապետ, և նիկոսիոյ մէջ՝ գործակից Հ. Բ. Ը. Միութեան վարչական ժողովի անդամ և ժամանակ մը ալ փոխ-գանձապետ։ Իր գաւառին է ՍԻՄԷՈՆ ԳԱԼԱՏՅԵԱՆ՝ որ Գերմանիոյ մէջ իր ուրիշները գաղութարարեցաւ։ Կիսմա հաստատուած է Գանիրի, ուր պ. Գ. Գալայճեանի հետ հաստատած է The Egyptian photo-Engraving Manfactory գինգրաֆիի տունը (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Հնութիւն» եր 2304)։

ԳԱԼԱՏՅԵԱՆ Գեորգ

ԳԱԼԱՏՅԵԱՆ Ս. բժիշկ, ուսումնասիրեց Բարիզի «Հայ Բոյժութիւն»։

ԳԱԼԱՏՅԱՆ՝ ի. Մարգիսան գիւղի մէջ, Նոյտա յիշուած մաս։

ԳԱԼԱՏՅԵԱՆ Նիկոլ, երաժշտագէտ, ծն. է Ակնի մէջ 1864թն. մինչեւ մանկութեան կրթութիւնը ստացած է Էջմիածնայ Գէորգեան Հիմարանին մէջ։ Երաժշտական գործունէութիւնը սկսած է 1911թն։ Ունի երաժշտական բազմերանգ 400էն աւելի ստեղծագործութիւններ, որոնք ըստ բովանդակութեան հանձնարար պատկերը կը ցուցադրեն.— մանկական, ժողովրդական, քնարական, էպիկական եւն. ինչպէս և ջութակի և թաւ-ջութակի համար սերնդեանները։

Իր ստեղծագործութիւնց մէջ առանձնապէս ուշագրաւ են Վ. Միրզայեանի «Լաչուարի ոստան», Յովհ. Թումանեանի «Գարուն» և Վ. Փափազեանի «Ուր-ուս-ուրջ» գրքերը։

Իր սիրասիրուց, հիմնական սէր ստեղծելու հարցմանն է։ Այդ հանգամանքը սեռ՚ վերջի է բացատրել, որ նա սիրած տ. մեծցած է Ակնայ ժողովուրդին մէջ և խորապէս ազդուած է այդ սեղի ժողովրդական գրականութենէն։

Գարանոգլեանի գործունէութեան գլխաւոր կիզակն է Իրանի մայրաքաղաքը Թէհրանը։ Անոր յիրեր երգերէն յատուկը կ՚երգուին այսօր Իրանի գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ և մի քանի մանկական գործերը տպագրուած են Թէհրանի հրատարակչաց «Նոր Հասկերի» մէջ։

Ն. Գալէնեանի հաստատական գործունէութեան գլխաւոր առանցքը կը կազմէ Թէհրանի մէջ կազմակերպած գեղարուեստական համերգները, որոնց ընթացքին նա գաւառական է երաժշտասէր ամբոխի սիրուն մը։ Անոր երգերի խումբին մէջ բազմաթիւ արիներգներ և երգասարգներ մշակած տ. զարգացուցած են իր-

թենց գրաժյուռիան ընդունակությունները։ Գրականության հասարակական գործունեությունները մեծ մասամբ։ (Ա. Երեմ.)։

Հասցեն է՝ Tscharrabe Aziz Khan Téhéran (Iran)։

ԳԱԼԱՋԵԱ. գզ. Նիգ գ.-ի մեջ. 1900թն. ուներ 500 հայ բնակիչ։

ԳԱԼԱՏԻ. գիւղ Եփրատի արևմտեան մասերն մեջ. Գալնա գիւղի արևելյանումը։

ԳԱԼԱՆՏԵՐԵԱՆ ՆԻԿՈԼ

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ Օգոստոս, ուսուցիչ Կեսարացի (Ծանոթ Քնած է 1896թն. իսկ Կարապետ՝ 1901թն.). Հրատարակ ոչ Գալիս Քնած։ Ծանոթ Պէրպէրեանէն ու յետոյ Ակիւտարի Ցրէրնեքու գարժարանէն յաջնուտարս եղած. իսկ Կարապետ Պարսկաստանի Բարձրագոյն վարժարանը ուսած ու յետոյ Գալատ Թագէրի Գալէնը ուսարուած։ Ապա Գուսարէյս՝ Հասարակ։

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ ՍԱՄՈՒԷԼ

Հրատ. Հրատարակը 1922թն. ուսած են և Գարսիոնի ու արևելեան գրական վաճառականութեամբ կը զբաղի։

Հասցեն է՝ Régi posta ut. 10 Budapest (Hongrie)։

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ Կ. Տոքթ. Ատանայեցի, ազգատոհմիցը Նիս. Ծագած Հ. Կոլնակի։

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ Նշ. տարեց, 1928թն. Գեղամեանի վրայ հրատարակուած ուսումնասիրութիւն մը գրած է. որ հրատարակուած է 1929թ Տաքնէն մէջ էջ 256—338. Բարիզ կ'ապրի։

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ Ալեքս. բժիշկ, ծնած է Մարաշ 1872թն. Նախնական ուսումը առած է ազգային վարժարանին. իսկ երկրորդականը «Գեոտական Իսաստիէին». մէջ, ուսարուելով 1890թն. 1892թն Գալիս կ'անցնի և պետ. բժշկին. Համալսարանը կը մտնէ, ուսանիլ կը սարանայ 1896թն բժշկական վկայականը. Զիյէ (Թոքաբ) կը գրաւի իր Մարգարեանական բժիշկ. կառավարական գնահատութեանց արժանանալով՝ յետո տարի հաց կ'անցնի Կիւրին, ուր կը մնայ 3 տարի. 1905թն Մարաշ կը վերադառնայ, ուր Իսաստիէի գրադարանի բնագիտութեան ուսուցիչ կը նշանակուի։

Ընդհանրապէս Հարիւրապետի առաջնորդ այլեալ քաղաքներ պաշտօնավարելէ ետ. իր ազգակցութեանցերուն ազատագրեալ հանդիսանալէ հաց, ի վերջոյ անցնիսական Հարիւրապետի աստիճանով և Անգլիայի Գեմանատի մասնաւոր կամաւոր, գնդերնեն. բան իր ամիսներով կը նշանակուի։

ԳԱԼԲԱԳԵԱՆ ԱԼԵՔՍ

1919 Նոյեմբերին Մարաշ կը վերադառնայ. Գիշ հաց կը սկսին ֆրանսա-Թուրք ընդհարում. Մեր բը և գարձեալ բժ. Գալրաբշեանը կ'ասնուի թէ՝ N. E. R.ը և թէ Գէմարական բանակը։ 1922թն Ալեքսանդրի գրասենեակին յետոյ գլխ. Սիւանդանանցին հետ կը փոխադրուի հոն նոյն պաշտօնով։ 1923թն ազգայնոց կոս. տայ իր յատուկցնալ տարիքը պատրաստակամով և Հայկոց կոս գայ։ Նոյն երկրին N.E.R.ի կեդրոնը Գէյրութ փոխադրուելով և Մամլիթէնի մէջ կուրանոց մը բացուելուն՝ իր ամիսներով կուրանոցի պաշտօնի կը կոչուի։ Տոքթ. Ա. Գալրաբշեան իր գանուած բոլոր վայրերուն մէջ չէ մոռցած վարել ազգային գանազան գործեր։ 1906թն Հ. Բ. Ը. Միութեան Կիլիկիոյ Միութեան անդամ էր։ Մարաշի մէջ Կիլիկեան Միութեան ժողովին ամէնէն գործունեայ և սիրելի գործիչներէն մէջը կը հանդիսանայ։ Ն. Ս. Մանակ կիրք-ի կոչմէ վարչական ժողովի անդամ կը նշանակուի։ Ցանկորդաբար ընտրեալ, Գանանական ժողովներու կը մասնակցի։ Նոր Մա-

բույի քաղքի մէջ կը բանայ իր գործունեությունը։ (Ն. Տալպագեան, 1936թ. Լիբանանեան պրակ. Տարեցոյց)։

ԳԱԼԻԱՆԻԼԵԱՆ Ճակոբ, ծն. Կեսարիա 1884թին. նախնական ուսումը ստացաւ Ինգլիզերէն մէջ սուսերի հայ Դամասկոսի գէյլանեան համալսարանին մէջ գեղագրութեան կը հետեւի և քնիացուցիչ կ'ըլլայ 1909թին։ Վերադարձեալով Կեսարիա՝ հոն կը մնայ գեղագրեն։

Պայքարեան պատերազմին իրրև ոստայ քրքջանոցի բանտին մէջ կը խառնէ։ Հետ. պատերազմի ընթացքին Կեսարիա կը դառնայ, ուր իրրև բոյսերի գէմ 2 տարի կը բանտարկուի. իր բաղդակից ընկերները բոլորն ալ կը խեղդուին, ինքը հրաշքով կ'ազատի և հոն կը մնայ իր գեղագրի։ Պատերազմէն յետոյ իր հարազատ Մարաշեանի հետ (թ. 1888թ.) Պէյրութ կը հասնի ուր կը մնայ իրենց հոգոյ գեղարուեստը քաղաքին ամենաբոլոր հրապարակին վրայ։ (Ն. Տալպագեան՝ 1936թ. «Լիբանանեան պրակ. Տարեցոյց»)։

ԳԱԼԻՊՓԵՆԵԱՆ Եղնիկ հայ. տասնիսերդ Բարուի 1914թին։

ԳԱԼԻՊՓԵՆԵԱՆ ա. Գալիպեանեան։

ԳԱԼԿԱՆ (Kalkani). հայաբնակ գիւղ. Շամախիի մահալը, կը յիշուի Բէլլ (Bell)ին էջ 398։

ԳԱԼԷ-ԱՐԵ ա. Գալաթարէ։

ԳԱԼԷԼԻ, հայաբնակ գիւղ. Գառայք գաւ., Երևանէն 10 վերստ հեռաւ. 1900թին 400 բն. ունէր։

ԳԱԼԷԼԻ գամ Գեալալի, գիւղ. Շիրակի. փոքրիկ հարուածի մը մէջ. 1900թին ունէր 40 տ.հայ, որոնք 1838թին Գարսէն գաղթած են։

ԳԱԼԷՃԻԿ գամ Գալայճիք, տասն Անգորայի գաւառակայութեան. բն. 7000. որոնց 400ը հայ էին։ Եկեղ. Մ. Գարագաշ. ուր երբեմն ազգային մը գոյր. Հաւատացեալներուն վարժարանը 35 երբեմն աշակերտ կը յաճախէին։

ԳԱԼԷՃԻԿ. հայաբնակ գիւղ. Վանայ Ջարիյան վիճակի մէջ. 80 բն. ունի։ Տե՛ս Գարագիշեան։

ԳԱԼԷՄԵԱՐԵԱՆ Գնել հայ. ծնեալ Գալիս 1877թին։ Նախնական ուսումը ստացած է Գալաթիոյ Ազգ. վարժարանը. յետոյ 1890թին Արմաշ գացած ու Դպրեվանքի յէջանը ուսուցանէ։ Հոն Օրմանեան պրոֆեսորէն տրեցոյ ձեռնադրուած 1896թին վերջերը։ Եղած է ուսուցիչ Մուշի, Սամսունի, Տիրատուրոյ Հանգէսներու, Տարեցոյցներու մասնակցելով «Տարեցի մէջ բանաստեղծական յոդուածներ ունի. պերճախօս քարոզիչ եղած է. 1912թին և 1921թին Բուլմանիս ուղղուած է արքեպս. ի նպաստ հանգանակութեան շինելու. հարս։ Վերջին տարիները Գասբարեանի քարոզիչն էր. ուր յետոյ կիսանգուիսեան 1931 Ցունվար ամսոյ։

ԳԱԼԷՄԵՐԵԱՆ Տիգրան Զարուհի, ծնեալ 18 Մայիս 1875 Գասբարէս, ուսանեցեալ մասնաւորապէս՝ Մէքէրեան։ Նախնական կրթութիւնը ստացած ինքնաշարի Կարմեան գրագրը։ Իր Ա. գրուածքը (տասնաւոր) կրտարարեալ 17 տարեկանին՝ Ծաղիկի մէջ։ Ծանօթանալնները Եւսեբիոս Ա. Զարուհի (սամսունեանութենէն առաջ), Գ. Զարուհի (սամսունեանութենէն վերջ)։ Երբեմն տաքն ալեւոր «Բիւզանդիոնի, «Ա. Մամուրի, «Ծաղիկի, «Լոյսի, «Շանթի, «Ռամանի հայն.։ Հայերէնի ուսուցիչներն եղած են Գասբարէն և Ցղեան։ Երբեմն 1. Նուագդ Ցուսերդեան, 2. Զարթնանք ազգանց գոյութենէն ալեւոր գիրքն եմ անյուսալ,— կը գրէ բեռ,— Կրտարարեալի անեմ 2 վէպ ու անանուն բանաստեղծութիւններու հատորներ մը։ Գրեթէ անոնց մէջ ամենէն ուժի բանաստեղծութեան ու պատկերներու հանդէպ եղած է գրիչս։ Բացի քանիներ յանձնարարելիներու մէջ ունեցած անգամանքներէ, 6-7 տարի եղած է տասնեակներէ Բերայի ազգաբնակներէն, և տասնեակներ Աղգանուէր Հայուհեաց Ընկերութեան գործակիր մարդոյ։ (Թեղիկ՝ «Ամ. Տար.» 1912 էջ 379)։ Ընդհ. պատերազմէն ետք Ամերիկա անցած է և նոր Եորք կը բնակի, ուշիմասիրէն է «Հ. Գէնեսիսի»։

ԳԱԼԷՄԵՐԵԱՆ Տիրան Քէ Տիգրան, ասատանարար, ծնեալ է Գալիս, եղբայրն է Գնել արքեպս.։ Աստուածաբան եղած էր Մէյնաղեանի Ճեյսոյ թագի, յանձնարարեալ կ'ըլլայ 1936 Հոկտեմբերին։

ԳԱԼԷՄԵՐԵԱՆ Հ. Գրիգորիս Ծ.վրդ. ծնեալ 13 Մարտ 1862թին Բերա։ 1870թին յանձնուած է Անատոլիոյ վարժարանը. 7 էջին Ցրէքնիրուն, իսկ Վիեննայի վանքը 1875 Նոյեմբերին ուր գտնուեալ կը մնացուցի 26 Մարտ 1885թին։ Գրաբար մնացուր 1898—1909։ Վարած է «Հանգէս Ամսօրեայի խմբագրութիւնը։ Վիեննայի Մխիթարեանութեան պարտուն ալ նոր։ Գր. Ծ. Վ. Գալեմեարեան հոն բանաստեղծի հրատարակած ուշագրաւ գրքերուն։

Գր. Ծ. Վ. Գալեմեարեան

գիրքն գրած են 1. Գոռնեական մեկնութիւն առաքելական աթոռոյ Սահմանագրութեան (1890). 2. Ուղղակի հարեան գեղագրաց արուեստի մասնագրութեան. ի Միւնիխեն (1892), Գաղմուրիւն Հայ լրագրութեան ի սկզբանէ մինչեւ մեր օրերը (1794-1890) 1893. 3. Ոսկեդարեան եւ ոչ-ոսկեդարեան Հայերեն խնդիրը (1903)։ 1902թն վերնոնա կրաստրոֆուած Հ. Գրիգոր Սիպիլեանի «Դասաւորութիւն Ռուբինեանց դրամաց» գործին մէջ ունի յաւելման ծանօթութիւններ եւ գրած է մեծանուն գրամագէտին կենսագրութիւնը։ Թարգմանած է Հ. Գեղեցիկ Հանառեան Գաղմուրիւն Հայոց, Փ. Հարիզոյի Դասախօսիս վիպակը. Մոնագրեցութիւն ուսման տեսարան մը եւն. եւն.։ Գրագէտ ունեցած Տ. Արփիարի «Մատեան մէջ Դուրեան Ս.ի հեռ. «Հանգէս Ամսօրեայի մէջ՝ կրաստրոֆան Ռեբրայի գերեզմանատան տեսակցութեան խնդրոյն մասին յոդուածը դուռ բացած է քննադատութեանց դարս սարդարդած են Արշակ Ալպօյաճեան (Թիւրանդիսի) և Գ. Մարգարեան (Ժամանակ)։ Իր մասին կը պատմուի թէ բանասիրական յատ մը գործերու ձեռնարկած է, մեծամասնութիւնը սակայն անաւարտ թողլով։ (Թեզիկ՝ «Ազ. Տար.» 1912 եջ 380)։ Տե՛ս նաեւ ՍԱՀԻՆԼՈՒԵԸ։

ԳԱԼԷՄԵԱՐԵԱՆ Աւետիք, հարստարարեալ, ծնած է Աղտարիր 1856թն. մանուկ հասակին ծնողքին հետ Հալէպ գաղթած, ուր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ ազգ. վարժարանի մէջ, ուսանելով յաջողանաւորապէս 1906թն՝ կը մտնէ ազգային թուրք Սուլթանին քաղաքը, որը ան աւարտելէ հաց 1914թն Գալիս կը մեկնի Համայարան մը քանելու համար։

Գալիս, պատ. հրկիզեալ վարժարանը մտած է նոյն տարին, և տարի մը ուսանելէ վերջ թուրք բանակին մէջ ծառայած իրրեւ պահեստի սպայ։ Ան. գարան երբեմն գէթն վրայ իրրեւ հրկիզեալի պաշտօնավարած է 1915—1918 մինչեւ զինադադար՝ անգամալի ստանձնելով։

Զինադադարէն վերջ Գալիս վերադարձած է յարուցանելու համար ԳԱԼԷՄԵԱՐԵԱՆՆԵՐԵԱԿ ուսումը նախկին վարժարանին մէջ, զոր վերջացնելէ հաց կը մտնէ Ռոգերի գոյէրի հրկիզեալի վերջը պերճ արուեստ մասնագիտութեան համար, ուսանելով յաջողանաւորապէս 1924թն Փարիզի համալսարանի ստանձնելով Հալէպ կը մեկնի և իրրեւ հարստարարեալ բանին պես՝ կը պաշտօնավարէ քաղաքագիտութեան մէջ մինչեւ 1932 և անկէ հաց իր անձնական պիտոյն կը բանայ։

Մասնակցած է Հալէպի Ազգային վարչութեան իրրեւ Փարիզեան ժողովի անդամ և Տեսանելիան Թարգմանչաց ստանձնագիր։

1934թն Եւրոպա մեկնած է գիտական և հարստարարական ուսումնասիրութեան համար, այցելելով Հռոմ, Վենետիկ, Հռգան, Ժընեւ, Բարիզ և Լոնտոն։ Հասցէն է Rue Abbara 45, Alep (Syrie)։

ԳԱԼԷՆՏԷՐ Or. Տիրանի. ս. Գեղեցկանեան Տիրանի։

ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ Ե. բժիշկ. ծնած է Սիվրիհիսար 1894թն. նախնական ուսումը ստացած է տեղւոյն Ազգ. վարժարանը եւ յետոյ Գալիս երիտասարդ աւարտած է Կարապետեանը։ Հետեւած է Գալիս բժշկ. համալսարանին, որտեղ վերջանալն ստացած է 1917թն.

Տոքթ. Գալիսեանը ընդհ. պատերազմի ընթացքին գործած է Օսմանեան բանակին մէջ։ Գալիս Ամոյ ազատուելէն հաց Սիրանիի ազատամարտիկով նախ եկած է Ազգ. Հեռամատութեան յետոյ Կարմիր Խաչին բժիշկ։

Տոքթ. Ե. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

Վարած է ազգային պաշտօններ. իբր Քրիստոս և Մանիգոնեան Փարիզեան ժողովի անդամ. Արտասահմանը կը կիսարիսի Սիրանիի մէջ։ (Մատեան «Ազատարար» եջ 210)։

ԳԱԼԷ-ՊԱՀՇԻ, գեղ. Սարգին Բասենի.

ԳԱԼԷՍԻ. այսպէս կը կոչուի Երուսալէմ գեղը Հասան-գալէի մասէն անցած ժամանակ։

ԳԱԼԷՏԷՄԷՍԻ գիւղ Բերգամայ, բարեմասնութեան գեղ. Ազատեանց գրա.ի. 1900թն 2700 բն. ունէր։

ԳԱԼԷ ՏԻՊԻ. այլապէս գեղ. Մարալ գիւղ մէջ։

ԳԱԼԷ ՓԷՕՍ (Բերգամայի). քարի մը գլուխը կան այս անուամբ հիմնեալ և մեր բնակարանի այլեալ գեղմերը։

ԳԱԼԸՊԵԱՆ բժիշկ Երուսաղէմի մէջ, որ նեղուը թնամեց։

ԳԱԼԸԳԱՆԵՆ Օր. Ամենունի. քաջաբանաբար, Բարձրի մէջ, տե՛ս ՅԱՅՍԼՈՒԹԻՒՆ։

ԳԱԼԸԳԱՆԵՆ Իգնատիոս, Արքեպ. 1850թ տասնենկրը Ամասիոյ հայ ֆամիլիէին Արքեպ. որ 1866թ Մեծասանոյ ֆամիլիասանութեան փոխանորդ եղ գործուն։ (Ալեքսանեան՝ «Հայ Կեսարիա» էջ 1039)։

ԳԱԼԸԳԱՆԵՆ Օր. Ի. Նիկոլայ Բարձրի մէջ։ տե՛ս ՅԱՅՍԼՈՒԹԻՒՆ։

ԳԱԼԸԳԱՆԵՆ Նուամ. Նոր Գիւղ, Քրտնոս. Հիւպատոսարանի գրասենեակ, յետոյ 1915թ տասնենկրը Բարձրի Արտաքին գործոց գրասենեակն. Երբեմն տարիներ իր գրասենեակով գիտնականաւորի և գրասենեակի ծառայող իր ազգակիցներուն՝ անոնց հրամանագրութեան տրամադրած է, ըլլալով մայրաքաղաքին համակրելի դէմք մը. Նոյնպէս տասը չորս մէջ։ Իր գուսանին ազգանունն ֆրանսերէն գիտնաւորի մէջ ի՞նչ մը վախնալի 1935թն. խոր ծերութեան մէջ։ Իր գործակցութեամբ և խորհուրդներով գրուած է Ազգայնի և Հ. Հ. դասաւորութեանց, Գաղթ. Գնդր. Ճանաչողներն։ (Ալեքսանեան «Ամսօր» 1935 էջ 70. Գաբրիելեանեան՝ «Գրական Տարեցոյց» էջ 136)։

ԳԱԼԸԳԱՆԵՆ Գեղամ, Հանգնակ Քաջաբ չեղուն քերականութեանց և գրասենեակաբար գրած հրատարակած է Գ. Գիւղ մէջ 1874—1892։

ԳԱԼԹԱՆԵՆ Սարգիս, բժիշկ, ծնած Գեսարիա 1881թն, վերջացուցած Գէյրութի Համալսարանէն. ընդհ. գրասենեակ մաք Նիգիլաս ազգասանեան, 1925թն Ճէյրանի մէջ ալ մնաց։

ԳԱԼԻ ԳՈՒԼՈՒ, Գեսարիոյ Ջէյնեպի ազգ անունը գաւ. ասոյ Երզրումի։

ԳԱԼԻԷ-ԳՈՅԱՆ. գրչ. Տիգրանակերտի. Խիվան գաւ.ի, բն. հայ, որոնք անուանի էին իրենց քաջութեամբ։

ԳԱԼԻԷ ՄՈՒՐ. գրչ. Տիգրանակերտի. Սլիվան գաւ.ի, Ծաղրի գաւառակի, բն. 25 տարեկ։

ԳԱԼԻԼԻՈՒ, բարեր անգի Վարագայ լիրան։

ԳԱԼԻԿՅԱՆ Հրանդ, իրաւագէտ, յրէանաւորս 1912թն Գիւղայ Համալսարանէն. տես Ս. Դ. Հրանդեան էր. 1920—2 Գիւղայ մէջ «Երիտասարդ Քիւրդք» կը խմբագրէր Ս. Ճանապարհեանի հետ, որուն հետ Հայաստան կը մեկնի և հոն ընդհ. գրասենեակի պաշտօն կը վարէ. տես հոս չեղարկուած գ՝ էջ։ Հայ իրաւ Քրտնկիսա և պաշտօնանկ՝ 1937թն։

ԳԱԼԻՆՏՈՆԻԼ, նահանգ՝ Մինգրելիոյ Նահանգապետ բաւական քիւրդ Հայեր գ՝ սպրին Ալբերտոյ. Լաս Անճելես. Սան Ֆրանսիսքոյ. Ինչմա հայրն գաղութներու մէջ։

ԳԱԼԻՊՈՆ. կը յիշուի Բարձր Հայոց Ոգեր գաւ.ի մէջ։

ԳԱԼՋԵԱՆ Կ. տե՛ս ՅԱՅՍԼՈՒԹԻՒՆ։

ԳԱԼՋԵԱՆ Հ. դասաւորանաւոր տեղերն Գալիս Կրտսերարանում (1911—1914) Ս. Դ. Հնչակեան ֆուսանգութեան տրման Կոչն տարարերութ։

ԳԱԼՈՅ ԱՆԱՊԵՏ ֆամ Գալլու վանք. Կին վանք Հայոց, գաւառակն Կիլիկիոյ մէջ, Սուս գիմաց կը յիշուի 1325թ և 1331թ յիշատակարանաց մէջ. Եկեղեցին կը գտնուի Ս. Աստուածածին։ Վանքս յինոգի հգած է Մեծն Հեռան թգ.։ Վանքս յետոյ գտնուած է Ջերմայիլ (տե՛ս)։

ԳԱԼՈՒՍՏ Կայիանկ, գասարիարք Կ. Գիւղայ, Ամասիոյի ֆամ Ջէյթունցի գիւղատ, մխարան Երուսաղէմայ Ս. Յակոբ վանքին. Մինաս Ամիրայի գասարիարքի տիրապետութեան (1694—1701) Ս. Յակոբի մէջ կը պաշտամունքի Շարանցի Եփրեմ գասարիարքի կրամանով (1694—1696)։ Առանձ մը Նազարեան տասնիարքութեան ալ ըրած է, ուսանելու կրամարելով հրաբարդ անգամ կը վարէ Ս. Յակոբի գասարիարքութիւնը՝ 1702թն. Գիւղատա գրդ. 1703 Սեպտ. 8թն Կ. Գիւղայ գասարիարքական ամիսին գրայ կը բարձրանայ, յանդգնելով գանձեր հգած Աւետիքին, վերջինս ֆրանսիացիները տանելու Արքատամ գրդ. Արքուսանեան և Գեորգ գրդ. տամին ջանքի գործ կը գնեն Աւետիքը ֆրանսին տիրոջ գրայ բարձրացնելու։ Նոյն մի-ջոցին Երուսաղէմի նահանգին գասարիարք Մինաս եպ. Ամիրայի որ Գալիս հգած էր՝ ֆրանսին իր տիրոջ գրայ կը բարձրանայ։ Գիւղատա Կարապետ տասը տարի գասարիարքութիւնն գ՝ ընէ և հրդ իր տեղը գ՝ տանի Նիկոլ Գիւղայի՝ ինչը Ամասիա գ՝ երթայ. Գիւղատա գրդ. Գալիս է քարտուղար, որոնց տանց տիրապետութիւնը իր տեղեակ կը գտնուի (Տե՛ս Բիւրակի 1898, էջ 521 Գալիսի Տեղաս Լեզի յաղագաց) 1700թն Գիւղայ մէջ բան շինուած է Լուսաւորիչ գերեզը։

ԳԱԼՈՒՍՏ արեղայ, գրիչ Ճեռագրաց 1663, 1667թն Ազգոց վանքին մէջ։

ԳԱԼՈՒՍՏ արեղայ և գասարիարք Կեչատու վանքին 1691թն. գրիչ։

ԳԱԼՈՒՍՏ ծերունի, գրիչ Հասամոսի վանքին մէջ 1694թն.

ԳԱԼՈՒՍՏ եպ. (Գաղատի՝) յիշատակագիր 1555թն։

ԳԱԼՈՒՍՏ Արքեպ. տասնիարք Տանեցի վանքի 1593թն.

ԳԱԼՈՒՍՏ վրդ. Շամբանի (Գաղատ). մխարան Սանգիանոս Նախարարի վանքին, 1697թն Ս. Յակոբ վանքը տաքնուած է (Ալեքսանեանի՝ «Մխիթարեան» էջ 58)։

ԳԱԼՈՒՍՏ (ԵԱՆ) Գ. կամ Գարլ (Լոկալան ասնուն է Զիլինկիրեան Գալուստ) գիմանկարիչ եւ ճարտարապետ. ծնած Գալիս 1872ին, ուսումնառած է մայրաքաղաքին քաղաքային գեղարուեստից վարժարանը եւ յետոյ նեկարած է Գայլանեան մայրաքաղաքականութիւնին նան հեղգրանական Եւրոպայի մայրաքաղաքներուն մէջ. Իր նեկարները ցուցադրուած են Վիեննայի, Մոնիխայի, Աքէնգի եւ Բարիզի պատկերասրահներուն մէջ. Երբ

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Գ.

ընդհ. պատերազմը խանգիցաւ Գալուստ անցաւ էր Բարիզի արուեստագէտներու գաղութին։ Ամերիկա գնաց 1916ին։ Նախ Նիւ Եորքի մէջ հաստատեց իր արուեստանոցը (ատելիէ), ունէր յետոյ մը նեկարներ, որոնց կարդին նան գիմանկարը մարմ Ուաշինկթընի՝ որ ներկայիս կը զարդարէ Ազգանանդրոյ (Վիրգինիա) Մէյրբնկ Թէմփլէի (տաճարի) պատը։ Գալուստ յետոյ Ուաշինկթընի փոխարարուեցաւ, ուր վրէնենց Մինիս Թոդէլէրի նեկարը եւ նուիրեց նախագահին։ Նեկարիչ Գալուստ կը վարուէր ա՛լ մինչ իր հայրենակիցներու համակրութիւնը, այլեւ տարբ գեղարուեստագէտներու համարումը։ Ուաշինկթընի արքունիքը առաջ մը իր խնամակալութեան ներքեւ առաւ զայն։ Գալուստ մեռաւ Ուաշինկթընի հիւանդանոցին մէջ 1936 Յունիս 8ին։

Ուաշինկթընի «Իվենինկ Սթար» թերթը՝ մահուան առթիւ հրատարակելով արուեստագէտին նեկարը՝ կը գրէ. Գարլ Գալուստ 64 տարեկան, ամենաւոր նեկարիչը գիմանկարներու եւ ճարտարապետներու, երբեմն մեռաւ ազգաւորութեան մէջ...Գալուստ, որուն նեկարները տեղի եւ Եւրոպայի նշանաւոր պատկերասրահներու մէջ տեղ գրաւեցին, եւ որ առաջն մը Ուաշինկթընի քաղաքային պաշտպանական էր՝ մեռաւ առանց փեսնի մը ունենալու։»

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Օր. Ալիս. (Զըլոյէն, Մ.Նահանգ) չրքանաւորս Գալիքի համալսարանէն՝ 1931ին՝ Գիտութեան պատգաւորի տիտղոսով։

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Գ. Օ. բժիշկ (Գալուստ Օհանեան), որդի Գալուստեան Օհանեանի (տե՛ս)։ Ծնած Զմիւռնիոյ 1891ին։ Նախնական ուսումը առաւ Ժենկոմէրի Մեսրոպեան վարժարանը։ ապրի վերջը՝ Լոզանի մէջ։ 1910ին յաճախեցաւ Գէնեւրի Ժրանեան բժշկական համալսարանը։ 1917ին չրքանաւորս։ Մեծ պատերազմի ընթացքին իբրեւ զինուորական բժիշկ գործեցաւ է Սուրիա, Պաղեստին։ Հինգ տարի Զմիւռնիոյ ազգային վերէ, 1922ին անցաւ է Աքէնգ, ուր նախ հաստատեցաւ է գեղարուեստական գործունէութեամբ մը։ Ապրիլ (1938) կը գտնէ Աքէնգի Տուրքիոյ հարաւային գաղութախումբին մէջ։

Հայ մտաւորականի աշխատասիրութեան իր բարձրը բերած առաջին անգամ 1909ին Զմիւռնիոյ «Արեւելեան» թերթին մէջ։

Իր բժշկական առաւելութիւնը, որոնց թիւը հարիւրը կ՚անցնի, գնահատուած են հանրութենէն։ Հրատարակագրական հանգամանքով մը ունենայուն՝ 13 տարի է ի վեր հաստատեալ կ՚աշխատակցի Աքէնգի «Նոր Օր» օրաթերթին, ուր բազմաթիւ գաղութական յոդուածներ տարածուած է։

Թարգմանած է 9 հատոր գիրք, համարդանան, երգարանագրական եւ պատմական բովանդակութեամբ, որոնք իբրեւ թերթոն յոյս տեսած են վերոյիշեալ լրագրին մէջ։

Ունի գրած Զմիւռնեանոյ գաղութին պատմութիւնը, որուն մէկ մասը հրատարակուած է Ուսանողական Տարեգրքին մէջ։

Պատրաստ ունի «Թուրքագիտութիւն», ինչպէս նան «Հրաշագիտութիւն» երգարանագրութիւնները, որոնք պարբերաբար կը հրատարակուին «Նոր Օր»ի մէջ։

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Օր. Գ. նեկարչուհի է Բարիզ, տե՛ս ՍԱԼԻՆԼՈՒԱԲ։

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Գրիգոր Հ. քարտուղար, ազգայնի գործիչ, հեղինակ, ծնած է Մարաշ 1879ին Մարտ 29ին։ Ուսած է տեղւոյն Ս. Գէորգի Մասգիտեան եւ Մարաշ Ակադեմիա վարժարանաց մէջ։ 1895ին հրաշքով կ՚ազատի ջարդէն եւ ընտանեաց Առանձ գաղթելով՝ 1896ին տեղափոխ կը հանի Տարսոն-Գալէնի գաղութները, զոր կ՚ամրապնդէ 1901ին։ Երիտասարդութենէն սկսեալ եւ հոգը մէկ տարի հարիւրնի ուսուցիչ եղած է Ասանեանի Ուսման. Բարձր. վարժարանին։ Յետոյ 1902—1909 Ապրիլ՝ Հայ լրագրի, Գրականութեան եւ Ազգ. Պատմութեան ուսուցչի պաշտօն վարած է Տարսոն-Գալէնի մէջ եւ վերջին երեք տարին ցեղասէր գործունեաց։ Գալէնի Նիւ Եորքի Հնամենաբանութենէն Ամերիկացու Նոյ. 2. 1908ին Օր. Լուսանցին Մամուրգաշեանի հետ։ 1909ի Դեկտեմբեր ջարդէն Առանձ գաղութախումբ հա-

գիր. Ի՛ սպասին խուժանին մէջէն, որ գիրքնք սատրոփանեցեր կրակնք՝ իրենց սատրագին պատեհառաս։ Ցետոյ Էսքիշեհիր մէջէն շրջանցեց տեղացի Կիպրոս և Ճամիա հասը Ալեքսարիոյ իմաստասիրական դպրոցներուն մեկնեցաւ։ Գնաց ուր 1910–1913 մնաց։ Օսմ. Հանրապետութեան հրատարակութեան մէջ և վերադարձաւ։ 1914ին։ Ընդհանուր պատերազմի յրդանին կէսին փաստաբանի Ամերիկեան վարժարանին, և Զինագործարի սատրին սատրին Դպրոցասէր Տիկնանց Հարմանվինարի մէջ ուսուցչութեան և յետոյ 3 տարի Հայ Բարգ. Ազգասիրական գրատուներուն դասատուներ վարեց։ 1917—1918 տարի մը գինուոր եղաւ Օսմ. բանակին մէջ։ 1919ին տարի մը դրագրաս փաստաբանութեամբ, 1923 Օգոստոս Ցին շրջանցեց Ամերիկա գաղթեց և 1924 Փետր. 18ին ի վեր Հ. Բ. Ը. Միութեան նախ իրրև գրագիր և յետոյ իրրև Հնգ. Քարտուղար՝ պաշտօն կը վարէ, Նիւ Եորք։ Ունի երկու զաւակներ Ալեքսանդրա և Վարդէն-Համբարձում։

Ալեքսանդրա է Աբեւելքի, Տ. Արքիեպիսկոպոսի Մասիսի, բրոնզ. Մ. Մինասեանի և Բարգէն վրդի Լոյս Քերքերան, Տանար ֆրանքիրքին, Հ. Շանրիմանի Աղաչանքն և Ամերիկայի մէջ՝ Հայաստանի Գալենակն և Գայլարի։ Գալոյ մէջ 4 տարի խմբագրած է Ալեքսարիոյ գրականասրատարակչական բաժինը և Ալեքսարիոյ Մանկանց սարարանքը և Զինագործարի սարքերուն՝ 1920 Հոկտ. 1—1922 Դեկտ. 31՝ Հայ Գաղութի յարաբերութիւնը։ Իր երկերն են.

Տոքթ. Գ. Ս. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ (տես եր 440)

1. Գեղանուշի (1905ին), 2. Սրտագալ Աղաղանի (1905), 3. Ասպետ Ընթերցասէր Բ. (1914), 4. Գանձասարեան Վանք. Հ. Մ. Ալեքի (1919), 5. Հայու Երգեր (1919), 6. Ջուսարդ Գասանեանցներ (1925), 7. Մարտ. գամ Գերմանիկ և Հերոս Զեյթունի մաս 1000 էջնոց սրտէգասար երգը (տպ. նիւ Եորք 1934ին)։ 1910ին յոր շնորհած է Հրատիրար Գարեգինի Քրդ. բանասանդեսութիւնները։ Կը խմբագրէ Գերմանիկ Քերթիկը։ որոնք Մարաշի հայրենասիրական Միութեան։ Թարգմանութիւններն են. 1. Ասիզեանի բազաւորը. 2. Դաղ Իսխանիկը, 3. Ալեքսարանի Գասանեանութիւնը. 4. Կնոջ մը Հաւատքը. 5. Անեքրոնի Հեքիաթները։

Գրչանուններն են Կիլիկեցի, Գրիգորիս, Գրիգ-Քեար, Հսկողը (Գաղուտ իր ինքնակենսագրութենն «Մարտաս» եր 928)։

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ ԼԱՐՆԷԼ Տոքթ. Փիլիսոփայութեան դիմաբանութեան. որդի Տէր և Տիկին Մամուէլ Գալուստեանների։ Ծնած 1914ին. իր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Ամարանի մէջ և հոն կ՚ուսանի նաև Ամարանի Ամերիկեան Հայ սնուցը, հանդիսանալով ասպետներ իր դասարանի մէջ. Տեղը նեղասի առնելով իրենց գաւառաց կերթութեան հարցը Ամարանէն Սան Ֆրանսիսկոյ կը փոխադրուին։ Գալուանի Լուսնեն կ՚ընդունուի Տէր Գրչ Օնաց համալսարանը և կը հետևի Փիլիսոֆիայ Ինստիտիրիսնի դասերին, 1938ին Մեծ Ինստիտուտ ալ բեմնալանին չորրանուտ կ՚ելլայ, և հաղորդութեան 22 տարու կը ստանայ Տոքթոր Փիլիսոփայութեան աստիճան ս. Գ. Ն. ի շնորհով դիմաբանութիւնը։

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ ԼԱՐՆԷԼ

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Գարագաշ, բժիշկ, Քառ Զենեվ Գաղութի, ԺԸ դարուն։ (Ալիշանեան «Ճար-Հայ Կենս». Ա. եր 118։

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Գարագաշ ապա, ազգայնի բարեբար, ծնած է Վան հաւանաբար 1790ին (բան իր ազգականներու վկայութեան, բան ասպանանարի 1902ին) իր շնորհանքան անունն էր Հանրամեան գամ Հանրամ ազգու։

Հայրը քահանայ էր Վանի մէջ. Տէր Գալուստ

և իր գաւառակիցներն ալ Թալլարեանը և Կարապետ սեղանչի վարժարանը կը յանձնէին։

Նոյն Թալլարեանը գանգրեանութիւնն կ'ելլէ և կը հասնի Թանիրլէ. ուր քիչ մնաց կ'երթայ Կարապետ, որ արտաքսէնը տարվելով Զգլեաղարհանեանքու. քով կը մնայ։ Կարապետ հեռագնաց յառաջանալով իր կնոջն ալ վանէն բերել կու տայ, որ չկարենալով տալոյ հայրենասրտութեան՝ 1833ին տարին Լին կը մեռնի. անկէ առաջ մեռած էր իր եղբայրը Թալլարեանը և թաղուած Մարմնեաղի գերեզմանը,

Ինք սեղանաւորական գործերու համար և էջ-գոգաւոր էր. Աղարը մեռ վարանաքիւն ունէր իր վրայ

1840ին Իպրահիմ փաշայի ժամանակ. Մէհմէտ Ալի փաշայի թոռը Ապդալա Հիլմի պէյ Անգլիական հիւպատոսարանը կ'երթայ և ազդեցութիւն մը կու տայ Իպրահիմ փաշա որ յաղթական էր և փաշլուն վիճակի մը ուր, իմանալով և կասկածելով որ իր եղբայրը Ապդալա Հիլմի պէյ սարքանիներու կը դիմէ անոնցմէ պայմանութիւն գտնելու համար, կը հրամայէ որ երեք օրէն երեքէն գուրս ելլէ. և անոր գրամական օգնութիւն ընելն ալ փախուցան բարեբանայ։ Իրերը այս վիճակին մէջ էին երբ Հիլմի պէյի հաւատարիմ ծառան ծերուկ Աղարը մը կը դիմէ Ազնաւուրեանին (Մայիսի հարցերը) որ մեռ բարեգործներ սեռած էր Մէհմէտ Ալի փաշայէն։

Ազնաւուր կը մերժէ ոգնել պէյին, անշուշտ վախնալով կասկածանէն։

Ապդալա պէյ հարեանաս և մասնիկա էր. ծերունին կը թեքարդէ Թայլուսեանին դիմել։

— Հայեն ի՞նչ կ'ելլէ, Ազնաւուրեան բան մը չերցաս ընել, ան փարա՞գ է։

Ծերունին կը դիմէ Թայլուսեանին, կը պատմէ ամէն բան, Թայլուսեան իր ապագան հոն կը տեսնէ.

— Արյայարին պէյը թո՞ղ իրեն գայ։

Առաւեն վաղուան պէյը կու գայ և կը տեսնուի Թայլուսեանի հետ։

— Հիւպատոսարան երթալու համար տարեպատ եմ մեկնիլ. ինձի գրամական օգնութիւն կրնա՞ս ընել. որովհետև Իպրահիմ փաշա չուզեր որ ներքինեան վիճակ ունենամ։

— Ո՞ւր պիտի ազատուիլ տէր իմ։

— Լիւքսոր (Թայլուսեանները հին մայրաքաղաքը. 18 ժամ երթալու)։

— Փաշա, քանի որ պիտի երթաս. ես գրամը հոն կը հասցնեմ բայց պարտականով մը. մեր երեքին մէջ մնայ գաղտնիքը, դուն գիտես Լիւքսոր ես գրամը կը հասցնեմ։

Պէյը կը մեկնի Լիւքսոր — Բարի Սալիմի համարով։

Կարապետ Թայլուսեանն Սիւրիանի վանքանոցի մը յուր կը գրէ որ նեղեմ սեղանի մը առնելով իրեն գայ

Թայլուսեանն իր առանձնարանքերէն 5500 ոսկի ժողվելով 1000ական ոսկինոց տարբերներ կը շինէ և կը փնտրէ. և 500 ոսկին ալ այդ մարդուն տալով կ'ըսէ. «Պեղի պայման մը պիտի տամ. պէյը Լիւքսոր ազատուած է և դուն այս գրամները իրեն պիտի յանձնես, տարեցարերը պիտի առնես և ինձի բերես. մարդ չպիտի իմանայ։

— Բանի որ տիրոջս բարեբաղ կ'ընես պիտի կատարեմ փափաքդ և գրամական հատուցում ալ չեմ ուզեր։ Սիւրիանին տարը որէն կը հասնի հոն և յանձնելով գրամը կը տանայ տարեցարերը։ Ապդալա չատ կը զարմանայ թէ ամէնքն լեցուած, Հայ մը կրնա՞ էր մեռնի որ իրեն ոգնութիւն հասաս։

Ալ ոչ կ'իմանայ և երբեմն տարի կ'անցնի՝ որ տանեն Իպրահիմ փաշա Բարեգ կ'երթայ. վերադարձին կը մեռնի. Մուրատ Մէհմէտ թէրմանը ինչ գայ որով Ապդալա փաշա խոսիլ կ'անուանուի։ Լիւքսոր հրաման կ'երթայ և ամէն ոգնել շնորհաւորութիւնները կը տեսնուի. Ապդալա փաշա իրեր խոսիլ 35000 զարդով ինչ գայ Թայլուսեանի Մէլեարքերը, ուր ամրոցի ատեանին շնորհաւորութեան ինչ գան։

Թայլուսեան երբեմն վարանուելիք կ'ուզենայ թէ նո՞ր որ երթայ թէ յաջորդ օրը։ վերջապէս կ'երթայ կը ներկայանայ թէյրիֆարիին, որ կը մերժէ քանի որ, կ'ըսէ, Ձեր անունը տեսարանին մէջ չէ նշանակուած։

— Ընէք փաշային թէ հարապետ անունով վանքանոցի մը եկած է։

— Ձենք համարձակիր որովհետև ժամանակը անցաւ է։

Թայլուսեան քանդ քանդ բերդին կ'իջնէ՝ այդ միջոցին Ապդալա փաշա դուրս ելլելով կը հարցնէ թէ վանքանոցի մը եկա՞ծ է տարեցարերը։

— Այո՝ հիմա մէկը եկաս, բայց որովհետև քանդին մէջ նշանակուած չէր չընդունեցինք։

— Շուտ կանչեցէք զինքը, կ'ըսէ և ինքը քարի մը երթնաս կը կենայ ու կը սպասէ որ Թայլուսեան գայ։

Ամէնն ալ կը զարմանան և կը կանչեն Թայլուսեանը, փաշան կը գիմաւորէ զինքը և թեւը կը մտնէ այդ շարվար հագած և փարթամ մարդուն։

— Տեղի յանձնեցի. կ'ըսէ. երեքին ցորենի. ոգի և ելեսիասի հագուստներ. բոլորը քու վարչութեանդ ասեղ ըլլան։ Ես կը հրամայէ թէրմանը ասայ իրր տեղերէն ընդ. մանաւանդ Թայլուսեան

իր ուշիմ և հայրասիրտ տեսակ, ամէն գործ կանոնաւորապէս կը կատարէր, և այս պատճառաւ յաջող կը հարստանար։ Նեղսոի վրայ մինչև իր հաշուին 1900 հազ. ֆ'ունենայ։ Մինչև մը Մուսան ֆ'երթայ և. ուսուցիչը հաւատքով տնտեսութիւնով կը բերէ Եգիպտոս։ Անգամ մը Զանգիպի մէջ ոսկի կը գտնուի։ փայտան կը հրամայէ Գայուսեանի գրպանը ոսկիներ տալէ։ Գորոգիա իր գրամով ամբարները կը լցնէ և յետոյ Ջանով 12 գրուշէն կը ծախէ փոխան 25 գրուշի մինչև գնանալնին։ Այս Կարապետ Գայուսեանն ինքն այլ վարիչներով որ դիպի Ջանան տեսնէ այլ կը սիրէն նոյն գնով ծախել և տնտեսէը կը վերջանայ։

Կառավարութիւնէն վարձած է Տամիլէթի ձկնորանը։

Իր ազգասիրութիւնը մեծ էր և գրոյցի մը նայելով Մուհամմէտ Ալի և Իսմայիլ փաշաներու իշխանութեան ատեն իր յոգնատանքին մէջ թանգագոյն գրչաս. արտօնութիւն ունէր։

Մեռնելու վարի ունէր հիւանդութեան պատճառներէն, վարած է փոքրիկներուն տեսչութիւնը Ազգաս. փայտի իշխանութեան բարձրագոյն չրջանին (1848—1854) թէև՞ գրէ էր Մեսքեր որ պատճառաւ մը ազատուէր թիւրիմացութեամբ մը, սակայն փոխարքային բժշկապետին մինչամուսութեամբ ֆ'ազատի։

Ունէր առաջնորդ ազատանդաղարդ պատուանշան։ Ինք քանի կը բարերարեր, այնքան ազգին կը մոռնար. առաջնորդ Գարբիէլ արքեպիսկոպոսի հետ կը տեսնէր ազգ. խնդիրները և կը վարէր ազգ. հաստատութիւնները։ 1854 Ապրիլ 13ին կանոնագիր մը պատրաստած է վարժարանի, հիւանդանոցի. գերեզմանատան և մատանդանոցի ուրիշ գործերու համար. որուն ասի Գայուսեան ստորագրած է Գարբիէլ հպ.ի հետ։

Տարդ-էլ-Հինէնեան մէջ Եղուսաղէմի վանքին սեփականատէր մը կար որ կրցնէ մը ուսերակ գործած էր։ Գայուսեան 20000 ֆրանք տայով այդ տեղին վրայ կը չինէ վարժարան մը և կը կոչէ Մովսէս Եղբայրներուն անունովը, 1854 տեղա. 15ին չորեք հանգիստով վարժարանը կը բացուի և հին գաղտնաան ուսանողները կը փոխադրուին հոն։ (1897ին Գասանեանի ժողովոյ որոշմամբ Եղբայրնեան անունը կը փոխուի Գայուսեանի)։ Գորոգիա Գայուսեան չունը չինէլ ասոր կը խորի անոր բարեյաջող չունի ոչ փոստագանդ, քանի որ այն ատեն նիւմուսը հարիւ. 1200 ֆրանք էր և տեսնուին էր մատակարարել այդ գրամով, ուստի իշխանավարիչ առատաբիւրամբ փոսի կ'ընէ և իր չինած վարժարանին փարեւոր գայուսեանները կը նուիրէ. որանք այսոր քանի մը պատիկ ուսնի արժէք ունին։

Անուսիկ գաղտնի արձանագրութիւնը.—

«Սնորհիւն Աստուծոյ ի Հիմանց կատարեցաւ վարժարանս յանուն Փերզազարեն մերոյ Մովսէսի եղբարանց ազգասէր եւ նախիր Վանեցի ազգաւոր Կարապետ ազգայ Տեր. Գայուսեանն ի յաւերժական ցնծասակ յուսանեցի հարն Տեր Գայուսէին եւ մերն Մարիամայ եւ եղբարն հաչասուրոյ եւ կենդանեաց ի փայլուսն եւ ի բարեկարգութիւն մանկանց Աստուծոյ տանիս յԵրիպտոս ի բարբարական եւ ուսումնական վարս գիտութեան։

Յամի Տեառն 1854 Սեպտ. 15։

Կոսկի ինգնագիր է և Քուրքերէն լեզուաս. գրագրուած է, կը կրէ 1274 յարգան 1 Քուսանանը (1858 մարտ 6) վկան է Հայոց պէս Մեքսիկեան և հասատասոյ Գարբիէլ եպ.։

Մեռնելուն բարերարը իր այս կոսկով արամագրած է իր ամբողջ սեպհականութիւնը ինգնատ ազգասասութեանց՝ անձերու, ազգասոյ, եկեղեցիին, դպրոցը, մատանդարանը, հասանիրը եւ 630000 արծաթ ֆրանքէն ասնի արժէք մը ունեցող չարժուն և անշարժ այդ կալուածները 1914 Քուսանանին 800000 արծաթ ֆրանքէն ասնի ֆ'արժէին։

Իր կոսկը կատարութիւնէն՝ վատնուցուած է 1887ին. չնորհիւ Իգմիրեան Եղբանեանցիներուն հարստասիրին որ նոյն ատեն Եգիպտոսի առաջնորդն էր։

1864ին Գայուսեան նամակ կը գրէ Զմիրնեան Հայրիկի թէ «Ես Եղբարդ՝ Վենենա և Ազարամարդ ոչ Վենենակ պիտի ընեմ։ Զմիրնեան Հայրիկ համար կ'ելլէ տեսչին տեսուչին Եգիպտոս չնաստ Գայուսեանն կը մեռնի. իր_փոսին մէջ Հայրիկի մասին ոչինչ գրուած է։ 1864 Ապրիլին Գայոյ պատրիարքարանէն Ազգ. Մասնանոցութեան հաստատման համար պատուանդիր եկած չլլալով Գայուսեանի Հիւսուանի ազարակին կ'իջնէ մասնակցելու համար խորհրդակցութեանց և երբ Գարիրէ կը հասնի 1864 Ապրիլ 8ին յանկարծամահ կ'ելլար։

Անուանվել իր գործարանին արտանագրությունը որ կը գտնուի Մարմնոյի մէջ.

«Դամբարան Աղն. Կարապետ Աղայի Տեր Գալուստեան Վանեցւոյ պարհատաքաղ խոնարհի եւ բարեսէր որ եմանգեաս ի Տեր ամաց 62 յաւուն Փետրվարի 1866 Աղարիս 6 բազում, ի սուգ ամենիսիրաս զսիրելի զաղդ իւր եմանցն».

(Վ. Ջարգարեան՝ Ցիսակ. էջ 24-28 նոր. Գ.)

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ վարժարան Գանիրէի մէջ. ի սկզբան գոյացած է Կիմաղիրէն Կարենեան Մարմնոյ Եպիսկոպոսոյ տնօրէնութեամբ. Կիմաղիրէ 1848ին (Հիս. Օրագրոյց 1901 էջ 49) և վերջացած 1854ին 20000 ֆր.-ի ծախքով, որուն համար եկեղեցաս ալ կը հայթայթէ ինքը Գ. Գալուստեան. Եպիսկոպոսի վարժարանը որ 1897ին կը գոյութիւն Գալուստեան. 1904ին Գեղարդ Նուազար Գալուստ Քարդին մէջ նոր գնելով հոն մանկարան և ազգիկանց զատ զատ դպրոցներ յինել ալ տալ իր ծախքով և կը ձանձ Գալուստեանի յիշատակին. եղած է որ մինչև 700 երգեցիկ ուսանողներ ունեցած է.

Գալուստեան վարժարանի մէջ անարդեններն եղած են Արշակաւոր Մատրատեան 1863—6, Նորարդի Ազգագրի 1883—92, Գ. Նուանազարեան 1892—6, Յովհաննէս Սեբեան 1897—1903, Վահան Գիւրջեան 1905—7, Գինոս Դալեան 1911-3, Յովհ. Գալուստեան 1914—8, Գր. Գիրաքոսեան 1921—7, Հեռն Թալեան 1927—34, Յովհ. Նարդանեան 1935ին ի վեր.

ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ Օ. Գ. ծնած է Սմառիս. Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ հոն ու Եւրոպիս, յետոյ կ'ուսանի Իրրանեան վարժարանի գասընթացքը՝ յետոյ ուսուցիչ Եր. Խիրիմեանի դասի դրամ։ Երկու տարի գեղարուեստի դասեր, կ'ուսանի հոն։ Տարի հասակին ալ կը ալ տալ գեղարուեստեան և յուսանկարչութեան խոր հակում և 16 տարեկանին՝ բոլոր Սմառիոցիներուն ծանոթ կը դառնայ իրրն նկարիչ։ Մասնաւոր, յինոսան մեծարանով, ֆրանկերով և իւղանկարով յաջողագոյն դարձաւ ազգի երեւելիներու գիմանկարները։ Կը դարձաւ նաև մեծացած կրտսեր եղբայրներ նամբնեներու ձեռագործներուն համար, թատրոնի վիճակներ ու վարագոյներ՝ մինչև ռուսահանգրութիւն, որմէ ետքի մը վերջը կու գայ Գալիս ու կը զբաղի լուսանկարչութիւնով։

Արուեստագիտական քերականութիւնն ի բրբ գործացնելու համար, Գալուստեան 1910 թուի գարնան կը մեկնի Գալ (Ռուսիոյ երիս). ուր կ'ուսանի ուսումնական և գործնական լուսագիտութիւն. քիմիա-փորագրական և գունակրագրական արուեստները։ 1914ի վերջերը կ'անցնի Ցիւրիխ։ Տարիներէ ի վեր հոն հաստատուած է մեր ազգանուագ հայրենակիցը, որ իր արուեստագէտի փորագրութեան և համբաւին շնորհիւ ստացած է գունանկարչական հարստութիւն եւ գաղտագրական իրաւունք, այն հարուստներուն հայերէն է որանց գործը կը բերեն տեսչ անուն։

Իրեն հրաւիրի ցեղ մը՝ մերինը, որուն գաղափարը, անհատապես կը ներգրաւեցնեն ուժ մը, համբաւ մը, ազգանց մը իրենց ձեռնարկած կամ կիրարկած աշխատութիւններուն մէջ։

Եւ մեր ցեղը, անհատապես մեծ ու անարդարանալի, որքան կը համբէ անոնցմէ։

Հիւսիսային գանազան գեղարուեստանոցներուն մէջ. — ուր կը ապրին ու կը փորագրուին ընտիր նկարներ և գունագրական քգքգագրումներ,— Օ. Գալուստեան գաղտնի վարած է իրրն փորագրչագործ։ 1923ին ի վեր ունի իր անձնական աշխատանոցը Ցուրիխի յուսագրի գաղտնարանի վրայ։

1926 Ապրիլին Հայաստանի կառավարութիւնը գաղտնագրով մը կը հրաւիրէ զինքը Հայաստանի վերաշինութեան աշխատելու համար մեկնիլ Հայաստան։

Տեսնելք իր աշխատութիւններէն քանի մը նոր և հարստութիւնով գինքը գտանելու արդէն Եւրոպայի մէջ հաստատուած մեր յուսագրական արուեստագէտներու կարգը։

Եզնամիս, ամէնէն անիրապահանելի վիճակը յոյսին բերող, իր ինքնութիւնը արուեստին գաղտագրող յատկութիւններով ամուսնած է մեր հայրենակիցը. որմէ պիտի գիտնանք ապառիչ յաստիկներն։

Մեզի համար նորութիւն մը չեն ուսումնասիրելու իր ձգտումները։ 1923 տարուան «Մէնեան» տարեցոյցին մէջ տարագրած է Հայկական գրատպի նորագոյն վերանոգրով նիգար և խիստամբ ուսումնասիրութիւնը։ Հոն ցոյց տուած է մեծ համառութիւն և իր նիւթը չանգնան գարձնելով գեղեցիկագիտական հարուստագիտ կարողութիւն մը։

Օ. Գ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

(«Նոր Կեանք» եւ Կոստանդ. 1924 եր. 53, տե՛ս նաեւ. Թեոդիկ՝ «Ազգ. Տար.» 1922. եր. 293-4. 1926 եր. 527)։

Հասցեն՝ Babenhalbstrasse 69, Zürich (Suisse)։

ԳԱԼՍԵՆՆ Ալիս, Հարաւարեւելեան. ծնած Թէհրան 1882թն. յշխանաւորս Վիեննայի Փոլիթէխնիքէն. 1913էն ի վեր գործած է Թէհրան իբրեւ հարաւարեւելեան, յետոյ՝ յշխարհի ամբողջութեան մասին ազգ. թատրոնը Պարսկաստանի մէջ. շնորհուած եւ ֆիրուզեան յենարարական ոճը։

Դարձեալ ապրած է աւստրա-գերմանական արդիական գրողներն. անոնց նեղսոր ասանելով Պարսկաստանի ուսումնական պայմանները, որուն գոյնը պահած է մինչեւ իր ինքնասպանութեանը մէջ։ Իր գործերուն յիշենք Վայրապարի գաղութին վիպանները, եւ մէջէն հանրայնն բացնիկները, անցյանական գրաժառան պայծառնանները։ Սիրէն իր վիպանները՝ Institut Pasteur յենքերը. Մարմնական նեղխայացուցչութեան Թէհրանի Ազարանը։

1924ին Մէշտի քաղաքագիտութեան կոչմէ հրաւիրուելու կոչմէն. Մէշտ քաղաքի նոր յառաջադիմութիւն։ Եւ այս առթիւ յինենք հրաւիրական գրառնոցներ, արդիական հանգիստներ եւ նոր գիծերով։ Բայց իր կարիքով իր յաւարտն գործերը եղած են ազգանական գեղարուեստ յենքը, ներքին բաժանումներով, Եկրեմի գեղեցիկներն համար հրապարակ յերիմ եւ Մէշտի գրառնոցներ։ («Նոր Կեանք» 1931 եր. 115)։

ԳԱԼՍԵՆՆ Եղիշաւոր, Շիրազեցի. ազգայնն բարերար Հիպիսանի Գիեանի քաղաքի մէջ։ (Ալիպագեան «Նար. Հայ Կեան.» Գ. 89)։

ԳԱԼՍԵՆՆ Հրայրեայ Կոստան, եր. Հարաւարեւելեան գեղ. Գրող. Գամբէլի քարտուղար ի՛ շնորհուի Պրա Եռայեանէ եղ եւ գրէ եղ յնորհաղուրեն ի՛ ելլայ։

ԳԱԼՎԻԱՆ, ազգագրագիտական գիւղ Գամաթ գաւ.։

ԳԱԼՋԻ, փոքր Ղալայի գիւղ. Սիրատարոյ, անուանը Լենկիրիմուրէն Ուսցած է. ազգ. գրագր. խուզէն Հայք 30 տուն էին 1900թն. եպիս. Ս. Ճանիր, ուսնէին գրագր. ազգագրիները մեծամասնութիւնն կը Հարմէին։

ԳԱԼՓԱԳԵՆՆ Գասնիկ. Տոքթ. արդի հանգուցեալ առաջնորդ Ամերիկի, 1935 Ցունիսին յշրջանաւարտ եղած է Գէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի Առաջնորդարանի Հիւսիսի՝ D D.S. աստիճանով՝ իբրեւ վիրաբոյժ-առաջնորդ։

Տոքթ. Գալիցիանի իր նախնեաներն ուսումը ստացած է Նիւ-Յորք. յետոյ յանձնուած է Նաեւ Մէնէրէքի Ցունիվերսիթի Փրիվիլէճիայի Սքուլը, որմէ հաքը մասնաւ է Նիւ. Յորք Ցունիվերսիթի Ուսանողներն Սքուլը Գրոյէրը. ուր ուսում է երեք տարի եւ յրշանաւարտելով ստացած է Տէնթիստ Սիթիւլէնթ Սըրթիֆիքէյթ։ 1931ին Գէյրութ մեկնելով՝ մասնաւ է տեղւոյն Ամերիկեան Համալսարանը։ («Հ. Կոչնակ» 1935)։ Տե՛ս Դաշտարեան։

ԳԱԼՓԱԳԵՆՆ Կոստանդ, Գոյտոյ խմբագիր, 1906ին եղաք խմբագիրն եղած է Բիւրակնի. 1908ին Գոյտոյ մէջ խմբագրած է Ուսուցիչը. 1925ին վարչական անդամն եղած է Ժամանակի, 1911ին Լուսաւորիչի. 1922—1930 Վերջին Լուրը եւ 1922ին եղեռնական յուշարձանաց Վասպուրակ։ Գեղեցագրութիւնը տե՛ս ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԻՆ մէջ։ Տե՛ս եւ Դալլասեան։

ԳԱԼՓԱԳԵՆՆ Վասպուրակ, 1909ին Գոյտոյ մէջ յոյս տեսնոց Դարուն յուշարձանաց խմբագրած է, 1919—20ին ուր եւ խմբագրագիրը եղած է Նոր Այգին։

ԳԱԼՆԱՑԵՆՆ Ամբրոսիոս վրդ. տե՛ս Լուսինեան Ամբրոսիոս։

ԳԱԼՆԱՑԵՆՆ Անանիա. գուսան Գեղարքունի Վաղարշ Գալիցեանի. ծնած է Գոյիս 1907թն, ուր հաստ. Քէ Նախարարութեան մը տարիքը ստացած՝ 13 տարեկանին 1920ին Ամերիկա գաղթած է, ուր Նախնեաներն կրթութիւնը ստանալէ ետք Գաղթականի ազգանուն բարերարագոյն գրագրին մէջ, ինչպէս նաեւ Վաստակաւորաց Հիւանդ բարեր. վարժարանին մէջ ստացած է մասնաւորապէս ուսումը։

Ետոյ մասնաւ է Գաղթականի Մասայուսէթի Տեղեկատուութեան Գրասենեակը, ուրկէ ստացած է իր վկայականը 1928թն։

Ունի Մասայուսէթի եւ Նիւ. Յորքի Նահանգներու արտոնագիրները՝ Քէ բարերարագոյն վարժարանի եւ Քէ՝ Գոյնէի Cum Laud պատուանշանը ստացած է։ (Ալպրգանեան՝ «Հայ Կեանք» 2101)։

ԳԱԼՆԱՑԵՆՆ Անդ. գրած է «Յոտանիներ» երգը եւ հրատարակած 1930թն։

ԳԱԼՆԱՑԵՆՆ Անանիա, Գոյիս. ծնած Թալաս եւ մեռած 1867թն, ուս Գեղարքունի եւ յշրջանցիք մէջ համբաւաւոր հարաւարեւելեան մը էր, հաստատելէն ինքնուրոյն։ Հայրն էր Արսէն եւ Մատթէոս վանականներու եւ Ցարութիւնի. Մաքր-գիւղի քաղաքագիտութեան տնօրէնին, երեքն ալ 1915ին զոհուած։

ԳԱԼՆԱՑԵՆՆ Գ. Տոքթ. ասանաւորագիտ. 1935ին կը յանի «Էջ Մասայուսէթ Ա. պարգեւը Ազգանանդրիոյ մէջ։ Տե՛ս ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԻՆ։

ԳԱԼՆԱՑԵՆՆ Գրիգոր (Թանեան ազգ.). Եղանաւոր Ճանիր, ծնած 1900ին Թանիրի մէջ (Եգիպտոս)։ Հայրը Տոքթ. Թորոս Գալնայեան. ճանաչ է Թաղ. յարգելիներ, իսկ մայրը Նիկոմիդիացի է։

Գրիգոր նախնական ուսումը Վառնէ էջմիածնի (Դարկիրէ) տարրական դպրոցը Ց տարու. կը փոխադրուի Գոյիս, ուր քանի մը տարի Իսահակի ուսմանց հետևելէ վերջ՝ բժշկական ուսանող կ'արձանագրուի 1918ին կը սառնայ վերջապէս Ազգ. տարրական Մուշեան Ռէյտոի տասդարանին էր։ Գրիգոր յաւտով կը յաջէ բժշկութիւնը և կը գրագի քաջաբան գիտութիւններով, գրեթէ կ'ուսումնասիրէ անոնց հատնցնումը և քիչ առնելն կը վայելէ մինչեւ մինչեւ հարը։

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐ
(Քանրա պել)

1919ի սկիզբները, Գալիպոլիսեան կամ. խլեան Մէկիս էֆէնտիի շնորհիւ կ'անցնի Գերմանիա և կը կատարէ Տաֆիրիզմի փորձեր ի Գերլին, ի Տրէզդեն և ի Համբուրգ։ Այդ փորձերէն ամէնէն հիացարուրդն է՝ դիմակնամարով՝ աւարտեալ գերեզմանատունի վերջ ոգի գուրս հանելը, կանխորոշ ժամանակամիջոցով մը։ Գերլինի մէջ է որ տարեկան քարտուղարու հրկու ամիս, 12 որ և 8 ժամ, քանիչ յանձնախումբին հետ առաջուց պարմանամամը նշանակով։

Գալիպոլիսեան Գերմանիայէն Վիեննա կ'անցնի և յետ մը հրկիրներ իր Տաֆիր գործերով, ներ-կայիս Ցրանոս կ'ապրի։ (Քնոդիկ՝ «Ամ. Տար.» 1926 եր 680)։

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ Ե. հարուստարարեան. Քէոդիկի 1914ի Համենան Տարեցոյցին մէջ էջ 318 յիշուած ունի։

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ Զարեհ. Նկարիչ Բարիզի մէջ։ Նախապէս յանախած է Գալաս Գեղարուեստից վարժարանը։ Այնուհետև է Բարիզի Նկարչական ակադեմիներուն մէջ։ Հետևած է École Nationale Superieure des Arts Décoratifsի դասընթացքներուն և ստացեր մրցանակ ստացած։

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ԶԱՐԵՀ

Բարիզի New York Heraldի գեղարուեստական քննադատը, հետևեալ դատաստանը տարած է. իր վերջերս ցուցադրած նկարներուն մասին։

«Զարեհ Գալֆայեան կոչ. ասոյ Բարիզի անուանի մը՝ յաւ. յոյսերով։ Ան ըմբռներ է Բարիզեան Տիպերարանին հրապոյրը։ Իր հաղիներու նկարը ի յայտ կը բերէ մթնոլորտ յատկութիւնները փափկութեան, թեթևութեան հմտութեան և վրատան հայեցակէտ (տեսնել եր. Արուեստ 1932 էջ 100)։

ԳԱՆԵԱՆԵԱՆ Եսրեն Սրբ. (Նարպել). բանաստեղծ, ծնած է Գոյիս 1831ին, գեղ. պատանի հասակին Ս. Ղազարու վանքը կը գրաւի իր հզրոր Համբարձում վրդ.ի հետ։ 1854ին վարդապետ կը ձեռնադրուի և վանքի կոչմէ Բարիզ կը գրաւի և հոն Գարրիէլ վ. Այվազովսքի և իր հզրայրը Համբարձում վրդ. Ս. Ղազարու Մխիթարեանքներն կը հրաւիրեն՝ ինքն ալ անոնց կը հետևի։ Բարիզի մէջ Հայկազեանաց վարժարանին անուանութիւն կ'ընէ 1857—9։ Գոյիս հրաւիրով հոն վարեց քարոզչական, վարչական և կրթական պաշտօններ։ 1867ին իր պատուիրակ ընտրուցաւ Գէորգ Դ. կաթողիկոսին Ս. Էջմիածնի հրաւոյս և նոյն թուականին ծանանոցաս ձեռնադրուելուն։ և կաթողիկոսին հետ համբարձեց Բուսուսանի հարաբերական քաղաքները և վերադարձաւ։ Գոյիս։ 1878ին իր պատուիրակ Գերլինի վեհաժողովին՝ նոյն տարեն ալ՝ Գեղերուրգ և Մոսկուա։ 1869ին Երուսաղէմի Վեհարանական Ատրուիրան պատրիարքը ընդ. Գեղեր. Վարչութեան կոչմէն կ'ասաջարկէ Գոյիսի իր տիտրը, Ս.Յակոբի վանքը։ Ելած է հան. Բուսմանիա և Բուսմանիոյ տարբերութեան պատասխան է։ Կը վախճանի 1893ին Գոյիս մէջ։ (տե՛ս կենսագր. «Արամ» 1887 եր 33-4)։

Նոր դէպ ունի յետ մը գրական ստեղծագործութիւններ, բայց կրնական մէկ-երկու գրագիրք և 1869ին Հայոց եկեղեցիի և Անդրանիկեան գիրքերն, Մասիաց Ազատի հանդէսին խմբագիրներէն մին եղած է (1855—8՝ Բարիզ, 1860—5՝ Թէոդոսիա)։ «Բազմավէպի» մէջ քերթուածներ գրած է (1852—7), թարգմանած է Համարիքի Դաւանակնիրը (տպ. Բարիզ 1859), յորինած է Աւրսակ Բ. Ոգեբերզութիւնը 1861ին, Այսանուանկս կատակերգութիւնը՝ 1862ին, Վարդենիի խրատքով գրաբար բանաստեղծութիւնները՝ 1863ին, Փնար պանդիսին՝ որ Բարիզ և Գոյիս հրատարակուած քերթուածներուն հաւաքածոն ըստ՝ 1868ին գայն նուիրած է Գէորգ Դ. կաթողիկոսին, 1871ին Ֆրանսերէնէ հայերէնի կը թարգմանէ Ռոշֆանկոս Տարեկի Տարեզրութիւնը Կարապետ Եղեանցի խնդրանքով, 1881ին Հոմերոսի

Իշխանքն առաջին երգը յայն բնագրէն հայաբարբարի կը վերածէ («Մասիս» լրագիր 1881 Նոյ. 28 Դեկտ. 2), կրտսերագոյնի է նաև Ասատուր Հայկանշանի բանաստեղծութիւնը, հատորն. Նաբուզոդոնոսորի և ապա Վէրքիոր Լիսեցի հեռ անուանված ու բարեխոսված է. 1879ին վերջինիս առաջած է գրաբարեայ նամակի մը Բա-

Գայենանեան Խորեն Աբեղայ. (Նարգիլ)

ղրեցի մէջ. Նր. Շահազիզ գրաբար ընդարձակ անուշիւն մ'ունի Նարգիլի երգեցողութեանց մասին՝ Լուսնայի 1902-3 տարիներու մէջ։ (Ալպանեան՝ «Միսրոպեան» էջ 118—9, ան ս Տաճ. Զարգարեանի «Պատասխանաբան» Բ. 13.)

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Կարապետ, հոգեւորական. Մխիթարեան Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքին, հեռ է Եվրոպի. արեւոյ ձեռնադրուած 1830ին. Ասաղիսոյ Տրապիզոնի 1839—42. Իր պաշտամունքաբանութեան սիրոյը Տրապիզոնի մէջ իր կոչմէ պատրաստուած քարուց և փայտանոց տեղերուն մէջ նիրքն կը գրէ հեռանալը...Աչքերու և վիրաբանուց հատուածներ ասաղիսոյ Ասատուրեան Ս. Երուսաղէմի մխիթարեան Պարապետ վրդ. Գեղարու. Եվրոպի գեղէ Ս. Կարապետ Նայիմեանի քեւրքի գասէ։ Կը ձեռնադրուի հոգեւորական 1851ին. Ասաղիսոյ Սեբաստիոյ 1851—69. երբեմն ուսումնարանաբարձ կ'ուղղէ Ս. Յակոբի վանքը (1857—9). 1869ին յետոյ կը մեռայ Ս. Նշանի մանքին մէջ իրեն վանահայր։ Կը վախճանի 1877ին։ (Ալպանեան՝ «Միսրոպեան» էջ 153, անգրագրեալ տեղեկութիւնաց համար տե՛ս Ալպոյաճեանի «Հայ Կեսարիա» էջ 2027).

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Կարապետ. հոգեւորական Մկրտիչ Դարիճեանի, նշանաւոր ոսկերիչ՝ ի Կ. Պոլիս. ձեռնադրեալ է Կեսարիա 1837ին. Քանի է անուանի Մկրտիչ Դարիճեան ոսկերիչին, սա ևս Կարապետի գործեր կ'արտադրէ և կը վախճանի 1905ին. (Թեոդիկ՝ «Ազգ. Տար.» 1915 էջ 288).

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Մատթէոս հոգ. տե՛ս ՍԱՐԵՆԻՈՒՆՑ։

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Միհրան եպս., դարձեալ Հիւսիսային, կը վախճանի 1913 Դեկտ. 3ին. Եղիպտոսեայ ծանեալ գէմ մասնակցած է բարեկրթական և ազգային մարմիններու։ (Թեոդիկ՝ «Ազ. Տար.» 1915 էջ 391).

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Մկրտիչ. քանդակագործ. ձեռնադրեալ Կեսարիա 1838ին ոսկերիչներու սերունդի մը զաւակը և որդին քանդակիչի մը՝ Հայի Կարապետ Դարիճեանի որ ասանկոց Սուլթան Մահմուտի ծառայած էր և մեծ հոչակ ունէր իր ձեռնարկներուն մէջ։ Իր հարազատ կը սորվի արհեստը, որ համառնալով անոր ուիպոի ընդունակութիւն մը ցոյց կու տայ որ 12 տարեկան. հանանը դարձ կը հոչակի վարպետ։ Ցետոյ ձեռնարկին հետ Կեսարիայէն կ'երթայ Տրապիզոն, ուրկէ կ'անցնի Կ. Պոլիս (1845), ուրկէ երբեմն կը դառնայ Տրապիզոն։ Ցետոյ կ'անցնի Էջմիածին (1851) ուր հրաւիրուած էր Ներսէս եպիս. Աչտարակեցիին եկեղեցական անոթներու չինութեան համար։ Շատ մը տարիներ պատրաստ հոգ 1871ին վերջնականապէս կը հաստատուի Կ. Պոլիս, ուր կը գնահատուի իր չինած այն մեծ մասնաւորներին համար՝ որ տարբեր տարիներ անգամ մը յարուցեալ կը բանէր. 1873ին Վիեննա կ'երթայ տեղւոյն ցուցահանդէսին մասնակցելու համար, ուրկէ կը փոխի Բրիսեանի համրով գեղի Պոլիս, համանարանի մը պատասխանու։ Ցետոյ կ'երթայ Բարիզ, յետոյ Երուսաղէմ, երբեմն Կոլիս (1894ին) ուր կը մեռայ մինչև մահը 1908. (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» էջ 1542).

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Յարութիւն, Դարիճեանական ֆամիլիի գործիչ, ձեռնադրեալ Թոքատ 1870ին. 1888ին Պոլիս կ'երթայ. կը հանի իրաւագիտութեան և կ'ելլայ փաստաբան։ 1896ին Պուլկարիա կ'անցնի ուր կ'ելլայ Դարիճեանական գործիքը. կը վարուի փաստաբանութենէն։ Եղիպտոս և մը նեն ապրելէ հոգ 1908ի սահմանադրութենէն հոգ Պոլիս կ'երթայ. ուր քաղաքագիտական քննիչ կը դարձնի, ապա Մաքրիքէոյի թաղական նախագահ։ 1915ին կը նահատակուի ազգային մէջ։ (Թեոդիկ՝ «Յուշարան» էջ 36).

ԳԱԼԱՆՑԵԱՆ Յարութիւն. բժիշկ, ձեռնադրեալ 1870ին Աշնիքոգ. ուր ապրելէն վարժարանի չքնաղ աշակերտ հոգ Սամբրիկեան Կեղբ Թուրքիոյ Գա-

լեռը կ'անցնի, ուրկէ չբաժանուիր 1890ին։ Պէյրութի անցնելով՝ հոն Ամերիկեան բժշկական համալսարանի 6 տարիները լրացնելէ ետք Ամերիկա կ'երթայ Պալթիմորի բժշկ. համալսարանի դասընթացքին կը հետեւի։ 1899ին հայրենիք կը վերադառնայ և Թուրքիոյ այլեւայլ քաղաքներու մէջ իր արհեստը կը կիրարկէ և 1922ին Հայէպ կը հաստատուի ուր 1935 Յունիսին կը վախճանի։ (Տես՝ Մեզպուրեան «Նոր Լուր» 1935 Օգ. 7, տես նաեւ «Հ. Հոլնակ», 1935 էջ 104)։

ԳԱԼՖԱՐԵԱՆ Նշան կամ. հայագէտ, ծնած է Պոլիս 1865ին (քան զայլս՝ 1868ին)։ Պէրպէրեան վարժարանի անդրանիկ շրջանաւարտներէն (1882) և ասոնց այլ առաջինը։

Մասնագիտութիւնը ձեռք բերած է Թրանսայի Մոնբէլիէ Երկր. Բարձրագոյն վարժարանին մէջ։

1886ին Մոնբէլիէի և գարձեալ նոյն տարուան մէջ Մարսիլիոյ երկրագ. քաղաքանգէտներուն գումարէի ազնիւներ։ Մասնագիտութիւնը ուսումնասիրէ վերջը, տարիներէն յետոյ stage բրած, Saumarի մօտ ագարակի մը մէջ։

Պոլիս վերադարձին, անգամագրուած այն Առանձնատոհմին որ Իզմիրի գրիչներու, արիւնայուլեի ուսումնասիրը գնահատելու, վարձեալ այդպիսանոց քարտէզը պատրաստելու և քնաքնիրներուն գիտական մասնագիտները գործադրելու համար։

Պոլիս, Այնթապի մօտ պալքանեի և Պէյնուր Տերեի մօտ պիլեդիկի ագարակաց անոյշութիւնը վարած, առաջնորդ մէջ իրմէ առաջ պաշտօնավարած են հայագէտ Երամ էֆ. և Յակոբ Զաքարեան, երբուանի այլ ալիմ մնալով։

1890ին, պատանի նախարարութեան կարգադրեալ Թրանսա գրեալ, կարգ մը գիտական գործիքներ և հաւաքածոներ գնելու համար։

1890ին վերջերը Սկանդիկի երկր. գործնական վարժարանին գեր-անարէն և գիպար-ագարակին տեսուչ տեսանելու մեկնեալ 1897։

1897ին, Գրուսայի Երկր. վարժարանին և Շերամարուսնական կայանին տնօրէն տեսանելու։

Պոլսոյ մէջ 2 տարի հրատարակուած Քրիքերէն Բանիլի գրա՛ւոր կազմակերպին խմբագրագիտութիւնը վարած հայ. հայագէտ Պէքճանի հետ։

1907ին, Դարձեալ մեկնած, Մանսուրեան վարժարանի իր նեղքին տեսուչ և գիւղատնտեսութեան ուսուցիչ։

1908ին, Երկր. նախարարութեան մէջ գիտական հիւսիսի ազնիւներ և պատ մեկնելու տուն Հայրապետի Երկր. Բարձրագոյն վարժարանին մէջ, Երկրագործութեան և Շերամարուսնութեան ուսուցիչ։

Օտ. Մանսանագրութեան հաշտութենէն վերջը յաջողած է 12 պատանիներ մէջ անգամէն շինելու տալ Հայաստանի Երկր. Բարձ. Վարժարանը (6 հոգի)։ Գրուսայի Երկր. Գործնական Վարժ.ը (4 հոգի), և Պոլսոյ Անատոլուսմանի Բարձր. Վարժարանը (4 հոգի)։ Դաշնեան պատերազմին արդէն այդ պատանիներուն շնորհութիւնը կատարուած Ռուսաստանի Խորհուրդին կողմէ, իր այլ մասնագիտութեամբ, յանուն վարժարանաց կանոնագրութիւնը կը արամադրէր որ. բոլորին համար այլ մարդ մղման քննութիւններ անցի ունենան։ այն ժամանակ վարչական Հիմի փաստի մօտ կատարած անձնական գիտութիւնն շնորհի, այդ պատանիները առանց մղման քննութեան, շնորհուելուն վարչական մէկ հրամանագրովը, ուղղեալ առ Երկր. նախարարութեան, այդ գաղութներուն կիսաարկութենէն բ վերջ, համանարիական գեղեցիկ մը յէր պատանան։

Ընդունուած հայ պատանիները յաջողութեամբ ուսումնական իրենց մասնագիտութիւնը, բայց երբեմն պրանք յաջողեցան ուսումնական քննութեանց մէջ։

1918ին, Երկրագ. շնչ. քննիչ, պատերազմ հանդիպած Հայաստանի գաղութութիւնը։

1924ին շնորհիւ Ռուսաստան անցած ետ. տարի մը պաշտօնավարած հոն, իր Շերամարուսնական քննիչ։

1925ին, Լիբանանի և Սուրիոյ մէջ գիտական համարգութիւններ կատարած։

1927ին Պարսկաստան հրաւիրուած, Վեհ. Շահին Մազանդարանի կայուսանոցներուն գիտական հիւսիսի իր պաշտ։

Այս անգամ այլ Պարսկաստանի Շերամարուսնութեան վարչութեան մէջ, գիտական խորհրդական (conseiller technique)։

Գ. Ն. Գալֆեանի բացի իր պաշտոնական պաշտօնէներէն ունեցած է նաեւ այլ. ֆեանք։ Այսպէս Պոլսոյ մէջ, Պէրպէրեան, Նիֆոլսեան վարժարաններու և Ազգ. Որբանոցի մէջ գիւղատնտեսութեան ուսուցիչ եղած Տոքթ. Յարգարեանի հետ։

ԳԱԼՖԱՐԵԱՆ ՆՇԱՆ

«Պէրպէրեան Մանուկ» և «Գիւղատնտեսական Միութեան» կիսամեայ անդամ և վարչական մասնակցութիւն։

Պատրիարքարանի Նիւմոյից Հոգաբարձութեան անդամ. Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ Քաղաքական խնամատարութեան Սկիզբնաւորի մասնակցելով և Անխախութեան Փոխանութեան Ատենադպրոյ Սկիզբնաւորի բաժնի ատենադպիր։

1915 Ապրիլին, աքսորուած՝ հայ մասնաւորականութեանց հետ Ղանկրը, Կոտիոս վարդապետի, Ութանոց Պէյեանի, Պայազիտի և ուրիշներու հետ։ իր կիսամեայը «Պէրպէրեան Մանուկ Միութեան» և քիչ յետոյ ազգ. գործերու խառնուած։

Գ. Գայթակղութեան գիտակցութիւնները — Գոյոյ Մեսիմի զրաբար կազերասէիեն խրմ. բարդագրեր, հայ և թուրք մամուլին մէջ գիւղատնտեսական յոդուածներ. Քրքերէն պրոֆիներ հրատարակեր. և յետոյ՝ մասին։

Գիւղատնտեսութեան վրայ հրկնաւոր գործիքաց պատմութիւնը (ձեռագիր)։

Գ. Գայթեան մարդի Շերամապահութեան Միութեան պատասխան և Տրեսեայի Երիտասարդ. Ակադեմիի Քէմիայից անդամ է։ Ան ունի Տրեսայէն՝ մեծ ակրիֆի պատասխանի (ապայութեան ասոյնեան)։ «Խանութեան ամենագոյնագոյնն է իրանի Շանէն։ (Մակարեան՝ «Ճանապարհ» էջ *158*)։

Գայթեան որ Քէվրան գացած էր տեղւոյն հրատարակութեան պատասխան վարժարանի ուսուցչութեան պաշտօնով՝ *1933* Մարտուար *18*ին կը մեռնի։ («Արարատ» ամսագիր *1934* էջ *139*, տե՛ս նաեւ Թեոդիկ՝ «Ազգ. Տար.» *1910* էջ *315*)։

ԳԱԼԱՆԵԱՆ Պետրոս, Հնչակեան գործիչ։ Ան. *1868*ին Խարբերդի Իշմէ գիւղը, որդեգիր Գայթ. Արիստակէս գ. Գայթեանի։

ԳԱԼԱՆԵԱՆ Սարի. Ծնած Գէյիս *1908*ին Կեսարիոյ մօտերը, փոքրութիւն Ամերիկա գացած, ուր ստաց է իր նախնական կրթութիւնը Ամերիկեան վարժարաններուն մէջ, մասնաւորապէս Գարիպի գործնական արուեստից վարժարանին մէջ։ Իր մասնագիտութիւնն է ուսումնական արուեստագիտութիւն որով կը զբաղի կիրառ։ (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Վերարիա» էջ *2229*)։

ԳԱԼԱՆԵԱՆ Արքունի, մայրապետ, Արքունի մայրապետ Նշան Գայթեանի մնած է Գարիպի մէջ *1822* փետր. *17*ին։

Հայրն էր բնիկ Բուլուրի՝ Զարգանի Նշան ապա Գայթեանի որ նոյն գիւղին մէջ ամէնուն ալրն ու հանդերանքը կը վարեր։ Արքունի որ Նշան ապայի վեց զաւակներուն անդրանիկն էր։ իր տատնիկին տարիքին մէջ հայրը գարշելիներու զոհաբերութիւնը ունենալու Արքունի մայրը կ'որոշէ ամուսնացնել իր ազգիկը։ ասոնք ինք կ'ընդիմանայ, ի վերջոյ մանուկաբար կը բանան *1837*ին որոնց վրայ մայրը կ'որոշէ իր ազգիկան փափաքը իրագործել։ Իրենց ունեցածը հանելով Գարիպէն կու գան հաստատուիլ իրենց հարազատներուն։ Ազգիկան Գրիգոր էֆէնդի ասելը ուր *1860*ին Արքունի Գայթեանն ասոյին անդամ հանդիսաւոր ուխտով կը հագնի մայրապետութեան տեղ վերարկուն և գլուխնին քղով կը հանէ իր ասոնցուն տարիքին հագնիլ բրնաւորութիւնը։

Արքունի Մայրապետ Գայթեայեան

Արքունի մայրապետ ոյժ. սիվալի և սրտալի վարդապետ ոչ-ոյով ոչ մէնայն իր բնատնիկին հեգունը կ'ելլոյ ոչ թեսդիլցի մէջ ասոն մէն ալ կը գնէ։ հոն իր մայրը կը մնանի ասանց բանան ունենալու տեսնել իր ազգիկան մնեցուածքը։ *1860*ին թեսդիլցի մէջ արտասանաց մը կը բանայ և կը ժողվէ երկուս աշակերտներ, որոնց ամենայն փափաքով կ'ուսուցանէ իր արտասանը։ Իր հաստատած աշակերտներէն շատերը ազգ ին ասոնցէն և նոյն քան Մեծ Եղեռնէն մէջ ալ քանի մը ամիսներ վարդապետներ կան որոնք հետագայ կը դպան ինքզինքին «Գարիպայի մայրապետի աշակերտ ֆէյսէլով»։

Արքունի մայրապետ հանրաճանաչ արուեստագիտուհի մը էր Գոյոյ և նոյնիսկ Երզրումի ասէն։ *1868*ին Սեպտեմբերի Արուեստահանդէսին Մայրապետ՝ կը գրէ մնացուածոյ ֆերգոսի վրայ արուեստական հայելիով բանուած ասկիներ և հրաբուսեան բարձ մը և վերմակ մը, որոնց գեղեցկութեամբ ձեռագործուած ասոյին կարգի պատուոյ վկայականով կը վարձատրուին։

Վեց անդամ Եղեղեցաս Հրաբերատ է Իզմիրի և Իսմայիլ փաշանեանու խանվէրեան մասնակի իր արտասանի ազանչիներով հարանեանի հանդէսներու ասելիս՝ իշխանագան ազիներու նոյնը հայելիը գունացնելու համար։ Հանիկ Եղա-

սուքիան Գէորգ պէյի կնոջ հետ միասին կ'ուղեւորի Իսպանիա 1859ին ու կ'ապրիլ Նարբոնի Համար, Թիարէնցու և Միրան յաջորդ տարին երբեմն անգամ Երուսաղէմ ուխտի կ'երթայ և վերադարձին կը կրուխրուի Ալիէնց, Ուսնասասանի թագաւորի և անոր զաւակներու տիկիններու յանձնման ճանապարհով մագէ դար և ձեռագրերի գտրգեր պատրաստելու համար, և անկէ կը վերադառնայ Պոլիս։

1865 Ուսնիսին Պոլիս ապրելի մէջ էր, գրելու Մխիթարեանի և Արարիոյ մէջ իր անվիս և անանկի կատարածներով յաջողած անդիմադրելի հասանքով մը կ'արտասուէ գէպի Փաքր Ասիա ուր 35 տարուան մէջ ամէն կողմ մաս և ուսեր տիսնել ձեռք կը հասնի Պոլիս։

Ամբողջ երեք ամիս կը տեսնէ մանաւանդ արուարդը և քաղաքին հարաւարար կիսանքեր խլելի վերջ՝ Մեղուներուն վերջերը ու կը դարձի Պոլսոյ մէջ. իր ճամ ձգելով արդարու, անոնք ապրիներու և արդեղարդ ձեռներու երեմանի մը։

Պատուհանին դուռ դարձած ապրանքի ձեռագրաբարդ արդեր տասնիներու անվիսներեր և Ս. Սանդիանոս եկեղեցւոյ տանդարներուն վրայ կը կիսնայի, անդարձարան մանկուհիներ՝ իրենց բարդուհիները անդարդին կարգանոյով հա՛ց կը մատրայի, Թարգիւղի հարուստներուն յատերը պատուհանի սկզբնաւորութեան ալիսեայ տեղեր փոխած. Ձեռագիներն ալ անոնց արդեր կը դանուէին։

Շատերազարեանց որ Վիւանց վիճակի մէջ Տ. Գէորգ Արքեպիսկոպի տունը կը դանուէր. Վարժարանեան Ներսէս եպիսկոպոսի և Տէր Գէորգի ներկայութեամբ խորհուրդ կու տայ մայրապետին որ Երուսաղէմ մայրապետներուն համար ունեցի գործնական և մարդասիրական եղանակաւ ապացուցանէ իր նուիրական գոյութիւնը։

Մայրապետը կը պատասխանէ՝ թէ տուսուած չունիմ, որ ապրայ դատարարելիս, հարստութիւն չունիմ որ նիւթական մեծ ազնուութիւն մը ընեմ, բայց ինչ որ Աստուած պարգեւած է ոյն է—բարի կամք և ասպնջութիւն — սիրայօժար կը նուիրուիմ ապրիլ անոնք արդար, նոյն հանգիստարարդ ուխտակով ձեր երեք հարիւրուց տարի մինչև մահս՝ խոստմանս հաստատելիս Ամէն։»

Այս տեսակցութենէն յետոյ Արքունի մայրապետ գործի կը ձեռնարկէ և 15 տարուան մէջ 2էն 12 տարեկան 17 անուշարանի արդ ապրիներ կը մտնուէ ուրանց յորոց Ազգասէրի թագը սիրուած մը մէջէն և ձայնը Ս. Սանդիանոս եկեղեցւոյ տանդարներուն վրայէն և Ամենայնիները Պոլսոյ գանազան կողմերէն։

Այսպէսով 1866ին Գալիպոլեան ապրանքը կը հաստատուի։

Արքունի մայրապետ գերմարդկային հիգերով պահեց իր ապրանքը և 1871ին Թարգիւղի մէջ Տագնապանց բնդարձակ տունը գնեց, 1870ին հաց և միս ցաղանքաս կատարելու արը Օսմ. Մանիֆանդրութենէն ուրը Օսմ. Մանիֆանդրութենէն հաց գտրած է։

Ուրն հաստատութիւնը ցարդ 200է աւելի արդեր պատրաստած և ամուսնացուցած է և մէկ մասն ալ վարժարան հանրած է ազգին. և անանց իրարանցիները ճշմարիտ տասնիներներ և պարկեշտ մայրեր ու ազգանուէր վարժարաններ դարձած են։

1871 Մայիս 1ին Արքունի մայրապետ կը մեկնի Եէրմանիոյ նեղոյ գանուելու համար Միանորհանութեան։

Արքունի մայրապետ մինչև վերջ նոյն անխոնջ գործունէութիւնը ունեցած է և ամէն տարի կարարարած է հազար տարեկան 7—800 ապրիլ ձեռքը։ 1889 Մայիս վին վախճանած է ազգին կատարելով իր ապրանքը, անոր կայուածները և գոյքերը։ Մարմինը ամփոփուած է Գալիպոլեան Արքունեաց մատուռին մէջ։

Հիմա կը յիշեմ վերջին վայրկեանները ապրանքայ Արքունի մայրապետին, երբ անկիս սենեակի մը անկիւնը հոգի կու տար, վարը ապրիները յարատեւապէս կ'ապրէին և զգայուն ձայնով և կը մատրէին հանգիստը մեռնելուն գնալ որ տիկնան բարի ու տիկնան նեղոյ ելած էր, և նոյն խոսք երբ իր կեանքին մէջ ապրած էր հայէ մը. ուրիշ ապրմութիւն ուզելու գացած էր, ելած էր քաղաքարար։

— Այս ապրանքը իմ բաժինս է, ո՞ւր է իմ ձագուկներուս բաժինը...

Ու այդ մարդը ասիրարած էր արդեր բաժինը մեռնելու ասասարելն։

Գրիգորիկ մայրապետին յաջորդը Ազգունի մայրապետ Գէորգեան որ իր քրոջ հետ գատարեալ ձեռնհասութեամբ կը կատարէր Գալիպոլեան Ուրանոցը, անանց վերջերս Եդիպտոս և Երուսաղէմ այցելութեան ասելն անանց թէ Գալիպոլեան Արքունիքի ապրանքաւոր յաջողցնելու ելած են։ (Ծանոթութիւն՝ «Միտասկարան» Գ. տեսնել նաև. «Ուռնագանց» 1890 թիւ 20, Ադանայի՝ «Միտարան» էջ 492)։

ԳԱԼԱՊՈԼԻՍԻ ՍՈՒՐԲ ԱՆԴԻՍ, հաստատուած Թարգիւղի մէջ 1866ին։ Հիմնադիրն եղած է Արքունի Մայրապետ Գալիպոլեան։ 2—10 տարեկան 17

անուանը որպէս հաստատելով կիսնեց ալ որպէսզի։

Որբուհի Գայթակղեանի յանձնարարութեամբ Ներսիսեան Ճեմարանէն ալ մինչեւ 1902 վարուց իր պաշտօնը, երբ յանկարծ մը հնամենութեամբ ամբողջապէս անձնդրկեցաւ ինքնաշարժ։ Ապրանքի իյնալուն քիանան կորդուածութեամբ ասոր յաջորդեց Գրիսուիկ մայրապետ Փափազեան, որ 1919 Նոյեմբեր 26ին մնաց, պայմանի կոյսերեցաւ հանդուցեալ փոխանորդուհին Ազատեի Գէորգեան։

Որբանոցը ասուած է չէնհասարանոր որոնց քիչը ցորդ (1935) կը հասնի 125ի։ 1933էն է վեր ուրն հաստատութեան մէջ կը պատասխանուին 25—100 տարուհիներ։ («Հ. Կոչնակ» 1935 թ. 36 կր 734—5)։

ԳԱԼԱՆԵԱՆ Նիւրիշ, կը մեռնի Նիս. Ծորքի մէջ 1927ին, ինչի Ոգիւստորդի, ծնած 1904ին, Նիս. Ծորքի Նէյշեր տարրական վարժարանի վարուած էր իրեն նիւրիշ։

ԳԱԼԱՆԵԱՆ (սէրման) Ռուպեր, Պոլսոյ չէնհասարան 1931ին Հայաքիոյ Կեդրոնական վարժարանէն, 1934ին Պոլսոյ համալսարանի տարրարանական հիւղը կ'աւարտէ, եւ մինչեւ 1937 Պոլսոյ քաղաքագիտական տարրաբաժանը և Կուրսաղա Վիւանգանցի յաղորդութեամբ կը պարտանաւորէ. այդ տարին մինչեւ մը տարի փաստաբան քիանութեան մը տարով՝ ֆիանսարանական եւ տանուտ. քիմիագէտի տարրերի մասնագէտի վարժարանը կը տանուայ («Նոր Լուր» 1937)։

ԳԱԼԱՆԵԱՆՑ ա. Ղազարոս։

ԳԱՂԱՐ ա. Գարեգին։

ԳԱՂԳԱՂԷ. գիւղ Գարսոնս յիրան մաս։

ԳԱՂԻՄԷ ա. ՍԱԼԻՆԵԱՆՑ։

ԳԱՂ, հին գր. Գրիգորի մէջ, տարարարը Գեալ կամ Կեալ կը գրէ. տասնեաց մեծ գիւղ եղած է, որոնց Զմիւռնիոյ գաղութը գաղթած են. 1900ին 25 տ. հայ բնակիչ ունէր։

ԳԱՂԱՏԵՆ կամ Գալատար. հին գր. Սիւնեաց Վարդաներ գաւ.։

ԳԱՂԱՏԻԼ. Անգարա, Անկիւրիա կամ Էնկիւրի, հին Գրեանի ու պատմական քաղաք, Ներկայիս (1938) մայրաքաղաք Թուրքիոյ, ինչպէս մամանակու մայրաքաղաք եղած է Գաղատիոյ գաւ.ին. Փոքր Ասիոյ մէջ։

Գաղատիա նշանաւոր եղած է իրեն գրիտանեաց քաղաք. Ս. Պօղոս գնաց քարոզելու. Ուսուցաներ անիկա. կուսակցութեամբ չի քաղաքի մէջ, և գրիտանէական էշմարիտ հրանքը հոն ունեցաւ իր ազանդաւորները։ Յարարեց գարու տասնին հիսուն, Ս. Ուսիքս քանանայապետը Գաղատիոյ եկեղեցին տասանքիսանան եկեղեցիներու կարգը դասեց, հոս գտնուած են յատ մարդիներ, յորոց սմանց վանականները եւ հասած են մեզ։

Անգարա հնաւոյն վանքի և նիստարանի գիրք ունի, ամփիթիատրոնի ձեւով տարածուած է, 120 մէթր գայլէն և 920 մոտ. մանրաչուրիկ բարձր բլրոյ մը՝ արեւելեան, հարաւային եւ արեւմտեան կողմերը, որուն գագաթին վրայ հանգ-

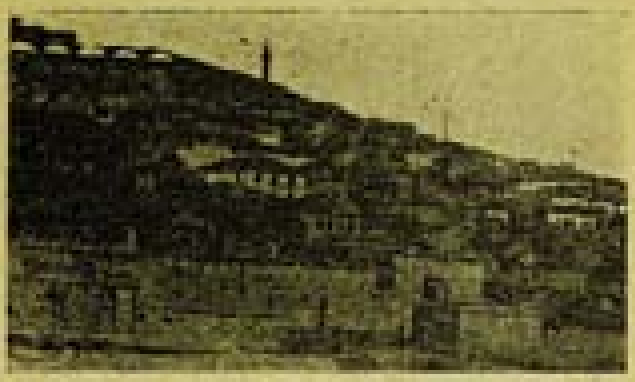

ԳԱՂԱՏԻԼ

յած է մեծաստուած հասարակաց բերդը։ Գաղատիոյ Հռովմէական մէջ տասնինը կը համարուի Հայլանուր Օգոստոսի տաճարը, որ ոչ միայն մասամբ կանգուն Հայատ արմատու. արքատաշ եւ հաստատարարի մարմարիոնի քարերով, հարարարարանական ձեւով և գարդերով, այլեւ ընդարձակ արձանագրութիւններովը, յոյժ հնաստարարան ի քանդարին Հայարդ մէջն է Հռովմէական յաջոր հնարանները. և պատմարարանները։ Թուրքերը այս տասնարին Հանի Պեյրամ անուանը կոչուան, մեր ազգաց համանուն մզկիթի անուամբ։ որուն մէջ է Հանի Պէյրամի յիրիմը և գաղարը։ Հին արձաններ, խաչանիներ, սիւներ և ուրիշ հռովմէական Հայարդներ կը գտնուին քաղաքին գանազան կողմերը։

ժԹ. դարու սկիզբը Գաղատիոյ բնակչութիւնը 40—50000 էր. իսկ 1900ին 30—35 հազար։ Մեծամասնութիւնը կը կազմէին Թուրքեր, որոնք ընդհանրապէս պանական գործերով կը զբաղէին։ Բազմութեան կազմանէ հրեայք կու գային հայ կամաւորներ, որոնց թիւը 10000ի կը հասնէր, և 1850 թուականէն ի վեր ունեցած էին իրենց եպիսկոպոս առանձնարանը։ որոնց մէջ նշանաւոր եղած է Գեր. Անտոն եպ. Ճիլմանեան (1850—1862), որուն գործունը կը գտնուէր մաքր եկեղեցւոյ ատաղ խորանին վանքը։ այդ եպիսկոպոսին որով բացուած է կղերանոց մը, որուն մա-

ոին Գէորգ Փէրոյ Դաղլիանցի ուղեւորը գովեստով կը խօսի։ Հին՝ ասեն քարոզ Հայերը Թուրքերէն կը խօսէին. այս եկեղեցոյ ալեւոր հիմնադիրը կ'ըլլան ամբողջ քաղաքի հայ հասարակութիւնան մէջ հայերէն չեղուն մշակողն ու խօսողը։ Կաթողիկէ Հայերը չունին եկեղեցի ունէին. Ս. Աստուածածին՝ որ էր մայր եկեղեցին, որուն մօտ կը գտնուէր վանական առաջնորդարանը. մինւ եկեղեցիներն էին Ս. Կիմէոն, Ս. Փրկիչ և Ս. Պետրոս Պաղտու։ Այս եկեղեցիներու սմանց մօտ կը գտնուէին տարրական դպրոցներ. ճանչուած էր նաեւ դպրոցի Ոգինէս Պարէն հաստատուած չեղուաց դրդրոց մը։ 1883—4 տարիներու մէջ Ստեփոր Գրիգորեան քահանայի ջանքով բացուեցաւ։ Որդին Միսուսի կամ Գառասանից գոյուած վարժարան մը, որ չեղաց պարագաներու բերմամբ ժամանակ մը գոյի մնաց։

Հաստատուելուան Հայք խառն կը բնակէին տասնեակ մը մէջ. Կաթողիկեաց Հայոց հինգ միւռին, որոնց թիւը 3000 էր։ Ի հնուէն ունէի բազմաթիւ եղած են, այդ պատճառաւ եղբայր եկեղեցի ունէին, որոնց անուններն էին՝ Ս. Նշան, Ս. Սարգիս, Ս. Սանփանոս, Ս. Կիմէոն կամ Ս. Խաչ, Ս. Հաստատուելոյ, Գառասուն Մանկունք և Ս. Հոգի։ 1900ին 3 եկեղեցի միայն գոյին, չորս վիճակաւոր եղած էին կամ կաթողիկէ Հայոց ձեռքը անցած։ Այդ երեք եկեղեցիներէն միայն Ս. Նշան և Ս. Խաչ կը գործածուէին։ Վերջինս բերդին մէջ կը գտնուի և եկեղեցւոյս արեւմտեան կողմը գտնուելով Ս. Կիմէոն հայրապետի գերեզմանը՝ կաթոլիկ Հայերն այ ուխտի կ'երթային։

Հաստատուելոյան Հայոց սեփականութիւնն էր Դաղլանոյ հիւսիսակողմը գտնուող Ս. Աստուածածին վանքը (տե՛ս Հայ Հաւր. եր 233). քաղաքին կից մամ հեռու, կամ կը նստէր քաղաքին առաջնորդը, երբեմն կամ երեք վարդապետներով։ (Եփրիկեան՝ «Բնաբարերիկ» եր 212)։

Դաղլանոյ ընդհ. պատերազմէն հետ Ազատութիւնք Բերմոյ փոխարէն, նոր Թուրքիոյ մայրաքաղաքն եղաւ. 1926ի մարդահամարի մը համաձայն 122.700 բնակիչ ունէր, որոնց 239 հայ մեծ մասամբ կաթոլիկէ, 6 հոգի միայն կրիկորիկեն արեւանդրուած։

ԳԱՂԱՏԻՆ. Փոքր Ասիոյ հին գաւառներէն մին, որուն գլխաւոր քաղաքն էր Դաղլանոյ կամ Անկիւրիոյ։

ԳԱՂԱՏՈՍԵԱՆ Հ. Դիոնիսիոս, վրդ. Մխիթարեան, ծնած 1870ին Վրաստանի Ուզուրլէք գիւղը, մասամբ հասակին Ս. Ղազար (Վենետիկ) գացած և 1892ին քահանայ ձեռնադրուած։ Ի սկզբան վանքին մէջ ուսուցչութիւն ըրաւ, ապա խստակրօնեցաւ «Բազմավէպ»ի խմբագրութեան ու յետոյ Թաւրեզեան դպրոցներու տեսչութեան պաշտօնով. ուր շնչեւանաւոր պատերազմի ատեն մեծ ծառայութիւն ըրաւ տեղացիներու։ Վախճանեցաւ 1931 Յունիս 25ին։

ԳԱՂԱՏԱՓԵՐ, պարարտութիւնք ա. ՏԱՐԻՆԱՏՈՒԹ.

ԳԱՂԱՄԱՆ ա. Կաղամանուն։

ԳԱՂԱՓԻՓ ա. Գեղեցիկ։

ԳԱՂԱՂԻՍ ա. Ջրաձիւն։

ԳԱՂՈՒԹՔ, գրաբար. քաղաքական և հասարակական շարժումներ։ տպ. Նոր Նախիջեւան, խմբագիր հրատարակիչ՝ Մանուկ Մխիթարեան եւ Ա. Տաճրայեան։

ԳԱՂՈՒԹԻ ՁԱՅՆ, չորս թերթերի, բոլոր տեսակ. Պոլսոյ մէջ 1922ին (5 թիւ. մինչեւ) խմբ. Հ. Մ. Պասուրեանի։

ԳԱՂՏԱԼ. հին գր. Շիրակի քաղ տարեանագրութեանց Բազմայրի։

ԳԱՂՏԱՂՈՒԹԻՒՆ, ճրագին գիւղեր Մեծ և Փոքր, Գարնոյ գաւ մէջ, երբեմն ալ ալշոգրգոնեան։

ԳԱՄԱԼԻԷԼԻ ՎԱՆՔ. հին վանք Ագռնեանց Գրգեղ (Եկեղեաց) գաւ մէջ, ըստ ֆենգաքին Թարգեան Առաքելոյ Ս. Դամասկիէլի գրութիւնը իր հնութեան էր և հոս թաղեալ՝ վրան վանք չինած, 1900ին մէջը կրանուոր չկար։

1397ին գրուած ձեռագրի մը յիշատակարանին համաձայն վանքիս այդ թուականի առաջնորդն եղած է Անանիա միտրան, Մխիթար «նեղանոյշ»։

ԳԱՄԱՆ ՓԱՐԻՊԱ (գրաբար անունն է Ռափայելի Պասկանեանի) ծնած 1830ին Նոր Նախիջեւան մեռաւ 1892ին։ 1854ին մինչ Մինաս Թիմուրեան և Գէորգ Փանանեան կը սկսին հրատարակել գանազան հայերէն գիրքեր։ «Գամառ-Թաթիպատ» անուամբ՝ կազմուած իրենց անուանց սկզբնատառերէն (Գ. Մ. Թ. և Թ. Բ. Պ.)։ Ա. հատորներն էին այլաբանական ու տարաբանական գիրքերն կը պարունակէր Մայր Աստուծոյ՝ որ Գառափանեանի ժողովրդականացած անդրանիկ երգն է։ Անհանգիստ Գառափանեան միւսներէն բաժնուելով՝ իր գրական ծանօթանալով տարբերեց իր գրչի բոլոր արտադրութիւնները։ Ունի արձակ, չարաբերգուած և երգիծական գրուածքներ։ Իր բանաստեղծ՝ արժանացած է տպագրելու երգեր, իր հայրենասէր քերթուածներով։ Արեւելեանները յիշենք Տիկին եւ Նաժիշտ, որ ներեան ի ուաչն։ Մինգամայրին բարբառով գրած է խիստ յաջող երգիծախառներ. յիշենք Փորուզին Ալագը, Բարեվարեր, Գաղիեղան, Դրաշինս, Վարիտար, Ջախու։ Բացարար ուաչն Թաւրեզոյ

ապրն յայտնի գեղեցիկներն երգերու մոգովանուն եղած է 3 տուներու հաստատելով, որոնցմէ վերջ-

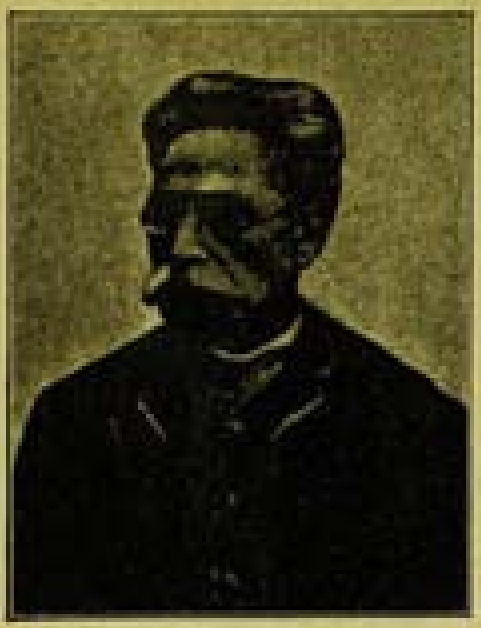

ԳԱՄԱՐ-ՓԱՔԻՉ

ջինը յայտ ածաս. 1904թն. (Թեոդիկ՝ «Ամ. Տար», 1911 եր, 252)։

ԳԱՄԱՐ, որդի Մարտիրոսի, պապ Հայրի Նահապետին։

ԳԱՄԱՐ-ԱՐՇԱԼՈՒՍ ա. Մեսրոպեան Վարդան։

ԳԱՄԷՐ Հեթումի, հայրենակ գզ. Մարայի, առանց գրքերի էր։

ԳԱՄԷՇԼԷ. ազգ անունամբ ազգագրական գիւղեր կան Այրարատայ մեծաքաղաք ու Վանանց գաւառներու մէջ և ուրիշ տեղեր։

ԳԱՄԷՇԼԷ ա. Գասիրի։

ԳԱՄԷՇՃԷԳ, գիւղաքաղաք յեռանդին Գիլիկիոյ, Կարգանի ասանմանաց մօտ։

ԳԱՄԻԵԼԻ կամ Գամիելը, հայրենակ գզ. Հայէզի քեռին (Մխիթար). Տէր-Զօրէն 250 քիլոմէթր հեռի Մուրք և ասորիական ասանմանաց մօտ՝ ընդարձակ հովտի մը մէջ։

Գիւղաքաղաքը է իր ապառաջէ. մթնոլորտով. հանգիստներու յատուկեան պատանաստ. «Մարտիրոսեան ասորական» աւերներ կը գտնէ. սա պատնաստ գտնուած է որ բնակչութեան մեծամասնութիւնը կիսանգանոցով գոյութիւն ունի մարդիկ մարդիկի տասնեակը ասանուած է բացուած հարիւրով, որոնց մանաւոր ջուր կը պարունակեն։

Գամիելի շնորհիւ իր բնական դիրքին և Մուրքիոյ ասանմանամերձ վայր մը ըլլալուն՝ գոյուած է Կիսանգանի Մուրքոյ վանաստան և գեղեցիկ գաղութը ըլլալու։

Բնակչութեան երգու երգարդը մաս 1000 շնանդիք Հայաստանյանաներ են, հաստատուած ընդ. պատերազմէն ետք 1926—30ի ընթացքին։ Հայերը մեծամասնութեամբ կրօնասէր են իրենց մայրենի լեզուն և կը խօսին գրաբարէն կամ Մուրքերէն. դէպք է ըսել թէ յարգանք կրնամ։

Գամիելի հայութիւնը մեծ գոհունակութեամբ յիշեցած է յինել տանար մը, բայց և աշխատասանքաւորը կը թուի ազգան հոն հայ գաղութի մը համար։

Ազգային վարժարանը ունի մանկապարտէզի և նախակրթարանի բաժիններ մաս 100 աշակերտութեամբ։ Գիւղէն կը հաղորդուի աշակերտներու թիւին հինգերէն և 0. Կարմիր Խաչի նպաստով բայց և աշխատ գաղութը ամէն տարի բաց ունի։

Գամիելի առեւտրական գաղութ մ՝ ըլլալով՝ բնական առեւտրականներ չատ են, որոնք մեծ մասամբ հայ են։ Ժողովուրդը զանգուածորէն կը զբաղի երկրագործութեամբ և պարտիզպանութեամբ թէև արուեստ հայի կարգաւորներ ու անգործներ չեն պականեր։ (Երիցեան Մ. Լուսինեան՝ Հ. Կոչնակ» 1936 եր 855)։

ԳԱՄԻՐԻՓ ա. Կապաղովկիա՝

ԳԱՄԼՈՒԻ. գզ. Եկեղեցիներուն, 10 հայ շնանդիք կան որոնք Տրապիզոնէն գաղթած են հոս ու Եկեղեցի մշակութեամբ կը զբաղին։

ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ Ալեքս, բժիշկ, ծնած է Դաղստան 1888թն, ուսումը առած է ռազմական ֆրանսական վարժարանը, յետոյ Պատրիարքի Մխիթարեան վարժարանը, ուսանիլ անցած է Վենանի Մուրատ-Ռափայէլեանը. որը աւարտելէ ետք Լեռնի բժշկական համալսարանը մտած է և Մուրքիա գործած բժշկական վկայականներ։ Ընդ. պատերազմին Մուրք բանակին մէջ ծառայած է հարիւրապետի ասանմանով՝ իբրև բժշկապետ։ 13 ամիս անգլիացիներուն գերի մնացած է Եգիպտոսի մէջ։ Պատերազմէն ետք Մուրքիա դարձեալ Պոլսոյ Ս. Ծննդոց Կիսանգանոցին բժշկապետ կարգուած է և մինչև 1922, ի ասորի վարելէ ետք այդ պաշտօնը՝ Պուլկարիոյ

Տոքթ. Ա. ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ

համրով Գուստաքէյա հասցեատուած է։ Իր հասցէն graf Tisza István utca 12, Budapest (Hongrie)։

ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ Գր. Եղիշէ, ազգ. Փէյոթմայնեան Դրիգոր պատուելիի՝ Օրթագիւղի մէջ (Պոլիս) ծն. գարու սկիզբները գալէ հոլիսրան. իր ուսանիլ գարգիլիները խուսանիները բան ան բան գրիչով հասարակութեան կը ներկայացնէր։ (Ակ վարդեան Աբր.՝ Նոր. Հայ. Կենաց. Գ. 147)

ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ Հայկ, գեղագրութ. ծնած Երզնկա 1888ին, նախնական ուսումը առած ազգ. վարժարանը. 1906ին Իզմիր մեկնած է. գարգիլն ուղղակի բանա ասանիարդուած է. մէկ ամիս բանասիրութիւնէ վերջ Տրապիզոն ազգ. ուղարկուած, 1907ին Պոլիս մեկնած, ուր 1908ին գեղագրութեան համայարանը մանելով 1911ին յրէանասարդ կ'ելլայ։ Առաջին տարին Պրուսայի Միքանիճ գիւղին մէջ գեղարան մը կը բանայ։ Խարբերդեան և Պոլսեանան պատերազմներուն միջոցին բանակին մէջ ասաջին սպայական ծառայած է իր գինուորական գեղագրութ.

ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ ՀԱՅԿ

1915ին. ընդհանուր պատերազմէն, կ'ազատուի. ասկայն մինչեւ մը Փէյոթիկա կ'ապաստանի և քանի մը ամիս հոն հիւանդանոցը ձրի կ'այցելուի։ Դարձեալ բանակի մէջ ծառայելու համար Պոլիս կը մեկնի. այնուհետեւ Կիպրոսի հիւանդանոցը 3 ամիս սիրած անանկէ վերջ՝ իր միջանիքի բերնէ՝ բանակին հետ Պաղեստին հասկանալ կը մեկնի։ 1918ի վերջերը Մուսուլի գինուորական հիւանդանոցը կը ծառայէ. այնուհետեւ հայ գաղթականներու. նիւթապէս և բարոյապէս կ'օգնէ։ վերջը Պաղատ ապաստանելով անգլիական քաղաքային հիւանդանոցին մէջ (civil Hospital) կ'այցելուի իր գեղագրութ, յետոյ Պոլիս կը վերադառնայ, անկէ այ Բարիզ, 1921ին Պրուսայի Միքիմայը գեղարանը կը բանայ և 1922ին Յունաստան ապաստանելով Տրամա կը հաստատուի անձնական գեղարան հասցեն՝ Pharmacie H. Kambourian, Mecas Alexandros, Drama (Grèce)։

ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ ա. Կեմերկ.

ԳԱՄՊՈՒ քամ Գեռանրիս. հայրենիք գիւղ Կոստանդի մէջ, ծրեանէն 10 վերստ հեռի. բն. 1800, ծնող. Ս. Յովհաննէս, 1878ի նրիքոյարմէն հետ նորոգուած. Մեռը ինչ Ս. Աստուածածնին մատուռ մը 1258ին նորոգուած Լիսանս իշխանէն։

ԳԱՄՍ-ԱՍՈՒՄ, հայրենիք գր. Տիգրանակերտի 1900ին 50 տուն հայ ընտ. ծնող. Ս. Կարապետ։

ԳԱՄՍԵԱՆ Յովհաննես. բրոֆ. ծնած է 1868ին Մարդուանի Հանի Գէոյ տունը։ Մեռած է Մարդուանի Անաքոյիս գիւղը, յետոյ Անգլիոյ համալսարաններուն մէջ գաստարեցուցած բրոֆէսորի տիտղոսով։ Դարձեալ անունը տերտերին կոչուած է Մարդուանի Անաքոյիս գիւղին ուր պաշտօնավարած է բրոֆ. Կ. Քուսմայեանի հետ։ Ինքն այ մէկն եղած է այն յեղափոխականներէն որոնք մասնակցութիւն գաստարարուեցան Էնկիւրիի ծանօթ գաստավարութեան հետեւանքով. ապրելն անգլիական գեղարանատան մէջ մեռաւ։ Բրոֆ. Դարձեան եղած է արդիական ուսուցիչ և հեղինակ գաստարքերու։ Հանրային կեանքի մէջ այ համարում կը վայելէր իրեն պարկեշտ մարդ։ Իր կեանքին մեծ մասը անցուցած էր ազգային շրջանակներու մէջ։ Ծերութեան մէջ նախ հետեւելու Էսմիրնոյի անգլ. համալսարանին։ Իրեն է հայ յեղուի գաստարքերու այն գեղեցիկ յարգը՝ որ յետոյ տեսու Պոլսոյ մէջ Միսիքեան Պոնասցի ծանկանուելով։ Իր կեանքին վերջին քանի տարիները անցուց Եգիպտոս։ Բրոֆ. Դարձեան 1889ին յետ կ'շնորհէ Աստուծոյ Մոնսնիլ բանասանեցեանան հասարը Հոն այլի կը գտնեն Եգիպտ Տէմիրճիպաշեանի ձեռնասու ի գանձանարն, տիկին Տ. Ս. Պէրպէր ճանի նուիրուած ի վաղամեռիկ Գեղանոյշ-Անանի տառնուրները, թեպէտ նաեւ Տաճարանոցի. 1912ին կը հրատարակէ Մի՝ ձանար գիս գաստանիներու տիրուն հատորը, տարուան ամէն մէկ գրուան ձեռնասու։ Դարձեան կը յայտնուի այլ գաստանիներուն մէջ իրեն վարդեա տարբերակ, թեպէտ նաեւ գեղեցիկն, բարիկն, բնութեան ու այլասանքին տիր

Բրոֆ. ՍՈՒՀ. ԳԱՄՍԵԱՆ

բանար հոգի մը։ 1918ին Գուիրէի մէջ, ուսուցչական-բանասիրական Ս. Մկրտչեանի հետ պատրաստուց հայերէն յեղուի և քերականութեան գասագիրք մը։ Հայերէնիմաստասիրեց Հելի Եմբրոզն Մասրիքի Ազգին Եսանակութիւնը 306 էջ Գալիս տպուած, Ունի նաև Բառարան-Գանձարան մը։ պատրաստ գրաչ ալիւտուած է 18 տարին թիւրկերեան Ի խաչ նաև զնա գրգռելը։ ալիւտուածքներ Մրբերան Գալիքանցեանի։ («Լեռնամ» Ի. Աղանիս։ 1935 եր 123, Դարամանեանի «Գրգռանի Տարեցոյց 1935 եր 309)։

Բրոնֆ. Գալանան մեռաւ 1934 Օգոստոս 11ին։

Բրոնֆ. Ե. Բ. Դարանեանի մանկն տարի մը եան, Գանիրեի մեջ բանանախուտը մը կապմուեցաւ անգամանգութիւնեամբ Հ. Վարդան եպիսկոպոսի. Վեր. Հ. Համբարձումեանի. Ոսկան պեյ Մարգիկեանի եւն. բոնեանցին Գ-ենեսրան Բառարանը յոյս բնակիչ նամար. նախագնս 32 նշոց նեղ մը նուռարակուեցաւ. «Այդ նեղերեանը կը զրկ Ե. Աւագեան, գոյց կու տան բն բրոն. Դարանեան գլուխ նամեան է ասիաստուած զորձ մը։ Իսրամանչիւր բառի դեմ գրուած է ոչ միայն նոյնին անմիջական նամանակութիւնը. այլեւ ուրիշ ինչ առումներով ալ զորեանուած է։ Նոյնիսկ ժողովրդական առումները նամանակուած են նամ։ Բառարանը միանգամայն կարելի է նկատել ամփոփարանը նամանիներու։» «Հ. Կոչնակ» 1935 եր 945)։

ԳԱՌԱԼՈՒ (Ապարատուս), Ամերիկեանի գր. Ջանգիզուրի, գեղեցիկ մաս, որուն ամէն կողմը կը տեսնուին քարայրեր կամարէի մը Ճանապարհը։

ԳԱՌԱՆԵԱՆ Հ. Բ. քահանայ եղած է (1919—20) «Հայաստանի Կոչնակի»։

ԳԱՌԵ-ԵՈՒՐԱԳԼ. ամերիկեանի գիւղ մոտաւոր գուն։

ԳԱՌՆԱՀԵՂԼԸ. գր. Հասանքեան Գիլիկիոյ։

ԳԱՌՆԱԳԼԻ կամ Ղարաբաշի, հայերեան գր. Ագուանեանց Հանի գուն մէջ, յիշուած է Արշիկան գեղեցիկ նոխանգամբ. ունի 1600 բն. որոնց նախնիք Աստ գիւղեն գաղթած են, ինչ. Ս. Մանգասեան՝ քարայրէն է, ընդարձակ. ունի նիրոխանան ուսումնարան մը. կան հին տապանաքարեր եւ Շինարար անուամբ գրչի մը և ձիգեցուց ուսերանները։

ԳԱՌՆ-ԳԼԽ կամ Ղարաբեկ. հայերեան գր. Բարգիւանցի. 1900ին 90 ա. բն. ունէր, խարխուլ ձիգեցիով մը. գիրեցմանասուն ունի 10.Օի մաս տապանաքարեր։ Մեկնցաց մէջ մաս քարարերէն Գուռներ (գամլեր) կ'անուանուին, իրարի քիչ Գամ Վանանէն սերած ըլլան։ Հոս կամ բնակիր ձեռագիր Աւետարան մը ձեռանիպարեալով գարդարուած։

ԳԱՌԱԳՈՒՆԻՆ, յեռ Գոգոլիս գ.ի մէջ. Գամարանի մաս։

ԳԱՌԵՆ ՏԷՐԷ. յեռանի Վարդ ձորի մէջ։

ԳԱՌԻՐԻՆԷՆ, գր. Տիգրանակերտի Ծուլիք գնուած մէջ. 6 տուն Հայեր կ'ապրէին։

ԳԱՌԵՆԱԼԻ ՁԻՆՏԱԼԻ կամ Ջինալի. հայերեան գր. Շիրակ գաւ. Գարախաչ յերան տարբերը. 400։

ԳԱՌԵՆԻԼԻ ՏԻՐԱՊԷՆՏ հայերեան գր. Շիրակ։ ունի 500 բն. մաս կամ Գանիրեան տարբերը։ Տե՛ս Գաղանի։

ԳԱՌԵԱՆ Սարգիս. բժիշկ, հետ է Հանքի 1911ին որդին է Տէր և Տիկին Վարդանեան Գալանի, որ 1912ին Գուլհոս Աղբէս կը հաստատուի։

1932ին կ'ուսուցանէ Գիլանանցիս հրկրորդական վարժարանը. տասնեւ-քանի չանցած իր գաստրանին մէջ. Այդ տարին յանձնեալ Գուլհոս Աղբէսի Ամատեսարանական հանրակրթարանը. տասնին տարին յանձնեալ քանանքեան կամ տարի գիտական մեջ. 1937 մարտին կը տեսնուի վիճակը և Բաղուն հիւանդանոցին մէջ պաշտանավարիկով իր բուժարանը կը հաստատէ տեղի։

ԳԱՌԵՆ ՍԱՐԳԻՍ calle Tuyuti 2391 Val. Alsina։ («Արմենիա» 1937)։

ԳԱՌՋԻՆՃԵԱՆ Մաղեան եպ. Միսրան Երուսաղէմ։ Ս. Ցակոբ վանքին. ծն. Սկիւտար (Գ. Գալա) 1861ին. 1873ին Արմաշու վանքը կ'ընդունուի. իսկ 1876ին Երուսաղէմ և մինչեւ 1880 մասնակցաւորաց վարժարանին կ'աշակերտի։ 1886ին վարդապետ կը ձեռնադրուի. 1895 1901 Գէյրութի առեալ, 1905ին Ցոպդէ. յետոյ Երուսաղէմ։ 1924ին Երուսաղէմի մէջ եպ. կը ձեռնադրուի և 1935 Ապրիլ 11ին կը վախճանի (Պալ 1935 թ. 5)։

ԳԱՌՋԻՆՃԵԱՆ Սիմոն. ազգայնին բարեկամ ծնած է 1869ին Սկիւտար. եղբայր Գարբիլեան Մատթէոս եպի, կանուխէն Եղիպտոս հաստատուած։ Սիմոն նախնական կրթութիւնը առած է Սկիւտարի Ս. Խաչ ազգ. վարժարանին մէջ, յետոյ պատ մը ուսումնարան Գէրպէրեանի և ժամանակ

մ՝ այլ հնարաւոր է Թուրքիոյ պետական Ազգասէր բանաստեղծի վարժարանի ղեկչիութեան։ 1894ին

ՍԻՄՈՆ ԵՒ ՄԱՔԻԼՅ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Օր. Մաքիլյան հնա (ծն. Արմենեան) ամուսնանալէ ետք Եգիպտոս անցնելով Ալեքսանդրիոյ մէջ կը հաստատուի և հմուտ ըլլալով հայրապետական լեզուներու և ամարտախաղութեան՝ Գիւտիւֆեանի ձեռնարկի հաստատութեան մէջ պաշտօն կը ստանայ։ յետոյ Գահիրէ կ՚անցնի. ուր գրականներով լի կեանք մը վարած է։ Գիլ վերջ տարիներ բանալը կը մղուի իրեն, իր հաշուոյն առեւտրական գործ մը կը բանայ և մօտ 30 տարի խնայողութեամբ գրամագլուխ մը կը յինէ, որուն մեծ մասը 4000 անգլիական ոսկի. 1937ի սկիզբներեր կը նուիրէ Մայր կամարտիկոսական Աթոռին, անով գնելու համար Անթիլիասի կալուածները։ Ն. Ս. Մաղակ կիրք։ 1937 Մարտին արտաքին կանոնակ մը կը գրէ Ազգային բարեկամ Ս. Գասպարեանի որ 1938 Փետր. 21ին յանկարծամահ կ՚ըլլայ Հեղինոպոլսոյ իր անձնական բնակարանին մէջ։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԸ, Սրբուհի, խնամակալ Ս. Հովիւեանի որ Տրգատ քգ.ի դրամ Վաղարշապատի մէջ նահատակուեցաւ։ Հայ եկեղեցին կը տանէ Ամենասուրբ Սրբոյգուհիներու յաշխարհ հրեղէնի օրը։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԸ (Ս.) վանք Աղբարատայ Արագածոտն գաւառի մէջ. Կիսաւերակ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուամբ։ Վերջին հրամ. գտնուեցաւ շինագրին վանքս Էջմիածնայ կամարտիկներու գերեզմանն եղած է։ Բարեսիրեան Վահան վրդի (տե՛ս) դրամով վանքս վերանորոգուեցաւ և պարիսպեցաւ, հոս տպուեցաւ սկսաւ «Դպրոցասիրաց»ը։ Տե՛ս ՍԱՒԵԼՈՒԱՆԻ։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆՑ տպագիրներ վարժարան, 1869ին Թիֆլիսի մէջ կը բացուի։

ԳԱՍՊԻՆԼԻ կամ Գասպինար, գեղ. Մասիսի Բասենի, համանուն գեղաքաղաքին մօտ, ուր 1829ին տեղի ունեցած է Ռուս-Թուրք պատերազմը։

ԳԱՏԼ, գեղ. որ սկիզբը կ՚ուռնու Փոքր Հայոց մէջ, արուն Ծոյնիերը Լիպան կ՚ըսեն, որ Գայլ կը նշանակէ. գեղս կ՚անցնի Եփեզեաց գաւ.ին և կը միանայ Եփրատի հետ։ Ագարակագեղս կը գրաւուի Գայլ գեղը։ Ալյուզիրք Ջարեպ ազգ. կը գրէին համանուն յիշատակարանի համար։ Տե՛ս Ջարեպ-ազգ։

ԳԱՏԼ Վանան, մեր հրեանի քաղ. Մամիկոնեան իշխաններէն մին որ Տարօնի մէջ նշանաւոր եղած է իր պարտից դէմ տարած յաղթութիւններով հարիւրոց գարու սկիզբը։ Մուշեղ Մամիկոնեան 604ին իրեն կանչելով Գայլ Վահանը՝ անոր յանձնեց Տարօնի իշխանութիւնը և կարգուսարքերը։ Գայլ Վահան իր հարազիսութեամբ Գարեգին Բագրատ Բ. թգ.ին քեռորդւոյն Մելքոնայ բանակը կոտորեց. յետոյ ապաստանեց նաև Մելքոնը և անոր զորոց զգեստները իր զինուորներուն հագցուց և ինքն ալ Մելքոնը ձեռնայով՝ նամակաւ իրեն կանչեց Գարեգին մին։ զորավարը Վարշիր, որ երբ Վահանայ վրանը մտաւ Վահան հրամայեց որ զինքը կապեն և ձեռներով ապաստանեն։ Վարշիր ապայեց որ կեանքին խնայէ. — ոչիսի խնայեմ, ըսաւ Վահան, եթէ զորավարս նամակ մը գրես որ հազար զորքով քեզի օգնութեան հասնի։ Վարշիր սարսափած առաջարկեց այդ թուղթը։ Եւ երբ Գարեգին զորավարը հազար զինուորով եկաւ ու Վահանի վրանը մտաւ իրեն Վարշիրի՝ Վահան իսկոյն ապաստանեց զինքը և յետոյ Վարշիրը։ Քառասուն Բ. գարագատ 605ին շատ մը զորքով Վարսամանը գրեթէ Վահանի վրայ, նոյնպէս պարտուեցաւ, սակայն այդ տարին (606) Գայլ Վահան կիսանգամանալով մեռաւ և թաղուեցաւ Գրանայ վանքին մէջ։ Իրեն յաջորդեց որդին Սմբատ։

ԳԱՏԼԱԳՈՍ, կը յիշուի Վասպուրականի մէջ. Գայլագուլի հարաւակողմը։

ԳԱՏԼԱՐՈՒ ս. Գայլասար։

ԳԱՏԼԱԿԱԼ, հին գեղ. մանուկ գաւի մէջ. կը յիշուի նաև Գայլակալի ցուր, որ անշուշտ գիւղս քով գտնուող վտակ մը էր։

ԳԱՏԼԱԿԵՐԾԱՆ Քէ Դատլակերեան Յովհաննէս Արքեպ. մեծարան էջմիածնայ, կը յիշուի 1814ին։ (Ալվազեան՝ «Նոր. Հայ Կենս.» Ա. եր 131)։

ԳԱՏԼԱՀՈՎԻՏ ս. Քեղեվիտ։

ԳԱՏԼԱՌԻՆ կը յիշուի Տրգնկոյի մէջ։

ԳԱՏԼԱՏՈՒ կամ Գայլատուլ հովիտ, յիմ՝ որ կը գտնուի Կոգովիա գ.ին մէջ. բաւական մեծ է,

մեր բնիկ ազգաբնակ չպրծաց լեռն է. ծովէն 2237 մէթր բարձր, չբնակուած է 20 մղոն. Հուրը ա-նուշ է և մէջի ձուկը ասատա է. այդ պատճառաւ Գալլը-կիոյ (Գիոլիմ) կը կոչուի ունի կղզեակ մը, որ մեհեանաւոր մը եղած կը կարծուի.

ԳԱՌԻԱՆՈՒ. քղ. յիշուած Սեբաստիոյ վիճակին մէջ, Հոմանի մօտ. Հարաւէ պարարիկը Բիւզանդացւոց գէմ մղած պատերազմի առեն նշանաւոր է քաղաքը.

ԳԱՌԻԳՈՏ կամ Գեղիգ. գիւղաքաղաք Գիւմրիոյ մօտ մէջ. բն. թուրք. հայ, յոյն Հայերը 1900ին 50 տուն էին. եկեղ. Ս. Սարգիս. նշանաւոր է բլուրին վրայի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի գոմարը.

ԳԱՌԻԳՈՒ, գղ. Տարոնի Օլթիի գաւ. մէջ.

ԳԱՌԻԵՍՍՈՒ. Գաղիեար կամ Գրաեար, հոյակապ. ամրոց մը Սիւնեաց Վայոց-ձոր գաւ. մէջ, 1291ի քիւրատեղեր մը Աղբիւրց վանքի եւ կը կոչէ. Վանքս նշանաւոր ասատիարդի եղած է Եռայի վրդ. Նիքի (1284—1338), յաջորդը՝ Ներսէս վ. Մլէնցի. Եկեղեցին կը կոչուէր Ս. Սահականաց 1318ի քիւրատեղեր մը Ցաձոր Թարգրդի՝ երբորդ Ս. Քէնք կը կոչէ վանքս. ուր կայ կ'ըսէ գտմարան Ս. վարդապետին Ներսէսի. Տե՛ս ՍԼԻՆԼՈՒՆԸ եւ.

ԳԱՌԻԵՍՍՈՒ կամ Գիեար. այդպէս կոչուած է Շիրակի մէջ ձորակը. Այս ձորակը առանց գուռն ալ կը կոչուէր Գուռն Գաղիեարայ.

ԳԱՌԼԻ կամ Գեղլի. հայաբնակ գղ. Թարգիրդի. 1900ին ունէր 32 տուն հայ բնակիչ, եկեղ. Ս. Կիրակոս.

ԳԱՌԼՈՒ ՎԱՆՔ, Սիւնեաց Մզուսի գաւ. մէջ.

ԳԱՌԼՈՒ ՎԱՆՔ, ա. Գաղու անապատ.

ԳԱՌՈՒՆ կամ Կայսրոյ, Գիլիկիոյ լեռներէն մին.

ԳԱՌՍԷՐԲԱՆ Յովհաննես Եղբայր. կրօնաւոր եղբայր Գառապարի եւ Գրիգորի որոնք Գալաթիոյ մէջ մեր. գարու վերջերը տպարան եւ գրատուն հիմնած էին. Յովհաննէս ծնած է Կեսարիա 1868ին եւ 1879ին Գալաթիոյ՝ եղած է լրագրի գրագիր, ապա գրավաճառ եւ հրատարակիչ յատուկ մը թուրքերէն քերականաց.

Յովհաննէս Գարսէրեան յաջորդաբար Թաւրիզի, Եր. Տէր Անդրէասեանի եւ Ցաձոր Տէր Ցակոբեանի խմբագրութիւններուն ներկայացուցած է Մասիսաւանն իր ժողովրդական գրութիւնք. Գարսէրեանի տպարանէն լոյս տեսած են նաեւ քանի մը գրքեր. Մեռաւ 1924 Նոյ. 9ին. (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» 2839).

ԳԱՌՍԷՐԻ, Գարսերի տե՛ս Կեսարիա.

ԳԱՌՍԷՐԼԻԵՆ Գեորգ, իրաւագէտ. չբնակուած 4. Պոլսոյ Համալսարանէն 1912ին.

ԳԱՌՍԻԼԷՍԵԱՆ Վասիլ, նախարար. ծնած է Ա. խաչքիս 1884ին. նախ ծննդավայրի քաղաքական գործոց. յետոյ Մոսկուայի Հայոց Բարեգործական Ընդհանրի տ. Ս. Սարգիսեան գրագրի կենդրոնական քննութեան եւ յետոյ նախարար Սերոբի ուսումնարանաց տարիներ Ս. Ընդհանրի Գեղարուեստական գրագրի, որը ուսումնական ծաղ Ս. անդամն Նրան. ուր Գեղարուեստական ելեմենտական գրագրին վարիչ կը կարդուի եւ ուսուցչութիւն Ս. ընդ. Յաջող նախարարն են Մոսկուայի փողոցը, Ախալցխայի Հրեաներու քաղաք. Խոպանուելի բիրի վրայ. Գարշելեանի իր նիւթերը հիմա կը վերցնէ Հայաստանի գիտնականներ. (Առաջ Գրեմեան՝ «Ազատ» 1932 1-2, եր 27, «Կոչնակ» 1927 թ. 22 էջ 534).

ԳԱՌՓՈՒԼԻ ա. Ազոց.

ԳԱՆԱՄԵԼԼԱ ա. Գարամելլա.

ԳԱՆԱՏՍ, հիւսիսային Ամերիկայի բնագրեանց եւ ասիական պատերազմներուն մէջ. ուր Հարիր գաղթած են ասեղի բնակ. պատերազմէն ետք եւ բնիկներու. վրայ յաւ. ապաստարան եղած.

Այս 9 միլիոն բնակիչ ունեցող փոքրիկ Գանատան հայանպաստ գործունէութեանց երկարն չարք մը ունեցած է. Անոր հայանպաստ նուիրատուութիւններու քանակը 2 միլիոն ոսկիի կը հասնի. Անոր հայասիրութեան կարեւորագոյն մին այն է որ 120 որբեր բնակուած ու արդիւրած է և 8 տարի դանակ խնամած.

Հայերը Գանատա գաղթած են 1896էն ետք. առաջին նիւթերը եղած են պ. Լեւոն Գարապետեան և իր փեսան Գեղամ Դուրեան —Գրուսաբեանք — որոնք Թորոնթոյ քաղաքին մէջ հաստատուած են.

Գանատայի ամբողջ հայութեան թիւը 2500էն անցին չ'անցնիր, որոնք Գրեգեանք, Մլէնցեանք, Գարինցեանք, Վանցեանք են են. Այս գաղթականներուն մեծագոյն մասը, իբր 1700 հոգիներ կը բնակին Անթերիո նահանգին Թորոնթո, Հէմիլթըն, Կոլիր. Գուլէրի, Գրէնթֆորտ, Սէնթ Թէթրզին նուագի քաղաքներու մէջ.

Ընդ. պատերազմէն ետք Գանատայի Հայանպաստ Ընկերութիւնն մը կազմուեցաւ, որուն վերջին հանգանակութեան նիւթն էր Ցարմ Թաւուշի Հայ ազգայնոց ազատագրամարտը. հիմնուած 1916ին. Գանատայի Հայասէրներու կողմէ, որուն մէջ հայ անդամներ էր Թորոնթոյեան Լեւոն Գարապետեան, որը ընկերութեան հիմնադիրներէն մին եղած է

և իր տիկնոջ հետ գործեն գեր ունեցած՝ նպաստամատույցի գործունէութիւնից մէջ։

ԳԱՆԹԱՐԵԱՆ Հ. Սամուէլ. Վենետիկ Մխիթարեան, ծնած է Կ. Պոլիս 1838թ., ուսած է Վենետիկ Ս. Ղազար վանքին մէջ. ապր 1858թ. քահանայ ձեռնադրուած է։ Վարած է ուսուցչութեան և վարչական պաշտօններ Վենետիկի և Պոլիս. հրատարակած է մատենագրութիւն Քարզմանած է Համարիկի «Լուսոյն գերիմաստութեան մասնաւորութիւնքը». Ֆրանսերէնի թարգմանած է Ղազար Փարպեցւոյ պատմութիւնը, երկասիրած է «Բառգիրք գրաբար-հայ-տանկ» և «Բառարան իտալերէնէ ի հայերէն»։ Վախճանեցաւ Ս. Ղազարու մէջ 1909թ.

ԳԱՆԹԱՐԵԱՆ Մերոպի, ս. Աբրանոս (գերեզմանուէն)։

ԳԱՆԹԱՐԵԱՆ Յովհաննես, բժիշկ, ծնած է Խարբերդ. Մեկնիլ (Մամուրէթիւլ-ազիզ) 1890թ., ուսած է տեղւոյն Քապուչենեանց (Capucin) գրչէնը՝ ուսկից ստանալով վկայականը գացած է Գէյրութ բժշկութիւն ուսանելու Ֆրանսական բժշկական համալսարանին մէջ. որը աւարտած է 1914թ. Վրայ հասնելով շինչ. պատերազմը՝ մինչև 1918 կը ծառայէ Խարբերդ բանակին մէջ իբրև բժիշկ։

Զինադադարէն հաց կը հասասուսի Հայէպ, ուր իր արհեստը կը կիրարկէ իրեն նեղքին հիւանդութեանց բժիշկ։

ԳԱՆԹՈՒ Կեսար, Իտալացի նշանաւոր գրող. ապրած ժԹ. դարու մէջ, որուն չատ մը գործերը հայերէնի թարգմանուած են։

ԳԱՆԼԸ. գզ. Վաս. Տէր. Յովհ. Դանիելեան հանգ. գ.թ. 35 տուն հայ բն. ունէր. ծգ. Ս. Յակոբ։ Գիւղին հիւսիսային կողմը երկրին տակէն գտնուեցան անոթներ և անցեր գերեզմաններ։

ԳԱՆԼԸԹ ս. Բանլեգ։

ԳԱՆԼԸՅԱՆ ս. Ղանլեան։

ԳԱՆԼՈՒ ՏԷՐԷ. Ձորակ մը Կարնոյ և Բարձրդի մէջտեղը

ԳԱՆՆԱԼ. վիճակ Սեբաստիոյ. 1900թ. ունէր 8000թ. ասելի հայ, ապրպրիք հայու. 2000։

ԳԱՆՆԱԼ. բեկորացաղաց Սեբաստիոյ համանուն վիճակին. բն. մեծ մասով Հայեր էին։ 1928թ. 650 Հայեր եկած հասասուսած են։

ԳԱՆՆԱԼԵԹԻՆ գզ. ս. Թարգեղեան։

ԳԱՆՁ. յորսարարքերի, ապ. Կ. Պոլիս 1885 (J—14 թիւ.) խմբագիր անորէն Դիկ. Կ. մնասականեան։

ԳԱՆՁԱ. գզ. Գուգարաց Գոյլարու գ.թ. մէջ. 1900թ. ունէր 1200 հայ, գիրքը չեռանալին է։

ԳԱՆՁԱՏՈՒՆՑԱՆ հին գիւղ Գեղարքունի գաւառի։

ԳԱՆՁԱԿ, գաւառ Ազուանից երկրին մէջ, այժմ Ռուսաստանի մէջ։ 1900թ. 690000 բն. ունէր հայ. ասելի, թարգ ծաղկեն։ Եր. Հայոյեան ունի երկ մը Գանձակի գաւառ. որ տեղագրական ուսումնասիրութիւն մըն է։

ԳԱՆՁԱԿ, Գանձա, Գրանձա կամ Եղիսաբեթպոլիս, գզ. Ազուանից համանուն գ.թ. 1900թ. 33500 բնակիչ ունէր, որուն 11000ը Հայեր էին, մնացեալը ասելի. վրացի, թարգ ծաղկեն։ Եկ. Ս. Յակ. Մկրտիչ 1633թ. չինուած. Ս. Հովհաննէս, Ս. Գէորգ. Ս. Աստուածածին։ Դանիելի մէջ բոլոր տեղած են հնութիւնք թերթերը. Փարպեցի՝ 1917թ., Մեր ձայնը՝ 1918թ., Խորհրդային Գրանձա՝ 1921թ. Հարիան՝ 1931թ., Տես նաև ՍԵՒԻԼՈՒՆԵՐ։

ԳԱՆՁԱԿ կամ Քեռան-Մենեմեն. գզ. Գեղարքունի գ.թ. մէջ, կը կարգուի հին Գանձազանասար գիւղը։ 1900թ. 1700 բն. ունէր. ծգ. Ս. Գէորգ. բոլորովին նման Նորատուսի եկեղեցւոյն. եղած արձանագրութեանց հնագոյնը 1513թ. է։ Արտքն Զարարեան 1888թ. իր ծախքով պարիսպ քաշեց եկեղեցւոյն չուրջը։

ԳԱՆՁԱԿ. ասելիսի գզ. Վայոց Ձորոյ։

ԳԱՆՁԱԿ կամ Գանձի. գզ. Գոգիր գ.թ. այրապիրք Գանձասայ կամ Գենեանու կը կոչեն. Մխիթարեանց գիւղերուն ամէնէն հնագոյն է։ 1512թ. կը չիշուի Սիլուան անուամբ գիւղապետ մը։ 1603թ. ունէր 70 տուն հայ, 30 տուն մահմեդական։ 1900թ. բնակիչք բոլորովին այրապիրք էին։ Մաս կայ գոյր վանասուն մը Ս. Աստուածոյ Աստուածի և Սանդրոյ

ԳԱՆՁԱԿ. հայաբնակ գզ. Ռշտունեաց գ.թ. մէջ, ծգ. Ս. Աստուածածին։ 1900թ. 60 տուն բնակիչ ունէր։ Կան նաև Ս. Սանդրոյ և Ս. Գէորգ եկեղեցիները։ Քառասուն ամ հետ է նրէրնայ Ս. Սանդ. գրքերի և անչուք մենաստանը։

ԳԱՆՁԱԿ, հայաբնակ գզ. Վասպուրականի Աղանիս գ.թ. ծգ. Ս. Աստուածածին։ Մաս է կենտրոնի կամ Գինարբերոյ վանքը։

ԳԱՆՁԱԿ, գզ. Ազուանից Գանձասար գ.թ. 1900թ. ունէր 2000 բնակիչ։ գաղթած Գիգանի և

Վարանդայի Հոգևորականի. Թարգմ., Հմնկի, Կիևի և ուրիշ գիւղերու Եկեղ. Ս. Առաքելոցին, գրաբարով 1842թն, ունի ուսումնական մը։ Տարանցարի մը վրայ ԱՊ (=700) թուականը կայ. Մասը կայ Ս. Գանձակ ուխտատեղի մը։

ԳԱՆՁԱՆ, կամ՝ գիւղեր մանաւանդ գոյ մէջ Վ.Բոլիս և Նեռիկ. Երկուքն ալ ալբանական։

ԳԱՆՁԱՀԱՆԴ, կը յիշուի Շիրվանայ Հասմասի վանքի արձանագրութեան մէջ։

ԳԱՆՁԱՁՈՐ, հայաբնակ գիւղ. Կարնոյ, 1900թն 300 բնակիչ ունէր, եկեղ. Ս. Գարապետ։

ԳԱՆՁԱՁՈՐ, գիւղ. Ալաշկերտ գոյ մէջ, ալեմ. ասամ. կարնակ։

ԳԱՆՁԱՁՈՐ կամ Գանձասար, հայաբնակ գիւղ, 1900թն 270 բն. ունէր։

ԳԱՆՁԱՍԱՐ, նշանաւոր վանք Արցախի Խաչէն գոյ մէջ, եկեղ. Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ, կառուցուած 1236—38 թուականին։ 1555թն մինչև 1836 հոս նստան Ազուանից կաթողիկոսները, 1815թն Ս. Էջմիածնայ Աթոռոյն ձեռքով Ազուանից կաթողիկոսութիւնը մեկուսացուցուեցաւ և 1836թն այս մեկուսացուցութիւնը Եռաչի վերադարձուեցաւ։ Հոս Վարդան Այնթապցի վանքս մէջ է Ս. Յովհաննու Կարապետի գրքերը։ 1456թ յիշատակարան մը կը յիշուի վանքին առաջնորդը Եղիա եպ. թոկ կաթողիկոս՝ Յովհաննէս արդի Զարայի (Անդրադարձ ազգագրական Տարեցոյց մը՝ ՅԱՒԵԼՈՒԱՍ)։

ԳԱՆՁԱՊԵՏԵԱՆ Սամուել, բժիշկ. մեռած Մարաշ. հասարակաց Աստուած (Իրաք)։

ԳԱՆՁԱՎԱՆԴ. Սիւնեաց Գեղարքունի գոյ մէջ. Տեղացիք Անգիր վանք կը կոչեն որովհետև մէջը ա՛յլ մէկ գրի նշան չի գտնուիր։ Տանտերին յիշատակը խաչանշն է. մէջեկ գրութեամբ, կառուցուած հոգևոր մաս, հասա ու. կարգը գարուն արտիզով։

ԳԱՆՁԱՓԱՐԱՆ, անապատ Սիւնեաց մէջ. ըստ Հ. Ալիշանի և Հ. Մեսրոպեանի. Անչուշտ սխալ գրուած է և պիտի ըլլայ Տանձափարան. որ կը գտնուի Բարգ գոյ մէջ։

ԳԱՆՁԱՐԱՆ, այսպէս կը կոչեն նախնիք այն եկեղեցիներուն գերեզը. որ եկեղեցւոյ մէջ ըստ պատչանի ամենուս՝ սարեր կամ գանձեր կը պարունակէ։ Այս կոչմամբ յատ մը հնադարեր ունենք գրառուածներու մէջ։ 1739թն Գ. Գալոյ մէջ տպագրուած է փոքր գանձարան մը։

ԳԱՆՁԷ, հին բերդ մը՝ Տարոնի սարերուն։ Սիմէոն գրել հոս գրած է 1335թն մայրքի մը մէջ մեկ մասը, և մինս մասն ալ Մուշեղեանի գիւղը։

ԳԱՆՁԻ, հայ իշխանաց 1038թն իր Տանտուս գրգռուն հոս Բերդերի մէջ, Խորեկ սամիրամի վրայ կը յարձակի. կը տիրէ քաղաքին, բայց ալյուպեանք հոս սարին իրմէ։

ԳԱՆՁԻ ա. Գանձակ։

ԳԱՆՁԻՆՏԷԼԻ, նշանաւոր ուսերեալ տեղի Մոսկուայի Կիլիկիոյ մէջ։ զոր Հանիկուտ Խուսրովոյ Նկատոյնոր համարեցաւ։ Գան ալ-Հայիսական Ճանաչեցներ, ինչպէս՝ Համէնական տարազով Ս բարեգործական պատիկներով և յուսնատաս արձանագրութեամբ մանարան մը։

ԳԱՆՁԻՍ ա. Գանձակ։

ԳԱՆՁՆԵՆԱՆ Գարապետ, ազգայն բարերար, 10000 բուպլի ֆոնտոյ է Ազ-Տայի մէջ (Ազուանս) եկեղեցի շինելու համար։

ԳԱՆՁՈՒՄԵԱՆ Նիկոս. Լեհիենական երաժշտ. ասատարի ուսուցչուն։ (Երեմեան «Սիոն» 65)։

ԳԱՆՁՈՒ, գրչ. Ցուանասարի Կրեռ կիրքին մէջ ուր ԺԸ դարէն հայ գաղութ մը հաստատուած է ուր Ապրս անուամբ ազնուական հայազգին իրը վարձք իր բարեաց ծառայութեան յաջողական բանակին Հրամանատարէն 1646թն եկեղեցի մը նուէր կ'ընդունի զոր վերանորոգել տալով և յուրէր գանուած տաճարին ալ գնելով՝ իրը հայուած եկեղեցւոյն յատկացուցած է։ Տե՛ս Կրեռ կիրքս։

ԳԱՆՁՈՒԼԻ, գրչ. Գ. Գալոյ մաս. ուր 1700թն հայ գաղութ մը ապրած է, ինչպէս կ'ապացուցուի Ազգ. գերեզմանատան մէջ գտնուած ապարանաքարերու արձանագրութիւններէն։ Գր մասնաւորին 1711 թուականը կը կրէ։ Գաղութին ասոյին անդամը եղած է Տէր Մանակ քհ. որ 1761թն վախճանած է և թաղուած եկեղեցւոյն բակը։

1921թն գիւղս մէջ 15 բնակիչ հայ կայ մէջն, ասանց քահանայի։ (Ցանկը Վարդապետեան՝ «Գր. Տարեցոյց» 1931 էջ 173)։

ԳԱՊԱԿ-ՓԷՓԷ, յոն Վանանց գոյ մէջ։

ԳԱՊԱԿ-ՓԷՓԷ, թրքատարեկ գիւղ Կիլիկիոյ։

ԳԱՊԱԿՀԱՆԵԱՆ Տիգրան, բրոֆ. մեռած է 1885թն Եղեղոյ մէջ։ ուսած է Մարգարեանի Անատոլիոյ գոյնէն։ 1905թն Ամերիկայի Ինտիանայի համալսարանի տարրարանութեան հիւրն հանուած է և 1907թն ստացած է Բաւարարի գիտութեան (M.S.) աստիճանը։ Հետագայում հանուած է բնագիտութեան հիւրն ալ և 1910թն ստացած է ph. D. աստիճանը և անմիջապէս բնագիտութեան ուսուցիչ կարգուած է նոյն համալսարանին մէջ։ (Սամուել Մեսրոպ՝ «Հայուն Տարեցոյցը», 1912 էջ 227)։

ԳԱՊԱԼԱԳ, գրչ. Շապին Գարահիսարի, որուն Ս. Էջմիածնին գաղութին մէջ 18 մանչ կ'ուսանէին 1900թն։

ԳԱՊԱՆԼՈՒ ա. Ղափանլու։

ԳԱՊԱՌԷՎԻԼ. գրչ. Շապին Գարահիսարի. որուն Գարապաղանան գաղութին մէջ, 1900թն 50 մանչ կ'ուսանէին։

ԳԱՊԱՍԱԳԱԼԵԱՆ ա. Գարապասարեան։

ՖԼԳԼՍԼՓԼԼ, գէ. Սիքսոսիոյ։

ՖԼԳԼՍԼՓԼԼ, գէ. Տիգրանակերտի։

ՖԼԳԼՍԼՓԼԼԵԱՆ Գրիգոր գրիչ. հայ հրգիլ կամ տաղասաց մը. բնիկ Կեսարացի, Տաղասացուցիչան շնորհիցն Մարգիսի որդի Գառագորի հրգիրգ գուսանը, որ իր հրճատարգութեան հառաջին մէջ իր մեծ հղրարը հոս Կեսարիոյ Մ. Կարապետի վանքը կը մտնէ իբր ուսուցիչ, ուր ասոնցմէ երբ միաբանութեան մէջ կը գտնուէին բաւական ուսումնական և ուսումնասէր վարդապետներ, որոնցմէ մին է Մատթէոս եպ. Գարամանեան, Կեսարիոյ առաջնորդը (1776—1796), Տաղասացուցիչան երգու. հղրարները. Մ. Կարապետի վանքը կը մնան 8—10 տարիներ և կը ստանան գրաբարեան ասպիսան։ Մեծ հղրարը ամուսնանալով քահանայ կը մեռնուցուի Մարգիս անունով, իսկ Գրիգոր Գոլոս կ'անցնի և կը յարուցանէ ուսումնական ուսումնարան հոյակապ Կարնոյ Թարգմանչաց վարժարանին։ Գրիգոր գրիչ յատ նշանաւոր եղած է հրաժշտական արվեստին մէջ և գրած է հրաժշտութեան վրայ երեք հատոր գրքեր։ Առաջինը՝ Գեղոյն որ կոչի նուագարան, տպ. Կ. Գոլոս 1794ին մեռնուցուիներ Ակնցի Զեկոյ Մինաս Ամիրայի, երկրորդը Գերգիս կոչեցեալ երգարան, տպ. 1803 Փետր. վերջ, եւ երրորդը՝ Գիրք երգեցողական յորում պարունակին նայերեն եւ պարսկերեն նարդեանցի՝ եւ պատասխանութիւնքն համառօտաբար, տպ. 1803 Յունիս 20ին, այս անգամ իր իսկ ծախքով։ Այս երեք հատորները՝ որոնք հրաժշտական արուեստին նուիրուած գործեր են, կը պարունակեն բաղմաթիւ իրմէն յարմարուած երգեր հայերէն (մեծմեղ այլ նաստորներ եւ չորս նեղոյսներ անունցեալ Տրդատ եպ. Գալեմի՝ «Հայ աստուածներ» Բ էջ էջ 184—190), եղանուած «Հայ Կեսարիայեցի էջ 1555)։

ՖԼԳԼՏԼԵՑԵԱՆ Թադուս. բժիշկ, Ազգանուանգրքոյրքի (Եղիպտոս). 1937ին Լոզանի Համալսարանէն յաջողուցաւ կ'ելլէ։

ՖԼԳԼՐԼՅԵԱՆ Գրիգոր վրդ. Մխիթարեան, եռ. Գոլոս 1779ին. փոքր տարիքէն Վենետիկ Ս. Ղազարու վանքը կը գրկուի, ուր ուսման յաջանը ստանալէ հետ՝ 1804ին քահանայ կը մեռնուցուի Ցեղոյ Մխիթարեանէն կը հրաժարի, կը ձգէ ոգեմը և Կարապետ Եպիսկոպոսի անունով, այլեւ այլ կրօնական գրքեր կը կազմուցանէ. իր գործն է նաեւ Գիւանարի գիրքը։ 1844ին Բարիզի մէջ լոյս կ'ընծայէ եղիշեի Վարդանանց պատերազմի պատմութեան ֆրանսերէն թարգմանութիւնը։

1812—6 թուին Վենետիկ մէջ լոյս տեսած Դիտակ Բիւզանդեան յաջորդաբերքին խմբագիրն եղած է։

ՖԼԳԼԷՆՃԼՆԵԱՆ կամ Գաղեմեան Յարութիւն, եպիսկոպոս, մխիթարեան Երուսաղէմայ Ս. Յակոբայ վանքին, մեռած է Եղեսիա 1785ին, ուսանողուած Մարիա եղբին։ Ի. Գալոյ Երուսաղէմացոյ փախանորդ՝ 1821—4. Առաքելոյ Զմիւռնիոյ՝ 1825-9 Գրուսայի և Կուսթանդի՝ 1829—36. Մշոյ և Կարնոյ մխիթարեայ վիճակաց 1836—8, յետոյ Ս. Կարապետ վանքին վանահայրութիւնն ըրած է. 1838ին յետոյ է վանքին հարաւային պարիսպը. 1840—41 և 1842—47 վարած է Եղեսիոյ առաջնորդութիւնը. իր առաջնորդական վիճակը գտնուելու համար Եղեսիայէն Հալէպ գացած ատեն մեռած է 1848ին։ Թաղուած է Ս. Գառանէն եկեղեցոյ գաւիթը. հեռանալ ասպանուելով. որ թէպէտ 1848ին — Հանգիստ յաջ ասպան — Գրիգոր պարտանեան — Յարութիւն եպիսկոպոս — Ա. առաքելոյ Եղեսիոյ։

Մեր. եպ. Նարեկը գրէրէ հայր ասպարէզութեան վերաբերեալ է։ Հեռագիրներուն մէջ կը յիշատակուի գրաւոր մը Նորեայ Եղբայրն Եռանամ Ս. Առաքելոյն Եակոբայ եւ Եղիսաբեթ (տպ. Կ. Գոլոս 1823), ուրկէ նաեւ Սաղմոսի և Երգ Երգոցի Մեկնութիւնները (ձեռագրաբար) գրած է նաեւ Նորեայ մը Եղիսաբեթ Կարապետի եւ Մկրտչի, թէպէտ կը յիշէ իր նորեկի ասպարէզութեան յատկութիւնին մէջ։ (Ազատեանի՝ «Միաբանք» 333)։ Սա վերոյիշեալ է 1845ին Եղեսիոյ Ս. Առաքելոյ հոյակապ եկեղեցին։

ՖԼԳԼԷՆՃԼՆԵԱՆ Գրիգոր, 1936ին Հալէպի մէջ կը վախճանի. եղած է բարեմասնաբար ուսուցիչ. սարքած է բանաստեղծական և հրապարակագրական յոդուածներ տարբեր թերթերու մէջ։

ՖԼԳՈՒՐԿԱԼԸ, գէ. Կիլիկիոյ մէջ, բն. հայ եւ թուրք։

ՖԼԳՈՒԼԵԱՆ Օր. Էլիզ, երգչուհի Սմիրնայի մէջ։

ՖԼՈՐԵՆԿՈՐՏ ա. Գառնակերտ։

ՖԼՈԿԼԳՕՆՄԱՆ գէ. Արգանանոյ գաւ.։

ՖԼՈԿԼԼԸ. Կրկին գիւղեր Վերին Կեցիի։

ՖԼՈԿԼԳՈՆԱՆԼԸ, յետ Ազգատարոյ Բարգիսանց գաւ.ին մէջ։ — Այս անուամբ կրկին Քարքարանի գիւղեր ալ կան։

ՖԼՈՒԼ ՏԷՐԷՍԻ, կիրճ Կեսարիոյ Նահանգին մէջ, Մանգ-գաղաքի գոյուած գաղտագաղթին մօտ։

ՖԼՈՒՄԷՆ (= Նոսիկին Մեկնանան Յանաստ վրդ). մեռած է 1880ին. Աշակերտ Ս. Էջմիածնայ Գէորգեան Ճեմարանին։ Վարդապետ կը մեռնուցուի 1904ին։ Իբր գաղնակցական գործիչ կը

քաղաքաց. ազգեմբը 1908ին յիսուս Թուրքիա կ'երթայ և ուսուցչարան պաշտան կը վարէ Վան և Մուշ։ Մուշ գանուած ատեն, ոգիրանոցի Մուսա բէկի պրպտումով կը հայտնուի կառավարութիւնին ու կ'ապաստանի Վան, ուր կ'ամուսնանայ Գ. Պալանցի ուսուցչուհի-գրագիտուհի Օր. Իսխանի Զիբէնանի հետ (Օր. Նէնի) և մինչեւ կը պաշտօնավարեն նոյն Թաղատիրոյ ուսուցիչ։ 1915ին կ'ազատուի հալէպ, ուրկէ Տիկին Գառամէն կը յանձնի երթայ Գ. Պալու, իսկ Գառամէն կը քշուի անապատ, ուր կը կորսուի։ Տիկին Գառամէն հիմա (1937) կը գտնուի Զուրգերիս. իր մոր գուլին հետ, որ բարեգործին ուսուցիչ կը ստանայ։ (Ալպրտանեան «Հայ Կեսարիա» 1190—1)։

ԳԱՌՆԱԿՈՐ, հին գիւղ. Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ.ի մէջ։

ԳԱՌՆԱԿՈՐ. գիւղ. Արցախի Փառիսոս գաւ.ի մէջ. 1900ին ունէր 1200 բնակիչ, եկեղ. Ս. Աստուածածին, կառուցուած 1838ին մասերը կան Մաղաղոց ու Գարբիէլ-Միքայէլ Հրեշտակապետաց վրան քարը. Կազմի հայ ուսումնարան, ճարտար։

ԳԱՌՆԱԿՈՐԵԱՆՑ Գոլիզոր, Արցախ. Հետ Վարդաշատաց 1836ին. եկ. կը ձեռնադրուի 1890ին. վարած է առաջնորդական պաշտաններ Թաւասարակի մէջ. 1900ին Գրուանցէմ, Հառմ ու Գրիգորս վանքերէ, կը վախճանի 1910ին։

ԳԱՌՆԱԿՈՐՍ կամ Գառամկոս, Հայաստանի գիւղ. Բարգուշատի ձեռ. Ս. Թովմաս։

ԳԱՌՆ-ԲԻՄԻԱԿ գիւղ. Դերջանի 32 տուն հայ բն. ունէր, եկեղ. Գէորգ. ունէր և դպրոց։

ԳԱՌՆԱԿԻՆ ս. Գառնք-Եարդ։

ԳԱՌՆԱՅԻ Յովհաննես ս. Յովհաննես Գառնեցի վարդապետ։

ԳԱՌՆԷ. գիւղ. Մշոյ, ձեռ. Ս. Աստուածածին, 1900ին տպագ. վարժարանին մէջ 24 մանչ և 5 աղջիկ կ'ուսանէին։

ԳԱՌՆԷ-ԵԷՐԸԴ. Գառնիկին կամ Փերվանասարայ գիւղ (Գարուանի գիւղ). Հարամանուանց գաւ.ի մէջ. 1900ին ունէր 1600 հայ բնակիչներ. եկեղ. Ս. Աստուածածին։ Տիկնուհ ուղիղորը Գառնիկին կը կոչէ գիւղս Տէ՛ս Ուռայի լեռ։

ԳԱՌՆԻ կամ Գեղամի, հին պարսկական բերդ և քաղաքաւան, որուն ամրոցինէրը Արարատի Մարզպանաց գաւառի մէջ կը գտնուին։ Տէ՛ս ՍԱՐԱՆԻՆՔ։

ԳԱՌՆԻ կամ Գառնի, ամրոցաւորեալ գիւղաքաղաք գաւ.ի մէջ. ունէր 300 հայ բնակիչ։ Աւագ վանք մը կը գտնուի։ Վարժարանը կը գոյութիւն Թարսեան, ուր 1900ին 20 մանչ կ'ուսանէին։

ԳԱՌՆԻ (Բարգուանի), ք. Հայաստանի Գառայքի չորրորդ մէջ։

ԳԱՌՆԻԿ ս. Ղազարեան Գառնիկ։

ԳԱՌՆԻԿ, քառն Դեկտեմ Հայիոգեոյ։

ԳԱՌՆԻԿ, ճգնաւոր որ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի մարմինը գտնելով՝ թաղեց։

ԳԱՌՆԻԿ-ՁՆԼԻՒՐ, ոսկեսաստեղի Գոգոլիա գաւ.ի մէջ. Գայլագիսի մօտ։

ԳԱՌՆԻ-ՊԱՍԱՐ, ոյոգէ՝ կը կոչուէր Արարատայ Մարզպանաց գաւ.ը։

ԳԱՌՆԿՈՑ, գիւղ. Թարգուսի վիճակին մէջ։

ԳԱՌՆՈՑ ԳԱՌԱՌ. Գառնի քաղաքի անուամբ ոյոգէ՝ կը կոչուէր Արարատայ Մարզպանաց գաւ.ը։

ԳԱՌՆՈՑ ԳՆԵ կամ Գառնոյ գաւ. հին Արարատ գեան է, որ Գառնիի գիմացէն անցած ատեն անուանը առած է։

ԳԱՌՆՈՑ ՁՈՐ. Մարզպանաց գաւ.ի մէջ, մամանոցաւոր լեռնային յատուկ վիճակ մը կը ձեւացնէր։ Այսուհանդերձ Վարդան ազիսարհագրի Գառայ ան. ուամբ վանք մը կար. զոր ժ. դարուն սկիզբը Սմբատ Ա. Թագաւոր Տաթևի եկեղեցւոյն նուիրեց իրեն կոչուած։

ԳԱՌՆՈՑ ՁՈՐ ս. Ղազար գեղ։

ԳԱՌՆՈՎԻՏ, կը յիշուի Արարատի Արշարունեաց գաւ.ի Բագարանու եկեղեցիներէն մէջ ոսկեանագրութեան մէջ։

ԳԱՌՈՎՆԷԼ ս. ՍԱՐԻՆԼՈՒՆՔ։

ԳԱՍԱԳԱ կամ Ղասասպա, գիւղ. Զմբուռնիոյ Գիւղաքաղաքէ, ըստ Հ. Սարգիս Գառանի (Բ. էջ 155) Գասասպայի Հայերը սեղանաւոր դիրք մ'ունեցած են, բայց այժմ (1899) բնակած են Թուով 100 տուն կը համարուին՝ նուիրեն և չեն կազմած կանոնաւոր թաղ մը, բայց մեծամասնութիւնը եկեղեցւոյ մասերը կը գտնուի։ Եկեղեցին նուիրուած է Ս. Աստուածածնայ, հնագոյն արձանագրութեամբ։

«1840. Զմեռոյ Կառուցաւ Ս. եկեղեցիս Տեառնընդառաջ յանուն ամենասնեալ սուրբ Աստուածածնի ի հայրապետութեան սուրբ Էջմիածնի Տեառն Յովհաննու ազգապետ Կարապետի Ամենայն Հայոց յառաջնորդութեան Զմիւռնիոյ Տ. Գաղոյի աստուածիմաստ արհեստակցապետի.. վերակացութեամբ յարգոյ մանանայի Ամենից ազգի Զմիւռնացւոյ Եփիսեանց արդիւամբ եւ ազնուականաց բարեպաշտաց Խաչատանց եւ առնասարակ սրմնեալ ժողովրդոց տեղւոյս։ Օգոստոսի 18։»

Գասասպայի ուսման հնագոյն եկեղ. մը ունեցած են, որուն մէկ քարը գաղարդի պատին մէջ դրուած է. որուն արձանագրութեան հնագոյն տողերը մէջն կը կարդացուին. ... Զեռնեռութեամբ Գալրազարի պարոն Աստուածատուրի ի հարգ... Տեառն Ղուկասի Արքեպսկոպոսին

Ամենայն Հայոց եւ յառաջնորդութեան... (Գալիլիոյ Արեւելեան գաւառին ազգեալքն եւ նախիր մեհանուս Մենեմենգասն (Եվ)ամենեանցն եւ եղբարն իւրով մանանեի Գաղատին եւ եռանդն Ամենեցուն...»:

Դիպուածաւոր պարագաներն մէջ է երիտասարդը, քարոզիչը եւ քրիստոսասէր, մէկմարդեան անուամբ, որուն ֆառուգանոցն եղած է Ասլանի էֆ. մէկմարդեան Զմիւռնիացի, 1893թն, Մկրտիչ Երիմեան կիպ.ի եւ Նեղոս ծ. վ. Արզրանեանի առաջնորդութեան օրով։ Նոյն տարին կը ֆառուցուի նաեւ Ազգիանց գրագրաց յանուն տիկին Տիգրանուհի մէկմարդեանի, 1900թն 72 աշակերտ կը յաճախէին։ Գերեզմանատան մէջ կը գտնուին 1847. 1848—1863 թուականով տապանագրեր։ (Հ. Ս. Գասպարեան՝ «Հայք ի Զմիւռնիա եւ ի շրջակայս» Բ. եր 155—161)։

ԳԱՍԱՊԱՆ, գր. Գարագաշ Կիւլիկոս Գարագաշ եւ Հանի-գարագաշ յիրանց մէջեանց, տես՝ ասերգեր։

ԳԱՍԱՊԱՆ, կիպրահայ։ Նոցա գաւառապետ. 1900թն ունէր 380 տ. հայ. 168 տ. մահմեդական։ Տեղ. Ս. Սարգիս եւ Ս. Յակոբ։ Գոյին բազմաթիւ հայեր որոնք ունէին ժողովարան եւ երիտասարդաց։

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Լեւոն. Տոքթ. Մեկրան Գասապեանի ազգական եւ նոյն ընտանիքէն, որ տասնեակներ երիտասարդներու տաժանակիր եւ համբերատար աշխատանքով յաջողցաւ. այս տարի ֆառարեկ հրաշալի գիւտ մը որուն մեծաշնորհը Ամերիկեան ֆառատարութիւնը ստացած է իրեն. հիացում յարուցանելով եւ իմացնելով թէ այդ գիւտը անցած է գիտական մանրակրկիտ խուզարկութիւններէ եւ ընդունուած է որպէս դարերու ամենէն մեծ գիւտը։ Այս գարմանալի գիւտը համաշխարհային հետաքրքրութեան առարկայ է եղած բոլոր Ամերիկացի, Եւրոպացի եւ Ասիոյ մէջ։ Տոքթ. Լեւոն Գասապեան գտած է քիմիական յիներ մը որ մեռած մարմիններուն կը ներարկի եւ դիակը կը գարնայ ամրոցութեամբ. ֆենոպանի արեան մը գտնելով։ Մեռելին դէմքը եւ մարմինը կը մնան անփոփոխ՝ պահելով դիմագիծին

Տոքթ. Լեւոն Գասապեան

նորութիւնը։ Որքան որ ժամանակ անցնի այնքան աւելի կը գարնայ մարմինը։ Անուանեան գարեր կրնայ պահուիլ մարմինը։ Գիտնականներու գատումով այս գիւտը կը գերազանցէ հին եգիպտական մումիաներու գտածները։ (Ալպրյանեան՝ «Հայ Կեսարիա» 2012)։

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Կարեն քհ. մեռած է Սասունի 1893-ին, աշակերտած է տեղւոյն Մուշեղեան-Արզարեան եւ Կ. Գոլոյ Պէշիկեան վարժարաններուն։ Երաժշտութեան ու երգի սիրահար եղած է, բեռն ուսուցիչ ունեցած է երաժշտագէտ Գրիգոր Մէհուէրեան եւ Հարութիւն Սարգսեան ուսանելով երգեցողութեան եւ հայկական ձայնագրութիւն։ 1913թն Գոլոյ Երաժշտական Քնարի Ճանաչնախումբի որոշումով՝ երաժշտ-ուսուցչի ձեռնադրութեան Բ. կարգի վիճակաւոր կը ստանայ Ազգ. Գնդ. Վարչութեան ընտրութեամբ։ Ուսուցիչ կոչուելէն եւ յետոյ ունչի գործածելով 1924թն կը ստանայ

Կարեն քհ. Գասապեան

Ամերիկայէն վիճակաւոր Գոլոյ Կրան. ժողովէն։ Ունի քնարական լիրիկ-բնոյթ. ձայն մը եւ որպէս քանի ձայնագրագէտ երաժիշտ եւ մանկավարժ. գաւառիարակ մինչեւ իր քահանայական ձեռնադրութիւնը պաշտօնավարած է Ասատան, Երուսաղէմ, Սիս, Բար-Սայիր, Մերսին, Զմիւռնիա, Կիպրոս եւ Գաղատիա։ Երաժշտական շատ մը յոգնաւոր գրած է զանազան թերթերու մէջ. կազմակերպած եւ գեկավարած է շատ մը եկեղեցական եւ ժողովրդական երգչախումբեր։ Ունի շատ մը հնչեղութիւններ եկեղեցական եւ զանազան ազանութիւններու։ 1926թն յոյս ընծայած է «Զարթարար Մանկական եւ Դպրոցական նոր երգարան» մը։ 1932թն Գասարայի վրայ գտնուող ձեռնադրուած է Գաղատիոյ մէջ Գեր. Բուրգէն Մանասեան ծերէն։ 1934թն վարձատրուած է ծաղկեայ փիլոնով, իսկ 1936թն Եղիմանեայ Ս. Կարապետիանցէն՝ յանձնարարով։ 1932էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Գասարայի մէջ իբր հոգեւոր հովիւ։

Հասցեն՝ Rev. Kh. Kazazbian Armenian Church
Basra (Iraq)

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Հրայր. Լոնդոնի երաժշտական քրի-

նիքի գոյեցի մէջ, խառնեալքը (տե՛ս Կոշնակ՝ էջ 1072)։

ԳԼՈՍԹՆ Միհրան. Տոքթ. Ծնած է 15 Յունուար 1870ին Կեսարիա ուր սորված է իր նախնական և միջնակարգ կրթութիւնը։ Աւարտելու բարձրագոյն վարժարանին մէջ, 1887ին անցել չրքանասարա նշանչեն յետոյ, հոն մի քանի տարի գրասենեակութիւն ընելու և ապա գացած է 1894ին Ամերիկա։ Հոն յաճախած է Նիւյոռկիոյ Medico Chirurgical բժշկական գոյեցը որմէ բնիկացուցած եղած է 21 Մայիս 1899ին երբ ստանալու Ամերիկեան պատերազմը հոգեցաւ։ Գրաւեցաւ բանակին մէջ հասարակաց՝ իբր բժիշկ։ Եւ 1903ին անցաւ ֆարգուհեցաւ։ Նիւյոռկիոյ բնիկանաւոր Վիւանգանոցին Օլիվիկենան հասարակաց-նիրաս աշխատանոցին։ Այս պաշտօնը վարեց մինչև իր մահը։ Անիկա կը սիրէր ստանալորդ տարիանցով մը իր մասնագիտութիւնը՝ ըմբռնելի մնալն բարձր հանուած մը ունենալ հոգեւորական հոգիներու համար։ Եւ իր բոլոր ջանքը յինանից այս նոր մարդութիւնը պատրաստելու։ Ի նշան մարդկային ապրելի, ամրանալու համար մարմնական վիճակութիւններէն, փրկելու համար վիճակները, և ասով պահանջելու համար խոր և ծանր անձնութիւնները։ Մանաւանդ ուրիշներու վիճակը փրկելու համար իր վիճակը գտնեց։ Ինչպէս «Նոր Ամերիկա» կը գրէր «իր գործին պատմութիւնը մեկն է յարատեւ վասնգներու, յարատեւ յաղթութիւններու եւ յարատեւ ինքնամատաղութեան պատմութիւններեն։ Անկեան վրայեցը ունեցաւ իր հասանքը։ Այդ վասնգը պիտի ետ ոչ յաղթանաւուն։ Մանաւանդ ուր պիտի ետ ոչ փոխուեր ապաստանի եւ փրկարար դարմանի։ Եւ ետ ոչ ոչինչ։ Այսոր Գ. Հասարակաց կրնայ գարնանային նեղիման ապաստանի կերպով՝ տրման տեսակ գրաւոր ապրանքի՝ բժշկութեան մէջ։ Եւ անոր գարնանային մերոյ ամիսան կատարեալ գարնանան է ոչ տար նուազան են վասնգներու զայն գարնանային համար... Եւ ո՛չ ոչ ամիսան նպաստաց այդ ապաստանի գարնանային՝ տրման Տոքթ. Գասապեան»։

Տոքթ. Գասապեան հիշեցնած է մի քանի գիրքեր սանիտարական (Skiagraphy) վրայ, որոնց մէջը «Բնիմերագուսեցութիւնը եւ Ինոքիկենան հասարակաց» — 800 էջնոց հատոր մը — սաստիկ անգամ հրատարակուած է 1907ին։ Անոր երրորդ տպագրութեան փորձերը Տոքթ. Գասապեան իր մահուան անկողնին մէջ նայած է։

Այս գործը նվիրուած է նոյն նիքիին վրայ Ամերիկեան մեծագոյն հիշատակութիւններէն մէն և կը գործածուի իբր դասագիրք և քարտուղարան է գիտնականներէն։

1903ին անիկա ստանցյոգեան եղաւ Բնիքարանութեան այն հասարակաց ան։ Ան ինքն ուսանէր բժշկութիւնը և նոյնպէս պաշտօնը վարեց մինչև իր մահը։

Եղած է անգամ Նիւյոռկիոյ և Փենսիլվանիոյ նահանգներուն բժշկական ընկերութեան, ինչպէս նաեւ շնչաւոր Ամերիկայի «Բնիքարանութեան Ընկերութեան» փոխ նախագահը և New York Տոքթ. Միհրան Գասապեան Medico Legal Societyի նախագահը մինչև իր մահը։

Տոքթ. Գասապեան պատանի եղած է յատ երիտասարդներու մէջ Գ. հասարակաց մէջ գոյին համամարդկանցներու։ Իր մահէն առաջ ինքը կը յարաբերուէր շնչաւոր Ամերիկայի Միսակ Գ. հասարակաց ծանոթներու եւ ամէն կարիքէն իրեն գիմումներ կ'ընէին իր անուանութիւններուն և հասարակաց անձնականաց համար։

Երբ Buffalo քաղաքին մէջ ցուցահանդէսի պատեան Ամերիկայի Գ. հանանգաց նախագահը Մաքինլի մահափորձի ենթարկուեցաւ, անիկա մի գեղեցիկ և Ամերիկեան բժիշկներ անկարող գտնուեցան, կատարեալ հասարակաց յոգեկոչեցաւ Տոքթ. Միկրան Գասապեանը Նիւյոռկիոյէն Buffalo ապրաւ։

Հանգուցեալ Գ. հասարակաց իր սաստիկ ապրանքներուն և վասնցներուն հետեւանքով այս գաւառը սիրով փարեցաւ գործին և հեղինակ իր համբաւը ապրանքներու։ Մասնաւոր ուսումնասիրութեան առարկայ գործուց ուսուցչներու և քաղաքներու գարմանումը սանիտարական միջոցաւ։ և ամէնէն յաջող գարմանիչներէն մէնը եղաւ՝ գիտութեան այս հիւանդի մէջ, որուն գոն եղաւ ինքն ալ, վասնցի 1902ին այդ ապրանքը սաստիկ անգամ իր ձեռքերուն վրայ երեւան եղաւ, և հեղինակ ունչի սաստիկաւ։ 1908ին հարկ եղաւ անգամանալ իր ձախ ձեռքին մասնակը։ Ետեւ ապրանքներու քիչ մէջ և հարկ եղաւ գործողութեան։ Փոխարինե-

գաս. Ծիլսոնեցիներ, մեկիզբացի հաստատությունը, ուր մեռաւ 1910 Մայիս 12ին։

Յոգբ. Մինչեւ Գասապեան գտնուած է իր հայրենական նախարարութիւնը։ Իր մահէն տարի մը առաջ 1909ին ապրեցած էր իր ծննդավայրը և Գ. Գարոյ մէջ ամուսնանալով հայ աղջիկ մը հոն, գացած էր Եմիրիա։

Եմիրիական յարաբերութիւնը, թէպէտ Գասպարը իմանալ Գալաթիոյ և Նարդ Ամերիկայի քիրքիրը իր մահուան տարին մեծ գովեստով խօսած են իր վրայ։

Իր վրայ խօսած է նաև Pensylvania Universityի կողմէ հրատարակուած Եմիրիայի նշանաւոր մարդոց համառօտ կենսագրական նոթերու հատորներուն մէջ, ուր իր կենսագրութիւնը կը վերջանայ սա տողերով «իր անունը մեծ է. առկայն իր գործը ա՛յլ ունի մեծ»։ (Այգեստանեան՝ «Հայ Կեսարիա» էջ 3006—8, ինչ նաև. Քեռդիկի «Ազ. Տարեցոյց»ը 1911 էջ 375)։

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Մինաս, ս. Վերանիկ։

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Ցակոբ, ծնած է Էվերեկ 1877ին, ուսած ծննդավայրի Մեսրոպեան դպրոցը։ Նախապէս առեւտուրով զբաղած։ 1910—13 եղած է մայրեկի (եկեղեցական) պայմանեալ։ 1913ին Եմիրիա գացած և գործեալ առեւտուրով զբաղած։ Անցած է Էվերեկի Մեսրոպեան վարժարանի խնամակալութեան վարչութեան։ Ունի ժեռացիր աշխատասիրութիւն մը Էվերեկի եւ. Յեղեսեի եւ. արդակաշի Հայոց ժողովրդի տեսուն գործ մը։

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Նեռաս, աշխատակից «Հայ Հանրագիտարանի», կենսագրութիւնը տեսնել ՅԱՐԻՆԵԱՆԻ։

Գասապեան Նեռաս

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Նոսան, բժիշկ Ծիլսոնեցիներու մէջ։

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Ս. բժիշկ. ծնած է Սասուն 1906ին. նախնական կրթութիւնը ստացած է ծննդավայրի Սէն Թոմ ֆրանս. գպրոցը։ փոխադրուած է Գէյրութ և մամանակ մը գրաստած է առեւտրականութեամբ։ 1934ին առած է իր Permis de proficien Dentistը։ Աշխատելով հանգիստ յանախած է ֆրանս. Ֆաքիւլթէի վիրաբուժական հիւանդ. 1937ին կը սասանայ իր վիճականը։ 1937էն ի վեր հաստատուած է Բրազիլիան. Պաղ Բարբ, ի գործ կը դնէ իր մասնագիտութիւնը։ (Տես՝ պատգամ՝ «Միջանամեան Տարեցոյց» 1936)։

Տոքթ. Ս. Գասապեան

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Սարգիս, ծնած է Կեսարիա 1897ին։ Նախնական եւ երկրորդական կրթութիւնը ստացած է իր ծննդավայրին Միսիոնարական Հայրերու վարժարանը։ Պատերազմին պատճառաւ կը ստիպուի կիսատ ձգել իր ուսման շրջանը։ Այդ տարուան դրեթէ պ. Գասապեան կը մտնէ Քրիստոնեական բանակի ծառայութեան մէջ իբրեւ գնդապետ։

Կեսարիա քիչ ապրած է գնդավարութեամբ։ 1922ին ի վեր Պէյրութի մէջ կը գրաստի նոյն գործ։

1934ին Պուրսա հաստատի շրջանի հայութեան կողմէ կ՚ընտրուի քաղաքապետութեան անդամ, և մէջն է նոյն մարմնի մ՚ հայ անդամներէն։ (Տես՝ պատգամ Միջանամեան Տարեցոյց» 1936)։

Գասապեան Սարգիս

ԳԱՍԱՊԵԱՆ Սարգիս Մ. ծնած է Թարգիրդի մէջ, պատանեկութիւնը անցուցած է Ակնայ և շրջակայքի մէջ. նախ՝ ուսանող Ակնայ Նարեկեան վարժարանին մէջ յետոյ ուսուցիչ, գիտէր բոլոր հայերէնէ, թուրքերէնէ՝ յունարէն, իտալերէն. 43 տարի ուսուցչութիւն ըրած է թաղմատրէն՝ Ակնայ, Մուշեղեանի. Գոյոյ, Գանաբրամի, Գաբրիելեան, Թառատրի, Գրուտայի. Երզրումի եւ վերջապէս Գարաքիլիսի բարձրագոյն վարժարանին մէջ. ուր 17 տարի կը պաշտօնավարէ մինչեւ մահը 1907։

Գասապեան գրած և հրատարակած է «Տարազաբանութիւնն ու Դպրոցավարութիւնը». Ունի եւ անտիպ երկեր։ («Հանդէս Ամսօրեայ» Տարեցոյց» 1912 էջ 299)։

Նոքի անձնը կը կարծեմ Գասապեան Ս. Մ.ը. «Ակնցի» որ 1884-1903 հրատարակած է Տանկիրեն գասապրեր եւ բառագիրներ։

ԳԱՍԼԱՊԵԱՆ Սեռեմա, գեղասահոսական ընթացքի կը հեռանի նիւ. Եորքի մէջ՝ 1927թն Լոս Անճելէսի մէջ կը յարատեւէ իր ընթացքը։ Տե՛ս ՍԱՐԵԱՆ-ՍԱՐԵՐ։

ԳԱՍԼԱՊԵԱՆ Վիճեան, բժիշկ։ տե՛ս ՍԱՐԵԱՆ-ՍԱՐԵՐ։

ԳԱՍԼՐԱԼԵԱՆ Գր. Լի, նիւ. Եորքի The New History Society բնիկրատիկան] [գաղմանիզոպան հասարակարգուրեան մրցումին կը մասնակցի (50 տղայ 3266 մրցակիցներ)։ Հայ տղային յաջողուած մրցանակը կը չափի 1937թն. 1936թն ալ ինք յաղթած էր։

ԳԱՍՄԵԱՆ Ալֆիս, բժիշկ։ Հնան է Պրուսայի Մեծ Նորգիւղը։ Հեղուն Ազգային վարժարանը յաճախելէ հաց Պոլսոյ Հեղգրանոցը տեսած է, յետոյ հեռանած է Պոլսոյ Հայոց փաստի Քուրք Ջինաւորեանի վարժարանին, ուրկէ աւարտած՝ 1917թն։

Երբեք տարի Քուրք բանակին մէջ հասարակ վիրէ, կը հաստատուի Եւրոպա տեղեկանալու, որպէս կը հեռանայ Քուրքերէն, բ ա յ ց վիրէը հիւանդ բանակին հետ կը վերադառնայ Քուրքիա և 1922-ին վերջնականապէս Ճանաչուած ի՛նքնայ Տոքթ. Ալֆիս։ Գասմեան՝ և կը հաստատուի Վոտինա։ Տոքթ. Գասմեան մասնակցած է ազգային գործերու։ (Մանրաւոր՝ «Ուսուցիչ» էջ 314։ Իր հասցէն է՝ Dr. Azniv Kassemian, Vodina (Grèce)։

ԳԱՍՊԱՐՄԻՆԻ ֆամ Գասպարեանց, գեղեցիկ քրիստոնեան ֆուտպոլայինների և գուսանին։ Մինչ գոյի հաստատեցեալներն 90 հազար. հոգի՝ հարուածոյ 1900թն 16000 բն. ունէր, որոնց 600ը հայ էին, որոնց ունէին Ս. Աստուածածնին եկեղեցի և դպրոց մը։ Գասպարեանի ֆուտպոլայինների մէջ 900 ասուն հայ ֆոր։ Ընդ. պատերազմէն հաց քաղաքին և շրջակայքի մէջ 1926թն 3600 Հայեր հաստատուած են, ասոնց դպրոցի, եկեղեցի բաց է։

ԳԱՍՊԵԼ ֆամ Կասմա, գէ. Տիւրիկի, բն. հայ և Քուրք էին։ Հայերը 500. եկեղ. Ս. Աստուածածնին, դպրոցը՝ Մեսրոպեան։ Գիւղը յարբէը 20ի չափ ուխտաւորանոցներ կը գտնուին նշանաւորներն էին Եկեղեցասար և Ս. Հովհաննէս։

ԳԱՍՊԱՐ, իշխան Մոլդաւիոյ, 1618թն կը յիշուի, որուն ցնծը վերադարձած է Ս. Աստուածածնին եկեղեցին։ (Տեսնելու՝ «Ազգ.» Ց. էջ 192)։

ԳԱՍՊԱՐ, Դրանիցի, հասարակ գործոյ մէջ 1810թն։

ԳԱՍՊԱՐ եպ. մխիթարեան Միաբան Ս. Աստուածածնին վանքին, մեռաւ 1737թն։ Եղուսալէմ կ՚ապրէր 1748թն, 1756թն՝ Միաբան ասոնցմէ կ՚ընտրուի ու 1764թն եպիսկոպոս կը նշանակուի, կը վախճանի 1788թն։ (Տրամանեանցի՝ «Քարտ Ազգաս» Բ. էջ 400 եւ 486)։

ԳԱՍՊԱՐ, գրիչ նշանաւոր, Գասպար Սարգսի երէց գրչ։ Ուրիշ քաղաքներէ 1426թն. 1580թն Գասպար գրիչ գրչ։ Ի Ճէնովա (Միաբան)— 1593թն՝ Գասպար գրչ։, ան ասա Գեղարս բարեհաճեցեալ վրդ։

ԳԱՍՊԱՐ, սարգեան Սեբաստացի, Ցավեանեանց Գալատ Գ. Պոլսոյ պատրիարքի բացած դպրոցին վերակացու նշանած է, գրուածուած թէ՝ Ցավէ. Գալատէն և թէ Ցավեր նոյնան պատրիարքին։ Երբեմն սխալ կ՚երթայ և հոն կը վախճանի 1751թն, ան կը թաղուի Ս. Փրկչի վանքին մէջ վարագուրոց յարքին (տապանագիրը տե՛ս Ալպանեանի՝ «Միսգանի» էջ 61)։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Գէորգ, արէնագէտ, մեռ. Զէյթուն 1877թն։ Եղած է գասապարեան պաշտօնեայ։ Աշխատեցած է «Բիւզանդիոնի և ուրիշ թերթերու, ունի անոնց գործեր, կը մեռնի սարդարեանեան մէջ 1916թն։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Եղուարդ «Լեռնան Եղուարդ։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Եղարդիանց Լեռան. 1862թն կը հարգէ Շամախու Բարեկիր գէ.ի մասի հին ուխտաւորներն։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Հրաչ. 1937թն Հռոմի Քրիստոնեայ Երաժշտարանի գոլեջին մէջ յաջողեցաւ գէ մը ու սաց չատ յաջող ելոյթով։

Հրաչ Կիպրոսի խաղաղասէրներ երգեցողաց մէն է։ Վերջերս գոլեջին դրամատիկ պարդի սարքած է ֆոնոգրաֆներու իր արուեստը։ Տե՛ս ՍԱՐԵԱՆ-ՍԱՐԵՐ։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Հրանդ. Նահապետին հոգեւոր Հայ Սարգիսի. Գաղութագրքերու Լիկին Ճանաչեր քաղաքին մէջ («Նոր Օր» 1937)։

ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ Մելքոնէ Գեղարս Գ. Կարապետեան Զմմառի կարապետեանց. 1852—8. Ան Զմմառի վանքը կը լենցնէ և կը բարեշրջուի։ Տե՛ս Միխայիլ Գեղարս Գ. կրդ։

ԳԼՈՊԱՐԵԱՆ Յարութիւն, գեղագրած մեռած է-վերջերէ, ուր Մեսրոպեան դպրոցին մէջ կատարած է նախնական կրթութիւնը և յետոյ յաճախած Տարսոնի Ամերիկեան Գալէջը։ Ամերիկացիներու հաշիւներէն հոգ անցած է Պոլիս և աւարտած անգլուն Օտ. Համալսարանի գեղեցկագրական վիճակը Պոլսեանեան և ընդհ. պատերազմի յետոյ՝ ծառայած է թուրք բանակին որպէս գեղագրագրագր։ 1923ին Ամերիկա գացած և 1931ին Տիրոյթի մէջ մեռած է։ («Հ. Կոլեակ» 1931 եր 280)։

ԳԼՈՊԱՐԵԱՆ Յարութիւն, պատասխանատու խմբագիր Ուխտաւոր յօրինութիւններու։ Տրեբեան 1922—1929։

ԳԼՈՊԱՐԵԱՆ Յարութիւն պատ. անարգն խմբագիր 1922—3 Աթենքի Եկեղեցի տարեցներու։

ԳԼՈՊԱՐԵԱՆ Ցոնան, Ս. Դ. Հիշատակեան գրիչ, մեռած է 1867ին Բալուի Հովու գիւղը, ուր ուսացած է նախնական կրթութիւնը։ Իրեն վարդեա Հիւսն Պոլիս երթալով Հայերէն պատարագէն ներս կը մտնէ։ Հոն ստրկէն հատնելուն յետագային մը կը դառնայ։

1884 Ապրիլին Զմիւռնիա կ'անցնի, անկէ Ամերիկա երթալու համար։ Հայրենիքի կարօտը գինքը կրկին Պոլիս կը դարձնէ ուր Հիշատակութիւնը մեծ ծառայ ստացած էր։ Իրեն կը վիճակի Երուսաղէմ և Եգիպտոս երթալ կուսակցական մխիթարով։ 1891ի սկիզբը մէջտեղ Ամերիկա կը հասնի, կը հաստատուի Նիւ Եորք և Հիշատակեան մատենագիրի մը կիսը գնելու համար կ'ելլայ ու կը յաջողի։ 1894ին հայրենիք կը մեկնի և կ'ամուսնանայ։ 1897ին տաքը կը գնէ Հիշ. Կուս. Կեդրոնին ներս, Լոնտոն, ուր ամբողջ վերջ կարգ մը գործերու ճանաչանալէ հոգ կը մեկնի Գէյրուի աէրոբիատական գործով հայտնիր նպաստ գաղութի որպէս հոգեւոր հրեշտակը։ Անգործի ելլալով Գէյրուի մը քանի՝ կ'անցնի Կիպրոս, կը վարէ կուսակցական գործերը մինչև 1899 և յետոյ կրկին կ'երթայ Ամերիկա։ Հոն չորս տարի կ'ապրի ներսերու մէջ իրեն հիւան. անկէ ետեւ կրկին կուսակցական գործին կ'անցնի։ 1909ին Պոլիս կ'երթայ Ամերիկայի Հիշատակեան պատգամաւորի պաշտօնով։ 1912ին դարձեալ Ամերիկայ է. մինչը կ'ելլայ ուսանելու որպէս «Երիտասարդ Հայուհիներու Բարեգործութիւն» կը հիմնեն։ 1916ին ամէն գնով Կովկաս կ'երթայ իրեն պարտականաց գինուորը։ Ս. Դ. Հիշատակեան կամաւորական յարժամանը գրեթէ յանկարծ գաղութարարութեան վերջ կրկին Ամերիկա կը վերադառնայ և կը հաստատուի Փրովիդենսի մէջ և կը նուիրուի կուսակցական ազգասիրական գործ կրայ պանելով ինքզինքը։ («Ս. Դ. Հիշատակեան Տաւարեան» եր 163)։

ԳԼՈՊԱՐԵԱՆ Եսայի եպ. մեռած է Սիւրմա 1882-ին։ Աշխարհական անունով Հմայեակ Փիրուզեան, յետոյ եկեղեցական ոգիով առնելով կը կոչուի Տ. Եսայի Գասպարեան, հնութեան անգլուն յաւանանի Վարդանեան կրթարանին աւարտելու ընթացքին, ուր կրթարանի գրատարանները գրաւելու վրայ դրդում իր կոչումը եկեղեցական ծառայութեան մարդին մէջ մանելու։ Հոգեւոր աւարտած դարձ՝ մտաւ անգլուն Ամերիկեան գոյնը, ուսանելու քարտուղար՝ անցաւ Արմաշու դպրեվանքը ուր կրնց Օրմանեանի, Դուրեանի և Գալշեանի ազգեցութիւնը։ Ձեռնադրուելէ ետքը գրեց իր աւարտական թեզը Սարգսեանի Առաքելոց խմբագրութեան վրայ և ստացաւ վարդապետական աստիճան։

Եսայի եպ. Գասպարեան

Ամենէն առաջ իր աստիճանական փոխանցը պաշտօնի կոչուեցաւ Մերձի Առաքելի քեմին կոչմէ։ Յետոյ վարեց Առաքելի աստիճանութիւնը։ Ժամանակ մը պաշտօնավարեց Հալէպի մէջ։ 1912ին Եսայի Ս. վրդ. գանգնելու համար իր ուսման ծարաւը Ամերիկա կը մեկնի և իր ուսանող Փիլադելֆիոյի Եպիսկոպոսական Աստուածաբանական Ճեմարանը կը մտնէ, որուն ընթացքը կ'աւարտէ և կը ստանայ Աստուածաբանութեան ոսկեղէն։ Ապրելեան կոչուեցաւ Պոսթոնի Հովուութեան պաշտօնին։ 1930ին Անթիլիասի Դպրեվանքի վերատեսուչ կարգուեցաւ՝ հոն մեկնելու, ուր յոյժ ազդակոր եղաւ իր ներկայութիւնը։ Դպրոցը ծաղկեցաւ և բարգաւաճեցաւ։ Ի նշան գնահատութեան գոյգ

կոմիտեի անդամ, յետոյ պատասխանատու Արքեպիսկոպոս Հինգ տարուան անխնդիր ծառայութենէ յետոյ, երբ Արքեպիսկոպոսը զգաց որ տարեցութեան վիճակը չի նեղեր իրեն Ազգ. Ընդհանրական մէջ. որոշեց Պատրիարքն գտնուոյ իր ծերունեպարտ ծնողաց մօտ. Սակայն վերադառնալէ առաջ փոփոխեցաւ ուխտի երդմամբ եպ. Հայրապետեան, ուր յանձնարարեալ եղաւ. 1935ի աշնան և թաղուեցաւ մեծ շքով. (տե՛ս Կոյսակ» 1935 եր 1181, տե՛ս եր. «Սիոն» 1935 եր 392 եւն.)։

ԳԱՐԱՊԵԹԵԱՆ Պաղտասար ա. Ջարուշեանց Պաղտասար ամիրա։

ԳԱՐԱՊԵԹԵԱՆ Զուրաբ. Պատրիարքարանի հնա Թէրեանի մէջ գրագրութիւն մը կը բռնէր։

ԳԱՐԱՊԵԹԵԱՆ Սարգիս. եպ. Նուրիսիոյի ժէ դարու. վերջին հեռուն հեռաւ, 1690ին Կարսոյի Հայոց թեմուան հասարակութիւնն մը կազմած էր։

ԳԱՍՊԱՐՅԻԼԵԱՆ Սեվանի. հնաւ Տրապիզոն, ազգ. Վիճակաց Մ. Ռափայէլեան վարժարանի. 1935—32 կը մանէ Փարիզի (Բոսֆոր) համալսարանը։ ուսանելու գեղագրութիւնն կը սորվեցնոյ 1932ին և յետ պակասաւոր քննութեան մաս կը մանէ գարձեալ սորվելու մէջ։ Տե՛ս Փարմանեանցիան Հ. Ուրիսակս։

ԳԱՎԱՌ, գիւղ. Կիւրինի, Հայերը 15 տուն էին, ունէին վարժարան։ Տե՛ս Սարը գաւառ։

ԳԱՎԱՌԱ գիւղ. Ճուանտամանի, ուր հին հայ գաղութի մը գոյութիւն ունեցած է 1737ին ի վեր. տասնեակ ծխականի և դպրոցի. Մեկանիկէն ու Տէրէ Ազամէն Դավայու կ'երթային քարանայլ մշակութիւն և գրամի կատարելու։ 1912ին երբ Դավրան Գուլիսարանէն գրաւուեցաւ՝ Հայերը 1912ին ձիգ. մը չմնացին զոր յետոյ Ռուսերը տարին Հայոց Եռանքն։

Երբ Բիւրանոյ Հայերը 1921ին Դավրայ կը գաղթեն 30—40 հայ ընտանիքներ կը հաստատուին քաղաքին մէջ։ Իրմէրի ապրուստն հաց 1922ին, գաղութը կը բազմանայ 100 ամուսնոներով։ Ունին թաղականութիւն և ազգային կազմակերպութիւններ. քարանայլ դպրոց և ծծեղեցի։ Հայերը ընդհանրապէս ծխատերերի գործով կը զբաղին։ Կան 45 բազմաբնակ և 25 ֆամիլիկ Հայեր իրենց պատասխանով և վարպետներով։

ԳԱՎԱՌԱՆԵԱՆ Օր. Կիւրեղ. Իրմէրցի, յայտնի գաղանագիտուկ, ուսած է Մանչէսթրի Գոլեն ալ Միւզիէի մէջ։ Անցրանիկ հաստատանդէսը տուած է 1926ին։

ԳԱՎԱՌԱՆԵԱՆ Տոքթ. Զարուհի. հնաւ Սատրաբ, բժշկութիւնը ուսած Ամերիկա։ Առաջին հայ բժշկուհին եղած է Տոքթ. Օրթէլիա Գասապեանի հետ (տես) Թուրքիոյ մէջ։ Կը գործէ Գարսոյ մէջ։

ԳԱՎԱՌԱՆԵԱՆ Տոքթ. Սիրարի. հնաւ Սատրաբ. հայր Տոքթ. Զարուհիի, բժշկութիւնը ուսած Ամերիկա։ Երբեմն տարիներ բժիշկ Սատրաբի մէջ։ Ներամանութեան ատենապետ և դատ. Տեղին Հայրենեաց վարժարանի. գասախօսած է երբեմն տարիներ նոյն վարժարանին մէջ բնագիտութիւն։ Տե՛ս ՅԱՐԵՆԱՆԸ։

ԳԱՎԱՌԱՆԵԱՆ Վանան. գեղագրի, հնաւ է Սատրաբ 1874ին. երբեմն տարի հասակին Ամերիկա կ'երթար և 1902ին գեղագրութիւնն շինարարը կ'ուսանի. ունեցած է իր սեփական գեղարուեստը և կիրառեցնելու գաղարի Զարմանասնելու գրագրի ուսուցչութիւն տրած է։ Արքասով կը վախճանի 1937 Մարտ 28ին։

ԳԱՎԱՌԵՆ Ռուբեն. երաժշտագէտ, 1937ին իր սիմֆոնի հետ կը սկսի հանդիսանալ։

ԳԱՎԱՌԵՆ Գարեգին. քանարանագէտ, երբեմն տարիներ ուսուցիչ և տեսուչ եղած է Գոյսոյ Ազգային վարժարաններու մէջ. հանգիստ գասագրքերու։ Վախճանած է 1923 Նոյ. 29ին։ Իր սիմֆոնը Ազգանի մեռած է յաջորդ տարին։

ԳԱՎԱՌԵՆ Գեղամ. եր. Գոլիս, որդի Գարեգինի, տեսչին եղած է Հայաքիոյ հեղգրանական վարժարանին 1917—22, 1923։ Վերջինս երբեմն Բարիզի Ponts et Chaussées։

ԳԱՎԱՌԵՆ Նազիպ, նշանաւոր հարստարարագէտ, 1910ին Թարգմանչի (Ֆ. Գոլիս) մէջ կը մեռնի։

ԳԱՎՈՒԴԵՆ Ամոն, եր. Բիրա, մասնակցած է Ֆրանսական օդերայի խումբին. յետոյ Մարքիոյ օդերայինս։

ԳԱՎՈՒԴԵՆ Օր. Ասպիկ. ա. ՅԱՐԵՆԱՆԸ։

ԳԱՎՈՒԴԵՆ Օր. Ալիս, գեղատի նշանաւոր դարուկի, Փարիզարանի և Պարանիոյ մէջ կատարած դարանական Քառանիէ տարիս. գեղանարուած է 1932ին. 1933ին Լոնտոնի «Ալիսյոյ-Թիէթրա մեծ թատրոնին նեղիսարարութեան կատարուած էր մասնակցել բարեկամական և ազգանական դարերով և փայլուն յաջողութիւն մը գտած։ Անցեալին քիչ քիչը մեծ գովեստով գրաւուած են («Ամսագիր» 1932 թ. 1-2. «Սեռանի եր. Ասանիս» 1934 եր 66-Ֆ)։

ԳԱՏԱԿԵՆԱՆ գգ. Դամիրի՝ Վարանյասանի մէջ. յիշատակ Վարուշանի։

ԳԱՏԸ ՓէՏՕՆ տե՛ս Իրանզարդ։

ԳԱՏԻԼԷ, տպագրական գգ. Աբրահամ Ալիք և Սուտ գրի մէջ։

ԳԱՐԲ-ԱՄԻԴ ա. Տիգրանակերտ։

ԳԱՐԵԳԻՆԵԱՆ, յեր. Մինասեանց Գեղարքունի գրի Արեգունի վիճակին մէջ։

ԳԱՐԱԳԱՆՔ, գիւղ. Աշտարակայ Բագրեւանդ գաւ.ի մէջ, 1877թին 30 և 1882թին 10 տուն Հայ բն. ունէր։

ԳԱՐԱԳԱՐԻՍ (Սեւ Դուռն), լիճ և նոյն անունը կրող գիւղի։

ԳԱՐԱԳԱԼԷ կամ Զաղկոտ. գիւղ. և բերդատեղի Ճոճոտաց գաւ.ի, ուտերակ և անրնակ։ Տե՛ս Ղարագալ։

ԳԱՐԱԳԱԼՈՒ կամ Դարանաճիլի գիւղ. Զանգեզուրի. ունի 1800 Հայ և 300 ազգագրի բնակիչ։

ԳԱՐԱԳԱՆՍԱ (Սեւ տոր), տպագրարանի գիւղ Վայոց-ձոր գաւ.ի Մատեղը կան հայկական եկեղեցիներու Մատուռներ։

ԳԱՐԱԳԱՆՍԱ, տոր Մխենոց Մղուկ գաւ.ի մէջ։

ԳԱՐԱԳԱՆՍԿԱՆ, հայաբնակ երկու գիւղեր Վարի Կեղրի մէջ. ուր տեսարան քարեր կան։

ԳԱՐԱԳԱՆ կամ ԳԱՐԱԳԱՆՑԱՆ։

ԳԱՐԱԳԱՆՑԱՆ Գրիգոր, գրագրաբանասէր, ծնած է Թրեբիզի (Տրապիզոն) 1876թին։ Իր ծննդավայրին մէջ եղած է Թաղ. Քարուրջի անգամ եւ ունեցած է ազգ. գրագունէութիւն։ 1923թին ի վեր Հաստատուած է Փարիզ և անդամագրած ազգանուն մարմիններու՝ գրեթե դեր ստանձնելով։ Փարիզի մէջ ունի Քէլեթիի գրատարան մը և մանրիմացութիւնի վարմատուն։

ԳԱՐԱԳԱՆ Եռանուն, գեղարուեստագէտ։ Ծնած 1869-թին, եղած է Տաճկահայ բեմի ամենաարդարուն ասուլերէն մին։ 1864—5թին երբ Արեւելեան Թատրոնը Սրապիոն Հէլքիմեանի վարչութեան ներքեւ էր Երուանդի հացիս. 16 տարեկան իր ելոյթն կը կատարէ Մեծն Տղան ազգերգութեան մէջ Այնքան սիրելի դերով։

Ցանկը Վարդանեանի թեկնածութեամբ էր որ Երուանդի, թիւրեւ և իր կրտսեր քոյրը Վերգինէ բեմին կը նուիրուին հաստատութեամբ իրենց եղեռնեալ։

Երբ Վարդանեան կը վարէր Թատերախումբ մը որ կը գործէր Կեղրի Փաշայի և Սկիւտարի Թատրոններու մէջ. Դարագաշ քոյրերը կը մասնակցին և կրկնոր տեսն կը յարուցանեն իրրեւ յաջողակ երգիչ. տարբերը ամբ խանդրին։ Երուանդի բացի իր արտասանութ գեղեցկութենէն ունէր եւ քնքոյշ ձայն մը. որուն շնորհիւ մասնակցած է նաև Ս. Գէնիսեանի գուսանեկրգութիւններու Այլեւ ան քաղաքներ ալ գնացած է, թիւրեւ Էսքիշէ (1878). Թէքիրտաղ (1880). Դանկիրէ (1885 եւ 1888), թէ՛ գուսանեկրգութիւնով և թէ արտասանելու մասնակցելով և ամենուրեք գտնելով խանդաղատ ընդունելութիւն։

Այդ թատերախումբն ետք տասնեակ մը տարի ասպարէզէն կը քաշուի՝ տասնեակութեան մէջ վայելելով իր չտեսած գործիքներուն և բեմական յաջողութիւնց արտասանելու յուշը. որ գեղարուեստի վայելքն է արուեստագէտին։

Վերադառնալով Թիֆլիս՝ կ'ամուսնանայ Աբգարեանի Երգեցնարարուհի Աղնիքարեանը իշխանին հետ. որ անոր ասպանդին գեղեցկագոյն մէն էր իր հասուն տարիքին մէջ՝ և վերջը մը արեւելեան գեղեցկութիւնով, որով ամուսնած էր Գոյատեսյ արուեստագիտուհին։ (Ս. Դաւթեան՝ «Նաւարդ» Գ. տարի, եր 381, ակս Ն. Թեոդիկ՝ «Ամ. Տար.» եր 181)։

ԳԱՐԱԳԱՆՑԱՆ Թոփնաս, ս. Սուրբ Մեռան։

ԳԱՐԱԳԱՆՑԱՆ Կարապետ. Ծն. Արեւելագրեայ (Վասպուր) 1840 Հոկտեմբեր Հայրը Փերքէ՝ Կարինցի էր, և ամուսնացած՝ Օր. Թաղուհի Եղբիրի հետ, յետոյ Պոլիս անցնելով՝ քառասուն տարի իրր գործակատար ծառայած է փոստարանի վերատեսչ Ճանաչ Զէլէպի Տիւրի. Ելիսի ուսումնասէր՝ խնամ. ապ կրթութիւն կու տայ իր զաւակաց, որոնցմէ Կարապետ մինչեւ 13 տարու՝ Հայ և տարբ լեզուներ կ'ուսանի Համազասեան Ճեմարանի մասնաշենքի մոտ. և 1853թին՝ տասնից և Մեկուսի պէյ Տիւրի պաշտպանութեամբ կը դրուի Բարեգ Մուրատեան վարժարան ուր արտասանելու ընդունակութիւն ցոյց կու տայ ֆրանս. և անգլ. լեզուաց, դասընկեր ունենալով Մեկ. Փարիսեանը, Ճանկ. Մատեանն ու Պետր. Գէրէտէնեանը, որոնց իրեն պէս երկար տասն Օտ. Հիմ. Նախարարութեան մէջ բարձր պաշտօններ պիտի վարէին ապա, և Թուրքիոյ քաղաքական վարչը բարձրացնելու պիտի նպաստէին։ Դարագաշ դպրոցին մէջ կը խառնուի վարիչներու մէջն. Հայազգի ամենամայրութեան, կոչնակցելով և. Դարբիկ Այվազովսկի՝ ընդդեմ նոր անարդն Հ. Ռ. Բրեանցի։ Եկեղեցական իրենուն մը արտասանած կրակոտ հատուածը կը կարդարդէ գասագրաց և 1855թին կը համբուրեն կը գտնուի ծննդավայր. մինչ խանդաղատ երեք վարդապետաց յուզի կ'ինքնաբերն գնդի Ռուսիա. ապ տարիս ինքը գասաւորեալ Այվազովսկի կ'ուզէ բռնել յանդիմանագիր մը։ Պոլիս՝ իր անկաց ուսումնասիրութեան ապացոյցը կու տայ՝ անձանձիր խնդրանքներով ապահովելով իրեն յեղուագիտ ուսուցիչներ. և մեծ գտնուելութիւն իր պաշտպանները. ուսիւնեան մասնաւոր գասերու կը տեսի կարդալ բարեկիրթներու. ասունները. վասասին ալ յատկացնելով ինքնապարգեւատ. կը չտարբերուի բանասիրութեամբ, մխիթարեանի քաղ. անուանագիտութեամբ, և ալ անենալու երկու. հիւանդու մէջ հաստատ ձիրքերով ի յայտ կու գայ Տարուն 16 տարու՝ վայելելով իր յաստ գործիներուն և բեմական յաջողութեանց արտասանելու յուշը. որ գեղարուեստի վայելքն է արուեստագէտին։

Վերադառնալով Թիֆլիս՝ կ'ամուսնանայ Աբգարեանի Երգեցնարարուհի Աղնիքարեանը իշխանին հետ. որ անոր ասպանդին գեղեցկագոյն մէն էր իր հասուն տարիքին մէջ՝ և վերջը մը արեւելեան գեղեցկութիւնով, որով ամուսնած էր Գոյատեսյ արուեստագիտուհին։ (Ս. Դաւթեան՝ «Նաւարդ» Գ. տարի, եր 381, ակս Ն. Թեոդիկ՝ «Ամ. Տար.» եր 181)։

ԳԱՐԱԳԱՆՑԱՆ Թոփնաս, ս. Սուրբ Մեռան։

ԳԱՐԱԳԱՆՑԱՆ Կարապետ. Ծն. Արեւելագրեայ (Վասպուր) 1840 Հոկտեմբեր Հայրը Փերքէ՝ Կարինցի էր, և ամուսնացած՝ Օր. Թաղուհի Եղբիրի հետ, յետոյ Պոլիս անցնելով՝ քառասուն տարի իրր գործակատար ծառայած է փոստարանի վերատեսչ Ճանաչ Զէլէպի Տիւրի. Ելիսի ուսումնասէր՝ խնամ. ապ կրթութիւն կու տայ իր զաւակաց, որոնցմէ Կարապետ մինչեւ 13 տարու՝ Հայ և տարբ լեզուներ կ'ուսանի Համազասեան Ճեմարանի մասնաշենքի մոտ. և 1853թին՝ տասնից և Մեկուսի պէյ Տիւրի պաշտպանութեամբ կը դրուի Բարեգ Մուրատեան վարժարան ուր արտասանելու ընդունակութիւն ցոյց կու տայ ֆրանս. և անգլ. լեզուաց, դասընկեր ունենալով Մեկ. Փարիսեանը, Ճանկ. Մատեանն ու Պետր. Գէրէտէնեանը, որոնց իրեն պէս երկար տասն Օտ. Հիմ. Նախարարութեան մէջ բարձր պաշտօններ պիտի վարէին ապա, և Թուրքիոյ քաղաքական վարչը բարձրացնելու պիտի նպաստէին։ Դարագաշ դպրոցին մէջ կը խառնուի վարիչներու մէջն. Հայազգի ամենամայրութեան, կոչնակցելով և. Դարբիկ Այվազովսկի՝ ընդդեմ նոր անարդն Հ. Ռ. Բրեանցի։ Եկեղեցական իրենուն մը արտասանած կրակոտ հատուածը կը կարդարդէ գասագրաց և 1855թին կը համբուրեն կը գտնուի ծննդավայր. մինչ խանդաղատ երեք վարդապետաց յուզի կ'ինքնաբերն գնդի Ռուսիա. ապ տարիս ինքը գասաւորեալ Այվազովսկի կ'ուզէ բռնել յանդիմանագիր մը։ Պոլիս՝ իր անկաց ուսումնասիրութեան ապացոյցը կու տայ՝ անձանձիր խնդրանքներով ապահովելով իրեն յեղուագիտ ուսուցիչներ. և մեծ գտնուելութիւն իր պաշտպանները. ուսիւնեան մասնաւոր գասերու կը տեսի կարդալ բարեկիրթներու. ասունները. վասասին ալ յատկացնելով ինքնապարգեւատ. կը չտարբերուի բանասիրութեամբ, մխիթարեանի քաղ. անուանագիտութեամբ, և ալ անենալու երկու. հիւանդու մէջ հաստատ ձիրքերով ի յայտ կու գայ Տարուն 16 տարու՝

եր կարդամ Բ. Հայուսանոց Զրմ. Նախարարութեան գարուն հասարակաց Արքունի 61ին իր անձ. քարտուղար՝ եր մանէ նոյն նախարարութեան գարուն հասարակաց Արքունի 61ին իր անձն. քարտուղար՝ եր մանէ նոյն նախարար ս. Թ ա ն բնակ. քնիկ գիրս. Ուրեք մարդիկին քով որ գրին նեամ էր Գայիս՝ գառաջինն սամ. կառավարութեան կանոնաւոր պիտանի կոգմիկս. (Կրասարանում Մեծ-Եղարդաս Նուսաս փայլուն). Այդ գեղեցիկ ուշխատութեան մէջ երբեմնապէս հայ սիրեանքը կարեւոր բաներն մը կ'ունենայ, և գարձեալ գեր մը եր կարդամ այն երիտասարդ բանաստեղծութեանց մէջ...։

Գարագաշեան Կարապետ

Գ. Գարագաշ, յաջողութիւն ունեցաւ բերելէ և յաջող ապրիլ արդիւնաւորապէս պաշտօնավարելէ վերջ՝ հարեւն կ'անցնի Զրմ. Նախարարութիւն կարգուելով գեռ նեղքին փոխառութեանց մասնաբաժանման տարին. կազմուած 1901ին 5 անգամ գարուն հայուսանոցութեան ցիւանին 69ին, յանձնարարութեամբ Եղարդաս Այլ փայլուն, Զրմ. Նիր. Սասրդ փայլս կ'անուանէ զինք ապէս նախարարութեան գիրս.ի բնակ. քարտուղար և գեռ՝ Զրմ. բանաստեղծութեանց գիւանի. Գարագաշ անդամն էր 1871ին, և ապէս վիճակին մէջ եր.երբ 2 տարի վերջ՝ Եղարդաս Նէրսէս Փայլուն նոյն տարին կնքած և Բարիզ հրատարակ հանուած փոխառութեան ամրագանքին և գանձային մասնաբաժնոց (Bons de Trésor) անվանեալ Ազգայն հանձնանք՝ երեքիս կ'ենթարկուի ամեն տարեցաւ իր գործոն, Գարագաշ եր ներկայացնէ Զրմ. բարենորոգման երաշխիս-յուշագիր մը՝ Գանք Օթոմանը վերածելու գեղեցիկ գրամատան մը։

Գարագաշ Զրմանան Նախարարութեան մէջ մինչ գնահատուած պաշտօնատար մը կ'ելլար 96ին եր բարձրանայ Հայուսանոցութեան Ատենի անդամութեան Ունէր «Մեյլա Մանիֆա» տարեգիրն. 1900ին փոխատեղուեր՝ Հանգրուան եր կոչուի Մեսաս. 21 Նոյ. 1902. Իր փայլուն գրիչով պատեալ ուրիշ տեղ մը գրական ոչխարին մէջ։ Գերագանց եր մանաւանդ գիրս. յեղուաս բուան ազգ բարեկիրթ վիճարանութեանց մէջ, Իրր քաղ. Զրմարգէս ու Գրանարգէս՝ իր կարգութիւններեր լրագրութիւնմէ ոչ ի յայտ բերած է. 17 Մարդ 1887-5 Մայիս 1888 մինչեր խմբագրեալ «Gazette Économique et Financière» լրագրեալ 51 թիւ. ուր կ'գառարարեր R—10 գար ասալ ազգով Romuald Բենիկեանան ասրդին արդիւնաւորը գրալ երեւցած է հանուրիւ թերթերու մէջ։ Ինքնաշխատութեամբ ուսած էր գերմաներէն ոչ՝ գրած բանաստեղծութեան գերթաստեղծեր հայացնելու համար։ Ինքնագիր գերթաստեղծերէն գառ՝ գառարած է սոյր հեղինակներէ բարդութիւն. թարգմանութիւներ ուր գրացուած, հայրեն, հարազատութիւն և յեղուական նրբութիւն հաստատագէ՝ կը փարի և գրա ապա հրատարակած է ասեանին գրքերեր, յանուն բնագրոց գեր.յանգիմանութեամբ— «Գանի մը թարգմանութիւնք ի գաղիերենէ» 1879, «Մագիստրոս ասարդի գերթագոյ» II. և Բ. 1870-80, «Հայրենիք թարգմանութիւնք յատարդի գերթագոյ» 1886, «Հայրենիք թարգմ. ի գաղղիական գերթագոյ» 1887։ Նախասիրած հեղինակներն էին Տանգ. Լուիկ Գարրէր. Լէարարդ. Ռէկնան. Համարթին, Հիւգո. Ս. Գարդիլ. Ս. Բրիւսաթ հեղինակներէ յանուն Ռուսանեան Թարգուրդին, զի մեծ բարեկամ էր երթաստեղծ՝ ուրան մասին հրատարակ. ոչ ասարդասաստ է, 1885ին ասանեանեալ Բանիկեանի Ս. Ասարդաց վարդապետի գարդ. հանդէսին։ Այդ մասը ասուած է նոյն ասրդին գառ ասարդով։ Իր կարեւոր գործը դիտի մնայ վերաբերութիւնը Բերայի Կարապետ Հայրց Ս. Գր. Հանասարդի վարդապետի՝ զոր յեռեի ոչ վերանեց ու ցամ գասրդուրաց վրան, (Հերու 1925 ամրան փոփոխած՝ Մեյլի փոխարարութեան հրամանաւ)։ Նկարագրալ խիզախ ու նախանձաւորի, յարգալ, գաղմանիրդալ ու մեր, ոչ չասալ յան մասանարար և մամանասանց, թեյլեր կ'ելլան արդէն իրեն գէս անելոյանարներէն յասանր «Բազմավէպ» 1936 եր 301. ակս նաեւ «Մասիկ» 1903 եր 460, Թեւդիկ՝ 1926, եր 673)։

ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ ՀԱՅԿ, խմբագիր, հեղինակ, գիրասան, ծնած է Թէհրան 1893ին, ուր Հոսի գաղեցին մէջ սասրած է իր կրթութիւնը և յետոյ ինքնուսութեամբ և ինքնաշխատութեամբ զարգացած է։ Բացի մայրենի լեզուէն գիտէ գարսերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն և որոշ չափով ռուսերէն ու թուրքերէն։

Շուրջ 8 տարի Գարսից գեղասիրան պաշտօնեայ եղած է գինուորական վիճարանութիւններու մէջ։

երգեցողութեան դասատուած է նոյնպէս Անկիւրիայի շինիչներու Իմրիչիոյ, Օրիորմանի գրամատանց և ուրիշ հերոգոների հասատասուքեանց մէջ։ Տիրապետելով ֆրանսերէնի՝ այդ լեզուն գասատուանգած է բազմաթիւ հայ և այլազգի աշակերտներու։ Նոյնպէս Քէհրանի Հայկազեան սաներ։

Հայկ Գարագաշ

Մանուկ հասակէն սիրուհար եղած է բեմին և գրականութեան, 1910էն սկսած մինչև թեղացած է Քէհրանի հայ բեմին վրայ, իրեն վարպետ ունենալով Մանուէլեան, Աբելեան, Տիկին Միրանոյշ, Արմենեան, Իփէկեան բեմի վարպետները, որոնք յանախակի և երբեմն ալ եկեր են Իրանի մայրաքաղաքը։

Քէհրանի մէջ կիսնած է Թատերական Միութիւն մը, որը չորս երեք տարի պահած է իր գոյութիւնը։

Հ. Գարագաշ գրական յօդուածներով և թարգմանութիւններով յանախ երևցած է տեղական թերթերու մէջ։ Շատ մը թատերգութիւններ թարգմանած է, որոնք խաղացուած են Քէհրանի մէջ և շրջակայքը։

Խմբագրած է «Բարոյ» գաւեշտաթերթը 1920-էն սկսած և գաղարէ մը հետը երկին սկսած է վերակազմակիչ։ 1927—1930 կառավարած է Գարակեանայ Տարեցոյցը։ և 1930էն սկսած՝ խմբագրած է «Վերածնունդ» շաբաթաթերթը, «Բարոյ» յաւելուածով։

Հ. Գարագաշ իր դրչ գիրը ունեցած է գարեկան թատրոնի գործունէին մէջ։ Մերթ մինակ, մերթ ա՛նէ գարեկի բարեկամի ընկերակցութեամբ թարգմանած է ու խաղացած է գարեկներ բիեսներ, ինչպէս՝ նաև Բաղդասար Ալբարը, Կնճղանի Մեռելները հասկն։

Հայկ Գարագաշ գրեթէ մինչև եղած է հասարակական մարմիններու, ինչպէս և նախկին ընկերութիւններու մէջ։ Անցեալին մէջ Քէհրանի Հայոց Համայնական Խորհուրդի նախագահ եղած է և այդ պաշտօնը շատ ատեն վարած է։

Գեղարուեստական յարաբերութիւններու և մշակութային քաղաքներէն եղած է ինք անձամբ և իր մասնակցով։ Իր հասցէն է՝ Hāig Karakach Téh'ran (Iran)։

ԳԱՐԱՊԵԱՆ Օր. Մարի Լուիզ երգչուհի, ծնած Անանուանքով (Պոլիս) ու ուսանած Ամերիկեան Ազգիանց Քոլէճի ուսուցմանան յրջանը, Օր. Մարի Լուիզ Գարագաշ երգի գասակը սուած է Սուքանոֆէն, Մարսելիէն և Գարարիքսէն։ Այս վերջինէն կազմակերպած երգչախումբին քանի մը տարի սուսէ, իրեն մենակցող մասնակցելով, յաջողութեամբ երգած է այն սահնուսայ անգլիական գեղարուեստին, Լոյսի Գարդի յարիսան երգերը, մենակէ գեղասասուելով։

Անցեալ տարի Մանէքրս Գարագէլիի և տեղական սասար ուժերու կողմէ բեմադրուած Բրաֆիսարս օրերային մէջ։ Օր. Մարի Լուիզ Գարագաշ յայտնութիւն մը եղաւ Գամերիկացագրգռիչ գեղասարեն գերին մէջ։ Երեսուն բերելով soprano lirique քաղցր ձայն մը և բեմական արուեստի գեղասասելի յատկութիւններ։ Հայ յրջանակները գայն ճանչցան Եգրանական/Երգչախումբի 1934 Մայիս 18ի երգահանդէսին։ Անկէ վերջ անցաւ Սոֆիա ուր երգահանդէս մը տուաւ։ Անկէ վերջ մեկնեցաւ Պիլսեռ, ուր երգի անուանի ուսուցչի մը Գիքէլիի Օր. Մարի Լուիզ Գարագաշ ձեռքին տակ կատարելագործեց իր արուեստը, բեմի արուեստագիտուհի գասակաւոր համար։ 1935էն երգած է Պիլսենի մէջ։ («Հիշ. Տար.» էջ 351)։

ԳԱՐԱՊԵԱՆՑ Օր. Մարիա, գաւառը պ. և Տիկ. Համազասպայ Ա. Գարագաշեանի. Սիւնիքէն Հայ Սգաւէն յրջանաւարտ եղաւ յաջողութեամբ։ Օր. Գարագաշեան Միացեալ Նահանգաց պատմութեան մասին իր ունեցած հմտութեանը համար «Մարգարէներ մեռելներին արմանացաւ։ Օր. Գարագաշեան իր գաղարի քերթին խմբագրագրեալը եղած է, և յաջողած է քերթը իր բարձր մակարդակին վրայ պահել։ «Հ. Կոչնակ» 1931 էջ 921)։

ԳԱՐԱՊԵԱՆՑ Հ. Մատաթիա (Ալեսոն). հարիւրամեայ պատմագէտ, բանաստեղծ, Վիեննայի Միխիթարեան Միաբան, ծնած է 1818 Փետր. 11ին ի Ն. Պոլիս՝ Գարագաշեանի ծնողքէ։ 1832էն Վիեննա կը գրկուի, ուր ուսման յրջանը կատարելէ ետք 1840էն քահանայ կը ձեռնադրուի Վանքին մէջ,

Իր դիր պաշտոնները վարեցի մինչ՝ 1856ին Պոլիս վերադարձաւ և ես կրօնական հիմնարկութիւնքն 1883ին Պոլսոյ Հասարակի մէջ թարգմանութեանց հանձնաժողովոյն ես սահմանեցի, ես գրասենեակ Պէյեանցի և ուրիշ վարժարանները մէջ։ Պարբերականքի յաճախ մը թերթերու։ Վերջապէս ամէն ինչ կատարելի իր անդրանիկ գործը «Բառգիրք նոր գրական պատմութեան» (1881)։ Իր դրուն գործոցն է «Գիտնական պատմութիւն Հայոց» մ հատոր գրեց, 1903 Նոյեմբեր 26ին ես մեռանի Պոլսոյ մէջ։

Գարագաշեան Մատթէոս վրդ. ազգով Բոլանցի վերջ իր մկրտութեան անունը տուաւ վերջապէս, ու գրիչերը կրնայ ստանալ Գեղան Մատթէոս Գարագաշ անունով։

Իր գործերն են.

1. «Պրուսիոս հարատևութեան» տպ. Վենետիկ. էջ ԺԴ+308։

2. «Նիկոլայիր Ռուսանց» տպ. Վենետիկ 1845. էջ 360։

3. «Մկրտչանց Տրամաբանութեան», տպ. Պոլիս. 1854, էջ ԺԴ+304։

4. «Հոմանուն պատմութիւն փիլիսոփայութեան», տպ. Պոլիս 1868 էջ 76։

5. «Հոմանուն փիլիսոփայութիւն», տպ. Պոլիս 1868. էջ 104։

6. «Գանձեր քաղաքագիտութեան». տպ. Պոլիս 1868, էջ 128։

7. «Գիրքերանոցի յուշատետր.» տպ. 1861. էջ 35։

8. «Գրքութիւն հայերէն քերականութեան», տպ. 1864, էջ 114։

9. «Գրութիւն կամ նոր քերականութիւն հայերէն», տպ. 1862, էջ 13+ԺԴ+228 (ինչ աշխատութեան արժանացած)։

10. «Գրիչեանցի Գիրքերանութիւն հայ լեզուի», տպ. 1870. էջ 256 (առանց անգամ տպուած)։

11. «Բառացի Գրաբ. Գիրքերանութեան Հայկ. լեզուի», տպ. 1870, էջ 104 (երեք անգամ տպուած)։

12. «Հոմանուն նոր Գիրքերանութիւն» տպ. 1865. էջ 90 (14 անգամ տպուած)։

13. «Մկրտչանց հայերէն քերականութեան», տպ. 1878. էջ 79 (երկու անգամ տպուած)։

14. «Աշխարհաբար քերականութիւն», տպ. 1885, էջ 182 (երեք անգամ տպուած)։

15. «Աշխարհագրութիւն համառօտ քաղաքագիտութեան» տպ. 1866, էջ 123։

16. «Աշխարհագրութիւն քաղաքագիտութեան», տպ. 1872. էջ 131։

17. «Աշխարհագրութիւն ուսումնական» տպ. 1872. էջ 120 (երեք անգամ տպուած)։

18. «Աշխարհագրութիւն քաղաքագիտութեան», վերջին փոփոխութեանց համեմատ, տպ. 1880, էջ 142։

Մատթէոս Գարագաշ

19. «Աշխարհագրութիւն բնական», էջ 100։

20. «Հ ա մ ա ռ ա տ ա ր. Ս. Գրոց», տպուած 1873, էջ 151 (7 անգամ տպուած)։

21. «Փոքրիկ քարտուղար» տպ. 1872. էջ 312 (3 անգամ տպուած)։

22. «Գարգիսիրէն քերականութիւն բառ Ս. Լեզուաց ֆիլ». տպ. 18/1, 615 էջ (3 անգամ տպուած)։

23. «Բանալի Կրանդպոյ» (վերնայ) տպ. 1883, էջ 166։

24. «Արմատանց Բարբիրի», ժողովածու գաղութաց տպ. 1893, էջ 283։

25. «Մատենագրաց Նոթեանց», տպ. 1866. էջ ԺԴ+400 (5 անգամ տպուած)։

26. «Արմենակ կամ Նոր ընթերցարան», Ա. մասն, տպուած 1888. էջ 128(երկու անգամ տպուած)։

27. «Արմենակ», Բ. մասն տպ. 1892, էջ 119 (երկուսմ անգամ տպուած)։

28. «Գարդն կամ Ամանոյն ընթերցարան», տպ. 1892 էջ 80։

29. «Պատմութիւն Հայոց. տպ. 1896 էջ 142, (երկու անգամ տպուած)։

30. «Գիտնական Պատմութիւն Հայոց, Ա. մասն, տպ. Պոլիս 1880 էջ 281։

Բ. մասն՝ տպ. Թիֆլիս 1896. էջ 279։
Գ. մասն տպ. Թիֆլիս 1896 էջ 381։
Դ. մասն՝ տպ. Թիֆլիս 1896 էջ 293։

Գարագաշ թարգմանած է Լաֆանդէի, Ֆ-Մարթէնի, Ռասինի, գործերէն և խմբագրած է ճատաղ ուսիրեմ դպրութեան բանաստեղծութեան թերթը։

Մատնուած ապիթ. ժամանակներէն բոլոր թերթերը գրած են։ (Տե՛ս Հ. Ղազիկեանի «Նոր Մատենագրութիւն»)։

ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ Մինաս. գիրուած 1850—1877 Վարդանեանի արքեպիսկոպոսի մէջ թերեւ մեռած 1900ին Ալեք. Հիւանդանոցին մէջ։ (Տեսա Դաւիթեան՝ «Նաւասարդ» Բ. 22)։

ԳԱՐԱԳԵՇԵԱՆ Մ. Ծնած, ազգանունով գիրասան, հարը գոգմանի քառն է Ծոփ. Պատանեութեան ձեռամ է Սիմֆէրոպոլ 1887թն. կը մեռնի Պուքրէշի մէջ 1937թն. Կեանքին վերջին տարիները սկսած էր հայերէն տարրեր։

ԳԱՐԱՔԻԼԷ Նուան, խմբագիր տեղւոյն 1877թն Պոլիս հրատարակուող Կոչնակ Արշաւուշեան չաբաքարերքին։

ԳԱՐԱԳԵՇԵԱՆ Օր. Եաֆէ. գաշնակահարուհի. Պէյրութ և յաճախած է Հայ Կաթոլիկ Գաղութաց Հոլիվուտեան բարձրագոյն վարժարանը. մինչև Brevetի չրջանը։

Պէյրութի մէջ գաշնակի դասեր առած է նախ Օր. Basilio-ն և ապագայ գաշնակահար Arkadie Kouque-ն, և ապա մտած է Ամերիկեան համալսարանի Institut de Musique (երաժշտանոց) և 1932թն մեծ յաջողութեամբ աւարտած է յիշեալ հաստատութիւնը՝ անվերապահ գնահատանքի արժանանալով, և ապր կը պաշտօնավարէ նոյնխոյս (1934), իբրեւ գաշնակահարուհի։

Օր. Եաֆէ Գարագաշեան

Վերջերս ան է նաև Բարիզի École Normal de Musique էն Etude d'Eenseignement-ի վերջակոնով։ (Հ. Ա՝ «Սեան» Ի. Արտիս 1935 էջ 43)։

ԳԱՐԱԳԵՇԵԱՆ Եաւարս, խմբագիր 1922—9թն Երգեանի մէջ լոյս տեսնող «Աշխատանք» չաբաքարերքին։

ԳԱՐԱԳԵՇԵԱՆ Պօղոս-Եպիսկ. գիրասան 1878-1894, սիրասարի գիրեր խոշորացած է ընդհանրապէս. նախ Ալիքսանդրեան խումբին մէջ, յետոյ Պուլիսոյի մէջ ուսումնասիր, ուրկէ անցած է Եգիպտոս. 1924թն Պոլիս կը գտնուէր և կ'երգէր բեմերու վրայ։ Այս Գարագաշ գիրասանին 45 տարեայ յոբելեանն է որ 1937թն տեղուած է Կէոմիկ-գիւղի մէջ։

ԳԱՐԱԳԵՇԵԱՆ Սիրաս Մ. 1898—1900 Բաղդատ եւ Մոսուլի մէջ հրատարակած է երգու վիպական գրքոյկներ։

ԳԱՐԱԳԵՇԵԱՆ Վերգինէ, գիրասանուհի, ծնած Սկիւտարի 1856թն, առաջին անգամ բեմ կ'ելլէ 1871-ին և կ'երգէ մինչեւ 1908 ու. Պոլսոյ մէջ կը գտնուայ յուսալոյս սերունդին մէջը. ասանց երբեք իր հաւասարը ունենալու։ Առաջին անգամ յաջողութեամբ կ'ելլայ Լա պել էլենը գրանարկնէ քարդմանուած։

1874թն երբ Կէոմիկ Փաշայի թատրոնին մէջ վարդվեան իր ամենէն փայլուն թատերական գործունէութեան կը սկսի, իր չուրջը կը համախմբէ ժամանակին յուսալոյս արուեստագէտներէն Պէնիան. Մարգարեան, Ոշուսնի, Թարգիեան, Նարդեան. Մասի-Նուարդ, Բիսոնա, Արտաքիս և Գարագաշեան քոյրերը։

Բայց մինչեւ Գարագ կամ Թարգիս քաղաքներուն մէջ չէ որ Գարագաշեան քոյրերուն համբաւը կ'տարածուի։ Նոյնքան և աւելի Կովկասի մէջ։ Երբ Հայ թատերախումբը Թիֆլիս կը փոխադրուի, Գարագաշեան քոյրերը հիացում կը պատճառեն։ Օր. Վերգինէ անոնցմէ մեծ ազդեցութիւն կը գործէ իր խաղարկութեամբ որ նոյնիսկ ազգերէ երբ կը պատրաստուի ասոնց վերագրուելու կարգով. Թիֆլիսի Հայ ուսանողները կ'տարածեն մինչը և իրենց յուսալով մինչեւ. իր բնակարանը կը տանին գինքը։

Ուրիշներու թատերականներուն Օր. Վերգինէ Իզմիրի մէջ Պէնիանի հետ մէջտեղ մը խաղարկութիւններ կը կատարէ ամառնային թատերամի վրայ և քիչ մը ետեն ալ Թամարեանի թատրոնին մէջ, իր ասիական ձայնով ու բնական խաղարկութեամբ հիացում կ'ազդէ։ Իր խաղացած արկէրներն էին ծիրանի-ծիրանիս. Լեզլեզեանի, Տասում Ալիկ։

Թէ՛ Հայ և թէ՛ տարբեր թերթեր գովեստով կը խօսէին իր մասին։ Աթէնքի Ֆրանսական Հանդիսական գաղութին հանանդիսարէն Կարիան Տէլան, որ այդ մէջտեղին տեսեր է Օր. Վ. Գարագաշը, մինչեւնոյն ամառնային թատերախումբին վրայ. մեծ գովեստով կը խօսի իր մէկ նշանաւոր և գեղեցիկ երգին մէջ։

Այս Ֆրանսացի գրողին գնահատումը չատ մը գնահատանքներէ աւելի արժէք ունի, քանի որ այդ մէջտեղին Իզմիրի մէջ ֆրանսական խումբ մը ալ Տասում Ալիկն կը ներկայացնէր, ու ֆրանսացին այդ խումբի մասին բան մը չ'ըսեր։

Ասիէ զատ, քիչ վերջ Բարիզ վերադառնալով, Կարիան Տէլան Բանի թատերական քննադատը հոս. երկար տեսեր, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ թատրոնի մասին հասարակ գրող մը չէ, այլ մասնագէտ մը։

Օր. Վերգինէ Գարագաշի վերջին ներկայացումը եղած է Իզմիրի մէջ Կրան Մանիոլը։ Առաջին անգամն է որ այս գեղեցիկ և հնոտաբանը բեմին վրայ պիտի բեմադրուէր։

Օր. Վ. Գարագաշ ոչ միայն գեղատեսակի մէջ էր ապրել և յանի գարգացում ունէր, բաւ. խօսող էր և գրգռուն։ Բնէջը իր համայրանը եղած էր. եւ գլխաւորապէս իմաստասիրութեան և հոգեբանութեան համայրանը։ Մարդ կրնար ժամերով խօսիլ անոր հետ, առանց հանդիսանալու եւ միշտ ոչ կրաւանգուածով։ Մեռաւ 1933 Մարտին Ամերիկայի մէջ։ (Ինքնագիր Ն. Երուանդ 1934 եր 144. տե՛ս նաեւ Թեոդիկի «Ամ. Տարեց» 1915 եր 364, 1924 եր 266)։

ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ Հիգրան, խմբագիր «Գարուն Հայաստանի» կիսամսեայ հանդէսի. տպ. Զմիւռնիա 1862—3։

ԳԱՐԱԳԱՇՈՒԼՄԻ, յեռանոգ Շիրակի գաւ. մէջ, ուր ասենոգ թերդ մը կայ։

ԳԱՐԱԳՇԷ. գիւղ. Ուրմիոյ. 150 տուն հայ բնակիչ ունի։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ կամ Ղարամիլիսա, վիճակ և տուն Բագրեւանդայ. 1900թն 250 տուն հայ եւ 100 տուն թուրք ու քուրտ բնակիչ ունէր։ Տե՛ս նաեւ ԵՂԻՍԵԼՈՒՆԵՐ։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ. գիւղ. Տիգրանակերտի։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ կամ Ղարամիլիսա, գիւղ. Վանանդ (Գարս) գաւ. 72 տուն բնակիչ ունէր 1900թն։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ, Մեծ եւ Փոքր գիւղեր Գոյայոյ գաւ մէջ։ Երկուքն ալ հայաբնակ։ Առաջինը ունէր (1900թն) 700, իսկ երկրորդը 600 բնակիչ։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ. գիւղ. Մարդասէրի Մարաշ գաւ մէջ, 250 տուն հայ բնակիչ ունի։

ԳԱՐԳԻԼԻՍԷ, մեծ գիւղ Մշոյ գաւ մէջ։ Գիւղս կը յիշուի ԺԴ դարու մէջ։ Բնակիչք 1829-թն գաղթած են Եւդէն և Մարմանէն. կան եւ բնիկներ։ Գիւղս ունի 750 հայ, 300 թուրք բնակիչ. եկեղ. Ս. Յովհաննէս Նոր (=1017) թուականի կիրակ արձանագրութեամբ։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ. գիւղ. Մարդասէրի Մարաշ գաւ մէջ, 250 հայ բնակիչ ունի։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ, գիւղ. Նիգ գաւ մէջ. ունի 900 հայ բն. եկեղ. Ս. Աստուածածին. կը տեսնուին հին եկեղեցւոյն մնացորդները, որ կառուցուած է ճշդիր տեղ քարերով։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ ԻԼԼԻ կամ Իլլու, հայաբնակ գիւղ Շիրակի. Լենինականէն 14 վերստ հեռի. բնակիչք՝ մօտ 1000. գաղթած գտնուցան տեղերէ. հին եկեղեցւոյն տեղը 1850թն կառուցուած է նորը, ունի 1891թն գրուած Ալիտար Աստուածատուր մը։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ ԽԷԼԻ կամ Ղելի Ղարագիլիսա Գոմր, Շիրակի մէջ, Լենինականէն 6 վերստ հեռի. բն. 3600, որոնց 900ը կամիկեցի։ Նոր մնաց է Անին երգող Արարատեան վրդ-ը Կամիկեցի Հայերը եկած են հոս Արաշկերտէն. ու Մշոյ կողմերէն, ունին Ս. Աստուածածին եկեղ. մը 1859թն կառուցուած։ Հանուսուրբանոց եկեղեցին 1860թն կառուցուած է. մասն է ուսումնարանը։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ. հայաբնակ գիւղ Գուգարաց Տայիք գաւ մէջ, Բամբակի-ձորի մէջ. բն. 2800, եկեղեցին շինուած է 1831թն, ունի Ս. Կիրակի. Ս. Մարգիս ուխտատեղիներ։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ ՆՈՐ. գիւղ. Ալեքսանդրապոլի գաւ մէջ. ունի 350 հայ։

ԳԱՐԱԳԻԼԻՍԷ ՆՈՐ կամ Դաշնակի, հայաբնակ գիւղ. Զանգեզուրի. ունի 400 հայ բնակիչ։

ԳԱՐԱԳԵՂԼԱ. Կէյլիկիոյ մէջ, Առատաղի վիճակին մէջ։

ԳԱՐԱԳԵՂԼԱՆ կամ Ղարաղելլան, հայաբնակ գիւղ. Ագուլիսի. ունի 450ի չափ տուն և քարաշէն եկեղեցի մը։

ԳԱՐԱԳԵՂԼԱՆ, ապլոպոլիսի գիւղեր Մխչենոց և Աղբարատ Գրիգորենոց մէջ։

ԳԱՐԱԳՈՒՂ Ցովանի. 1878թն Գալոյ Առաքելարանական վարժարանէն շրջանաւարտ եղած է։

ԳԱՐԱԳՈՒՂ կամ Ղարախաչիսան Գաղուս, Արքեպ. Տեսած է շուրջ 1760—60 թուականներուն. 1800թն առանձնակը Գրուսոյի առաջնորդութիւնը կը վարէր. 1810թն Արմաշի վանահայրութեան պաշտօնը կը փոխանակէ Գարագաշ եպ. Ուշագրաւագոյն հետ. որ Գրուսա առաջնորդ մ'ելլայ և երբ տարի մը վերջ կը հարկադրուի մեկնիլ Գրուսայէն՝ Գաղուղ կը յանձնուի Արմաշ-Նիկոմիդիոյ և Գրուսայի միացեալ վիճակը։

«Գասպարեանցները իր ազգակցան վենցացին, որուն հրաշագործում զիւտերուն կը պատուին ցարդ ժողովրդական ասանցութեանց մէջ, պաշտպանեց վանքը յրջոփայ քեզարարներու մոլեռանցութեան դէմ։ Գիտակից հոգատարութեամբ նոցին վիճակին հայոց ազգային վիճակին վրայ, ուսիմ և ժամանակ ընծայելով անոնց նեղքին բարգաւաճումին։ Իր ատով էր հետ որ յինուանցան վիճակին մէջ հարը մեծ եկեղեցիներ, թէ որ կը նշանակէ իր ազգասիրութեան մեծութիւնը՝ պատասխան իշխանութեան ասելն. որ գրքասանեաց հատարարութեան հանդէպ կրոնական անհանդուրժողութեամբ բնաւորուած էր յարմիլ։

«Վիճակին ազգային և եկեղեցական կարգի շատ կարեւոր կանոնաւորիչ վերջ Ղարաքիլիսան ձեռնարկեց Արմաշու վանքին բարեկարգութեան։

«Գրուսայի առաջնորդ եղած ատենն՝ այդ գաւառին մէջ հաստատած էր ազգին ազատարանները. խումբ մը, որոնց մէջ էր հետ Աստուածատուր Հայրը եկած էն հոս Արաշկերտէն. ու Մշոյ կողմերէն, ունին Ս. Աստուածածին եկեղ. մը 1859թն կառուցուած։ Հանուսուրբանոց եկեղեցին 1860թն կառուցուած է. մասն է ուսումնարանը։

մասնակցեցաւ Տէրտէրեանցը։ Անոնցմէ եկեղեցական կենանքի յաջողութիւն յայտնողներէն Պաղտա փոխարքայ Ալիմաշ, վերանորոգուած վանական դրդրոցը, ու Բարիզուտիմէոնը Կաղաւոտիկեանի երգարան և իրագործուած վանական կարգը վերանոր-գելու ասելի ու անական ուղղութեամբ։ 1880ին ի Կիմանէ յինեց Զարբհանալի տանտրը, ընդարձակեց վանքին չէնքը, և գրադրը վերածեց ուսումնարանի, անոր տեսչութիւնը յանձնելով իր ձեռնասունները Պաղտա վրդ. Թաքմաքեանի, իր այլ ձեռնասունները՝ որոնց մէջ պէտք է յիշել նաև Մանգանոս եպ. Ազարեանի, Պետրոս եպ. Տէրտեանի, Զաքարիա եպ. Թիֆլիսցի (յետոյ առաջնորդ Սեւանայ)։ եւայլն։

Դարագոյ եպ. մեռաւ 1825ին, («Արմատաւ վանքին Յորիլեանը» էջ 9, տեսնաւ Բարգեն վ.ի «Դարագոյ Պաղտա Արմեղի կեանքին» յաղուածը, «Արարատ մամուլ» 1904, էջ 289, 316)։

ԴԱՐԱԳՈՅ Սարգիս. ծնաւ Հասքէոյ 1 տեղաւ. 1865ին։ Նախնական կրթութիւնը ստացաւ Ներսէսեան վարժարանը։ 1888ին Օսմ. իրաւաբանական վարժարանէն յաջողութիւնով կ'ընդունուի փաստաբանական ատեանը։ 1897ին կ'անուանուի Պէյրութի ատենապետական դատարանի Ճարտարապետական խորհրդական, յետոյ Սիրանիկի կնոջ. Ա. հարցաքննիչ մինչև 1901. որմէ յետոյ Բրէվէզայի ատենապետ. դատարանի նախագահ, ուր կը մնայ 5 տարի, հանդէս անելով Հաղթաս նոյն պաշտօնով։ Իր ուղղամտութիւնն ու արդարադատական կարողութիւնը նկատի առնելով, 1907ին կը կարգուի խորհրդական Դատարանի քաղաքացիական դատարանի, մինչև ատենապետութեան հայտնուիլ։ 1909ին Բեռլինի նեստորութեան կը կոչուի, քանի մը ամիս վերջ։ Պոլսոյ և Բերայի հարցաքննիչ դատաւորութեան։ Իսկ 1910ին Դատ. նախարարութեան դիւանապետ կ'ընտրուի և անցնիլ յետոյ թէ վիճակագրութեան և թէ արդարադատութեան տեսչութեան՝ նոյն նախարարութեան մէջ։ ունի Օսմ. Օրդենաց և Մէջլիսի գոյնագիրներու վերաբերեալ 30 հատորէ բաղկացեալ հայերէն երկ մը որուն համար 20 տարի ուշացած է և դեռ նախարարաց խորհուրդը գնահատելով շնորհաւորած է հեղինակը։ Ներկայութեան ընդունելով գինք, և ի նշան բարձր համարման՝ վարձատրելով Օսմ. յաջանշանով։ Սանմանագրութեան հայտնութենէն վերջ, Ա. Հարն է որ ուր պատրաստ կ'արժանանայ։ Ենթադրելի պատրաստութեան համար նախագահութիւն ստանձնելով, իր ձեռնասունութեամբ Օսմ. ազգայնոցի մէջ գործ ի նոյոյ ազգային կոչ տալ (ի հարկ. փաստաբանութեան)։ «Մէրիմալի Սայիլէն», և դատ. նախարարութեան գրասենեակ փոխարինութիւնն ալ իրեն յանձնուած են։ Ատենապետ եղած է Դատաստանական Խորհուրդին։ Հոյս ընծայած է նաև. Ձեզա Փաշանը, 150 մենագիր էջերէ բաղկացեալ փարթուար հատոր մը։ (Թեոդիկ՝ «Ազգ. Տար.» 1912 էջ 338)։

ԴԱՐԱԳՈՒԶՈՒ, յունական Շիրակի մէջ, 1820 մէջտր բարձր։

ԴԱՐԱԳԱՒԻԼԱՆ. մեծ հայարնակ գիւղ գամ ուսան Դերջան գաւ.ի մէջ, գիրքը գաղտաբնակ ունի Ս. Վարդանանց նուիրուած եկեղ. մը և վարժարան մը։

ԴԱՐԱԳՈՒԼԷ, կրկին անլուսաբնակ գիւղեր Էջմիածնի գաւ.ի մէջ։

ԴԱՐԱԳՈՒԼԷ, հանգրուան Անկի հարաւակողմը։

ԴԱՐԱԳՈՒԵ գամ Ղարագոյ։ ս, գիւղ. Միւնեցոց մահալի գաւ.ի մէջ։ համանուն լիրանց արեւելակողմը մի գտնուն 50 տուն բն. ունի. ամիսի բնակիչ յունի. եկեղ. Ս. Աստուածածին։ Սա էր Մխիթարեանց ամենաբնակեալ գիւղը։

ԴԱՐԱԳՈՒԵ, գիւղ. Քաջ վիճակին մէջ։

ԴԱՐԱԳՈՒԻՑ (Սեւ. գաղ). գիւղ. Սուրբն Բասենի մէջ։

ԴԱՐԱԳՈՅՈՒՆԼՈՒ (Սեւանայ), կրկին Քրքարեանի գիւղեր մանաւանդ գաւ.ի մէջ։

ԴԱՐԱԳՈՅՈՒՆԼՈՒ, յետ մը գիւղեր Ալրարատայ, Միւնեցոց և այլ երկիրներու մէջ. ամենքն ալ այլազգաբնակ։

ԴԱՐԱԳՈՅ ս. Դարագոյ։

ԴԱՐԱԳԱՒԵ գամ Սուրմար. հայարնակ գիւղ. Շարգոր գաւ.ի, բն. 2800. գոյքնան Կիլիկիոյ Ջրարերդ գաւառանցքին. եկեղ. Ս. Գեորգ. Տէ՛ս Դարաբաղ։

ԴԱՐԱԳԱՒԵ. գիւղ. Մոլայի Կիլիկիոյ, ուր 30 տուն Անասրի Ասորիներ կ'ապրին։

ԴԱՐԱԳԱՒԵ. յետ և գիւղ. Ալրարատայ մանաւանդ գաւ.ի մէջ։

ԴԱՐԱ ԵԼԱԳՈՒԳ գամ Դարա-Եազուղ, գիւղ. Մոգոնոյ գաւառն Վանանեան գաւառը՝ 1900ին 40 տանց եւ 20 ազգիկ կը յաճախէին։ Գիւղս ունէր 60 տուն

Դարագոյ Սարգիս

հայ և 30 տարի մանկավարժու. Հայոց եկեղեցին էր Ս. Ծոփք։

ԳԱՐԱՆԱՆ Գեորգ, գեղարուեստ, մեռած 1912ին։

ԳԱՐԱՆԵԱՆ Պետրոս գրաւուր. ծնած Գ. Գալիս 1870ին. ուր սրճեղիքաւորութիւն սորվելէ հետ Բարիզ գացած է գեղարուեստագրութեան. Համար. և Գալիս գառնալով՝ մտած է գրաւորական տպարանի մէջ։ Գիտական յարաբերութիւներ տարածած է և տեղամ հետ Գալոյ Ազատութեան հերուսդին։ Մեռած է Գալիս 1914ին։

ԳԱՐԱՆԵԱՆ ՍահիմաՏ, սրճեղէս. ծնած է Գալիս 1855ին, նախնական ուսումը առած է Գալոյ Թարգմանաց վարժարանը ապրելէ անցած է Գալաթաղերայի լիսէն Համար սրճեղեկներու. և ֆրանսական յեղուին. ուսումնասիրած է ֆրանսական սրճեղագրութիւնը, մտած է գրաւորական տպարանը և գործած է վեցտարեկ տեսանի անցամանցութիւնաս Օսմանեան Ամսագրութիւնէն հետ վարած է տպագրչի պաշտօնները, ըստ որում Գաղութական մարդոյ տեսնողս։ Մինչի իշխանութեան արամ ուսուցիչ անուանուած է Գալոյ Համայնարանի իրաւագիտական հիւանդին։ Մեռած է Բարիզի մէջ 1923ին։

ԳԱՐԱՊԵԶ, գեղ. Զմիւռնիոյ, բնակչաց մեծ մասը հայ և հրեայ։ Հայերը ունէին Պազիտասանիրազարիւն եկեղ. մը և երեսուն գրագրաց։ Հայերը 250 տուն էին։

ԳԱՐԱՊԵԶ, Հրաւանդան Կիլիկիոյ Հայոց հոգի մասս։

ԳԱՐԱՊԷՏԷ, ասր անուանմամբ մի քանի տպագրեալ գիւղեր կան Ալբարատի մէջ։

ԳԱՐԱ ԹՈՒԹ, Քուրդիստանի գեղ. Զէյթունի հիւսիս արեւելեան գրանցանիր. 16 հայ, 790 խլամ կը բնակէին։

ԳԱՐԱ ԽՈՒԼՈՒ, գաւառակի Առանձնա գաւ.

ԳԱՐԱԻԻԼԵԱՆԷ, լեռ Միւնեանց Գեղարքունիք գաւ. մէջ։

ԳԱՐԱԼ, ուսերակ գեղ. Գեղարքունիք գաւ. մէջ։

ԳԱՐԱԼԱՅ. Թարթարիստանի գեղ. Վարդոց ձոր գաւ.

ԳԱՐԱԼԱՐ, ապրեղարանի գիւղեր կան գանազան գաւառներ։

ԳԱՐԱՆԵԱՆ Լեւոն Միխայիլովիչ գիւանագէտ. ծնած է Թիֆլիս 1890ին, գաւառին է Կովկասեան յատուկ ճանաչ փաստաբանի մը։ Իր ուսումը կ'առնէ Թիֆլիսի Ա. լիսէին մէջ եւ. 1904ին կը մտնէր ռազմական Ռազմաչիմարան գաւառագրութեան։ Հոս ստանալով որ դիտի ձերբակալուի՝ կ'երթայ Մոսկուայ Արեւելեան եւ. 1906ին իր ուսումը կ'ուսարան Վլադիվոստոքի մէջեւ 1906ին յեղափոխական ազգեցութիւններ կը գտնուէր։ 1907ին Փեթերբուրգ կ'երթայ և յարաբերակցով մէկտեղ յեղափոխական գործունէութիւներ. կ'ուսարան իրաւաբանական համալսարանի ընթացքը։ 1912ին կը ձերբակալուի բայց յետոյ ազատ կ'արձակուի։ 1914ին Փեթերբուրգի մէջ գտնուելի հրատարակութիւններ կ'ընէ պատերազմին դէմ։ 1915ին կրկին կը ձերբակալուի և կը գրաւուի Իրկուցք։ ուր կը մնայ մինչեւ Փետրուարեան յեղափոխութիւնը։ Գործեն մասնակցութիւն մը կ'ունենայ Մեղրիոյ Ցարական իշխանութեան տապալումին մէջ։ 1917 Մարտին Գարբոնան կը հասնի Փեթերբուրգ և կ'ուսանի Պոլշեւիկեան վարչ մասնակցելու մէջ, մինչեւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը։ Գործեն գոր մը կ'ունենայ պետական հարուածին մէջ։ Յեղափոխութենէն յետոյ անցամ կ'ընդունուի Փեթերբուրգի Ռազմիքանիրու։ Գործադիր Կոմիտէին, և 1918ին կը մասնակցի ԳրէՊ-Լիթովսկի հաշտութեան բանակցութիւններուն, իբրեւ քարտուղար ուսումնասիրութեան։ Նոյն տարին կ'անցամանի արտաքին գործերու ժողովրդական խորհուրդին և մինչեւ 1921ին։ Լենինգրադի մասնաճիւղ Ռազմիքանիին գեղարդ կը գրաւուի, և տարի մը յետոյ կը վերադառնայ Մոսկուա. յարաբերակցելու համար իր ազգականները արտաքին գործերու մէջ։ 1923ին Զինուորական մասնաճիւղ գեղարդ կ'անուանուի և յետոյ տարի կը վարէ այդ պաշտօնը. միաժամանակ մեկնելով անցամ Մոսկուայի արտաքին գործերու խորհուրդին. 1926—34 կը վարէ արտաքին գործերու գործակատարի պաշտօնը։ 1931ին ի վեր անցամ է Թուրքիոյ Միութեան հեղափոխական Գործադիր Կոմիտէին։

Լեւոն Գարբոնան 1935ին Թուրքիոյ մասնաճիւղ անուանուեցաւ, և իբրեւ Թուրք և խորհրդային յարաբերութեան ներկայացման պատասխանատու Թուրքիոյ կանչուեցաւ և 1938ին դեղարարուեցաւ։ «Ցրուցման պատճառը Գարբոնանի հայ ըլլալն ալ էր գրեց Լենինգրէն տրուած հեռագիր մը։

ԳԱՐԱՆԵԱՆ

ԳԱՐԱՆԵԱՆ Պէկլոն, հայրենիք գեղ. Նախնական գաւ մէջ, բնակիչ 120 տուն. ունէին մէկ

եկեղեցի։ Թաղեանին հանապարհորդը կը համարի որ նոյնն է Ծղկնախ գեղ.ին հետ։

ԳԱՐԵՆԱՑ, չեռ. Շիրակայ մէջ։

ԳԱՐԵՆԱՑ. ասիրատեցի Կիւրեղեանց գեղ.ի արեւելեան կողմը, կը գտնուի նաեւ Եւրասիոս (ասիրատ) Գարանեանցի։

ԳԱՐԵՆԱՑ, գեղ. Երզնկոյ, բն. 800. կիսը հայ կիսը թուրք։

ԳԱՐԵՆԱՑ, գեղ. Գարսի վիճակին մէջ բն. 200, ամբողջ հայ։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐ, գեղ. Ուրմիոյ, ունի 50 տուն հայ բնակիչ։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐ, գեղ. Բասենի։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐԵԱՆ Եւռապ, և Միհրան, «Գարագէոզեան Ծրագրեր» գուսանական ընկերութեան Գարագէոզեանի. որ մեռած է շատ կանուխէն (շուրջ 1880ին)։ Աբչոկ մեռած է 1872-ին, իսկ Մինրան 1874ին։ Մայրենին Տիկին Աղբուսէ՝ որ մասնաւոր հոգ տարած է զաւակներուն կրթութեանը՝ Մ. էֆ. Գարագէոզեանի ազգիկն է։

Աբչոկ և Մինրան ուսած են Ռոզէրիք Գոլէճ, զոր աւարտած են յաջողութեամբ։ Անոյշ մը ուսած են իրենց հօրեղբոր՝ Տիգրան ազա Գարագէոզեանի վանականութեան որ իրենց հանգուցեալ հօրն ալ էր մեծանգամայն։ 1896ի գեղգին երբոր հայրենիքը ծերացա կը մեռնին, Մինրան կ'ամուսնի Ամերիկա, մինչ երբոր հայրենիքը Գոլիս գաղթելով կը շարունակէ Գոլոյ և Մանչէսթրի մանիֆիսթիւրայի գործը, մեռանգամայն գրագիրով գործի գնալով, զոր կ'ուղարկէր Ամերիկա իր հայրը։ Ընդ. պատերազմին սկիզբները գ. Աբչոկ հաւատարիմ ընկերները մեռնելու։ Գոլոյ և գինեգործարան մը գտանելով ամբողջովին լիովին ջրաւ։ Գոլոյ գործը և քաշուեցաւ Ամերիկա, ուր երբոր հայրենիքը ա՛լ մեռաց գրագիրով, այլ գրագիր ալ մեռնելու հայրենի հանդէպ իրենց ազգին. մեռնելով նպաստեցին Հ. Բ. Ը. Միութեան, Որբանոցներուն գործին, 150 գրք գրեցին Գարագէոզեան Աբչոկ

Գարագէոզեան երբոր հայրենիքի ալ ամուսնացած են. Աբչոկ ունի մանչ մը և երբոր ազգիկ. իսկ Մինրան ազգիկ մը և մանչ մը ՀԱՅՈՒՐԻՆ որ 16 տարու, հայրիկ հասակին մէջ մեռաւ։ Այս տիրասուն զաւակին չիշատակին գրքանոց մը բացաւ Գոլոյ Գուզիանեանցի մէջ։

Գարագէոզեան Հաւուրս

Աբչոկ Գարագէոզեան ունեցած է նաեւ ազգ. կեանք, անդամակցած է ժողովներու. Բնչպէս եղած է Գազ. ժողովի անդամ Օրմանեանի դրամ։ Ամերիկայի մէջ գրեթէ մինչեւ գլուխը գանգատած է ազգայնին շատ մը ձեռնարկներու։ (Թեղինի՝ «Ազ. Տար. 1923 .եր 221)։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐԵԱՆ Հաւուրս Մ., վաղամեռիկ որդի գ. Մինրան Գարագէոզեանի, որուն չիշատակին ազգասէր հայրը Գոլոյ Գուզիանեանցի արուարձանին մէջ բացաւ Հաւուրս Գարագէոզեան Հօր գրանոցը։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐԵԱՆ Հրանդ, հարուստ գաղութ, գաղութագործ, կը վախճանի 1922 Փետր. 3ին։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐԵԱՆ Միհրան, կենդանագրականը տե՛ս Գարագէոզեան Եւռապ։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐԵԱՆ Մ. ակնարոյժ նկ. Ծարքի մէջ։

ԳԱՐԵԱԿԷՕՐԵԱՆ Զարյա (Թիֆլիս) Նոր Գոյոյ ամուսնան առաջին տարին ամուսնայ՝ Ալէքսի գոյնէի գեղարուեստից քանդարանին մէջ ի ցոյց գրուած են տարբեր ձեռագիր հրդեհի Տիկին Զարյա Գարագէոզեանի մանրանկարչութեան հրկիրը (miniatures)։ Մարտ 1ին տարի գոյնէի քանդարանին կողմէ տարբերանց մասնաւոր ընդունելութիւն մը, ուր տարբեր պարտեանդէ պատէն կախուեցաւ նոյն գոյնէի տրուեցեալ գրագիր՝ ու նեղիրքը պարտեանէ քարուած Մեր Ալիս Վան Վէյքէն Գրաւնի մանրանկարը՝ զոր նկարած է Տիկին Զարյա Գարագէոզեան՝ գուսանը տիկին Արտաքի Թաւշանեանի։

Մանրանկարչուհի Տիկին Գարագէոզեան թեղանիկ նկարներ կը գծէր՝ երբ գեղատի էր։ Այս հիւղին մէջ մէկ քանի տարի յարունակեցէ յետոյ ձեռնարկեց արհեստագործութեան և 1926ին հին նկարիչներու և Արհեստագործներու Ազգային Միութեան (National Association of Women Painters and Sculptures) տարեկան ցուցա-

հանդէսին մասնակցեցաւ իր Թիթեռնիկներուն հետ, ոսկեայ մէկ մրցանակով։

Անոյշ իր մէջ մասնաւոր յատկութիւն ունի ամբողջ մանրանկարչին նկարչու. փիլոսոփի վրայ, և սոսկէ քիչ վերջ պրոյեց նկարչական ոգի հնչեալ ընել իր մասնագիտութիւնը։

Տիկին Գարաֆէզեան 1929ին անցամ ընտրուեցաւ Մանրանկարչիներու Ամերիկեան Ընկերութեան (American Society of Miniature Painters) և ոյժ ասորիէն ի վեր յարուցանէ իր գործերը ի ցոյց դրած է նոյն Ընկերութեան տարեկան ցուցահանդէսին մէջ, որ տեղի կ'ունենայ Grand Central Art Galleries-ի մէջ։ 1933ին այն ընկերութեան բարերարոյն պատիւը յատկացաւ իր մէկ մանրանկարին համար՝ որուն խորագիրն էր Miss Mary Edmonds, ոյժ մրցանակն էր Levantia White Foardman Prize, որ յատկապէս տրուած է կինոջ տարի ազատ, մինչև որ իրաւունք ունենայ գործերուն մասնակցելու մրցման։

1933ին նա իր մանրանկարներէն մին ի ցոյց դրաւեցաւ Շիկագոյի ցուցահանդէսին մէջ (Chicago Century of Progress Fair) նոյն տարին գործերով իր նկարներէն տասնեակ ցուցադրուեցան Գրուզլինի Գեղարուեստից Թանգարանին մէջ։

1935ին իր մէկ քանի մանրանկարները ցուցադրուեցան Գրուզլինի մանրանկարիչներու ընկերակցութեան տարեկան ցուցահանդէսին մէջ։ 1936 Ապրիլին Ուէլլսլի գեղեցիկ հրաւէր ստացաւ մանրանկարներու մէջ ցուցահանդէսը տարեկան նոյնին Արուեստից Թանգարանին մէջ։

Ան իրաւունքները ինքնին բաւական են ցոյց տալու. թէ իրաւ որքա՞ն տարողունակ մանրանկարչուհի մը է Տիկին Տարյա Գարաֆէզեան, որուն նկարները խորագէտ են գնահատուին թանգարաններէ, մասնաւորներէ և բանիմաց գեղարուեստասէրներէ։

Ահա՝ ուրիշ նկարչուհի մը ևս Տիկին Տարյա Գարաֆէզեան, որով իրաւամբ կրնայ պարծիլ Ամերիկայի հայութիւնը։ («Հնչակ» 1936 եր 472)։

ԳԱՐԱԿԻՈՉԵԱՆ Սիմոն (Օսկր), գուսան Պէյրութի Տոք- Գարակիոչեան Սիմոն (Օսկր) թորուն Մ. Գարաֆէզեանի, որ իրեն պարուն մրցուն մը մէջ ստացաւ 10000 ֆրանկ։ Ձեր մէջ գեղեցիկ կը սասանայ, մեծ ապագայ կը խոստանայ։

ԳԱՐԻՆՕՅԵԱՆ Սարգսի, եր. Փափագեան. մաս Ազգ. բարերար Արշակի և Մինասեան Գարագէզեանների, եր. Պոլիս 1854, վախճանեցաւ Նիս. Դարձ 1927ին։

ԳԱՐԱԿԷՕԼ, յեռակ Աշրաֆասայ Ուրֆի և Ուր գոյի մէջ։

ԳԱՐԱԿԷՕԼ, յեռ Արապան յեռան գոգաքը։

ԳԱՐԱ-ԿԷՕԼԼԷՐ, բանկեր Սիսեանց Վասյոց ձոր գոյի մէջ։

ԳԱՐԱԿԻՈՒԼԵԱՆ Կ. Ե. ծնած է Արարատեր 1866 Մուսիր 28ին. ուր նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն վարժարանը։ 10 տարեկանին Պոլիս փոխադրուելով յաճախած է Մկիւտարի Ս. Խաչ վարժարանը, յետոյ Պէրպէրեան մասնաւ. և տեղեկ Բերայի գեղարուեստանոցը։ 1896ի Պանքայի գէպքերն ետք Մարսիլիա անցաւ ուսանելու Պոլիս, ուր կը ծառայէ Նիս. Դարձ Հայ. գիր ազգանվագարանի շինարարութեան մէջ։

Կ. Ե. Գարակիւլեան

Կ. Ե. Գարակիւլեան գրական մարդին մէջ տիրոջի տեսուն ժ՛ուն. 80ական թուականներուն թարգմանած է Բաւարասան Մանկանցի մէջ Գասան Թիւանեանցի Դիւցազնամի Ներսէսեանցը որ յետոյ տասնեակ յոյս տեսաւ 1925ին Հրատարակեց Մանարիա Կանոնի գեղեցիկ հատորը, տպ. Գասան. (Ս. Դափրանեան՝ «Գր. Տար.» 1926 եր 123)։

ԳԱՐԱԿԻՐԻՆԷ. յեռ Բասեն գոյի տրեանիցագրմէ։

ԳԱՐԱԿԻՐԻՆԷ, հրկու գիւղեր կը գտնուին։

ԳԱՐԱՆՀԱԼԼԻ, հայտնաբանի գր. Թոգրամի, եր. 200. ծկ. Ս. Թոմաս. վարժարանը՝ Մամիկոնեան։

ԳԱՐԱՆՀԱՆԻԼԷՐ. գր. և բերդ Հիլիկիոյ Ասանայի տրեանիցագրմէ։

ԳԱՐԱՆՀԱՆԻԼԻ, տպագրատնակ քանի մը գիւղեր Սիսեանց հրկրին ու Աշրաֆասի մէջ։

ԳԱՐԱՆՀԱՍԱՆ ֆամ Ղարամասան, գր. Գարնոյ. 1900ին 80 տուն բնակիչ ունէր, ֆէոդ հայ, որոնք Ս. Աստուածածնին ծկ. մը ունէին։

ԳԱՐԱՆՀԻՍԱՐ, գր. Գիւրիկի, 1900ին 70 տուն բնակիչ ունէր. ծկ. Ս. Յարգիս, Ազգ. դպրոցը 65

մանչ կ'ուսանէին։ Մօտը 500 մեղր բարձրութեան վրայ ան գոյնով բերդ մը կայ։

ԳԼՐԵԼԻՍԵՐ տե՛ս Ենիկոմ Գարահիսար։

ԳԼՐԵԼԻՍԵՐ ԹԷՊԷՆ, Մովսէսի Գիւղիկոս վիճակին մէջ։

ԳԼՐԵԼԻՍԵՐ ԵԼԳԻՆ, Գարահիսար Շարքի, գեղեցիկ քաղաք Սեբաստիոյ կուսակալութեան համանուն գաւ. Կիլիկայ Կարնոյ և Երզնկոյ մէջ տեղ, Ագչար գետի հիւսիսային կողմը, հեռաւորութեան 82 վերստ. հնաւ. կառուցուած է բարձրաբերդաքարէ քարայրեան մը տարբերութեամբ և յատուկ համանուն ունի Անկիւրիոյ։ Սեաւ քարայրեան գագաթը ունի փոքրիկ բերդ մը՝ Կամենենակաց ժամանակներէն մնացած։ Տեղը և յուշանները չունեցած են յիշեալ տարբերութիւնը։ Բազաքիս բնակիչք, ըստ Վ. Բիլէի, 11700 հոգի են, բաժնուած հետեւեալ կերպով։

Մահմեդականք	7300	հոգի
Հայք Լուսաւորչականք	1700	»
» Կաթոլիկէ	750	»
» Բողոքական	300	»
Ցոյնք	1650	»
Գումարն	11700	հոգի

Շապին Գարահիսարս հայաբնակ գիւղերը հետեւեալներն են, որոնց բնակիչաց նոր թուականարը չունենալով յիշատակագրանք հոս գնեմ. Այս գիւղերէն գրեթէ ամէնքն ալ ունին մէկ մէկ վարժարան

Անգրեան	Ձեյմուսն սեմտեան
Բիւրտ	Սեվինճիք
Սիս	Գեչեքիւրտ
Էսկի Շեհիր	Կերան. Ղրան
Եենիշեհիր	Ազարակ
Մեսպոց (Մոսկոնց)	Մահմուտ
Գերբանոս (Գրանոց)	Կոյու Գիւղար
Գոմեսուն	Գուռնիա
Վարի Անպեր	Ամերգի
Վերի Անպեր	Ջրապ
Ուղուլիս (Ուղուլիս)	Տիպերի
Ուղուանիս	Գարագարա
Ուղանա	Հասան
	Էքարին
	Տեմիրճիլի

Հայք ունին երկու եկեղեցի, Ս. Աստուածածին և Ս. Աստուածածին, ունին նաև երկու ուսումնարան Մաշտոցեան և Ս. Գրիգորեան, մէնակարգաց մօտ 500 աշակերտներով, ժողովուրդը ազգասէր յինելով, տարեցին յաւ վիճակի մէջ է տեղւոյս վանականութիւնը։

Բազաքս նոր կառուցած է Համիտիէ, և հին տեղունը կը կոչուի Նիկոպոլիս 879 վերջերէն Քաւանանին Ներքին։ Մէկէմէկը գրուած բազաքս մօտ կայ պարսիզի տեսակ հանդ։ (Էնդրիկեան՝ «Գեռախաւարնիկ» 1902)։

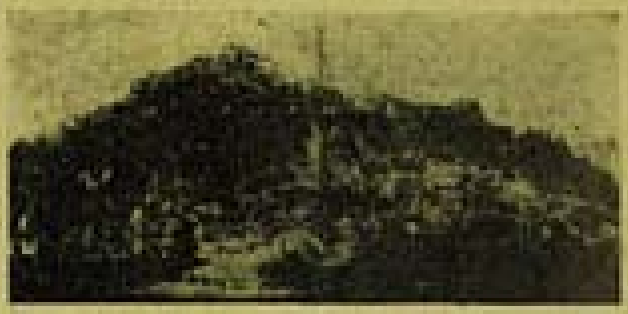

ԵԼԳԻՆ ԳԼՐԵԼԻՍԵՐ

ԳԼՐԵԼԻՍԵՐ ԵԼԳԻՆ, գաւառս արեւն տարածութիւնն է 9300 քառ. վերստ. և կը պարունակէ 1100 գիւղեր։ Գաւառիս ընդհանուր բնակչաց թիւն է 77000։ (Էնդրիկեան՝ «Գեռախաւարնիկ» հատոր Վ. Բիլէի գրեթէ, Լ. 774—789)։

Շապին Գարահիսարը հանդիպ է բնեռ մեծագիրներու յիշատակարաններու մէջ 1500էն հետ՝ ԿՈՂՄԻՆԻ անուամբ։ որովհետև Մահուէլ գրիչ մը 1642ին այս Ղարահիսարի համար կ'ըսէ «Ղարահիսար երբեմն կոչուեցաւ»։

«Հոգնեցուն ա՛յ մեր քաղաքին՝ այլ և գաւառին անունն էր Կղզիանէ։ երբոր որ գաղթած էր Երզնկայէն՝ իր հայրենիքը ուրիշին հետ՝ 1502ին Շարաբան մը կ'ընդարձակէ «ի գաւառին Կոզանիոյ։ 1506ին Աւետարան մը կ'ընդարձակուի «Հոգանոյ Անգարա գիւղին մէջ։ Հարարան ժամարանի թիւ 150 աւետարանը (որ նեղիայիս Ս. Էջմիածնին փոխադրուած է) Անգարա ընդարձակուած է Համարձնի Հայրապետ արքայէն, 1579ին քաղաքս «Ղարահիսար» կը կոչուի Սարգիս արքայ գրէն, որ արքին էր խանս Դաւիթն, և ծարարարքին Տիրան եպիսկոպոսին (1596ին հանդիպ է բնեռ Զէյթունի Տիրան Արքեպ.ը)։ Սարգիս արքայ կը յիշէ քաղաքին եկեղեցիները Ս.Աստուածածին և Ս. Աստուածածին և «Տարամանայ» Ս. Նշանս։ 1559ին Սարգիս քհ. Ղարահիսարցի՝ աւետարան մը կը գրէ, 1642ին Մահուէլ գրիչ կը յիշէ քաղաքին տասնչորս հազարեան եկեղեցաց։ 1688ին Ղարահիսարցի Հուլիս տպ. Աւետարան մը կը տասնայ և Ս. Գայիանէ եկեղեցւոյն կը հաստիչ։ Համիտի (Գաղեսարն) Ս. Գէորգ վանքի յուշարարն եղած է 1680ին Ղարահիսարցի Մինաս վրդ.։

Շապին Գարահիսարը նշանաւոր գարձաւ խանդարարն ըլլալով Անգրանիկ Զորավարին և մանաւանդ իր բարեկամարանով։

ԳԼՊԱՆԼ. գգ. Տրապիզոնի. գրուն քաղաքին վարտարանը 12 մանչ կ'ուսանէին։

ԳԼՊԱՆԼ, տեղւոյ գիւղ Կոստանդ.։

ԳԼՊԱՆԼՈՒՆ ա. Վիճուռնի Ցովսեփ։

ԳԼՊԱՆԼՈՒՐ, Կիլիկիոյ (Սասունոյ) վիճակին մէջ։

ԳԼՊԱՆԼՈՒՐ ՏԷՊԷ, Ադրամի շրջանին Կիլիկիոյ մէջ։

ԳԼՊԱՆՎԷՊԷՆ, Դարանաղերեցի ա. Դարանիերեն։

ԳԼՊԱՆԼՈՒՆ, (Մեծ. յիսուն), Տաւրոսի լեռներին տակ մի մասը՝ որ կ'իջնայ Տիգրիսի և Եփրատի մէջտեղ։

ԳԼՊԱՆՈՎԼՈՒՆ, ազգ. Ինան Մարոյ, ԺԸ. դարուն, Մէջ Ս. Կարապետ վանքը գտած է ազգութեան արիւնոտին տիրանալու. Համար (Դանդանեան՝ «Մարտ» էջ 537)։

ԳԼՊԱՆԷ-ՎԻՐ քամ Դարանիվիզ, գգ. ճանիկի սատիրգոնան վիճակի։

ԳԼՊԱՆ-ԷՕՐԷՆ, Դարանա վիրան Դարանա կարեն. գգ. Կեսարիոյ, Էմէրէկէն 3 մաս հեռու, յոյն եւ Հայ բնակիչներով, հաւանական յունական գիւղ մը, ուր Հայերը յետոյ հաստատուած են։ 1914ին 300 տուն բնակիչ ունէր, կէս՝ սա կէս՝ հայ և յոյն։ Հայերը 1800ին սկիզբը եկած պիտի ըլլան, որոնք նոր հաստատեալ էին։ Եկեղեցին կը գտնուէր Ս. Աստուածածին, գեղեցիկ Մարտիրոսեան, ուր 1900ին 30 մանչ կ'ուսանէին։ Բնակիչք կը զբաղէին երկրագործութեամբ, փոքր մաս մը յաստիարութեամբ։ (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» էջ 849)։

ԳԼՊԱՆԷՕՐԷՆ քամ Դարանաղերան (Մեծ. ուսիր), գգ. Նիգ գաւ, ունի 10 ա. հայ, 30 ա. ազգագրի, եկեղ. Ս. Աստուածածին։ (Վերի Դարանիերին Հայերը ասկից գաղթած չեն՝ արդեօք)։

ԳԼՊԱՆՈՒԼԼԱՆ, գգ. Բարիր Հայոց Մանանանցի գաւ.։

ԳԼՊԱՄԱՆ քամ Լարանա, գլխաւոր քգ. Նոյն անուն գաւ.ի կենտրոնը, Իկոնիոնէն 75 հգմ. հեռի։ Մեծն Լեւոն ոչխար է քաղաքին։ Բն. 22000 էր (1900ին)։ Քաղաք, հայ, յոյն եւն. Հայերը գեղեցիկ եկեղ. մը ունէին։ Ցիսոյէն ուղեւորը, հոս գրեթէ մաս մը Հայեր գտած է։

ԳԼՊԱՄԱՆ Օր. Ազգագի. 1937ին Գոյսդիոնս համայարանէն կը սառնայ վարդապետ գեղարուեստից եւ կրօնից ուսուցչ։ («Հ. Գոչնակ» 1937 էջ 566)։

ԳԼՊԱՄԱՆՆԵՆ քամ Ցովհաննեսեան Մարտիրոս եպ. Աստուածոյց Կեսարիոյ, Ինան Թարաս. Միաբան Ս. Կարապետ վանքին, նախապէս գրիչ եղած է Դաւիթ եպ. Երգանդիոնի (1745-1775), 1774 Յունիս 1ին Մելքիսեդեկ եպ. կը ձեռնադրուի։ ... ի միաբանութիւնն և ի սպասաւորութիւնն սրբոյ Դանիէլի վանից» (տես «Դիւան Հայոց Պատմութեան» Գիրք Ա. Ազգանունի Գիրք ԺԱ. էջ 459)։ Սակիր կը հասկցուի թէ սոսփուին միաբան եպ. ձեռնադրուած է և Ս. Դանիէլ վանքին վանահայր եղած, սակայն հարց. տարի մը վարած է այդ պաշտօնը, որովհետեւ 1776ին Դաւիթ եպ. Երգանդիոնի յաջորդած է Զաքարիա պարտիզպետ Գոգլուանցիի և Մելքիսեդեկ եպ. համանունութեամբ։

Իր պաշտօնավարութեան սկիզբը գժուարութիւններ հանդիպած է նախկին տարաձայնութիւն եպ.ի կողմէ. որ վերջապէս տարաձայնութիւնը ձեռք բերել կը ձգտի. Էջմիածնայ նուիրակ Մանուկ վրդ.ի գործակցութեամբ։ Պէտք վերջ Դաւիթ եպ.ի մահը վրայ հասնելով Մարտիրոս եպ. տեսարդել կը չարունակէ իր պաշտօնը արդիւնաւորութեամբ։ Իր աշխատութեամբ և ջանքերով կը յիշուի թ հիմանէ, վանքին եկեղեցին որ յանուն Ս. Հրեշտակապետին է։ Կը գտնուէ նաև այլեւ այլ յիշատակներ, իրեն մէջ գործակից ունենալով Մանուելեանցի Սահակեան վրդը։

Մարտիրոս Արքեպ. Ս. Կարապետի վանքին մէջ փոքրիկ վարժարան մ'ալ բացած է 8—10 աշակերտներ հաւաքելով։ 1795ին Սահակեան և Կարապետ վարդապետները Էջմիածնէն կը գրեն եղեռնագրաց ձեռնադրուելու. համար. սակայն սոսնձ գեռ չկերպարանք՝ ինքը կը վախենայ այդ սարքին, գտակ ընելով որ Սահակեան եպ. Օգիւզան Կեսարիոյ սոսփուրդ ըլլայ և Ս. Կարապետ վանքը նոսի. ու Կարապետ եպ.ի յանձնուի Ս. Դանիէլի վանքը։

Մարտիրոս եպ. կը թաղուի եկեղեցւոյ նեղքին դուռերին մէջ. իր սարկաւագարան։

«Եղեալեղ ի յայսմ տիրմիս
Մարտիրոսի արդի պեղիս
Նոր ի Նորայ Սուրբ տաճարիս
Ի հիմանէ կառուցողիս
Որ եռանդիցեալ ազնիւ տարիս
Մի հար մեծիս տաւ ոգորմիս
Հանգչիլ եռանդիսան յաւիտենիս
Լուսեղինաց արդար գնդիս
Թուին ԹՄԽԷ.ին»

Մարտիրոս եպ. կ'երեւայ թէ իշխանութիւն էջմիածնայ թաղած է բան մը, վասնզի 1793ին, իր յաջորդին Դաւիթ եպիս. Կարինեցին նամակ մը գրելով չնորհակալութիւն կը յայտնէ։ (Ալպոյաճեան՝ Հայ Կեսարիա 929—931)։

ԳԼՊԱՄԱՆՆԵՆ Յակոբ. Կեսարացի Գարամանա-

ման բնաւորութիւն ունէր։ Ինան Գեռորիս 1856ին, նախագրութիւնը մենաստանին մէջ սառնայէ ետք Գոյիս գացած է իր ծննդոց քովն և մինչև 1895 վանականութեամբ զբաղած։ Ապր. Կիւանդանոցին 650 ոսկի նուիրած է հանգանիսման ջերոց (Էրիւմ) մը գնելու համար։ Մեռած է Բարիզի մէջ 1905 Մայիսին։

ԳԱՐԱՄԱՆԵԱՆ Յարութիւն, Գրիգ Գրիգորեանց վերնայ, ծնած Գեռորիս 1850ին, ուր նախակրթութիւնը առնելէ ետք 13 տարու Գոյիս կ'երթայ ու կը հաստի բարձրագոյն դիրքերու։ Ան յաջողած է ուր գտնոյ Թուրքերէն մէջ, մասնաւորապէս Էրէգլիի և Զոնգուլդագի հանքատեղիքի բարգմանիչ հանդիսանալ, և եղած է Միաբանութիւնին մէջ Օտ. Ընկերութիւնն որ կը յանգագրէր Էրէգլիի հանքատեղիքի հանքերը։ Նոյնպէս ինքն է որ նոր հանքերու եղած է կարգադրու յոգնաւորի ընկերութիւն մը, որուն հաստիրը կը ապարդիւնի Գոյոյ և Ս. Մովսու և Կարմիր Մովսու հաստատութիւններուն մէջն։ Մինչև Հիգիենական Ցարութիւն Գարամանեան Ազգային շրջանակի մէջ գործեն ծառայութիւն մը չէ ունեցած, սակայն բոլորովին ալ չէ մոռցած ազգը, նիւթապէս նպաստելով։

1903ին Երուսաղէմ կ'երթայ իր հրաւիրակ Սոյ նպատակով կիր. Սահակ Բ.ը Սիս ուսումնարանը, ուր Ապրիլ 20ին նիստոյ կ'ելլայ Հայրապետական տեղապահ կը մնանի Գոյոյ մէջ 1909ին (Ալպոյանեան «Հայ Գեղարդ» էջ 2196—8)։

ԳԱՐԱՄԱՆԻՆ. ազգագէտ գիշերուան է անցեալ դարուց մէջ հարաւային Ամերիկոյ երկիր մը, Գարամանի քաղաքի անուամբ։ Կը գտնուի Գարամանցիք Հայոց էնիսէյան Նուրէ-Սուլթանէն, զոր Այսպէսանի Սուլթան ուրիշներու հետ իր պատանեան դրած էր Եմէրէնի մէջ՝ զոյն գրաւելէ յետոյ։ Այդ հայը ուժեղագոյն բոլորան՝ երկիրը Գարամանիա կոչուած է։ (Ենիրիկեան «Բնաբանարանիկ» 488)։

ԳԱՐԱՄԱՆԼԸ. ազգագրական գաղ. Լեռնային Կիլիկիոյ, Զէյթունէն 9 ժամ հեռու։

ԳԱՐԱՄԱՆԼՈՒ կամ Ղարամանլու. գաղ. Ուտիի Առանձնական գաւառի մէջ, Ղանգիլոսի հիւսիսակողմը սառնոց բոլոր բնակիչը Հայ եղած է. յետոյ քանի մը ընտանիք Մեղրատ է սառնց եկեղեցին Մեղրատ բնակիչը մահմեդական է։

ԳԱՐԱՄԵԼԼԱ. Գալլամելլա կամ Գանամելլա, կին Նաւարանդիոս Կիլիկիոյ Լեռան քգ. 1214ին կը ելլէ և գրաւ կուտայ Կիւրջիներ ասպետաց՝ անանցանելի փոխ տալած գրամին փոխարէն։

ԳԱՐԱՍԱԼ. յեռանդուր Շիրակի մէջ։

ԳԱՐԱՍՈՒ Նպատակ. գաղ. Ծոգդոսի 500 տուն Հայ բն. ունէր 1905ին, կամ ինչ. և գաղթաց Նոյն է Դարս նպատակ։

ԳԱՐԱՆԼԸՆ կամ Ղարանլուխ. Հայոցնակ գաղ. Նիգ գաւ. բն. 500, ինչ. Ս. Աստուածածնայն-Մասն է Ջանիկի ամարանոցին։

ԳԱՐԱՆԼԸՆ կամ Ղարանլուխ (Հն. Կղնուս), Գրիգոր գիւղ Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ մէջ. Վերին Ղարանլուխ որ 1900ին 1800 բն. ունէր, Ս. Գէորգ հին և անչուք եկեղեցիով. որուն մօտ հին գերեզմանատեղիներ կան. խաչարձանները արձանագրութիւնք հին չեն։ Ստորին կամ Ներքին Ղարանլուխը կամուրջաւոր է ծովակին մօտ, ունէր 250 տուն հայ, ինչ. Ս. Աստուածածնայն ժամանակաւոր կայ ինչ Միքիսի Կղնուս գիւղ մը, որ ի վերջոյ ամայացած է։

ԳԱՐԱՆԼԸՆ կամ Ղարանլուխ Թեքիր. յեռ Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ մէջ։

ԳԱՐԱՆԱՆ ». Կարկաղ։

ԳԱՐԱՆԴԻԼԵԱՆ Գեորգ, վրդ. Վանեցի Մխիթ. աշխատակից Հանդէս Ամսօրեայի, թարգմանած է Հ. Գէորգի Սկզբնաւորութիւն Բիւզանդական բանաստեղծութեան գրութեան տպ. 1903ին էջ է +83։

ԳԱՐԱՆԴԻԼԵԱՆ Գեղեար, գրագրագրի-նկարիչ Ք. Հայաստանի մէջ։

ԳԱՐԱՆԴԻԼԵԱՆ Վարդապետ. ուսուցիչ. ազգային գործիչ, խմբ. Նուրիական Մատեան (1922—1926), հեղինակ Հեղրոնի Նամանցը գրքին, ին. է Զէյթուն և մեռած 1925ին՝ Հալէպի մէջ։

ԳԱՐԱՊԱՄ կամ Գարապամբա, գաղ. Գոյս գաւ. 1900ին 60 տ. բնակիչ ունէր գանգատ ազգերէ։

ԳԱՐԱՊԱՌՍՐ Հայոցնակ գաղ. Նոգդոսի. 1900ին Արեւելեանի վարժարանը 20 մանչ և 10 աղջիկ կ'ուսանէին։

ԳԱՐԱ-ՉԻՆԱ (Hara-china), մեծ գիւղ, բնակիչք՝ Հայ և պարսիկ ուր Ուզգիրը Բէլ (Bell) հայերէն տիրոյթը ընդունելութիւն կը գտնէ (Bell էջ 296)։

ԳԱՐԱ-ՉԻՆԱՐ կամ Ղարա-չինար գաղ. Արցախի Գիւղասան գաւ մէջ։ Մեծ գեղեցիկ ալ կոչմը, ունի Նորաշէնոյ Ս. Յովհաննէս եկ. մը, բն. 900։

ԳԱՐԱՊԼԸ. յեռանդուր Ծայրագ ալիքարկի։

ԳԱՐԱՊՈՒՆԱՆ. ազգատոհ մը Սասունի Բասենի մէջ, Գիւղերու գլուխ մեծ։

ԳԱՐԱՊՈՒՆԱՆ, գաղ մը, կը գտնուի Սիւնեաց Նախիջեւան գաւ մէջ։

ԳԱՐԱՊՈՒՄԱՆ. յեռ մեծագոյ գաւ մէջ։

ԳԱՐԱՊՈՎԱՆ կամ Գարապովան, մեծ գաղ. Ծոգդոսի Հարք (Խնուս) գաւ մէջ, որ 160 տ. բն. ունի, քարաշէն Ս. Յովհ. եկեղեցիով։

ԳԱՐԱՊԱՂ ». Ղարապաղ Ի. Մրիկ։

ԳԼՐԼԳԼՂԼԼՐ, ազգագրական գլ. Սիւնեաց Նախճաւան գաւ. Քարք գիւղի մէջ. բն. 200 տուն. մէջտեղն ուզնուրը Դարապաս կ'անուանէ։

ԳԼՐԼԳԼՂԼԼՐ, երկու գիւղ Ուրի և Աղուտ գաւ. մէջ. մին ազգ. ամայի. Միւս երկուքը Վեղին և Սարին ազգագրական. կան հին ամրոցներ։

ԳԼՐԼԳԼՁԼԳ կամ Ղարա-Գանախ, քրտարական գլ. Բագրեւանդ գաւ. մէջ։

ԳԼՐԼԳԼՁԼԳԵԼՆ Խարով ս. Աւանց։

ԳԼՐԼԳԼԶԸ, գլ. Տիգրանակերտի, 8 տուն հայ ունէր. եկ. Մ. Մելիքեան Սիւնեաց։

ԳԼՐԼԳԼԳԼ, գլ. Շահապունք գաւ. մէջ. ունէր 25 տ. հայ. հին եկ. մը։

ԳԼՐԼԳԼԿ, գլ. Բարձր Հայոց Սոփուռ գաւ. մէջ։

ԳԼՐԼԳԼԿ, Մեծ և Փոքր, երկու հայարական գիւղեր գանեանի Հուանիր գաւ. մէջ. առաջինը 1900ին ունէր 65 տ. երկրորդը 80 տ. բնակիչ։

ԳԼՐԼ-ՊՇՏԸԿ, հայարական գլ. Ծոգերատ, 40 տ. բն. ունէր. եկ. Մ. Հաստատրիչ։

ԳԼՐԼԳԼՐԼԿ, գլ. Սեւերեկ գաւառակի (Տիգրանակերտ), ուր քանի մը տուն հայ կ'ապրէր։

ԳԼՐԼԳՈՒԼԼԳ (Մեծ. ազգիւր). հայարական գլ. Նիգ գաւ. Արարատ լեռան հիւսիսային ստորոտը, 1900ին 80 տ. բն. ունէր, եկ. Մ. Աստուածատրեն։

ԳԼՐԼԳՈՒԼԼԳ, ամայի գլ. Շիրակի. Ղազարապատէն հիւս. ժամ հեռի։

ԳԼՐԼԳՈՒԼԼԳ կամ Ղարագուլաղ, հայարական գլ. Գանձակի Երգեցի հասարակութեան մէջ. եկ. Մ. Աստուածատրեն, բաւական հոյակապ, բայց արհանգրաւութեան կասուցուած 1716ին։ Գիւղս մէջ կան 3 ուժեղ եկեղեցիներ. իսկ յուրքը ուժեղ գիւղեր և եկեղեցիներ. իսկ քար մը 0ԼՔ (1230) թուականը կը կրէ. 1900ին ունէր 350 բնակիչ։

ԳԼՐԼԳՈՒԼԼԳ կամ Ղարագուլաղ, գլ. Գանձակի Մեսրիկոս հասարակութեան մէջ. կայ հին ուրց եկ. մը՝ քանդուած տանիքով։ Այժմս բնակիչ թուրք 70 տուն։

ԳԼՐԼԳՈՒԼԼԳ, երկու ազգագրական գիւղեր Գուգարաց Գոգարոյ. գաւ. մէջ։

ԳԼՐԼԳՈՒԼԼԳ, գլ. Արքաթի Վարանդի գաւ. մէջ. բն. 556 հայ. եկ. Մ. Աստուածատրեն։

ԳԼՐԼ-ՊՈՒՍՈՒՆ (Մեծ. քիթ), ազգագր. կը կոչուի Արարատեան գաւ. յորդ մը բլուրները։

ԳԼՐԼԳՈՒՐԼ, ազգագրական գլ. Շարուր գաւ. մէջ։

ԳԼՐԼԳՈՒՐԼԼԼ գլ. Սեբաստիոյ, որուն ազգագրն նախարարարանը 40 մանչ կը յանձնէին։

ԳԼՐԼԱՒՎԻՒ. բն. Կիլիկիոյ 4800 տարի բարձր։

ԳԼՐԼԱՒՈՒ (Մեծ. ջուր), ազգիւր մը Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ. մէջ, Արփա գիւղի մաս։ Ազգիւրս մաս. քարաբերդ ստորոտը կան երկու հասարակաց Գրիգոր և Մարիամ եկեղեցի և քարէ հանգուստարանները. ուր բազմաթիւ տիխուտարներ կը յանձնեն։

ԳԼՐԼԱՒՈՒ, գլխաւոր գեղ Մասեաց-տան գաւ., որ Երասխայ գուգարանական կը վազէ և անոր կը միանայ Քարքոս և Տէրէյի գիւղերուն գիմաց։ Գեղս անուամբ ամրոց մը կայ Ալբարատայ Շարուր գաւ. մէջ, Նոյն գաւ. մէջ կայ նաև Դարասու անուամբ քարանձաւ գիւղ մը։ Տե՛ս Մենարանի գեղ։

ԳԼՐԼԱՒՈՒ, գեղ Կարնոյ գաւ. մէջ, որ կը կոչուի նաև Կարնոյ գեղ. կը բղխի Թարքասէն և Բասենի մէջտեղ եղած լեռներէն։ Նախնիք Շամշ Կարնոյ անուանը կոչ. տան։ Այս գեղէն կը Հեռանայ Մարդերգ կոչուած լեռը. որ Կարնոյ հարաւակողմը կը գտնուի։

ԳԼՐԼԱՒՈՒ կամ Ղարասու. գլ. Բագրեւանդայ 15 տուն հայ կաթողիկէ և 15 տուն քուրտ բնակիչ ունէր։

ԳԼՐԼԱՒՈՒ, գեղեր Կիլիկիոյ մէջ. նաև ուրիշ կողմեր։

ԳԼՐԼԱՒՈՒ ՊԱՂԻ, բն. Սիւնեաց Աղուանից գաւ մէջ. բարձր 6607 տարի։

ԳԼՐԼՎԱՆԻ կամ Ղարավանի, հայարական գլ. Ալբարատայ Գարեղենք գաւ մէջ. Գոգչուանի հարուստ տիմարանոցը, բարձր գիրքով. 1900ին ունէր 70—80 տուն բնակիչ, երկու եկ. որոնց մին կիսաւերք վանք. Գիւղս յուրքը պարիսպներու և հին գեղեցիկ տաճարներու բեկորներ կը տեսնուին։

ԳԼՐԼՎԱՆԻ. վանք կամ գիւղ. կը գտնուի Սիւնեաց Վայոց-ձոր գաւ. մէջ։

ԳԼՐԼՎԻՐԼՆ, տափաստանական Հայոց գիւղ Ալբարատայ Մարանդուստ գաւառակի։

ԳԼՐԼՁՂ կամ Ղարաձաղ. հին Հայաստանի Փայտակարան նահանգի հարաւային մասն է, որ ըստ Պարսից պատմագրական կոչման Ղարաճաղաղ կը գրուի. կը գտնուի Դավրէժի հիւսիսային արեւելեան կողմը, երկու որ հնաւանութեամբ. տասնմանեանքն են հիւսիսէն՝ Երասխ գետը. արեւելքէն՝ Մուղանի անապատը, հարաւէն՝ Հասանլուի և Անարի գաւառները և արեւմուտքէն՝ Մարանդի գաւ.ը։ Գարաղաղ ամրոցագիտ. յանձնարարուած է, թէև չատ բարձր գագաթներ չունի, բայց անհամար յանձնարարութիւններ ունի. ուստի ուղղութեամբ ցիրուցան կարգաւորելով և մէջտեղով կը կազմեն բարձրաւանդակը. որ ծովէն

6500 առնչակցին ունի բարգաւաքիւն ունիր։ Ակռ չեռնիրը ծանգիւտ են անուանիրով։ Ամրոցի Աստրաստանի մէջ միայն ապառիկ գան անուանիր։

Լեռներէն կը բղխին բազմաթիւ վտակներ որ կը քաշին Երասխի մէջ։ Հանգոյցին ջերմուկներով հարուստ է Փէչվանի գաւառակը։ Գարաստոզ հարուստ է երկաթի և պղնձի հանքերով, կայ նաև ոսկեր։

Գարաստոզի բնակիչներն են Հայեր, Թուրքեր, Ալաչլուներներ, Գարագիսանիներ և Շահսէվէնիներ։ Հայերը կը բնակին բարգաւաքեալ գիւղերու և անմասնակի գաւառներու վրայ, իսկ Թուրքերը բռնած էին մեծերը և հովիտները։ Հայերը երկրագործութիւնով և մեղուաբուծութիւնով կը զբաղին։ Հայերը իրենց դրացուց հետ լաւ գրաքեան մէջ չեն և ատիպուած են մինչև ոչիքան Ճոյ և հրացանով պաշտպանուիր։ Հայոց առաջնորդարանը Գիգմարի մէջ գտնուած է։ Հանուն Նորաչէն։ Ողջ հայրենիքի և Ռուսիոյ Թրքաբնակ գիւղերը, որոնց հասարակը կը ասուին Ա-բրամեան ուսուցիչներու։ Գարագիսանի նշանաւոր Թուրմանեանցները, որոնց հայրենիքն է Գարաստոզ, գներ են բաւական թիւով գիւղեր եւ գաւառիս ամենամեծ ֆայտոնատերերը կը համարուին։

Գաւառիս մէջ կայ միայն մէկ վանք։ Նորաչէն գիւղի սահմանաց մէջ, Ս. Գեորգ անուամբ։ Սա Հայաստանի ուրիշ վանքերու նմանութիւն չունի, ունի մասնաւոր կարգի է համարիր։ Հրաչագործի համբաւ կը վայելէ և բոլոր գաւառէն ու մինչև անգամ Դաւրէժէն հայեր ուխտի կու գան։ Գաւառս քիչ հին հայաստանի մէջ մասը կը համարուի, սակայն իր մէջ չի գտնուիր նախնի հայոց և ոչ մի հնագ, ոչ թեղի կամ վանքի աւերակներ և ոչ հայատառ արձանագրներ։ Գարաստոզ ի հետևն ունի բազմաթիւ հայ բնակիչներ ունիր, որոնք գանուած ժամանակաց մէջ գաղթած են ի Դավրէժ և մանաւանդ Ռուսահայաստան։ Բնակիչներէն չատերն ալ Ռուսաստան կը պանդխտին։ ունի Շուշիի և մասնաւոր գաւառաց մէջ։ Գաւառիս մէջ գիւղաքանդ եւ ամայանց յայտը ասուած մասնաւոր գտնուած չէ։ սակայն վերջին տարիներս՝ սա ալ մեծ ջանքեր գործս չեն։ Գարաստոզցիք իրենց գեղատեսիլ բարբառ մ'ունին որ քիչ մը նման է Ղարաբաղի լեզուին։ (Ինֆրիկնան՝ «Մնատիսատնիկ» 1864, «Արարատ» ամսագիր ԼԱ եր 500—503)։

ԳԱՐԱՆԵՂ կամ Ղարասաղ Սիւնեաց Վայոց Ձոր գա.ի մէջ։

ԳԱՐԱՆԵՂ (տես Սեաս. լեռ) կը գտնուին ի Թրքաց Կիլիկիոյ Սեաս Լեռնէն։

ԳԱՐԱՆԵՂԼԷ, Ղարագաղլու կամ Խանիրանց հայաբնակ գիւղ. Գանձակի գա.ի. բնակիչք գաղթած են 1828ին Աստրաստանի Գարաստոզ գա.էն, մասնաւորապէս 200 հոգի. ունի. Ս. Գէորգ՝ 1855ին կառուցուած։ Մասը ունի Նանուասակ ուխտատեղի մը։

ԳԱՐԱՆԼԼԷ. Թրքաբնակ գիւղաք վերի հայաբնակ գիւղին մաս։

ԳԱՐԱՆԵՂԼԷ. կամ մէկէտ ուսիր ալյուգդարանակ գիւղեր մեր երկրին զանազան կողմերը։

ԳԱՐԱՆԷՐԳԷՆՑ կամ Կնեղ։ ազգ. լեռ Բասենի և Բագրեւանց գաւառներու մէջտեղ, որ կը կոչուի նաև Տաղար գիւղի անուամբ։

ԳԱՐԱՆՏԻՆ, երբեմն ալյուգդարանակ գիւղեր Գանձակ գա.ի մէջ։

ԳԱՐԱՆՏՈՒՐԱՆ, հայաբնակ գիւղ. Անարատի Աստուածածնայ գիւղին. 1900ին Ազգ. վարժարանը 95 մանչ կը յաճախէին։

ԳԱՐԱՐՋ կամ Խարարջ, գիւղ. Գարնոյ Գայլի մէջ. 1900ին ունէր 90 տուն բնակիչ. 60ը հայ. 30ը Թուրք։ Եկեղ. Ս. Աստուածածին։ Կը գտնուի քիչ ոչ է հին Ուռնի քաղաքը։

ԳԱՐԱՒԱՆԷԿ, լեռ. Գեղարքունի գա.ի մէջ։

ԳԱՐԱՒՈՒՆՂԱՐ, ոստիւր Կիլիկիոյ մէջ. Անաւարզայէն 3 ժամ հեռի։

ԳԱՐԱՓԷՆՑ կամ Ղզզալու, հայաբնակ գիւղ. Արքաթի Վարանդա գա.ի մէջ գրա. 800էն ուսիր.ենգ. Ս. Աստուածածին, քարաշէն ու գմբեթաձեւ մասը բլուրի մը վրայ։ Գեղ Նանուասակ գիւղատարա մասնաւոր մը կայ, ուրիշ տեղ՝ Մեծ Նանուասակ։ Տե՛ս Ազգիկայ բիւր։

ԳԱՐԱՓԷՆ կամ Գարամեկ, Բարձրակ Գոգաչիա գա.ի մէջ։ Կը տեսնուին գիւղաս մէջ Ասուածանց Ճանապարհներ, որոնք կը վկայեն թէ տեղիս բարգաւաք գիւղ մ'եղած է։

ԳԱՐԱՁԷՆԻ, հայաբնակ գիւղ. Արտիկէի (Վան), եկեղ. Գոգգոթայ։

ԳԱՐԳԷՈՑ ա. Գարամեն։

ԳԱՐԱՓԷՈՓԻՆ, հայաբնակ գիւղ. Տարաբերանի Հարք գա.ի մէջ։

ԳԱՐԴԱՐԱՆԻՓ, Աստանայ գաւառակներէն տեղատ հայաբնակ քանի մը։ Մեծ Հայոց տարեւելեան հիւսիսային կողմը։ Աստանց բնակութեան տեղն էր Ուռի տիրարքին մէջ, ուր է Գուզարացւոց կոչուած գաւառը։

ԳԱՐԴՄԱՆ ա. Կարդման։

ԳԱՐԴՄԱՆ կամ Գարդամ. նշանաւոր և հին գաւառ Ուռի տիրարքի, նոյն կը թուի բլրոյ

Գարդմանաբեր անուան հետ։ Գաւառին անունը գրուած է նաև Գարդմանաներ կամ Գարդմանեաներ, Գարդմանակեր, Գարդմանիկ ձևերով։

Գաւառս բնակած է Նուրակ և Շամքոր գիւղերու մէջ։ Մովսէս Խորենացին կը յիշէ գաւառին Նուրա բնակիչը, և Ցովհաննէս պատմագրին կիրճ. Կարին բնակիչը գաւառին։ Գաւառս ունէր նաև յատուկ եկեղեցական պաշտօնէ մը՝ յանուանէ Տանուտէր։ Բնակիչներուն Ս. Մեսրոպայ ձեռամբ մուտք է եղեր ի Հաւատն Քրիստոսեան ամբոց մը կար, որ այժմ Մշկնոյնց անուամբ Տանուտէր է. մինչև բնակչին են Ղայս և Կեռասովանք (Բարխուդարեանց՝ «Աղուանք» 288—305)։

ԳԱՐԻՄԱՆ կամ Գարդման անուն համանուն գիւղ. համանուն գիւղերի մեծագոյնը։ Այժմ ուռիոյ և Քրդաստանի և կը գտնուի Գոդմանիկ։ 1699ի յիշատակարանի մը մէջ կը յիշուի գիւղս Գարդման, ուր Ցարամուրդ մը կ'ընդարձակուի «ընդ հովանեաւ Ս. Սիմէոնին և Ս. Գրիգորիս.գրիչն է Արքատեան։ Գիւղս ունի Սրբոյն անուն ուխտատեղի մը՝ մատուռով, որ ուն մատ կայ մանրակեան մը 1331 թուականով արձանագրուած։ Մատ է Դղեան գլուխ (Ղարաղ Քիլիսէ) բնակարանի գիւղատեղին, հանգուստարան և ձիերի, որ տակաւին կանգուն է։ Այս տեղ կը բնակին այժմ Թուրքեր։ (Բարխուդարեանց՝ «Աղուանք» էջ 301 - 2)։

ԳԱՐԻՄԱՆ. վերը նկարագրուած գաւառէն զատ կայ հայկական գաւառ մը ևս ուր ունիք է Ճանապարհ Գարդման անունով. կը ձգտի Ազատանից վերին գաւառակերէն մին։ Գոյութիւն է նաև Մարդպանեան Մարդպանեան Դասան, Գերդման, ու Լանին։ Նշանաւոր է գաւառս բերդը որ բարձր է 900 տաք, անձրդեանաւոր է Գոգոս-տաղին ու Գարդման գիւղին խարանդունց ձորով և Գրանցան ձորիցան է գէպի արեւելք։ Ունի մաս 15 վերստ երկարութիւն և 6-7 լայնութիւն։ Այժմ հիմնայատակեալ է Գարդման բերդը։ Իսկ Ջուանշիր իշխանին կառուցած Ս. Նշան տաճարը քանդած և Լանվերդից չմնաց են գմբեթի մը՝ մանանոսական մը գերեզմանին վրայ (Եփրիկեան՝ «Պնտէարանիկ». հատուած «Աղուանից» գրքէ)։

ԳԱՐԻՄԱՆ. գիւղակ Արցախի համանուն գաւառի մէջ։ կը բղխէ Արփաչայ ստորոտներէն և կը թափի Շամքոր գիւղին մէջ։

ԳԱՐԻՄԱՆ, ա՛յլ գիւղակ Շամախու Գարդման գաւառի մէջ։

ԳԱՐԻՄԱՆԱՑՈՒ և ԳԱՐԻՄԱՆԻԿ՝ ս. Գարդման (Արցախի)։

ԳԱՐԻՆԻՆ Սուլտանենան, հանգուստի-կինէր Հարգանոց (450)։ Ընդհանուն Ս. Եւ Մարտիրոսաց Գ. Ս. ապա անուամբ ոսկերգութիւն մը գրած են։

ԳԱՐՆԱՎԱՐ, գիւղին գիւղեր Տիգրանս Գարդի գաւառ մէջ։ 1900ին 850 հայ բնակիչ ունէր։ Գան ան Վրացիներ։

ԳԱՐԷՆԱՒ, ՏԱՂ, յոս Կիլիկիոյ մէջ։

ԳԱՐԹԱԼ, քաղ Գոյսոյ, ս. Գարդալ։

ԳԱՐԹԱԼ, չորթաքաղաքի, տպ. Գոյս 1909, խմբագիր տեսչէն Վ. Ս. Գարթաղեան։

ԳԱՐԹԱԼԼԵԱՆ կամ Գարդալեան Եղբայրներ, հանգնակ և ուսուցիչ, ինան մասնաւորապէս 1850ին ի Գ. Գոյս, ուսած է Օրթաքէոյ մասնագէտ ուսուցիչներ գիտութիւնքեանց և հանգնակ Դասագիրք Թուաբանութեան (տպ. Գոյս 1887), Ընդարձակ Թուաբանութեան (տպ. 1888 և 1892) գրքերու ուսուցիչ Գոյսոյ Հայկազեան դպրոցներ, Արմաշու դպրեվանքին (1911—14), յետոյ Գրուսայի վարժարանին։ Գալ յուզոյց եղած է։ Գաղթականաց Օրթաքէոյ, Բրինգիրուշի Գարթաղ անցած է յետոյով։ 1896ին խմբագիր եղած է Տարիկ թերթին։ Վախճանած է Գոյս 1922ին (Տե՛ս նաև Գեղրիկ՝ «Ազ. Տար.» էջ 413)։

ԳԱՐԻԷՐ ս. Կարիեր։

ԳԱՐԻՊԵԱՆ Եղուարդ, նկարիչ, ինան Կէրմէր Գուրա պէրէն գիւղը 1906ին. 1915ին տարագիր և որբ՝ Գրիգորի որբանոցէն Խարբերդ մ'Արքիկը, յետոյ Մէյանոյ որբանոցը, ուր է նկարչութիւնը իր ուսմանացը (Ներսիսեան)։

ԳԱՐԻՊԵԱՆ Օր. Գանարիկ, մէկը Գոյսոյ ամէնէն ուշագրաւ երգչուհիներէն, Լիրիս-սոպրանոյի խառնուածքով ստեղծագործ։

Աշակերտած է նախ Օր. Ռոզաչի յետոյ Բարիզ անցնելով հետաքրքրուած է ֆրանսական ժողովրդական դպրոցներուն և Օր. Մ. Գարդանի գաղափարներուն։ Գարձանական արդիւնքներ գտած է յայտնի երգչի տան Ռոսէլէն։ Իրեն սոլիստ երգած է Chorale Universitaire-ին մէջ և ուրիշ ամբիոնի մասնակցած է Սայ Շարլէնի և Սարդանի գաղափարական գանձարանին։

Օր. Գանարիկ Գարիպեան

Երբեք ստոյգ Բարիզ մնալ վիրէ, վիրաստարած է Գ-յին և ուսուած է ուսանելու Օրգանիզաց Թեմիանիսի արուեստին մէջ։

Վերոյիշեալ Բարիզ մեկնակով՝ Օր. Գ. Գարիգեան Սայլ Կամոյի մէջ տուած է իր երգչուհի երգուհանդէսը, ելեալ գնահատանքի արժանանալով։ Մինչ այդ աշակերտած է պարիսեան Բանդէրայի։ Ապա զինքը կրկին Պոլիս կը գտնենք. ուր կու. տայ երգչուհի երգուհանդէսը. փայլուն յաջողութիւն մը, և արժանաւորագոյն երգիչով գասական և քնարական գործեր, հայ երգերուն հետ։

Ջերմուռ և երանգաւոր ձայն ունի, ընդունակ՝ բարձր և գժուարին քանեցու։ Նկարագիր արտաքոյ (Պոլիս) կ'ուսանիլ ձայնարարգութեան գասեր։ («Ազգ. Հիւսնիսպանի Տարեցոյց» 1925.էջ 344—5)։

Օր. Գարիգեան Պոլսոյ մէջ մեռաւ 1938 Յունիս 8ին։

ԳԱՐԻԳԵԱՆ Գրիգոր. փաստաբան և համալս արէնագէտ, ծնած է Պոլիս. ուր կը վարեցնի 1934ին։ Նուանգուն գործունէութիւն ցոյց տուած է իրրև Փաստաբան. ժողովոյ անդամ։

ԳԱՐԻԳԵԱՆ Յովհաննէս, Հարգէոյի, յիշատակուած Պոլսոյ Կենդրոնական Ազգային Ազգային Հանրագիտարանի գրասէր և գեղարուեստասէր։

ԳԱՐԻԳԵԱՆ Յովհ. Ն. ծնած Սասունցոյ 1851ին, նախակրթութիւնը ստացած Սասունցոյի Ա. բարձրեան վարժարանը, իսկ երգեցողական ուսումը՝ Պոլսոյ Կենդր. վարժարանը։ Երգեցողութիւնը ուսուցչական և անարգելի պաշտան վարած Պոլիս և գաւառները։ Գասասանդ և Գուգրէս։ 1935ին գաղթեալ, ձեռնադրուած Գրիգորի՝ պատիւով իր մկրտութեան անունը։

Ալեխասանդրած է Պոլսոյ Հայերէն քերթողներ։

ԳԱՐԻԳԱՆԸ ՍԱՍ, գեղարք Վանեցի գր.։

ԳԱՐԻԿԱՐԱՐԱՐ, լեռ. Բարգուսեցի գր.։ մէջ, որուն մահ 1554ին բանաստեղծ Օտմանցիք, երբ պարոնց վրայ պատերազմելու գացին։

ԳԱՐԻՈՒ ԺԱՂ.ԿԸ յիշուած Ուսուցիչներուն մէջ։

ԳԱՐՀԱՐ քահ Դանար. հին ամրոց մը Տարօնի Տարան գա.ի մէջ, Տրդատ լեռան վրայ, զոր շինեց Պարոնց Վարդանի ազգատոհմը։

ԳԱՐՄԷՆ, նահանգի Դաշնակցութեան գործիչ գաւառի նախկին Տանաս վրդ.։

ԳԱՐՄԷՆ Վիգեն. ծիրանի հարմարարանին մէջ կ'ուսանի. 1937ին փիլիսոփայութեան ասպետին մրցանակը յանձնած է և նուէր ստացած է 400 գուլդերանոցի գրանց։ Մրցաւորին մասնակցած են բրոֆէսորներ, բժիշկներ հաւաչն։

ԳԱՐՄԷՆ Սիլվա և Կարմեն Սիլվա։

ԳԱՐՈՒՍԱ Լեռնին, և Գարու։

ԳԱՐՈՒԼ քահ Դարանոյ, գեղ. Մոլանի Կիլիկիոյ մէջ. 500 մէջիր բարձր գիրքով։

ԳԱՐՈՒՆ, տարեգրիր՝ ազգային յուսաւորութեան և գաղութարարութեան։ տպ. Թիֆլիս 1896, Կրասարակիչ Մա. Ալաշ քհ. Մանդինեանց։

ԳԱՐՈՒՆ տարբեր յարգիր՝ ազգային, քաղաքական և գրական։ (յարաբերական)։ տպ. Ն. Պոլիս, 1909ին լոյս տեսած է 1—24 թիւ, արտաքսուիր՝ Յովհան Փոլատգաչեան. խմբագիր՝ Եղիազ Սարմէն, ապա Վարդարշոյ Գալոյեանցեան։

ԳԱՐՈՒՆ տպրատան, քնարգրական արմանախ։ (տարեգիր)։ Տպ. Մոսկվա 1910—1912, խմբագրութեամբ՝ Գ. Մանդինեանց. Յարակ Խանդամանի և Վ. Տէրեանի։

ԳԱՐՈՒՆ մանկական և պատանեկան գրականագրոյ ամսագիր. տպ. Պուքրէշ 1925. (լոյս տես. 3 թիւ)։ խմբագիր Ս. Դ. Ալիանաստեան։

ԳԱՐՈՒՆ ՀԱՄԱԼՍԱՓԻՈՒ պարբերագրութիւն մը լոյս տեսած է Դամիրբեի մէջ, խմբագիրը և հրատարակութեան թուականը Դ. Լեւոնեանին անծանօթ։

ԳԱՐՈՒՆ ՀԱՅԱԼՍՈՒՆ. տեսանելի բարոյական. բնական, բանաստեղծական և ուսուցիչական գիտակարգ (գիտամանակ)։ տպ. Զմիւռնիա 1862-3. լոյս տեսիր՝ Դր. Գարագաշեան Ս. Գարագաշեան։

ԳԱՐՊԷԿԻԼ, հայրենիք գեղ. Գանիանի Երիզայի (Մայրաքաղաք յուրի), գեղեց և ձիգեցնի ունէր։

ԳԱՐՊՈՒՆԵԱՆՑ ա. Փեսախուրեան։

ԳԱՐՍԱՆ քահ Կարբասան. գեղ. Բարգուսեցի գա.ի մէջ, 1822ին բարգմանուած գիրք մը էր. մեծ մասամբ քարտեզներով, որոնք Մելլա-Միքէլեան գաղթեցին. 1900ին 15 գուրս կը բնակէր։

ԳԱՐՍ-ՋԻՒԼԻՆԵՍԻՆ քահ Կարս. ուսան Կիլիկիոյ գաւառին մէջ։ Սուն 30 վերստ հեռու։ Ունի 1800 բն. մեծ մասը հայ։ Հմուտ արուեստով զբաղուած յոյս ամրոցները ցոյց կու տան որ հայկական իշխանութեան ամուր պատուարներէն մին եղած պիտի լինի։ Գիրքերը հոս կը գտնեն։ (Ելիեան՝ «Պատմութիւն 199, Բանկ՝ «Կիլիկիա» 200)։ Տե՛ս Կարս պարար։

ԳԱՐՍԱԹ, հայրենիք գիւղ մը Պուսուրի ՀԷՐՆԱՆԻ մէջ, ունէր երկու գաղթ Ս. Ղեւոնեան՝ ուր 140 մանչ և Ս. Յովհաննէսեան՝ ուր 50 աղջիկ կ'ուսանէին։

ԳԱՐՍԳԱՆԱՐ. Մեծ գիւղերէն մին, որուն Ազգային վարժարանին մէջ 1900ին 85 մանչ կ'ուսանէին։ Բարգաւանները ոչ ունէին իրենց ՀԱՐԳԱՆԸ։ (Նոյնը պիտի բլլայ վերոյ Ճեմանիանուան Գարա-Ջիւլլուարիէի հետ)։

ԳԱՐՍԱՐԵՆԵԱՆ Վանեցի. փաստաբան մասնագրան, ծնած է Գեսարիա 1883 Դեկտեմբեր 1ին և կը պատկանի ՀԷՄՔԳԱՐԱՍԱՆԵՆԵՐՈՒ ընտանիքին, որոնց մէջ մեծը կը գտնուի Թուսմանեան և մեռաւ՝ Եգիպտոս։ Իր նախակրթութիւնը ստացած է իր ծննդավայրին վարժարանը և յետոյ յաճախած՝ Սենք Պաղչի Յիսուս-

հանց վարժարանը (1890—1900)։ 1902 Յունիս 2-ին կ'երթայ Մ. Նաճանգիները և կը մտնէ Եէյլի Համալսարանը և կը հետևի գրականութեան (1905—1908)։ Համալսարանը աւարտելէ յետոյ կ'ընդունուի գրականութեան դասընթացքներու։ Դասընթացքն մէջ և 1909ին կը գտնէ ընկերութիւնի մը ուրիշ վարչութեան մը մէջ։ 1911ին կ'ելլայ տնեցիներէն, խորհրդարանի և վիճակագիր Ամերիկայի Օտ. Առնուտունեան Սենատորին և խորհրդարանի Ուսումնական Բաժնի Բրդանեան Գեղարուեստի և նիւ Եորքի Բրդանեան Շեղ. Հիւպատոսարանին (1910-1914)։ 1913ին Եր մասնաւոր գրասենեակ Թուրքիոյ Միացեալ Նահանգաց մէջ։ և 1914ին ազգանուն բարձր յանձնախումբ Թուրքիոյ՝ Սան Ֆրանսիսկոյի Միջազգային արուեստանոցներուն։

Շեղ. պատերազմին յետոյ Բրդանեան ծառայութիւնը կը թուլանայ և կը դառնայ ազգային գեղանի մէջ, և կ'ուզեցուի հայկական անվտանգութեան գործին համար և կը վարէ Հոկտ. 1918ին 1923 պատասխանատու անդրանիկութիւնը Փրէս Պիւրոյի և James W. Gerard-ի ատենագրութեան տակ գործող Հայաստանի Անվտանգութեան Ամերիկեան Յանձնախումբին։

Հեղինակած է ազգային գիրքեր, ինչպէս՝ Օտ. Կայսերութիւնը Ի. դարուն (1908), Աբեղեան խնդրոյ վրայ կարճ բացատրութիւն մը (1908), Ազգերազանցական տիպոյ սկզբունքները (1909), Աղի կեանքը բրեանի Ճարտարի մէջ (1912), Հայաստան եւ Հայ (1916)։

Ունի բազմաթիւ յոդուածներ և տեսութիւններ Արևելեան խնդրոյն մասին (1916—1923)։ Հայկ և Արման անուններով ստորագրած է Հայրենիք։ 1907—1923 յաջորդն փաստաբան է գիտական գաղափարներու և Համալսարաններու մէջ բազմաթիւ բանախօսութիւններ Արևելեան խնդրոյն և տեսոր յարգելի նիւթերու մասին։

Վահան Գարաշեանի թերևս ասպարեզ ունէր ասկայն գրականութիւնն մէջն է որ նիւթապէս բանաստեղծը մը եղած է։ 1908ին ամուսնանալով տարէց ազգի Ամերիկուհիի մը հետ, անոր նիւթական միջոցները ուղած է իրեն բարերարման պատասխանատու գործին։ և ասոր համար է որ իր ծառայութիւնը տրամադրած է նոր Թուրքիոյն։ Գործելով մէկ կրնայ ապացուցել Թուրք կառավարութիւնը 1913ին կ'երթայ Ն. Գոչիս, իրեն մէկ բուսաբերկու։ Համար Թուրք ժողովուրդը եւ Թուրք կառավարութիւնը մէկ Օտ. կայսրութիւնը կազմող զանազան ցեղերը պարտ էին տարբեր բարեկամ ըլլալ իրարու հետ և մշակել եղբայրութեան ոգին։ Միւս կողմէն Ամերիկացիներուն կը ներկայանար իրենց պետք կազմակերպութեան մը, որուն նպատակն էր ուսումնասիրել Թուրքիոյ մէջ բարեկամական վիճակները, որոնք հարկաւոր էին նոր բեմերուն յանձնաժողովներուն։ Արդարև Թուրքիոյն կը գտնուեր ձեռք բերած վիրը նշանակուած յանձնաժողովները, (Բնակարանի գործակալ, ազգանուն բարձր յանձնախումբի և փաստաբան Նիւ Եորքի Թուրք Կիւղասարարանին) որոնք պտակեց մինչև 1918 գէմ իրենց տեղը, և գործակցեցաւ այն մարդոց որոնք Թուրքիոյ ամբողջութիւնը պաշտպանելու նպատակով դրացիներ կը յանձնէին և կը պատրաստէին «Reconstruction Work in Turkey» գիրքը որ հայերուս արդիականերով հրի գրուեցաւ։ և խոյսը գեր կատարեց ամերիկացիներու միտքերը յեղաշրջելու մէջ։

Մանուկ իր ուրախանալիքներուն բազմաթիւ արարքներուն մէջ գրաւեցաւ պիտի Ծաղ 1921ին հրատարակած պատերազմ «Ուիլսոն Հայասանի կարեանիկ» խորագրով որով կը բարեմաղթէր նախագահ Ուիլսոնին, Մերձաւոր Արևելքի նպաստամատոյցին և Ամերիկեան Միջնորդներուն վրայ։ Գանոնք մասնաւորապէս Հայաստանի զարգացման հարցերուն պատասխանատու, ինչ որ պատճառ եղաւ որ Ն. Գոչոյ հայ երգեր նոյնուր պետերը 20 Մայիս 1921ին պաշտօնական յայտարարութեամբ գաղութացման գինքը։ Վահան Գարաշեան, երբեմն հանդուցեալ յեղաշրջեալ գրքերէ Գարնանքներուն, մեռաւ 12 Յունիս 1934ին ի Նիւ Եորք։ (Ալիքսանդրեան՝ «Հայ կեսարիա» էջ 2043)։

«Գարաշեան արդէն էր նոյնը Գարաշեանի։ 1920ին ի վեր, երբ Մարիէթ Թաւոսի ֆոտէ գերեզմանը ֆարմաան Հայկական Հանրագիտարանը, Գարաշեան փաստաբան էր Հայկ. Հանրագիտարանի պատասխանատուութեան, որ սարգարեց Սեվրի դաշնագիրը եւ արիաւոր յաջորդն է Հայկական Հանրագիտարանի կատարելութեան, որուն ֆիգուրը կը գտնուի Բարիզ։

Գարաշեան խիստ քննադատ մէն էր Մ. Նաճանգիներու արարքին քաղաքականութեան՝

Թուրքիոյ վիճակագրմամբ, և 1923ի Ապրիլին. տեղագրուածքեան Գարսի գրած նամակով մը տեղեկանանք թէ՝ նախապատերազմի տարիներն երկու անգամները Լոզանի ֆոմֆերանսին մեջ հանանցին նոյնպիսի դաշնք... Գարսի մամանակ մը յիշուց, Գարսաշէնի իր փաստաբանը Հայի. Հանրապետութեան պատուիրակութեան նամակ մը ուղղեց նախագահ Գուլքին, Կրուիրիկով Մրաքեաց Նահանգները որ պատուիրակութիւնն հոս մինուին Հանգի իրաւարարական Ժողովն Ռուսերէն ինքարկեն Մ. Նամանգներու եւ Հարաւսանի միջեւ. գոյութիւն ունեցող խնդիրները...

Գարսաշէնի գաղափարեց Մէջ նամակագրանի և այլ հասարակութեան մէջ. («Հայրենիք» 1924, տե՛ս նաեւ «Վեմ» եւ Ռուսերեն 1935 եջ 124).

ԳԱՐԻԷՐ ա. Կարիեր.

ԳԱՐԻԼՈՒԻՄ. գեղ. եր յիշուի Վրանայաստանի քանեցք գա.ի մէջ.

ԳԱՐՆԱԵ, նոր վիճակ Ուշտանեանց գա.ի. ունի 59 գիւղեր. Ընդհանուր բնակչաց թիւն է 14000. Հայք (Լուսաւորչական և կաթոլիկ) 5000. մահմեդականք՝ 9000. Վիճակս իր անունը առած է հին և հրեայի Գարառ գիւղէ մը, որուն ասիրանները ցարդ եր ապրեցան.

ԳԱՐՆԱՌ. Վեսիար կամ Վերիոս. վիճակ Վանայ գաւառակցութեան. Հանքարի գա.ի մէջ. 1900ին 26000 բն. ունէր որոնց 1900ը Հայեր էին.

ԳԱՐՆԱՌ ա. Բայազիտ Նոր:

ԳԱՐՆԱՌ, «գրագրական, հասարակական, ուսումնական և գրական յարդիր» (յարաբերը մի անգամ). տպ. Գարիս 1910. (1—35 թիւ) խմբ. Հրդ. Սիմ Տէր-Մինասեան.

ԳԱՐՆԱՌԱՑԻՆ ՏԱՐԵՑՈՒՅՑ, տպ. Կ. Պոլիս 1911-1914. խմբագիր՝ Մանակ Մնացեան.

ԳԱՐՆԱՌԻ ՁԱՅՆ. «գրական, հասարակական, քաղաքական, գիւղատնտեսական և գեղագիտական յարդիր» (ամսագիր), տպ. Ալեքսանդրապոլ 1913—1916. խմբ. Կրոր. Ց(ոլոէվ) Մինրգսեան.

ԳԱՐՆԱՌՆԻ, կամ գեղ. Մինանոց Մոզք գա.ի.

ԳԱՐՆԱՐՅԻՆ, կամ Գառաբեն քարտէզ Արցախի ասմանանցիք Գուգարաց Կոզբոյոր գա.ի մէջ կը գտնուի. Ի Հուշ Նշանաւոր եղած է Գառաբեն բերդը, յիշուած Վարդան պատմիչին.

ԳԱՐՆԱՌ ա. Խաչգա.

ԳԱՐՆԻԿԱԹԻ ՎԱՆԻ, ուր տեսանեմ մեծ վանք մը կամ Մեծի մէջ.

ԳԱՓԱԳԻԼԸ. յեռ Կիլիկիոյ մէջ.

ԳԱՓԱՄԱՆԵԱՆ Մինասեան, յրկանաւորս Գոլոյ Անասատրանեան վարժարանէն 1870ին.

ԳԱՓԱՄԱՆԵԱՆ Մինաս, խմբագիր Զեփիւռ. Հայրենեաց տպ. Կ. Պոլիս 1883, տնօրէն խմբագիր Հայրենիքի 1870ին և Ազգապայ տարիներէ 1877ին. Նոյնպէս տնօրէն Հայրենիքի կիրակնօրեայ տպ. 1887ին. Տե՛ս նաեւ Գարամանեան Մինաս.

ԳԱՓԱՄԱՆԵԱՆ Մ. խմբագիր 1913—ի Բարիզի մէջ լոյս տեսած Հայ Կեանքի.

ԳԱՓԱՄԱՆԵԱՆ Գեորգ պէյ, ծնած 1862ին Վան. Երիտասարդ հասակէն տաղանդաւոր ազգայրէզ ընդգրկելով, որ քան զոր գործ ստանձնած է իր գործունէութեանց և ընդարձակ յարաբերութիւններ հաստատած Ալիքսանդրիոյ, Հայաստանի և գլխաւորապէս Մանչեսթրի հետ. Մասնաւորապէս քառասուն տարու իր տաղանդաւոր գրագրութեամբ (մանիֆեսթիր ս.ր.ս), յանուն է ասոյթեանցերդ վանեցոյ համար մը. Ազգասիրութեան հայրենասիրէն հոգ քաղաքացիս շնորհուած է Վանայ, գաւառիս Հեռնեասիրութեամբ վարելով ոյդ փոփոխ պաշտօնը. Գարամանեան Գեորգ պէյի ընդարձակ յիշատակ մը է որ Վանայ Մոլը հանուն ուրեմն ունեցաւ իր յոգեհաւատչին երիտասարդութիւնները.

Գարամանեան Գեորգ պէյ

1870ին Գոլոյ մէջ կը հիմնէ Ս. Մանդիսեան Ընկերութիւնը որուն արդիւնքը կը բացուի Վանի համանուն ազգանունի գրագրը. 1872ին Վանի մէջ կը կազմէ «Հայասիրեան Ընկեր» (ընդգրկելով ազգասիրական Գարդ վրայ), որուն արդիւնքը կը բացուի Բէնարիզիի վրայ համանուն գրագրը մը մանչերու. Դարձեալ 1875ին «Կրթասէր» Ընկեր. Ազգայրոյց հիմնադրոյ քն. Տ. Գիսենեանի նախագահութեամբ. 1878ին Բէյքոզեանի կիրք.ի և Յովհաննէս Նուրեանի հոգաբարձութեամբ գուսարուած ընդհ. ժողովի կազմէ կ'ընդարձակ ամենապատ Հայէպի ազգ. գործոց վարիչ մարմնին և կամ. հանրայարգուցիչ կառավարութեան առաջեւ. 1880ին Վանի վիճակաստար ընկերան, 1882ին գրգ. և ուսումն. խարդոյ ասանեցոյ. 1887ին ասանեցոյ գրեալ հրր Բեքիրոյ ի՛ անցնի, կը տեսնէր Ազգ Մեր Մանասարեանի հետ, բաղդաւոր ազգանուն 60 տարի տարեկան կամ մը Վանի Մանդիսեան արիարդոց վարժարանին համար. 96ի Վանի Ջարդին յետ մը ան-

նասունը։ Բլրաքի մը վրայ կամ Ս. Գէորգ կին եկեղեցին։

ԳԵՏԱԲԼԻՆ ՀԱՅՈՒ կամ Ղազախ. գիւղ. համանուն վիճակի պզնիանանք գաւառին հիւսիսի կողմանք վերան մնաց։ 1900ին բնակչաց թիւն էր 2500, որոնք եկած էին Հին Գեղարքունիքեն և ասանք նախնիք ալ՝ Ղազախի հոգի, Ռաֆիգարիոց, և Ղարայազիզիներ։

ԳԵՏԱԲԱՂ, հայաբնակ գիւղ Սիւնեաց Մեղրի գաւ. Շատաբ գեղի ծայրագիրը, ունի յոր սիւնիքով կամարաձև եկեղ. մը, յիշուած 1702ին. բնակիչները 400 հոգի մեծ մասով գաղթած են Հին Նախիջեւանէն։ Այս գիւղէն Փիրգուազ Բասամեանց. որ 1886—7 թուին համարգած է Մեծ ու. Փոքր Հայաստան, Փոքր Ասիա։

ԳԵՏԱԿԻՆ. գիւղ. Մասունի, բն. հայ և քուրտ էին։

ԳԵՏԱԿԻՆ, հին գիւղ Սիւնեաց Մեղրի գաւ.

ԳԵՏԱԿԻՆՏԻ. վանք մը. որ կը յիշուի Կիրակոս պատմիչէն (Դ մէջ.)։ Արդեօք նո՞յնն է Գեղարդ վանքին հետ. որ ինչ էր Ագուռն. գեղին։

ԳԵՏԱԿՆ, կը յիշուի տեղ Սեւանայ կղզիին մասն. ուր Զաքարէ Պարոնեարի և Իւանէի Ամիրէկի արամ, եկեղեցեաներ ժողով մը գումարեցին։

ԳԵՏԱՀԱՅԵԼՈՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ կամ Բասեր Աստուածածին, հինաւուրց վանք Վիրքն Գեղեի, Օձնայ գիւղի մօտ կառուցուած մէջ գարուն. ամրոցեալ և հոգեւորական չէնք մը. որքնակիի յաճախագեալ։ 1888ին հեղինակը վանքս յարաբերեց սենեակները և պատերազմները բերան գարձիարանէն վար գլորած են ու. նեղիալս մեկ եկեղեցին կանգուն կը մնայ։

ԳԵՏԱՀԱՐԱՆ. հին գիւղ. Սիւնեաց։

ԳԵՏԱՄ, գիւղ. Գաղթի գաւ. համանուն վանքի մօտ, քարաբերանի։

ԳԵՏԱՄԷՋ, հին գիւղ. Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ մէջ։

ԳԵՏԱՇԷՆ կամ Ղազ-Գենդ. հայաբնակ մեծ գիւղ. Գանձակի Մելիքալիանց. Հասարակութեան մէջ, գեղին գեղարանն է Ս. Աստուածածին եկեղեցին։ վերջերս (1890) նորոգուած։ Ժամանակս. 700 տուն բնակիչ ունեցած է որոնք Գարագաշլէն գաղթած են։ 1900—1828ին Հայերը գերի տարուած են Գարսիստան, յասեղն ալ Գարագաշ գաղթեր են։ Այժմեան (1900ին) բնակիչք 2800, գաղթած են Բաշնիէն, Զրարեկրլէն և Շատանլէն։ 1850ին ի վեր գաղթաց ունեցած են։ Գեղաշէնի վարի ծայրը կամ Աւագ Ս. Նշան մատուռ մը, նահատակի մը հանգուստարանն է և ուխտատեղի, ունի Թվին Զ (1677) քառակնով արձանագրութիւնս։ Կան գրչագրեր։

ԳԵՏԱՇԷՆ. տրոգէս կոչուած է Ք. Հայաստանի Խուանէն տեղը։

ԳԵՐԱՇԷՆ. գիւղ. Ագուանից Հոգի գաւ. Արքիան գեղանի ծաղիկագարեան բարեբարութեան վրայ։ 1900ին 600 բն. ունէր, բարերը հայ։ Նախնիք գաղթած են Խաչեն և Զրարեկրլ գաւառներէն։ Եկեղ. Ս. Աստուածածին։

ԳԵՏԱԼԻ. վանք Երեանի ասանմանաց մասն. ամանցակ Հրազդանի։

ԳԵՏԱՎԱՆ. կը յիշուի Գուգարաց Տայիրք գաւ մէջ։ Հեղինակութիւնք կը պակսին։

ԳԵՏԱՎԱՆՔԻ ԳՈՎԱՆ, կը յիշուի Սիւնեաց Վանեմանի (Գեղարքունի) արձանագրութեան մը մէջ։

ԳԵՏԱՎԱՆՔ. հին գիւղ. Սիւնեաց մէջ, կը յիշուի իրրեւ կարուած Զարգ գաւ Սանանայ վանքին։

ԳԵՏԱՐԳԵԼ, ա. Զաղաչանմ։

ԳԵՏԵՐ կամ Գեսեղեր. հայաբնակ գիւղ. Մոկաց ալիսարի, Ասատանից Հարքն գիմացը։ Եկեղեցի Ս. Աստուածածին։

ԳԵՏԻԿ կամ ԳՈՂ ՄԱՆԻՔԱՐԱՆ ՎԱՆՔ, հրաշալի հայանուն և սրտմ իւր աստիճանաւոր անգամ նշանաւոր վանքս կը գտնուի Արքաքի Գուտան գաւառի մէջ, Գեղարքի կամ Տանձուտ կոչուած գեղատեղի հարքանի մը վրայ։ Բարձր և անառապատ լեռներ կը պատեն վանքին հարաւային, արեւմտեան և հիւսիսային կողմերը, բաց է միայն արեւելեան կողմը։ Երկուասանկարարդ գարաւ վիճակը, որ բարբարոս Մանգրիները իրենց ասպատակութեան ասպարէզ գտնուցին Սիւնեաց քաղաքի իշխանները։ որոնք, որ այդ արիւնարբու գեղի հրամանները անգամարէն ալ անցուցին նաև Գանձակու բարը բնակիչները, մինչ այդ ժամանակ 1191ին, իւր հայրենեաց ատիրանց ազատուելու անուանի Մխիթար Գոշ վարդապետը կը վերադարձի հայաբնակ մեկնաբանս, փոխանակ հին Գեղեի վանաց. որ երկրաշարժէն մեծապէս ջնջուած էր. ազատութեամբ Վարանանի իշխանի և նորա ամուսնի Արքաս Խաթունի, Վանքս որ կը բաղկանայ քանի մը եկեղեցիներէ, իւր գեղեցիկ դիրքովը ունի բնութեան նրագարդ և վերին ասպետանի կենդանի տեսարան մը։

Առաջին եկեղեցին Ս. Աստուածածին կոչուած է մեծ նարարութեամբ. շինիր որքաս քարերով. Գանձասարի եկեղեցւոյ խարսանի ձեւով, յոր բարեբարեալ կամարներով։ Ունի յոր փոքր ու. մի ատաղ խորան, երկու խորանցարան, ասանեներ յատակաս, վիճարան կամարներ մը, եր-

կու գուան՝ արեւմտեան և Կեսարիայի կողմերէն։ Սեղեցեալը յայնուքիւնն է 11,50 մետր և երկայնութիւնն 15,75 մետր։ Երկրաչափէ Քառասուն են կամարները և արտաքուստ արեւելեան պատն, իսկ ներքուստ արեւմտեան և հարաւային կողմերը։ Ամենագմեան գաւի երկրորդ խորանի ճակատին վրայ կը կարդացուի ՌԽ (= 1191) թուականու վանացոր չինութեան արձանագրութիւն, Ասաց խորանին վրայ ևս կայ ուրիշ շինարարի արձանագրութիւն մը։ Ս. Աստուածածնի արեւմտեան կողմը կիսց կայ շինարարի գաւիթ մը, կամարաձեւ յարս հրաչափերս միաղաղաց և բոլորակ սիւներու և ալիք կիսասիւներու վրայ։ Դուռքս ունի յարս խորան, 11 յատակաձեւ և երկու գուան. երկայնութիւնն է 15,79 մետր և յայնութիւնը 13,40 մ.։ Արեւմտեան դրան վրան կայ ՌԽԴ (= 1294) թուականու արձանագրութիւն։

Երրորդ եկեղեցին որ կը կոչուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, պատկից է գրեթէ Ս. Աստուածածնի հարաւային կողմին, համակ քարէն և չինուած կիսասիւներով։ Շնուած յար և նման է վերոյիշեալ բոլոր առանց գաւիթի։ Ունի 11,90 մ. երկայնութիւն և 9,12 մ. յայնութիւն, ոչխա՛ր քանդուած են ամբողջ կամարները, խորանախարսի մէկ քանի քարերը և այլ մասեր։ Այս եկեղեցւոյ կիսց են գտնուած հայ պատկանելու գամբարաններ։ Տանուր ունի գանազան արձանագրութիւններ, որոնք կը վերաբերին յիշատակաց և նուիրատուութեանց։ Երրորդ եկեղեցին Ս. Կարապետ, համարեայ թէ կիսց է Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյ գաւթի հարաւային որմին։ Շինուած է համակ սրբատաշ քարով և նուրբ քանդակներով, որուն սեղանի գոգը յինած է Գրիգոր՝ Տգայ անուանեալ, կամարակերպ։ Այս եկեղեցին վերաբերեալ էմարտիրոս անուամբ ասորիներէն, բայց Լուսիմ Սարգսեանի արշաւանքներու պատճառաւ չէ կարողացեր ստանալ։ սակայն վերջերս է հասցուցեր Գրիգոր իշխանը ՌԶ (=1241) թուականին։ Տանուր ունի երկու փոքր և մէկ մեծ խորան, վերջ յատակաձեւ և մէկ գուան. երկայնութիւնն է 6.90 մ. և յայնութիւնն է 5.83 մ.։ Հարաւային որմի վրայ արտաքուստ կայ ՌԶԶ (=1237) թուականու արձանագրութիւն։ Հոյն որմի քարերն սիրեր են թաղթիլիլ։ Դրան երկու կողմերը կան, երկու հրաչափերս խաչքարեր, որոնք իրենց հարատար և նուրբ փորագրութեամբ, Հայոց հոյակապաւոր խաչարձանները գլխաւորները կրնան համարուիլ։

Ս. Աստուածածնի սեղանատունը կը բարձրանայ գանգրաձեւաւոր բարձր և նուրբագործ յենքը, որու կամարաձեւին արեւմտեան գանգուած է։ Գեղեցկագործ մատեանատուն է, որուն յատակի վրայ կան քարուքանդ հարթ, ունի մէկ գուան և յարս բաժանուած։ Արեւելեան գաւառի պատերան է, ուր կը մտնուի վերնայարկի մակը ասէին գրատեսան ծակէ մը։ Վերնայարկն չինուած է խաչաձեւ և ունի գուռ մը հարաւային կողմէն ու երկու սեղաններ Գարբիել և Միքայէլ հրեշտակապետաց անուամբ։ Զանգակատունը չինուած են երկու ճարտարք Գասապետ վարդապետ և Գարապետ, Ինչպէս կը յայտնէ ՌԽ (=1291) թուականու արձանագրութիւնը։ Զանգակատան պատկից է սեղանատունը, որ քիչարձակ չինք մ'է. տանիքը սրբագլխաձեւ խանարհուած։ Զարդ պատերն չինուած են անառաջ մեծամեծ քարերով. երկայնութիւնն է 17 մ. և յայնութիւնը 10 մ.։ Այս ընդարձակութիւնէն դիւրաւ կարելի է մակարկել, թէ որքան բազմաթիւ եղած են ուսանողները ու միաբանները։

Արդի քայքայուած են բոլոր միաբանից սենեակներն և վանացոր չրէպարիսան։ Թոգլով միայն իրենց սիւներ հնաքերն և ուժեր կիսքերը։ Վերոյիշեալ եկեղեցիներու արեւմտեան կողմերը կան բազմաթիւ տապանաքարեր, իսկ արեւելեան կողմերը ունի սակաւաթիւ։ Մեծ՝ Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյ արեւելեան կողմը կայ փոքրիկ մատուռ մը որբատաշ քարով չինուած, որոյ համար ոմանք կը կարծեն, թէ գրաքարան եղած լինի։ Վանացոր մաս Թարաս-լայ գեղջի մոտ կողմը։ Զոգան տարի (8635) ասորաց կը գտնուի համանուն Գեղեկ կամ Գաշա-գաշի-ան կոչուած գիւղը, որուն բնակիչները 1855 թուին ուղղափառուած են ասորաց Հաւէ գաւի Կոմ, Դասոյաս Գվեղ և Մոի գիւղերէն։ Օգն, կիլիման և Ջուրն պատաւանան են։ Ընդամէնը կը հաշուին 270 հոգի, բաժնուած 25 տուն։ Ս. Հռիփսիմէ, որպէս կը կոչուի գիւղի մէջ համակ որբատաշ քարով չինուած մատուռ մը, որ ունի 5,70 մ. երկայնութիւն և հարիւրաչափ յայնութիւն։ Հարաւային որմին և կամարակիսքերն վրայ կան արձանագրութիւններ։ — Հոգի Սուրբ՝ ուրիշ մատուռ մի է, Ս. Հռիփսիմէին վեր, գիւղի հարաւը, որ ունի նաև գաւիթ։ Մատուռ և գաւիթ հարաւած է Գ. Ամրամ Փարասանեան։ Դուռքի մէջ կան երկու տապանաքարեր, որոց միոյն վրայ գրուած է Միքիթար։ Այս է Միքիթար Դոյի գերեզմանն, որոյ գլխատակի հոգը, բժշկութեան համար հաւատացեալները ուրիշան տարած են որ մեծ փոս եղեալ է։ Մատրան հարաւային

կողմը կոչ պատուհան քարայրանով տարա-
նուքար մը, հանգիստ արձանագրութիւնամբ։ Ներսի
գաւիթի և սրահի վիճակի մէջ կը գտնուի Մխի-
թար Դոյլի հրաշալիքաւոր վանքը. հնագնեալ բար-
բարոյին վ՝ուշխանան ձիգիգիները. որոնք ուշադրու-
թեան և հարգութեան կը կարօտին։ Այժմ վա-
նականներով լուրջ է, և կիսաքարեան տանուր-

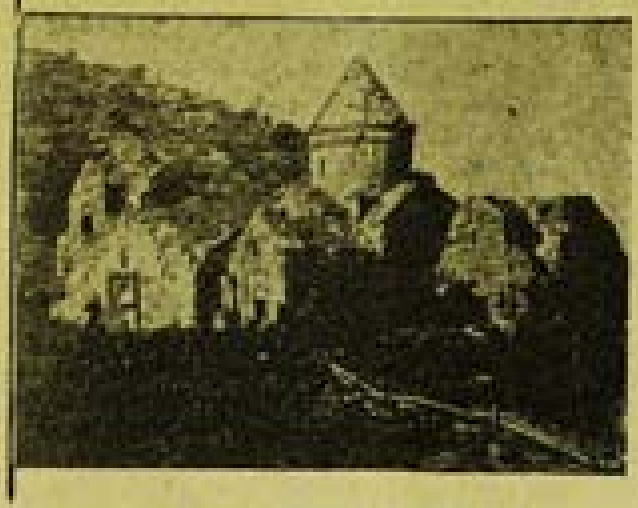

Գեղիգ՝ կամի Գոռ Մխիթարայ վանքի ընդհ. տեսք

ներ չունենալուն ։ են քարանձաւի մը՝ ՀՅնոցը։
Վանքս, ինչպէս վ՝երի արձանագրութիւններէն
տեսանելոյ ունեցած է սեպհական շատ սեղաւոր
կալուածներ, արտերներ, խրատներ, գիւղեր, եր-
կիրներ, անասուններ և տարբերանցներ։ Այժմ ան-
արիութեան պատճառաւ չարիշտանալուած են այդ
բոլոր կալուածները, որոնցմով 700 տարի պա-
հուս կեանք և կենդանութիւն ունեցեր է վանքս։
Այժմ տասնուհինգ պաշտամունք կը կատարէ
գիւղի քահանան Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյ
մէջ։ Տարանցիներ մեծ հոյսի ունենալով վանքս-
կոյ մեծատունները մինչև մեծամեծ հուէրներ ը-
բած են անոր ազատութեան համար. ինչպէս
1289 թուին, Մանդգիերդի մոր իշխանը, ընդ-
գրանքի հոգ գնելով հուէրներ է, որուն արձա-
նագրութիւնը գրուած է ներսիդ։ Բարձր հուէրա-
տուներէն յիշենք մինչև Դոյլ իշխանը 1186թն,
իւր որդին Դոյլտանդը, Սմբատ իշխանի որդին
Գրիգոր Հէթումը, Իշխանուհու անուանով վարդա-
պետը. Գիրքս պատմագիր վարդապետը՝ որ ոչ-
ուած է քառն կոչ գիրք, քառասուն դանկան
և մէկ չուրջուս։

Վանքս քիչ մը վար կը գտնուի ուսանող
Ուսկանի գիւղը, հանգուստարան և կիսաւեր եկե-
ղեցիով։ Իսկ քիչ հեռու, հարաւային կողմն է
Ցարկանոյ անուամբ գիւղը, որ ապրմ քրդաբնակ
է։ Դարձեալ վանքս հիւսիս արեւմտեան կողմը,
տարի հիւսիսային յանիկի վրայ կոչ ուսերան գիւղ
մը և հանգուստարան, Հին Եար կոչ անուամբ։
Այս ուսերանի և հանգուստարանի մէջտեղ կոչ
բարձր ժայռ մը, որուն հարաւային եւ արեւմտեան
երեսներուն վրայ չորգով չիներուած են
քառանկեանց հատ մեծ ու փոքր խուցեր, և այս
հանգուստանքէն գիւղս առած է իւր անունն,
որոյ անուամբ կը կոչուի նաև այժմեան Նոր
Եար գիւղն։ Նոյն տարի տարբերը կը գտնուի Ա-
ռաջի գիւղատեղին. տասնուհինգ մը ծուխ կոչմը,
ուր կոչ նաև հանգուստարան։ Ասիէս քիչ մը վեր-
բեր է Եղցու-Թալա կոչուած տեղը որ ժամանակ-
ուս գիւղ է ծգեր և ունի հանգուստարան ու եկե-
ղեցի։ Այս տեղէն ոչ տրիչով հեռու կը գտնուի
Գեղոց ճգնաւորի քարայրը և գերեզմանը։ Իսկ
տեսնել քիչ մը վարով Ազատու գեղատեղի ալ տարի
վրայ կոչ կիսաւեր եկեղեցի մը, որ հաւանական-
արէն չինեալ է Հին-Գեղիկ վանքի տեսարանին։
(Լիպիկեան՝ «Պատմարանիկ» էջ 487—8)։

ԳԵՂԻԿ կամ Գեղիկներ. երեք հայաբնակ գիւղեր
Շիրակ գաւ. մէջ, Վերին Գեղիկ 1900թն ունէր
700 բն, Միջին Գեղիկ՝ 350, Ներքին Գեղիկ՝ 400։

ԳԵՂԻԿ կամ Ներսես-Լաչ, ձորակ Մուսենոց Աբա-
գունի գիւղատեղի մէջ։

ԳԵՂԻԿ, տարագէ՝ կը կոչուի Նիկիտան
գիւղը։

ԳԵՂԻԿ, հին գիւղ Մուսենոց Վարդ-ձոր գաւ.,
որ կը գտնուի Քէ Թաքարարանի Ցայլենոյ գիւ-
ղին կը համապատասխանէ։ Հարկանան հին Ճա-
գարդներ գերեզմ։

ԳԵՂԻԿՈՒՏ, կը յիշուի Աղբարատի Զեկի-Գաղարի
մէջ։

ԳԵՂՍԱՔԱՂԻ Կոստանդին, մեռած 1726թն և
թաղուած ի Թանգամ (Գուլիսարիա)։ Տե՛ս Սիոն
1935, էջ 29։

ԳԵՂՍ ԱՐԱՆ, կը գտնուէր ասանս Վասպուր-
բանի Ճատուռ կամ Թուռնաւան գաւ. մէջ,
Հոս Դաւիթ Ա. թագաւոր իրեն ամրոցանոց մը
չինեց. ինչպէս կը գրէ Թովմա-Արծրունի (Դ. ժա)։

ԳԵՂԻՊՈՆ կամ Գիլգրան, գիւղաքաղաք գաւ.
Արդին գոյ.էնեն գերեսի փարուսի հեռաւորութեամբ կոչ Հրաշ-
գան գեղեցիկ վրայ ձգուած կամարէջ մը։

ԳԵՂՏԻՆ, կը յիշուի Ագուլիսի Ս. Թովմայի
վանքի արձանագրութեան մէջ։

ԳԵՐԱԿՍԵԱՆ Ցանկը. ազգային բարերար, Սա-
բրաթարանի (Հնդկաստան)։ կը յիշուի Ազգագրա-
նէն («Եար. Հայ կենս» Գ. էջ 57)։

ԳԵՐԱՆ. գեղ. Արտաշատ գաւ.ի որ կը թուի ըլլալ
Ազատ Գերան քաղաքը։

ԳԵՐԱՆԱՑ ԳԱՂԵՍ ս. Գերան։

ԳԻՐԱՏՈՒ կամ Գերատեսչ գաւառ, Ալաշոյ գաւառի մասերը ըլլալ կը թուի. կը յիշուի Թովմա Ալբարունիէն երբ Դաւիթ Բի մասին կը գրէ. Հաւանենաց խաղի պատմութեան յաւելուածին մէջ կը յիշուի գաւառ, «(Հերոսէ կամրջ) ճիանալ բնակեցաւ ի գաւառին Գերատեսչ, մերձ ի քաղաքն Մանասարուի Շաւարշայ». Կը հեռանցուի որ Ալաշոյ կամ Շաւարշան գրի. հնա նոյնն է։

ԳԻՐԱՓԱՏ, կին գր. Գեղարքունիք գաւ.ի մէջ, ս. 15 բնակ հարկ կու տար Միւնենաց եպիսկոպոսին։

ԳԻՐՆԶՄԱՆԹ, Վասպուրականի Երասխաձորունիք գաւ.ի Հայոց ձորի մէջ գտնուող ոչի բլրաբը՝ ուր իր քաղէրովը բնակու Ռէլ, և որուն անունը Հայկ գրած էր Գերեզման։

ԳԻՐԵՆԱՏ ս. Երբուտ։

ԳԻՐԵՎԱՆԹ, գր. Մշոյ։

ԳԻՐԹ ս. Փեռն։

ԳԻՐՄԱՂԲԻՒՐ ս. Հերմաղբիւր։

ԳԻՐՄԱՆԻՔ, Եւրոպայի գրաւուր պետութիւններէն մէն, որուն մայրաքաղաքն է Պերլին։ Մեծն Լեւոնի Իսպարգուց Հոս բրած գաղութութիւնէն ուսկի սուսալ սկսած են Հայք հանրաթանալ և գործել ոչ ոչ ազգութեան հետ։ Երկրորդ խաղաղութեան ժամանակ, Գերմանիոյ Փրեդերիկոս կայսրը թուզթ գրեց Լեւոնի և խնդրեց որ իրենց ազնէ։ Լեւոն ա՛լ մեծին սուտ պատասխան գրեց իրենց, այլ նաև ազնիւ ընծաներ, ու ասանելն թագաւորէ՝ ոչ՝ խոստացնէր իր պատրաստակամութիւնը ամէն տեսակ ազնութիւններ ընելու, նաև գիրենք ընդունելու յամարութիւնը։ Փրեդերիկոս յետ հանցաւ Հայոց ոչ ասոնցմանի հիւրասիրութիւնը վրայ և խոստացաւ, որ Լեւոնը թագաւորեցնէ երբոր ինքը Եւրոպա գաւառայ։ Բայց գերեալասարար Անկանիոյ պարզ ֆաբրիքան մէջ յուսացուցիչով՝ հիւանդացաւ ու մեռաւ, որուն մահուան վրայ յետ քաւեցաւ Լեւոն իշխանը, Գրիգոր Տղայ կամարկիսը, Ներսէս Համբարձեանցին և ամբողջ ազգը։ Անոյ Փրեդերիկոսի որդին Լենրիկոս Զ. իր հորը խոստումը կատարեց. Հոմայ քահանայապետը Կեղեմենոս փառաւոր թագ մը դրկեց Մաքսիմոսի Գանրաքար արքեպիսկոպոսին ձեռքով. Լենրիկոս ալ փառաւոր դրոշ մը՝ վրան ասիւ նկարած։ Այս մէջոցին հաւանական է որ սկսած ըլլան Հայ վանականներ հրաբանկել Գերմանիոյ գանազան քաղաքները. ասոր վրայ քիչ հաւասար տեղեկութիւններ և փաստեր կը պակսին. ասոնց Պայրիկի Խալեցիներու քաղաքաց մէջ գտնուած բազմաթիւ արձանագրութիւնները, արձանագրան վանականաց նոյն կոչմերը գայուն արդարեալ կը համարին գիտուն Իսկ ժէ. կէսէն վերջ և ԺԸ.ի մէջ. շատեր կը յիշեն հայ վանականաց քաղաքները. որանցմէ յիշենք Համբուրգ, Ցրանքֆորթ, Գրեցուս, Ցրեցուս. Լայպցիգ. Հայլիս. Թովենհէգի քաղաքին համեմատ, Հայք Նուրեմբերգէն կ՚ուռնէին գարգեցիներ և ծաղիկներու քաղաքներէն ասիր, և յետ ձեռագրեներ Լայպցիգէն։

Անցեալ դարու մէջ (1826), վեց Հայեր Լայպցիգէն գներ են 6000 ֆրանքի ապրանք և գարձեր են Տֆգիս և Օսեռա. յետոյ ասորէն 1,200,000 ֆրանքի և երրորդ ասորէն 2,500,000 ֆր.ի ապրանք. այս քիւերը հանուած են նոյն քաղաքի վանականաց ցուցակներէն։ Հայ վանականութիւնը ասորում ասրի չարունակած է և հասած է նաև մեր դարը։

Արդէ (1900ին) ան Գերմանիոյ մի քանի վանական քաղաքաց մէջ կը գտնուին հայ վանականներ. ասոնց ուրիշ ազգութեանց համար, այս երկրի մէջ Հայք մեծ քիւով կամ գաղթականներէն եկած հաստատուած չեն։ Արդէ (1900ին) Գերմանիոյ մէջ ունինք բաւական քիւով հայ ուսանողներ։

Վերջին տեղեկագրի համեմատ Պերլինի մէջ կան 26 ուսանող, որոնք կազմած են Հայ Ուսանողական գրական Միութիւն մը։ Գրեցուսի մէջ կան 7 ուսանող. Տրեզդենի մէջ 2, Լայպցիգի մէջ 11, Հայլէի մէջ 3, Միւնիխենի մէջ 11, և Ինգոլի մէջ 1։ Այս ուսանողները եկած են գլխաւորապես Շուշիէն, Բագուէն, Տիֆլիսէն, Շամախիէն ուրիշ հայաբնակ քաղաքներէ։ (Էնցիկլոպեդիա «Բնագիտարանի» 515)։

Երբ չհաշուենք հոս ուսանողութիւնը, որ հարաւանական բաւականութիւնն կը յանախեր Լայպցիգի, Եենայի, և Գերլինի համալսարանները. Գերմանիոյ մէջ առհասարակ եկած հաստատուած են Հայեր. 1890ի սահմանները։ Այսպէս յինի Ակնցի և. Նազարեան Տրեզդեն հաստատուած է 1894ին ի վեր. մինչև հիմա գրաւելով Դիպլոմի Գերազանց և առհասարակ նաև Տիլսիգեան և Էգրենեան սահմանագրութիւններ Հանդերձ հաստատուած են այս բաւականութիւնն։

Այսպէս սահմա առհասարականեր. մանաւանդ Գերազոյներ և սահմանագրներ, նոգիս. հանի մը ազգական հոգի գտնուած են Գերմանիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ։

1928ին ի վեր Գերմանիոյ Հայերը ունին խրենց հոգեւոր հովիւը որ Պերլին կը նստի։ (Գ. Տէրտէրեան՝ «Հայ Մամուլ» 1935 թիւ 9—10, տե՛ս և «Հ. Գալեան» 1935, էջ 1062)։

ԳԵՐՄԱՆԻԿ ս. Մարտիր։

ԳԵՐՄԱՆԻԿ, հնամենայ կրտսերագրութիւնն «Մարդոյի Հայրենասիրական Միութեան Ամերիկայի Շրջանին»։ Տպ. Նիւ. Եորք 1930ին ի վեր. խմբ. Գր. Գալբատեան։

ԳԵՐՄԱՆԻԿԻՍ (Մարդոյ) ազգանունակրոնական վիճակ, Մարդոյ, Ալպարան և Բազարջիք գաւառներով. ունի 35 թաղ, 24 եկեղ. 30000 հայ. Հայ քահանայութիւնը թիւն էր 4000, բոլորագրանացը 3500։ (Տեսանելիք՝ «Հայ Եկեղ»)։

ԳԵՐՄԱՆԻՍՈՒՈՂԼԻՍ ս. Երմենակ։

ԳԵՐՄԱՆՈՍ Ա. գրագիրագրք Մուսայոց 714—724 որ Մանգանոս Միւնեցւոյ ձեռամբ թուագրի գրեց առ Հայս՝ վասն մի խարանութեան, բայցարարելով Բագրատունի ժողովրդի վարդապետութիւնը։

ԳԵՐՈՆ. փոքր գաւառ, որ կը յիշուի Բիւզանդացիոն գրագրութեան մէջ։ Կը գտնուէր Սասունայի սահմանաց մէջ։

ԳԵՐՍ ս. Գեռս։

ԳԵՐՍ. ապրդ մը, որ Դ. գարուն մէջ Պարսից Շապուհ թագ.ին հետ մի խաղաղ՝ Հայաստանի վրայ կը յարձակէին։

ԳԵՏ ս. Կիլի։

ԳԵՒՈՆԵԱՆ Լեւոն եւ Ճարտարիւն, Թարգմագրիք (Սկրտոսիս), մարդասիրան և մասնաւոր ուժիր, ուսած կեդրոնական մէջ։ Եղան են մի յա Գալիս ու արդասաւորման և մասնակցեցին են Հ. Ս. Դաշնակցութեան յեղափոխական բոլոր խմբագրութեան, Ճարտար. 49 տարու կը մեռնի Գալոյ մէջ 1927ին։

ԳԵՕԳ-ԲՈՒԼԱՂ, գր. Ազատանից Խանի (Նուխի) գա.ի մէջ։ Բնակիչք գաղթած են Խալէն և Զրաբերդ գաւառներէն։ 1900ին 1300 բնակիչ ունէր. եկեղ. Ս. Աստուածածին կին և տեսչաւոր. ուր հայ 1832ին գրուած ձեռագիր Աւետարան մը։ Մասն է Եղիսեի Առաքելոյ մասունքը։

ԿԷՕԳ-ՁԱՁ, գր. Ազատանից Հարիճ գա.ի. որուն արեւելեան կողմէն կ'անցնի Համանուն գետը։ 1900ին 300 տուն բնակիչ ունէր, 70ը հայ, կամ նոսա բոլորագրանք։ Հայերը կը պարապին գործերի և բամբակի ստանալուով։ Գաղթած են Նուխիի և Շամախի վիճակներէն։

ԿԷՕԳ-ՁԱՁ, կը կոչուի ապրագրիներէն Գեղամայ վիճակը։ Տե՛ս Կեսի-լայ։

ԳԵՕԳ-ԳԻԼԻՍԱՁ (կապարա ձկնգեղի), գր. Գառայք գա.ի մէջ։ 1900ին 55 տուն հայ բնակիչ ունէր, և 46 ս. ապրագրի։ Եկեղ. Ս. Յովհաննէս։ Մասը բոլորի մը վրայ կապարա քարերով եկեղ. մը։

ԳԵՕՆԱԳՈՒԼԱՂ (Կարմ ապրիւր)։ գեղ. Սիւնեաց Գեղարքունի գա.ի. որուն մասն է բարգաւաճ ապրիւր մը, որ 10—15 քայլ տասով հրաբուղ ծովը կը թափի։ 1900ին 700 հայ բնակիչ ունէր. եկեղ Ս. Աստուածածին։ Մասերը կան Ս. Սարգիս և Ս. Աստուածածին անուամբ մասունք, ուր ուխտի կ'երթան Վարդավառի և Աստուածածնի տօնիներուն։

ԳԵՕՐԳԼ ՏԵՐՊՈՍ. ս. Կիւրեղ-սերեն։

ԳԵՕԼ. կոչ. Լիճակ կամ Եղեգնագիւղ։ Հայրենիք գր. Սիւնեաց Գեղարքունի գա.ի, որուն բնակիչները Ալաչիերէն եկած են 40 տնով. 1900-ին 1500 հոգի եղած են։ Եկեղ. Ս. Աստուածածին։ Կին և տեսչաւոր։ Մասի մասերուն մէջ խաչքարեր կան. մին 21Դ (=1384) թուականով. կ'երեի թէ տեսչաւոր հայ բնակիչք տարագուած են տարայի թագաւոր և Հասանայ գիւղէն, և կամ ասիրիէ տարագաց դէմ գոյներ են։

Գիւղին տարեմտագրերը կայ կին եկեղ. մը եւ մասը կին վանք մը՝ Տաղկեվանք. այսպէս կոչուած է Խաղիկ Կիւանդուքեան փարատիչ յիշեալ համար։ Գեղի սահմանաւորը գիւղ մը կայ Գեղա խչեանէ մը կոչուցուած։

ԳԵՕՂ ՈՒԹԻՆ կամ Գարեկին Թմանեան. ասան Գարեգին Նահանգի Գարդասաց գա.ի մէջ։ Մէջը կան մշկիր, գաղաց մը և այլ շէնքեր։ Կ'ըսեն թէ նոյ նահանգին իր հետ եղոյնիրով հոս իջեր է, և այդ պատճառաւ Գեղ ուրիշ կոչուած է։

ԳԵՕՍ-ԲԷԿԼՈՒ, հայրենիք գիւղ Ազատանից Շաքի (Նուխի) գա.ի, բնակիչք 300, որոնց նախնիք գաղթած են Խալէնէն և Զրաբերդէն։ Եկեղ. Ս. Աստուածածին։ Մասն է Ղլլաղ-Բուռնգիւռ գիւղը։ որ 300ին ասնի մասնաւորանացած հայ բնակիչ ունի։

ԳԶԵՂ կամ Գզեխ. Ազգնեաց գաւառներէն մէն, որ ունէր Գաղիկ քաղաքը Տիգրիս գետին մօտ։

ԳԶԵՂ. գր. Մարդան գա.ի որ 1900ին 15 տուն հայ բն. ունէր։

ԳԶԸԼ-ԱՂԱՆ ՕՇՈՒՍՈՒ. Հայոց գր. Դալաստանի Կիլիկիոյ մէջ։ Ալա տեսաւորը յետ մը կոչ Աղլաբուսիք գա.ի մէջ։

ԳԶԸԼ-ԳԱԼԷ, գիւղաքաղաք Շիրակի գա.ի մէջ։

ԳԶԸԼ-ԳԱԼԷ, տարագի չէն մը և բերդ Մանգասար գա.ի մէջ։

ԳԶԸԼ-ԳԱԼԷ. ապրագրիներուն գր. Հայաստանի ապրանաց գեղարքը։

ԳԶԸԼ-ԳԱՆՁ, հայրենիք գր. Բազրեւանդ գա.ի մէջ։ 1862ին 22 տուն հայ բն. ունէր։

ԳԶԸԼ-ԳԱՆՁ, գր. Մանգասար գա.ի մէջ։

ԳԶԸԼ-ԳԱՆՁ, Մարմարեն Գիւղիկոս (Գամբիրլար) վիճակներէն մէն։

ԳԶԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ (Կարմիր ձկնգեղի), գր. Գարնոյ, գեղեցիկագոյն գառիվայրի վրայ Նրիկս քաղ ունի,

Վերջին եւ նեղքին։ Բն. 65 տուն, 30 մահմեդական. 35 տ. հայ էին։ Եկեղ. Ս. Նշան. 1865-ին վերանորոգուած, ունէր նաեւ վարժարան մը։

ԳՋԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ կամ Ղզլ-Գիլիսէ, հայաբնակ գիւղ. Շիրակի, գրուն բն. Թալավանքէն հեռու են։ Նշանաւոր է Ս. Գրիգոր եկեղեցին. կարմիր քարերով, որ 985-ին վերանորոգուած է քան արձանագրութիւնը։

Գզլ-Գիլիսէի Ս. Գրիգոր եկեղեցին

բուքեան հաստատած կամ Թալավանաց Տարգիս և Ապամեն վանահայրերէն և Մամիկոնի տեսուչ տրեալ հարատարագիրի մեջ։ Թարգմանեալ ալ ու հոն կարմիրը կան փոքրիկ ուսանողաստաններ, արձանագրան ուսանողաստան գրան վրայ կայ բարբառեն մեծ քար։ Հայկազն տեղ վրայի յուսամին երբեւ կարմիրը կան քարայմիր։ Հին չինուածքեան արձանագրութիւնքեան մաս կայ հետ համառօտ արձանագրութիւն մը հնագիրքեան՝ Զաքարիա ազատայոյզի։ Եկեղեցւոյ արեւելեան դրի վրայ եւս կայ հնագիրքեան արձանագրութիւն մը Ուզուն Բարիմամի տեսուն տեղի, 1271 թուականաւ։ Դիւղս բնակիչք 1900-ին 837 հոգի էին։ Այս գիւղին գաղթած են Պուրսայ չէնքիք և Հանի-Ղայիլիք։ (Եփրիկեան՝ «Բնաւ.»)

ԳՋԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ, հայաբնակ գիւղ. Գեղարքունի (Խուդաբերդ) գաւ. մէջ։ Բն. 1900-ին՝ 650։

ԳՋԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ, գիւղ. Բասենի գաւ. Բէլարդայու բերդի ասիրական հարաւակողմը։

ԳՋԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ, գիւղ. Մոմայրեն Կիլիկիոյ մէջ։

ԳՋԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ, ազգագրական գիւղեր Կարսի, Արտահանի, Կաղզուանի գիւղական մէջ։

ԳՋԸԼ-ԳՈՒԼԷ, ս. Եռեռաւ։

ԳՋԸԼ-ԴԱՇ, ս. Գզլ-Քաւ։

ԳՋԸԼ-ԴԻՋԷ, կը քիւրտ Կոգովիա գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼԵՐ, արեւմտեան հիւսիսային ոստ Արարատ լեռան։

ԳՋԸԼ-ՋԱՖԻՐ կամ Ջաֆիրլու, գիւղ. Ամասիոյ գաւ. 1900-ին 77 տուն բն. ունէր. կէսը հայ, կէսը թուրք։

ԳՋԸԼ-ՋԻՍՄԷՔ, Ալաշկերտայ լեռնակրէն մին, Արարատի արեւմտակողմը։

ԳՋԸԼ-ԹԱՄԻՐ կամ Ղզլ-Թաղիր, հայաբնակ գիւղ Արարատեան գաւ. մէջ, Օշականի մօտ։ Եկեղ. Ս. Աստուածածին։ բն. 1300։

ԳՋԸԼ-ԹԱԼԵ կամ Գզլ-Դաւ (կարմիր գաւ), գիւղ Վասպուրականի Հայոց ձոր գաւ. մէջ, կարմրագոյն լեռնակի մը ստորոտը. բն. 20 տուն, եկեղ. Ս. Գրիգորիսեան։

ԳՋԸԼ-ԹԱԼԵ, ասիրական գիւղ Սիւնեաց Սոդք գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼ-ԹԷՓԷ (Կարմիր ասր), բլուր Արշարունեաց գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼ-ԹԷՓԷ. բարձր լեռ Մարաշ գաւ. մէջ 10370 բարձր։

ԳՋԸԼ-ԹԷՓԷ, լեռ Կիլիկիոյ մէջ. 8600 բարձր։

ԳՋԸԼԼԱՐ, լեռնակ 3990 բարձր, կը գտնուի Արարատայ Արարատեան գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼ-ԽԱՂ կամ Ղզլ, հայաբնակ գիւղ Շիրակի գաւ. մէջ, ունի հին եկեղեցի մը և արձանագրութիւնք։ Այժմու եկեղ. Ս. Աստուածածին. բնակիչ 600-ին ունի։

ԳՋԸԼ-ԿԷՏԻԿ, լեռ Արշարունեաց գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼ-ԿԷՕԼ (Կարմիր լիմ), լճակ Կոգովիոյ գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼ-ԿԷՕԼ. մեծագոյն լճակը Արարատ լեռան։

ԳՋԸԼ-ՂՕՋ ս. Գզլ-Խաչ։

ԳՋԸԼԱԼ, լեռ և գիւղ Բասենի գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼԱԼ, գիւղ. Երնջակի գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼԱԼ, բերդիկ Ապահունեաց գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼ ՁԱԽՉԱԽ կամ Ջախչախ, գիւղ Շիրակի մէջ։ 1900-ին 1300 հայ բն. ունէր, ամբողջը հայ, գաղթած Բասենոյ։ Այսուհետեւ 1795-ին հոս ունի ուսնկաստ. Վրաց և Թուրքերու մէջեն հանգամանքս մը։

ԳՋԸԼՋՊՈՒԴ. հայաբնակ գիւղ. Գեղարքունի, եկեղ. Ս. Աստուած. 1900-ին գաղթողը 20 ուշանկրս կը բանեցնէին։

ԳՋԸԼՋՊԱԴ, գիւղ. Վանանդ գաւ. մէջ։

ԳՋԸԼՊԱԼԵ, լեռ Շիրակ գաւ. մէջ, 2284 մէթր բարձր։

ԳՋԸԼՊՈՒԼԱԴ. (Կարմիր ազբիւր), գիւղ. Տարոն գաւ. հրդեհի հայաբնակ։

ԳՋԸԼՊՈՒԼԱԴ. կամ Ջախչրլու, գիւղ Սոդք գաւ. բն. ամբողջ ազգագրիք։ Ունի հին եկեղ. մը Ս. Թեր-

գեհեմ, որուն խորանին տակէն յորդ ազբիւր մը կը բղխէ։

ԳԷՈՐԳ ս. Հեղինէ։

ԳԷՈՐԳԻՈՍ, գեղեցիկ Սիւնեաց Վասյոց-ձոր գաւ. մէջ, կը հոսէ Ողբաստիսուր Ս. Առաքելոցեանի վանքին տակերեսէն։

ԳԷՈՐԳԻՈՍԱՆ, Հանգրուան Ազգարարաց Հաճոյոց գաւ. մէջ։

ԳԷՈՐԳԻՈՍԻՆ (Գորմիր քիր). Արարատ լեռան տակերեսեան տարածութեան մէջ։

ԳԷՈՐԳՈՒԱՆ, լեռ. Մզուզի գաւ. մէջ 10370 բարձր։

ԳԷՈՐԳՎԱՆՔ, գիւղ. Սոյզ գաւ. մեհեանքի՝ տաղարտիք։

ԳԷՈՐԳՎԵՐԱՆ լեռ. Ուրի և Արատ գաւ. մէջ, Ուրի մը՝ Գորիգեանից մէջ։

ԳԷՈՐԳՏԱՂ, լեռ. Մոգոց գաւ. մէջ։

ԳԷՈՐԳՏԱՂ, լեռ. Շիրակի 5550 բարձր։ Այս անուան լեռ մը Սիւնեաց և ուրիշ մը ամարանոց՝ Աստանայի մէջ։

ԳԷՈՐԳ-ՓԷՇԱ, գիւղ. Եղեգնիի (Տարօնի) մօտ. 1900ին 15 տուն հայ կը բնակէր։ Տե՛ս նաև ԳԵՈՐԳԼԻ։

ԳԷՊԻ ԴԱՂԵՏ. Սիւնեաց Վասյոց ձոր գաւ. մէջ։

ԳԷԼԱՅՈՐ քամի հնչեցնող տե՛ս Գեղիգոր։

ԳԷԼՀՄԵՆԻ, հնագիտ. Գլեռնի Կաշնակ, հայրենակից գրչ. Ագուլեցոց (Բարձրէյի), 1900ին 184 բն. տնէր. ծգր. Ս. Գեորգայ։

ԳԷՂԷՄ, գիւղ. Մարիան գաւառակի։

ԳԷՂՐԻՎԱՆ գիւղ. Խուրի գաւառակի, բն. 60 տ՝ ծգր. Ս. Սարգիսեան։

ԳԷՆ, գրաւոր Արշարունեաց գաւ. մէջ՝ ըստ Անանիա Շիրակացւոյ։

ԳԷՈՐԳԱՎԱՆ ս. Մարգիկեան։

ԳԷՈՐԳԻԼԻՍԱ ս. Կապուտան։

ԳԷՈՐԳ Ա. կաթ. «Հոյլորդուն» քամի «Ծաւոյրդուն» անուանեալ, Ծնած Արարատեան գաւ. մէջ, ըստ Մանիսեանս Առաքելոյ՝ Աշտարակեցի, իսկ ըստ այլոց Օշականցի քամի Բիւրականցի, 792ին Ապամոնի կաթ.ին կը յաջորդէ և երկար տարի ետք 795ին կը վանձնանի. որուն կը յաջորդէ Յովհաննէս Բ.։

ԳԷՈՐԳ Բ. կաթ. Գառնեցի. 876ին կաթուղիկոսական աթոռին վրայ կը բարձրանայ, յաջորդելով Զաքարիայի, ժամանակակից պատմիչք (Յովհ. կրտ. Սեբէոս. Առաքել) գովեստով կը յիշեն զինքը։ Գէորգ Առաջոյ Յովհաննէս պատրիարքին թուականի մը գրած է. գիտակցութիւնը ընելով պատարագի մէջ խմորեալ հացով պատարագելուն համար։ 885ին Գէորգ Այլոց Ա.ը թաղուար տեղը, ու մ տարի ետք Այլոց երբ կիւանդացաւ Շիրակի գաւ. մեհերը՝ զգալով որ պիտի մեռնի՝ իրեն կանչեց Գէորգ կաթ.ը և խոստովանելով՝ իրմէ ընդունեց յիսուն թաղանը։ Գէորգ Բ.ի վիճակեցաւ։ 890ին Կարսի թագ. Աբասը խոստովանելու և հաղորդելու։ Այլոսի արդի Մարմարա թագ.ի հետ Առաքելոց տարին տեսան երբ Մարմարա իր հարկադրեալ Աբասի վրայ պատերազմի գնաց և յաղթող հանդիսացաւ, վերջինս այս եղած յարձակումը Գէորգ կաթ.ի գրգռմամբ եղած համարելով զրպարտութիւններով ամբաստանեց կաթ.ը և փարեցաւ զինքը գանձնեցնել ընել և Մայրաքաղաքին կաթուղիկոս նշանցնել։ Արքունեաց Մայրաքաղաքի վրայ նամակով մը յանդիմանեց Աբասը, որ տեսնելով պիտի չյաջողի իր նպատակին հասնիլ՝ Գէորգայ տարն իշնալով թագաւորին խնդրեց և հաստատեցաւ։ 892ին Գէորգ կաթուղիկոս Երազգաւորի Ս. Գրիգոր եկեղեցիին մէջ թաղուար տեղը զինքը։ 895ին երբ Ափշին տարին հայ վրայ յարձակեցաւ՝ Գէորգ տեսնելով խնդրեց որ հայաստանը տրեսամբ չպատգէ։ Ափշին տարեսը պատուեց կաթ.ը և խնդրեց որ Սմբատ թագաւորն ալ իրեն ներկայացնէ։ Սմբատ յանձն չառաւ. երբոյ, ասելով վրայ Ափշին Գէորգ Բ. կաթ.ը երկաթեայ շղթայի գրկաւ և երկու ամիս իր քով պահեց և մինչև գրամական ազատ քի փոխարէն զինքը ազատ արձակեց։ 897ին Գէորգ. տեսնելով ոչխարին բազմամարմի ազգականները Վասպուրականի գոյժերը գնաց և հան նամակով, ասելն մը՝ կիւանդանոցով վախճանեցաւ։ Քաղաքացաւ Տարոն գաւ. Ազարականքին մէջ։ 21 տարի կաթուղիկոսութիւն ընելով։ Իրեն յաջորդեց Մայրաքաղաքին։

ԳԷՈՐԳ Գ. կաթուղիկոս, նախապէս Գրիգոր Բ. վկայասէրին տաճարագրեր եղած, յետոյ աթոռակիր 1071ին մինչեւ հայ իշխանները։ Հետ Գրիգոր Վկայասէր կաթ.ը գահընկեց ուզեց ընել, որովհետև Հռոմայ հետ տեսակ յարաբերութիւնն մէջ էր։ Երբ խմացաւ Գրիգոր կաթ. Գէորգի երազելը՝ զինքը ոչ տարին կաթուղիկոս ձեռնադրեց և ինքը տաճարեցաւ։ Սնաւ յիշատակ վանքին մէջ։ Գէորգ տարով չգտնուեցաւ։ ոչխարեցաւ։ Գրիգորը կաթուղիկոսութենէն ձգեց. տարին իշխանք և եկեղեցականք ո՛չ մինչեւ չնաւանեցան՝ այլ Սնաւ յիշատակ մէջ Գրիգորի նախապատուութեամբ ժողով գումարելով Գէորգը գահընկեց ելին, որ երբեւ տարի կաթուղիկոսութիւն ընելէ ետք (1071 – 73) Թուղթերուն մեկնելով Տարոն գնաց և հան վախճանեցաւ։

ԳԷՈՐԳ Դ. կաթ. Փերեսանեան. ծնած Գ. Գոչիս 1813ին, 1866 Սեպտ. 17ին կաթուղիկոս ընտրուեցաւ, տեսնեցաւ 1867 Մայիս 21ին, Գէորգեան Ճեմարանը կիսնեց 1874ին. իր տարի և հոգեւորութեամբ տեսաւ հրատարակեալ Արարատ տարեգիրը 1868ին Ս. Էջմիածնայ տպարանէն։

տարի կաթողիկոսությունը վարել է մոտ 1889 Դեկտ. 2ին թ 5էր հանգեալ։ (Հիւսնիսեանցի «Ընդարձակ Տոմարի» 1931)։

Ալյուսումիա կաթողիկոսարան ընդարձակ գրադարանի

Գեորգ Դ. Կարագիոզ

հաստատությունը գրած է Վարդան Եպ. Մանգուկի Գեորգ Դ. ու իր ժամանակը անուանով՝ գրած Ամոր, մինչև կաթողիկոսությունը յոր տեսու. Վրացիանի Վեմի մէջ իր յուշերում։ (Տե՛ս ՍԱՐԻՆԵՆԻ մեր Գեորգ Դ ի ժամանակի կենսագրականը)։

ԳէՈՐԳ Ե. կամ Դ. ծնած է Թիֆլիսի մէջ 1846, Օգոստոս 25ին, 1868ին Գէորգ Դ. կամ Ը. իրմով ընդմիանին կ'երթայ և հոն ուսումնասիրեալ, 1871ին ուսանող և 1872ին վարդապետ կը ձեռնադրուի. 1874ին Գէորգեան Ճեմարանին մէջ ուսուցչութիւն կ'ընէ։ 1876ին գինքը իրրև ուսումնական ատենագրող կը դասնանք Էրզրումի և Մանդամարի տեսուչ տեղապահ դարձնելու Եռաբի և Լանգարանի մէջ ապրելու։ Ս. Թարգմանիչներ կը բանան։ 1877ին Վերին Ազուլիսի Ս. Թոմա վանքին վանահայրութիւն և երկու վարժարաններուն տնօրէնութիւն կ'ընէ և 1870ին Ալեքսանդրապոլի ատենագրի ընտրութեամբ հոն դարձ և Ս. Աստուածածին եկեղեցին կը ձեռնադրեն։ 1881ին իրրև փոխ-թեմական Երևան կ'անցնի և յետոյ ապրին Մոսկոյ Ա. կաթողիկոսին ծայրագոյնս կը ձեռնադրուի։ 1885ին Աստրախանի ծայրագոյնս ու. 1894ին մինչև 1904 Թիֆլիսի ատենագրութիւն կ'ընէ։ Երիտասարդ Հայրիկի մահէն ետք (1907) տեղական կաթողիկոս կը նշանակուի, հոյակապ։ Իր մերձիցներն կամ մահէն ետք (1912) և 1912 Դեկտ. 13ին Ամենայն Հայոց կաթողիկոս կ'ընտրուի և կը վախճանի 1930 Մայիս 8ին (Թեոդիկ «Ա» Ճեռնի Տարեց 1914)։

Իր գրով տեղի ունեցաւ Հայ ազգին ամենէն մեծ հարուածը 1915ի տեղահանութիւնը և 1918ի Հայաստանի անկախութիւնը, որ յիսունհայրով մառնայ իր ազգին տառապանքը՝ մինչև մանը կը տարտղնէր Վերանիր։

Գեորգ Ե. ուզղամիտ, բարի ու ազնիւ նիստրագրով տարուած, իր ազգն ու եկեղեցին խորապէս սիրող ու տենչց նուիրուած հարազատ հայ մէն էր։ Իր հարազատութիւնը չէր նշանը— ուր ամենամեծ յոյսեր և ամենամեծ ապէտներ իրարու յաջորդեցին — ամենէն մրցակցիներէն ի. գաս զոր ճանչցած ըլլայ մեր պատմութիւնը։

Պոլսահայոց պատերազմներու մէջտեղն, ան վճռորոշ ձեռք տուաւ թրքահայ գաղթ. Հայոց ազգային հարցը կապուեցաւ Ազգ. Պատասխանութիւնը. անոր նախագահ անուանեց Գեղամ Նուպար փաշան, անոր պաշտան յանձնելով թրքահայոց դէմ վերսկսած հայատեաց գործերու մասին Պերլինի դաշնագիրին ստորագրող պետութիւններն ու ամերիկեան կառավարութիւնն մաս դիմումներ ընելու ու խոստացուած բարենորոգումներ գործադրութիւնը պահանջելու գործը։ Ազգ. ատենագրութիւնը. հարկաւոր գտաւ գինուորական մէջ գործեն գեր ունեցող բարոյ կազմակերպութիւններն ընդունելն որ այդ գաղթ տեղ գրաւան ու տեսանան յանձնում չէր կրնար գանել տալու Հայաստանի տարմանակից Ռուսիոյ բարեկամ մասնակցութեան և յանդիսացան ուսա դիտանագիտութեան տրամադրութիւններէն բարեացակամ թրքահայ հարցի հանգէպ։ գրով և ան գլխաւոր պաշտպանն ի. գաս այդ գաղթի և իր ամենայն ուսա. Ազգ. Պատասխանութեան թարգմանն Ալեքսանդրեան, Այդ ընդունելը որ կը ձգտէին Թրքահայաստանի մեջ նահանգներուն մինչև ամբողջական ինքնավարութեամբ ինքնուրոյն ու հարազատական քանի մարդ գրուած յատուկ չէրնան մը կազմութեան, չեռան այդ արդիւնքին՝ Գերմանիոյ ու Թուրք կառավարութեան բուռն ընդդիմութեան պատճառով. բայց բանդիսան (Գեղամ Նուպարի գերման կառավարութեան մաս գրած մասնաւոր գիտութիւնները ցնորիս) յատ վերանուած բայց նորէն արդ նշանակութիւն ունեցող արդիւնքի մը, այն է Վան—Պիթլիս—Էրզրում—Տրապիզոն և Սվազ—Խարբերդ—Տիարբեքիր երկու նահանգամիջերու համար ինչ ինչ բարենորոգումներ գործադրելու և անոնց գործադրութեանը հսկել կարելուն երկու Եւրոպացի քննիչներու անուանումն։ Ասոնք. ուրուան ըլլալով և կը վախճանի 1930 Մայիս 8ին (Թեոդիկ «Ա» Ճեռնի Տարեց 1914)։

Իր գրով տեղի ունեցաւ Հայ ազգին ամենէն մեծ հարուածը 1915ի տեղահանութիւնը և 1918ի Հայաստանի անկախութիւնը, որ յիսունհայրով մառնայ իր ազգին տառապանքը՝ մինչև մանը կը տարտղնէր Վերանիր։

Գեորգ Ե. ուզղամիտ, բարի ու ազնիւ նիստրագրով տարուած, իր ազգն ու եկեղեցին խորապէս սիրող ու տենչց նուիրուած հարազատ հայ մէն էր։ Իր հարազատութիւնը չէրնան մը։ ուր ամենամեծ յոյսեր և ամենամեծ ապէտներ իրարու յաջորդեցին — ամենէն մրցակցիներէն ի. գաս զոր ճանչցած ըլլայ մեր պատմութիւնը։

Պոլսահայոց պատերազմներու մէջտեղն, ան վճռորոշ ձեռք տուաւ թրքահայ գաղթ. Հայոց ազգային հարցը կապուեցաւ Ազգ. Պատասխանութիւնը. անոր նախագահ անուանեց Գեղամ Նուպար փաշան, անոր պաշտան յանձնելով թրքահայոց դէմ վերսկսած հայատեաց գործերու մասին Պերլինի դաշնագիրին ստորագրող պետութիւններն ու ամերիկեան կառավարութեան մաս դիմումներ ընելու ու խոստացուած բարենորոգումներ գործադրելու պահանջելու գործը։ Ազգ. ատենագրութիւնը. հարկաւոր գտաւ գինուորական մէջ գործեն գեր ունեցող բարոյ կազմակերպութիւններն ընդունելն որ այդ գաղթ տեղ գրաւան ու տեսանան յանձնում չէր կրնար գանել տալու Հայաստանի տարմանակից Ռուսիոյ բարեկամ մասնակցութեան և յանդիսացան ուսա դիտանագիտութեան տրամադրութիւններէն բարեացակամ թրքահայ հարցի հանգէպ։ գրով և ան գլխաւոր պաշտպանն ի. գաս այդ գաղթի և իր ամենայն ուսա. Ազգ. Պատասխանութեան թարգմանն Ալեքսանդրեան, Այդ ընդունելը որ կը ձգտէին Թրքահայաստանի մեջ նահանգներուն մինչև ամբողջական ինքնավարութեամբ ինքնուրոյն ու հարազատական քանի մարդ գրուած յատուկ չէրնան մը։ ուր ամենամեծ յոյսեր և ամենամեծ ապէտներ իրարու յաջորդեցին — ամենէն մրցակցիներէն ի. գաս զոր ճանչցած ըլլայ մեր պատմութիւնը։

Պոլսահայոց պատերազմներու մէջտեղն, ան վճռորոշ ձեռք տուաւ թրքահայ գաղթ. Հայոց ազգային հարցը կապուեցաւ Ազգ. Պատասխանութիւնը. անոր նախագահ անուանեց Գեղամ Նուպար փաշան, անոր պաշտան յանձնելով թրքահայոց դէմ վերսկսած հայատեաց գործերու մասին Պերլինի դաշնագիրին ստորագրող պետութիւններն ու ամերիկեան կառավարութեան մաս դիմումներ ընելու ու խոստացուած բարենորոգումներ գործադրելու պահանջելու գործը։ Ազգ. ատենագրութիւնը. հարկաւոր գտաւ գինուորական մէջ գործեն գեր ունեցող բարոյ կազմակերպութիւններն ընդունելն որ այդ գաղթ տեղ գրաւան ու տեսանան յանձնում չէր կրնար գանել տալու Հայաստանի տարմանակից Ռուսիոյ բարեկամ մասնակցութեան և յանդիսացան ուսա դիտանագիտութեան տրամադրութիւններէն բարեացակամ թրքահայ հարցի հանգէպ։ գրով և ան գլխաւոր պաշտպանն ի. գաս այդ գաղթի և իր ամենայն ուսա. Ազգ. Պատասխանութեան թարգմանն Ալեքսանդրեան, Այդ ընդունելը որ կը ձգտէին Թրքահայաստանի մեջ նահանգներուն մինչև ամբողջական ինքնավարութեամբ ինքնուրոյն ու հարազատական քանի մարդ գրուած յատուկ չէրնան մը։ ուր ամենամեծ յոյսեր և ամենամեծ ապէտներ իրարու յաջորդեցին — ամենէն մրցակցիներէն ի. գաս զոր ճանչցած ըլլայ մեր պատմութիւնը։

սուս գիւանագիտութիւնն ցնդի հայ ժողովուրդը և մասնաւորապէս ցնդի Թուրքիոյ Հայութիւնը բարեհաճ վիճակներուն մէջ — անկուսակ չանգալ բայց մեզ համար ապառնիք — ուղիղին ընդդիմ-

Գեորգ Ե. Կաթողիկոս

ման ըլլալը, եւ գերման գիւանագիտութիւնն արուեստէն հանգամայ ուղղութիւնն մեկնմացուցը, պիտի կարենայիր գէթ խարդ զարգացման չրջան մը բանայ Թրքահայութիւնն, եթէ համայնական պատերազմը եկած չլլար ասկնաւերայ ընդ կացութիւնը եւ մեծապէս ազդեցուն ասպէն գնդ մեր ժողովուրդը։ Պատերազմի առաջին ամիսներուն իսկ Գէորգ Ե. վիճակագրեց Ազգ. Պատասխանութիւնը, ապար նախարարութիւնը գործակայ յանձնելով Պոլսոյ Նուպար փաշայի եւ ապա անցամ պաշտօնն ապայով Թրքահայ գաղութին ուսնի արմատական յանձնամ մը առանցաբար համար ջանքեր ըներ թեչ որ անկիր չեռայ պատահեցաւ։ — անհանութիւն մը զգաստացուց գէպքերու։— մինչեւ Հայրապետին մահը, ամենուն մարդին մէջ է, և կարելի չէ, պէտք ալ չկայ գանանք հոս յիշեցնիր։ Այդ արտաքին արարմին բոլոր անասարանիներուն մէջ, Գէորգ Ե. իր բարեկ պաշտօնը վիճակամբ, արժանապատուութիւնամբ ու խելամութիւնամբ կատարեց, իր ազգին և անոր գաղութին հանդէպ արտաքին հոգածութիւնամբ չի Հայրապետ մը հանդիսացաւ Ամանք կը մեկնարկեն իրեն հայ կամաւորներու գունդերը հոգաս երթալէ առաջ էջմիածնայ վեհարանին մէջ պաշտօնական արարողութիւն մը։ Գէորգ Ե. որ Պայքանեան պատերազմի չրջանին արդէն վեհապէս առաջնորդական ուղղութիւնն ընդդիմած էր, ազգային չրջանի մը ուր հայ ժողովուրդին հայ գաղութ հանգամայիրը Թուրքիոյ և իր գաղութներու բազմանակին կախուած էր։ ուրիշ կերպ չէր կրնար վարուիլ։ Ան այդ ժեռիով ցոյց կու տար Թուրքիոյ հանգանայն տակ գտնուող Մայր Աթոռին արտաքնութիւնը առաջ գրելի տակ գտնուող Կովկասեան հայ կամաւորներուն և առաջ կը յայտնէր անցամ մը եւ թէ Թուրքիոյ գինեցիներու յանդգնութիւնն կը ստիպէր Թրքահայութեան ազատութիւն։ Հայրապետը իր արտաքնութիւնամբ կը նպաստարերէր արդէն ինչ որ Թուրքիոյ և արտասահմանի գրեթէ բոլոր Հայերը կ'ընէին այդ պահուն։ Ամենա բնական դէպք է թուլէր Թուրքահայութիւնը իրաւունք ունենալու գրգռուելու մի մարդուն եթէ Պոլսոյ Հայոց պատրիարքը այդպիսի ժեռիներ ընելու։ Գէորգ Ե. իմաստուն վարքագիծ մը արդիւնքեց համարձակորէն բլմիմ Հայաստան մանելէն ի վեր և զարն անչեղ պահեց մինչեւ վերջը։ Թէպէտ այդ բլմիմը հանգրանական ազի ունէր և Հայոց հայրապետական աթոռին ասանձնայնորհանեն ու գործունէութեան մինչեւ ցնդերը կը տարուէր։ ան գնահատեց՝ բարեր ու հնարաւոր ազգասիրութեամբ մը՝ թէ որ այդ բլմիմը կը բերէր գրանան՝ Հայաստանի ժողովուրդին և ամրոցել Կովկասի Հայութեան խաղաղութիւնը, ազգային բիրտի ու մրցանքի սիրազգաստութիւնը չնարարանանելու։ Ան գրեթէ, ազգային ճարտարարուեստներու ասպարէզ, և իր արտասանուն կենդանիներով հրաւիրեց ամրոցել ազգասէր Հայութիւնը ազնիւ կամաւորութեան այդ հայրենասէր գործերուն մէջ։ (Ս. Պետերբուրգ «Անահիտ» 1930 թ. 1 եր 105)։

ԳԷՈՐԳ Պատրիարք Ե. Գալոյեան (1751—2) Ղարսեցի, որ էջմիածնէն նորընտիր գացած էր գաւառները (1746ին Գ. Գալոյ ապարան Ասկիսարիկին մէջ Գէորգ Ղարսեցի կը յիշուի իբր Գ. Գալոյեանի նորընտիր), 1751 յունիս 15ին յաջորդեց Մինաս Ակնեցիին։ 1751ին Դրանապէտ ուխտի կ'երթայ Ակնցի Տաղաւար Ամիրա Ղազարեանեան, ազգանուն ունի մը, ուր նոր Գալոյ պատրիարքը Մաքար Նալեան կը յայտնէ թէ կը փափագի երթալ Գ. Գալոյ պատրիարքարանի աթոռին վրայ նստիլ։

Տաղաւար ամիրա երբ այդ նպատակով իր հետ Գալոյ կը տանի Նալեանը՝ Գէորգ Ղարսեցի կը

հրամայի պատրիարքութիւնէն և իր առաջնորդ Պրուսա կ'երթայ, ուր կը մեռնի 1856ին։

ԳԷՈՐԳ, եպ. Ամասիոյ, կը յիշուի 1317ի Միսի ժողովին մէջ։

ԳԷՈՐԳ, եպ. Մանազկերտոյ և միւս Գեղարդ՝ եպ. Նիգրիկերտոյ 1179ին կը ստորագրեն ուղղիչ նեղու. հետ Հայոց առ Ցայնս գրած կրոնական նամակին նեղքն։

ԳԷՈՐԳ (Մուրբ), հին, գրչ. Միւնեցոյ Ագուլիսի գրչ.։

ԳԻՈՐԳ (Ս.) վանք Շապին Գարահիսարէն 6 մաս հեռի Թարգոյոյ գրչ.ին կից. 1870ի տարեցոյցը այլեցաւ և Անգասոնոյ Գեորգ եպ. Քահ. մէջեկեանի հոգատարութեամբ բան կարգուցին նորոգուեցաւ. Ս. Գէորգայ տաճարն ուխտի կ'երթան յղմանայ գիւղերու բնակիչները։

ԳԷՈՐԳ (Ս.) վանք Կեսարիայէն հիւսիս-արեւմուտք հեռի Էրգիլէք անուն գրչ.ի յիսնաբոյսերին վրայ։ Այժմ ամայի է և Ճուանց ձեռքն անցած։

ԳԷՈՐԳ (Ս.) ուխտատեղի Բարգիւանք գա.ի մէջ. Դաւոյ գրչ.ի մաս։ Ըստ ժողովրդական աւանդութեան այս Ս. Գէորգը Սուքիասեանց ընկերներէն մին եղած է և հոս թաղուած։

ԳԷՈՐԳ (Ս.), վանք Բալուայ, որուն տեսուչն էր 1437ին Մինաս վրդ. (Պիւզանդարան)։

ԳԷՈՐԳ (Ս.), վանք Տեւէկէլյու (Դեւոյա) գրան եպ. Մինչեւ 1636ին («Հայկազանց Հ. Այրանի ձեռագիր էջ 702)։

ԳԷՈՐԳ Ս. ՋՕՊԱՎԱՐԻ ՎԱՆՔ. ս. Ալրոց վանք։

ԳԷՈՐԳ (Ս.) վանք. ս. Սուլյու մանաստիր։

ԳԷՈՐԳ Ս. ՎԱՆՔ ս. Ռաժլի։

ԳԷՈՐԳ (Ս.). վանք Գարատաղ Նորայէն գրչ.ի մաս։

ԳԷՈՐԳ (Ս.), վանք Ագուանից Շաքէ գա.ի մէջ։ Արտաքուստ քարերը ամբողջապէս ասպուած, ներքուստ՝ այ. արհեստագործութիւն չունի։ Ոչ մի հայոյ, այլ մանր հատուածներ այ ուխտի կոչ գան։ Միաբաններու սենեակներու հետքերը միայն կ'երեւին։

ԳԷՈՐԳ (Ս.). յատին Բենեդիկեանց վանք Սեաս յերան վրայ։

ԳԷՈՐԳ (Ս.) վանք Հայոց Կիլիկիոյ մէջ։ ԺԴ. դարուն (1366ին) վանքին առաջնորդը Նեղոս՝ Ճաֆոր վանականին հետ արեւմուտք կ'երթայ առաջնորդէն ուղարկուած վանքին նորոգման նպատակ հաւաքելու և Լոնտոն երթալով Անգլիոյ Եդուարդ Գ. թագ.ին դրամ հաւաքելու ուղարկեր կ'ընդունի։ (Ալիշան՝ «Սիսուան» էջ 410)։

ԳԻՈՐԳ (Ս.), վանք Երնջակ գա.ի մէջ։ Երնջակ գեղի հիւսիսարեւմուտ։ Հաւանական է որ վանքին գրչ.ի հետ Ս. Գէորգ անուամբ գիւղ մը եղած ըլլայ, որ, ինչպէս կը յիշուի Միսրանեղոց վիճակագրին մէջ՝ 170 տուն բնակիչ ունէր։ Վանքէն 20 քայլ հեռու ճգնաւոր կոչուած ուխտատեղի մը կայ։

ԳԷՈՐԳ (Ս.) ԵՐԿԱՑԻՆ վանք Եկեղեաց գա.ի մէջ, Երզնկայէն հիւսիս-արեւելք մաս հեռու, Տաւրիկ լեռանց ստորոտը։ Երկայն և նեղնցիք գիւղերու մաս։ Մ՝քին, անշուք նեղուածն։ Երիտասարդ ունի, Ս. Գէորգ և Տիրամայր անուամբ հիւսիսն այ լցուած և ոչնչատ։ Վանքին մէջ մասը նորոգուած է 1890ի տարեթիւերը։ Ցայսմաւուրքի յիշատակարանի մը համաձայն, վանքս անցեալին մէջ նշանաւոր եղած է իր միաբաններով։

ԳԷՈՐԳ (Ս.) ՆԵՆՈՐՈՒԹԻՆ վանք Մոկաց Վերին Կարիսա գաւառակին մէջ, Ինանոսա գրչ.ի մաս, 1895ի աւերմանց ենթակայ եղած։

ԳԷՈՐԳ Ս. ԵՒՐՆԻՆ կամ Սկաւառակի վանք Մոկաց աշխարհի Պարիկերա գա.ի մէջ, Շիրինց գրչ.ի մաս։ Թիշան, Կարիսա, Նեղոր, Շէրվան, Գէրվան, Մարմուշ, Մոկս և Պարիկերա գաւառներէն բազմաթիւ ուղղութիւններ ուխտի կ'երթան։ Վանքս Բուքիսա Ս. Գէորգ վանքին պէս ոգեւոր կոչուածներ մէջ է։ Տանարը որ պատկանի հնութիւն ունի և հայկական հին նարատարագրութեան հրայանիս մը կը թուի ըլլայ, յրկիզուած և խնդուած է մասնաւ, անկանոն խրիներով և գոմերով։ 1895ի գիշերներուն վանքս կողոպտուեցաւ։

ԳԷՈՐԳ (Ս.), վանք Բալուայ գրչ.ի մաս. այժմ անհետացած։

ԳԷՈՐԳ (Ս.). վանք Տարաբերանի Գոմ գրչ.ի մաս. կը գտնուի հան Գոմայ վանքի կամ Հոգեցուցիչ Ս. Գեորգայ վանքի։

ԳԷՈՐԳ (Ս.). Բուքիսա. ս. Բաբիկու Ս. Գեորգ վանքի։

ԳԷՈՐԳ (Ս.), վանք Մարնիի մէջ (Տե՛ս Մարնի)

ԳԷՈՐԳ (Ս.), Ականց վանք, Վասպուրականի մէջ, 1550ին նորոգուելով եկեղեցիի կը վերածուի։ Տե՛ս նաեւ ՑԱՅԻԵԼԻՍԱՆ։

ԳԷՈՐԳ, եպ. Ռոստանի՝ 768ին Սիսան կիր.ի հետ Պարսաստի ժողովին ներկայ կ'ըլլայ։

ԳԷՈՐԳ. եպ. Միւնեցոյ, կը յիշուի ԺԴ. դարու մէջ (Ալիշանի «Հայապատում»)։

ԳԷՈՐԳ եպ. Ջուղայեցոյ, կը յիշուի 1463ին իրեն առաջնորդ Թուլէի Ս. Գէորգ վանքին, առ գրագրագրեալ (գրագրագրեալ) ձեռագիր 1248ին գրուած աւետարանի մը մէջ կը յիշատակուի թէ՝ վանքին միաբանները Լենկ-Թիմուրի արշաւանքէն

տարաբախտ՝ ազգասէր վանքեր գրաւած են (Տուտանեանց՝ «Քարտ Եղբար» Բ. եր 369).

ԳԷՈՐԳ Աբգար Բերիայի, տասնիսերդ Առաքելոյն կը յիշուի 1756ի յիշատակարանի մը մէջ.

ԳԷՈՐԳ եպ. Եղրիանապոլսեցի. մխիթարեան Դրաստարէզի Ս. Մարգար վանքին, հռչակաւոր Թաւմէլեանի ֆոտմիրուան կը վախճանի 1801ին և կը թաղուի Դրաստարէզեայ Ս. Փրկիչ վանքին մէջ. (Ղազարեան՝ «Միսրարեան»).

ԳԷՈՐԳ եպ. տասնիսերդ Նոր Ջուղայի. մխիթարեան Ամենափրկիչ վանքին 1754ին տասնիսերդ կը ֆոտմուի. Սա յրէտիս բանաստեղծութեան նեղութեանց և հարատաւորութեանց յոգեմանալով վանքին թանգարանին անարիները իր հետ տարած Պատրիարքարանը կը փոխադրուի, ուր կը մնայ մինչև 1763, ուր կը վախճանի 1768 Հոկտ. 28ին. (Ասարեանց՝ «Պատմ. Նոր Ջուղայի» Բ. եր 61: Անտարակոյս յիշատակարանի կը լինի գինքը 1761-ին).

ԳԷՈՐԳ եպ. Հալէպցի. մխիթարեան Դրաստարէզեայ Ս. Մարգարէ վանքին. 1769ին Աստանդարդ Բերիոյ (Հալէպ), 1772ին Ս՝ընդարձակ Բերիոյ մէջ Աստանդարդոյ տարի է իսպիսկոպոս. Դրաստարէզ գրասենեակի ֆոտմուրդ կը ֆոտմուի. կը վախճանի 1792ին և կը թաղուի Ս. Փրկիչ վանքին մէջ.

ԳԷՈՐԳ Անկեցի. իշխան. 853ին կը նահատակուի Բաղարչի՝ Աստուած Դարձնելու համար.

ԳԷՈՐԳ «գրատեսի», գրել «Ճանապարհորդութիւն 1410ին.

ԳԷՈՐԳ Այիկայ ս. Այիկայ Գեղարդ.

ԳԷՈՐԳ, իշխան Բարձրբերդոյ, 1195ին Լեռնի թագաւորութեան հանգիստին.

ԳԷՈՐԳ Հասնունի, 922ին Վասպուրականի Գարգի թագ.ին ֆոտմէ Ըստուգ տասիկանին Ս՝ԷրՊոյ հաշտութեան խոսելու համար.

ԳԷՈՐԳ Մարգարեանի, քաղաքագէտ Ազգա Երկամի պրով. 922ին կը հարատէ Բէր տասիկանին բանակը. 941ին՝ Ազգա թագ.ի պրով կը ֆոտուէ Ալիխոպոյ Բէր թագ.ին բանակը.

ԳԷՈՐԳ Սեւարդեաց. քաղ. իշխան, 899ին Ալիշին տասիկանէն կը նահատակուի.

ԳԷՈՐԳ վրդ. Եղեկեցի. 1394ին, երբ Լենքիմուր Երզնկայ մասս՝ բանաւորին տակն եկաւ՝ խնդրեցաւ որ ձեռնարկեցնէրուն խնայէ.

Գէորգ վարդապետ Երզնկայի եղած է տասուցիչ Մարգար Ղրիմեցւոյ. Գրիգոր Աստուածաբանի Եւ. ՕՏՍ գրքին մեկնութիւնը գրած է եւ իրմէ Ճեղքած են շատ մը քարոզներ և Պատարագը անարժոյ ներգով գործածելու. համար գրուածք մը.

ԳԷՈՐԳ վրդ Հարգարդոյ տասէնորդ. Քգքարեցի և մանրիմ Ներսէս Շնորհալւոյ. Գէորգ վրդի խնդրանքով՝ Ն. Շնորհալի քարգմանել տուաւ Ս. Մարգարէ վարքը 1166ին.

ԳԷՈՐԳ վրդ Մեղրիկ. տարբ և գիտուն, ծնած է Վասպուրականի գաւառ Անապիր գիւղն մէջ 1043 թուականին. Գասարիները գինքը Մեղրիկ կը կոչեն՝ իր ուղղագրուղղ վարդապետութեան համար. Գրիգոր 15 տարեկան հասակին Սեւանայ վանքին մէջ կրօնաւորեցաւ. Ամբողջ չորս տարի փափաքած Ճեղ ոչ կրցին մէջ և ոչ պատնեշաւ. Սեւանցի ոչ կրցուեցաւ. Գէորգ բարեբարոյն հրամանէ տարուած՝ ոչնչից Գիլիկիոյ վանքերը, տունց վանուներ հասաւանց, մանաւանց Ինչպէս որոյնի կը յիշուին՝ Դուզարեի և Սարգ անապատին ներքին վանքը բարդարդին կիրարարանութեանց. 1113ին կը վախճանի և Դրազարի վանքին մէջ կը թաղուի. (Մատթէոս Ուռհայեցի, Սամուէլ Անեցի. Վարդան և Կիրակոս պատմիչք).

ԳԷՈՐԳ վրդ Ուռնեցի. գիտնական և տասուցիչ. կը վախճանի 1093ին և կը թաղուի Կամբրէ-ձորոյ վանքին մէջ. (Վարդան պատմագիր).

ԳԷՈՐԳ վրդ Միլասցի. հեղինակ գրականաբան գրքերու (ընդդէմ հերետիկոսաց). գրատարեալ ի Կ. Պոլիս 1734—1760 թուականներուն.

ԳԷՈՐԳ արդ. Սկեւռացի. իր տասուցչին Գրիգոր Սկեւռացւոյ յետի նշանաւոր եղած է. մխիթարեան հոյն վանքին. Դեռ 1267ին պատանի ըլլալով հայոց հանած էր գրչութեան արուեստին մէջ. իր մէջ չիչատարանին համառաջի՝ ալանգիրատ Ս՝ԵրԿի Վարդան Աղանիցի վրդին՝ Նոր Վիրապի վանքին մէջ. Գէորգի գարեւոր ուշիմութիւնները մին է Երիտասարդ անուն հանարար վարդապետի մը, որ Նոխորդ (ԺԲ.) դարուն Ս՝ապրեր. գոշուցեանի արուեստին վերայ հրամայեր բերեան գործին ընդարձակութեան ու լրացուցեր Գարեղին Երիցանց Սանգանոսի խնդրանքով. Քէնն իր կրթութիւնը վերին Հայաստանի մէջ տարած էր Գէորգ. բայց յետոյ գործած է Գիլիկիա (Կաստարարար իր հայրենիքը) ու Ճեղքեայ կեանքը անցուցած Ս՝ԵրԿի Սկեւռայի մխիթարեանքեան մէջ. իր գրաւոր երկասիրութիւններէն հասած են Եռայի մարգարէին եւ Գրիգոր Աստուածաբանի մեկնութիւնները. երկուքն ալ քաղաքաւարարար յոյնիստան կեն հայերու գործերուն. նախնեաց քարգմանութեան համար. իրեն Ս՝ընտրուած նաեւ մեր Շարակնոցին վրայ հանանելի եւ բանաստեղծութեան մը. որը քիչիս մխիթարեանի ձեռ քերուած կրնայ ըլլալ եւայ եղիկ մանանեանը

կրոց Մանկի Գրիգոր վարժապետին ժանգաֆու-թեամբը։ Գէորգի մահը պատահած է գարուն վերջին տարին 1300թն (Դուտեան՝ «Պատմ. Հայ Մասեանաց.» եր 236)։

ԳԷՈՐԳ, որդի Մուրատայ, անուանի և հարուստ հայ. որ 1539թն Ամենայնի կը գրուի եւ Մ. Օգոստոսեանոյ եկեղեցւոյն մէջ Գրիգորոյ մկրտութեան պատկեր մը նկարել կու տայ, 1560թն մայր եկեղեցւոյ ուսոց խորանը կը շինէ։

ԳԷՈՐԳ Պասուրի Պալարեցի. ս. Տեր Յովհան Եկեղեցի Գեորգ պասուրի։

ԳԷՈՐԳ վրդ. Սանցի. տպրած է ԺԳ. դարու սկիզբը. Աբրահամէս քերթողի գործերը կ՚ընդօրինակէ՝ յաղուսիրով և ուսեցեալով։

ԳԷՈՐԳ Ա. Զարափար, Հայ եկեղեցւոյ ոսկեայ գլխաւոր ուսուցիչներն. ծննդեամբ Կապադովկիացի, տպրած Դիոպկեսարիոս կամ Սեբաստիա (Գ. դարուն վերջերը)։ Տեսնելով քրիստոնէից իրենց հաւատքին համար մարտիրոսանալը՝ ինքն ալ քրիստոնեայ եղաւ և նահատակուեցաւ 303թն։ Հայ եկեղեցին Ս. Գէորգը կը տանի Սեպտեմբերին մէջ։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ ձեմարան, կամ Ուսումնական Ս. Էջմիածնի։

Գեորգեան ձեմարան

նոյ վանքին քով Գէորգ Դ. Կաթողիկոսէն 1874 թուականին ձեմարան ուսում է յատ մը նշանաւոր ալումիներներ։ Տե՛ս ՍԱՐԻՆԵԱՆՑ։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Բարդուղիմէոս եպ. Ճուղարեանց-ի թոռան Ս. Էջմիածնի, ուսումնասիրող Մովսէս Խորենացւոյ (կրտ. 1899—1902)։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Գառնիկ, խմբագիր «Գեղանկար» 1919թն Ծիլոտեղիոս, յետոյ 1924—1929 Նիս. Ի-տրք. տպա կրկին Ծիլոտեղիոս յոյս տեսաւ. (Գենեսագրութիւնք տես ՍԱՐԻՆԵԱՆՑ)։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Թագուհի, խմբագիր «Արքիս» պարբերաթերթի. տպ. 1830թն։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Եղիշէ, ծանօթ գրականագէտ. ծնած է 1856թն Պալուքի մէջ եւ ալեւոր տարիքի ազգային վարժարանը. 14 տարեկանին մտած է գրականագէտ Տիգրան Ալչանեանի քով. Վերջիր խան. տար Մեսրոպ է մինչև 1890։ Բուրգ մասնագէտ իր ծառայութեանց համար վարձատրուած է «Մէտալիա» պատուանշանով։ Ինքնաշխատութեամբ յաջողած է կազմել առատաբարան մը որ հեղինակած էր տիպար եւ ստուգաբանական հատատութեան մը։ Կը մնայ 1912թն՝ 76 տարու։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Կարապետ, ս. Ժան Կարապետ։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Կարո, խմբագիր ասուցիչ, ծնած է Կիւմիւշխանա (Ճուխտասան)։ Նախնական ուսումը առած տեղւոյն Ազգային վարժարանին մէջ. ապրիլ յետոյ տնցնելով Պարտիզակ՝ մտած է Ս. Մերկիչեան Բարձրագոյն վարժարանը եւ յաջողութեամբ ելած է 1912թն։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ ԿԱՐՈ

Իրեն ուսուցիչ պարտականներ վարած է՝ Ֆիլիպէ, Սիրվէնի (Պուլ կարիա), Տէոդ Ազատի և Գառնիքի (Ճուխտասան) Ազգային վարժարանները մէջ։

1912—1922թ մինչև Իզմիրեան ազէտը, խմբագիր եղած է «Մանկասիրաց» 1925 Ցուլիսին, «Ալիքի» խմբագրութիւնը ստանձնած, յետոյ Սեյանիկի մէջ լոյս տեսնող «Հայրենիս» թերթերը վարած է իրեն. Տէր եւ Տնօրէն 1927-ին խմբագրած է «Դամիքի» երգիծաթերթը, ուր գրած է զարմիս յոգուտներ Տերեկիրի ծանկանուանով։

Գ. Գէորգեան ալիսուսակցած է նաև զանազան թերթերու՝ յոգուտներով ու թղթակցութիւններով, զանազան կիսանուններով։ Ունի կարգ մը թարգմանութիւններ։ (Մակարեան՝ «Ցուցակիրք» եր 200)։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Հայաստան. գրագիտուհի, ծնած Շիրակի Դանարլու գիւղին մէջ, հայրն էր՝ Թադէոս Գէորգեան, նոյնպէս գիւղացի, ուսուցիչ, յետոյ վերատեսուչ ուսումնական գաղութներու։ Հա-

յատուկ Գէորգեան իր մէջքեանգորգ ուսումը ստացաւ Կարսի լիսէին մէջ, ապա ուսաւ ասաւ լեզուն և յրմանք աստուածաբանական վերապատրաստութիւն մէջ, ապա փոխադրուած էր լիսէին՝ ընդհանրապէս ասեն։

Վարժարանին մէջ խմբագրեց Քերթ մը Կրասորովեցի, խմբաւորման շարժման մէջ մասնակցեցաւ այլ ուրիշ գէն ի ձեռին պատերազմի բայց արդիւնքն Հայ խմբաւորման բանակին մէջ ապրիլներուն գէնք չէին տար՝ Հայաստան մոգիրը փարեցիր մէջոցներով ապամարդաս գրեթէ պատրաստեց և ձգաւաւ փոխաս ասենքն անցաս Մարդարիտ, ներքինայացաս արդէս պատանի և ընդունեցաս իր խմբաւոր գիներաս։

Իր հեղինակութիւնն է «Վիշապներ ազատագրեցի» գիրքը, որ 1931ին Վենետիկ մէջ տպուեցաւ։ Մասնակցած էր գերմանացի մը հետ Վոխ-Հանեցաս 1937ին։ Տե՛ս նաև ՑԱԼԻՆԼՈՒԱՆԸ։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Մատիկոն, խմբագիր հրատարակիչ Փայլակ «Հատարակութիւն, քաղաքական և տնտեսական» Քերթի։ (Հ. Ս. Դաշնակցութիւնն) տպ. Թիֆլիս 1907։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Նեռան, եպ. Թէքիրտաղի, մինչեւ Երուսաղէմայ Ս. Յակոբայ վանքին ձեռնադրեցաւ է 1826ին, ուսումնական տեսուչ Գարապաղ։ Ձեռնադրուած է 1853ին։ 1854—6 թուականին Պէյրութի տեսչութիւն, 1856—63 ուսումնական՝ վանքին մէջ, 1877—88 Թարգմանչի տարեշրջան կը փարեցաւ և 1889—96 վանքին մէջ գրագրաբանի։ փոխանորդ՝ 1896—1906 և այլ տարին կը վախճանի։

Նեռան եպ. իր նուիրագործութեան տարին։ գրի առած է Հեղինոց գրագրաբանի տարբերութիւնները և 1874ին հրատարակած է «Մեռնող մէջ» (Աղաւնեանի՝ «Մեռելաց»)։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Պերճանի, երգեցողաբար՝ Մարդիրոս մէջ։ Տե՛ս ՑԱԼԻՆԼՈՒԱՆԸ։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Պատրիկ (Պատրանի), Հեղինեան նահանգի Լենինի մէջ։ (Տե՛ս «Ճանապարհն Ս. Գ. Հայ. Կուսակցութեան» եր 22)։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Վանան վրդ. ձեռնադրեցաւ է Մուսա լեռան Հանի-Հաստիրի գիւղը 1882 Մեկա. 11ին։ Նախնեան ուսումը կը ստանայ ծնողավայրին՝ ապա Անապատի վարժարանին մէջ։

1903ին Երուսաղէմ կ'երթայ։ 1908ին ուրիշ գրքեր տարեանութիւն կը ստանայ Ս. Յակոբեան Վենետիկեան պարտիզարանին։ 1913ին տարեսաց կը ձեռնադրուի և տարեսաց՝ 1917ին Վեհ. Ս. Սարգիս կիրակ.ին և Մինասեանենանը։ Երուսաղէմէն Դամասկոս կը տարուի ապ կը մնայ մինչեւ զինադադար։ Երուսաղէմ վերադառնալով, անցաւ և վերջը, իսկ 1922ին՝ Հարգանանական ատենին կը ստանայ։

1922—6 Երուսաղէմի պատր. փոխանորդութեան պաշտօնը կը վարէ ի Դամասկոս, յետոյ փոխուելի յրմանի մը մէջ։ Երբ Հայ բանակցութիւնը գաղթականութիւնը կ'ուզի կ'ուզէ, նաև անցագրի խնդիր ներս գիգանութիւն, Փրիտանէից գէմ։

1926—7ին կը վարէ Յակոբ վանքի տեսչութիւնը։ 1927 ին Լիմասոլ կը գրաւ Երուսաղէմ պատր. փոխանորդի պաշտօնով, և երբ Երուսաղէմ ի մասնաւոր երկիր Սիրիոնեան թեմերը (Դամասկոս, Պէյրութ և Լիմասոլ) կը ՎԱՀԱՆ Վ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ յանձնուին Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան՝ անկէ կը կոչուի Թէքիրտաղի Ս. Աստուածածնի վանուց տեսչութեան։ 929—31 կ'գնայ Տեր-բէն ժողովոյ անդամ։ 1932ին ի վերջը վարէ Ս. Հրեշտակապետ վանքին տեսչութեան հետ նաև Երուսաղէմայի Հայոց հոգեւոր հովանութիւնը։ Վանան վրդ. մին է Ս. Յակոբայ վանքին գրագէտներ մինչեւ։ (Պատկ վրդ.)։

ԳԷՈՐԳԵԱՆ Վարդան, խմբագիր, ուսուցիչ, գրագէտ, տե՛ս ՑԱԼԻՆԼՈՒԱՆԸ։

ԳԷՈՐԳԵԱՆՑ Պատրիկ, ծնած է Թիֆլիս 1869ին։ 18 տարու էր երբ Զէյթուն քաղաքին մէջ Թուրքերեն գիմադրեցին ատենակ ոսկի մեռելի արժանանալով։ Անոյ Տարոնի համայնարանի մէջ երբեմն տարի մնալէ վերջ՝ յետոյ Հայաստանի մէջ երբեմն տարի մնալէ վերջ՝ յետոյ Հայաստան գնաց։ 1921 Օգոստոսին Փարիզեցիներ Պէրլէի քաղաքը տեղաս, 1922ին Փարիզեցիներ համայնարանը մասս։ Աստուածաբանութեան Հիւսիս ընտրեց և 1924 Դեկտեմբերին մեծ յաջողութեամբ ատենակ։ 1925 Մարտիարին գինը գրեցին ՍԹ. Փայ, Մինն. Լեյ Սրեյրս Ֆարեսը էնսիկլոպեդիաներ Սրեյրսն գրեցին իր բրեֆէսորին ոգեկոչեն տ՝ նշան գալ Մարգին իր գրքերէն որ իրեն յատկացուցին հոգեւոր տարբ ազատագրելի, որոյ յաջողց տարին հարիւրամ հա-

մայրաքաղաքի մէջ երբ ուսանելու տիրացաւ սուրբ գրոց. Սեվիլ Սրբոյեանի քահանայութենէն յետոյ անցաւ եւ որպէս ֆրանսերէնեան Մեսրոպեան պաշտօնական գրագիր. Անտառապահութեան մասին գրած է չորս գրքեր, որոնք հրատարակուած են. (ս.Հ. Կոչ. Տակ. 1927. եր 982).

ԳԷՈՐԳԷ ՍՈՒՐԷՆ

ԳԷՈՐԳԷ ա. Գարգի եւ Գարգի.

ԳԷՐԱՊԵՏԵԱՆ Յովհաննէս Մարգարէ, ազգային բարեկարգ Հրեղեկեցեանի Սուրբ Քշ. քն մէջ. Քառն Գէրաք ազգի. (Հիւ. Տարեցոյց 1937 եր 287).

ԳԷՐՄԱՐԱՆ կամ Գերմանա, գիւղ. Աղրգաստանի Ուրմիոյ գաւի մէջ. Ուրմի քաղաքէն 7 վերստ հեռի գէպի հիւսիս Մարմասի համբաւեալ վրայ. Ունի եկեղ. մը 1895ին նորոգուած վայելուչ ձեւերով. Գիւղս գաւառ հայաբնակ է. 1900ին 130ի չափ տուն բն. ունէր, տանիքներուն գնայու սովորութիւնը, որպէսզի կը գտնուայ հասարակական գործերու յատուկ գիշերուն. Աղրգաստանի Հայասէրաց Բարեգործական Ընկերութիւնը 1890ական թուականներն գրպարտ բացած է գիւղս մէջ (Էփրեմ «Մնաղեարեանի»).

ԳԷՐԼԻՊ ա. Կերեկ:

ԳԷՕՒԻՆ գիւղ. Հարնոյ (Գիւմրիոյ), ուր գոյութիւն ունի. Հայեր.

ԳԷՕՒՆԱՎԱՆ գիւղ. Իրանի Սուլթանութ գաւառակի, 1900ին ունէր 10 տուն հայ եւ եկեղ. մը.

ԳԷՐ ԳԱԼԷՍԻ, լեռնակ. Մրեանոյ Վայոց ձոր գաւառի մէջ.

ԳԷՐԸԼ, ուր սեպհական ուրուքեամբ անուանները ան՝ նաեւ Գզրլ ձեւով գրուած.

ԳԷՐԸԼԵԱՆ Սարգիս, քարոզիչ-ուսուցիչ, ծնած Գընձակոր (Գէորգ-Նիկոմիդիա). Նախնեաց ուսումը առած է՝ նախ տեղւոյն ազգային եւ ապա Ամերիկեան Հայոց վարժարանին մէջ.

Գաւառի հասարակն ուսուցչութեան կը հրաւիրուի՝ տեղւոյն Ամերիկեան Հայոց վարժարանը՝ երբ իր մարեցաբար-ուսուցիչը կը հրաժարի իր պաշտօնէն. Ցկարճամիտով Վենեսիկի երիտասարդ Պարտիզակի Բարեգործական վարժարանը կը մտնէ, ուրկէ չրջանաւարտ կ'ելլայ.

Գաւ մը քարոզիչ-ուսուցիչի պաշտօն կը վարէ՝ Գուրտոգէլենի մէջ-Նիկոմիդիոյ Գաւառակեան ժողովին եւ տեղւոյն երբեք Բարեգործական Եկեղեցիներու կոչմէն. Տոքթր. Ե. Զէմպէրոյի մէջտեղաւորութեամբ յանձնարարով մեկնելէ՝ Մարգուանի Ամերիկեանութեանն ճեմարանը կը մտնէ. Բարեգործական պատճառներով հարկաւ երբեմն տարի կարենալով յաջուանիլ դպրոցը՝ Ամերիկայ կը վերադառնայ, եւ ուսուցչական ու քարոզչական պաշտօններ կը վարէ.

1913ին Ամերիկայի գոյներ կը մտնէ եւ 1913ին չրջանաւարտ ելլելով՝ Գընձակոր կը դառնայ երբեմն վարժարանին տեսչի պաշտօնով.

Մեծ պատերազմին Սուլթանիէ կ'աքսորուի, ուր բնակ յատ մը հայ շինականներ ազատելն կ'ազատուէ. Գոնիա վերադառնալով հոն գտնուի վարժարան մը կը բանայ 27-30 աշակերտներով.

Զինադադարին Իզմիր վերադառնալով՝ Ֆրանսական վարժարանին մէջ տեղի կ'ունենայ. քիչ բնակ իր տեսչին եւ քարոզչի պաշտօնի կը հրաւիրուի տեղւոյն մէջ.

1921ին, Նիկոմիդիոյ պարպումով՝ Թուրքիա անցած է եւ դարձ մը տեղի - ուսուցչի պաշտօն վարած տեղւոյն վարժարանաց մէջ.

ԳԷՐԸԼԵԱՆ ՍԱՐԳԻՍ

1928ի գիւռեն, Տանիմարգայի Մեծ Եկեղեցիի Էպրցի հաստատութեան մէջ, իբրեւ քարոզիչ - ուսուցիչ պաշտօն կը ստանձնէ.

Գաւ. Գէրգէրեան Աբեւելեան Թրուքիոյ պարպումով Սեկանիի կ'անցնի եւ մեծ Էպրցի Դանիելեան հաստատութեան մէջ պաշտօն կը վարէ իբրեւ քարոզիչ-ուսուցիչ եւ փոխ-տեսչի.

Գաւ. Մ. Գէրգէրեան ունի կարգ մը գործեր՝ ազատուած եւ անտիպ. (Մանրատեսակ «Ուսուցիչ» 234).

ԳԷՐԸԼ ԸՐՄԱԴ. Մարտի սահմանակ գեղ ի Կիլիկիա. Տե՛ս Ալիս:

ԳԷՐԸԼ-ԳԻԼԻՍԷ ա. Գզել-Գիլիսէ.

ԳԷՐ-ԼԻՄԱՆ կամ Գերզել-Լիման. Երբեմնաբեր գեղեցիկ հրատանգան Գիլիկիոյ, Մեր Առանձնաշնորհի մէջ. ի հնումն կը կոչուէր Գոսիգան.

ԳԷՐՆԱՂ, գիւղ. Իրանի Գեղարքունեաց գաւառակի Նոր Ջուղայի. 1900ին ունէր 20 տուն հայ բն. եկեղեցի եւ դպրոց.

ԿԱՐՆԵԼԻ գլ. Միանոց Ազատվեց գունի մէջ։

ԿԱԼԸՆ կամ Կալլեն, գլ. Նոյտվոյի, Նիկոմիդիոյ առաջնորդութիւնն ասի։ Շարունակ գլ.-ն մամ մը հնաս. է և ծանոթ եղեր բնաբ մամ նեղ։ 1900ին 670էն ասնի գուսա Հայ բնակիչ ունէր, Ս. Սարգիս անուամբ փոքրիկ քարուքիր եկեղեցիով մը, ունէր նաև Սարգսեան գպրոց մը։

ԿԱԼԸԵՆԵՆ Գրիգոր, ծնած է Տիվրիկ 1868ին, ուսանեցաւ Փերայի (Ս. Գալատեան)։ 1893ին Գալաթա կ'անցնի և իրաւաբանական վարժարան կը մտնէ։ կը գտնուայ Հիւսիսեան կացարանին։ 1898ին կը մնանի Ամերիկայի մէջ (Ալմանագական Տար. Բ. եր 199)։

ԿԱԼԸԵՆԵՆ Հրանդ, բրոֆ.-ֆիլիմանուար, ծնած է Սեբաստիա 1896ին։ Ուսումը առած է տեղւոյն Ամերիկեան Գալէնի մէջ։ Ջուրմանի իր առաջին բրոֆէսորը եղած է Նշան Պէկեան։ Հ. Գալլէնեան մասաց հասարակի ցոյց տուած է երաժշտ. փայլուն կարողութիւն, այդ նիւանոյով է որ քեր. յաջորդած է անոր Պէկեան՝ դարձ մեկնեցներ չարաբերի և թեքը 12 տարու դասանին քանիսներուան՝ գրած է Սեբաստիոյ Երաժշտեան վարժարանի քայլերգը։

Հետեւած է նաև Ազգ. Երաժշտեան վարժարանի Ջ. կարգին, ուսանելու համար Հայ եկեղ. դասաւանութիւն, մասնակցութիւն և նոյն. երաժշտութիւն, մեկնելուն ասնի դասընթացքով քիչնոյ վարժարանին մէջ։

Համաշխարհային դասերգումին իր կեանքը ազատած է թիւրա գեղարուեստի գինուորական եղանակ մը անոնոյ հանիսարկուն փոխարէն։

1920—23 իր երաժշտութեան դասընթացքի դասընթացքած է Գանիոյի Ազգանեան Գալէնի մէջ։ 1924—9 նոյն դասընթաց դասընթացած է N. E. R.ի Ուսանողաց Կեդր. Որբանոցին մէջ ի Սիրա։

ԿԱԼԸԵՆԵՆ ՀՐԱՆՏ

Այժմ (1938) կը գտնուի Գալէնեան Արբ. ազգ 1932էն ի վեր կը դասընթացքի Հայ Կեդրոնի «Արարատեան» վարժարանին մէջ՝ իր տեսակ։

Իր երաժշտական հանդիսութիւններն են. 1. Երաժշտեան վարժարանի Գալաթիոյ։ 2. Վարդանի մահը. 3. Վանեցի ինքնակը, 4. Հայկական Որբանոց, 5. Հայուհիներու դարձ, 6. Գարուն մէջ (դասական)։ 7. Հայու վիշտը։

ԿԱՐՃԵԼԵՆ Գրիգոր, ազգանունով «Հայ Հանրագիտարան», ծնած է Իզմիր 1910ին։ Ուսանած է տեղւոյն Մէն-Մոզէի ֆրանսական վարժարանը և Ամերիկայի Lycée Léonin։ 1928ին եղած է bachelier ès Sciences։

ԿԱՐՃԵԼԵՆ ԳՐԻԳՈՐ

Հետեւելով Ամերիկայի ֆրանսական հանգամանքի վարժարանին ուսուցչութեան յատուկ բաժինը։ 1932ին կը սուսանայ բրոֆէսորի տիտղոս Հիլլէն Գրիֆ. Նոխարարութեան մէջ։ Ազգանունով է «Նոր Օրէ» (Ամերիկա) և «Արեւելագրոյ» (Ամերիկա) պարբերական-բանասիրական թերթերուն։

ԿԱՐՃԵԼԵՆ Միհրան, ծնած է Մանիսա 1883ին։ Կանուխէն Իզմիր երթալով կը յաճախէ Մեսրոպեան վարժարանը։ 17 տարեկանին կը մտնէ Դպրոցութեան շարքերը և կը լեսի չեղանոխական գործունէութեան։ Մասնակցած ըլլալով այն խումբին, որ ուժանակով ոչնչի հանէր Crédit Lyonnais գրասենեակը։ 1905ին կը ձերբակալուի։ Ցմահ բանտարկութեան դատապարտուելով կը գրկուի Պարտէզի բանտը։ 1908ի «Հարիւրեակի» երեքուն ներման արժանանալով կը վերադառնայ Իզմիր։ ազատի բանտի տասնապանցներու հանանքով յետոյ անդամագրի կը դառնայ և կը մնանի 1917ին։ Եղած է Իզմիրի Դպրոցական կազմին ատենադրական ընկերներէն (Գ. Գ.)։

ԿԱՐՃԵԼԵՆ Սարգիս. (Արմեն Սերգս) ծնած Ամ. Գարուն 1894ին։ Ուսումը կը սուսանայ Գանիոյի Ազգանեան գալէնի մէջ։ Նախկին Հ.Ս.Դ. կազմակերպիչ։ 1921ին Ամերիկա կը հասնի ու 1933ին կը ապանանի (Արարատ II. տարի թ. 20)։

ԿԱՆԴ կամ Կանդ, գիւղաքաղաք Ջմիւռնիոյ կուսակալութեան և ատենադրութեան տակ, Արշա-գոյա և Պէյիկիաղ կիսլուսա լիրանց սահմանը։ 1900ին ունէր մոտ 1200 տուն բնակիչ, որոնց 117ը Հայոցն էր։ Տեղւոյն նախնիք գրեթէ երբեւէ գոյ տասնմէ գոյգիսած են Հայաստանի գանազան գաւառներէն։ Հայերը կազմուցած են Ս. Աստուածածին անուամբ եկեղեցի մը որ 1847ին

ի Կիմանց Նորագան են ընդարձակ, գեղեցկաշէն և ամառանոց։ Ունէր Հայկազեանաց և Վարդանեանաց անուամբ երկու դպրոց։

ԳՐԻԼԷՔ ա. Գիլիկ։

ԳՐԻՆԱՔ ա. Գրիգոր։

ԳՐԻՆՎԷԼԱՐ գիւղ Ղարսի գաւառ, գուսա հայրենիք գիւղ Նիկոմիդիոյ վիճակին Կէրէք գաւառակին մէջ, Մագարիա գիւղին մօտ և Գուրաղէլէնէն տասնմէջ մը հեռու, յինուսան բլուրի մը վրայ։ Գիւղին ճիշդ կոյս մասերի անուամբ մը։ Ունի պարզ մշտանոյ ազգաբնակներ։ Բնակչաց թիւը ասնի քան 1000 էր։ կը գրաղէին գլխաւորապէս յերամապահութիւնով և այգեգործութիւնամբ, կային ապահովարներ այլ, գիւղին մէջ կային երկու մեծագոյն մանարաններ։ Բազմաթիւ գիւղացիներ Պոլիս և այլուր կը գրաղէին ազգութիւնով։ Գար Ս. Մարգիս փառաւոր եկեղեցին եւ Աշչարուանոց երկրորդ վարժարանը, ուր կը յաճախէին շուրջ 250 աշակերտ։ Կային փոքր թիւով հայ բազմաքանանեներ եւ. որոնք ունէին իրենց ժողովարանը։ Գիւղին մօտիկը կը գտնուի Ս. Մարգիս անուանով հին ուխտատեղի մը, որուն եկեղեցիին հիմերը և խորանի փամարը ընդարձակագոյն տասել հատատ կը Մայրին. հոն կայ քարայր մը ուր հաղիւ մարդ մը կրնայ մանել որուն ներսը կայ քաղցրահամ աղբիւր մը։

Մաս մը գիւղացիք բնակչութիւն հատատատ էին մերձակայ Թաշ գլուղ բուսած տեղը, որուն արուատ էր Գշնէշյար նոր Գիւղ անուանը։ Մաս մը Գշնէշյարցիներ այլ գաղթած են Աստապատրի մօտ Խանթէկ և հոն Օրատուէն եկող գաղթականներու հետ հատատատ են Սեր գիւղը։

Գշնէշյարի նախարարիկները գաղթած են Ակնէն։

ԳՐԻՆՆԻ, քարայր Մասնոյ Հավկինք գիւղի վերը, ուր 1915ին հարիւրաւոր հայ բազմութիւն մը ապաստանեցաւ և պարէնի ու ջուրի չգտնուելու պատճառաւ անձնատուր ըլլալով թշնամիին յանձնուեցան և ամէնքն այլ ջարդուեցան։

ԳՐՄԱՆՑԻ, հայրենիք գր. Տրապիզոնի սանջակաղաքին վիճակի մէջ. ունէր եկեղեցի և վարժարան մը 45 աշակերտներով։

ԳՐՈՐ-ՏԱՂ, երկար շրջաբոլոր լեռնաց, Միւնեանց ազգատոհմի մէջ։

ԳՐ, գր. Տիգրանակերտի Լէզ գիւղի մէջ. ունէր 30 տ. հայ բնակիչ։

ԳՐԻԳՈՂԼԱՆ, գր. փոքր-գաւառակ Զմիւռնիոյ Կիւրէ-ագաճլիգեղը. համանուն գետի մէջ։ Հայերը ամբ գաղթ կիւրէրը գաղթած են Թուրքիէն, Մարմարէն, Շարխանէն, Շարապատէն եւ Երեւանէն և տեղու բազմացան։ Հայք իրենց գաղթականութեան սկիզբը՝ քաղաքին մէջ-վայրը հատատատ կ'երթային իրենց բնակութիւնը, ուր և Ալեմ խանի մէջ սենեկին մէջ սեղան կանգնելով՝ պաշտան կատարեր են ժամանակ մը։

1900ին 160—170 (800 հոգի) տուն հայ կար քաղաքին մէջ. ունէին Ս. Աստուածածին եկեղեցի մը, որ տեղւոյն բոլոր շինութիւնոց մէջ-ասէլիք կրնայ համարուիլ Եկեղեցւոյս տեղը կար 1796ին շինուած ուրիշ հին եկ. մը, որուն փոխան 1871ին վերաշինած են. այս շինութեան, բացի ուրիշ բարերարներէն մինչև Արքատամ փաշա Երամեանը նուիրած է 500 ոսկ. ոսկի։

Տեղւոյս հայ երիտասարդաց և երիցուց մէջ գտնուած մշակութային ընկերութիւններ եղած էին։ Հայերը լաւ գիրք ունէին. կային գրամատներ և փառատարներ (Ազգ. Մշակոյթ և Ազատութիւն Տարեան)։

Հայերը ունէին երկու գեղեցիկ առանց նշանաւոր քանդակներով տապանաքարեր։ (Բասանաց Հայք ի Զմիւռնիա եւ ի շրջակայս։ Բ. էջ 141—153)։

ԳՐԻԳՈՐՈՎԵՆՏ, գր. Երեւանայ նահանգի. Գէմէրլիի վիճակի մէջ, 1900ին 26 տ. հայ բն. ունէր։

ԳՐԻԳ-ԿԷՅԻՏ, գեղեցիկ և ձորափոր լեռնային Կիլիկիոյ մէջ։

ԳՐԻԳ-ԿԷՕՂ, լեռ Միւնեանց Ազատէրք գաւ.ի սրեւելեան-ծոցմէ, Արքատի սահմանակից բարձր է 8770՝։

ԳՐԻԳ ՄԱՂԱՐԱ, ժամանակին Եղեռնոյ Ս. Մարգիս վանքին մասն էր. այժմ քրտանակ է։

ԳՐԻԳ-ՊՈՒԼԱԽ ա. Ղարիբուլաղ։

ԳՐԻԳ-ՊՈՒՆԱՐ (Գառատուն աղբիւր), այս անուամբ գիւղ մը կը յիշուի Աշրաթասայ Վանանց գաւ.ի մէջ, ուր 1887 տարուայ Ասլիս ցին բանակ դրաւ Մուսիթաբ փաշայ։

— Այս անուամբ լեռ մը կայ Կիլիկիոյ մէջ։

ԳՐԻԳ-ՏԷԿԻՐՄԷՆ, հայրենիք գր. Աշրաթասայ Ճիրանի գաւ.ի արեւելեան մասին մէջ։ 1900ին 853 բնակիչ ունէր։

ԳՐԻԳԻ-ԵԼԵՆ, գիւղաքաղաք Հիւսիսային Սիւրիոյ, Ալեքսանդրէթի Սանճակին մէջ. ունի 10000 բնակիչ։ Իսկ իր գիւղերով մինչև 48000։ Հայոց թիւն է 700 բնակիչ. 455 յունաստանցի, 180 կաթոլիկ և 75 բողոքական։

Գրիգոր խանի բնակչութեան մեծամասնութիւնը կը կազմեն Հայերը. որոնք իրենց գիրքով այլ կը գերազանցեն տեղացի Թուրքերը։ Մինչ հայ լեռ գրեթէ. եթէ սահմանք տեղացի կը համարուին ու

կոչուած ունէին, անոնք ալ գաղթած են Ամերիկա։ Իսկ գաղթականները ալ՝ Պէյրութն մասամբ։ Իսկ գաղթականները ալ՝ վերջին տարագրութեան մէջէն եկած են։

ԳԵՐԵԳ-ԽԱՆ

Հասասասած են 1925էն սկսեալ։ Գանի մը տարի վերջ Հնչակեան Գերեզմանոցի մը շինուեցաւ։

Երբեք յարձակումներուն ալ ենթարկուեցան։ Ֆրանսական կառավարութիւնը կամ ֆասիստական կառավարութիւնը։ Հոս հասասասած Հայերը շինեցին գաղթական են Կիլիկիոյէն։

Գաղթականութեան մէջ՝ իր տարածաւոր գաղթականներ ալ. Մանկան Հարութեանն է, իսկ գարուստարը ալ. Մանկան Տէր Արքեպիսկոպոսն Գերեզմանն է։ Հետեւեալ Տէր Գրիգորեան։ Անոնց բոլոր թիւերնին ալ Հայեր են, նոյնպէս բոլոր գերեզմանները։

Հայ Ազգ. վարժարանը նախակրթարանի բաժնին մէջ ունի 215 երեխայ աշակերտ, իսկ մանկապարտէզի բաժնին մէջ 250։ Կամրջի Միութեան գրադարանը 200, իսկ գաղթականներու գրադարանը 180 երեխայ աշակերտներ կը յաճախէին։ (Սարգիս Գալեան՝ Տեղեկ. «Հայ Մասնուլ» 1937 Յունուար թիւ. 110)։

ԳԵՐԵԳ-ՄԻՐԶԱ. Հանգրուան՝ Աղրարատայ Գաղթական գաւառի մէջ։

ԳԵՐԵՆՑԵԱՆ Գեորգ. ծնած է Կ. Պոլիս 1878 Մայիս. 23ին։ Նախնական ուսումը առած է Վիեննական Մխիթար. Բանասիրաց վարժարանին մէջ. ընդ. հանգուցեալներ Հ. Նիկողայոս վրդ. Աւգերեանի, որուն ձեռքին տակ Հայոցին պատմ է բանասիրութեան, և Տիեզերն գրականութեան տակ՝ սկսած է գրել տասնաւորներու «Հանդէս Ամսօրեայի», «Հանդարձակաց» և «Բազմավէպ»ի մէջ, իսկ հասարակական յօդուածներ՝ ալյ և ալ քիչքիչու մէջ, ինչպէս «Մէնմուսի Ակեղարի» հատորին։

Գէորգ ունի նաև բաւական թիւով անտիպ բանաստեղծութիւններ, որոնցմէ մաս մը հրոյ հարկի ենթած է Բանիկոյեանի կրակին։

Իր բոլոր գրածները չի են նայրը գրագրութիւն, յուսակ իմաստով, լաւ գրագրութիւն և հոգի բանիկ։

1896ին մասնակ է Օսմ. Հանրապետի պարտուց Ընդ. Տեղեկութեան Գրենիչութեան Դիւանը, և ասանկակ մը տարիներ յետոյ անուանուած է փոխ-անդրէն նոյն գիւանին։ Հոս ինքնան՝ ան ճիգերն բան Տեղերն մը նշանակուած չլլալուն՝ ինքն էր որ տարիներով կը վարէր տարբեր գործերը։ Թերեւս իր Գիւանագիտութեան (սրեռնիչ) ոգիյուն ենթակ հանգամանքը մը ասանկուան պատճառներն մին ըլլայ ան չարիքներու ազնիւութիւնը որ կը Ցեղէր իր վրայ։

Գէորգ անուանման ալեր ունէր Ազգին և Միութեանց վրայ

Ընդ. պատերազմին՝ երբ վարիչի չեղաւ ազգային գործերով զբաղի։ Գէորգ բարեգործական ձեռնարկութիւններու մէջ ասպարէզ գտաւ։

Գրիգորիսեան Գեորգ

Գրական ուսումնական մէջ՝ ան վերջերս մէն էր Գեորգ Գուրգեանի բանաստեղծական հրատարակութեան հրատարակութեան, Միութեան նաւագրութեան, Ա. Փանոսեանի յանձնարարեալ մշակութային ազգերուն, Դ. Չարուժանի մեծ ասպարէզին, հաւաքն։

Գէորգ մեռած է Կ. Պոլսոյ մէջ, 1919 Նոյեմբեր (Ի.)։

ԳԵՐԼԱՐ. գզ. Տրամայի (Ցանկասան) ասր 1922ին ունք 14 ասուն Հայեր եկած հասասասած են իրենց բնակութիւնը։

ԳԵՄԵՐՋ-ԳԻԼԻՍԷ. փոքրիկ չէն Աղրարատայ Շիրակ գաւ. մէջ Հոգեվանքին մօտ։

ԳԵՐՇԵՀԻՐ. գզ. Անկիւրիոյ գաւառակապետութեան, Համամեան գաւ. և Գեղարքոյ ասանձնագրական վիճակի մէջ։ 1900ին 9000 բն. ունէր. թուրք, Հայ և ասիական յոյն։ Հայերը ունէին Ս. Գէորգ եկեղ. մը և Հայկական անուամբ դպրոց մը, ուր 130 աշակերտ կ'ուսանէին։

ԳԵՐՇԵՀԻՐ. գզ. Ծոցագոյն, 1926ին 30 ասուն

Հայոց եկած հաստատուած էին։

ԳԻՆԵՎԱՆԻ, կը յիշուի Սիւնեաց Մզուկ գաւ.ի գիւղերէն յաւելեալ մէջ, ըստ Սամ. Օրբէլեանի՝ Տաղասլեմ իշխանը Գիրեվանցը Տաքիս փոխուած տուեր է։

ԳԻ կամ ԳԻՆԻ. գէր. Արցնեվանի, ի Հեւսէն կը գտնուէր Այլի։

ԳԻԼԱՐԵՐԻ, Սիւնեաց Կողոտեան գաւառը վերջին գաղութ մէջ ոչոգէ կը գտնուէր։

ԳԻԼԱՍՈՐ կամ Գելասուր, ա՛յլ կերպ գրուած անուն Գելիզար (տե՛ս) գէր.ի։

ԳԻԼԱՆ. հիւսիսային Իրանի նահանգ. մայրաքաղաքն է Բաղու. բն. 35000, որոնց 580ը հայ։

ԳԻԼԱՆ կամ Կիլեան, գեղ Բասենոր վիճակի մէջ, կը համապատասխանէ հին Գիրանայ։

ԳԻԼԱՆՈՒՆ Հայի, ջուրմանոր արուեստագէտ Թիֆլիսի մէջ։

ԳԻԼԱՆՆԵՆ Պետրոս Դի Սարգիս. «Գառնի Հայոց Ազգասէր» թերթին մէջ (1863 Դ. տարի թիւ 2, 3) ունի ժամանակագրութիւն 1723 թուականին, Զուգաբերեցոց բարբառով գրուած։

ԳԻԼԻՇԵՆ. հին գեղ. Սիւնեաց Գեղարքունիք գաւ.ի։

ԳԻԼԻՍԼ կամ Գիլիսլ-Խարապա, ս. Ալայալու։

ԳԻԼԻՍԼ-ՏԷՐԷՍԻ (Նիկոդիցաձոր) Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ.ի մէջ։

ԳԻԼԻՍԼԷՊԷՆՑ, գիւղաքաղաք Հայոց Սիւնեաց Գողտանի գաւ.ի մէջ, 1900ին 20 տ. բնակիչ ունէր։

ԳԻՀԻ ս. Գի։

ԳԻՃԻ ս. Կիճի։

ԳԻՄԱԼԴԻ ս. Դաւիթլեան Գ. Ա.։

ԳԻՆԱՔԱՂԱՔ, տարոց կամ հանգրուան Ազատ.ի գաւ.ի Հարանդի Գեղեցիկաղի գիւղը, կը յիշեցնէ։

ԳԻՆԱԼ, Արցախու մօտ Մասիսի գագաթներէն մէն. ուսկից սկիզբ կ'առնու Սեւ գետակը։

ԳԻՆԱՍԱՆ ԳԵՏ. Սիւնեաց Մզուկի գաւ.ի մէջ։

ԳԻՆԱՑ ՎԱՆԿ ս. Գիմնազիոն գեղ։

ԳԻՆԻՐԱՆՑ կամ Կենիրանց, գեղ. Վանայ Գարգարեան գաւառակին։ 1900ին 25 տ. հայ բն. ունէր. ինչպէս նաև եկեղ. մը և Ս. Գաղտ անուամբ վանք մը, որ անուէր և լքեալ է։

ԳԻՆԵՐԻՐ ՎԱՆԻՆ, Վասպուրականի (Վան) Արճիշոմիոյ գաւ.ի, Ականց գիւղաքաղաքէն 6 ժամի չափ հեռի. գեղեցիկ բլրակի մը վրայ շինուած էր վանքը. որ ի վաղուց ամայացեալ է։ Վանքը կը գտնուի ձգեր Գիմնիրեր Ս. Նշան գրուած կը գտնենք նաև Կենարեր Ս. Գեորգ և Կենարեր վանք։ (Էփրիկեան «Մնասիարանիկ»)։

ԳԻՆԵՆԳՈՅՆ, Գիմոյ գեղ կամ Գենոյ վանի. գեղ Աշտարակայ Մասեաց ոստ գաւ.ի, որուն կը համապատասխանէ այժմեան Գարասուն։ Վանայ ուն. Քէ գեղաց ախոնց մէջ Աղուանդոյորի ժամանակ կղզուած է, մեծ վնաս մը մէջ գանուելով։

ԳԻՆԵՍ, գէր. որ կը յիշուի Բագնայրի (Ճիրոկ) արձանագրութեան մը մէջ. որ կը կարդացուի յինչ Գրիգոր գիւղը. ուրկէ 1691ին Հ. Վիլլոյ Օրուանանը անցած է Էջմիածնէն եկած ատեն։

ԳԻՆԻՐԷԿԱՆՑՈՒ և ԳԵՏ ս. Գնիրիկ։

ԳԻՆՈՒ ԲԼՈՒՐ, Աշտարակայ Մասեաց ոստ գաւ.ի մէջ. որուն անուամբ կոչուած է վերը յիշուած Գինոյ գեղը։ Սա կը թուի այժմեան Թաքնայրան կոչուած բլուրը։ Որ Աղարանցիք նեղը ձգեցին մեր Աղուս Թագուորը։ Դարձի Աղբուրնին եկաւ այս կողմերը և բլրանս մօտ գրաւ իր բանակը. նոյն մէջտեղին Ծղնէ հայրապետն ալ։ Գաղտնի Գիրեւոյ քանանայական գաւառն հետ կ'ապրէր պատերազմի յաղթեց հիմ համար։

ԳԻՇԵՐ, «գրական, հայրենասիրական, անկախամիտ թերթ», ըստ Գ. Լեւոնեանի յոյս տեսած է Պարտիզակի մէջ՝ 1905—1910ին։

ԳԻՇՆԻԳԵԱՆ, գէր. Իրանի Զարմանայ գաւառակի, 1900ին ունէր մօտ 50 տուն հայ բնակիչ և եկեղ. մը։

ԳԻՍԻԿ կամ Գայլուկ. քան Թաքարաց. որոյ Ուխտանէսեանի, 1245ին իր հոգը կը յանձնէր եւ Հայոցմէ հարկ կը պահանջէ։

ԳԻՍ կամ Գիս վանք, Ազուանից Շաքի գաւ.ի մէջ կը գտնուի Կինուորց Նշանաւոր վանքն։ Ըստ Մովսէս Կաղանկատուացիին, Ազուանից այս առաջին և մայր եկեղեցին կիսաւեր է Ծղրէ առաքելոյն։ Կառուցուած է Շաքի քաղաքէն վերջ, Նովկաս տարի առաջուը, Գիս գեղացի ալ ոգի վրայ Ս. Մեսրոպ իր աշակերտներով եկած է այս կողմերը. քարոզ ուխտաւորի է ա՛յլ միայն Հայոց՝ այլ նաև Թուրքաց։

ԳԻՍ գէր. համանուն վանքին կից. բնակիչք՝ մահմեդականացած Հայեր են։

ԳԻՍԱՆ Նախնին Գիմանիսեան կամ Գիմանիսեան ասնիին, տարած է Գրիգորոսի 88 թուին։

ԳԻՍԱՆ ս. Գեոիկեան Ռուսիոյ։

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵԵՐԹՈՒՄ. «Հանգէս ամսօրեայ. անարդեն խմբագրեցին Ն. Տաղասարեան. տպ. Կ. Պոլիս 1886—1887։

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵԵՐԹՈՒՄ. «Գարարեկեցիոց ամենայն գիտական միութեան տպ. Նիւ Եորք, խմբագրեցին կարգ՝ գրեց. Մ. Գարամէրեանի (խմբագրեցին) Յովհ. Թորլեանի։

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. «Կրաւորութիւն Հոգեաի հայ. գիտական վարժարանի». տպ. Հոգեան 1904—5, Պարիս 1906—9. Տնօրէն Մ. Նալբանդեան։

ԳԻՅՈՒՔԻՆ ԵՒ ԳԻՏԵԼԻՔ. «Գրիգորեան պատկերազարդ ամսագիր». տպ. Վենետիկ 1928—9. խմբագիր Մ. Տէր Մանասեան. Գրիգորդ չրքան՝ տպ. Ցիրուանատուր 1930—1. Խմբ. Ե. Գ. Ալիքանեան.

ԳԻՐԴԱՂԻՒԼ, գեղ. Ազգատանիք Հոգի (Նուիրք) գիրք մէջ. 1900ին 150 տ. բն. ունէր, որոնց նախնիք գաղթած են Արցախի Քաջէն և Վարանդա գաւառներէն Եկեղ. Ս. Առաքելոցներն՝ չինուած 1851ին.

ԳԻՐԿԵՎԱՆ. Հայաբնակ գեղ. Գանձակի Շաղախի գաւ. 1900ին 600 բն. ունէր.

ԳԻՐԼՔ կամ Կրեմ, հին գեղ. Ցորդորդ Հայոց Հայաստանեաց գաւ մէջ.

ԳԻՐ ԵՒ ԱՄԻՒԵՍՏ, Ծգիպտոսեայ հնամենայ պարբերագրքեր. տպ. Գահիրէ 1928.

ԳԻՐՄ կամ Գիրմ, Հայաբնակ մեծ գեղ. Շամախւոյ Ուեղի քաղաքէն Ս. Առաքելոցներն հեռ. մը և ուսումնարան. 1900ին 250 տ. բնակիչ ունէր.

ԳԻՐՄ, հին գեղ. Սիւնեաց Գողտանի գաւ մէջ.

ԳԻՐՍ. գեղ. Գուրանշիրի, որուն գիմացը Նուազկոյ բլի հիւսիսային ոտի վրայ կը գտնուի Գրեալ Ս. Յովհաննէս անուն աւերակ հին վանք մը, չրքանաուսուած փաղրիկ անուանով.

ԳԻՐՋԱՆ կամ Կիւրջան, Հայաբնակ գեղ. Շամախւոյ Գիրկ գեղի մօտ. 1900ին 46 տ. բնակիչ ունէր.

ԳԻՐԼԱՆԼՊԱՆ Հայաբնակ գեղ. Հոգի (Գուգարք) գաւ. 1900ին՝ ունէր 1180 բնակիչ Ս. Առաքելոցներն եկեղեցիով. Մօտը ոչրանի մը վրայ կը գտնուի Ս. Գէորգ ուխտատեղւոյ մնացուածը.

ԳԻՐԼԱՆԼՊԱՆ, գեղ. Խ. Հայաստանի Մանիսա-հասարի չրքանին մէջ.

ԳԻՐԼԱՆԵՆ Օլգա. Ժողովրդական գեղարուեստի Գրիանի մէջ.

ԳԻՐԼԱՄՊԱՐ, գիւղատեղի Գանձակ գաւ Գաբլիզորի հասարակութեան մէջ. Մօտը կայ Հոռոմաբեղ անուամբ եկեղեցի, ուր երբեմն կրանաւորներ բնակած են և այժմ աւերակ է. ըստ աւանդութեան՝ եկեղեցին չինուած է եղեր Ցուհաստանէն (751ին) Հայաստան փոխուող կրանաւորներէն.

ԳԻՐԼԱՊԵՊԱՆՑ Ջամարիա ազ. մինչեան էջմիածնի ապրած մի. գարուն մէջ.

ԳԻՐԼԱՓԼՈՒ, մեծ գիւղ Շուշիի գաւ մէջ. 1900ին ունէր 1400 թուրք բնակիչ. Գիւղին մէջ կ'երևին Հայկական գերեզմանոց մնացորդներ.

ԳԻՐԼՋԱԴԵԱՆ Սամուէլ. ծնուած Թուրքիոյ Աբարաեան վարժարանի 1874ին և յետոյ 1882ին ունի նաև հեղինակած գրքեր (Հայկ Ալեմեան).

ԳԻՐԼԻՋԱՆ. գեղ. Մարմաստի. ուր քանի մը տուն Հայ Մեսրոպ է. կայ եկեղեցի մը.

ԳԻՐԼԻՍՏԱՆ, գեղ. Գանձակի. չրքանաուսուած բանիերով. տալիքէն կը հոգի նոյնպէս չրքը. ունի ուխտատեղի մը. նոր եկեղեցի մը, որուն մէջ կը գտնուի «Մեր-ուսանողաց» կոչուած Հրաչագործ նշանակը մը նշանաւոր է հին քարաշէն տապանաքարերով. 1900ին 350 բնակիչ ունէր և մամ հնոց կը գտնուի Գիւղիւռատանի հին մէջիքանքաս բերդը.

ԳԻՐԼԻՍՏԱՆ, տրոգէ կը կոչուի Նախիջեւանի Հայաստանի Իրգուան գեղը.

ԳԻՐԼԻՍՏԱՆԻ ՄԵՀԵԱ, Մէջիք Բէկլարբեկանեանց յատուկ գաւառան կամ մասն. իր տեսնելը տասներ է համանուն գիւղէն և բերդէնը կը կոչուի Թալիբի մանալ. Թաղիս գեղի տեսարան. մասնաւորապէս կը կազմէր ուր երկիրը գրեթէ մէջիքաւորի մը, Մէջիք Բէկլարբեկանեանց իշխանութեան տակ. Ուր երկիրը լեռնոտ է. հոս կը բարձրանան Ելիզաբեթ. Դոզ-ս-զաղ և ուրիշ լեռներ. Վերջին քարտեզագրման բարեհաճմամբ Գիւլիստանի մէջ մտաւ Գանձակի մէջ:

ԳԻՐԼԻՒ-ՏԻՒՐ (Վարդայի գաւառ). բարձրաւանդակ քարերով լի գաւառ Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ մէջ. ուր կան վանքեր, մատուռներ, խաչքարեր.

ԳԻՐԼԻՃԷ ա. Կուլաք:

ԳԻՐԼԻՃԷ կամ Կիւլիւճէ, Հայաբնակ գեղ. Լեռնիստանի գաւ Մեծ Դարբասիրոյ վիճակին մէջ. 1900ին 100 բն. ունէր. Տե՛ս Կիւլիւճէ:

ԳԻՐԼԱՆԴԻԼԱՆԵԱՆ Աբրահամ, ա. ՅԱՐՆԵՍՈՒԱՐՔ

ԳԻՐԼՏԷՐՎԻՇ ա. Ղիւլ Տերվիշ:

ԳԻՐԼՈՒՏԻ, ա. Ջարոյ բիրաճ:

ԳՅՈՒՂՍԻ-ԲԱՆՎԱՐ ա. Դիւզ Բանվար:

ԳԻՐՂԱՏՆՏԻՍ, Հրկաբարքարքեր տպ. Թիֆլիս 1909—1917. խմբագիր Հրատարակիչ՝ Ազատ Ալիքանեան.

ԳԻՐՂԱՏՆՏԻՍ, պատմութեարարդ ամսագիրք. տպ. Կ. Պոլիս 1912—18. խմբագիր Հրատարակիչ՝ Ա(ռաքել) Միրզայեան.

ԳԻՐՂԱՏՆՏԻՍ ՏԱՐԵՑՈՒՅՑ, տարեգիրք, տպ. Կ. Պոլիս 1914. խմբագիր-տնօրէն Հմ. Աբրահամեանց.

ԳԻՐՂԱՏՆՏԻՍԱԿԱՆ ԲԱՆՎԱՐ (Բաստակ). «Արգոն Հայաստանի Գրականաց Միութեան Հանրագիտական Կամքի (տեղեկագիր)» տպ. Երևան 1931, պատ. խմբ. Ա. Պետրոսեան.

ԳԻՐՂԱՏՆՏԻՍԱԿԱՆ ԲԱՌԻԼԻՏԻՆ, տպ. Երևան 1923—1925.

ԳԻՐՂԱՏՆՏԻՍԱԿԱՆ ԿՏԱՆԻՔ. հրկաբարքարքեր, «Արգան Հայաստանի Հոգեւորականաց ժողովրդ. Կամքարարիսի Բարձրագոյն. Կամքի» տպ. Ե-

բու

ԳԻՄԻՊ ա. Լեռնանան։

ԳԻՆԵՆԻ գամ Գիւմրի գամմ, սա է հին Կեր-գամմը, որ կը գտնուի Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ.ի մէջ։ Մասնք. Որպէսզի պատմիչին գրածին հա-մեմատ՝ ժամանակաւոր ապրանք խաղցողը ուրանոց պատանիներ կին. մը կարելով խաղ կը չինեն և քարի վրայ մը գնելով կ'երգեցողին։

Ցնաց Սիւնեաց իշ-խանը հոս ձիգեցի և վանք կը չինեն եւ կնոջ գաղտ խաղին պատմուտ։ Գիւմրի գամմ կը գոյութիւն Վանքատանքուն կը Ցնաց լեռնոյ և տարոյի գիւ-ղաքի մէջ։ Եկեղեցին տարեալն է։ գաղուցուած գաղտնոյ քարերով։ Շինութիւնին արմատն վրայ կը տեսնուի գիտնոյ գրանցագրուած։ Գիւմրի գամմի տաճարակիրը քիւն մը, յորմէ կը տեսնուի քանդուած, թէ Տարօնցիք իշխանը Դաւիթեր է Ս. Գրիգորի Թարգմանի ապրին։

Այս արձանագրութիւնին կը յայտնուի նաեւ, թէ վանքը եկեղեցին կը գոյուէր Ս. Գրիգոր, որ կը Հաստատուի հարաւային արմատն վրայ գրուած «Հարգանք։ Ս. Գրիգոր։ արձանագրութիւնին Վանքը յրկնագաստուած է գաղը հաստատի քարերով չինուած պարագով, ապեմ գիւղացիներուն։ Վանքին արձանագրիչը կան գամբարաններ. մին Սիրարքի տեսակաւոր հարիւրապետի մը՝ հանգիստ ս. ձանի գաւազանի քանդակով։ Ուրիշ մը ունի ՉԼԲ (=1323) թուականաւ արձանագրութիւն։ Եկեղեցւոյն արեւմտեան դրան վրայ կայ 1524 թուականաւ և արձանագրութիւնամբ խաչաքարան մը, զոր անչուշտ վերջէն դրած են։ Միւսաներ-բու սենեակները պարարդին մէջ ըլլալու են, ուրանց հետքերը չեն երեւիր։ Հանգիստ ըլլալով գիւղացիներ ասի։ (Ներքինեան՝ «Պատմութիւն» Խարտաշ Հ. Ալիշանի «Սիսական»-ին)։

ԳԻՆԵՆԻ ՀԱՐՏԵՍԻ գամ Կիւմրի նաւասար, գաղ. Արքարեաց Վարանդա գաւ.ի մէջ, գիւղիս սուսերը ոչնուած են Հայկն-Հասի յիշատակարանի վրայ. ունի Ամենաբերեալ անուամբ քարանձաւ մը։ մը և Գրիգորեան անուամբ գաղաց մը 1900թն 2000 բն, ուներ գաղթած Հայերեն։ Տարաբերութիւն, Ազուլիսի Մաղը Կոնակ անուամբ ուխտատեղի մը կայ (Բարխուդարեանց՝ «Արցախ» 117—8)։

ԳԻՆԵՆԻՍ գամ Գիւմրի. Քարքարը տարեալ-ներ կը գտնեն Սիւնեաց Արքեպիսկոպի վիճակը։

ԳԻՆԵՆ գամարանիս. ոչնոցիս Արքայ Մանասայ և Մեսրոպայ, ենան չարալ 395թն՝ Հայոց Արտա-հեղ գիւղին մէջ։ Մովսէս Ա. կիրգ.ի մահէն ետք 455թն գինեալ բարեբարգուցին կամարանիսական սարքին վրայ Գիւտ քանի անգեան էր յանանա-կան գարարքեան ուսան ըլլալով Բիւզանդիոնի մէջ. սա հայ եկեղեցւոյ ժամերգութեան ու եկե-ղեցական պաշտամանց մէջ յատ մը կարգադ-րութիւններ մտցուց և գաղտնաս իրրև յուսա-պատեան ի՛նչ մը, ինչպէս կը վկայեն իր ժամա-նակի պատմիչները։ Մանաւանդ յատուկ փոխանակ յուսաստարուն ոչ գիտանան կամարանիս՝ ուրացողներու հետ մեռցան և իրեն գէմ գա-բանեներ յարեցին, երբ մանուանց յայտնագի-տաս խաղաղ ու գրով յանգիմանել ուրացող-ները։ Այդ պատճառ ուրացողներու կարգին երիտ-բարդ Վասակն էր Գաղիշոյ Մաղեաց Թարգեանուն, որ պարարեց Գիւտ կամարանիս երիտասարդ ամբաստանեց Գիւտ կամարանիսը։ Գիւտ գաղաց Հրամայեց Գիւտին իրեն երիտասարդ։ Երբ Գիւտ նշան Վշնասարի մէջտեղաս։ Գաղիշոյեն յատ ամբաստանութիւնները հաղորդեց հայրապետին՝ վերջինս քաջալերեալ պատասխանելով ըսաւ.— «Մանանց մէջ բաներ կան որ էյմարիս են և բաներ կան որ սուտ են։ Ձի՛նա է որ քրիստոնէութիւնը կը սիրեմ, զի ի մանկութենէ քրիստոնեայ եմ»։

Գիտաց տարեցեր Գիւտը որ արեգական երկրպագէ, հանուսի պարարդոյին գինեալ կամարանիսական գանէն վար պիտի առնէ։

Հայրապետը պատասխանեց — Ուրախ պիտի ըլլամ եթէ կամարանիսութիւնէն գիս ազատ կա-ցուցանէք, որովհետեւ պիտի կարենամ ազատքով պարարդել։

Գիտաց գաղաց Գիւտը գանէնեցաւ ըրաւ 475-ին և կամարանիսական սարքին վրայ գրաւ Գրիգոր Ա. Արքեպիսկոպոս։

Գիւտ երբեմն տարի եւ պարարդեալ ի Տէր հանգաւ 67/ին և թաղուցաւ Վանանց գաւի Ուրմաւ տեղին մէջ։

Գիւտ երբեմն մատենագիր գրած է մի քանի թուղթեր՝ գանագանեներու ուղղուած։ մի ու Դաւիթի գրած թուղթը նոյնագրութեան (isotogramme) հին նմոյշ մը կը բերէ մեզի, բան ու Վարդ (թաղաւոր Ազուանից) գրածը նմանութիւններու և ուսուցիչ ունի արձանի մը կրնայ ըլլալ։ Ի՛նչ Դաւիթեան (Պատմ. Հայ Մատենագրութեան, եր 100)։

ԳԻՆԵՆ Ճարիչեան, իշխան Դոլիքի, որուն նախ.

կին անունը Վասակ էր, ապրած է Ե. դարու սկիզբներեն (Տես Գիւտայ վանքի)։

ԳԻՒՏ Եպիսկոպոս, այս անունով ծանօթ է էջմիածնայ մէջտեղ։ Էր Շապուհեան Գիւտ եպիսկոպոս։ Մեռած է Թիֆլիս 1880ին, նախկին անունն էր Բասանի։ Աշակերտած է Գէորգեան Ճեմարանին։ 1916ին վարդապետ ձեռնադրուած, եւ 1922ին՝ եպիսկոպոս։

Բարեբաղդին ֆրանսերէնեան հեռանած է Մոսկուա և Գերմանիա։ Տարուին աշխարհանան՝ ուսուցչութիւն ըրած է Եուլիի Թեմական դպրոցին մէջ, 1906ին յետոյ, ժամանակ մը անդրէնի պաշտօն վարած նոյն քաղաքի արիւրդաց Մարիամեան վարժարանին մէջ։ Ուսուցչութեան պաշտօն վարած է նաև Բաքու, Արմաւիր և Անիսայքաղաք։

Վերջապէս, մին է եղած Մաշտ-Ալիսոյ այն միաբանութիւնին որոնք համալսարանական ուսում են ստացած։ Իր գրաւոր երկ, բացի Թիֆլիսի Հովիւ կամ Հովիս եղեռնաբերեալներ աշխատանքներէն, գիտենք մէնակ Սեւանի անապատին վրայ գրաւած համառօտ ուսումնասիրութիւն մը, կրտսերաբանուած Հանգիս Ամսորեայի մէջ (1928 տարի՝ էջ 51, 198 և 504, 1929 տարի՝ էջ 48, 234, 289, 384։

Իր աշխատասիրած գործն է Արեւելեան Անապատականը եւ Նարեկը, տպ. 1937ին Երուսաղէմայ Ս. Յակոբայ վանքին մէջ, 234 էջերով։

Ասոնցմէ զատ ունեցած է անտիպ գործ մը Բասանայ Եկեղեցին, 1892—1920։ բնագրանուր վերնագրին տակ, երեք մասերէ բաղկացած ուսումնասիրութիւն մը (առաջ բանալիգանութիւնը ան՝ «Արեւելեան Անապատականի» սկիզբը)։ 1920ին Էջմիածնի չտպագրածներէն խմբագրած է։ Գիւտ եպիսկոպոս վախճանեցաւ 1928ին։ (Ինքնագրականը հաղորդած է «Արեւելեան Անապատականի»)։

ԳԻՒՏԵԱՆ ՎԱՆՔ, կը գտնուի քէ վանքը Սիւնեաց Բաղք գաւի մէջ կը գտնուի, և գոյութիւն է Գագիկեան գաւի իշխան Շարիքի Գիւտ որդւոյն անունովը։

Այս Գիւտը կանխաւ Վասակ կը կոչուէր, եւ ժառանգութեան համար իր Շապուհ եղբայրը վիրաւորելէ ետք՝ ցէջացած փախած էր ուխտելով որ եթէ իր եղբայրը մահէն ազատի՝ ինքը իր երկիրները եղբօրը տալով կրօնաւոր պիտի դառնար։ Այդպէս ալ եղաւ և բնակեցաւ Բաղաց գիւղերը։ Անկամ մը պարոնց տղայոցին որոշ եկած ատեն հանդիպելով Գիւտայ՝ կը ուզանչանայ անոր վրայ՝ որ տրէնու մէջ կենալով՝ անոնց վէրքերը կը բժշկէր։ Ինքնայ հաւատալով ի Քրիստոս և մկրտուելով ի փչուելուն։ Քրիստոսասէրն, և յետ ապաշխարելով «չինեցին և մոգովնցին եղբարս բազումս», և պարոնց Քաղաւորէն՝ ի սէր որդւոյն գրկուած հարկեր գարձուցաց ազնուաբարոյ ազգն անոր չինեցին Ս.Երարդութիւն անուամբ եկեղեցի։ Այս համբաւը ամէն կողմ տարածուեցաւ, և վանքը շուտով լցուեցաւ բազմաթիւ եղբայրներով, Վանքս մէջ կային 200 եղբարք և 300 այլ մերձակայ գաւառներու, անապատներու և անապատներու մէջ։ Անոյ Գիւտ ինքզինքը յայտնեց իր ընտանիքին և բժշկեց վերացած մարը։ և Գագիկեան եպիսկոպոսը կուսիրելով՝ անոր յանձնեց եկեղեցին։ Ինչ պատմութիւն գտնենք, թէ Քրիստոսասէրի եղբարքն այլ վիճաբանելով Ազուանից Վանդոյ Քաղաւորի՝ բերդ մը չիներ է նոյն կողմերը վանականներու պահպանելու համար Վանքին հինգ գիւղ նուիրած էին։ ունէր նաև 1000 արջառ, 1400 ոչխար, 700 ուղտ, 800 ձի, 400 եզ և 700 այլգեղարդ։ Այս պատմութիւնը Քաղած է Գիւտայ վանքին Ավանանէ մերանը, որ յատկապէս եկեղեցական կոչուած է։ Տարբեր վերջ, պարոնց Քգ-ին որդին կամ Քուռը զէրքեր գրկելով ուսեր է, ի՛ցանն, վանքը և եկեղեցին, կրնաւորներէն շատերն այլ կոտորելով։ Մանրն Ճաղատ կրնաւորները կոտորուած են ուրիշ մը ուսեր վայելելու, ուր ժողովուած են 600 հոգի։ Հայր Գիւտը ձի տարու։ Քրիստոսասէրի հետ կը նահատակուի անարէներէն։ Գիւտը եկեղեցուն մէջ կը Քաղուի։ Այս վանքին մէջ կրթուած էր Երիցան, որ շինած է Երիցու վանքը՝ և Սիւնեաց ազ. եղած։ Կարեւորներ կան թէ Գիւտայ վանքը նոյն է Ազուանից Գեղայ կամ Գեղայ վանք բուսանէն հետ։ (Էփրեմեան՝ «Բնագիտարան», հաղորդած Հ. Ալիշանի «Սիսական»)։

ԳԻՒՏԵԱՆ (Գիւրիան) Գեղի, արքեպիսկոպոս, ծնած Գարագիլիսի, ուր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ ազգ. վարժարանի մէջ, ապա Իզմիրի իրաւունքն ուսանելով Գալիս կ'անցնի և արքեպիսկոպոսութեան կը հասնի չնորհիւ իր մարդկայնոյ Տր. Տէր Անդրէասեանի։ և կարգի վերջանալով համալսարանը ուսանելէ ետք Քուրդ Քեղրիքեան մէջ Ֆրանսերէնի իրր Քարտուղարի պաշտօնեայ կը վարէ։

Գասարդարի առաջին տարին կը յաջողի գրաքննիչ ելլալ՝ գինուորական ծառայութեան փախարէն։ մինչեւ ատեն աշխատանքներով հայատառ թրքատարարաց ձեռքեն Եաշարին և Թեռնիվան թերթերուն։

1908ին Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն

[illegible] (Օ. Օ.)։

ՆԻՒՅԻ կամ ՆՅՈՐՕ ՎԱՆՔ, [illegible] «Յայանաւուրք» [illegible] Նիւսս [illegible]

ՆԻՒՐԻԿԵԱՆ Սիմոն [illegible]

ՆԻՒՐՋԵԱՆ Գարեգին, [illegible] 1892ին. 1920ին [illegible] 1922ին [illegible] («Անահիտ» 1920 թ. 2 էջ 24)։

ՆԻՒՐՋԵԱՆ Յակոբ. Արձանագործ. Ծնած է Շուշի 1883ին. [illegible] 1905ին [illegible] 1907ին [illegible] 1921ին [illegible]

ՆԻՒՐՋԵԱՆ ՅԱԿՈԲ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

առանձնաշնորհ կը մեկնի ուսանելու՝ աստղաբաշխ. համար ստանալու նաչը, մեծամտանալու տեղ մ'ընծայելով տարբերութեան, հանգուցեալ զատարանի մը (յայտնաբանաց ՀԲՐԱՀԱՄԵՍ) որ կրնար ծանրարանել գայն. (Թեոդիկ՝ Ամենուն Տարեցոյցը 1926 եր 519).

Դիւրքնանի կրաչափերանները կը համարուին Թոյլատրի. Մարտիմ Դարձի և արիկոյ, Թատերական Սուրբերեցիի, Բրամյատեան Գաստէվիցքի. Շիրվանզատէի արձանները.

Մասնակցած է Բարիզի. Լոնտոնի և Ամերիկայի ցուցահանդէսներուն. Այժմ ի. Հայաստան կը գտնուի (Ս. Ս.).

Հոմար ար Թիւրբո կոմսուհին

ՖԼԱՎՈՍՈՆ ա. Կլաւսան:

ՖԼԱԿԱՑ ՎԱՆԹ, ա. Կարապետ (Ա.):

ՖԼԱԿ Զենոբ ա. Զենոբ Դլակ:

ՖԼԱՏԱՆ գզ. յիշատակ վրացի պատմիչ Վախուշտէն. կը գտնուի Եուրովէրի մոր գա.ին մէջ.

ՖԼԱՋՈՐ ա. Դայլիներ և Ռամբոյոց վանք:

ՖԼԱՆ, յատրաք-Քերթ ազ. Սոֆիա 1927ին.

ՖԼԱՎՈՒԶ Թէթէ, յանանդուր Շէրամի գա.ի արեւելեան մասին մէջ.

ՖԼԴԵՔԼՐ, բնա. ա. բերդ Մանդրեսդիրի մէջ.

ՖԼԷՊՆԱ, գզ. Իրարի, ուր քանի մը տուն Հայեր կ'ապրին. (Հայ Մասիս բ. 101).

ՖԼԷՍՈՐ, ասիատանական Հայոց գիւղ Շատախու.

ՖԼԸՃԵՆ եղբարաց բժիշկ որդի Կեսարացի. Ծարաքիւն Դշնամանի. Բարիզի բժշկական համալսարանէն 1925 Փետր.ին վկայուած, ներկայիս (1938) Դահիրէի մէջ կը գործէ իբր մասնագէտ բժիշկ ներքին հիւանդութեանց. (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» 230ե).

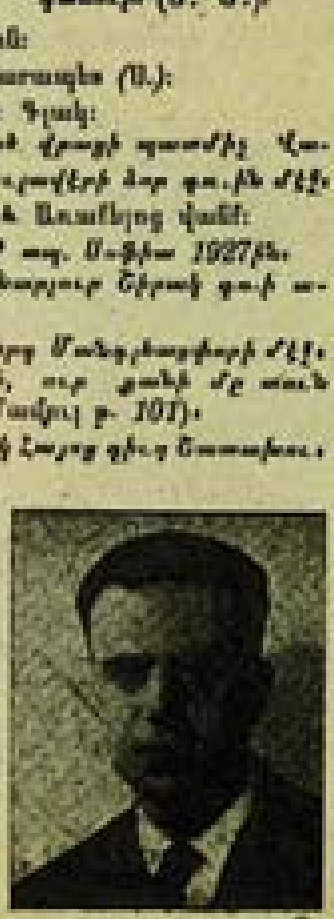

ՖԼԸՃԵՆ Դրիգոր ա. Հայկազուն Գարայր.

ՖԼԸՃԵՆ Ցարաբիւն, քահանայի Աստ. բարեբար Մեկլանեան եղբարց Դրիգորի և Կարապետի, հայր Տաքի. Ծգուտրցի, Կեսարացի, մեռած 1925ին.

ՖԼԸՃԵՆ Սեդրակ, արուեստագէտ. ծնած է Մարդուան 1867ին. Նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն Մատենեան դպրոցը, ապա կը մտնէ աստղագործարի մը քով ուր կը սորվի գծագրել. փղոսկրէ և սատափէ մոգուկներ շինել. 1893ին կ'անցնի Նիւ Եորք.

ՖԼԸՃԼԸ, գզ. Այրարատայ Ճամբաց գա.ի Տէրեքէնց վիճակի մէջ.

ՖԼԸՃԼԸ, ազգագրական գիւղ Սիւնեաց Հայոց գա.ի մէջ.

ՖԼԸՃԿԵՏԻԿ կամ Ղլին Կեսարի, կիրճ Այրարատայ Բագրեւանդ գա.ի. Բրնի կրկի արեւելագոմէ և Այաշկերտի գաւառի ուղղակի հարաւակողմէ.

ՖԼԻԶՆԱՁՈՐ, ուսերակ գիւղատեղի Հոգաստայ (Գուգարք) մոտ, Հոգաստայի մէջ մէջ. անուանը կը նշանակէ գլի կամ գլուրեցի գիտ ձոր: Մեծն Հայրապետ Գարեգին գէմ պատերազմելու գացած ատեն ան ուղղ իջեւաներ է և իր յիշատակին Ս. Ստեփանոս խաչքարը կանգներ են նահատակութենէն հոգ.

ՖԼԻՋՈՐ ա. Գայլիներ:

ՖԼԽՈՑ ՎԱՆԹ, կը կարդուի Քէ վանք Ազուանից կողմերը կը գտնուի. պուն համար Հարցան պատմիչ կը գրէ. «Եւ ելեալ Իրարայ (=Ջ) կրամանաւ Հարաւարդաստայ Ազուանից իշխանի, եւ խնդրեալ զնոսա Լուսաւորչին. ապրեալ եղ ի Գլխոյ վանս կոչեցեալ անգաստ». ՖԼԽՈՑՆ. գզ. Բարերդի, այժմ Քրքարանի Մաղը ազատամուտ յերանց գլուխը Ս. Լուսաւորիչ անուամբ կիսաւերակաան չէնք մը կայ. յերան ասիատրան գաւառապետարանի վրայ ուրիշ եկեղեցի մ'ալ կայ. որ կը կարդուի, Քէ համանուն վանք մըն էր մամանակին.

ՖԼԽՏՆ. գզ. Սեբաստիոյ. ուր հանանատուեր է Մեսրոպեան Սեբաստացին.

ՖԼՀՈՒԿ ա. Ֆլիսոֆ:

ՖԼՈՒՄՈՍ բրոֆ. Դարգատի համալսարանի, ուր կ'ուսցնէ Ցաղն. կիրգ. բան Ս. վի յոգուածին (Ռուսաս սմսագիր 1901 եր 398).

ՖԼԱԿ կամ Դլակ. հանանգեան Հայկազն, 1227-1197 (Ռ. գ. Բ.).

ՖԼՈՐԻԿՈՍ ա. Երկուց Բիւրոց:

ՖԼՈՒԹՈՍ. հին գզ. Սիւնեաց Մզուսի գա.ի.

ՖՈԼԵՏԵՆ (Ֆոլեցիան). խմբագիր 1929ին Ղարաբիլիսէ հրատարակուած Ռազմական Հեղափոխ. Քերթի.

ՖՄԲԷՔ կամ Գիւմպէք, գեղատ և գիւղ Վանայ գա.ի Տէ՛ս Գումբէք:

ԳՆԵԿՅԵԱՆ Կ. Ա. Տոքթ. 1902ին Կ. Պոլսոյ մէջ հրատարակած է բժշկական գրքույկ մը։

ԳՆԵԱՏԵԱՆ Կառապետ, բժիշկ Նիս. Տոքթր մէջ, ծնած է Մուրֆա 1843ին, բժիշկ վկայուած է Նիս. Տոքթր մէջ 1880ին և երկար տարիներ Կիլիկիոյ մէջ բժշկութիւն ընելէ ետք կը վախճանի 1910ին։

ԳՆԵԱՏԵԱՆ Մ. Ե. հրատարակած է 1920ին—1928ին քանի մը գրքեր Ալէքսանդրի մէջ (Մարիամ)։

ԳՆԵԱՏԵԱՆ Ցարուքիւն, Կեսարացի, 1894ին Պոլիս գաղթած և իրրև վաճառական փոխադրած է 1880ական թուականներէն ետք։ 1896ին իր ծախքով հրատարակած է Կէորկ Փաշայի Մ. Ազգ. Ուսումնարանէ եկեղեցին, ուր թաղուած է ինք այդ տարին։ Իր գործը յարունակած են երկու որդիքը Վահան (և Մանչէսթր), Տարդիս և Կ. Պոլիս։

ԳՆԵԱՏԵԱՆ Տարդիս, որդի Տարուքիւնի, ծնած է Օրթաքիւղ (Պոլիս)։ Ս. Գարեգինի Հայկական կրթարանէն յաջողութեամբ ելած է և Պոլ. Ժողովոյ անդամ ընտրուած է 1912—17։

ԳՆԴԱՏԷՆ, հին գր. Սիւնեաց Տգրուկ գաւ.ի մէջ։

ԳՆԴԵՎԱՆԻ, գր. և վանք Սիւնեաց Վայոց-ձոր գաւի մէջ, Արքիս գեղին ձախակողմը, գեղեցկագոյն և ճոխագոյն բարեկարգութեան մը վրայ։ Պատմութեան մէջ ծանօթ է նաև Գնդեվանու անուամբ, վերջին գարերու մէջ ասորիներէն ձեռնարկով կոչուած է Գնդեվաս կամ Գնդեվազ։ Գիւղս Սիւնեաց եկեղեցւոյ հարթաւանները հին քաղաքին համեմատ, որովհետև 10 բան հարիւր կոս. տարածութեան է քիչ բաւական ընդարձակ և բազմամարդ բլլալու էր այդ ատեն։ 1900ին 307 հայ և 127 թաթար կը բնակէին։ Հիւսիսային կողմը կ'երթայ բերդի ամրոցները. արեւելեան՝ հին գերեզմանատուն և խաչքարեր, գիւղին մէջ անոյշ քարերով եկեղ. մը կայ, որուն յինոգին եղած է Գնարու վրդ. և եկեղեցին նորոգած է Ս. Առաքելոցի։

Գնդեվանից յաջորդական եկեղեցին կը գտնուի գիւղէն քիչ մը հեռու, հարաւային կողմը Մանկանաս Օրբելեան պատմիչի գրածին համեմատ վանք յինած է Սիւնեաց Մարտաս իշխանի տիկնոջ Սոփիա, որ գուցէ էր Գեղարդիկ Արքուսանայ, որ 936 թուականին կամ քիչ առաջ ալ բարեկամ վարդ ուրեմն եկած էր, ուր ի Հուց մնացուցան մը կայ։ Տեսիլք մը կը տեսնէ Սոփիա, և ասոր վրայ քանի տարուներ և քարաշներ բերել տալով վերանորոգեցին եկեղեցիներ յինել կամ տալ և կրօնաւորներ բերել տալով հոս կը բնակեցնէ։ Պատմիչը կը յիշէ վանքագրէց անձ Հ. Մարգիս և գործակալ Ցցիլա հրեայ նեկարիչ։ Վանականներէն հգնութեամբ փայլող կը յիշուի Սուքիան Գնդունի։ Եկեղեցին նեկարիչ ծաղ մեծանանչելս նուագարանով կատարելով, եկեղեցին կը կը կոչեն Ս. Վկայից անուամբ։ Բարեպաշտ տիկինը Սոփիա վանքս կ'անուանէ Գնդեվանք և յետոյ կը չինէ համանուն գիւղը վանքին վեր։

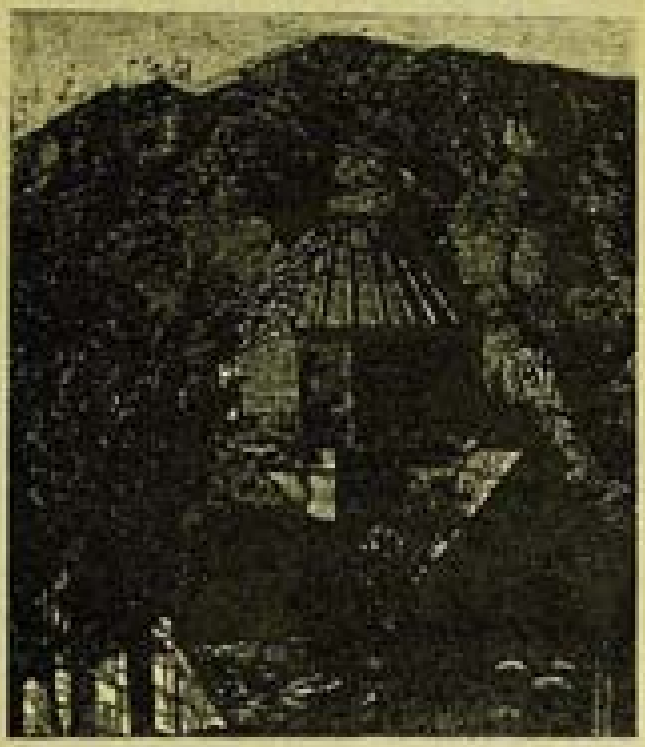

Գնդեվանքի Ներկայ վիճակը

Հայկական ԺԵԸ (տարեգրութեան) թուականին վանքս Գրիգորագոր՝ կը յինէ եկեղեցւոյ գաւիթը. նոյնպէս հայր Գուրգենը՝ որ նուանիչի և ասորի կոչուած է պատմիչին, մեծ արդիւնք ունեցեր է վանքս վրայ։ 1008ին այ կը կը յիշուի արդիւնաւոր առաջնորդը Սարգիս։

Գնդեվանքի քարաշէն պարիսպները և աշտարակները այժմ կիսակործան վիճակի մէջ կը գտնուին։ Եկեղեցին, որ մեծ արքասաչ քարերով կառուցուած է, ունի գեղեցիկ կամարակիր մը։ Մինչև 1870ի ատենները՝ տապանաքարի արեր պատարագ կը մատուցուէր։ Եկեղեցիս նորոգուած է 1309ին Գրիգորի մը. և 1671ին՝ գիւղս Ս. Առաքելոցի եկեղեցին յինոց Պետրոս վրդ.էն։ Առաջին յինուածքներէն Մատաթ ծն քանի մը արձանագրութիւններ, որոնցմէ մին 931 թուականը կը

կրկ. 1573ին Ղարաբաղ անուանով մէկը քանդուած խաչքէմ մը չինել տուած է Գրիգորասի, որդոց, Քուշեռ. Ձիոնց պատկերներով. նկեղեցին որ ի Հաւնի Ս. Վիրաց կոչուած էր, այժմ ծանօթի է Ս. Նահատակաց անուամբ։ Ձորս կողմը կան բազմաթիւ գեղեցիկներ և խաչքարեր՝ արձանագրութիւններով։ Վանքին մէջ և մօտերը կը գտնուին հոգի տարէն Հաւքիւններ, քարեր, եւայլն։ 1875ին նոր բնակիչ Յովհաննէս վրդ. Տէր Յարութիւնեան գտաւ 1691 թուականով ձեռագիրներ, որոնք պղնձէ բուրվառներ և հին գանգակ մը 2ԽՁ (=1297) թուականը կիրոյ արձանագրութեամբ։ (Էփրիկեան՝ «Պնաբարհիկ», էջ ուստ Հ. Ալիշանի «Սիսական»ին)։

ԳՆԴՈՒՆԻ Ա. Գուսլիան Գրիգոր։

ԳՆԴՈՒՆԻ Տանտ, խմբագիր։ Ծնած է 1907ին Պրուսայի Մեծ Նոր գիւղին մէջ. ընկերանուր տարրականութենէն մինչեւ իր շնորհիքին նոր կ՚ուսանուի մինչեւ Տէր Ջոր, ուրկէ կը վերադառնայ մինչեւ։ Մէկ տարի կը մնայ Ալաշ Օրթագիւղի որբանոցը, ուրկէ կ՚անցնի Հայրենիքի կեդրոնական վարժարանը, ապա Բագէրիք Գալէրը։

ՏԱՆՏ ԳՆԴՈՒՆԻ

1923ին Գալաց արքեան նոր մասին Բանասարան կը մտնի, ուրկէ կ՚անցնի Ճրանասարան։ իր ուսումը յաջողութեամբ հատարեր։

Առանձ մը ֆրանսական ուսանողական կազմակերպութեան մէջ գործելէ վերջ, 1926ին իրեն Բարիզի «Երկանաս քերթի» այլասարանին մուտք կը գտնէ հայ մամուլին ներս։ Յետոյ կը մտնէ «Հազարայ» քերթի խմբագրութեան մէջ, ուր կը մնայ մինչեւ իր Գալէնոս Ալրէս մեկնումը։

Իր գրական գործերն են. Ռատիկ սեսարանը, Orberes մեկը, Միայն ապ. Մեր գիտեմ ալ իր առաջաւոր կ՚ուսնիմ, կեցցես յաւեր Մայր Հայաստան վիպակներն ու պատմուածքները։ Ունի նաեւ բանաստեղծութեանց փոքր հատորներ մը, հրատարակուած «Նոր Ալիքարն» և «Մանուար» քերթերուն մէջ։

Գրած է նաեւ բազմաթիւ գրախօսական, հասարակական, ազգային և մշակութային մասնաւորական յարմարութիւններուն յուրէջ կարեւոր յօդուածներ որոնք գրուած են գաղութաց հնասանուն քերթերուն մէջ։— Ալաշկերտ, Երուսաղէմ, Նոր Աստիարան, Պալէար, Նոր Երկիր. Ցառաջ, Ջանի, Մասկոյ և Ամրոց։

Նկարագիր (1938) Գ. Ալրէսի մէջ կը վարէ Շարժանի քերթերն խմբագրութիւնը։

ԳՆԴՈՒՆԻ. յիս Վասպուրականի Նարեկաց գիւղի մէջ, Հոգեւոր վանքի մօտ։

ԳՆԵԿԱՆՆ. Հայրիկեան գր. Մոկաց ազգարին, ունի Ս. Նշան և Ս. Գէորգ անուամբ քարաշէն եկեղեցի։

ԳՆԷԼ ԱՆՄԱՆՈՒՑԻ, գերազոյն Հայոց ազգաբնակեան գնդին, Գաղ Քգ.ի գրով (1864ին)։

ԳՆԷԼ Ասատուրեան, որդի Տրդատայ, քառ Տիրանայ Քգ.ի. սա 387ին ինքնաթեան սասա. Սիւնեաց Անգուվի նահանգի գաւառը Փառանեմը, յետոյ իր եղբայր Արշակ Բ.ի գաւառագրութեամբ ազատեցաւ։ (Գնելի վիպակաս ազատութեան մասին ժամանակաց գրած և Փաւստոս Բիւզանդ Դ. 15)։

ԳՆԷԼ Գնունի, ազատազարտ Տիգրանայ, զոր Բարգաւիրան ազատարար Երուանդի դրկեց, որ գնահատէր հայանկով Անարիզանոց Քաղաքացուց։

ԳՆԻՒ գամ Գինիզ ազ. Դերքանս. Ս. Մեսրոպայ գրով (420)։

ԳՆՔՈՒՆԻ Հ., Ծնունդ խմբագիր Շաւան Նաքարի հետ, 1929ին Շէյլէ (Ծրանաս) հրատարակուած Ազատամարտ անվանի շաբաթաթերթի։

ԳՆՔՈՒՆԻՆ, Նախարարական ատեան, Հայոց Վարդանի քաղաքի ժամանակ. որոնք ազգամամբ Գանանացի էին։ Առանց պաշտանն էր քաղաքին ձեռնոցները հագցնել։ Այս ատեանի բնակած երկիրը կը կարեւոր Ալրարատայ Նիգ գաւառը։ Գատաստանի մէջ քիչ անգամ կը յիշուի ատեանի անունը։ Առանց 300 հոգւով կը մասնակցէին Արքունի գարարարանին։ Գնքունեաց երկիրը և ատեանը նուաճուած է Բագրատունիներէն։ Կը կարեւոր որ մ.գարան ատեանը անուն Սիւնիք գացած ըլլան։ (Էփրիկեան՝ «Պնաբարհիկ»)։

ԳՆԻՇԻՆ, Գնեղ. Գինիկեան և Գնա. Սիւնեաց Հայոց ազգ գաւառին մէջ կը գտնուի ազգ. և գեղեցիկ Ձորս կայուած է նաեւ Գիմանու Գեղանը գանազան վանքերէ կը ձեռնայ և գէղի Վերին ատամ երկրագրով կը Քարի Արքա գնաց։ Ամրան իչխան ձորս Նորավանից շինուած է։

ԳՆՁԻ, Հին թերդ Հայոց որ քան Հ.Մեհրեանի ազգանուն Հրանդիրիի կը համապատասխանէ։

ԳՆՈՒՆԵԱՆՑ, ազգարան Ա. Բանասարանի

մէջ, որ Զէյթէունէն հետ յաջողած է յինկել սահմանները որ Ինքնին ալ փոխարինել և անկէ ասելի յետ ալ բռնել Ճայարհան։

ԳՆՈՒՆԻ նշանի գլ. ծն. Շարլին Ֆրանսիոյի Երիցու գիւղը 1840ին, ուսումը առացած է Պոլսոյ և 15 տարի ուսուցչութիւնն ընած է գուսանները, 1890ին ամուսնանալով սահմանի ձեռնարկած է հասարակաց կիրառան և յաջողց տարին քահանայ ձեռնադրուած է։ Մանի մը տարի հոգ Օրտաս ալ հասարակաց, որ 11 տարի ալ Մեայ և դարդաց ալ գնուցանել։ 1900—8 Եւրոպան, յետոյ Տիմոթէոս և 1911ին Իզմիր՝ որ 1919ին առաջնորդական փոխանորդ ալ կարգուած։ յետաստանդիր և հանգիստի դրական վարուցով (անոյշ)։ Ալ վախճանի 1922 Յունուար 22ին։

ԳՆՈՒՆԻ (Մարկիս Բարսեղեան), ծնած է Վան, ժթ. դարու կիսուն. Ս. Էջմիածնի հրատարակ հան ուսած և հրատարակած է կրոնագիտական հատորներ։ 1878ին յոյս շնորհած է Գէորգ Գ. կաթողիկոսի ձեռնամ «Քրիստոնէական վարդապետութիւնը», 268 էջ։ Մեռած է 1889ին հա. մանուսան տարին։ «Արարատ» այդ տարուայ մէջ, էջ 297. գրուած։

ԳՆՈՒՆԻՆ. հոխորտական տարի Հայոց, տեղան տարբերանց Մենանքերիմ թագ. գուսանին, որոնց հոխորտալը Վարդապետ թագ.ի տարբերանը յինկոյ, տարին տեսնելը կոչուեցան։ Գնունի իր թէ Գինի-ասելի։ Այս տարին մէջն Տիգրանի դրով, Հայոց թագ.ի Գնել տարբերանը հեռանալով գնալով Երուսաղէմ դրուեցան։ Արշակ թագ.ը գարձանելութեան և հաղորդութեան մեծամեծ պայմաններու բարեկարգուց այս տարին։ Մեծ հոխորտոց կարգին էր տարին, և տիրապետութեամբ բանակին կը մասնակցէր 500 հոգով։ Ալ տարու նշանաւոր տեղեկութիւն մեծ են տարին, որոնց հայրենիքի և եկեղեցոյ համար դատարկագործ ու հանրասիրութիւն են։

Գնունեանց երիցին վրայ թէպէտ յայտնի բան մը գրուած չենք գիտեր ի գիր, բայց Հայոց խոսքերն կը հասկնան ըլլայ Տարաբերանի Աղթամարի գուսանը, մանաւանդ որ Թովմաս Արծրունոյ յաջորդանցը, Արքէլ քաղաքը կը գնէ Գնունեանց մէջ, ընդարձ Սրուանդոյ Հաղարտի հերքելոյն համար, թէ ժԱ. դարու մասու «Արքէլ քաղաքը Գնունեանց գուսանութիւն։ Նոյն քաղաքը Վարդապետի Արքեպիսկոպոս գուսանի կը վերաբերի, որ տարանանցեց է Աղթամարայ։ (Ներիկեան՝ «Պատմագրիկ»)։

ԳՆԴԻՆ Լեռն, բլուր Խարբերդի Մարգինի գաւ.ի մասու։

ԳՆԼԱՆ ս. Ղեղոնի։

ԳՈԵԼԱՆԵԱՆ, գիրուսան Երանի մէջ։

ԳՈԲՉԷԼՈՒ, գաւ. Մուսանիոյ Ծաղկան քաղաքի մասու. ուր քանի մը տուն Հայեր կան։

ԳՈԳԱՆԵՆ, վրաստանի գաւ. Գուգարաց Հաւանք (Ակուլգարաց) գաւ.ի. որ կը պատկանի Ակուլգարաց Գրիգոր Բագրատունեանցի։

ԳՈՅԻԼ կամ չիչուի Շիրակայ Մարմարէն վանքի արձանագրութեան մէջ։

ԳՈՅԼԻ կամ Գոզոն, գաւ. Արծկէի (Արցիսուսի) ձիգ. Ս. Աստուածածին, ատենագ։

ԳՈՅՈՅԵ. ս. Գոզոն։

ԳՈՓԱՆՈՒ, գիւղի գեղեր Ներքին և Վերին, կը չիչուի Սիւնեաց Մեղուի գաւ.ի Ալչոր վիճակին մէջ։

ԳՈՓԻ. գաւ. Ալրարատայ Մոխրաց գաւ.ի մէջ։

ԳՈՓՈ կամ Գուրգ, ազգ՝ Ասիոյ և Եւրոպայի սահմանակից, Կիւրեղագիրման բնակիչ։ Նշանաւոր իրենց հարստարարութեամբ։

ԳՈԼԱՆՃԵԱՆ ս. Գոլանճեան։

ԳՈԼԱՆԱՅԱ ԳԵՏ, Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ.ի մէջ. ալյուրգեանց Կիւղի տերն կոչուած։

ԳՈԼՈՄԳԻՆ, համայնարան ի Նիս. Եարք. ուրկէ շատ մը Հայեր յրէնասուրա եղած են։

ԳՈԼՈՅՏԻ ՎԱՆՔ, կը չիչուի Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ.ի մէջ։ Կը չիչատակուի նաև Գոլոտոյ գիրոյ։

ԳՈՂԵՆԱՄ ս. Սեղան։

ԳՈՂԵՐԵԱՆ Ամուս. գիրուսանուհի Ամ. Հայաստանի մէջ։

ԳՈՂԵՐԻՆԵԱՆՔ, տարագ՝ կը կոչուէին Դաւիթ իշխանին յոյս տարիքը՝ որոնց 1130ին Ալիրասէն նահատակուեցան Սիսարանի մէջ։

ԳՈՂԹԱՆ ԵՐԿՆՏՔ և ԵՐԿՆՔ, տարագ՝ կը կոչուին այն բանաստեղծութիւնները և բանաստեղծութիւնները՝ գրած Մ. Խորենացին մեզի հասցուցած է և որոնց գլխաւորն է «Երկնքի երկրի» սկզբնաւորութիւնամբ քերթուածը։ Հայ և տարբ բանաստեղծներ յատ մը ուսումնասիրութիւններ ըրած են Գողթան երգերու վրայ (տե՛ս Հ. Ղազիկեանի «Նոր Մատենագրութիւն» մեջ, տե՛ս նաև «Բազմավէպ» 1906. էջ 105. Հ. Ն. Անդրիկեանի ուսումնասիրութիւնը)։

ԳՈՂԹՆ, Գողթան տան, Սիւնեաց տիրոյթի գլխաւոր գաւառներէն մին, որուն սահմանները են. արեւելքէն՝ Արեւելք և Զորք, հիւսիսէն Մրուշ և Երնջակ, արեւմուտքէն Երնջակ և հարաւէն Երասխի գետը։ Մ. Խորենացին Վարդանի գաւառ կը համարի Գողթնը, և ասած է մասնակ որ Սիւնիքի ու Վարդանիքը մրցած են իրարմէ առնելու և իրենց սեփականացնելու այս

փոքրիկ գաւառը։ Գաւառս Կիւրեղեանցին կողմը մանաւանդ Բասենքը՝ անտառային է, հարաւային ոգեռակոր բաւարարութիւնամբ ճոխացած՝ այդպիսիներով և գեղեցիկ ծառերով, և հին հրաչեքին համաձայն գինեաւէտ։ Այժմ Գողթան հին այդպիսիներուն հաւասար կրնան դարձիլ և Քիրեռ ամրի չտեսնուած են բազմաթիւ քիթենիներ։

Գողթան գաւառը ի Հաւանս մեծ գեր խաղացած է մեր ազգային մէջ, թէ զօրութեամբ եւ թէ կրթութեամբ։ և Հայկազանց առանձնակ ազգայնոց և ասելիք նման, երբոր մամանակ իրարու յաջորդեր են իր իշխանները։ Թագաւոր Արծրունին յայտնապէս կ'ըսէ թէ Գողթան գաւառը Ս. Վահանայ նահատակութենէ ետք՝ գրեթէ 734ին Սիւնեաց վիճակած էր։ Գաւառս առաջին ծանօթ էր նաեւ Պատմէոս ազգայնագրին, որ մամանակակից էր անոր պատերազմներուն, Աբասայէս Բ.ի օրով, ազգինքն է Գրիգորի Բ. գրաւ կիսուն. սա Գոլթնի կը կոչէ և յաճախ Գոլթնեն։ Գաւառս մեծութեան և գեղեցկութեան նշան են, իրեն արուած հնութենայ կոչումները. Գողթանատան, Գողթան տուն, Գողթանց գաւառ։

Գաւառս մեր պատմութեան մէջ առաջին անգամ կը յիշուի Գրիգորոյ վեց գոր առաջ։ Տիգրան Հայկազն Ամատունեաց գործէն կը բնակիցնէր մինչեւ ի սահմանս Գողթանայ։ Իշխանաց կամ նահապետաց կարգէն քիչեր կը յիշուին, և առաջինն կը յիշուի Շարի կամ Շարիք, Գրիգորի Ա. գրաւ կիսուն, և սար կինը նշան. որդին Խորոյ եւ թոռան Վահան։ Առանցմէ վերջ Գողթան առաջին իշխանը կը յայտնուի Մ. Ասամ Դ. գրաւ վերջերը. նոյն առանց Ներսեհեան գահնամակի մէջ կարգաւ։ Մեկերորդ կը յիշուի Գողթնեաց ամրոյն Մանանայ գահնամակի մէջ Ե. գրաւ սկիզբը 15երորդ կը յիշուի Արքունի բանակին Գողթնեաց գերարարքին էր 500 հոգի։ Հինգերորդ գրաւ վերջերը ծանօթ է գաւառս Շարիք առաջն նահապետաց, որուն երկու որդիքն էին Շարուհ եւ Վասակ (Գիւտ)։ Առանցմէ վերջ գրեթէ ամբողջ գար մը անծանօթ կը մնան գաւառս իշխանաց։ եւ գէպքերը յիշուց է գաւառ սկիզբը երեսուն կ'ելլէ ամէն Վ.ասամ. նոյն գաւառ կիսուն (652) քան պատմութեան Ղեւոնեայ։ Ա. բարոյագիր կ'ասպատանին ոչ գաւառը, եւ գիրքեր ու ուրիշ տուած կ'անցնին Երասխէն Եպիսկոպոսի գաւառ վերջերն էր Խորոնի հայրենիք եւ երեւելի վկայքն Վահան Գողթնացւոյ հայրը։ Այդ ասեն (737ին) է որ գաւառս կ'ասնուի։ Ուրիշերորդ գաւառ վերջերը Սիսակ եպիսկ.ի ժամանակն կը յիշուի իբրեւ Գողթան գաւառ ոչ՝ Սանակ։ Անկէ ետք ոչինչ տարբերութիւն մեր կը ունենանք մինչեւ գաւառս։ Մինչեւ Բասենքէն գրաւուիլը։

Գողթն, բնական բերդերէն և քաղաքական անցքերէն ունեցի նշանաւոր է գրականութիւնը. ժողովուրդը իրեն պարտականութիւն կը նկատուի. հին հեթանոսական կրոնից մամանակէն սկսեալ, եւ հին ասանդութիւնքանց ի՛նքն պարտական Գրիգորի. Նէոպլատոնը մեր պատմիչներու ասանդանի համար, ընդունած են Բարդուղիմէոս առաքեալին, քիրեռ նաեւ Թադէոսին, և քան ոչնչ ամանք կ'ըսեն, թէ Գողթնեցիները և Սիւնեցիները Հայաստանի մէջ գաւառներին առաջ ընդունած են հլմարիս կրոնքը։ Գաւառս մէջ Ս. Բարդուղիմէոս նախ յինեց եկեղեցի՝ զոր կոչեցին Տեառն ընդ առաջ, և Որդւոյս գեղին Ջուանշիր բարերարին անկարգ ըրաւ, մեկուանց Շարի կամ Շարիք իշխանը բարեր ընտանիքով, և առաջնորդ եպիսկոպոս դրաւ Կուսակ անուամբ իր ազգակիցը։ Հոս ասանդութեան՝ Առաքելոյս աշակերտներէն սկսեալ կը համարուի Գողթան եպիսկոպոսաց կարգը։ ընդհանուր ազգին Ս. Գրիգորի յաջորդութենէ առաջ։ Ս. Հաւատարէն սկսեալ մինչեւ Թ. դար, 303 տարիներու մէջ, Գողթան գաւառի եպիսկոպոսներն են. Մովսէս Խորենացի. Սահակ Տարօնացի. Զրուանդաս, Սահակ. Ներսեհ. Ցաղանիկ, Անասան. Սիսակ, Մարտիրոս և Դաւիթ՝ որ յետոյ կաթուղիկոս եղաւ (778ին)։ Ինեներորդ դարէն մինչեւ ԺԴ. դար չեն յիշուիր Գողթան եպիսկոպոսները, և յայտնի է թէ Սիւնեաց մեծատոհմիներու իշխանութեան ներքեւ էր նոյն մէջեղները։ Այդ դարէն վերջ գտնուիս կը յայտնուին եպիսկոպոսներ, Սիւնեաց կամ Տաթեւի քեռէն անկախ, և ծանօթներն են. Սարգիս՝ 1290—1300, Տէրտեանցն՝ 1421, Խաչատուր՝ 1669. Պետրոս՝ 1680, Թադէոս Վանանդեցի՝ 1691—1712, Յովհաննէս՝ 1708. Թադէոս՝ 1737. Յովհաննէս՝ 1740 և Սիմոն՝ 1830ին վերջը. որ է վերջին եպիսկոպոս Գողթան. վասն զի 1838ին գաւառս եպիսկոպոսութեան տիրոջ վերցաւ և տեսնուեան դրուեցան յոգ առաջնորդներ։

Ս. Մեսրոպ. դրոց գիւտէն առաջ հոս առանձնացաւ. իբրեւ աստուածախոհ և մենաւոր անձն, հոս առանձնացաւ և տեսնելով որ ասորուն հեթանոսական ազանդը վերցուած չէ՝ գաւառին Շարիք իշխանին ոգեւորութեամբ և իր քարոզութիւնով, բարոյին վերցուց այն ազանդը և քրիստոնէութեան մէջ հաստատեց ժողովուրդը։ Հայերէն առաջ գիւտէն վերջ վերադարձաւ Ս. Մես-

բաց մի նոր ոլորտներ։ Գոգթն. թեկուզեւ կ'ըսէ Մ. Խորենացին, թէ՝ «յառաջին գաւառս գրեցեալ էր, քան Գողթնի, և ի գրչին ասեմարանէ՝ սիրոյ ինչորդէր յամենայն գիւղս գաւառին գաւառս որոց վանականաց. որում և նոսանայ մամանեայ հայրապետութիւն Գասայ՝ որդւոյ Շապուհայ, ասեն Գրիգորասարի, բայցում ազգասերութիւն իրեն հաւասարի որդւոյ՝ վարդապետին ասնէր։ Ս. Մեսրոպ իր առաջին գոյատեան՝ գաւառս մէջ հասատատ էր վանք մը, որ իրեն անուամբ յիսոյ համատատուելով թամ ծնգուելով կոչուեցաւ։ Մատենագրն ուր կ'ուզէին ամանք հանգուցանել որոյն մարմինը, բայց Վահան Ամատունին յիշոցաց և տարաւ հանդերձ Օլոմանի մէջ— Նոյն տեղերը, ուր առանձնացած էր Ս. Մեսրոպ մամանեի մը առանձնացաւ։ Ազան Արքրունի՝ որ էր տարաքնազարդ ոլորտիցս Ս. Մանանայ և ուսուցիչ Շապուհ Փարպեցւոյն։ մէջ. գարաւ տիրոջն որ Գոգաս վրդ.ը, որ անարատասան ֆենոց ի Հայս վիրանորոգող երեք գլխաւոր հայրերէն մին եղած է, սիրաւ քարոզիչ գաւառս մէջ, և բաւական հայտնանք կրելով՝ տարիսուեցաւ երբեմն ի Տարեն։

Ս. Մեսրոպայ երկրորդ գոյատեան ի Գողթն ոչ միայն կրանական կրթութեան համար էր. այլեւ գրականութեամբ ազատելոյ կրանքը և գորգաբերելոյ։ Գողթան գաւառս իրեն սեփական առանձնայատկութիւնն ունի նաեւ գրականութեան մէջ՝ մեր ոլորտի ուրիշ գաւառներէն ունի։ Իւր բնակիչները հնագանդական պայմանից նոր պնդութեամբ անմոռաց պահած էին նաեւ իրենց նախնեաց գիւղագրական ասանդութիւնները և հայոց քաջերու և թագաւորաց տարբեր գործերը իրենց քնարին ու բանաստեղծութիւններով անմահացուցած։ Մեր պատմագիր Խորենացին այդ բանաստեղծութիւնները, որոնք ծանօթ են Երգ բուերոց և Վիպասանութիւն անուններով, սակայն կը յիշէ։ Գիտուտարար երբեմն վիպասանութիւնք պահուած կ'երգուին Գողթան մէջ. որոնք են հայկազն Մեղրատոյ գործերը կամ Ամատունեաց նոր գործերը, և թէ որ նոյն ժամանակները հանդիպած են Արտաշէսի վրայ երգուածը, թերեւս իւր որդին Վրոյր՝ որ նշանաւոր բանաստեղծ մ'էր. երգած լինի։ Բուզանդ կը գրուցուի թէ Գողթնեցիները կ'ամփոփուին, երբ մեղրաբերով հայերը կ'ըսէ. թէ սիրով և երգով իրենց նախնեաց վիպասանութիւնները՝ կը թարգմանուին գրականութեան գրքերէն, Մեծին Ներսէսի մահէն վերջ։ Այս երգերու մեր ձեռքն հասած ասդերէն, կը տեսնուի թէ ինչ ասպնան գարգեալ վիճակի մէջ կը գտնուէր գաւառս։ Ամբ երգերն չեն նմանիր ազգաբնակաց ասմունքան ոճերուն. այլ գրուած են ընթեր կամ պարզ հայկական բարբառով։ Ազգաբնակաց բարբառը իսկոյն կը տարբերի ուրիշ գաւառաբարբառներէ։ Գաւառս Ագուլիս վիճակի բարբառը, յատուկ և քնքնի տեսակը Ջոկ կը կոչուի, զոր ամանք կը հարմարին ծաղած Գարոնք Ջանակ տեսնելն (որ է Ամատունի) իրը թէ տեսոր տերունց խառնուրդ լինին Գողթնեցիք։ Մարդիս Մարգարեան 1883ին Կրասարանց Մատենագրի մէջ լեզուաբանական հետազօտութիւն մը Ջոկերի լեզուն տեղագրով. սա գիրքով մը կը հաստատի Գառանեանի կարծեաց, թէ Ջոկ հայկական հարով Հոկ կամ Ոկ գերանուան, զոր յանախ Ագուլեցիք խօսելու մէջոց կրկնելուն համար, սարեր ի հնչեցրէն նոյնպէս կոչուած է։ Ոչ միայն Ագուլեցիք՝ այլեւ Ցղնեցիք եւ ուրիշ մերձակայներ, նոյն բարբառը կը գործածեն։ Մեր ամանք կը կարծեն թէ գաւառս բնակիչք կամաքին այլափոխած են իրենց բարբառը, որպէսզի անհասկանալի ըլլան այլազգիներուն։ Նշանաւոր են Գողթնեցիք վանականութեան մէջ եւ մերանգամայն հանճարեղ. յիշենք միայն Վանանդեցի Թարգմանչը եղեռնագրողը եւ իւր քերդեցին Շուտաս՝ որ մեր գարու վերջին գաւառցին և մերի սիրելիները՝ Հարանաւոյ Ամատունեաց գաղութին մէջ ապրեցաւ թամամ իւր ընտանեաց յաւա գրքեր։

Ցրեկեան պատմիչը Երնջակ և Գողթն գաւառները միացուցած մէկ գաւառ կը նշանակէ եւ միայն 30 գիւղերու անուններ կը գրէ, յորոց՝ որովհետեւ միայն երրորդ մասը մեզ ծանօթ է գրեթէ, չգիտենք թէ միւս անծանօթները երբու գաւառներէն որուն կը վերաբերին։ Այդ պատճառաւ մենք ասա կը գնենք այդ գիւղերու անունները հանդերձ ներկայ տարբերը, նշանակելով միանգամայն փոփոխութի մէջ ծանօթներու գաւառը. ուր ու ի ցանկ. թէ նոյն պատմչի գրոց մի քանի տարբերութեան մէջ գրուած է Երնջակ գաւառը՝ ասոր գիւղերով.

Բաւան	12	(Գողթն)
Տուի	12	(Գողթն)
Ամատունի գաւառ	12	(Գողթն)
Նորակերտ	12	
Ոլոնի	12	(Գողթն)
Թեղենակ	8	
Գուանդանք	8	
Ոսկեձոր միւս	12	
Ամրաղիտ	12	
Նորագիւղ	12	

Ամուսի	8
Շաղկոտ	8 (Դոզքն)
Ս. Գեորգ	8 (Տրնջակ
Զատկի վանք	12
Ազարանք	12
Վան	12 (Դոզքն)
Գոչնի	8 (Դոզքն)
Գաղ	12 (Տրնջակ)
Ոիիկ	8
Մարիակ	12
Վանանդ	18 (Դոզքն)
Ազուլիի	12 (Դոզքն)
Տարեկուսիի կամ Բեռուսիի	12
Ամառաբեն	10
Ոդդու. Ոդդու կամ Ոկդու.	12
Գգվնա կամ Ցոգնա	8
Ազարակուսիի	12 (Տրնջակ)
Գարկոի	12
Բերդիկ	12 (Տրնջակ)
Ոստան	12

Ամենքմէ գաւառ Դոզքան բաժնին մէջ կը յիշուին նոյնչափ ամ գիւղեր, բաւ նոր վիճակագրութիւնեանց և տարեանագրութիւնեանց, որք են հետեւեալներն։

Թազատարամարզ	Վեռն
Դատ. Սորին Ազուլիս	Գեոլիկ
	Գեղերնցիկ
Ցոնա	Նուանիցց
Ոստիս	Ոդդուտ
Բուհրուտ	Վարատեր
Գառակա	Գառակիս
Շեղու	Գարագաս
Ազանեցիկ	Մցգուն
Դատատ	Գաստանանցի գիւղ
Տրուսիի	Բազմաղի
Ցնակիս	Գանձի
Օրովանիս	Գեղտար
Գազամիկ	Սալ
Ամուրտ	Գեղու
Ամնամեկ	Խուրս

Դոզքան գաւ. հայերնի պատմագրութեան գաղթելէն վերջ, վերջաս. նաև իր անունն. եւ գոյութեան ապացոյցներէն Ոդդուտ՝ ուր կը նշուէր տաճար մը և կը գտնուէր տարբեր Հին Դոզքն գաւառը Ալանունեան Գարեղ և Օտմանեանց տիրապետութեան մէջ և յետոյ Թուրաց ժամանակ ամ մինչև քաղաք, ապրանաւոր ծառանք է գաւառս, որ վիճակուեցաւ է Նախճաւանի գաւառակութեան։ Գարեղինքը գոյած են նաև Էղան-Գիրան. որ է մեր հին Ազան Գիրանը. Բէպէտ գաւառս այնչափ ընդարձակ չէ և յաւելի գրաւոր գեղեր, բայց իւր ծորերու և ծորանց համեմատ ապրողներու իշխանութեան ժամանակ բաժնուած էր գանազան վիճակաց։ Այժմ ամ բաժնուած է վեց մասերու. Ա. Ոդդուտ իրեն գեղատեղը. Բ. Ազուլիի. Գ. Տարեկի, բայց մեզ ասելի յարմար կը թուի գոյել Վանանդ և Վանանդեանք՝ անուանի գիւղին համար, և կամ Տրուսիի. Դ. Զինանար որ է Վանանդայ և Բուռաս. ծորայ մէջտեղ. և գարեանի է գոյել Ցոնա. Ե. Գեղու՝ որ ի նախնեաց գոյուած կը գտնենք Բուռանար. և կը թուի թէ նախապէս գոյուած չունի Ազան Գիրան. վասնզի յայտ իւր գեղը կը գոյութի Գիլեան և նոյն անուամբ ասելիք ունի մի ամ գոյ։ Գաւառիս հարաւ արեւելեան ծայրը գոյ Գեուլիք անուամբ ապրագրանի ասան մը որ կը համարուի չունի հին Դոզքն ասուած։ (Ելիրիկեան՝ «Բնաբանարանի» հատուած Հ. Ալիշանի «Սիսական»-ին)։

Դոզքն գաւառի վրայ առանձին ուսումնասիրութիւն ունի նաև Ե. Լուլեան «Նոր Գեղարդ» գաւառի մէջ։

ԳՈՂԱՐ, հին գիւղ. Մխիթարեանց Գեղարդաւանի գաւ. մէջ։

ԳՈՂԱՐԵԱՆՑ ՎԱՆՔ, Մխիթարեանց հին վանքերէն մին կը գտնուի. տեղն ու. գիրքը անհայտ։

ԳՈՂԱՑ ԱԳՈՒՄԱՆ, կը գտնուի Մխիթարեանց Սոգի գաւ. մէջ։

ԳՈՂԱՑ ԱՂԻՒԻՐ. բաւ Ցաղնանէ Մասիքեանանի կը գտնուի Տաւրուբերանի Տարան գաւ. մէջ։

ԳՈՂԱՑՑ ՎԱՆՔ, Վանայ գաւառակութեան Մանցոց գաւ. մէջ կը գտնուի վանքս. 1870ին Գարվարեան Օտման ապրելէն և իր խաւարելէն գոյացուած, աւերուած և ամայացեր է։

ԳՈՂ ՎԱՆԻՆ, քաղ. իշխան Գեռնայ, (Մարալի մասերը), 1081 թուականին կը սկսի փոյթիւ անակնկալաբար սասր թշնամեաց վրայ յարձակիլն պատմաւոր զինքը գոյած են Գաղ Վասիլ. 1092ի սահմանները նոր Սկիւթացիք Հայաստանի բնակիչներուն նեղել սկսան՝ շատեր Գեռնայ սահմանները մէջ ապաստանեցան, ուր Գաղ Վասիլ ապրողի ապրած էր։ 1105ին Գրիգոր վիճակեր կիրք. Գաղ Վասիլի և տիկնոջ թաղեանանց վրայ Բասպան գնաց, որ Գեռնայ եւ Մարալի մէջտեղ քաղաք մը էր, եւ իր քանդելուն Ապիրատի հրամանը գաւառիները՝ Գրիգոր եւ Նիքոլ (Շնորհալի) իշխանին խնամքին յանձնեց։ 1107ին Գարեղինքը Դիլիկիոյ վրայ յարձակիլով Թարսոն

իշխանի քանի մը գիւղերը և աւանները աւարի առնելէ ետք Փեսնոյ վրայ գացին. Յոյ Վասիլ իսկոյն բանակի մը կոչմէնց և յարձակեցաւ Պարսկիներուն վրայ. կռուոյնց անանց զորքերը. ապառանց հայ գիրկնիները և Թարսէն ասորաւատ աւարը. Ա. յաջողանաքը բաւական եղաւ որ Պակուռաւնիներ և Բագրատաւնիներ Վասիլի քով հաւատարիմ՝ ապագայ Բուլղարներուն քաղաքաւորութեան գործը ուժեղացնելու համար։ Նոյն իսկ յետոյ մը գրեհաւորներ Հայաստանէն ու Տաւրոսի լեռներէն մեկնելով Վասիլի իշխանութեան մէջ եկան։

Երբ պարսից արքայն իմացաւ իր բանակին պարտութիւնը Յոյ Վասիլէն՝ յաջորդ տարին (1104-ին) ուրիշ մեծ եւ ընտիր բանակով Վասիլի վրայ յարձակեցաւ։ Պարսից բանակը հարիւր Հազարաւոր հաւատ էր՝ երբ Վասիլ կորովի հայ զինուորներով յոյս բանակ կոչմէնց, յարձակեցաւ Քշեմիրի վրայ և կռուելով ու ջիրուքան ընելով գրաւեց Փեսուն գարձաւ յաղթական։ 1112ին՝ Անտիոքի յոյնին կամաը Տանկրէ, որ Վասիլի բարեկամն էր նախապէս, յոյս մը ցրցալ եկաւ պարսկաց Բագրատը և տասնամեայ պատերազմով ուզելով գրաւել Վասիլի ձեռքէն՝ յարձակեցաւ Փեսունի վրայ, ոչինչ չնեմարձակեցաւ հայ իշխանին դէմ պատերազմիլ, այլ հայաստանցաւ ու Բագրատը ետ դարձաւ և ելքին բարեկամացաւ Վասիլի հետ. վերջինս ասենայն, այլ քաղաքը Տանկրէի վերադարձուց որպէսզի գրաւի Հայոցներէն գրաւած էր։ Այդ տարին ասենայն Յոյ Վասիլ վախճանեցաւ և թաղուեցաւ Պարսիր վանքին մէջ. և արդէնեան ինքը գաւակ չունէր՝ իրեն յաջորդեց Զրայ Վասիլ կոչուած իր զրադարանիերէն մին։

ԳՈՅԱՄԱՆ ՊԱՏԸ, հայարնակ գիւղ մանրիկ ասաջիարդեանի վիճակի։ Ունէր Ա. Յաղարեան վարժարան մը՝ 72 աշակերտներով։

ԳՈՅՈՒ ՁՈՐ կամ Կոնձոր, Կէն գիւղ. Սիւնեաց Գեղարքունիք գաւ.։

ԳՈՒ, գիւղ. Գուգարաց Ջաւախք գաւ. ազգաւ. Բարեշէնի վիճակին մէջ։ 1900ին ունէր 800 հայ բնակիչ։ գիւղին մէջ կայ Ս. Գէորգ անուամբ ուխտատեղի մը։

ԳՈՒԱՂՈՐ, երբեմն մեծ չէն. ազգաւ գիւղ. Ալբարատայ Բասենի գաւ մէջ։ Հոս Սուղիոյ (Ա. յ.) ազգ գիւղացիացաւը Թէոդիրոս կայսեր ժամանակ 836-7 Յունաց թագաւորութիւնը ազատագրելու կը խոցիացին յաւարը. յետոյ իրենց ազգ Վանանդի գաղութները կը կազմուին։ 1900ին 110 տուն բնակիչ ունէր։ 1900ին Ազգ. վարժարանը 70 մանչ ի՛սաւանէին։

ԳՈՒԱՂՈՐ, գիւղ. Հարամանունեաց գաւ. ուրեանցաւ. Հայոց Հանրագիտարան — 33*

Հայոց Հանրագիտարան — 33*

ԳՈՒԱՂՈՐ, գիւղ. Վանանդ (Կարս) գաւ. ուր ազգաւ գոյութիւն յաւնի. մօտը կայ Ալիքսանդրովկա նոր գիւղ։

ԳՈՒԱՂՈՐ, ուր անուամբ եղած են քանի մը գիւղեր, որոնց կամ ամայացած են, կամ անուանին փոխած։

ԳՈՒԱՆ, գիւղ. Տիգրանակերտի. քանի մը տուն հայ բն. ունէր։

ԳՈՒԱՆՑ, հայարնակ գիւղ. Վանայ Մուկ գաւ. 1900ին 40 տուն բն. ունէր. եկեղ. Ս. Գէորգ։

ԳՈՒԱՐՏԻՐ, գիւղ. Շատախի, բն. հայ և քուրտ էին։

ԳՈՒԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆԻ ՎԱՆՔ կամ Տատարբշեակ Աստուածածին, Ագթենոց Մայրոյ ծոր գաւառի մէջ կը գտնուի վանքը. Բարձր քաղաքի արեւմտեան կողմը, և Գուձա կոչուած գիւղի կամ քաղաքամասի հիւսիսային արեւելեան կողմը, հրաշալի քարէնկէց հնաւոր։ Տատարբշեակ կոչուելու պատճառ եղած են այս տեղ գտնուող բազմաթիւ տապանները։ Արքատաշէ քարերով կառուցուած վանքս գեղեցիկ տանիքի գանգուածաւոր կը բարձրանայ վրան կիսագոյն և կը հանէ յուրէր գտնուող 8—10 խցիկներու և 2—3 խորանարար գմբեթաւոր վրայ։ Տանիքի մէջ ի՛ջեան մի կը պտտուի կենաց փայտի մասն մի, Բարեգի Գնարարեանց ազգ. Լուսաւորչի բեւեռը և Ս. Գէորգայ նշխարներէն։ Վանքս ունի հարաւային բաւական կոչուած հիներ և մէկ քանի քիմական գիւղեր։ Մեհեանաձեւ չրքնաղաւոր չեներէն գեղեցիկ փայլ մը կայ տան իրեն եւ անմոռանալի բոյր մը ի՛ազդեն ոգին և իրան. հատեն ու հարցիկները՝ որ կը պտտեցնեն տեղւոյն գաղափարը՝ հաշտիկակ և հոգ ազդեցիներու մեկնաբանան կայանաց հետ, ի՛ազատեցնեն զմարդին։ Վանքս տանիքի ազ մեկին տակ կը գտնուի. Բարեգի նշանաւոր վանականներէն Շարիկեան գիրգատանի նահապետ Մ. Շարիկեանի ծախքով կառուցուած վարժարանն։ (Ընդարձակ «Մեսխարինի»)։

ԳՈՒԱՆ ՁՈՐ. Բարեգ գգ.ի ծոցերէն մին։

ԳՈՒԱՆ ՎԱՆՔ կամ Զանգեզուր Ս. Գէորգայ վանք. Գամ կամ Կամ գգէն մամ մը հնաւ, Վանայ ծովակի հարաւը, ազգաւ անմարդաբնակ է. վանքս մէջ կը գտնուէր Ս. Գէորգայ գրուիրը. յետոյ փոխադրուեցաւ։ Գամ գիւղը՝ ուր կը նստէր վանքին ատենադիրը։

ԳՈՄԵՐ գեղ. Կամախ (Քեմախ) գաւ. որ իր ոգի եւ գաղափարների հանգիստն պատճառաւ՝ նոյն գաւառի կիսագրամատեանը կը համարուի. Անոնի յարգի են ոգի լեռներն. որոց ոգիներէն՝ գիւղս մէջ լեռնակի մը տարածուն կը բղխէ. Արեգակն առաւօտի ջերմութիւնէն. ոգին կը բիւրեցնուոյ մաքուր, ոգիաւոր եւ անուշահոտ. Ամառը վեց ամիս ալ արեւաքամիչ հարիւրաւոր լեռներ եւ գիրքը կը հաւատային շատ հեռաւոր տեղերէ եւ կամ յանախորդը. Շատ առողջարար է տեղւոյս կլիման. ի Հնուց հայ անուամբ կը կոչուի Դումեր. իսկ ի Քրիստոս Քեսմիւր. Կը գտնուի Նիկիրատայ եւ գիրքը. Ունի 80 տուն բնակիչ. կիսով հայ եւ կիսով մահմեդականներ. Հայք ունին Ս. Առաքելոցմայր անուամբ եկեղեցի մը. եւ Աղամեան անուամբ քարայէն դպրոց մը՝ ուր 1900ին 61 մանչ եւ 8 աղջիկ կը յաճախէին.

ԳՈՄԵՐ. գեղ. Տարսուսի գաւ. Մուչէն 2 ժամ հեռաւ. 200 տուն հայ բնակիչ ունէր եւ եկեղեցին Ս. Թադեոսն Մանկունք կը կոչուէր.

ԳՈՄԵՐ. գեղ. Մոկոց ալիսորի. 1900ին 50 տ. հայ բնակիչ ունէր. եկեղ. Ս. Գէորգ.

ԳՈՄԵՐ, շատ Ցայտաւուրոց՝ Ազգարատայ Գարգիս գաւին մէջ կը գտնուէր.

ԳՈՄԵՐ, Բարձր Հայոց Մասաս Տէրէսի կոչուած տեղը. Բարեբղէն մէկուկէս ժամ հեռաւորութիւն կը գտնուին բազմաթիւ գոմեր եւ տախտակներ, որոնց շուրջ եղած երկիրներէն կը հերկուցնեն Շաղգոմի գաւառը.

ԳՈՄԵՐ, կիսն գիւղ մը Սիւնեաց Մշուկ գաւին մէջ.

ԳՈՄԵՐ. գեղ. Շահապանից մէջ. տեղը անհետացեր.

ԳՈՄԵՐՈՒ ՀՈՒՐ, Կամախ գաւ. մէջ. հաւատացեալներ Գամեր գեղի մասն.

ԳՈՄԷՇՏՈՒՆ. գեղ. Շապին Գարահիսարի. 50 տ. թուրք եւ 40 տ. հայ բնակիչ ունէր 1900ին. Հայերը ունէին Ս. Առաքելոցմայր եկեղեցի մը եւ 50 աշակերտներով գրոց մը.

ԳՈՄԸԿԱՆ տաճարի գեղ. Բանաբէն գաւ. մէջ. Մշոյ գաւառին հարաւարեւելեան մասին հայ եկեղեցին մեծն Մեսրոպի է.

ԳՈՄԻՆ. երկու ալիսորներու գիւղ Ալշարատայ մէջ.

ԳՈՄԻԿՆԵՐ, կը յիշուի Կամախ գաւ. մէջ.

ԳՈՄԿՈՒՆԳԻ. կիսն գեղ. Տարօն գաւ. մէջ. կը յիշուի Փաւստոս Բիւզանդեան.

ԳՈՄԾԱԼԻԱՆ, տեղի Ալշարատի գեղի մասն.

ԳՈՄԾԷՁՈՒԳԱՆ. ոգիներ մը Սիւնեաց Ապահէնք գաւ. մասն.

ԳՈՄՈՑ ԳԻՒՂ. ա. Գումի.

ԳՈՄՈՒ կամ Գումի, գեղ. կամ քաղաքաւան Բաղիշոյ, 1900ին 60 տ. հայ բնակիչ ունէր. Տե՛ս Գումոց Ամառանոցներն վերեւ.

ԳՈՄՈՒ կամ Կումա, Հայաստանի գեղ. Տարօնի Երգեւորք գաւ. 1900ին 100 տ. հայ բն. ունէր. եկեղեցին Ս. Թադէոսի՝ անուանեալ էր Տիգրան Հոռոմեցի Երզնկայի գրոցը կը յանախէին. 1870ին կառուցուեցաւ Ս. Առաքելոցմայր գրոց մը. ուր 1900ին 36 մանչ եւ 5 աղջիկ կ'ուսանէին. Հոս կը նստէր Գումոց վանքի առաջնորդը. ուր փոխադրուած էր վանքին Ս. Գէորգայ գրատունը.

ԳՈՄՈՒ կամ Կումա. գեղ. Վանայ յէլանիայքը. ունէր մօտ 50 տ. հայ բնակիչ. եկեղ. Ս. Աստուածածին.

ԳՈՄՈՒՐ, գեղ. Մեղրատոյ. 1915ին 36 տուն հայ. 12 տուն քուրտ բնակիչ ունէր. Եկեղեցին Ս. Առաքելոցմայրն կը կոչուէր.

ԳՈՄՈՑ ՁՈՐ, Շիրակի գաւ. Հաստենոյ վանքին արձանագրութիւնքեան մէջ կը յիշուի.

ԳՈՄՓՈՐ ա. Գումբոր.

ԳՈՄՓ, Հայաստանի գեղ. Զարգարդ Հայոց Հանգիպ (Խարբերդ) գաւ. մէջ. 1900ին 200 տ. բն. ունէր. եկեղ. Ս. Գարագեա վարժարանը՝ Ս. Փրկիչ.

ԳՈՄՓ, գեղ. Գարնոյ, 1900ին 70 տուն բն. ունէր. եկեղ.՝ Ս. Աստուածածին. Ազգ. վարժարանին մէջ 30 մանչ, 20 աղջիկ կ'ուսանէին.

ԳՈՄՓ, գեղ. Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ.

ԳՈՄՓ, գեղ. Սիւնեաց Վայոց Ձոր գաւ.

ԳՈՄՓ. քանի մը ալիսորներու գիւղեր Ալշարատայ Բագրեւանդ գաւ.ին մէջ.

ԳՈՄՓ ա. Կուսապեր.

ԳՈՄՓ, գեղ. Մասնոյ Հրէշտակի տարածքը՝ արգաւանդ հողերով. 1900ին 30 տուն, գիւղս վերջերս յիշուած է Ս. Մարի Առաքելոյ վանքը. Արքեպիսկոպոսին են Վարդենանց, Ս. Թադեոսն Մանուկ, Ս. Խաչ. Ս. Առաքելոցմայրն եւ Ս. Հիսուսն. ուր յէլանիայ Հայերը ոչխարի կ'երթային եւ մասագներ կ'ընէին. (Բազմավէպ՝ 1936 թ. 1—2 եր 40—5)

ԳՈՑԱՄԱՐՏ, պատի «Օրացոյց» Հ. Յ. Դ. Գանձակեան Մխիթարեան, 1930ին տեղաւ յայտ տեսնել Մարտիրոսի մէջ.

ԳՈՑԱՄԱՐՏ, տարեցոյց (Հ. Յ. Դաշնակցութեան) տպ. 1920. յայտ տեսած է 1—83 թիւ.

ԳՈՑՄԱՀ, գեղ. Տիգրանակերտի Հէր գաւ. մէջ. բն. 40 տուն հայ էին. ունէին եւ եկեղեցի մը.

ԳՈՆ, կիսն գեղ. Սիւնեաց Կողբանեան գաւ.

ԳՈՆԱԳԱԼՄԱՐ, գեղ. Խարբերդի. 1900ին 50 տ. հայ եւ 100 տ. մահմեդական բն. ունէր. եկեղ. Ս. Առաքելոցմայրն. ունէին եւ դպրոց մը.

ԳՈՆԶԻԼԷՍ, գեղ. մանիֆոս. Յարչամպա գաւառակի մէջ. ունէր մօտ 60 տուն հայ. եկեղ. Ս. Հաւատոյոյ և Նոյեմանուն գրոց մը 40 աշակերտով։

ԳՈՆԻԷ ԱԼԼԷ, գեղ. Տիգրանակերտի Սիկման գաւ., 2 տուն հայ ֆար.

ԳՈՆԻԷ ՋԼՆՈՍ, գեղ. Տիգրանակերտի Պէլերիկ գաւ., մօտ 100 տուն էին, ունէին և եկեղեցի։

ԳՈՆԻԷՆ գեղ. Տիգրանակերտի. 8 տուն հայ ֆար։

ԳՈՆՔԼԲ, գեղաքաղաք Մուշոց, ոստանէն 545ին կը ոստանաւորի Հայոցքէն։

ԳՈՆԷԼ. Ղանիա ֆամ Ի՝ անիան, գլխաւոր քաղաք և կիսգրանակերտ համանուն գաւառակին և գաւառին, ի Հարաւ մայրաքաղաքաց Սիկանուգեանց։ Դիրքը քիչ գեղեցիկ չէ. գաւառաբնակ հարթ ու շիգարանակ գետի մը վրայ և չորս-պատակայ բարձր լեռներով. բայց ոչ յոյս է, իսկ ջուրը յոյս կը յիշի եղէ քանի մը ամիս պահուելէ վերջ խմուելու։ Բոլոր ոչ յատկութեան պատճառս կը համարուի՝ հոգին մէջ բարակ խառնուած բրլոյն, քան հնագոյնութեան բերկրանք։ Բաւական հնութիւնք կան քաղաքին մէջ։ Մուշեան Ակոյենի գանն ու գամբանը հոգէ բերոյ մը վրայ է. գանուն չինքի կիմքը Յոյսան է։ Նշանաւոր են Սէյիմ և Ապարիչ Ագիր ասուշեանց յինել ասուած մգեցիներնը և Սէվչանայի գամբարանին կանայ գրերը, որ 650 տարուան հնութիւն մ'է, համակ մարմարիոնէ և սքանչելի ցոյան քանդակներով։

Քաղաքս ունի 44000 բնակիչ, և քան Վ. Գիրեի հնութեանց ցիրարով բաժնուած.

Մահմետականք	39.300
Հայ Լուսաւորչականք	3.000
Հայ Բողոքականք	60
Սուրիք	1.600
Ղիպտի Կարուզիկեանք	150
Գումարն	44.000

Հայք ունին փոքրիկ եկեղեցի մը Ս. Աստուածածնի ֆամ Ս. Յակոբ անուամբ և վարժարան մը Ս. Մանակեան։ Քաղաքս հին ասուրանոցներ, քիչ-պէս պատմութիւնէն յայտնի է. մերթ գաղեանցիք եւ մերթ թիւրքերէ եղած են մեր Տուրինեանց։ Տեղւոյս Հայոց գրեթէ կէսը Գեսարացի են Հայ Բողոքականք ունին ցերեկոյթի և գիշերոյթի դպրոց։ Դպրոցի Տղայոց (Ճաշ.) և Գրոց ունին վարժարաններ։ Սուրիք ունէաս թաղի մը մէջ կը բնակին, ունին իրենց եկեղեցին և վարժարանը։ — Տեղական բերքերու (գորգ, բուրդ, ոչիմաց բամպակ մորթի, արմանիք ոչիսն ուն.) առատ արտադրութիւն կայ։ Ի. Գալէ՝ Գուլարի հանդարտու. գրեթէ 600 հազարամեայ հնաս է, և ուրեմ երկարութեամբ 30 մաս գետ մը մտած է Ի. Գալէ։ Ընդարձակ է յատկան, կան բաւական թաղամասեանց կիսիկ ու կանանաց, մեծ մասն ասարգարդարանաց (manufacture), Հարգելոյ արհեստաւորաց և մանրավաճառաց խանութներ։— Քաղաքս իր մեկ գրասենեակը՝ ասուրան Ակոյենանի ասարանարը կայ. մանանասական, հայ ու յոյն ժողովուրդք հոն կը վարեն առուտուր և երկոյս գրասենեակ և մաքուր ոչ ծեր. Համար։ Այս ասարանարի վրայ են Հայոց Սուրիոց եկեղեցիները ու ասուրան Ակոյենանի մզկիթը. որ ամփոփուած է նոյն ասուրանը, ու կը վեհայ ասփուն անուագրու. կանգուն, ասան. ինն կամարակապի մը մէջ։ Հոն է նաև քաղաքին նախասահմանական մամաղրյալը Սուրիոց եկեղեցոյ կարգադրիչի քով գեսարացուած։ Այս յինքերն քիչ մը հնաս կը կր սեսուին Սիկանուգեանց պարտաց, բանաց, գինարանը, հաստ. ամենքն ոչ կիսարարոյ՝ բայց պատարանի հնութիւններ են։ — Գեսիրի կարասարութեան մէջ կան մինանամուս 1.088.000 բնակիչ, որոնց մինչև 10000ը հայ են, Հարգելոյ մեծաս մասամբ մահմետական յոյն հաստ։ (Ընդարձակ. Բնանդարանիկ։)

Գեսիրի Սահմանեան գաղարը 157 մանր և Ս. Սանդուխտանը 77 ոտքիկ, իսկ մանկապարտէզը 160 երկրաս փոքրիկներ կը յանախէին 1900ին։

Քաղաքս մէջ կիմնուած է գիր. Ցարարքեան ձեռնարկան իր սեռանով կարասան գալէնը քիչուցը 1891 Սեպտեմբեր քաղաքս կրս. գոյ իրեն քարոզիչ ու. 1892ին կը բանայ գարձեալ գաղարը։ 1892ին գիր. Սիկանան ձեռնարկան. ու Ցարարքեանի հարարը ձեռնարկան գաղարի սեռերն կը կարգուի։

Ընդհանուր պատերազմին եւ, մարդասպանի մը հանանայն 1926ին Գեսիրա էրեկլիի մեջ 269 Հայեր կ'ապրեին։

Գեսիրայի եւ Երբ Հայրենակցական Միութիւն մաղ գոյութիւն ունի. տուն հասցեն է (193 ին) Մ. Գալեան, 2 Rue Neuve S. Catherine, Marseille (France)։

ԳՈՆԻԼԵՌ կարասարութեան բնակիչն էր 1900ին 3.100.000, որոնց 10000ը հայ էին։

ԳՈՆԴԼ ՎԼԱՍԻԼԷ ա. Գեսիրա Վասիլ։

ԳՈՆՅԱՄԵԼՆ (Գեսնայեան) Յակոբ. ծնած է Գարսիրի 1879ին, իրրեւ պարզ արհեստաւոր մը (սարարարարի) Թուսանիա անցած է 1896ի գլուխքերան եւ իր արհեստը կարարելագործած

է ինքնաշխատութեամբ ու նուրբ և ճաշակաւոր գործեր արտադրած է և 1906ի քուլտանգէմին ինքը. իսկ շնչն պատերազմէն հոգ իր որդին արիւնի և ոսկի մնասոյներ ստացան Թուրքերէնութենէն. Մահը մնաց 1937ին։

ՑԱԿՈԲ ԳՈՆՏԱՄԵԱՆ

ԳՈՆՏԱՄԵԱՆ Սիրարիի, Քուլթահիայուն. ծնած է 1904ին Նիֆոմիդիոյ մէջ. գաւառէն է Գարագոմիի ուսուցչուհի Միրանոյշ Տէր Գրիգորեանի և Մինաս Գոնտամեանի։ Զոյգ տարեկանին Հանան, յետոյ իր ծնողաց հետ Ամերիկա գացած է. ուր առած է իր ուսումը։ Փոքր տարիքին յայտնուած է իրմէ տարեցներու հետ Քրիստոսի Քարոզչութեան և հ. ս. համար՝ 1923-ին հետեւած է Գերբինի քանէրքոմիսարիատին, ուրկէ անցած է նոյն նպատակով Վենետիկ։

Օր. Սիրարիի իր ամուսնանիկ նուագահանդէսը տուած է Տիգրանի մէջ Շամ-Մուրատեանի հետ՝ փայլուն յաջողութեամբ և անկէ վերջ Ամերիկեան յրիշնանեներու մէջ ցոյց տուած է իր տաղանդը։ Ամերիկեան Քերիքերէն Գուսանկլուզ, Պիլերլայ, Իմինեկ Թայնզ, Գեորիա-Սրենեկ Սրատ, Գեորիա Սրատ, Տիրուշիր Նիլլի. Նիլրոն Կրանիլ և դեռ շատեր մեծ գովեստով և խանդավառութեամբ գրած են տիկնուհուոյդ հայ ուրուհատագիտութիւնի մասին, բացառապէս գայնեղանուր Քրիստոսի հետ։ Օր. Սիրարիի տաղանդը կրտաղրեցաւ գնահատողներն ալ ան անուանի բրաֆէսորներ, ինչպէս՝ Վան Լաս (Գերբին). Կարնիկոֆ (Միլանոյի) ուսուցիչ։ Օրիորդ Սիրարիի նկարները կ'տպրի Հոլիվուդեան Գաւառների մասն. Հասցէն է S. Kondalan, 522 Mt. Auburn str. Watertown Mass (U.S.A.)։

ԳՈՆՏԱՄԵԱՆ Վանուհի. ծնած է Գարագիլի գրիգոր Գոնտամեանի և մայր կոգմանէ քոռ Մինաս Սրբյանեանի։ Ծնողաց Բարեբարոյն վարժարանի յրիշանը փայլուն կերպով աւարտելէ ետք տարի մը ուսուցչութիւն կ'ընէ և յետոյ կ'անցնի Գոլիս և Տարբերի Գալլեկի յրիշանն ալ կ'աւարտէ հարատարակութի վկայական առանալով։

Վ. ԳՈՆՏԱՄԵԱՆ

Միրան և ծիպուքի կը պաշտօնավարէ իրրև վարիչը Առնուրեան Տունի մը և ներկայիս ծիպուքի Ամերիկեան փոխ-հիւպատոսութիւն ալ կ'ընէ։

ԳՈՆՏԱ, կին Աւագ Իւանեանի, 1890ին Մարաշ Օրբեյեանէն (Ուսպեկեան) կը ապանեսի։

ԳՈՇ ԱՆՏՈՆ ա. Գալանեան Ալեան։

ԳՈՇ ՄԵՆԻՔԱՐ ա. Միսիրար Գոս։

ԳՈՇ ՄԵՆԻՔԱՐԱՑ ՎԱՆՈՒ ա. Գեղիկ վանի։

ԳՈՉԱՐ գլ. Ջարտանեանցի մոտ 200 բնակիչ, 50ը Հայեր էին։

ԳՈՑԱՆ, Ակնէն գրեթէ կէս մամ հնաս մինչ պատերազմ քարտեզ չեն մը, այսպէս կոչուած է այն պատճառով որ իր գոգաթէն մեծ մամանակ առատ ջուր առնանակարկաչ, մեծ բանուքեամբ և գոյներով վար կը հոսի։

ԳՈՑԱՐՆԵՐ. գլ. Իրազի. ուր քանի մը տուն Հայեր կ'ապրին։

ԳՈՑԵՆ. հին գլ. Սիւնեաց Գաղթն գաւ.։

ԳՈՑ ՀԻՍԱՐ, գլ. Սեբաստիոյ, ուր 40 տուն հայ բն. կար։

ԳՈՑՈՎԻ. ազգագրական գլ. Կամախի։

ԳՈՑՈՒԼՈՒԴ. գլ. Աստանայի. որուն ազգային վարժարանը 20 մանչ կ'ուսանէին։

ԳՈՑՈՒՆԵԱՆ ա. Գալանեան։

ԳՈՒ Ուրակուսի. Եղբայր Տիգրան Բ.ի։

ԳՈՒ Մարգարեանի. որդի Գէորգայ, 966ին Ա. Յաղ Գ. Քգ.էն ապարդեան կը ներգրաւի։

ԳՈՒԱԿ, Նահապետ Հայկազն (1285—1297 ն. ք. Ք.)։

ԳՈՒԴԻՔ, գլ. Տիգրանակերտի Սլիվան գաւառակի. 1900ին 100 հայ կոմիտէական էին, որոնք քրիստոնեա էին ու անէին գեղեցիկ մատուռ մը ու գպրոց մը։

ԳՈՒՃԱՆ. գլ. Մարաշանցի. 8 տուն մահմեդ.

տոմսեան և 30 տուն հայ բնակիչ ունէր. եկեղեցի Ս. Աստուածածնին։

ԳՈՒՆԷՍԻ, Պիերռ, (Pierre Corneille), ֆրանսական թատերագիր, ապրած է 1606—1684. գրած է Պոլիկրատ վիպոյ հայերէն ազատագրութիւնը, զոր թարգմանած է. Գէորգ Վ. Հիւրմիւզեան, (տպ. Վենետիկ 1858ին և 1873ին)։

ԳՈՒՈՒ, ֆոն Դեռզ, տեղի Թայնոյ և Սեւորգեանց մօտ, ուր Բուզոյի ժամանակ Մուսկրիլ Վասակեցիին նահատակութեան, և որովհետև Թալմա Արքուսենին կ'ըսէ սէնք ի լեռան Գիլա և այդ լեռան տեսուենը կը յիշեցնէ Ազատանից Գիլա վանքը, հաւանական կը թուի ֆորթեին, որ ուր կոչմէրը գտնուի տեղը։

ԳՈՒՏԻԿԵԱՆ Աւետիսի տրիբոյն, յայտնի գուշակութեան Նէս. Տարքի մէջ։

ԳՈՎԼՈՒԹ ՓԷԼԻՏ ֆոն Դեղամ գիւղ, Նիֆոմիքիոյ սանջակագրական վիճակի. ուրուն Թեզամեան ցեղրոյին մէջ 1900ին 40 այլ. կ'ուսանէին։

ԳՈՎՄԻԿԵԱՆ Գրիգոր (Յովհաննէս Ամեցի), Արքեպ. Արքայ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան, ծնած է Դրանիչլանիոյ Կեչիս (Մամչուչիոր) հայրանդամը 1841 Մայիս 23ին։ Մանուկ հասակին դրկուած է Վենետիկի Մխիթարեանց վանքը ուր 1861ին քահանայ ձեռնադրուած է։ Հ. Գավրիլեանի երկար տարիներ գանուած է Վենետիկ, Պոլիս. Կեչիս գաղութագրական պաշտօնով. ինչպէս նոյնպէս է գրեթէ. Մանկոյ Գրիգորի տէր բարեկիր և գլխաւոր ուշադրութիւնը Armenia հանդիսարերէն լեզուով հրատարակուած ամսագիրքին որ 1887ին սկսաւ լոյս տեսնել Կեչիսի մէջ։ Հ. Գավրիլեանի մրցանի նպատ է որ Դրանիչլանիոյ նշանաւոր ազգայիններու գործունէութիւնը ու վիճակը գրած և հրատարակած է «Հանդէս Ամսօրեայի» մէջ։

Հ. Գ. Գավրիլեան թէ՛ Կեչիսի և թէ Ցղնաբեթիաստանի (Շամպրովնի) — ուր չատ տարիներ իրեն սգնական ժողովրդապետի պաշտօնավարած է — ժողովրդապետարանի և քաղաքացիին գլուխներէն պրոտեստ, նիւթեր քաղած և տեղեկ վիճակ լոյս լուսնատած է իր տարէգրաւոր գործերը Հայի յիշատակարանոյին Դրանիչլանիոյ, որ է ուր գաղթականութեան պատմութիւնը՝ քաղուած Դրանիչլանիոյ, Իշխանաց ու Եւրոպոյ ֆոյերոց տեսնելիներուն վերաբերեալ վանքերէն, ժամանակագրութիւններէն, պաշտօնական գրութիւններէն ուն., ուն., 1680—1779. Տպ. Վենետիկ, Մխիթ. տպ. 1893 էջ 533. Երկրորդ հատորը՝ 1780—1825. տպ. անդ 1896ին 6+554։

Հ. Գավրիլեան 1896ին լոյս ընծայեց Դրանիչլանիոյ Հայոց մեռելոցիոր կամ Ցիստոպոլիր Հերլոյ Հայաստանի իր գիր և իր պատկերս. տպ. Վենետիկ, էջ 352։

Հ. Գավրիլեան Իզմիրեան մրցանակով վարձատրուած է։ Բացի այս գրեթէ գործերէն, «Բարոմաքէպի, «Եւրոպայի, «Արեւելեան»ի «Ար-

Հ. Գ. ԳՈՎՄԻԿԵԱՆ

մենիայի ու «Հանդէս Ամսօրեայի» մէջ հրատարակած բազմաթիւ քանասիրական, ազգագրական յօդուածներէն 1868ին լոյս ընծայած է Բանալի արեւելագիտութեան ազգագրութիւնը։ որ մինչ ուսանելիք ազատած է։ Իսկ 1877ին հրատարակած է Բարձրագոյն երկրագրութիւն, 1879ին՝ Ընդհանուր պատմութիւն համառօտ, ազգայնի գաղութաց համար։

Հ. Գավրիլեան. Ցղնաբեթիաստանի ազգանուն ժողովրդապետի պաշտօնին յանձնուած բարեկրգաւ և Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան Ընդհանուր ժողովով վանքին Արքայ ընտրուեցաւ 1909 Յունիս 19ին և արքեպիսկոպոս ձեռնադրուելով 1910ին. 1911ին, իր քահանայութեան յիսնամեակը, իսկ 1921ին 60 ամեակը տօնուեցաւ։ Բառնիրիս ուրիշ վանքի տարուանցութիւն բնիկ ե

մէջ, զոր Սմբատ Ա. թագաւոր Տաթևայ վանքին նուիրեց։ Գտուզոյ խաչը որ կը պահուէր Տիգնեանաց գրի վանքին մէջ, թերևս այս վանքին սեփականութիւնն ըլլար, որ 1 տասի 8 փոխուելէն մինչև կը տարբերի։

ԳՈՅՈՐՋ կամ Գեորգ ա. Խուտայեցի։

ԳՈՅՈՒՍ կամ Գուսուլ վանք, Սիւնեաց Վայոց-ձոր գաւի մէջ կը գտնուի վանք, որուն մասունքներէն մինչև մէջ կը նշմարուի 21 (=1271) թուականը։ Այս մասունքը և կամ ուրիշ փոքրիկ եկեղեցի մը կը գտնուի Սրբոյն վանք։ Փնտուելու կարօտ է այս վայրը։

ԳՈՐԳԵՍ, կը յիշուի Սիւնեաց Բաղք գաւի Բաշուանիք գիւղի մէջ։

ԳՈՐԳԵՓ. Կին գր. Սիւնեաց Հարանց գաւ.։

ԳՈՐԴ, իշխան Արքուս, 630թն կը պատերազմի Պարսից դէմ. ու նեղուելու Դ. կիպ.ի դրամ՝ Տարանց Ս. Կարապետ վանքին Ս. խաչատիպոյի մասն մը գոգնոց տալու համար՝ Վահան Գոմատրա. կանչէն կը բանտարկուի Ոգիան ամրոցին մէջ։

ԳՈՐԴ ԼԱՌԼ ա. Լաստ։

ԳՈՐԴ տարբերակ. Ցոգնանէ պատմագրան կիպ.ի դրամ նշոյ տարիքանէն հայտնուած՝ Բիւրական ամրոցին մէջ կ'տպուտանի 223թն։

ԳՈՐԴ կամ Գեորգ Ա.ցի, 1060թն վրէժխնդրութեան համար՝ վարձուած թուրքերով Ցուանայ վրայ կը յարձակի։

ԳՈՐԴ. գրիչ Ցուխտայի Աստուածածին վանքին մէջ (ի Թաղքերուանիս) 1425թն։

ԳՈՐԴԷ կամ Գեորգի Դեմիրբեան, թգ. Վրաց 1161թն Ամէն Փարսուանի ժամանակն կ'ասանէ. յաջորդ տարին Դաւիթ՝ Գարոիկիանէն, և Հան վիրավորս կը գնէ Իւանէ Արքեկեանը, յետոյ անոր հետ թշնամանալով 1177թն կը ելնէ Արքեկեանց դեմը։ Ան մեռնի 1184թն։ Տե՛ս Գորգի։

ԳՈՐԳԷՆ ա. Կարիկ և Գուրգեն։

ԳՈՐԳԻ կամ Գեորգ Բագրատունեաց. թգ. վրաց և Աֆխազաց 1016թն։

ԳՈՐԳԻ Բագրատունեաց, թգ. Վրաց Լէնկթիմուրի դրամ (1400)։

ԳՈՐԳԻ Մեղի, հզօր թագաւոր Մեծոպոտամիոյ, տանուտէր Ազուի, Արծկէի և Արքեշոյ տանուտէրներու։ Նա՝ 1430թն Ամանաստ յան ամրէնին կ'երթայ քանանեալ՝ անոր բարեկամութիւնը խնդրելու և կը յաջողին։

ԳՈՐԳՈՐ, կը յիշուի Աղբարատայ Աշոցք գաւ.ի մէջ։

ԳՈՐԳՈՓ, կը յիշուի Գամախի մէջ։

ԳՈՐԷՍ, Գարիս կամ Գարեն. Նշանաւոր ուսան՝ Սիւնեաց Հարանց գաւ.ի մէջ, Զանգեզուր գաւ.ի գիւղերու՝ կը բաժնուի Ին և Նոր մասերու։ Գորիսի արձանագրութիւն է Տեղի և արձանաւոր կամարաձև քարերու՝ Ուշ-գեղեցիկ բարձրաքանդակները. ասոնց գեղի հարուստ իրարու կը մտնեն, իսկ վերջինին կամարը իրարմէ հեռաւորով կը ձեռնեն փոքրիկ հովիտ մը. որուն մէջէն կը հոսի Գորիսի գետակը։ Տեղի բարձրաքանդակը կը կարուի ուրիշ ձևերով մը՝ որ արձանագրէն կ'իմանանք գեղի

Գորիս ամրոց

արձանագրութիւնը Զորոցի մոտ կը բարձրանայ Լաստ. գագաթը, իսկ ասոր մոտ՝ ապառաժ բարձր ժայռ մը՝ որուն վրայ ի Հաւնն բերդ կայ. նկար և քարդ կը տեսնուին հնացեալը։ Բերդի ժայռը իր յարուածաբնական վրայ ունի գանազան մեծաքանակ կամարաձև գագաթներ. որոնց կամարաձև են իրայ ապրելուքնամբ։ Նոյնպիսի կամարաձև ժայռեր յարուած են նաև մոտակայ Զորոցի երկու կողմերը։ Ասոնց ընդհանրապէս բարձրացած են կողմերը ուղղի չերտերէ, տեղ տեղ ժայռ քարերու խառնուրդով. իրարի բարձրութիւն կան նաև ապրանքներ։ Նոյնպիսի կարգութիւն և կարգերը կամ տարբեր գոյն ունի նաև բարձրաքանդակի բերդի հանգէպ գտնուող լանջը, որ ուղղահայաց գտնիմայր է։ Այս լանջի, ինչպէս և Զորոցի ու բերդի քարերի մէջ կան բարձրութիւն և փոքր արձանագրեալ քարայրներ, որոնց երբեմն ներսը են իրարի խառնուած։ Ի Հաւնն այս արձանագրեալ քարայրները կը կազմէին մեկուսանոց Գորիս գիւղը. որուն ապրողներ. գարձեալ կը յարուածին ապրելու բնակարաններ կարգել իրեն համար, իսկ հարուստները տեղեր են չինել կամարաձև տեղեր։

Գիւղի կեդրոնը կը գտնուի Ս. Հովիփսիմէ հին եկեղեցին և մասը Մեծիկ Հիւսէյինեանների տան ապարանքը, որ ոչիմ ուներ է։ Գիւղի հին մասը քանդուածքներ է, անկանոն և իրարու վրայ դիզուած տնակներով և ծուռումուռ փողոցներով։

Գիւղի նոր մասը նոյն հանգամանքներն է։ Այս մասը կիսաւարտ է 1870ին. կը գտնուի նոյն գիմացը, գետին ոչխարդմը։ Լինչ կանոնաւոր և յատ յատ փողոցներ կ'երևնան հարաւէն հիւսիս, ուրիշ կինչ փողոցներ ոչ խոյանեն կը կբարձեն այս փողոցները։ Գիւղիս կեդրոնը կը գտնուի մեծ հրապարակ մը։ Տները ընդարձակաբար գեղեցիկ են, մեծ մասամբ երկյարկանի։ Համարեա բոլոր տները իրենց առջև պարտէզներ ունին։ Գայ հատ նարաշէն եկեղ մը։ ոչ այնչափ մեծ, որուն գանձը անհամեմատ մեծ են և պատուհանները յատկապէս նեղ։ Գիւղիս բնակիչք ամբողջ հայ են. 1902ին մօտ 4000 հոգի։ Գերմանացի հանապարհորդ մը 1850ին ասանկին գաւառագիտին ասուած իլլեանիլով, որ էր հարիւրն և ութսունամեայ մինանիլիր բէկը, գտնուիլիսամբ կը յիշէ տեղը հիւրընկալութիւնը։ Բուռ արիւնարբուն նկիզարոյս Քանիլքով, ոչցեկան է ասանիս 1848 տարուայ Նոյեմբերին մէջ։ — Նոր Գիւղիշն վերաբերեալ, միայն ասանգութեամբ կը պատմուի. թէ երբեմն սա ևս յատ հարուստ վանք է եղեր։ Այսուհետ կայ եղեր և ոչիսկի մեծ գանձակ մը, որուն մասին յատ հնաս կը բուսի եղեր։ ասատ և ժողովուրդը սովորեր է ըսել «Ջանգը-գուռ», ոչիսկի գանձը գտուաւոր։ և իբր թէ ասիկա ասատէ եկած է Ջանգիզուս անունը։ (Եփրիկեան՝ «Պնատիարանիկ»։ հարուստ Հ.Ալիսանի։Պիտակեան։եմ)։

Գիւղի մէջ 9 թերթ յոյս տեսած է, ասատիկը Գաւառ, 1910ին։ Ոստան և Սիւնիք (1918). Ջանգիզուսի Ղեմուսիս և Կարմիր Ջանգիզուս (1920). Ազատ Սիւնիք, ետերդայնի Ջանգիզուս. Կարմիր Բաւզար և Երեսաստարդ Բաւզար (1921)։

Գիւղը կարգ ասանն մը մայրաքաղաքի եղած է Ս. Վրացեանի կառավարութեան։

Նեղիշիս Գիւղը Ե. Հայասատանի յրէանեանքն մին է. ամբողջ յրէանին բնակչութիւնը կը համարուի 30 հոգուր։

ԳՈՐԻՍ ՀԻՆ կամ Վեղի Շեմ. Մեւնեանց Հարանց (Ջանգիզուս) գաւ.ի մէջ, Գիւղս գեղի ուղղութեամբ, գեղի հիւսիս կ'երևնայ բլրանիներու շարք մը, որոնց մէջ կայ բարձր կարմիր ժայռ մը, զոր անգամանները կը կոչեն Գիլնամար՝ և նոյն անուամբ բոլոր բլրանիներու շարքը՝ Գիլնամարի սարեր։ Մոյն ժայռին քիչ մը հիւսիս, համանուն բլրանիներու լանջին վրայ կը գտնուի հին Գիւղս կամ Վեղի Շեմ կոչուած գիւղը։ Գիւղս ունի փոքր եկեղեցի մը, կիսով չափ քարէի մէջ փորուած՝ Նարակոմ (Նարանիանք) անունով, որոյ գրան վրայ գրուած է հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Թ. ՌՀԷ (=1628). Եւ Նարեկս կանգնեցի որ. ի եկեղեցիս ի փրկութիւն հոգւոյս։ Այս եկեղեցին, այժմ ևս իբր ապրիմատեցի է. կայ նաև ուրիշ հին եկեղեցի ոչ մը ուսիրակը։Ուսիրակի մը գիւղատեղիին մէջ. որ գրուած է 1667ին սի յերկիր Ջաղանոր, ի գիւղս՝ որ կոչի Կարկոս. կը գիւղին Ս. Գրիգոր և Ս. Աստուածածին անուամբ եկեղեցիներ 1667 թուին։ Գիւղս 1902ին 112 հայ բն. ունէր։ Գարիսի Մեծիկ Ցարութիւնը կ'ըսուի որ ասատէն անցած, Ջանգիզուս գաւ.ի մէջ գեղանանիներուն մշակութիւնը կը մացնէ, որուն համար 1848ին Վրացեանցէն Անանի մարդունով արիամի մեռաց կը ասանայ։ (Եփրիկեան՝ «Պնատիարանիկ»։

Ցիւսասկարանց մէջ Գարիսեցիի՝ Գարիսի կը կոչուի. 1470ին Գարեցի Մատիրոս մը կը ցուցի. 1588ին՝ Գարեցի Բարսեղ եպս.

ԳՈՐԻՍ կամ Գարեաս, Նշանաւոր և բազմամարդ գիւղ Հայոց, Վասպուրականի Աղթամարի (Թերքի) գաւ.ի մէջ։ Ունի գեղեցիկ գիրք և 1902-

Գարիսի լեռնային տեսարանը

քն 80—90 տուն բնակիչ, ուր կայի հնուհնով նշխարական տեղերը, տաճար կիսակործան, տաճար փոքր մատուռ. Ս. Ազիանենց, Ս. Կարապետ. Ս. Մանգուքաս, Ս. Վարսա, Ս. Կարապետ նոր, Ս. Ջրհեղեղաց (ջրհոսաց). Գիւղացիք յատուկ տնուսկի մը մէջ կը պահէին Բուն Մասնուկ անուամբ ձեռագիր աւետարան մը, զոր երբեմն մեկնեն քահանան մատուռնէն դէս դուրս հանելով կը կարդար հիւանդներու վրայ. Գորիսա Բերդերի ամէնէն չէն գիւղը յինելով՝ 1878ի Ռուս-Թուրք պատերազմի տարին յետ Ջուս կրնց Շէյխ Մէյլատոսին բանակէն. Միացեալ Հնկերութիւնը նոա նախաձիրաբան մ'ունէր. Եկեղեցին Ս. Գիրքոս կը կոչուէր։

ԳՈՐՈՒՆ ՎԱՆՔ ս. Թեոդորոսի (Ս.) վանք։

ԳՈՐՈՒՆ ս. Գուռոյ։

ԳՈՐՈՍ, ուսերակ գիւղ Աշտարակի Կոգովիա գաւի մէջ։

ԳՈՐՈՏԵԱՆՑ Նազար Ե. Հայկական եւ գաւառագիր, իր տասնեան գործք Դասախարակութիւն Հայոց՝ տպուած է Ղ. Գոյիս 1880ին. կը մնանի Գոյիս, 1902ի տպագրութիւնը։ Սա գրած է նաեւ Պարսկաստանի գործք, որ 1901ին Իզմիրեան մրցանակին արժանացած է. (այդ մասին տե՛ս «Բազմավէպ» 1902 էջ 188 Հ. Ջրագեանի յոդուածը)։

ԳՈՒԳԱՐԱՑ կամ Գուգարաց աշխարհ. Հայաստանի ընդարձակագոյն նահանգներէն մին, որ կը տարածուի գրեթէ Հայոց Մեծաց ամրոցէ հիւսիսային կողմը։ Սահմաններն են հիւսիսէն Վրաստան, արեւելքէն Ուտի. հարաւէն Աղուանք եւ արեւմուտքէն Տայք։ Նահանգս հիւսիսային սահմաններէն խիստ հին ժամանակներէ եւ հարաւային սահմաններէն առաջ Վրացիք գրաւելով՝ իրենց սեփականատեր են երկար ժամանակ, այդ պատճառաւ յեն յիշուիր Նոյեմեակ Գուգարաց գաւառներու յարգի մէջ։ Նշանաւոր է նահանգս բնական վայրերովն ու անձնաւորութիւններով. բարձր եւ խորառոյ լեռներով. մացառախիտ անտառներով. եւ մանաւանդ բարեմաթիւ բերդերն ու գեղերով։ Արեւմտեան կողմէն Տայոց լեռներէն կը բաժնէ Արտանուչայ գետ՝ Ճորոխի հիւսիսային ուղղութիւնը, ուրիշ գրաւոր սահմանով մ'ալ Անարա-ստ՝ կ'ուռղէ նահանգս հիւսիսային արեւմտեան եւ երկրներու, ուստեղ մէջ կը բարձրանան Շաուշէթու լեռները։ Այս լեռներու արեւելեան կողմէն կուր գետը ելլելով Տայոց Գող գաւառէն՝ Արտանուշէն կ'անցնի, ուր կայ Թեն կնոյ գեղը լեռնէ, եւ ապա արեւելեան կողմէն կը գտնուի. նահանգս եւ Քիրեան բոլոր Հայաստանի, ի բաց առեալ Ուրմիոյ, Վանայ եւ Գեղամայ ծովակներն, մնացեալ լիւր Ջրլոր-ինոյ կամ Գալակացիս եւ յետ եւս Մանակ Հիւսիսոյ կոչուածը, որուն հիւսիսային կողմն է Ղազ-ատաղ եւ վերջինս հիւսիսային կողմն ալ ուրիշ լեռան մը նոգագին անուամբ։ Այս լեռներս արեւմտեան գլուխ հիւսիս կը վազէ Կուր գետը, եւ յետոյ գլուխ արեւմտահիւսիս գիմելով՝ կ'անցնի Ախալցխայի արեւելեան կողմէն, եւ ապա գիմելով արեւելահիւսիս՝ կը հասնի մինչեւ Գորի քաղաքի սահմանները, այնուհետեւ կը սկսի վար իջնալ գլուխ հարաւային արեւելք, մինչեւ նահանգիս սահմանակայրը։ Իւր ամբ ընթացքեն մէջ կ'ընդունի բազմաթիւ վտակներ՝ ոչ այնչափ գրաւոր, բայց սաստիկ կողմերը կ'ընդունի ալիքներէն երկու բաւական հզոր սահանգներ Ալիկ եւ Խրամ կամ Գիլիս գետ կոչուածները՝ հանգիստ սառնց ոչ այնչափ փոքր սահանգներով, որոնք են Ծուռագետ, Մասալիի կամ Գոմ Խրամ, Գրգասարի Գոյլարու կամ Ջորոյ գետ։ Հիւսիսոյ ծովակի արեւելեան կողմն եւ Արիս կիսոյ լեռնէ՝ սասկից սկիզբ կ'առնու Արիս-չայ կամ Ակուրեան գետը եւ անոր հիւսիսային կողմը Էրրիւլի լեռը եւ Տեղլան լեռները, որոնց հիւսիսակողմերն ալ է Սարամ կամ Խանչալը լիճը։ Արեւելյան արեւելեան հիւսիսային կողմն է Թաւմանը կամ Տաւման լիճը եւ սասը արեւելեան հիւսիսը Գառուան կամ Գուգարաչան մեծ լիճը։ Նահանգս լեռներն լիշենք Գոռնան Տիգորի. Լեռներու. Մայրեի. Գալնարի. Եիեար, Մոնրոպա (Խանուս). Ալոց. Գեղոգայ. Բանգրանի լերին, Ջարակլը Ջաղոր տաղ, Կեսմ տաղ, եւ այլն։ Հիրանց քար հոգիները չատ անգամ կը գտրգռեն նահանգիս հին գաւառները. որոնց կը մնանան Գոր եւ Ջոր մասնիկներով, ինչպէս Ջորոփոր, Կոգրոփոր. Մանգրլոց գոր, եւայլն։ Այնտեղիս բերդերը սասս են եւ գանազան տեսակ, փայտ, ընդգլենք, լիրանց մէջ կան պղնձոյ եւ այլ հանքաց բազմամեր հին այնտեղագիրը կը գտնէ Գուգարաց մէջ «ԳԼՈՒՆԱՐԱՐ, ԶԼՈՒՆԱՐԱՐԱՍ, ԶՍԼՈՒՆԱՐԱՍ, եւ ԶՆԱՍԱՐ. անոյշութ անուանեալ արոյ չգիտենք թէ է. բայց սասկի բայս կը թուի եւ ոչ բնական կենդանեն։ Մարարոն՝ պղտուկա ծառերէ գաս. կը գտնէ նաեւ նահանգիս մէջ ձիթենիներ։

Ամենի նշանաւոր է նահանգս քաղաքական հանգամանքներով։ Ի հնումն սահմանակից եւ մերձաւոր լինելով ոչ եւ ոչ ազգաց եւ այնտեղացոնց սիրաբանութեան ձիգերուն ենթակայ եղած են իւր մասերը։ Գուգարք անուան սասգաբանութեան վրայ եւս քանի մը խօսք ըսենք. նախ կը թուի Գալէ-արէն ծագած, հաւանական է մեկնիչներէն

մանկ բառն, թէ Գոգ եւ Մագոգ մէկ ազգ էին եւ իրենց բնակարանը էր այս հանանգը, ուստի գիտուն տարածած է իրենց տեղուանքը Կովկասու գաւառը եւ ի Սկիւթիա.

Գուգարաց բուն երկիրը Հայաստանց մէջտեղ՝ կը թուի թէ գտնու

թագաւորութեան գրով նամանդար ունեցեր է ուրիշ զանազան բաժանմունքներ։ Նամանդարը գաւառաց ինչպէս նաեւ քաղաքաց եւ վանքերու նվիրագիրներն ըլլան ձեռք իրենց կարգին։ (Էփրիկեան «Ընտիրատետրիկ»)։

ԳՈՒՋԱԼ-ԴԱՐԱՆ կամ Կիւզել-ձորն, գիւղ Տիգրանակերտի Սլիվան գաւառի, համանուն գետակի ձորի մը հիւսիսային կողմը։ 50 տուն թրքաբնակ Հայեր կային։

ԳՈՒՋԱՆ. վիճակ Կարնոյ, ըստ Օսմանեան հին այլաբանագրական բաժանման։

ԳՈՒՋԵՆԼՈՒ Ռուշանենց եպ. ձնած 1875թն, աստիճանաց Եպիսկոպոսի. ուսած է Զմիւռնի մէջ եւ հան 1898թն վարդապետ ձեռնադրուած։ 1911թն Հռոմի մէջ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի եւ այդ տարին Դեկտ. 2ին Եպիսկոպոս կը գրանուայ իրեն աստիճանաց այդ վիճակին։ Ամէնքէն յարգուած եւ սիրուած այս հոգեւորականը մեռաւ 1933 Մայիսին։

ԳՈՒՋԻԶՈՒՆ կամ Գէզուլլան, լեռնային եւ անառապատ վիճակ Կարնոյ բնակիչք քուրդ։

ԳՈՒՋԿՈՒՆՃՈՒԿ, Գ. Գիւղաց ազգաբնակներէն մին, որուն գրագրը չենք տեսած է Ազգնանէնց ամիսքս Սէրվէրեան (Հիւ. Տարեցոյց 1901, եջ 56)։

ԳՈՒՋՈՒ ԳՈՒՇԼ, գիւղ Այրարատի Բասենի գաւ.։

ԳՈՒՋՈՒԼՃՈՒՃ, Հայրենիք գիւղ. Զարտանեանցի 1902թն 30 տ. բն. ունէր. եկեղ. Ս. Առաքելոցն։

ԳՈՒՋՈՒԿՈՒՏԷՆ, գիւղ. Այրարատի Արագածոտն գաւ.։ 1902թն ունէր 80 տ. բնակիչ. եկեղ. Ս. Գէորգ։

ԳՈՒԼՈՒԹ, կը գտնուի Պարսից Հոգին գլուխը, սահմանակից Իրանի, ինքնավարմամբ յարս ժամ հեռու. Պարսիկներ։

Երկիրը ինքնակալ է, սակայն պիտի Շէյխ Ամ. մէտ խալն ճանաչէ Մարդաւ Անգլիոյ խնամակալութեան ներքեւ կը գտնուի։

Ունի մօտ 16000 բնակիչ եւ ոգնանուագայր մը Ամառուայ կիրակի եկեղեցիներն ազգ Պարսիկներն եւ Բանկիլիներն ունեցի հանգուրժելի է։

Վերջերս նաֆթարանի ընկերութիւն մը (The Kowelt Oil Company) սկսած է յանգարակել անգլերէն նաֆթահանքերը եւ հաստատած է որ մօտաւոր ապագային գոյանայ արտաքոյ փոքրիկ հայ գաղութի մը։ (Գարդան Սեղեմեան)։

ԳՈՒԹԱՆԻ, հանգրուան Այրարատի Սուր եւ Արքան գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒԹԱՆ ԼԵՌՈՆ կամ Գեղարանեանցի, լեռ Այրարատի Կոտայք գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒԹԵՌՈՒՄ. հին գիւղ Սիւնեաց Կովսականի գաւառի։

ԳՈՒԹԻՄ, Գուլի կամ Գուլի, հրաբխեն բարձրաց քարաց Լեռնաստանի. եւ ներքեւէն գոգրիկ քարաց Գոլիքեայ արեւելեան անկիւնը։ Մասէն ճանկնի Zkrkdzus գետը, որ Լեռնաստանը Գուգմիսյէն կը բաժնէ։ Տեղւոյ գիրքը անկիւնաձեւ լինելուն՝ Լեռնաց յետոյ կիսաւոր է Գուլի՝ այսինքն անկիւն։ Այս հրիքը նոր անուանուայր էր. յետոյ Օսմանեանցէն 30 տուն Հայեր եկան հոս, Օգոստոս Բ. Լեռնաց թագաւորի կրտսերներէն, որ եւ յատուկ արտանութեանց պարգեւագիր տուաւ իրենց 1715 տարուայ Մայիս 18ին։ Այնուհետեւ սկսան Հայերը կիսաւերակոյ քաղաքս, եւ տասնեն հիմնարկեցին եղան։ Շատապէս անուն հայ վանականք, որ եկան Մոլասիոյէն. Հ. Մինաս Բժշկեանի քաղաքս ապրեցան մէջերնին, քաղաքս ունէր 3000 բնակիչ, զանազան ազգերէ։ Իսկ այժմ (1902)ին ունի մօտ 7000 բնակիչ։ Տեղւոյս Հայոց Կամարկիւրութիւնը ընդարձակ են եւ այժմ կը հաշուին 1200 հոգի։ Ի հնումն խիստ անուանի էին հայ վանականները, որանցմէ սմանց գիւղերը կը բնակէին եւ յատերը խաղաղարար էին, որովհետեւ շնորհ է ասս կիսամանց կայրն։ Լեռնաց ազգութեան մէջերս Հայոց չատ արտանութիւններ ունէին. առանձին գաւառաց եւ գաւառներու։ Քաղաքս մէջ Հրեաները սկսան բազմանալ, Հայոց ձեռքն մասամբ մը վանականութիւնը գնաց եւ սկսան ազգատանալ։ Հայերը գրեթէ ամենասրտի վանականներ են եւ միանգամայն ձեռագրագիր։ Գրչագիր Գրքեր մը գրուած ի մէջ ասանցն եւ մեծամասնաց գրքոց, եւ միանգամայն բոլոր մէջերդեր, վանասոցք եւ իրենց սեփական հարստարարգութեանց փոխարարներ։ Արդի ժամանակները նեղասուր չեն Հայոց, եւ գարմանալու չէ՝ որ Գուգիի գործերն խնդրի կիրարանք մասին՝ մանաւանդ 1887էն ի վեր. յորում ասմանեան ասմանաց փոխանցումն՝ արքունաց վանականութիւնն եւ Հայոց ձեռքն եկաւ. որանք հաստատեցաց կը խուսին անցնիլ գարաս. հարցնելէն մեր հոս չեն յաս. ժամանակաց վրայ։ Տեղւոյս Հրեաները հրեանն կը խուսին հայերէն։

Հայերը ունէին մեծ եւ փառաւոր եկեղեցի մը, կիսաւերակ 1766թն Լեռնաց Օգոստոս Գ. թագաւորի ժամանակ եւ կամաւորի Գոսպիի նուիրատուութեամբ. 1797թն Լեմպերդի հայ արքեպիսկոպոս Մարկոս Թումանեանցի ձեռքով սեռաւած է՝ Ս. Աստուածածնի Անարատ յղութեան անուամբ։ Եկեղեցւոյն մէջ կամարը քարաշէն վանասուն մը կայ՝ մեծ պարարեցով յարդարուած։ Հայերը ունէին գրագրաց մը։ ուր ազգայք հայերէն հասարակ ընթեր-

գուշ. ք՝ուսանքն. Հին ձեռագրքին 1870ին տպեցաւ. բայց 1876ին նորէն չվերատեսաւ. Բազմաթիւ ունի նաև հայերեն մատուռ մը գեղեցիկ ոճով մէջ, զոր կանգնած է իւր ծախքով Հովիկ Ծամայեան. ուրիշ մատուռ մ՝ալ կայ Գանիկով գիւղի մէջ՝ անունս Գազուռվիշի տղոցմէ կառուցուած։ (Լեփրիկեան՝ «Ցնորհարանիկ», Հ. Ե. Ալիշանի բարգմանուած բնագրական ուսումնասիրութիւնը հայերէս մասին՝ տե՛ս «Բազմավեպ» ԾԸ (1896) էջ 387. 419, 530 651)։

ԳՈՒԹԼՈՒ-ԳԼԷՆԼԱԿ ա. Ղուրի։

ԳՈՒԹ ՄԱԼՈՐ ա. Քուչամար։

ԳՈՒԹՍԻՆՃՆԱՆ Հանի Ցարուրիւն (Ղարիպ), ազգաց. Մարաշցի. ծն. 1834ին. որդի Ցակոբի եւ Թրվանդի. կը մեռնի 1915 Հոմսին. երբեմն է սէրը (Գալուստեան «Մարաս» 539)։

ԳՈՒԹՄԱՆ կամ Գիւլեմ,Կիլիսան, Կիս որդի Զարյունի (Զարգէլ) գաւառի Մեծին Լեւոնի, սա ասեն մը կիպրոս փախցուցեր. իր Ցովհաննէս եղբոր հետ և ապրեցաւ. իր հարեցրեր Հեթերիկոս թագ.ին մոտ. 1326ին Գուլիսան ասոյգ երիտասարդ մը գտնուած Ցոյն և Հայուն մեծամեծներէն կը յարգուէր Բիւզանդիոնի Հայկազն կայսրուհին Մարիամ, Գուլիսանի մարդասէրը գինքը Գոլիս հրաւիրելով՝ մեծ պատրիկի մը գուսարեցէն մին ասոր վիճաբանութեան առաջ. երբ գինքը անարգի մեռաւ Գուլիսան Մելքիսեդեկ անուն երեցի մէջ։ Գանիկ գաւառը հետ ամուսնացաւ. եւ Անգրանիկոս կայսրէն Ագարոյ իշխան և վերակոչուցաւ։ 1343ին. Կիլիկիոյ Կոստանդին Դ. թագաւորին ազատեցուցէն ետք Հայ իշխանները Գուլիսանը թագաւոր դրին։ Այդ ատրին իսկ Եգիպտացիք և Բարբարոսներ Կիլիկիոյ վրայ յարձակեցան։ Գուլիսան անգամաբաստ գոնուելով բերդի մը մէջ ամրացաւ և Հոմայ Եղեմէս Գապրէն գիմեց որ օգնէ իրեն. Անդրոյ և Գաբրիոյ թագաւորները Բահանայապետին գիմումէն վրայ թէև խոստացան օգնել Հայոց, բայց խոստումը գործի չանցաւ երբեք։ Գուլիսան Գապրէն սիրոյն և Համակրանքին ապաւանեալ. և նեւթապէս ազատուելու Համար իր եղբորը պէս յարմարամարդութեան սիրաւ և այդ եղաւ իր ազատուելուն պատճառը, երբոր ասոր թագաւորեր էր թագ (1365ին)։

ԳՈՒԹՄԱՆ Լուսինեան, թագ. Երուսաղէմի եւ Կիպրոսի 1190ին։

ԳՈՒՄԲՈՒԹԻՆԵԹ. գեղ. Գուլբարաց Թանգք գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒԼԱ. գիւղաքաղաք Զմիւռնիոյ Ասիական գաւ., բն. 6—7000. ոսկեւորիչ. Հայեր կան։

ԳՈՒԼԱՐԸՌ, տարի գեղ. Աղբարատի Մարգ Ռասան գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒԼԱՐԵԱՆ Օլկա, գեղատեսիլ, ծն. 1885ին Թիֆլիսի մէջ։ Կը մահնէ տեղւոյն նախակրթարանը. տեղւոյն չգաւառագիտական պատմասաց. չի գրնար տասուն չարուն։ Կը նուիրուի բեմին։ Առաջին անգամ բեմ կ՝ելլէ Գ. Մուհանեանցի «Էլի մէկ գուն» թատերախաղի ներկայացման մէջ, Մոլորեալի եւ Նատալիայի դերերով։ Առաջին իսկ երեքէն կը գրաւէ Մուհանեանցի ուշադրութիւնը։ Ժամանակ մը կը խաղայ Ամոնեանի խումբին մէջ, յետոյ՝ կը հրաւիրուի խաղալու Թիֆլիսի գեղարուեստական թատրոնին մէջ, որ այդ չրջանին Տիկին Մկրտչեանի գեղավարութեան տակ կը գտնուէր Ռատիգոյ՝ այլի կը գտնէ իր խաղարկութիւնը վարժիներու մէջ՝ մանուկներու եւ պատանիներու (տասներեք) դերերով։ Շնորհիւ իր յամառ ուսումնասիրութեան եւ ինքնագործութեան՝ Գուլարեան հետզհետէ կը տարածուի բարդ դերեր։

Օլգա Գուլարեանի բեմական ընդունակութիւնները հարուստ եղած են և ընդարձակ խաղացած է Անդրկովկասի գաւառական քաղաքներու, ինչպէս նաև Թուրքիոյ եւ Իրանի մէջ։

1926ին կը տանուի Թիֆլիսի մէջ իր բեմական գործունէութեան 25 տարեայ յոբելեանը։ Այնուհետ, դեռատի թատրոնի մէջ իր գերերը կը կրկնի կատարելութեան գագաթ։ 1935ին իր բեմական գործունէութեան 35 տարեակի առթիւ. Հ. Հայաստանի գեղար. Գործ. Կոմիտէի որոշումով ժողովրդական դերասանուհի տիտղոսը արուեցաւ իրեն։

ԳՈՒԼԱԽԱՐԵՆՑ, գեղ. Սիւնեաց Ազատեանք գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒԼԱՄԻՐԵԱՆ Սեթրամնոս Ցովհաննես. ազգաբանագիր 1794ին Մարդասի մէջ լոյս տեսնող Ազգասէրի։

ԳՈՒԼԱՄԻՐԵԱՆ Աբգար Սեթրամնասեան, Տե՛ս ՑԱՐՆԵԼՈՒՆԸ։

ԳՈՒԼԷԼԻ ա. Ղուլալի։

ԳՈՒԼԷ ՄԻՐԱՆ, գեղ. Տիգրանակերտի. 12 ա. հայ բն. ունէր։

ԳՈՒԼԻԿՈՆԵԱՆ Սարգիս Բ. (Կիլիկեան) առաջնորդ Զէյթունի 1861ին։

ԳՈՒԼԻԱԼԵԱՆ ա. Ղուլիանեան։

ԳՈՒԼԻԼՆԷՐ ա. Կիւլիսկեր։

ԳՈՒԼԻՊԷԿ-ՏԻԶԷ, գիւղագ Սիւնեաց Նախիջեւանի գաւ.ի մէջ, 1902ին 40 ա. հայ բն. ունէր։

ԳՈՒԼԼԱԿԵԱՆ Ռոմանոս Երեւանի պետական թատրոնի վարագուրագործ բեմական (ռեժիսէր), Ան 1937ին Ռուսալոյս թատերախաղը կը դրէ եւ. Երեւանի ժիւրիէն 10000 ռուբլի մրցանակ կը ստանայ։

ԳՈՒԼՆԵՌԻՐ Նանաստիս, ծնած 1629թն Ագուլիսի մէջ և այդ պատճառաւ «Ագուլիցի» ածականաւ։ Մեռած է 1 Յունուար 1696թն Վենետիկի։ Հայոց լուսաւորութեան գործին իր մեծնաւոր յիսարուան ծառայած է։ Վարդապետ գիրքեր ուսուցեալ Վենետիկ կը հիմնէ տպարան մը 1687թն ու նոյն տարին լոյս կ'ընծայէ Գարգարանուրիւն Սաղմոսաց՝ Գալանդի Մաղհանէս վրդ.ի ձեռամբ։ (Թեոդիկ՝ «Ցիպ ու Տաս. ժ»)։

ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ Աբրահամ, նախապատ ժողովրդապետի, յաջորդ Մատաթիա Տէր Գասպարիէանցի. ծնած է 1893թն Լեռնաբերդ։ 1905թն գիւղական դպրոցը աւարտելէ ետք կը մտնէ Էջմիածնի ճեմարանը։

Ճոխուրեն դպրոցական նստարանէն՝ ճեմարանի մէջ կը մասնակցի ան տարբեր գեմոկրատական խմբակի աշխատութիւններուն։

1911թն ճեմարանը աւարտելէ ետք Ա. Գալուստեան կ'աշխատի իրրև ժողովրդական ուսուցիչ։ 1913թն կ'անցնի Թիֆլիս և 1914ի սկիզբները կը մտնէ Բոլշեւիկեան կազմակերպութեան շարքերը և գաղտնաբար կ'անցնի Թիֆլիսի կոմիտէի կազմին մէջ։ ուր գործեն մասնակցութիւն կ'ունենայ գաղտնի տպարան և բանաւորական-բոլշեւիկեան խմբակներ կազմակերպելու շնչաւորական աշխատանքին։

1915ի սոմոը Թիֆլիսի ոստիկանութեան կազմէ կ'ձերբակալուի խուզարկութեան և հետապնդումի. այդ պատճառաւ ան Մոսկուա կը մեկնի Մինչև Փետրուարեան յեղափոխութիւնը կ'ուսանի Մոսկուայի Շանիավսկիի անուան ժողովրդական համալսարանը. յետոյ Բեկերապուրգի Հոգեմեծարգարանական Ինստիտուտի իրաւագիտական բաժանմունքը, թէ՛ Մոսկուայի և թէ՛ Բեկերապուրգի մէջ ան իր գործեն մասնակցութիւնը բերած է բոլշեւիկեան ուսանողական շնչաւորական խմբակներու աշխատանքներուն։

Փետրուարեան յեղափոխութենէն յետոյ Ա. Գալուստեան Բեկերապուրգէն կը վերադառնայ Բաքու՝ գաղտնաբար աշխատանք տանելու, և կը կազմակերպէ ու կը ղեկավարէ Արմենիանցիներ չէջնի բոլշեւիկեան Ջոխումը։

Հարկադրական իշխանութեան հաստատումէն վերջ ան Բաքուի մէջ կը մտնէ Կարմիր բանակը՝ գործելու գաղտնաբար աշխատանք տանելու համար. սկիզբները՝ իրր տաւէշի վարպետ կոմիսար. իսկ յետոյ՝ նոր կազմուած Կարմիր Բանակի ռազմանոցի կոմիսարի ազնիւան։

Բաքուի Կոմունայի անկումէն յետոյ Ա. Գալուստեան կ'անցնի Աստրախան. աշխատելէ այդ Մոսկուա՝ զեկուցանելու ժողովրդարէն Բաքուի կացութեան մասին։ Մոսկուա 1918—20 կ'աշխատի «Գլաւսոցիալիստի մէջ՝ իրրև քաղաքական կոմիսար։ 1920—22 ան կ'աշխատի Մոսկուա՝ ասանելով պատասխանատու խորհրդային պարագաներու։

1922թն Ա. Գալուստեան կը մտնէ Կարմիր պրոֆեսուրայի Ինստիտուտի անանձնագիտական բաժինը, զոր կ'աւարտէ. 1925թն. Ինստիտուտեան աւարտելէ յետոյ ան կը գրաւէ Ազգամասնաց պատասխանատուութեան խորհուրդին մէջ՝ իրրև գլխաւոր աշխատող. ապա կ'ուղարկուի Թիֆլիս՝ կատարելու աշխատանք տանելու։ 1927թն կը նշանակուի Անդրկովկասեան Կոմունիստական Կոմիտէի անդամ։ 1928թն՝ Անդրկովկասեան ժող. Տնտեսութեան Գլխաւոր Խորհուրդի գլխաւոր. զոր կը վարէ մինչև 1930. երբ կը նշանակուի Գեորգիայի Նախագահ յետոյ՝ Խորհրդային Հայաստանի Հոգեբարձութեան ժող. Կոմիսար, մինչև ան ընտրուած Հայ Կոմկուսի Կենդ. Կոմիտէի անդամ՝ իրրև Գիւղատնտեսի վարիչ։

Ան պարտականութիւնը կը տանէր երբ նշանակուեցաւ Հայաստանի ժողովրդական Կոմիսարութեան Խորհուրդի (ժողկոմխորհի) նախագահ 1935 Փետր. 19ին։

Ա. Գալուստեան անդամ էր Կուսակցութեան Անդրկովկասեան Երկրային Կոմիտէի (Անդրբիւրոյ), Հայաստանի Կոմկուսի Կենդ. Կոմիտէի, Անդրկովկասի և Հայաստանի Կենդ. Գործ. Կոմիտէներու։

Խորհուրդներու Միութեանական Դրդ համագումարին Ա. Գալուստեան ընտրուած է Խորհրդային Միութեան Կենդ. Գործ. Կոմիտէի անդամ ու Կենդ. Գործ. Կոմիտէի Նախագահութեան անդամութեան թեկնածու։

Երբեմն տարի վարեց Նախագահի պաշտօնը ու 1937թն ինքն ալ շնորհաւորի ենթաց։

ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ Ճակոբ բժիշկ. ժշնեկէն վերադարձած, կը գրաւէ Թաւրիզի մէջ (Իրան)։

ԳՈՒԼՈՅԵՎ, գդ. Նիկ գունդ. հարիւրը կը կոչեն Զորոյեւան։

ԳՈՒԼՅԱԼԱՐ, գդ. Գաֆրարի. 1902թն ունէր 100 տուն հայ բնակիչ։

ԳՈՒՄԱՆՑ, հին գդ. Միւնեցոց Բաղք գաւ.։

ԳՈՒՄԱՆ, հին գաւառ Վասպուրականի։

ԳՈՒՄԱՆՍ, գդ. Ծլատունեաց գաւ.ի ըստ Շնորհալի պատմչի (Գր. Ռ.)։

ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ ԱԲՐԱՀԱՄ

ԳՈՒՀԱՆՆԻՍ ա. Գիւնանիզատ.

ԳՈՒՅԼԻՆՍ, տարբ. գրչ. Մարգարէանցի, ծկ. Ս. Մարգիս.

ԳՈՒՄՊԷՔ քաղ. Գէրէք. գրչ. Բարոյ. 1902ին 35 տ. հայ և 5 տ. թուրք բն. ունէր։ Ծկդ. Ս. Աստուածածին. ունէր և գպրոց։ Տե՛ս Գիւմրէք։

ԳՈՒՄՊԷՔԱՆՑ քաղ. Գումրեցիներ. Սաղ մեռ ջերմ ցրոյ ազգեր. զոր Թուրքերը Բիլեա կը կոչեն.

ԳՈՒՄ ԳԱԼԷ (Աստղաբերդ). մեծ բերդ Կիլիկիոյ, ազգմ ասերոյ.

ԳՈՒՄ ԳՈՒՅՈՒ, հայաբնակ գիւղ. Սոգղատ, բն. 30 տ. ծկդ. Ս. Աստուածածին. ունէր և գպրոց։

ԳՈՒՄԼՈՒՄԱՆ քաղ. Ղումլուման. գիւղ. Մարգիսան, գաւ. 1902ին ունէր 40 տ. քաղաքս բնակիչ։

ԳՈՒՄԼՈՒ ԳՈՒՅԱՆԴ քաղ. Ղումլի Բուլանխ, հայաբնակ գիւղ. Մարգիսան գաւ. Մարբաս գեղէն կէս մաս հեռ. 1902ին 40 տուն բն. ունէր։

ԳՈՒՄՊԷՔԵԱՆ. մեծատոհմ հիւսուածեղէնի գործարանատէր Ռուսիոյ մէջ։

ԳՈՒՄ ԳՈՒԼԱԴ, գիւղ. մոխրոտ գաւ մէջ։

ԳՈՒՄՄՈՒԴ ԳԱՍԱԼ, գիւղ. Մարգին Բասենի.

ԳՈՒՄՊՈՒԼԵԱՆ Յակոբ, վիրաբոյժ. ծնած Մարաշ 1850ական թուականներուն. կը յաճախէ Մարաշի Աստուածաբանական ճեմարանը, զոր կ'աւարտէ 1880ին։ Կը պաշտօնավարէ իբր ուսուցիչ և հոգիս՝ Մարաշի, Աղիանի, Պիլեճիկի, Մեսքի եւն. մէջ։ Վեր. Ս. Ճէնանեանի արքեպիսկոպոսի նայրիկը կ'ըլլայ. կը մեռնի 1932ին Հալէպի մէջ։ (Գալուստեան՝ «Մարաշ». 675)։

ԳՈՒՄՍԱՍԱՐ քաղ. Գայլասար, ապր անուամբ Կին և նոր քաղ. Վերին և Մարգին կրկին գիւղեր կան Աղբարատի Բասեն գաւ մէջ։ Վերինը 1902ին ունէր 35 տուն հայ և 95 թուրք։

ԳՈՒՆԼՈՒՄ, գիւղ. Գասրէլմանիի գաւառն Գէորգեան գպրոցը 30 մանչ կը յաճախէին։

ԳՈՒՆՈՒԼՈՒ, գիւղաքաղաքի Կասարք գաւ մէջ։

ԳՈՒՆՈՒ ՄԱՐԳԱՐԷ ա. Գիւլեկ Մարգարա։

Գուլեսմինեան Լուսինէ

ԳՈՒՆՈՒՄԱՆՑԱՆ Աւետիս(Գեղ). Տոքթ. «Հայաստանի Գոյնոփոի ազգասիրէ։

ԳՈՒՆՈՒՄԱՆԵԱՆ Դ. արէնոգէս-փաստաբան (Դարբիզիոնս) հասարակաց.

ԳՈՒՆՈՒՄԱՆԵԱՆ Լուսինէ. իրաւագէտ, հրապարակագիր. ծնած է Զմիւռնիոյ (Ասիական մասն) 1881 Մեպտ. 26ին։ Նախնական կրթութիւնը առած է ծննդավայրին Արամեան վարժարանը։ Ազգանուանագրոյց գաղութեան յանձնաժողովի անդամ 1904ին։ Քննութիւն անցնելով կը ստանայ փաստաբանական վկայական։ 1908 սահմանադրութեան տարին կը մասնակցի փոխանցման յրդանի պայքարներուն և երիտասարդ տղաներու տասնամեայ դպրոցներ և հարատև հանդիսութիւններ մը կը հիմնէ ընկեր։ Հրամանատար նշանաւոր Բալեան և ֆուտպոլ Զիրէլը պէսը։ Ս. տարի յեղաշրջման մէջ ազգին Էմիրեանի Հայերուն պարտականը կը հանդիսանայ. գիտաստուերեան գործիներ թիւրով հայերեն պայմանագրերու հրատարակութիւններով։ 1908ին յանձնախումբ Գ. Պարոյ իրաւաբանական համալսարանը 1912ին կը ստանայ վկայականը ստանալեր հանդիսանալով իր ընկերներուն մէջ։ Ս. կը նեռուի կրկին փաստաբանական ասպարէզը։

Պատանի հասակին կ'ուսումնասիրէր «Բիւզանդիոն» Ս. հնագիտաբ մեր պարբերականներուն և արտաքերներուն։ Էմիրեանի Ազգ. ընդհանուր ժողովոյ անդամ ընտրուած Ս. մինչև վերջը գործակցած է այդ անուամբ։ Ծարիներով վարած է Գ. Պարոյ պատրիարքարանի իրաւագէտ խորհրդականութիւնը. յաջողած է տարիներու յամառ աշխատութեամբ գտնուտրելու Ազգային ֆոնտներու բաշխմանցմանի տարիները Ս. ապրիլ տասնչ Ս. արիներուր հիման վրայ գնելով ազգային տեսակներուն։ Մասնակցած Ս. յաջողած լրացուցած է ազգային բաշխմանը. գտած. որոնք անելի մասնակցած կը ազատանային տեսակ ֆոնտներու ենթարկելու ազգային յանձնը։ Անդամակցած է ազգային մարմիններու Ս. մեկ պատասխանելով անանց հրաւիրեալներուն իր կարիքին գտնուած են իր ընկերները, մասնաւորապես այս վերջին փոխանցման յրդանները։ Վերջերս կը գտնուի Կասարք Հոգաբարձութեան անդամ Ս. վարչներու յանձնաժողովի անդամ։

Հեղինակած է արձանագրեալ Ս. գիտական տեսակներու գիրքեր. հրատարակած է թարգմանութիւններ որոնց մէջ նշանաւոր հանդիսացած է Թուրքիոյ արձանագրեալներուն հաւաքածուն, ուր 1839 թուականէն մինչև 1937 Թուրքիոյ արձանագրեալ Ս. իրաւական տարբերի պայմանագրերուն հրատարակութիւնները տարփոփուած են։ Այս հոյակապ Ս. ներուն տարիներէ ասնչի յամառ աշխատութեամբ ձեռք բերուած աշխատութիւնը գնահատուած է նոյնիսկ Ամերիկայի Ս. մեր տարածքին ու նշանաւոր իրաւագէտներու գրութիւններով։ Հա-

ուրիշով գրուած իր ձեռագիր ֆենոգրաֆոնը չատ հետաքրքրական է եւ խրատաւոր։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ Կարապետ, բժիշկ. Նիս. Ծագք հասատատուած։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ Ս. գրող ալիքատուիր «Վեանք և Պատեհութիւն» (1932)։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ Յակոբ. ծնած է Պոլսոյ 1905-ին Գեղարքունի ծնողքէ (Դրեմիր և Մկրտանոյ Գիւղերեն)։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է Պոլսոյ Արքարեան վարժարանը։ 1924-ին անցած է Ամերիկա, ուր ուսումնարանի մը մէջ ալիքատուչէ վերջ մտած է Թէմիզ և Փէնսիլվանիոյ համալսարանները։ Հետաքրքրած է գրականութեան և լրագրութեան։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ ՅԱԿՈԲ

1926-1932 հրատարակած է Ֆիլատելֆիոյ մէջ Հայ Սիրտ թերթը, երբ մէկ կողմէն համալսարան կը յաճախէր։ Լիմա (1937) Բանուորի քարոզչական բաժնի խմբագիրն է։ Հրատարակած է Այոպես և Ամերիկա։ Լենինեան երգեր և Առնակ բանաստեղծութիւններ հատորները։

Անցած ենած է ԼՕԿԻՆ, Գեղարքունի Հայ Կարմիր Խաչին եւ ալին (Ալպրանեան «Հայ Կեանք» 2044)։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ Յակոբ. վանաստան, ծնած Թալաս 1842ին. հոգը հետ գացած է Պարսկաստան եւ առանձնական ասպարէզը մտած. նոյն գործով Տիգրանակերտ կը փոխադրուի իր ընկեր և գործակից Գիւլպենկեանի տան։

Տիգրանակերտի մէջ կանանոցութեան Իսրայէլի ժողովի անդամ եղած է երկար ժամանակ, առնչուրեան սենեկի նախագահ և անդամ կանանոցական ժողովներու։ Այս առթիւ ստացած է Մի-քէմպիլ ասպիսան և գանազան պատուանշաններ։ Ազգային յշխանութեան մէջ ալ երկար ժամանակ Պաղատեան ժողովի ատենապետութիւնը ըրած է և անգլուն Ազգ. գործերու ոգեւոր ուղղութեան տակով՝ գնահատուած է ժողովուրդին։ Նշանաւոր է անգլուն Մ. Կիրակոս Եպիսկոպոսի վերայինութեան թէ՛ անձնապէս նուիրեալով կարեւոր գումար մը և թէ՛ յորդորած ուրիշներ որ տան և կրցած է գլուխ հանել հայ հոյակապ տաճարի շինութիւնը։

Հայկական կատարածներուն առնն (1895–6), Տիգրանակերտի Հարցի պարագան իր ուսանը ընդունած է հարիւրապատիկ հայեր և յոգեբանորեն պահած է գանանց։

Տիգրանակերտի հայերէ փոխադրուելով, Կիւլպենկեան Տան չանգիրը ընկերի հանգամանքով, հան ապր. ձեռնարկներու սատարող եղած է։ Աստուածեան պատճառներով յարգութեան մէջ բլլալով մինչեւ գաւառապետին ներ (Տիգրանի գրոյ) կը անգնահատուէր ցիրուցան հայեր կան մինչեւ գաւառապետին խորհրդը, առանց եկեղեցի և քահանայի. ինչ ընարել կու տայ քահանայ մը և մինչեւ ի գրկէ, անոր բնակարանի, ապրուստի, մասնաւոր վարձքի խնդիրը վճարելով։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ ՅԱԿՈԲ

Պաղատեան փոխադրուելով, հան այ ժողովուրդը ընդարձակ է գինքը անգամ Գաւառապետեան ժողովին, պայման մը՝ որ պահեց իր վրայ մինչեւ մահ։ Հան այ գաւառապետեան յանձնաժողովներու և Իսրայէլի ժողովներու անդամ եղած է։

Պարոյի եկեղեցւոյ վերայինութիւնն այ իր գործունէութեամբ եղած է։

Այս ազգասէր հայը մեռաւ 1913 Մայիս 22-ին և մեծայուզ յուղարկաւորութեամբ մը թաղուեցաւ։ ունէր 5 որս զաւակներ և երկու աղջիկներ։ Ծերերի յոյս զաւակները Պաղատեան կը գանուին, ուր Ֆէրուզ գիւղացիներուն մէջ ունին իրենց մեծ ապարանքը, ուր ապրիլ է հանգ. Ֆէրուզ թաղաւորը (Ալպրանեան «Հայ Կեանք» եր 2212)։

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ ՅԱԿՈԲ

ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ Յակոբ (Սարի), գեղարքունի, նեղտեղ մեծամասնութեամբ վանաստան Պաղէնոս Ալբիս հասատատուած է ընդհ. գաղութագրէն հաց։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Նիկողայոս, ասորագիտաբան, եր. Գանձակ. նախնական և երկրորդական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն ձեմարանի Գալէնը. ապա հետաքրքրուած է Գալոյ բժշկական ֆակուլտէի ասորագիտական հիւանդին ուրիշ չէ՞ հետաքրքրուած՝ 1918ին։

Ընդ. պատերազմին իբր ասորագիտաբան, սմբուլատ ՀՀԷԷի ասոյնեանով քրդական բանակի 36րդ գրասենեակին մէջ, Խոյիսի հանդէպ վրայ հասարակած է։

Զինադադարին անցած է Գալիս, ուր մասնակից մը մնայէ վերջ, հաստատուած է Տարսոնէը 1922ին Մեյանիի անցած է, ուր կը գործէ ցարդ (Մանարեան «Ասորագիրք» 218)։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Եսայեան. վրդ. Սրբոյ Յակոբեանց Ալթամէն. ծնած է Հանէն 1908ին. 1924ին մտած է Երուսաղէմայ վարժարանը. ուսանելուած է Դուրեան Եղիշէ պատրիարքին (1926—9) եւ Բարգէն եպիսկոպոսին. 1936ին ստանալով ձեռնադրուած է եւ իբր ասորագիտաբան ուսումնասիրած է Եղնիկի «Ընդդէմ Աղանդաց» հեղինակութեան Դ. գիրքը՝ «Եղէ Աղանդոյն Մարդիկոնիս»։

1930 Յունիսին ստանալով ձեռնադրուած է 5, Մեսրոպ եպ. Նշանեանէն՝ ուսի ընկերներով, 1930—1 տարեմուտ Եղեւմոյ Տեղւոյ Քեան, Աստուածդիր Մբոր. Ընդ. մասնակից եւ քարոզագիր Ս. Տեղեաց։ 1931—3 հանդ. Գասրիկ Եպիսկոպոսի Ս. Աթոռոյ ըրած բարեկարգութիւնքներէ յանձնուած է Լոնտոնի համալսարանի King's College, որու երկու տարիներու քննութիւնները անցած է վկայութեամբ, եւ ուսած է Աստուածաբանութիւն, ուսանելով Rev. Dr. W. P. Matthews-ի ոգեմ ուսուցիչ Լոնտոնի Ս. Գալոս Մայր եկեղեցւոյն։ 1934-5 տարեմուտ Գարասէզար Ս. Տեղեաց, ուսուցիչ մասնակցութեամբ իսկ ընդհանրական տարեմուտ՝ գասախօս եկեղ. գրականութեան եւ իմաստասիրութեան։

Եսայեան վրդ. Գուլյումճեան

1935-8 հանգիս հանգուցեալ Հայրիարքի եւ Լիւսիոյին Գալիսոյին, Տեղւոյ եւ Դասատու Հայրիարքի Ապ. վարժարանի։ 1938 Յունիսին Երուսաղէմ վերադարձով՝ անցամ եւ ասորեանգիր՝ Տեղւոյն ժողովոյ եւ դիւանագիտ հայրերէն թղթակցութիւնքեան։ Ս. Աթոռոյ դիւանագիտի բարգմանութիւնքեան՝ երկիցս վարած է փոխ-դիւանագիտի պաշտօնը։ Ալիսատանցած է «Հայ Աստուածաբան» եւ «Հայ Աստուածաբան»։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Սարգիս. ծնած է Բուսանուց 1855ին. նախնական ուսումը առնելէ հաց մասնիկաբարեաց գործով կը զբաղի նախ Շուշիի, յետոյ Բուսանուց. մասնակցեցեր կը բանայ Վանայ, Բրուսիոյ, Սոֆիա, իսկ 1890ին տարեն իսկ իր տեղեկութեան ասուրը կ'ուսնանայ Մանչեսթր, զոր կը վարէր իր հանց. եղբայրը Մանուկ. կը վախճանի 1915ին։ Ս. Գուլյումճեանի և գասասնեկրէն մին է Մայրաքաղաքի Արչեն (Տիգրան Գուլյումճեան) եւ փեսան է Մարգար Գաղբրճեան (Մանչեսթր)։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Սիրակ ս. Եղանեան։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Վանան, Ծնած Ակն 1880ին, նախնական կրթութիւնը ստացած տեղւոյն Նորոնեան դպրոցը։ 1893ին կ'ընդունուի Գարնոյ Մանասարեանը. 1900ին չշարունակելու հայրէ վերջ՝ 3 տարի կը պաշտօնավարէ նոյն թեմարանի ուսուցիչ։ Ուրեմն ուղարկեալ է Տրապիզոնի Գարնոյ Մանասարեանը։ 1905ին ուսանելու Գուլյումճեան իր խոշոյնն ոգեւորեալ՝ դասընկերոջ խոյս կու տայ տանիմանագրելէն. յանկարծակի քա՛յլ որ քրիստոնեայ Մնաց իր ինանքն տարբերութեամբ հետազնդուելով՝ կը բանուի Հասան Գալէ, ուրիշ Գարին. Երեսմանայ տարեանագրին բանտարկութեանէ մը վերջ կ'ազատուի Ակն ուրուն տարին. փոխանցուց Գէորգ վրդ. Արզումանեանի բարեխօսութեամբ ազատ կը թողուի եւ 3 տարի կը վարէ տեղւոյն տպագ. վարժարանի տնօրէնութիւնը. 1906—1908ին տղ Արտրիկը՝ նոյն պաշտօնով։ Հարիւրեակ յետոյ կը հրաւիրուի Մանասարեանի. ուր կը մնայ 3 տարի. 1911ին հրաժարուելով կը մեկնի Տենգարմայ՝ ուր տարի մը տնօրէն կ'ըլլայ Նարեկեան վարժարանի. 1912ի տարեն Գալիս հասնելուն՝ կ'ընդունուի հայրէնի ուսուցիչ Աստուածաբանի Եղբարանանին եւ հոն կը մնայ մինչեւ 1915ի տեղահանութիւնը. Եղբարանչեայ մասնաւորապանեանքներու խուսափելով՝ հոգիս. շարունակ կ'ուսնի Գանիա՝ ուր պատ մը ծառայած կ'ապրի. հանկէ փոխադրուելով Գէրմանիա՝ երկրագրաց. յետոյ Քանդ գործին մէջ կը ծառայէ բանտարկեալ պաշտօնով, գերմ. զին. իշխանութեանց մոտ, շարունակ իր գեղեցանագիտութեան։ Զինադադարի վերադարձին կը գտնուի Գալիս. տարի մը Գանարմայի վարժարանին տնօրէն, ապա Գէրիկիայի տրամեանքին. ուր ուրեմն ուսանելու Գուլէյիի Մաքրէն ժողովոյ եւ դիւանագիտ հայրերէն թղթակցութիւնքեան։ Ս. Աթոռոյ դիւանագիտի բարգմանութիւնքեան՝ երկիցս վարած է փոխ-դիւանագիտի պաշտօնը։ Ալիսատանցած է «Հայ Աստուածաբան» եւ «Հայ Աստուածաբան»։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Սարգիս. ծնած է Բուսանուց 1855ին. նախնական ուսումը առնելէ հաց մասնիկաբարեաց գործով կը զբաղի նախ Շուշիի, յետոյ Բուսանուց. մասնակցեցեր կը բանայ Վանայ, Բրուսիոյ, Սոֆիա, իսկ 1890ին տարեն իսկ իր տեղեկութեան ասուրը կ'ուսնանայ Մանչեսթր, զոր կը վարէր իր հանց. եղբայրը Մանուկ. կը վախճանի 1915ին։ Ս. Գուլյումճեանի և գասասնեկրէն մին է Մայրաքաղաքի Արչեն (Տիգրան Գուլյումճեան) եւ փեսան է Մարգար Գաղբրճեան (Մանչեսթր)։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Սիրակ ս. Եղանեան։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Վանան, Ծնած Ակն 1880ին, նախնական կրթութիւնը ստացած տեղւոյն Նորոնեան դպրոցը։ 1893ին կ'ընդունուի Գարնոյ Մանասարեանը. 1900ին չշարունակելու հայրէ վերջ՝ 3 տարի կը պաշտօնավարէ նոյն թեմարանի ուսուցիչ։ Ուրեմն ուղարկեալ է Տրապիզոնի Գարնոյ Մանասարեանը։ 1905ին ուսանելու Գուլյումճեան իր խոշոյնն ոգեւորեալ՝ դասընկերոջ խոյս կու տայ տանիմանագրելէն. յանկարծակի քա՛յլ որ քրիստոնեայ Մնաց իր ինանքն տարբերութեամբ հետազնդուելով՝ կը բանուի Հասան Գալէ, ուրիշ Գարին. Երեսմանայ տարեանագրին բանտարկութեանէ մը վերջ կ'ազատուի Ակն ուրուն տարին. փոխանցուց Գէորգ վրդ. Արզումանեանի բարեխօսութեամբ ազատ կը թողուի եւ 3 տարի կը վարէ տեղւոյն տպագ. վարժարանի տնօրէնութիւնը. 1906—1908ին տղ Արտրիկը՝ նոյն պաշտօնով։ Հարիւրեակ յետոյ կը հրաւիրուի Մանասարեանի. ուր կը մնայ 3 տարի. 1911ին հրաժարուելով կը մեկնի Տենգարմայ՝ ուր տարի մը տնօրէն կ'ըլլայ Նարեկեան վարժարանի. 1912ի տարեն Գալիս հասնելուն՝ կ'ընդունուի հայրէնի ուսուցիչ Աստուածաբանի Եղբարանանին եւ հոն կը մնայ մինչեւ 1915ի տեղահանութիւնը. Եղբարանչեայ մասնաւորապանեանքներու խուսափելով՝ հոգիս. շարունակ կ'ուսնի Գանիա՝ ուր պատ մը ծառայած կ'ապրի. հանկէ փոխադրուելով Գէրմանիա՝ երկրագրաց. յետոյ բանտարկեալ պաշտօնով, գերմ. զին. իշխանութեանց մոտ, շարունակ իր գեղեցանագիտութեան։ Զինադադարի վերադարձին կը գտնուի Գալիս. տարի մը Գանարմայի վարժարանին տնօրէն, ապա Գէրիկիայի տրամեանքին. ուր ուրեմն ուսանելու Գուլէյիի Մաքրէն

բիբլիոյի Տառեան վարժարանի տնօրէնն էր, երբ Պոլսոյ քաղաքական հարիւրամեայ ապրանքը մեծ մը մասնաւորաբանութեան հետ ինչ եւ կնամարտ Պոլսոյ Լուսաբերէն, իսկոյնով Թարգմ. իր ասուցիչ Ղ'ինիֆի որդեանցին։ Այս հատատասութեան ամերիկեցի վարիչներուն կամաւոր գործունէութեան արձագանգը կ'ելլար «Մասիսաց»ի մէջ Վանի ծանկանուանով պաշտօնական մը։ Գուլյուժեան իր այն ամբաստանութեամբ՝ վարուեցաւ առանց թերան տալու իր «ընկերը» գոհացուցի՛չ որ իրեն արձակ ամիսներու անգործութեան՝ ասար հարիւրանի տակ, մինչեւ պաշտօնի կոչուիլը Սիրաս։ Այժմ կը գտնուի Թրանսիս։

Որչափ տեսն որ տարիքը ներկայացաւ իրեն՝ ինքնավարը եւ չէրեցոյ գիւղերը Մեսրոպ, հաստատուն եղաւ պրպտելու։ Ակնոյ հարուստ գաւառարարները, մանաւանդ տէր չէրեանի տանդիր գրագրութիւնը, պատրաստակամ Ակնայ Ամերիկեանները եւ ուրիշ երիտասարդներ լիակատար հաւատքեան.— մանիֆեստի եւ այլոց գործերէն անհնարաբերեր։ (Թեզլիկ «Ամ. Տար». 1925 եր 355)։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵՄՆ Վանի, գաւառի վիճակաւոր Առանձորի (Սիրուն Գուլյուժեանի). փոքր հասակէն (1914էն) կը կորսնցնէ իր հայրը։ Նոր կը յանձնէ Սրուանդզեմի ժառանգաւորաց վարժարանը. յետոյ Պէրպէրեան (Պոլիս) եւ կ'աւարտէ։ Կը փորձէ առեւտրական պաշտօններ։ Կը մտնէ երիտասարդական վարժարան, կ'անցնի անհատականութեան, զոր կը փոխանակէ լուսանկարչութեան։ Գ. Գուլյուժեան'ի վերջոյ կը փարի թատրոնին ու կ'երթայ գեղարուեստի մարդասիրաբար Վիեննա։ Երկու տարուայ ընթացքին կ'աւարտէ Թալնարա անմիջարի գաղջնիքացը յաջողագոյն վկայականով։

Գ. Գուլյուժեան ներկայացուցած է Դանիոյի նշանաւոր հոլանդերի մէկ գործը «11 Ճանիս», ներկայացումը անցի ունեցած է կայսերական պարարտի Շէքսպիրեանի թատրոնին մէջ եւ ջերմօրէն ծափահարուած է աւարտիցի հանդիսականներէն։ Վիեննայի թերթերը գրաւոնական սիրնակներ նուիրած են թեմատրութեան, յիշելով Գուլյուժեանի հայ ըլլալը ու գուշակելով անոր ապագայ յաջողաւոր գործունէութիւն մը։ Ցիշելով նաեւ որ Գուլյուժեան ապրեցաւ է ազիատարանական Բուրգն Մատուրեանի։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵՄԵԱՆ Տիգրան. գործիչ Հ. Բ. Հ. Մխուքեան, ծնած է Տիգրանակերտ 1880էն, որդի Մանկրի. 1900էն մեծ յաջողութեամբ կ'աւարտէ Պոլսոյ Բոգազիչի Դպրոցի չէրեանը, ապրած է Լոնտոն. Գոլիաս. 1911էն կ'ամուսնանայ Նոր Ջուլֆայի մէջ. 1913էն մասնակցած է Գերագ. Ս. Գր. Քոլիկոսի ընտրութեան. որպէս լիազօրագրուած Պոլսոյ 1937էն Պոլսոյ մէջ կը վախճանի։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ Գեորգ. ծնած է Քարսոյ, որդի Մարտիրոսի եւ կրտսեր եղբայր Մանրի. հայր Սիրուն Գուլյուժեանի (Առանձոր). իր եղբայր հետ Պոլսոյ Գաղատա կը հաստատուի եւ մեծ համբաւ կը վայելէ իրեն նշանաւոր վանասանութեան եւ ընկեր Գիւլպէնկեան Տան։ Մեծ ազդեցութիւն ունեցած է կառավարութեան յարմանակներու մէջ եւ պատասխանատու Մինիստրներու ատենադիրներուն։

ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ ԳԵՐՈՐԿ

Պոլսոյ մէջ կազմուած Սանկիոյ Ճանճնամարդիկն կազմէ խնդրուած ըլլալով յատ վասանդի եւ ազդեցիկ Հայու մը տարբերութիւն Վան, Գիւլպէնկեան Տան յանձնարարութեան վրայ Գերագոյն Գուլյուժեան Վան գացած եւ Երիտասարդ Հայրիկի ազատեցած է արմատի եւ դարձնելու բոյնիսան։

Իր մէկ գաւառը Պոլսոյ կը գտնուի, իր Քան է նշանաւոր բեմավար Վանէ։

ԳՈՒՅՈՒ ՏԱՂ., յեռ. Սիւնեաց Վայոց Ձոր գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒՆԱՐ. յեռ. Սիւնեաց Մարգ գաւ.ի մէջ։

ԳՈՒՆԴ գիւղ Գիւլ Վանեւանի Վարդանանց գրով (450)։

ԳՈՒՆՏԼԳԵՆԵԱՆ (Ցոլիանեան) Ֆիլիպ. բժիշկ. ծնած է 1880էն Հասան պէյլի (Սամսոն գիւղ). Երիտասարդական ուսումը ստացած է՝ Նիւքասեան դպրոցներուն գնով՝ Տարոնի Ամերիկեան St. Paul's Institutէն մէջ. եւ ապա բժշկական Հիւանդեն հետեւելով՝ վկայուած է 1907էն, Պէյրութի Ամերիկեան բժշկական համալսարանէն։ Երկու տարի Ալնիմազի մէջ բարեխիղճաբար Տաքիր. Շէֆրիի հետ գործակցելէ վերջ, վերադարձած էր իր ծննդավայրը եւ նուիրուած իր հայրենակիցներուն ծառայելու գործին։ Իրրեւ բժիշկ, մասնաւոր գործիչ եւ նուիրեալ երիտասարդ՝ իրրեւ քարոզիչ։ 1912—1915ին, Թուրքիոյ գեհենական փոփոխութիւններու յաջողանին, եղած էր Պոլսոյ գեղեցիկ երիտասարդաց բժիշկը եւ ազատասիրաբար ծառայած նաեւ՝ պատերազմի ընթացքին։

հայ քրիստոնեաներու յուսակրու ֆեռանգիներուն միջև, ֆորեցիներուն ասոմանին մէջ, որուն համար թուրք կառավարութեան կողմէ սա-
ռատասանուած էր իրենց

ԳՈՒՆՏԱՓԷԼԵԱՆ ՏԻԼԻՓ

գրամ և գրամէն հայ-թուրք բնակչաց-պանութեան համար չեն բարեկամց հայ չեղեն։ Մանրամասն բանի տարբերութեան մէջ, որպէս բժիշկը ապատ արձակուած էր Գասապարմախեան Սահանի հարազատին կողմէ, որուն տիկինը գտնուած և բժշկուած էր տարեցներուն — քիչ անցեալի անոր անձնատուութեան — երկու տարի առաջ։

1919ին ի վեր Հայէպ հաստատուած էր ան եւ արտանացած բոլոր հայութեան համակրանքին։

Տարի. Ծիլիրի մահը հանանցին էր եղած արեան թափանցումի մը։ Արար մշակի մը թոքին վրայ կատարած մէկ գործողութեան շնչառքին, որ. բժիշկը գիրքոնութիւնը կ'ունենայ փոքրիկ կորուածք մը բանալու. իր մասին վրայ։ Քիչ կը կը փութայ անմիջապէս հանանիներուն մէջեղեներու. ոսկրի մանացու. Մերոյանը արդէն իր քանցիլ գիրը կատարած էր և հինգերորդ տարի՝ 1936 Յունիս 1ին, ան ալ եւ էր Անոր յուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ անհամբերութեան յուզով և խոր յուզման մէջ։ Հայէպի մէջ չէր Մեղրան բժիշկ. գեղագիտի, կատարան, գրէն գաղու մասնագիտական, ատենագիտական եւ այլն Հայերէն գաղ գամբանականներ խոսեցան ապրա ազգայնական առաջնորդներէն D. I. Keyall, Action Chrétienne-ին Dr. P. Berron։

Մուրիոյ հանրապետոց խորհուրդի գրասենեակ ապրուեցաւ։ Մուրիոյեան Արքունեաց Դ. կարգի գաղտնաւոր։

Ե. Գունտապէնան որ մը կիսանդի մը կը կանչուի Սմանոյ յանձնարարուն մէջ։ կը հանդիսանայ գալու իր վեր Տիգրան եղբայրը ապանեալ թուրք սերունդներն է. վրիժառութիւնն ու գրաստանութիւնը կը փոխարկէ իր մրցանի ու հոգին, բարին կը յուզէ չարին և Տարարը կը բժշկէ իր եղբայր սերունդները։ (Տեսանի՝ «Հ. Կոչնակ» 1936 էջ 684)։

ԳՈՒԵՆԵՆԵԱՆ Գեղամ, բանաստեղծ, ծնած է Պարտիզակ 1894ին և 1915 մեծ եղեռնին հետաքրքրուած է։ 1908—1914ին բանաստեղծութիւններ գրած է. ուրիշ գրամատներու տեսնուն թարգմանութիւնն մը։

ԳՈՒԵՆԵԱՆ Թարգամ, գրագ. տե՛ս Թարգամ գրաբիարտ Գուլամիան։

ԳՈՒԵ ԱՏԻ, գրագրամարտ գր. Զմիւռնիոյ հարաստանդարդ հովանաւորի մը տարին չինուած։ 1902ին 4000 բն. ունէր. 30 տարեկ հայ էին. եղբ. Ս. Առաստանեանին երկու Մանուկեան գրագրաց մ'ունէին։

ԳՈՒԵՆԵԱՆ Գեորգ Պարոյր. ծնած է Գիլիկիոյ Հանքն գիւղին մէջ 1895 Մեպտ. 25ին, որդին Կարապետ Գէորգեանի. 1902ին որդ կը Ծնայ եւ Ամերիկեան արբանեակը կ'ընդունուի։ Նախնական եւ երկրորդական ուսումը կը ստանայ Հանանց Բոգոս Ակոգամիրեանի և յետոյ Եվրոպէ—Ամերիկեան Ամերիկեան Բարեր. վարժարանին մէջ։ Մի քանի տարի բարեգործի ուսման կը հետեւի Գանիոյի մէջ ստանալու Գոլէճի մէջ մինչեւ 1915, երբ արդէն Գոլէճին տնօրէնը Տարի. Արմ. Հայկազեան և մեր ուսուցիչները աքսորուած էին։

Ատանայի մէջ միանալով իր ընտանիքին՝ կ'աքսորուի տեղւոյն Հայերուն հետ։ Հայէպ Ծնայով ուսուցչութիւնամբ կը պարապի և յետոյ կը ձերբակալուի ու. Տէր Զոր կ'աքսորուի։ Ամիսներ վերջ փոխուստ տալով երկրին Հայէպ կ'երթայ, ուր Թուրք կրամանատարին ապէրան ու. ազատ ֆրանսերէնի և անգլերէնի գուսար կու. տայ։

Զինուորագրուելն ետք Անգլիական նպատակամասերի մէջ պատասխանատու պաշտօններու կը կոչուի։

1919 Ապրիլին ընտանեաց Ատանա կ'երթայ և հոն Բոգոսեանի վարժարանին ուսուցչութիւնն կ'ընդունի և մինչեւ ատեն ուրիշներու ալ անգլերէն գասեր կու. տայ։

1921ին Մ. Նահանգները երթալով Փայլիգոնիոյ Փասատինա քաղաքը կը հաստատուի։ Ուրիշները կ'ուսանի ու. գիշերները գրագրաց կը յանձնի, ուր գրականութիւն և փիլիսոփայութիւն կը սորվի։

1928—30 հայ նոր սերունդին համար գրագրաց մը կը կազմէ, ուր գրել կարդալ գաղտ կը սորվեցնէ գրականութիւն և պատմութիւն, ասոնցի վերաբերեալ սեռասանական սաղմոսը վերջ կու. տայ անոր։

Այժմ (1935) երբեմն գասախօսութիւններ կու. տայ հայ և ամերիկացի բնիկներ. և բնականացման գասեր կու. տայ քաղաքացիութեան քննութիւններուն։ Վարած է պատասխանատու պաշ-

ԳՈՒԵՆԵԱՆԸ Գեղամ, բանաստեղծ, ծնած է Պարտիզակ 1894ին և 1915 մեծ եղեռնին հետաքրքրուած է։ 1908—1914ին բանաստեղծութիւններ գրած է. ուրիշ գրամատներու տեսնուն թարգմանութիւն մը։

ԳՈՒԵՆԵԱՆԸ Թարգամ, գրագրաց. տե՛ս Թարգամ գրաբիարտ Գուլամիան։

ԳՈՒԵ ԱՏԻ, գրագրամարտ գր. Զմիւռնիոյ հարաստանդարդ հովանաւորի մը տարին չինուած։ 1902ին 4000 բն. ունէր. 30 տարեկ հայ էին. եղբ. Ս. Առաստանեանին երկու Մանուկեան գրագրաց մ'ունէին։

ԳՈՒԵՆԵԱՆ Գեորգ Պարոյր. ծնած է Գիլիկիոյ Հանքն գիւղին մէջ 1895 Մեպտ. 25ին, որդին Կարապետ Գէորգեանի. 1902ին որդ կը Ծնայ եւ Ամերիկեան արբանեակը կ'ընդունուի։ Նախնական եւ երկրորդական ուսումը կը ստանայ Հանանց Բոգոս Ակոգամիրեանի և յետոյ Եվրոպէ—Ամերիկեան Բարեր. վարժարանին մէջ։ Մի քանի տարի բարեգործի ուսման կը հետեւի Գանիոյի մէջ ստանալու Գոլէճի մէջ մինչեւ 1915, երբ արդէն Գոլէճին տնօրէնը Տարի. Արմ. Հայկազեան և մեր ուսուցիչները աքսորուած էին։

Ատանայի մէջ միանալով իր ընտանիքին՝ կ'աքսորուի տեղւոյն Հայերուն հետ։ Հայէպ Ծնայով ուսուցչութիւնամբ կը պարապի և յետոյ կը ձերբակալուի ու. Տէր Զոր կ'աքսորուի։ Ամիսներ վերջ փոխուստ տալով երկրին Հայէպ կ'երթայ, ուր Թուրք կրամանատարին ապէրան ու. ազատ ֆրանսերէնի և անգլերէնի գուսար կու. տայ։

Զինուորագրուելն ետք Անգլիական նպատակամասերի մէջ պատասխանատու պաշտօններու կը կոչուի։

1919 Ապրիլին ընտանեաց Ատանա կ'երթայ և հոն Բոգոսեանի վարժարանին ուսուցչութիւնն կ'ընդունի և մինչեւ ատեն ուրիշներու ալ անգլերէն գասեր կու. տայ։

1921ին Մ. Նահանգները երթալով Փայլիգոնիոյ Փասատինա քաղաքը կը հաստատուի։ Ուրիշները կ'ուսանի ու. գիշերները գրագրաց կը յանձնի, ուր գրականութիւն և փիլիսոփայութիւն կը սորվի։

1928—30 հայ նոր սերունդին համար գրագրաց մը կը կազմէ, ուր գրել կարդալ գաղտ կը սորվեցնէ գրականութիւն և պատմութիւն, ասոնցի վերաբերեալ սեռասանական սաղմոսը վերջ կու. տայ անոր։

Այժմ (1935) երբեմն գասախօսութիւններ կու. տայ հայ և ամերիկացի բնիկներ. և բնականացման գասեր կու. տայ քաղաքացիութեան քննութիւններուն։ Վարած է պատասխանատու պաշ-

ասենք տեղւոյն Հ. Բ. Ը. Միութեան գրասենեակներ, հայրենակցական, հասարակական եւ եկեղեցական գործերուն մէջ։

Աշխատակցած է Հայր.Բարձրագոյն Խորհրդարանին, Հարիւրամեայ, Արմենիա-ին, Հայ լրագրին։ վերջինիս տեղ մը տարին, Նոր Ուղիին, ու Նիւ Եորքի Կոչնակին։ Նաեւ գրած է Փասատենայի օրագրին՝ Star-News-ին՝ պատմական նիւթերու շուրջ։ Գործակցած է իր բուն անունին զատ Գ. Գ. Գ., Գ. Պարոյր Գ. Փնար, եւն. մականուններով։ Ներկայիս գրչանունով Ֆէմինիստ գրչանունով Ֆէմինիստի շուրջ գրած է շարք մը յոդուածներ Հայ Լրագրի մէջ։ Այս յօդուածներուն Կրասորակեց «Հովուերգական» վերնագրով իր մէջ պատմուածքը 15 անգամ։

Գ. Գ. ԳՈՒՇԵԱՆ

Հայերէնի թարգմանած է Ֆրանսական գիրք մը որը յոյս տեսած է։ Անոնց ունի արձակ ու քերթուած գրութիւններով ֆաշիստական Եռապին հայեր, Երազ. Երգեր. Ալեռակներ Սրտակի մեջ. և բազմաթիւ ձեռագիրներ։

1930ին Հալէպ. Գուգա երիտասարդ ամուսնացաւ Օր. Անանիկ (վերջէն Ճուշանիկ) Տէր Ղազարեանի հետ. Առաջնայի մէջ Թարգիրգի ընտանիքի ձեռք, որը Գալոյ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանէն վերցուցեալ վերջ Ճուշաստանի մէջ Ամերիկեան Նիւյ Իորքի և Լոս-Անջելոսի Վերանորոգեալները իրարու վերադարձնելու գործնական ուղիը տարին։

Նոր-Յորք Հայոց Հայրենակցական Վերաշինող Միութեան ատենապետն է և կը վարէ Միութեան պաշտօնաթերթին՝ Հանգիստ խմբագրութիւնը, որուն մէջ կը տարածուի Պարոյր և Գ. Սարգսեան։

ԳՈՒԵ ԹԷՄԻՐ, Տարսոնի վիճակներէն մին։

ԳՈՒԵ ԹԷՓԷՍԻ, յիս. Շիրակայ։

ԳՈՒԵՐԵՑԻ, գեղ. Ազահէրի։

ԳՈՒԵՐՎԱ, գեղ. Հոմշէնի։

ԳՈՒԵԼԱ ՁՈՐ. գետ։

ԳՈՒԵԿՈՒՐԱԴԱՍ կամ Գուսկուրտաշ, յիս. Միւնենոց Գոլոսական գաւ մէջ։

ԳՈՒԵՏԻ կամ Ղուսեի, Հայաստանի գեղ. Տարոնի (Պասյաս) գաւ մէջ. բն. 40 տ. ունի քարաշէն եկեղ. մը 1888ին կառուցուած։

ԳՈՒԼՃԻ, ուր տեսուած չատ մը ապարանքներ գիւղեր կան. Ձեռ Ղազանի և Կեղուս։

ԳՈՒԵՏԻ (Թարգմանիչ) գեղ. Զանգեզուր գաւ 1902ին ունէր 650 բնակիչ։

ԳՈՒԵՏԻՊԻԼԵՆ, յիս. Սեւանայ և Վայոց-Ձոր գաւ մէջտեղը։

ԳՈՒԵՏԻ ՏԷՐԷՍԻ, փոքրիկ գիւղ, գեղատ և ձորակ Միւնենոց Դեղարքունի գաւ մէջ։

ԳՈՒԵՄԷՆ ԷՄԻԼ ՏԱՐԵՆԱ ՄԻՍ, Նիւ Եորքի, ճանաչի հայասէր, որ հայ արբանեակները վարած է Իզմիրէն և մեռած է 1931ին։

ԳՈՒԵՆԱ կամ Գուենա, հայաբնակ գեղ. Աղարբիրի. բն. հոգեպարի էին. եկեղ. Մ. Աստուածածնին, մօտը կը գտնուի Մ. Աստուածածնայր վանք մը. գեղացիք 60 ալաքիներ կը յանախէին։

ԳՈՒԵՎԼԱՆՑ, գեղ. Բագրի։

ԳՈՒԳԱ տե՛ս ՑԱՌԻՆԼՈՒՆԸ։

ԳՈՒԳՈՒԴ կամ Գուգուդ, տեղի գիւղ Ալբարատայ Բագրեւանդ գաւ։

ԳՈՒԻՆԴԻ, գեղ. Բասենի գաւ, հովիտ մը մէջ, համանուն ցուրտին մօտ։

ԳՈՒՄՈՒԳԱԼԵ ս. Կուսանաց։

ԳՈՒՍ կամ Գուզ, յիսանիր Բասենի գաւ և Գոգարանի մէջտեղը։

ԳՈՒՍԱՆ Գրիգոր վրդ. ս. Կարապետաց Գրիգոր վրդ.։

ԳՈՒՍԷՆ Հենրիկ (Heinrich Gossen) Գերմանացի հայագէտ. ուսած է հայ լեզուն և մատենագրութիւնը. Մարբուրգի տպրած է իրեն գիտնականի ժողովրդագրութիւն. վեր մեկի ճանաչի հայկական մատենագրութեան վերաբերեալ գրութիւնն է Ցուցակ հայկական մատենագրութեան, գլխաւորապէս նոր-գրեանց թարգմանութիւնքն ի լոյսն լեզուս. նոյնպէս նաեւ Ցուցակ Ցանկագրութիւն Ցանկանոս հին թարգմանութիւն. ո՛չ համբարանոցն. այլ եկեղ. գրութիւնք եւ գիտ. տպագրութիւնքն ի յոյս բնակուած չեն։ (Ղազիկեան՝ «Նոր Մատենագիր». 454. տե՛ս և ՑԱՌԻՆԼՈՒՆԸ)։

ԳՈՒՄՆԵՆՑ ս. Կիսանց։

ԳՈՒՏԱԼՏԻ գեղ. Թուրմանի Դէգուչ գաւ, 1902ին ունէր 15 տուն հայ։

ԳՈՒՏՆԻ. հին գեղ. Միւնենոց Վայոց Ձոր գաւ։

ԳՈՒՏԷՆ կամ Կեսեն, գեղ. Թարգին Նիկիկեան մէջ, համանուն գետակի մօտ։

ԳՈՒՏՇՄԻԴ Ա. Alfred von Gut Schmid) Գերմանացի նշանաւոր հայագէտ։ Մոգէ Թարգեանց և Աղաթանգեղոսի պատմութեանց վրայ

լուրջ ուսումնասիրություններ ըրած է նորանոր յայտնություններով և անպրպտություններով։ Տե՛ս ՑԱԼԻՆԵԱՆԸ։

ԳՈՒՏՄԱՆ. փոքրիկ հայտնիսի գլ. Գոյությու գուլ։

ԳՈՒՐԵԱՆ ՁԱՆ ա. Կուրակ։

ԳՈՒՐԵԳԵՆՆ Հրանդ. (Դ. Հրանդ) վիպագիր-խմբագիր։ Մեռած է Պոլիս 1895ին։ Նախնական կրթությունը ստացած է Բանկիպիի Ազգայնասիրաց և Լուսնան վարժարանների մէջ. իսկ երիտասարդական ուսումը ստացած Բագրատունի տուն-ուսուցիչնոցի վարժարանը, ուրկէ վերջ հնանած է Համայնարանի բժշկական ճիւղաբաժանման ուսմանց։

ԳՈՒՐԵԳԵՆՆ ՀՐԱՆԴ

Հ. Գուրեղեան շատ կանուխէն նուիրուած է գրական և խմբագրական ասպարէզին։

1912ին յայտ ընծայած է, «Գոգան», տասնաւուրեայ պրակը։ 1926ին հրատարակած է Ֆանիր Թանրու պէյի Ջարեա՞անուս Գարնոր. 1926ին Սիմոն Գենիլիան (վէպ), 1929ին թարգմանած և հրատարակած է Իլիան Տուտուփոֆի Ի՞նչպես ապամնեցի Ռասփուտինը, 1930ին Գազազ Աղրին ամիրա Ի. Սուլթան Մահմուտ Բ. (վէպ), 1930ին Օրմանեան պատրիարք Ի. Գարնիր Սուլթան (վէպ), ինչպէս նաև թարգմանած է թուրք գրականութեան յայտնի գեղեցիկներն Ռիյատ Նուրիի Ալեհրանկիրու ծագիկը (թերթոն «Հայ Կեանք») և Իրիկնան տարը (թերթոն «Արևելք»)ի, Մէհմէտ Բաուֆի Ցաւանիկ Ի. Մեխանը (թերթոն «Նոր Հուրի») գրքերը և գանազան նորավեպեր։ Ինքնագիր թերթոններն են Երեք նոքի յուրս գաւառ քեյ (Պատերազմ շարք.), Եգիպտացի իշխանուհին Ի. Հեյզերիի Վանականը (Նոր Հայ շարք.), Մեղաւոր Մարեամ (Մամուլ) ուրիշներ։

Վ. Թիրանեանի «Ընդ ամառնային» (1912) մէջ կը գտնենք իր գրական նախապատրաստները, Հեղ. պատերազմին իր ապայ ծառայելէ վերջ, Պոլիս վերադառնալով 1919ին ստանձնարար Վ. Ալիքանեանի հետ հրատարակած է Հայ Բիլիակ ամսագիրը։ 1925ին իր խմբագրութեամբ լոյս տեսած է Արեւի շարքագրքերը։ Իսկ 1932ին վերնած է Մանուկ պարքերը։ Ասանցմէ զատ ինքնագիր տարապարութիւններով աշխատակցած է Հայ Կեանք, Հայ Խօսնակ, Ամսօրեայ գիրք պարքերուն և Նոր Լուր, ժամանակ, Արեւելք, Ջարքանի, և այլ պարքերքերու և տարեգրքերու։ Իր ծանօթանունները ունած են Գալաթիայի, Գրան, Ն. Դիլաղ ու Բզնգ։

Ն. Գուրեղեան ունեցած է նաև հանրային ծառայութիւններ։ Անդամակցած է Վանաբերէց Խարիսուրդին և Բանկիպիի Մ. Լուսաւորչի եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան։ Վարած է նաև մէջտեղ մը Գէշիքքաշլի Մաքրունեան Ազգ. վարժարանին տնօրէնութիւնը։

ԳՈՒՐԳԵՆԵԱՆ, հանգրուան Միւնեանց Գոգոլիա գա.ի մէջ։

ԳՈՒՐԳԻՆԵԱՆ Հ. Ուսանողիս. Վենեսիկ Մխիթարեան. ծնած է Պոլիս 1826ին. մանուկ հասակին Վենեսիկ Մ. Ղազարու վանքը գրկուած է. ուր ուսումը ստանալէն ետք 1844ին քահանայ կը ձեռնադրուի և կը վարէ ուսուցչական, վարչական պաշտօններ վանքին մէջ. Պոլիս և Համ. կը մնայ վանքին մէջ 1900ին։

Գործերն են. 1. Հանուս Փերազանուլիսն անգլիական բարբառով ուսանելոյ ի քան գաղ. ապ. Վենեսիկ 1853 էջ Ի + 366. 2. Նարեկ իմաստասիրութեանցնդարձակ թարգմանաբար յոյժ ինոյ ապ. ի Մ. Ղազար 1869ին, և հասար. թարգմանած է կրոնական և այլ գրքեր։ (Մանրամասն տեղեկ. տե՛ս «Բազմավէպ» 1900 էջ 127)։

ԳՈՒՐԳԻՆԵԱՆ (Ս. Սահակ Տեր Սեդրակեանց) հեղինակ Գանդուխս կամ Կեանքի Ելեւէջներ, գրքոյկին. տպ. Պոլիս 1864։

ԳՈՒՐԳԻՆ եպիսկ Արեւելի Թ. Անձնացեալ, որդի Աբուսահակ Համատասի, Գուրգէն 972ին, հերը մահէն ետք Անձնացեալ վրայ կը թագաւորէ. 973ին ինքն ալ կը մեռնի Աշոտ ոստիկանի Ծմշկիի դիմացերու գրոյին մէջ. 983ին կը մահանգի Ապարանից խոյի ուսնոմատուութեանց։ Կը մնայ 1003ին և ոսկեվնան իր եղբայր որդիին ալ անյաջողուս էին, Գուրգէնի Մանկրիմ եղբայրը տիրոջ բռնանգամ Վասպուրականի։ (Յանիկեան՝ Հայ. Բ.)։

ԳՈՒՐԳԻՆ Անանուանի. նախարար. 896ին կը ապանէ Մոնոց Մուշեղ նախարարը և կը նուանէ Վասպուրականը Գագիկ Ապուսմրանի հետ մեռնելու։ (Թովմա Արծրունի)։

ԳՈՒՐԳԻՆ Արեւելի. եղբ. Գագիկ բռնաւորի Թ.ի. 901ին Սմբատ Թ.էն ապարանոնս կը կորցուի, 908ին կը մեռնի իր Գագիկ եղբայր հետ ընդդէմ Սմբատ Թ.ի. 922ին Գուրգէն իր եղբայր հետ գիմացրեց Աբուսուֆայ ապրանքին։ (Յանիկեան՝ Հայ. Բ.)։

ԳՈՒՐԳԷՆ Ալիխանեան, 915թն կը մեռնի Մարիանուն Քգ.ին հետ Աշոտը Հայոց վերջ թագաւորներու համար. սա Աշոտ Բ. Երկրորդի եղբոր Արտաշի անունն էր. 922թն Արտաշ, Աշոտի եղբայրը սարսռանքեր գրգռելով եւ Գուրգէնի հետ մեռցուած գարշանքեր յարեցին Աշոտը ապաննելու. եւ սակայն Աշոտ ճարտարութեամբ ազատեցաւ՝ Գուրգէնի երկրին վերջ յարձակեցաւ. եւ մեծ քաջութեամբ Գուրգէն ալ ապրին երկրին փարձեց Աշոտի դէմ պատերազմիլ, բայց վերջինս մեռցուած վերջ Արտաշի Քգ.ին հետ Գուրգէնի բանակը ջնջեցաւ. (Ստեփանոս Բ.).

ԳՈՒՐԳԷՆ Բագրատունի. փոքր որդի Աշոտ Ողորմածի, 952թն կը սիրէ Տայոց երկրին, Տաւուշի. կը մեռնի 989թն.

ԳՈՒՐԳԷՆ Բագրատունի, Տարանցի. իշխան Տարոնի, 896թն կը սպաննուի ապստամբ Սմբատ սարկաւագէն. (Ասող. կրդ. պատմագրաց).

ԳՈՒՐԳԷՆ Գնունի. իշխան 917թն. իր եղբոր Դաւիթի հետ գերի կը բռնուի Ճաւուշէն. բանտարկեալը չատ մը պարգեւներ խոստացաւ պարսիկներուն որ ազատեն հաւատացեալներ. Դեռատի հայ իշխաններուն պատասխանն եղաւ. — «Թրխատեսակ ձեզ». Երբոր եղբարքը միասին նահատակուեցան այդ թուականին. (Տե՛ս Հ. Մ. Պատուրեանի «Արբազան Հայկազունքը» եջ 67—70).

ԳՈՒԳԷՆ Մոկացի, եղբ. Գրիգոր Մոկաց իշխանի, Թագիկ բանաւորին ձեռնասու. կ'ըլլայ ընդդէմ Ճաւուշի, 921թն.

ԳՈՒՐԳԷՆ Քգ. Վրաց 988թն.

ԳՈՒՐԳԷՆ Քգ. Վրաց թոռան վերջին 998թն.

ԳՈՒՐԳԷՆ Ճակոբ (Ճակոբ Ամեան Պիպերեանց), գրագէտ, խմբագիր, գաղափարագէտ, ծնած է 13 Մայիս 1850 Պէյլիքթաշ՝ ուր գրաբարագիտ Բ. Տէմիրճիպաշեանի, յետոյ Օրթագիւղի Թարգմանչաց վարժարանը յաճախած եւ հրնգէ մնկնած 1864թն. Փանի մը տարի ասեւարանի աշակերտի մէջ գնդերելէ վերջ.1870թն «Փոքր Արեւելեան» լրագրի վարչութեան մէջ կը մտնէ իբր ներքին լուրերու խմբագիր, վարելով նոյն պաշտօնը մէկուկէս տարի. 19 Հոկտեմբեր 1872թն կը սիրի գաղտնակ Գ. Փանոսեանի գիշերօթիկ վարժարանը (Սկիւտար, Նուռ Գուլլուս), հայերէնի ուսուցիչ, եւ երբեմն տարի մը կը կարգուի տեսուչ՝ մինչեւ 1876. Այդ թուականին գաղտագրը փոխուելով. Մայիս 1ին կը հիմնէ իր անձնական գաղտագրը «Հայկեան Կրթարան» անուն, Օրթագիւղ, մինչեւ 1890 Հոկտեմբերի վերջ տարեւուր չորսանիսկ բարեկիրով եւ քնարկիրով ազգին 70 ընթացաւորս, մեծամասնութիւնը կարեւոր գիրքեր տարուած. Իր գրիչներուն մէջ գաղտագրուած են առաւել քան 25 գիշերօթիկ դրամարկներ. Հայերէնի ուսուցչութիւնը չարունակած է Գարագաշեանի բերեր հայ գրագիրներուն մէջ. եւ 1894—98 Գարիկի Մանասարեան վարժարանի հայերէնի, Թուլ գրաբարագէտ եւ ուսուցիչ հայ մասնաւորութեան. տարեկարգու. լեզուն գաղտնիք չունի իրեն համար, զոր ուսանած է կեդրոնական բարձր գաղտարանի շնորհաւորով գրի հիւանդութեան հետեւանքը Ա. յարուցան երկնցած է 13 Մայիս 1870թն «Մասիսի մէջ». Ներսած է երիտասարդ մը Վարդապետեան Ընկեանց գիրամիջոցով յարանին մէջ. որ 1875թն յոյս շնորհուած է Գայիանեան ազգարանէն. Ունի յարանեանքու. յարգ մը Գ. Փանոսեանի «Մանկուսէի էիքիարի մէջ» Գուրգեն ձանձանուելով զոր ազգա նուիրագործեց ազգանուէրը. Գր. մինչ ձանձանուելեն ձեռք են Սմբատ եւ Վանեն (Ա. Մամուրի մէջ).փոխ Ուրեն («Արեւելքի մէջ» գրուն ազիանուանցած է 1898—1904.տարբերակաւ Բրանիկեանով). Ունեցած է լեզուարանական վէճ մը ի մասնաւորի Հ. Ա. Ղազիկեանի հետ 1903թն գրաբարի յարգի. ինքը ջերմ ուխտեան գրով Ա. նոր՝ որով թարգմանած իր 2 անուանգիւ սասանարարները (Նապոլեոնի եւ Ալեքսանդրի) կը գրեն Ուսիկարան մասին իր ունեցած խոր հմտութեան. Ասանցմէ ասաջինը մանաւանդ Ա. Զաքարեան մամանուին գարդացած ոճով՝ հրատարակած է սոսար լեզուով հրաշալիքներու ազգարարարի վերաբերեալ, քանի որ անուան է անունց վանմացումը Գրոց լեզուով մեռնի. Երեսփոխան 1883 — 1890. պատգամաւորով ժողովրդական գաղափարներուն եւ մշակոյթ հայ մեծասանց դէմ հանդուրն պայքար՝ որ հասն ուրեմն կրթարանին փոխումը փաստաբանուած է. 1896-1908 անցամ Ուսումնական Խորհուրդին. Երբեմն՝ Ուղղագրութիւն յԱրեւելս եւ Զմիւռնիա (1881) որ արտանացած է Ասանասանի թարգմանութիւն գիտանամանի բնագրանեանով Ա. Գրիգի ասպիսանան ասանեանը. Ճասակ Ոսկեղեն գաղտնիքն(մասարիքի 1886-88). Գասակեր Ուսխարեանի Գրականութիւն 2 հատոր. Հանրագրաց արուեստ Ցարդարանութիւն (1897). Մեռած է 1915թն. (Թեոդիկ «Ամ. Տար.» 1911 եջ 252).

ԳՈՒՐԳԷՆ ԲԱՐՍՂ. Աշխատ գրչի մէջ. Մարդ կիսանարարդ՝ ուր անուանով լեռներ կը բարձրանան.

ԳՈՒՐԳՈՒԻՄԵԱՆ. կը յիշուի Գարուար (Վրաստան) գրչի մէջ.

ԳՈՒՐԳՈՒՆ Գամ Գիւրգա, յետասնեաց գրչ. Ազգանունը Գարգամ գրչի մէջ. 1902թն ունէր 30 տ. հայ բնակիչ

ԳՈՒՐԳԵՍ (Ն.), Ծգեռացի առաջի քրիստոնեայ Գ. գաղու. մէջ։ Կը նշանաւորուի Հայ եկեղեցին կը տանէ Նոյեմբերին մէջ՝ շնչ Մամանասայ։

ԳՈՒՐԳՋԱՆ, գիւղակ Կամախ գաւ. որ կին մա. մանանքերը, քան Օսմանեան ազգաբնակագրական բաժանման, Կարնոյ գաւառակագրութիւնան գաւառանդրէն մէն էր։ Գուրիշլու, արդիւնք Ցամամ գիւղ կիսուանցաս վանքի իր մէջէն վտակ մը կ'անցնի, որ Եփրատայ մասնցան պտնուն։ 6 մամ հնաւորութիւնէն սիրուայ կը ստանի երկրի խնկրաս եւ ստացնիրաս տակ և կը քամի։ Բայց գարնան մամանակ, երբ կ'առատանայ, առանց քամիս կը խառնուի Եփրատայ հետ։ Գուրիշլու գիւղին մաս կայ չեն մը, որուն մէջ կը գտնուի Մարգարեցիի եւ լուսանցոյց մարմարիան, զոր կոչմանցս մնամանեանները կը գործածեն իրենց պատուհանաց իրրեւ ապակի։ (Էփրիկեան՝ «Պնաբարանիկ» բաղդատ «Ն. Հայաստանեան» p. 105)։

ԳՈՒՐԻՍԱՆԻ, գիւղատ է Վարուշիէն, կը գտնուի Իրամանարի մէջ։

ԳՈՒՐԿ, գիւղ. Գարսիսատանի, Նոր Ջուղայու Բարիմար գաւ. մէջ։ Ունի 16—18 տ. հայ, առանց գաղթականի և եկեղեցիի։

ԳՈՒՐՀԱՄ ս. Գեղեան

ԳՈՒՐԼԱՆ ս. Ղարան, յիս. Աղրատասայ Մատենաց տան գաւ.

ԳՈՒՐԵՄՈՆԼԷ, հայաբնակ գիւղ. Մանիսայ. տասէ. Նորգանան վիճակի և Զարշամբայ գաւառակի մէջ։ 1902ին ունէր 400 տուն բնակիչ և չորս եկեղեցի՝ Ս. Գէորգ, Ս. Աստուածածին, Ս. Հաւատարիչ և Ս. Եղիսաբէթ անուններով։ Ս. Գէորգեան վարժարանին մէջ 60 մանչ կը յաճախէին։

ԳՈՒՐՅՈՒ, ամայի գիւղ Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ. մէջ։

ԳՈՒՐՈՒ ԱՐՄԱՂ (քամակ Գրատի) կը ՝ոլլեն ապարգիք Գրատի հին հուշը որ Արմաւիրի բլուրին տարածուած կը գտնուի։

ԳՈՒՐՈՒ ԱԶԱՐԱՂ, տաւրակ վարդ Սիւնեաց Գեղարքունի գաւ. մէջ։ Գեղամայ ծովակի եզերքը։

ԳՈՒՐՈՒՆԷՕԼ-ին գտնուի Բարձր Հայոց ազգմեան Երզնկա գաւ. մէջ։

ԳՈՒՐՈՒՄՈՒԼՈՒ, գիւղ. Գանձակայ. Նահանգի Ղազախ գաւ. մէջ։ Ունի 72 տ. հայ բնակիչ։

ԳՈՒՐՈՒ ՁԱՁ, գեղատ Մարաղայ Տե՛ս Գուրաձ։

ԳՈՒՐՈՒՁՈՒԿ, գիւղ. Աղրատասայ. Բասենի գաւ. մէջ։

ԳՈՒՈՒԳՈՂԼԱՐ, յիս. Աղրատասայ, Նիգ գաւ. արքեպիսկոպոսանոցը. 8625 տարի բարձր։

ԳՈՒՐԳԱԳԱՆԷ՝ ազգ տանուտէր Վեղիկ և Սարդիս

գրիչին տարայի գիւղեր կան Աղրատասայ Մարգարեան Բասենի գաւ. մէջ։

ԳՈՒՐԳԱՆ Թէնիլ կամ Թանրազ գաղ. կը Քուրի տարայի գիւղատեղի Աղրատասայ Բասենի գաւ. Դուրին գիւղերու մէջտեղը։

ԳՈՒՐԳԷՔ ՄԷԶՐԷՍԻ, գիւղ. Մարաղայի. 6 տուն հայ և 49 տ. մանկատանի բնակիչ ունէր 1915-ին։ Հայոց ունէին Ս. Կիրակոս անուամբ եկեղ. մը։

ԳՈՒՐԵՏ ԳԱԼԷՍԻ (գալլաբերդ). բերդ որ կը ձիշտ Գալատայի Գիւղերու մէջ։ Թէև չկայ բուն բերդ. այլ մնած և տարաբ իշխան մը կարանցիս՝ որ 2000 հոգի պատերազմիկ կարող է իր մէջ՝ իրենց գրատանցերով։ Վերուի թէ Սուլթան Մուրատ Գ.էն յետոյ է. արդի լեռան վիճակի մէջ կը գտնուի։

ԳՈՒՐԵՏ ԳՈՒԼԱԳ (Գալլաղանդ). ազգ անուամբ բարդերի յանանարդեր մը կայ Սիւնեաց Վայոց Ձոր գաւ. մէջ։ Տե՛ս Ալեան։

ԳՈՒՐԵԼՈՒ կամ Գուլրա Ռեյ, գիւղ. Մարաղայի Կիւ. իլիմ. Ս. ի գ ա ն ա ն ի մ ի ն։

ԳՈՒՐՅՈՒՂՈՒԼԻ, գեղ Աղրատասայ Կոգովիա գաւ. մէջ։

ԳՈՒՐՅՈՒ-ՁԱՁ, վտակ Աղրատասայ Կոգովիա գաւ. սահմանի Առուն գեղայ։

ԳՈՒՐՅԳԷԼԷՆ, գաւառ հայաբնակ գիւղ. Նիկոմիդիոյ վիճակի Կէյրէ գաւառակի մէջ։ Հաստատուած բարձր բլուրի մը գագաթին վրայ՝ Մագարիա գեղէն մէկուկէս ժամ հեռի և Գընէրլիարէն մէկ ժամ անցեալ՝ անոր գլխ. Գանակը կար անոգին մայրաստան մը՝ հրաշալի գրով ոգով։

Գուրաղէրէն ունէր մաս 800 տուն բնակիչ, եկեղեցիներ՝ Ս. Աստուածածին՝ հայատարդ և գմրեթաւոր էր. կար Ներսիսեան-Հոմիսիսեան ազգային վարժարանը՝ չորրէ 500 աշակերտ աշակերտուհիներով։

Մարգարեանին վիճակը կար Ս. Յովհաննէս քաւուած պարզ ու տարաբաղդ ջուրի տակը։

Գիւղը տանուտեարդ էր, բնակիչները ընդհանրապէս կը զբաղէին լիարժարարութիւնով եւ ազգանարարութիւնով, ինչպէս նաև արիւնանարդով. ժամանակ մը մեծ թիւով ազգատարանցներ կային պարտի եւ պարտի բնակի, տանուտի մեծանանան պարտի տարաբաղդմամբ։ վերջերը ազգ արիւնարդ գրաղանցները քիչցան էին Բարգարթիս։ Գուրաղէլենցիներ գաղթած են Պոլիս եւ Նիկոմիդիոյ վիճակի զանազան գիւղերը՝ գրաղերով լիարժարարութիւնով, արիւնանարդով եւ ուրիշ։ Գիւղին մէջ կար մեծաքանի մանարան։

Գիւղին վարժարանը, իրր հաստատութիւն կարուած

մասամբ Աղ-Կիսար գիւղին մէջ ունէր քարուքիր բաղնիք մը։

ԳՈՒՏՐ-ՔԷՕՍ ա. Գաւրդաս։

ԳՈՒՖԻ ա. Կուֆի։

ԳՈՒՁԼԻԼԿ ա. Կազարակ։

ԳՈՆՇԻ, հրքեմի հայաբնակ վանք Հիսանայլն գիւղին Մարիամի գաւառին մէջ։ Բարձրաբերդ գրեթէ մաս. հրքեմի Անապատ կոչուած է եւ հրքեմի Սուրբ ուխտ։ Ներքոյին վանքին բուն գիրքը անյայտ է։ բայց իր հին մնացուածքեան եւ համբաւին վկայութիւնքեան կրնայ համարուիլ Վարդան աշխարհագրին այն խօսքերը՝ որով Գիւղիկոս յոյս հայաբնակ վանքերու մեջ չիշէ սա գԳանձոյ ուրբ ուխտս։ Այս վանքս քիմ էր Մովհաննես արքեպիսկոպոս, որ պարիսաւորուած եւ հայաբնակ գարձուցած էր։ Հոս գրուածին շատ մը եկեղեցական գրքեր։ 1263ին հոն Մովս. Արքեպիսկոպոսէ գրուած աւետարանի մը յիշատակարանն է հետեւեալը. «Ի սուրբ անապատս Գանձ կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ սուրբ եւ տասուսանակիր Նշանին Կարմրէնի կոչեցեալ, եւ որոյն Սիսուանի մաս մնայոյ։ Վանքս մեծի հասած բարդ յիշատակիներդ այս Մովհաննէսին են, զամ իր վրայ կը խօսին Մխայն գաւառագնացի մը մէջ կը յիշուի Մեքիքար Կաքաշիկոց. որ նախապէս Գանձոյ եպիսկոպոս եղած էր։ (Եփրիկեան՝ «Պնտէարանիկ» Հ. Ալիշանի «Սիսուանեան Բազուան։

ԳՏԼՏ ա. Գեղի։

ԳՏԼԵՆԻ, հին գիւղ Մրնենաց Արեւելք գաւ.

ԳՏԼԻՆ, հին գիւղ Մրնենաց Հարաւեայ գաւ.

ԳՏՈՂ, Գեղ կամ Գեղայ վանք, Արարատեան Դիզակ գաւ մէջ, Քաղքար աւանի հանդէպ, Շուրաբ յոյ գեղացի մէջ կողմի գեղեցիկատես եւ հիւանդանոցաց սարարարքեանի մը վրայ կը գտնուի վանքս։ Շինուած է համակ սրբատաշ սարեանդրեան քարով, խոյանի գաւառանուն, յոյս կամարներով, որոց վրայ բարձրացած է գեղեցիկաձեւ կամարակիներ՝ վրան բուսած է մի հապկի եւ մի խնձորի ծառ։ Վանքիս տաճարն ունի մի աւագ՝ եւ յոյս փոքր խորաններ, 13 յատակաչափ եւ մի գաւառ։ Երկայնութիւնն է 10 մ. եւ լայնութիւնը 7.50 մ.։ 1868 թուի մեծ հրքեպիսկոպոսին սրբագրուած թուական են տաճարին հարաւ. արեւելեան անկիւնի քարերը։ Հիւսիսային սրտի վրայ արձանագրուած է Կիմարկիութեան յիշատակարանը, որուն մէջ յիշեալ նաեւ վանքս նուիրուած կարուածոց անուններնը կարգաւոր կը համարենք հոս ամբողջութեամբ գնել.

«Ասեսուն Հայր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, եւ Սարգիս եւ Վրդանես եպիսկոպոս Քիմարկիցսէ գնկեցցիս ի ՌԼ (=1241) թվիս. ուստ ապիսուութեամբ աւագ խորանն խիցցաւ։ եւ եղարս իմ Տեր Սարգիս ի Քրիստոս փոխեցաւ։ Եւ Տեր Վրդանես կատարեցի բազում ապիսուութեամբ եւ նոյսով աղեսամբ իմով ՌԼԷ. թվիս ի գարնի եւ ի նեղ ժամանակիս՝ որ ապրի Հեղոյց գրագրս գտաւոս աւերեալ եւ մեզ ազատեալ։ արոս եւ վիճակ սրբոյն Գրիգորիսի. որ ի հաստատեալ ազգ եւ սուրբ նեռանուն եւ գաւազանուն սրբոյ վիճակեցաւ։ եւ սանմանով ի յԱղուանոյ գեղոյ մինչեւ ի Դրասխան, մինչեւ ի Ուռազն Գարունաի. Վանդունիս Վարդանայեան, ի Գարասանիս եւ Խոզանայեանցն. Ջառիսս իւր գեղոյն. Հաճաի Հազարագեղոյն. Գրասգեղ իւր գեղոյն, իւր սանմանովն. Դիզակ, Բիւլուկան իւր գեղոյն եւ նարեանիս եկեղեցոյս արիսն, Գարախան եւ Գոռանոյն. եկեղեցաձոն իւր սանմանովն. Ա. Լուսն ճոգ ի Տալիս, Ա. Լուսն ի Գոգ, ի Գաղս. Ա. ի Մոխրենիս. ով որ այս սանմանս չեռ առնի կարդիկս կամ խիստն կամ նարապես. եռեք սուրբ ժողովոյն նզովեալ եղիցի. յԱստուծոյ եւ ամենայն սրբոյ անիծեալ, մասն եւ բաժին բնդ Յուդայի առցես։

Ներքուստ հարաւային փոքր խորանի հարաւին կոյ ՌՂԸ թուականաւ սրբանագրութիւն մը Տէր Վրդանէսի. Հիւսիսային փոքր խորանի հարաւեան եւ կոյ համառօտ արձանագրութիւն մը։ Տաճարս ունի նաեւ հնագոյն գաւիթ, որոյ գոյութիւնը չատ աւելի հին է։ Գաւիթս կառուցուած է մի քանի կամարի վրայ։ Հոս ամփոփուած են մի քանի եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու մարմինները որոնց վրայ կան տապանաքարեր։ Տաճարի դրան երկու կողմը կանգնած են երկու գեղեցկագանգակ խաչարձաններ՝ որոնց վրայ կան արձանագրութիւններ։ Գաւիթի արեւելեան հիւսիսային կողման ներս է ունի հին եկեղեցի մը, որոյ առջեւ տապանաքարի մը վրայ կոյ հետեւեալ կարճագիր արձանագրութիւնը. «Այս է տապան Տեր Սիմեոնի որդի Մեսրոպ վարդապետին թվին ՌԺՀԲ։ Լուսաւորի Մեղիտ նկանն ձեռնադրեալ ոչաւ եպիսկոպոս, կարգեց Հեղնոյ վանքին առաջնորդ։ Որ նեղի հաստատեցի սուրբ արոս թվին ՋԷՂՋ. ով որ կարգայ. մեկ բերան ողորմի ասա։ Վանքս այժմ քանի մը հին սենեակներ եւ մէկ աշխարհական պանդոկ ունի։ Գրեթէ ամբողջապէս յանձնուած են իւր կարգաւորները. եւ հետզհետէ քայքայման վիճակի մէջ կը գտնուի։ (Եփրիկեան՝ «Պնտէարանիկ» Բազուան Բարխուդարեանցի «Արցախ»։)

ԳՏՈՍ ՎԱՆՔ ա. Գիւղի վանք։

ԳՐԱԳՈՍ, ասիական Հայոց գիւղ Վասպու-

բանի Գրիգորիանոյթ գրք մէջ. Ունէր Ս. Մատթեոսեան անուամբ ձեռ. մը։

ԳՐՔԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՔ ԱԼԻՄԱՆԱՆ. Թիֆլիս 1917—1919. 5 թիւ. (1918ին յոյս անուած չէ). խմբագիր եւ հրատարակիչ՝ Միքայէլ Էփրիկեան եւ Ն. Մկրտչեան։

ԳՐՔԱՆ ԳԻՐՔՈՒՄ գրական գեղարուեստական պարբերագրոյց ամսագիր, Օրգան Հ. Գ. Դ. Միութեանց։ տպ. Երեւան 1927—29, պատասխանատու խմբագիր Ն. Դարբինեան եւ Պլատան։

ԳՐՔԱՆ ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹ, ամսագիր, տպ. Գ. Պոլիս 1883—1885. խմբագիր Տիգրէն՝ Ծղիա Տէմիրճիպաշեան (Գրագէր Աստուծոյ). 1885ին՝ Ճարտուղ Գրական եւ Իմաստասիրական (Տե՛ս)։

ԳՐՔԱՆ ԱՐԵՒԵԼ գրական, գեղարուեստական հարիւրեակ պրոլետար թերթիկ։ յարաբերութիւն. տպ. Թիֆլիս 1930—1931. յարուցանողութիւն Գրական Ճարտարի։

ԳՐՔԱՆ ԵՐԱՐՔ գրական գեղարուեստական հարիւրեակ Գրոյնարի. տպ. Թիֆլիս 1929—1930. 1930ին՝ Գրական Աշխատ.։

ԳՐՔԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿՈՒՆՈՒ, հանրագրական, արուեստագիտական պարբերագրոյց յարաբերութիւն. տպ. Թիֆլիս. (1908—9ին երեք թիւ, 1911ին մէկ թիւ յոյս անուած), խմբագիր հրատարակիչ՝ Գրիգոր Բարյանեան։

ԳՐԱՄՊԱԼ ա. Կրամպա։

ԳՐԱՆՑԱՆ ա. ՑԱՆՆԱՆՑ։

ԳՐԱՆԷՐ, պարբերաթերթ. տպ. Աղեքսանդրիա 1904—5. Հրատարակութիւն Գրասիրաց Միութեան։

ԳՐԱՆԷՐ ԱՅՈՒՄ ֆեղեռնաւոր, տե՛ս Ցեմիրճիպաշեան Եղիա։

ԳՐԱՒՈՒԹ, նշանաւոր և պատմական յիշատակարան Տաճարակարգաց աշխարհի մէջ. Ներբողք յիշատակաց հանրագիտական գաղափար։ Տարաբնութեամբ փոքր և հատորաւոր գործ է Ներբողքն, ասելոյն իւր բնական գիրքին ունի հազարս և գրեալ քան զայն, Լեռս իւր Կենաց Յիշատակի Կիր գրաբնակով վերանորոգեն բարձրացեալ է տարարակ և շինարարական երկրի մը վրայ։ Իւր գաղափարը ծագեալ են տեսանելիներով։ Գրգռուս յիշատակաց տարուգրանութեան նպատակաւ կը պատմուի թէ Գարեգին՝ Վարդապետք գրաբարի Գրիգորիս արքեպս. տեսանելն ծագած է։ Այս յիշատ Հայաստանի բարեր յիշատակներն մին գործունեաւն Համար. տեղագրեալ յարմարցուցած են այս տեսանելութիւնն որ մինչեւ քարեմ Ճեռագած է. իրարեն թէ՝ նոյն տեղագրեալ նախ այս յիշատ ծներ է. քանիով. «Գրգռուս սա. զիս.. յիշան ոչ պատասխան տուեր է. «Գնա ի Մասիս, զի բարեր ի Խաղ զիս.. Հիրաեռ տարբերը կը գտնուի Զրեւոր տեսանելի հայաստանեայ գիւղ մը որոյ բնակիչք մեծաս մասամբ Գրգուսի տեսանելով կ'ապրին։ Հիրան բնական գեղագեղութիւնն գործեցեր թէ ապրեցած է այս բնակչաց վրայ։ Երբեմն ուրիշ տեղերէ տեսանողներ հոս գալով յիշեալն փայլ գործի ուզած ժամանակը. Զրեւոր գիք գտնեցք կը վերանան ըստիրով թէ՝ Գրգուս մեկն է և տեղը տեսանելն ոչ մեր են։

ԳՐԳՈՒՍ ԱՒԱՆ. Տարբերակաւոր Տարան գա.ի մէջ. վերագրեալ Գրգուս յիշան մէկ գացին վրայ ի Հաւանեն Գարեգին Վարդապետի գրագրողը իւր գրգռոյն տեսանելի մը շինեցք, որուն գիրքը և ուսերագիրը մասնաւոր քննութեան կը գրգռին։

ԳՐԻԶԻ կամ Գրզի, գեղ. Բարեկրգի, 5 մամ. Հանդարտ Հեռաւորութեամբ Հիւսիս, Հայ և Քուրդ բնակիչով։ Գրզի տեսանն կը համարուի Գրիգոր բառի ապաւաղեալ։ Գիւղս տասնեակ գիրեանք կ'ընեցուն ուզեւորին՝ որ կ'երթայ ի Սիւրմենէ կամ Տրապիզոն՝ յիշանեան հանդարտութեամբ, ասեմանելիք է Օնանդ Վանանեան Նիւխատ և Խաչատուրիկ գիւղերուն։ Գիւղս բնակիչք կ'ասանցեն 1915ին վանքերու և ուսումնասիրելիներու պատմական տեղեկեր։ Գասուցուած է բրուրի մը տարբերը և 50ի չափ բնակիչներէն 30ը Հայոց էին. Նիւթական ու բարոյական յիշատ ապրանութիւն ընկնեան է գիրենք. պանդիսութեամբ կը հայթայթեն իրենց պարագաներն մինչեցեր։ Երկրագործութենէ վատակ չկայ. երկիրը թէև մեծ մասամբ Էրզրումի, բայց գրեթէ հարեւանցաւ է. վանեցի գանագան տասնեակ մինչեւ գաղափան վասակ մը. գարեան՝ ոտանորան ասելի ասելիներ կը գտնուայ քան թէ ոգեւորիս։ Գանի մը տանց տալեն գեղեցիկներ կան. յարգանեց կը վարուին այդ գեղեցիկներուն գաղափարներու հանդէպ։ Ունեն եկեղեցի մը Մարդ Գազու անուամբ, 1868ին գաղափարեալ Գիւրինցի Կարապետ վարդապետի ձեռամբ. Հարեւանցմեան խարանի մէջ հարատարաւորեալ մը նեղարուած տեղացիներուց գաղափար մը կայ։ Վարդապետ չկայ, և ոգեւոյ նմանները տեսած մը կին տեղեանցին մէջ կը մարդին։

ԳՐԻ-ՄԱՐԻ, գիւղ Տիգրանակերտի Մլիկան գա.ի Ներքի գաւառակի մէջ. 10 տ. հայ կար։

ԳՐԻ-ՄԱՐԻՆ, գեղ. Տիգրանակերտի Պլէրիկ գա.ի, 7 տ. հայ բնակիչ ունէր։

ԳՐԻՆ Թէթէ, յիս. Մխիթեանց Մղուկ և Ազարէանց գաւառաներու մէջեռեր։

ԳՐՊՄԱՆՆԻԿ, ոչ կիրպ գրուքիւն Գաղդեան անուան։

ԳՐԻԳՈՐ (Ս.) ՆԻՍԱՑԻ. վանք կը գտնուի Կեսարիոյ Յ դարու. Հանապարհ հնուս. Նարեկ. արեւելեան կողմը Նիրգի գիւղի մէջ։ Ամիսի կիսոգին փչած ու ուսիրակ է. մինչեւ փոքրիկ եկեղեցին և արուագրին պարիսպը կանգուն կը մնան։ Նիրգէ գիւղի քահանայքն յանձնուած է եկեղեցին, որ երբեմն բարեպաշտ ուխտաւորներու կը բանայ յաւելու և յիշատակութիւն։ Վանքը արեւմտեան պարսպի ստակն ջուր մը կը բիւ մեծ քանակութեամբ։

ԳՐԻԳՈՐԻ (Ս.) ՎԱՆՔ, Այրարատայ Արարատեան գաւառի, Փարպի գիւղի արեւելեան կողմը այգեստաններու մէջ։ Շրջապատը բարդիներ քանդուած է, իսկ եկեղեցւոյն մնայն արմիրը մնացած ըլլալով։ Փարպեցիք վերաբերեալ հանգիրով ան ժամանակ մը իբր եկեղեցի կը գործածէին։ Վանքը եկեղեցւոյ գրան վրայ կայ 1264 թուականու արձանագրութիւն մը։ Ներկայ վիճակին վրայ տեղեկութիւնք կը պակսին։

ԳՐԻԳՈՐԻ (Ս.) ՎԱՆՔ ԵԼԱՑՈՑԻ, Հին վանք կը գտնուի Երզնկայի և Դերջանայ (Բարձր Հայք) մէջ տեղ։ Հիմնարկուած է տասներորդ դարուն մէջ Սիմոն անուն հզնաւորէ մը։ Յիշատակութիւն ժամանակագիրք է Կամրջանորի. Հռոմոսի, Նարեկայ, Տաքեաս վանքերուն, ինչպէս նաեւ Մոյսէ Շաղարու վանքի յիշատակն։ Վանքը միաբաններէր իրենք զիրենք կամարէն պարսուր կացուցած էին որը մի անգամ կիրակուր ուտելու և մի անգամ ջրով զովանալու։ Ուրեմն Ս. Գրիգոր վանքս ներկայ վիճակին վրայ մասնաւոր տեղեկութիւն մը չունինք։

ԳՐԻԳՈՐԻ (Ս.) ՍԵԼՆԱՊԱՏԻՆ կամ ՁՈՐԵՎԱՆՔ. Վասպուրականի Տոսպ գաւառի հին վանքերէն մին, որ կառուցուած է Վարազայ լեռան հիւսիսային յանձի վրայ. Կղզուանիք Հայոցանակ գիւղի մասերը. խոր ձորի մը մէջ։ Վանքս հին կոնդակի մէջ գրուած է թէ ի հնումն կը կոչուէր Սալնապատու վանք, որուն սուրբգրանութիւնը սմանք կը համարին իբր 111-յաւ-անապատեն սասալ եկած, և սմանք ալ՝ մեծամեծ սալ քարերով շինուած ըլլալէն կը հնանդնին։ Վարազայ սարը որ թիւսարան արեւուն կը նմանի. կարծես խարխլուած կիսոգով իւր երկու թեւերու վրայ. իրարի պահապան կը կրէ երկու վանքեր՝ սէլեանցմէ Վարազ, ձոր կողմը Ս. Գրիգոր, մէջ տեղ, որուն՝ Վերին Վարազ. կրնանին վրայ՝ Կարմրաւոր Ս. Աստուածածին. իսկ կատարը՝ Աստղիան բերդ։

Ամրապարպեանական սեպհականեալ՝ Ս. Գրիգորի վանքը Արծրունեաց ժամանակէն մնացած տասներորդ դարու պատմական յիշատակներէն մին է. կիսաւերակութիւնը ամենայն կու տան Մեծին Նարեկի, իսկ ժողովրդական աւանդութիւնն ալ կը վերագրէ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի, որ իբր ալ վանքը կիսաւեր է յանուն սուրբ Յովհաննու Կարապետի. և յիրաւի վանքի ուսաց խորանն ալ մինչեւ ալսօր ապրիլ կը կոչուի։ Վանքս ունի երեք մատուռներ. նուիրուած Ս. Աստուածածնի, և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի։ Այս սատարներէն մինչեւ մին գործածելի է, և միւսներն՝ կիսաւերակման կամ ուսերան ժողովուրդը կը պատմէ. թէ ժամանակ մը ալս տեղ ապրեր է Ս. Գրիգոր, ալս տեղ հանգիստ առեր է մեծ հայրապետը և ալս տեղ ապրեր։ Վանքի արեւմտեան մասը յիրան յանձին վրայ կայ փոքրիկ բոյս գեղեցիկ անուտ մը, որ ամբողջ Վարազի մինչեւ բնակեան անուտն կարելի է համարիլ։ Հոն ուսերներու ստուերներու տակ փոքրիկ մատուռ մը կայ՝ Սուրբ Գրիգորի Աղջատանոցի։ Յովհան կամրջեցիս յիշեալ Գէորգ կամրջեցիսի մասը կը յայտնէ՝ թէ «Ոգին գնա (գԳէորգ) ի քնարանի Զորոյ վանաց որ ի Տոսպ. մեռեալ յեկեղեցին՝ ուր եղեալ իսկ էր որդոյ Լուսաւորչին մեռեալ զգուանանն իւր, և զանազան տեղուանս եկեղեցեաց՝ զոր նոքա գտան գնեալ ուսանելն եկեղեցեաց որդոյ ի Հայս՝ ընդ իւր ոչ ոչ ելեալ»։ Փարմաս Արծրունին ալ կը յայտնէ՝ թէ ալս վանքս մէջ հանգուցեալ են Բշնունեաց Համազասպուհի ոստիկան մարմինը։ Վանքս մէջ թաղուած են նաեւ ուրիշ ազնուականներ և եկեղեցական անձանց մարմիններ։ Կ'ըսուի թէ վանքս եկեղեցւոյ կամարի մէջ կը պահուէր Ս. Հռիփսիմեայ փոքրիկ և հազարամեայ Վանքս ժամանակ մը եպիսկոպարանական եղած է, ինչպէս 1661ին. Եկիրանս Ա. Վիրապեցի կամարիկոսի ընտրութեան առեն, Ս. Էջմիածնայ ժողովին մէջ գտնուած է վանքս Եկիրանս անուն եպիսկոպոս։ Յովհաննէս կամարիկոսը իր վերջին օրերը ալս Սալնապատու վանքին մէջ անցուց և հոն վախճանեցաւ 925 թուին. իր յաջորդն Մատթէոս Բ. կամարիկոս. սրբոյ փոխարինեց Ազարիայ վանքը։

Ինչպէս Վարազայ սարին մի անկիւն, նոյնպէս և Ս. Գրիգորի վանքն ունի կրաշէջի սեւագոյն Սալնապատու չուտը կը բերէ վանքին դէպի հարաւ, ստորի կողքին, պարզրակ ու յատակ կարկամելով կ'անցնի վանքի պատի տակէն, իւր մէջ ընդունելով անուտին վարդագ վերեւ ապրած.

բանիներ, այս ջրոյն հզօրագոյն ֆոն բարձր սարերներ, Հաստատուն գնիւռգնիներներ և տաւուրներներ սա-անիներներ Ս. Գրիգորի վանքն ունեցեր է և ունի մինչև իւր բարգաւաքին ուրեմուսորներեր։ Վանքն վերջին տարիներս հաստատեալ անիներով և սամայի գարձեալ էր, բայց 1838 թուականին որոնց մը

Ս. Գրիգոր Նարեկացու վանքը

բարեւոքեցաւ։ որուն ներքեւը կը հոգան Ազգ. Պատրիարքարանի մինչեւ։ Նոր Տարի գարարի տրամիներ տպագրեցիներեր։ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անուամբ գեղ. ուրիշ չատ վանքեր ֆանդրոց մէջ մասը նեղարարեալ մնաց Լուսաւորչի վանք անուան ներքեւ։ Տեղ նուիր. Ամարաս. Հիրմանի, Առապարի, Խարբերդի վանք։ (Ընդհանրապէս «Նարեկաւորիկ»։

ԳԻՒՂՈՐ (Ա.) ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՑ ՎԱՆՔ, Կեսարիոյ Հիրդէ գիւղի մօտ Տեղ։ Նիւսացւոյ վանք

ԳԻՒՂՈՐ Ս. ՍԻՍՈՒԱՆԵԼԱՑՈՑՄԵՒ ՎԱՆՔ, ան-ա Սեբաստիոյ Ս. Գրիգոր։

ԳԻՒՂՈՐ (Ա.) ֆոմ Գրիգորիոս Ա. Խորոնիկոս, Լուսաւորիչ ֆոյլուամ՝ մեր ազգը ի քրիստոնէութիւն դարձնելուն համար։ Գրիգոր (որ Արքուն կը նշանակէ) որդին էր Անակ Պարթեւին, որ Հայաստան եկած էր մեր Թագաւոր Ա. Քգ.ը սպանելու 258ին։ Գրիգոր ծնած ըլլալով Վաղարշապատի մէջ 257 թուականին՝ մէկ տարու էր, երբ Անակ դաւանանութեամբ սպանեցաւ Թագաւոր Ա.ը։ Հայ նախարարները դաւանանին գեղը որէ անցուցին. մինչեւ Գրիգոր մանկիկը ու Մարէն ազատեցան, այլ ֆարարանիներին։ Մարէն Պարթեւաստան տարուեցաւ։ իսկ Գրիգոր՝ Կեսարիա Մաքիա անուն բարեպաշտ տանուտէրի մը, որ հոն մեկրակ տուաւ ազատաց՝ Հայոց Լուսաւորիչը, դաստիարակեց զայն իբրեւ քրիստոնեայ։ Եւ երբ 270ին Գրիգոր սամանեցաւ։ Մարիամ անուն պարկեշտ երիտասարդի մը հետ, որ քրիստոնեայ Դաւութիի մը դստերն էր և հոն ծնան Վրթանէս և Արիստակէս։ Սամանեցեալներն հոգ Գրիգոր եւ Մարիամ իրարու հաստատեցան, Մարիամ իր մեռած առաջ միամտեալ Արիստակէսը՝ կոնակը վանք մը տարեցնելու, իսկ Վրթանէս գոյութիւն ունեցաւ, մինչեւ Գրիգոր Հայաստան գնաց Թագաւորի որդւոյն Տրդատայ ետեւէն հետ, որպէսզի տակաւ քաւէ իր հերը սպանելուութիւնը։

Երբ Տրդատ Հռոմէն Հայաստան եկաւ՝ իր բանակին մէջ գտաւ Գրիգորը, իրեն մին իր հաւատարիմ ծառաներէն։ Տրդատ Երզնկա հասնելով Անահտայ յատաւանաւորներին զոհ մատուցաւ ի պատիւ աստուածութեան և երբ Գրիգորի եւ Կրօնքից որ ծաղկանց փառնէր նուիրել Անահտայ՝ Գրիգոր յանձն չառաւ և յայտնեց իր քրիստոնեայ ըլլալը։

Տրդատ զայրացած անոնց անոնց յարգանքներով ստանէին սկսաւ Գրիգորը, պարտաւորելով որ ուրանայ Գրիստոնէութիւնը և զոհ մատուցանէ Անահտայի։

Երբ սեռաւ Տրդատ որ ո՛չ հաստատ խզեցը ու գոպանները, ո՛չ չինցան երկիրները չիրցան գինը ստանալ՝ Տրդատ հրամայեց որ գինը Արտաշատի մէջ նոր վիրապը նետեն։

Այս դէպքին 14 տարի հետ, 301 թուին, երբ Տրդատ որսի ելած էր՝ յանկարծակի կը գեւռնարի ու գառնալն վար կ'էջնայ, ո՛չ մէկ բժիշկ չէ կարող գինը ստոյգացնել։ Այդ ատեն հրեշտակ մը կ'երեւայ քարտուղարին քովը Թորգոմատոմին ու կ'ըսէ.— «14 տարի առաջ նոր վիրապը նետուած Գրիգորը միայն կարող է բժշկել հիւանդը։ Թորգոմատոմ երբ Հրեշտակին այս խօսքերը կը կրկնէ նախարարներուն՝ անոնք կը ծաղրեն գինը ըսելով — Դո՞ւն ալ մոլեգնեցար, քանի՞ տարի է ի վեր Գրիգոր նոր վիրապը նետուած է։»

Երբ տեսիլը կրկնուեցաւ վեցերորդ անգամ՝ Օտա նախարարը Արտաշատ գնաց Գրիգորը նոր վիրապէն հանելու և բերելու համար։ Երկար պարան մը վար իջեցուց Օտա և գոչեց.—Քրիստոնեայ եմ՝ ամ՛ն ուսուր։ Գրիգոր յուսալը չարտեց և երբ վերի հանեցին գինը տեսան որ մարմինը տեսիլի պէս սեղան էր։ յուսացին և նոր զգեստներ հագցնելով Վաղարշապատ տարին նախարարները ու բարեմասնութիւն մը ժողովրդեան ուրախութեամբ շնորհեցան Գրիգորը և Տրդատ իսկ եկաւ։ Սրբոյն տաքը բնաւ։ Գրիգոր ազատեց և Էմարթա Աստուածը գարեցաւ և բժշկեց քէ թագաւորը և քէ՝ գեւռնար իշխաններները։ 302 թուականին Գրիգոր Կեսարիա գնաց և Ս. Գեւռնդեանց ծաղիկեցաւ ձեռնադրուելով Հայաստան

վերադարձաւ. և յանուն Աթոռոյ Պրոսոսի մկրտեաց Տրդատը, թագաւորական շնորհքը, նախարարներն ու ժողովուրդը. քանդեց բոլոր մեհեանները, անոնց տեղ եկեղեցիներ և վանքեր կառոյց և Հայաստան դարձուցանելու ընդունեց քրիստոնէութիւնը.

Լուսաւորչի և Տրդատի նախանձախնդրութեամբ դպրոցներ բացուցանելուց կը յանձնուէին մանուկներ գրիչներուն ընդունիլ քրիստոնական շնորհները. գուսանները՝ եկեղեցական երգեր ստանալու համար.

Մեր պատմիչք կ'ուսանին նաև Գրիգոր Լուսաւորչի տյեղ ի Հռոմ՝ Տրդատայ հետ. Գենոպատութիւնը տեղոյն չի հաստատեր տյդ համբոյր. զուարթութիւնը մեր պատմիչներուն նպատակն եղած է ցոյց տալ Ս. Գրիգորի հանդիպումը Հռոմայ գանձրգբութեան.

Գրիգոր 303թն Ս. Էջմիածնի Մայր եկեղեցին կը հիմնէ. նուիրագործութիւնը ու պաշտամունքը կը կատարուէր Հայաստան բերուած էր 306թն իրեն իրեն ուղեկիցներ, եպիսկոպոս կը ձեռնադրէ ու իր տեղը կանգնելու գնելով իր կեանքը հանգիստ կ'անցնէր. 325թն երբ Նիկիոյ մէջ տեղացին եկեղեցական ընդհանուր ժողովը գումարուեցաւ՝ իր տեղը Ս. Արիստակէսը գրկեց, որը երբ Գրիգոր Պարսկաստանի Հանգանակը բերաւ՝ գտան կարդալ եղաք «Մեկ մեր փառաւորեցուցը ուսիցուց.

Անկէ եղաք բոլորովին տատնձնեցաւ. Եկեղեցոյ Մեծաւորն Մանեայ տյրին մէջ ուրվագրեցաւ յուրի 331թն (ըստ Ցամէնեանի, ուրիշներ 325թն վերջերը կը համարեն).

Հոգիները Մանեայ տյրին մէջ մեռած գանձերով՝ կը թաղեն տեղեն գոյն հանդիսաւոր. քանի մը տարի վերջ Դատեին անուն հզնաւոր մը, հանձնելով Մանեայ տյրին Թարգան կը փոխադրէ Լուսաւորչայ մարմինը. անկէց Վաղարշապատ եւ կը դրուի հայրապետական եկեղեցոյ մէջ և կը տարուի Դուին՝ երբ հոն կը փոխադրուի հայրապետական տիրոջը. Մաս մը Բիւզանդիոն և մաս մը Իտալիոյ Նարոյի քաղաքը կը տարուի Ս. Գրիգորի Ներկայեն.

Հոս առանցքութեան Ս. Գրիգորի կ'ընծայուի Ցանխապատում գիրքը որուն մէջ հատեր կը բովանդակուին, և տատնձին անգամ տպուած է 1737թն. ի Կ. Պոլիս՝ Սեբաստիայ հանգամով. «Գիրք որ կոչի Ցանխապատում. տեղեկայ Մուրբ Հոգն մեկոյ երանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչին. Ցարուցեալ պարունակին հաւք Ցանխապատումք քանդրեցք. Վասն անենս էութեանն Աստուծոյ, եւ խնամոցն սիրոյն որ առ տանդեստանս. Եւ վարուց ուղղութեան և հաստատման գործոցս. Բ. տպագրութիւնը՝ 1824թն, ի Կ. Պոլիս, Գ. տպագրութիւնը՝ 1838թն ի Մ. Նոգար (Վենետիկ), Դ. տպագրութիւնը 1894թն՝ Էջմիածնի մէջ.

Գրիգոր Լուսաւորչի վարքը մանրամասն գրած են, կենդանի՝ Ագաթանգեղոս, և բոլոր պատմիչները, իսկ նորերէն՝ Եւզեբիոսի Հ. Մատթէոս, Բանասիրի. Եւզեբիան Հ. Մ.(Վարք Սրբոց) հայն (տե՛ս Հ. Ե. Ղազիկեանի «Նոր Մատենագրութիւնը).

Վերջերս Ս. Սոֆիայի մէջ (Պրա Սոֆիա) խնամանիները երեսուն ոսկու Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, բանաստեղծ տարբերութիւնը են և գեղատրաքանչի է անոր վաստակաւորութիւնը. Մեր հայերիս չատ մը գանձեր, չտրամաբաներ. տարբեր գրած են ի պատիւ Ս. Գր. Լուսաւորչի. Նեղրոց մ'իսկ գրած է Յովհ. Սոկիրեան. որուն թարգմանութիւնը հատած է մեզ և տպագրուած.

Նարոյի մեջ. միանձնուհի պատած են Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նեխարը. Ու մեն գեղեցիկաց. քանի կը ասեն. «Ժամագիրք արքայն Գրիգորի Լուսաւորչին» իսկ տարագրած են ի պատիւ մեր արքային Թ՝ յոյն ու բ՝ լատին եկեղեցին կը ասեն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը Սեպտ. 30ին. իսկ Հայ եկեղեցին մեկ ունի անգամներ. «Մուտն ի խոր վիրապի» Մաղկազարդին առաջ տարաբ օր, «Եկն ի վիրապին» Ս. Երուսաղեմին ասենն եոթ յաջորդ տարաբ օր. իսկ այդ ասենն եոթու տարաբ եոթ նամդիսաւորապես կը ասեն «Գիւտ նեխարաց Ս. Գրիգորի»:

ԳՐԻԳՈՐ Բ. Վիճաբանէր որ և Վարդան՝ ասաղանի անուամբ, որդի Գրիգոր Մագիստրոսի. որ հարը խնամքին ներքեւ կրթուեցաւ, և իր ուսումնասիրութեան իրեն վարքը՝ իր իսկ անունին ձեռնամուտ քերթուածներ ընդունած է հարմէն. ի տեղեան քաղաքային յաջուկ պաշտան ունենալով՝ Բիւզանդական վիճակ տիրոջը կը կրէր. հարը մահէն ետք կրնուորեցաւ ու եկեղեցական կարգը ստանձնելով կոչուեցաւ Գրիգոր. Թիլ ստանձնեն Ցայնի կիր.ի մահէն ետք անոր յաջորդեց 1065թն Գրիգոր մեկ կարգեցիկան եղած է որ Հայաստանէն դուրս համարեցած է. Նոր Հռոմ, յետոյ Գոյիս և անկէց ալ Երուսաղէմ գիմած է իր ուխտը կատարելու համար, ասկոյն հոգը փոխանակ գինքը Եպիսկ հանելու՝ Ալեքսանդրիա տարած է, ալեքսած է Եգիպտոսի մոտ Թեբաիդի կրոնաւորաց անապատները և անկէց գացած է Երուսաղէմ 1066թն, ինչպէս կը գրէ Մատթէոս Ուռհայեցի գրելով «Էր յաջեալ յԵրուսաղէմ հայրապետն Հայոց տէր Վարդան, և զորդն

ալյուզեանց վարձքան ազատեսցի զնա. և Տէր փրկեաց զնոսա ի ձեռաց նոցա։ ԺԲ. զարս զրել մը Վարդան Հարքոյն իր Տաղ գիրեզմանական վասն փոքրմանն երանելոյ և սուրբ կարգաւորին Հայոց Գրիգորի վկայաբերի։ սառնաւորին մէջ ներեալոյ ազգերը ի զրէ տեսեր ուսումնասիրական ապրիլ։

«... Ելոս ոսիսեցի փարեզեր
Ջաղիսասարելոն զորն համբուրեր,
Ի ներքոս ուղիղեր
Եւ ի Ս. Բարեն հաստատեր,
Ջաղիսեանցն սիրելեր.
Ամ ուր Գրիգոր նիրզորեալոյ եր-
եցեալոյ հոգւովն ի. փրկեր.
Մարմնովն յերկնի զոյ համարեր.
Զբնեալ բարեն ի. զարգարեր.
Ջնորհալոս սուրբ ընդուներ»

(«Բազմ.» 1873 էջ 268)։

Գրիգոր Վկայասէր Մամիկոնեան մէջ փոխարերեալ կամարակապետական սիրոյ, 1071ին Գէորգ Լանգին իրեն յաջորդ ձեռնադրեց ու. յետոյ զարձնելեց զայն 1072ին։ 1074ին է որ ինքն համարձակ Պարսիս, Հռոմ, Յունաստան հասնելու ինչպէս վիրը պատմեցինք։ 1082ին իր հաստատութեամբ հայ իշխանները Բարսեղ Անեցին կամարակապետ դրին և ասոնց հետ ինքն Ս. Պարսիս արքեպիսկոպոսն Յովհաննէս Հայերը հայտնեալ Հայերը իրար ներքոներեր. Գրիգոր ԿԲ. կամարէն խնդրեց որ փոխանակ Հայերը հայտնելու սիրոյ մի-բարեկենցնէ զիրենք Հայոց հետ. ասոր վրայ կամարը հանգարտեցաւ քիչա՛ւ, բայց մի-բարեհաճութիւնը չյաջողեցաւ։

1105ին Գրիգոր Վկայասէր, իր քեռորդւոյն Ապիրատի երթալ. Կարնոյ հանդիսարանի արդիւնքը Գրիգորն ու Ներսէս հետ ասանելով Թեոդոս քաղաքին մոտ գտնուող Տարսան քաղաքը գնացին ինքնայ կամարակապետ իշխան Թոզ Վասիլի սիրելի խնդրանքին վրայ. մասանաց Գարմիր վանքը ասանելնացաւ. ու. զգայով որ մահամերձ է՝ Բարսեղ կամարակապետ ու Թոզ Վասիլը իրեն կանչեց, ասնոց խնամքին յանձնեց Ապիրատի երթալ. զարմանելը. պատասխանելով որ Բարսեղի մահն հետ Գրիգորը բարձրացնեն կամարակապետական սիրոյն վրայ։ Ու. զամենքը արձակելով՝ յետոյ թեղանի ասաս. և վախճանեցաւ 1105ին և նոն թաղեցաւ։

Գրիգորիս մեր մատենագիրներուն յարգին գտնուած է իր նախորդաց գրածներն ալ հանելով. այն է սուրբերու վկայաբանութեանց թարգմանութեամբ, զորս պատմեցաւ իսկ Վկայասէր կոչ. ուսանելոյ անոր որ սիրելի հետ գտնուած է սուրբ. բայց եկեղեցական բարեկարգութեան նախանձախնդիր եղած է և ասանական հանգամանաբարձութիւններ սատմանատարոնց մէջեն է Թոքնայոյի կարգը մեր եկեղեցու մէջ, ինչ ինչ ընթերցումներով։

«Պէտք է ընդունիլ ասելոյն, որ գրէ Դպիրն պատարագը Դուրեան. (Պատմ. Հայ մատենագրութեան էջ 189) որ Վկայասէրին ընդարձակ բարգմանութիւնները ասելի ուրիշներու գան թէ իր այնքան ասրդիւնքն են. վասնզի յոն կամ ասրի հայոցէս թարգմանիչներու. (Թէոդիսոսէ. Անդրէաս երեց. Հաւրն) ազգաս հայերէնը արարարեալ ասրով հանգերձ իրենցներուն (Մատթէոս գանանաց, Գիրարեա վարդապետ. և այլն) ինքը կը նեղասէր գործոց գործին թարգմանիչը։ Այսպիսով այնքանութիւններէն մէջեն է Ոսկիբերանի վարուց պատմութիւնը. զոր իր ծերութեան հասակին մէջ կատարած է Վկայասէր, Հաւրասեան «Մեծ բանեցաւ» վանքին ասրդեան մի-էջին։

«Այսպատմենալին. Վկայասէր կամարակապետ թարգմանական ձեռնարկները ունենալն իրենց կարեւորութիւնը հայերէն յեղուն տեսակցեալ. և կիրարով մը ինքն ուզեցաւ հանդիսացաւ. հետաքրքրեալ գտաւն (ԺԲ) ծագեալ մեր արեւելքի մատենագրութեան, որուն ասեղանական հայերէնի հայտնը վերանալու շատ կարեւոր։

Շատ Հ. Գ. Տարբերանոյնեանի Գրիգոր Վկայասէրի հեղինակութիւնը կը համարուի Գարեգին Եպիսկոպոս մեծենութիւն մը (Հ. Ալիշան. Սիսական էջ 11. պատարագ իւր գործին մէջ մանրամասն կը խօսի Գր. Վկայասէրի մասին (գլխ. Գ.)։ Ն. Շնորհալին հայրապետս համար կ'ըսէ.

Երկրորդ Մովսես մեզ հեռեալոյ
Զգիս բազումս բարգմանեալոյ,
Եւ ի Յունաց ի լեզուաց՝
Հասոյ Արդոյ վերաբերեալոյ։

ԳՐԻԳՈՐ Գ. կամարակապետ Գարեգինի, որդի Ապիրատի քեռորդւոյն Գրիգոր Բ. վկայասէրի, եղբայր Ներսէս Շնորհալւոյ. ծնած է մասնաւորապէս 1092ին. մեծցած Գրիգոր Վկայասէրի խնամքին ասակ, զոր իր մահէն հետ յանձնած է Թոզ Վասիլի և Բարսեղ Անեցի կամարակապետի հոգաբարձութեան, խնդրելով որ վերջինին մահէն հետ զինքը նոսանցնեն կամարակապետական սիրոյն վրայ. Գրիգոր իր ուսումը յարատեւեալ է Թեոդոսի մոտ գտնուող Գարմիր վանքին մէջ և 1113ին Բարսեղի մահէն հետ երբ դեռ 21 տարու էր կամարակապետ շնորհուած և նոսած Սիսաս յեղը, ուր 1114ին ժողով գումարելով մերձեալ Ապիրատարաց

կաթողիկոսութիւնը. 1125ին կաթողիկոսական աթոռը Մովսէս և յետոյ 1147ին Հռոմկլայ փոխադրեց ուր 19 տարի ևս յաջորդականով կաթողիկոսութիւնը իր կրտսեր եղբայրը Ներսէս Շնորհալին իրեն յաջորդ նշանացրեց և այդ տարին (1166) վախճանեցաւ.

«1141ին. Անտիոքի մէջ ժողով մը կը գումարուի պատգամաւոր ուղարկելու Սոսիոյ կաթողիկոս Գրիգորիոսի նախագահութեամբ. գաղութս համար Անտիոքի յոյն պատրիարք Հռոմկլայի ատրաքները. Առաջի հրաւիրեմարը, ոչն ժողովին ներկայ կ'ելլան Գրիգոր կիր. Գանձասարի և եղբայրը Ներսէս Շնորհալի. Հռոմկլայեցոց կը գտնուի, ժողովին յետոյ Գրիգորիս կաթողիկոսին տեսնելու Դրանացիմ. Գանձասարեցին թէ՝ իր ուխտը կատարելու և թէ յանձնաց տեսնելու իր յաջորդութիւնները ամրապնդելու համար, կ'ընդունի նոյն առաջարկը և 1142ի Զատիկին Դրանացիմ կը գտնուի և կը հանդիպի հանգիստ թեանց, կը մասնակցի Սիսի մէջ գումարուած ժողովին, ուր առնելարանութեամբ կը պարզի Հայ եկեղեցւոյ հաւատոյիքը և գաւանութիւնը, ընդունուելին հաւանութեան և ակնածանքին կ'արժանանան կիր.ին խօսքերը և յանձնը սիրով կը վերադարձուին հանգիստ Հայ Եկեղեցւոյ եւ Ս. Ծոփքի միաբանութեան։ Մեր պատմիչներէն Ասողիկ Անեցին կը յիշէ Գրիգորիս կիր.ին այս այցելութիւնը. իսկ ուսարիներէն Տիրացի Գուլիէլմոս հնանուաց ինքզինքը կ'արտայայտուի Գրիգորիսի մասին.

«Մեր հայրապետս Հայոց գլուխ և պետ ամենայն եկեղեցւոյ Դասդաղվկացւոց և Մարոց և Գարեղեայ եպիսկոպոսնչիւր Հայաստանի, և գերագոյն բարձրագոյնս, որ կաթողիկոսն անուանին։ (Ղազարեան՝ Գ. 53)։

«Գրիգոր Գ. ոչնորհեալ է Շուքր անապատի գլխաւորին Մանասեան Մանասի վրդ.ին Ինքոսս պատմագիր կը գրէ Գրիգորիսի համար. սոքաս Թարգմանութիւնս առնել ասասանաց գրոց. և բազում գիրս ևս թարգմանել ի Հայ լեզու. գրս ինքեամբ և գրս այլոց ձեռամբ։ Եղ կոչուի Գոհր Վիպասան և ասեի չարչանեան ևս ասացեր, ինչպէս կը վկայէ Գրիգոր Տաթեւացին։ (Ղազարեան՝ «Միտրան» 77—8)։

Հ. Զարմանն կը պատմէ թէ՝ երբ Գրիգորիս Դրանացիմէն գարձաւ՝ Լատինները իր մասին չատ գովասանքներ գրեցին Հռոմայ Պապին. վերջինս գաւազան և հայրապետական գաղ ղրկեց սիրոյ թղթով մը, ինչպէս կը յիշատակէ Ն. Հռոմկլայեցին իր Ներսէս Շնորհալւոյ վրայ գրած նեկրոլոգիանին մէջ։

Որպէս եպ. Գրիգորիոսցի (Ե. 31) կը պատմէ թէ երբ Հայոց և Յունաց մէջ վրդովման և ծիսական վէճ հարցնաց՝ Գրիգոր կիր.1145ին յատուկ թղթով մը պատուիրեցին զրկեց Հռոմայ Եւգենիոս Գ. պապին՝ անկեղծ խնդրելով, այդ խնդիրներուն լուծումը. Պապը կը պատասխանէ հայ պատգամաւորները և սիրայիր համակրանքով մը կը պատասխանէ Գրիգորի համակին։ (Ղազարեան՝ Գ. եջ 56)։

ԳՐԻԳՈՐ Դ. կիր. Տղայ որդի Ներսէս Շնորհալւոյ Վասիլ եղբոր, ծնաւ յաւել 1133ին, ուսաւ և կրթուաւ իր հարազատ Ներսէսի քով՝ կաթողիկոսարանին մէջ, փոքր հասակին եղբօրեղբայր Անանիայուան էր։ Երբ Ներսէս Շնորհալին ի Տէր հանգաւ՝ Գրիգոր ուսի էր Հռոմկլայեն. ուր փութաց իր վերջին մեծարանքը մատուցանելու իր հոգեւոր ծնողին։

Ն. Շնորհալւոյ թաղման պատճառաւ Հռոմկլայ ժողովուած եպիսկոպոսները իրարի Շնորհալւոյ յաջորդ՝ Գրիգոր Տղան գոնան արժանաւոր. եկեղեցի տարին զինքը ու կաթողիկոս անեցին 1173ին։

Գրիգոր Տղայ Ներսէս Շնորհալւոյ սիրուն մեծարանքն փարելին փարեցաւ և 1178ին Հռոմկլայի մէջ եկեղեցական ժողով մը գումարեց, որուն ներկայ էին հայ եպիսկոպոսաց և նշանաւոր վարդապետաց մեծամասնութիւնը. այդ ժողովին մէջ էր որ Ներսէս Հռոմրտեցի իր ազգանունի ասանոցութիւնը ընելով՝ ժողովականները միաբանան սիրով կրտրեց. ժողովականք միաձայն հաւանութեամբ ընդունեցան և ամէն ոք սիրով Յունաց պատանքնան պարտականները սարտարեց հոս Մանուէլի գրութիւնքը համակը։ Գործը աւարտած կ'երեւէր, բայց պատգամաւորները գնա Գանիոլ հասան հոս Մանուէլ մեռած էր, և ուրիշ անգամ քաղաքական և ուրիշ եկեղեցական խնդիրներ այ հոգելով՝ միաբանան գործը վերջնականապէս խափանեցաւ. և հանդարտութեան ոգին երբեւ ֆոդմերուն այ սիրեց։

Ասոնցը չրատարանանալով իրենց անձնական հանդարտութեամբ՝ Հռոմայ ասոնց այնան ամրատատանել Հայերը՝ իր մոլորեալ և հերետիկոս։ Այս գրգռութիւնեն իրր հերքուելն. հաւատոյ գաւանութեան և սիրոյ թուղթ մը գրեց Գրիգոր Տղայ հայրապետ առ Հռոմոս Գ. (1182—1185) Հռոմայ Պապը։ Պատասխանը չատ սիրով ընդունեց այս թուղթը և ֆանդանով մը միասին գրեց նաև հայրապետական եմիֆորան, պատիւ ու խաչ մը՝ ի նշան սիրոյ։ Այս ֆանդանը Ն. Հռոմրտեցին ի Հայ թարգմա-

նոց կամքերին հրամանով։ Այս կերպով Հայոց ընդհանուր եկեղեցոյ հնա միութեան գործը գործադրուս և հնարվեալ ընդարձակեցաւ քաղաքակրթութեան հանգամանքը, որ յառաջ բարձրաւոր էր Հայութեան և ազգասիրաց մէջ։

Գրիգոր Տգայ կիլիկ.ի ընդդէմ միայն ազգային միութեան մէջ յանձնառնափոխուեցաւ, այլ մեծ անձնուիրութեամբ իր նաև ոչ միայն յանձնառնէր։ Ն. Լամբրոնացւոյ հնա միացած՝ կ'ուզէին ինչ որ գնացեալ էր, կը յիշէին՝ ինչ որ բարեկիրթութիւն էր։ Ն. Շնորհալւոյ երգերն ու յաղագանները միասնաբար կատարուեցաւ, եւ Ն. Շնորհալին անմիջապէս մտնէն հաց Սրբոց դասը կարգեց։ Գործնոյ այս հայրապետն էր՝ որ Լեւոն Բ. իշխանին եւ Մ. Ներսէս Լամբրոնացւոյն հնա միաւորեն՝ Թերմանիոյ Գրիգորիոս Շիկամարուսիանը ընդ ասասէ գնաց միջնեն։ Սակայն քաղաքը, որ նոյն ժամանակ Հայոց ձեռքն էր, ասոնցմէ չկրցան կարդալ անանկ, որովհետեւ խզուած էր Սակաւիոյ գեղեցի մէջ՝ անցնելու համար յաղագս միջոցին։

Գրիգոր Տգայ 20 տարի կամարարութիւն ընկալ հաց 1193 Յունիսին ի Տէր հանգաւ։ Մեծ հանդէսով թաղեցին զինքը Լամբրոնի մէջ առաջնոր Գրիգոր եւ Ներսէս կամարարներու, քարոզեան ներկայ էին Ն. Լամբրոնացին եւ Լեւոն Բ. իշխան։

Գրիգոր Տգայէն ետքին քանի մը բառեր. արանցմէ երկուքը Ու. կամ Մանուել կոչուած գրուած են, նաև մէկ Ու. Միքայել գրուագրեալ հաստատեցուցոյ, վերը չկրնան միութեան խնդրոյն նեղամամբ։

Բայց ան. Հաղբատացին եւ ան. Գրիգոր Տաղնեցին և Բայց ան. Գարեգին Հայոց Տիւսիայի կողմանց։ Հայերի մեծ անոր ամանգուն հոգւոյն, քան եմաութեան և արտաքին հարամանութեան։

Իրեն ժամանակ Երուսաղէմը ասանուելով այլ յաղագիներէն՝ գրած է Ոգի Եուսաղեմի, նամանութեամբ իր հարեցեալ (Ն. Շնորհալւոյ) Ոգի Եղեռնագիր։ Տիւրոյին կրտսերագոյնն է գայ Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ Recueil des historiens des Croisades. Paris 1869 (Արտագրեալ Հայկազեանէ՝ Հ. Մ. Գասուրեանի, եր 134)։

ԳԻԻԳՈՒ Ե. կամ. Գարեղին, հարազատագոյն կամ գրաս ազգաց գնուորդի Գրիգոր Տգայ կիլիկ.ի, արուն մանկն հաց Լեւոն Բգ. հայրապետաներն ու վանականները՝ ժողովի կրտսերագոյ Գրիգոր Գարեղինը շնորհ՝ ասուս, քանի հասարակ սամանուր էր։ Ն. Լամբրոնացին ի սկզբան ընդդիմացաւ այս շնորհութեան որովհետեւ այդ սամանուրը անընդունելի էր կամարարական պաշտոնը վարելու։ Հիւսիսային կամ արեւելեան վարդապետաց ընդհանրապէս. մանաւանդ Զորայրեցոցին, Հաղբատացոցին եւ Սանահնեցոցին Գրիգոր Տաղնեցոյին ու Դաւիթ Գարեղեցին արանց Գրիգոր Տգայի հանգամարդներն եղած էին՝ իրենց խնդրած էին Լեւոնէն որ հանգուցեալին ազգական այս Գրիգոր սամանուրը բարձրացնէ կամարարական աթոռին վրայ, յաւարով որ ան իրենց պիտի անուայ։

Գրիգոր հայրն. տարի մը կամարարութիւնը ընդունեցաւ տարի երկու կերպ տարու, նախնեաց հաստատած կարգն ու տարբը իր քահանայքին համեմատ փոփոխել տարու։ Այս իշխանաց եւ բարձրաստիճան եկեղեցականաց տանեան՝ Լեւոնի դիմեցին որ գործան մը ասեն։ Լեւոն Բ. իշխան Գրիգոր սամանուրը տարեցուցանելէ հաց գրեց արեւելեան եղեղեցոյ քէ ինչ պէտք է ընել ու անանցնէ զամանս Կիլիկիա հրաւիրեց. իրեն կանչեց նաեւ Ն. Լամբրոնացին. բայց նա հրամարեցաւ երթալէ. Լեւոն իր հրամանը երկրորդ անգամ, ի վերջոյ Ն. Լամբրոնացի Մին գնաց. բայց տարեն Գրիգոր ազգասէր մանուսմբ մնաց էր, պարիսի իրարու կողքէն պարան ձեռնարկած փարեր էր բերելն պարոյին վար իջնայ։ ասոնցմէն պարիսին կողը քանդուելով վար թափեցաւ, քարի մը դարձուելով նեղ անցն ու անցը մնաց էր 1196ին, հարկ. մէկ տարի և վերջ տարի կամարարութիւն ընդունելով։ Զինքը թաղեցին Դրազարի վանքին մէջ։

ԳԻԻԳՈՒ Զ. կամ. Ապիրատ. ան այ Ներսէս Շնորհալւոյ Շանան կամ Զորավար ազգաց արդի էր։ Երբեմնապարտեան հասարակին՝ Ապիրատ անուանով գիտնականի վիճակի մէջ մտաւ և երեսնամեայ հասակին կը պատասխանէր Կոստանդնուպոլսոյ կայսրական գնդին մէջ։

Հասուն հասակին մէջ էր՝ երբ 1196ին, Գրիգոր Ե. Գարեղինի գերեզման մտնէն հաց Սիսի մէջ ժողով գումարեցին հայ եպիսկոպոսներն ու իշխաններն և Ապիրատը կամարարեցին ու տեսնցին Գրիգոր Զ. կոչեցուցին։ Հիւսիսային այն անուանի վարդապետները — Գրիգոր Տաղնեցին, Դաւիթ Գարեղեցին և իրենց համախոհները՝ գասեցան այս շնորհութեան համար, և շուտեցին հնագունեցել անոր իրեն կամարարեցի, այլ ամէն ջանք ընին որ իրենց կուսակից Բարեկ Ամենցին նոյն կամարարական աթոռին վրայ։

Գրիգոր Զ.ի որով Կիլիկիա իր թագաւորն ունեցաւ յանձին Լեւոն Բ.ի, որ այլեւս բարեբարեցին տիրած էր երկրին, կը Ծառ մեծն թագաւոր գասեցաւ Հայոց Եկեղեցիոյ Գ. կա-

հանապարհը չգիտցարդ թաղ մը գրկեց Լեւոնին հանրապետ կարգաթիւրին ձեռքով, որ թագն առաւ Գիւրմանիա տանցաւ. Փրանկերէնս կարգեր խառնման համեմատ՝ անոր յաջորդը Հենրիքիս ալ ուրիշ թաղ մը առաւաւ. Որդ նուիրեալը Կիլիկիա հասաւ, յետ քանի մը մթնանիկաց խնդիրները բաւեցաւ, Տարսոնի եպիսկոպոսին մէջ. Գրիգոր Զ. փառաւոր հանդիսով Հայոց թագաւոր անց Լեւոնը. Թագադրութեան հանդիսաներէն ետք երբ բարին նուիրեալը Հռոմ կը մեկնէր. Լեւոնի չնորհակալութեան թուղթին գլուխ Գրիգոր կթ.ն ալ Սեղեռանիս քահանայապետին նամակ մը գրեց մթնութեան և հպատակութեան խոստմունքով. Պապը գովելով անոր գնացքը. ի նշան իր հայրական սիրոյն՝ գրոյն պատասխանին հետ գրեց անոր եղբայրան և մատանի մը. իսկ թագաւորին ալ Ս. Պետրոսի յանձնեցին.

Իմաստութեամբ ասաստիարդելով իր հաղ՝ կանոց վերջին տարին հասաւ. բայց ան ալ առանց արդեանց չմնաց. վասնզի կը Ձեար ասոնցի փոփոխի խնդրի մը մէջ մթնարդութիւն ընել.

Նոյն ատենները (1201) Յոյները կ'ուզէին խարդախութեամբ բանել և ապահովել Լեւոնն թագը, որպէս զի գիւրաւ կարենային Կիլիկիոյ սիրելի ասոր քաղաքացիները անանց գործած գործերը ի Ջաւ իրենց կը գարձնէր, ասոնք անգամ մ'ալ երբ Յոյները ժողովեան էին որ գինքը բանեն՝ իրենց կողմանցիք ունենան Ն. Համբրանեցոյ եղբայր Հիթումն Բ. Սկիզբաւորը, որ ապրաւորեալ էր Լեւոնէն.

Հայոց արքային քաղաքար Յոյները վանեցէ ետք երբ Հիթումը պարտաւորեալ մը Սիս կանչեց իր ընկերներով ու ցիրանց բանեալներ՝ ձերունապարդ հայրապետը նեղուելն խնդրեց իր սրբանալեց Հիթումին համար և երաշխաւորեց որ Համբրանի իշխանց մէջտ հպատակ պիտի ըլլան իրենց թագաւորին. Լեւոնն՝ ա'ր գան որ գոյացեալ էր՝ չկրցաւ. մերժել պատասխանի հայրապետին խնդիրքը. Ետանց բանալն Հիթումը, նեղեց անոր և հայաստեցաւ. Այս մթնութիւնը յաջողութեամբ աւարտելով Գրիգոր, երբ կ'ուզէր իր սրբոյը վերադառնալ՝ նոր Կիւանդացաւ և ի Տէր հանգեաւ. Մեկ մէջ 1203ին ու թագուհեցաւ Արքեպիսկոպոսի վանքին մէջ. (Հ. Ս. Գասպարեան՝ «Սըրբազան Հայկազունք». եր 139).

ԳԷՈՐԳ Ը. կթ. Անաւարդեցի, մահանամբ Տուրք եղեցաց և Երգեցող կոչուած 1294ին, Սահմանաս Դի մանէն ետք քահանայապետ կ'ընտրուի և կը նստի Սիսի մէջ. Վանական և ասաստիարդեալ ալ ընտրութեան-հաւան չէին «նամա» է ու. ալ պարդամիս կ'ըսէին Սա ի ետանց հայրական եղբը փոփոխել և յարմարել յասանց հնա. բայց չյաջողցաւ. ինքը կարգադրեց Ցարմանաւորքը և գրեց չարանաներ. 1305ին Սիսի մէջ թագաւոր անց Թարսի արքին Լեւոն Գ. թագը (Գ. իշխան). Ցաջորդ տարին 1306ին (բան ալյոց 1307ին) ի Տէր հանգեաւ. 13 կամ 14 տարի պաշտանաւորելէ ետք.

ԳԻՒԴՈՍ Ը. կթ. Խանձարեան, Ցանկար Գ. կարգեալ Սանցի մանէն ետք երբ անոր յաջորդը ընտրուելիքը չկրցան միաբանել՝ ան Գրիգոր վրդ. Խանձարեան կոչուած՝ Սոս կարգիկոսական աթոռը բարձրացաւ. 1411ին Սմանց գաւառանեկ ուզեցին գինքը. պայց զգաստ Գրիգոր՝ իր թշնամիները հայտնեց Կիլիկեցւոց ալյոցի սարիչին ձեռամբ. Սանցիք ատենով որ կարգիկոսական աթոռին յուրի անգամ ան ապրանք և խանգարեցին՝ Գրիգոր Ը.ը գահընկեց ելրն 1416ին ու ազատեցին բերդի մը մէջ ուր վախճանեցաւ 1420ին.

ԳԻՒԴՈՍ Թ. կթ. Մանասկիանց, սա 1440ին կարգիկոսական աթոռը կը բարձրանայ (բան Օրմանեանի 1439ին). և տարի մը ետք Արեւելեան եպիսկոպոսները Ս. Էջմիածնայ մէջ ժողով կը գումարեն, 1441ին կարգիկոսական աթոռը նոր կը փոխադրեն և Կիլիկիոյ Վիրապեցին Ընտ. կարգիկոս կ'ընտրեն. Գրիգոր Թ. կը Ձեայ Սոս մէջ իրեն կարգիկոս. և քանոյ կ'ուզեն՝ իր յաջողցնելը.

Ըստ Ղազարեանի Գրիգոր ապրած է մինչև 1447. իսկ բան Օրմանեանի մինչև 1442 («Հիս. Տարեգրք» 1901 եր 391). 1442ին եղարեցի մեր գրուած Ցաղանաւորի մը գրիչը կը լիսի Գիլիկիոյ Գրիգոր Ի. Վաղարշապատեցի Կիրակոս կաթողիկոսանունը.

ԳԻՒԴՈՍ Ժ. կթ. Մանուսեցի Ջաղալիկեանի. ազնուականի եղբայրաց, որ 1441ին Մայր Աթոռոյ Էջմիածնի փոխադրութեան մէջ գործեն մասնակցութիւն ունեցած է, իբր եղբայր Արարատ Ս. Թադէոսի աթոռոյ 1443ին ի գնանութեան Կիրակոս կթ. Վիրապեցիի Ս. Էջմիածնայ կթ. կ'ընտրուի. սա 1457ին իրեն Աթոռակոյ կամ Աթոռակից կ'օծէ Արքեպիսկոպոս. 1461ին Ագթամարայ Ջաքարիա կթ.ը 2 տարի գրուեցաւ Էջմիածնի աթոռը. Գրիգոր 23 տարի կարգիկոսութիւն ընելէ ետք 1466ին ի Տէր հանգեաւ. Իրեն յաջորդեց Արքեպիսկոպոս Բ. աթոռակոյ.

ԳՐԻԳՈՐ ԺԱ. կթ. Բիւրակնեցի, 1537ին (բան Ցամբարեանի 1536ին) կթ. ընտրուեցաւ. Հաւանաբար սա է եղբարաց Ջաքարիայի՝ որ 1526-1536 թ. Գայլոյ պարարտարք եղաւ. Գրիգոր 5 տարի վարեց և հանգեաւ 1542ին.

ԳՐԻԳՈՐ ԺԲ. կամ Գ. Վաղարշապատցի, սա նախապէս 1553թն Ամասիոյ եպս. Սահականոս Բ. Սարգսեանցի կամ Գ.ի 6 տարի ալ Մէջբուրել Ա.ի Ամասիոյ գրչութեան ըստ. 1564—1570, և երբ Մէջբուրել Ա. վանականեցաւ ինք վարեց կամաւորութիւնը, 1570թն սկսեալ՝ իբրեւ Ամասիոյ պանդուխտ Սահականոս Զ. Ասանիկեան որ 1575թն մեռաւ և Նոր Ամասիոյեանք՝ Թադէոս Բ. 1571թն, որ Լեհաստան գնաց 1576թն դարձաւ. 1577թն եւ վանականեցաւ. 1579թն, Ասատուր Վաղարշապատցի՝ 1576թն մեռաւ 1586թն, Դաւիթ Վաղարշապատցի 1578թն։ Գրիգոր պատրիարք վարեց 17 տարի. և 1597թն 90 տարու է Տէր հանգեաւ, ըստ Օրմանեանի («Հիս. Ազգ.» 1901 եր 393)։

Հ. Զարիշեան Գրիգոր ԺԲի մասին մ տարի կաթողիկոսութիւն ըսել կու տայ 1569—1573։

ԳՐԻԳՈՐ ԺԳ. կամ Գ. նոյն է Սրապիոն Եղեսեցի, սա 1603թն Մէջբուրեանցիի բացակայութեան կամաւորեալ Գ՝ շնորհուած Ս.Էջմիածնի մէջ և 2 տարի նոյն կրօնաւորեալ Տիգրանակերտ՝ Գ՝ երթալ ալ 1606թն կը վանական։ Տե՛ս Ուռայիսի գրդ. եղեսացի։

ԳՐԻԳՈՐ կամ Գ. Սաս, 1721—6 Ուղուրլու գիւղատեր, նախապէս միաբան Գեղարդի Ս.Գրիգոր վանքին։ Գը յիշուի իր ժամանակի նշանաւոր յիշատակարաններու մէջ։ Տե՛ս ՍԵՒԻԼՈՒԱՆ։

ԳՐԻԳՈՐ կամ Գրիգորիս Ագթամարցոյ կամաւորեալ, մեծ և փոքր։ Տե՛ս ՍԵՒԻԼՈՒԱՆ։

ԳՐԻԳՈՐ կամաւորեալ-պատրիարք ի Զմիւռնիա եւ ի Պէյրութ։ Տե՛ս ՍԵՒԻԼՈՒԱՆ։

ԳՐԻԳՈՐ Ա. պատրիարք Երուսաղէմի, Եղեսացի, 670—697։

ԳՐԻԳՈՐ Բ. պարտ. Երուք. 1358—1366. (Ըստ Հ. Զարիշեանի 1347—65)։ Սակայն ուրիշ. Սահակեան կրօնաւոր ՊԲ թուին (=1360) Ս. Յակոբի մէջ Գ՝ շնորհեալ նստակ մը և ձեռնադ. Ս. Յակոբայ մատենադարանին մէջ Գրիգոր պարտ. կը յիշատակի Հեռուսալեմ գիրքով. սի հայրապետութեան Մեսրոպայ և ի պատրիարքութեան Երուսաղէմի Տէր Գրիգորի (Եղանեանի՝ «Մեսրոպեան» եր 81)։

ԳՐԻԳՈՐ Դ. պարտ. Երուք. Եղեսացի, 1385—1390 (Հ. Զարիշեան յն հանիսոր). Ազատեանի «Միսրանցի մէջ կը գրէ «Ս. Յակոբայ Մատենադարանի թ. 661 բոլորագիր Մաշտոցի մը յիշատակարանը՝ ուր պատրիարքի մասին տեղեկութիւններ ունի. գտանելու յն հրատարակեր։

ԳՐԻԳՈՐ Ե. պարտ. Երուք. Մարգարեան Գանձակեցի կամ Մոկացի (Զարիշեանի համաձայն). որդին Մարգարի և Թուրվանամայի, հետեւ Գանձակի Ազգատեսչի գիւղը, 1531թն ուխտաւորութեամբ կ՝երթայ Երուսաղէմ։ Ս. Յակոբի վանքը. կը հանդիպէ Արքեպս. և ապա կը գտնուի հայրենիքը. Կ՝ուշանիրոյ Գեղարդ գրդ. Գարիսակեցոյ (յետոյ կթղ. Սաս, 1902—9)։ Գրիգոր վերադարձին կու գայ Ս. Յակոբ և կը նեռնադրուի ուրեքոյ և կը կարգուի վերակացու. 1510—11թն։ Գրիգոր Գարսեանցի վերանորոգութեան արդ, Ս. Յակոբի պարսպաց նորոգման համար մեծ գումարներով կը մասնակցին Վանեցի, Զուգայեցի, Բաղէշի, Ուռնայեցի. Հայոց ազգի ուրիշ խաներեր (Նաւասարդ եր 673), որոնցմէ շատերը անեմամբ բերած են իրենց նպաստը։ Գարսեանցի 1513թն ետեւ կը նեռնադրուի Ուռնայ կամաւոր կամաւորեալ (Ալբատեանի կթղ. մ՝ «Հայ Հանր.» եր 325) Ս. Յակոբի տանտերին մէջ։ Լատինաց պարսպանամարտութեան նորոգութեան ժամանակ, յատկապէս վերատեսութիւններ գնելով՝ Կ՝ուզէին տիրել տեղւոյն, Հայոց արիաւոր դիմադրութեամբ, 1517թն կը տիրանան իրենց իրաւունքին։ Գրիգոր պարտ. կը նորոգէ Բեթղեհէմի Ս. Աստուածածնի եկեղեցին (1621—3), ըստ Հանանեայ յիշատակարանի. որ գտնուած է նոյն եկեղեցին մոտը. «Եւ Գրիգոր եպս. որ եմ տաղանդեալ որ. Երուսաղէմայ նորոգեցի ի որ. Մեռանիս գլխիսակ ազգիս մեր Ի.Հ. Քրիստոսի (=1621). յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնողացս, ի վայելումն և ի պարգեւս Հայոց որք տեսանիցէք զի որոնս. ասացէք Աստուած ողորմեցի. և Տէր ձեզ ողորմեցի, ամէն»։

Կը նորոգէ Ս. Յակոբի վանքը. վերակոչով նոր անոր պարսպը ծանր և մեծ ալիւռանցով. և կը հիմնադրէ վանքին ոսկեղէն և արծաթեղէն առարկաները (1614—1630)։ Երինձ կու տայ Ս. Յարութեան մասնի՝ Ս. Յակոբանոց մասրան կամարները 1631թն. Վերանորոգեալ եկեղեցիին (Բ. Գազարեան) հրամայութիւնը շնորհուած է երեք կամարներ տանելով Հարիւնեանցէն, և փոխարէն անոնց տալով երգեհոնին գին խուզը 1632թն. 1634թ Տաղասանին Գրիգոր պարտ. ուշադրութեամբ Արքունի հանգիստոցոնց Բաղիշեցի Աստուածի, խաղաղութեանց տասնորդիչ կ՝ասեն եւ խաղաղութեամբ կը կատարուի Զատիկը, Ս. Յարութեան տաճարին մէջ Տաղասանիի տարիներ գոյացած խախտեր և Ս. Յակոբի Հայոց պարսպը վերակոչ. համար կ՝ուզեցուրուի Տիգրանակերտ 1634թն, (Սրուանձեանցի «Բառգ. Ազգաբ Բ եր 432) և ապա Բեթլեհեմ։ Նոյն թուականին վերանորոգեալ կը յիշէ Ս. Փրկչի վանքին պարսպները, գերեզմանաց համար տեղացիներու գիշերային յարձակումներէն. 1641թն. Գեղարքունեաց գիւղի

գիւղը, 1651թն ուխտաւորութեամբ կ՝ուզէին Երուսաղէմ։ Ս. Յակոբի վանքը. կը հանդիպէ Արքեպս. և ապա կը գտնուի հայրենիքը. Կ՝ուշանիրոյ Գեղարդ գրդ. Գարիսակեցոյ (յետոյ կթղ. Սաս, 1902—9)։ Գրիգոր վերադարձին կու գայ Ս. Յակոբ և կը նեռնադրուի ուրեքոյ և կը կարգուի վերակացու. 1510—11թն։ Գրիգոր Գարսեանցի վերանորոգութեան արդ, Ս. Յակոբի պարսպաց նորոգման համար մեծ գումարներով կը մասնակցին Վանեցի, Զուգայեցի, Բաղէշի, Ուռնայեցի. Հայոց ազգի ուրիշ խաներեր (Նաւասարդ եր 673), որոնցմէ շատերը անեմամբ բերած են իրենց նպաստը։ Գարսեանցի 1513թն ետեւ կը նեռնադրուի Ուռնայ կամաւոր կամաւորեալ (Ալբատեանի կթղ. մ՝ «Հայ Հանր.» եր 325) Ս. Յակոբի տանտերին մէջ։ Լատինաց պարսպանամարտութեան նորոգութեան ժամանակ, յատկապէս վերատեսութիւններ գնելով՝ Կ՝ուզէին տիրել տեղւոյն, Հայոց արիաւոր դիմադրութեամբ, 1517թն կը տիրանան իրենց իրաւունքին։ Գրիգոր պարտ. կը նորոգէ Բեթղեհէմի Ս. Աստուածածնի եկեղեցին (1621—3), ըստ Հանանեայ յիշատակարանի. որ գտնուած է նոյն եկեղեցին մոտը. «Եւ Գրիգոր եպս. որ եմ տաղանդեալ որ. Երուսաղէմայ նորոգեցի ի որ. Մեռանիս գլխիսակ ազգիս մեր Ի.Հ. Քրիստոսի (=1621). յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնողացս, ի վայելումն և ի պարգեւս Հայոց որք տեսանիցէք զի որոնս. ասացէք Աստուած ողորմեցի. և Տէր ձեզ ողորմեցի, ամէն»։

Կը նորոգէ Ս. Յակոբի վանքը. վերակոչով նոր անոր պարսպը ծանր և մեծ ալիւռանցով. և կը հիմնադրէ վանքին ոսկեղէն և արծաթեղէն առարկաները (1614—1630)։ Երինձ կու տայ Ս. Յարութեան մասնի՝ Ս. Յակոբանոց մասրան կամարները 1631թն. Վերանորոգեալ եկեղեցիին (Բ. Գազարեան) հրամայութիւնը շնորհուած է երեք կամարներ տանելով Հարիւնեանցէն, և փոխարէն անոնց տալով երգեհոնին գին խուզը 1632թն. 1634թ Տաղասանին Գրիգոր պարտ. ուշադրութեամբ Արքունի հանգիստոցոնց Բաղիշեցի Աստուածի, խաղաղութեանց տասնորդիչ կ՝ասեն եւ խաղաղութեամբ կը կատարուի Զատիկը, Ս. Յարութեան տաճարին մէջ Տաղասանիի տարիներ գոյացած խախտեր և Ս. Յակոբի Հայոց պարսպը վերակոչ. համար կ՝ուզեցուրուի Տիգրանակերտ 1634թն, (Սրուանձեանցի «Բառգ. Ազգաբ Բ եր 432) և ապա Բեթլեհեմ։ Նոյն թուականին վերանորոգեալ կը յիշէ Ս. Փրկչի վանքին պարսպները, գերեզմանաց համար տեղացիներու գիշերային յարձակումներէն. 1641թն. Գեղարքունեաց գիւղի

մաս կը գնէ ազգին և Հիմաստասէրներ. և կը կատարուի Վէրմէ գիւղի ազգերը 1642ին. Գրիգոր պարտ. կը վախճանի 1645ին, և մարմինը կ'ամփոփուի ի Նշան հրատարակութեան, Ս. Գրիգի վանքին մէջ. այս ժամանակէն սկսեալ, ասպարէզը կը դառնայ Ս. Յակոբի հանգուցեալ պատրիարքներու մարմիններէն ամփոփել Ս. Գրիգի մէջ. Իր մահէն յետոյ, Ս. Յակոբի և Ս. Հեղինէի մէջ Ս. պատարագի առեն Գանուելիս և փառաբանութիւն քարոզելու մէջ կը յիշատակուի իր անունը. Հոս 1711—2ի ուղեւորի մը գրութեան՝ Գրիգոր պարտ. Պարսկաստանի գամբարանը գմբէթաւոր էր.

Գրիգոր պարտ. ժամանակակից գրէր մը՝ Յովհան Եկեղեցի նոյն պարտ.ին կենսագրականէն յետոյ՝ կը յիշէ՝ պատառ մը մարգարէներուն անունները 1828 (1638) թուականի Հեղինէ Յայսմաւուրքի մը (Ս. Բ. 1919) յիշատակարանին մէջ.

Գրիգոր Պարսկաստանի պատրիարքի սպասաւորին է հեռաւոյը.

Այս է պատարք Գրիգոր Պարսկաստանի.
Այր բազմամեայ բարեաց բարեսիր.
Բազում տիւնարանց ուխտաւոր սիրեր.
Գեղեցիկ վարուց տիւնակ լիներ.
Մեծ անուն թողեալ աշխարհս կարգեր.
Իր բարի կրօնից ընթեր հոգեսիր.
Ամէն սասանիչորս? նպարապես նստեր
Բազում գեղեցիկ կանոն յորիներ:
1645 ԹՎԻ.

Սոյն սպասաւորին մէջ Գրիգոր Պարսկաստանի պարտ. իշխանութեան տեսութիւնը սասանիչորս տարի նշանակուած է, ինչ որ հիւսն չի թուիր. վասնզի յիշատակարանը հրկոր գրեանէութիւն մը կ'ընեցնէ Պարսկաստանի պատրիարքի. բայց սոյն Երուսաղէմի պատրիարքաց յաջորդութեան վերաբերեալ յիշատակարան մը՝ (Ս. Բ. 997) կը գրէ «Ի կոյս (Պարսկաստանի) զաթոս հայրապետութեանս սա Ի. և չորս» Պարսկաստանի-պատրիարքին իշխանութեան թուականը, որ է 1613, այն առեն հրեան և հրեա տարուան ժամանակամիջոց մը վարած կ'ելլայ իր պատրիարքութիւնը. հետևապես սխալ է սպասաւորին նշանակուած սա՝ սասանիչորս խօսքը: (Ղազարեանի՝ «Միսրանի» էջ 81):

Հ. Տաշեան, կ'երևի միւս սպասաւորին «սա» սասանիչորսի փոխ հիմնուած՝ Գրիգոր Պարսկաստանի պատրիարքութեան թուականը կը դնէ 1631—1645 Ամ տարի. Եւ՝ անկէ առաջ ալ Դաւիթ Բ.ի պատրիարքութեան տարին՝ 1609—1631:

Ղազանուն սրբազանի միջոցաւ մեր բերան յիշատակարանի վկայութիւնը հաս հիշոց չէ: Գրիգոր Պարսկաստանի 1611ին եղ վերանորոգուած կը կարդայի (տե՛ս վերը) բայց է այդ թուականին արդեն պատրիարքական առաջ իր ձեռքն է եւ. հոկտ. տարի եւ այ եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի. տրով 44 տարի պատրիարքութիւն բրած կ'ըլլայ:

ԳՐԻԳՈՐ Զ. պարտ. Երզրումի Շիրուանցի (Շամախի գաւառ) Եղբայրանիր (Բարեյիրք այ կը կոչուի) Որդի Աստուծոյ և Մանուկ (Ս Բ. 1464), այլանունը Վարդան վրդ. Բարեյիրքին. 1707ին վանական Սարգիսի Ս. Սարգիսեանց վանքին (Մեսրոպ Արեղայ. Սմբատեանցի «Նոր. Սարգիսի» էջ 33): Վանական Տարօնի (1710—15). Կ'ընտրուի պատրիարք 1715ին. կը հաստատուի պատրիարքութիւնը 1717ին, Ս. Յակոբի վանքին մենաստանի պարտուց վնասման համար երկարել չըլլալ կ'անցնէ պարտանքը և կը փոխուի Եղբայրանիր. 1717ին Պոլսէն գրեան իր արդիւնքներովը կը նարդուի Ս. Յարութեան տաճարը. 1720ին մենաստանի ժամանակ կը նարդուին նաև Հանգիստից բաժանման սեղանը, Իւղաբերից խորանը Ս. Գերեզմանի գմբեթը. Սարգսի վանքին մօտ, հրեայ քարուքանի մաղազանները, փառաւ և խանութներուն գեղեցիկները նորոգելու կը վերանորոգեն Ս. Յակոբի վանքին, Բարի փայտան նոյն գեղեցիկները իրարուցած եւ. յենքերը կառուցած էր, Գրիգոր պատրիարք անոր արդիներէն կը գնէ 1720ին նոյն յենքերը և վաղն կ'ընէ Ս. Յակոբի եւ. կանգնով մը, ԹՎԻԹ (=1720) թուին՝ այս պարտուան Պոլսէն կը ժանուցանէ մենաստանութեան. 1720ին կ'ուղեւորուի Երուսաղէմ, և իր ուղեւորութեան ատեն կը նարդէ Հայէպի Հոգեսուն. քան հեռաւոյ յիշատակարանի (գեղեցուած Հոգեսան արեւելեան հանուրն գրաչ) որ թվին ԹՎԼ (=1721) ատենագրութեամբն Աստուած, եւ Գրիգոր... վարդապետ, պատրիարք Ս. Երուսաղէմայ եկի ի քաղաքն Հայէպ, ուստի գնացեալ եւ յինեալ ի Գրիգոր Պարսկաստանի էր հեղգեալ. Աստուածով նորոգեցի խցերս և սենեակս, վերատին պարիսպս գարդարեցի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց. և Յովհաննէս վարդապետին. պատրիարքն Մելքիսեդեկ, և բազմայիսակ գանձագեղեալ Երուսաղէմի և ազգս Հայոց և ամենայն ազգմութիւն ասուցաց եւ որք ընթերցուք ասացէք Աստուած ողորմի. ամէն» («Սիոն» 1868 էջ 230—3). Այս ատենը կը նարդէ նաև Դամասկոսի եկեղեցին. Ուրիշ ատենն ընթացքին կը վերաբերի հին պարտքերը և կը սկսի վանական խարհնարարութեան, ընդարձակութեամբ իր մահերի Յովհաննէս Կոյսա պարտ. Գարագաշ եպիս. Զէյթունցի և Կոյսա Թարեան-

մոցին կը թնդանն որ Գրիգոր պատրիարք յԳիտան հանէ պատանոցն 1728ին. պատրաստ վճռեցին և յԳիտան հանելն հաց կը հատի Առաքելական Ս. Աթոռը 1728ին. Եղիազարիր Գոյս կը մեկնի Ս. Յակոբի թնդրոյն համար. 1735ին Եղիազարիր և հոգոր պատրիարքները և Ծարուքիան ամիրայ Մարտիրոսն կ'ուղարկեն Ս. Յակոբի վանքը Յոյներուն տանջանքներէն. 1737ին Թադիոս Ամիրայի Եղիազարի Փարիզի Արքան. Տը Ֆլէրի կերպարանքին տակ. 1739ին գրաւոր համաձայնութիւն Հայոց և Յունաց Ս. Տեղիոյ թնդրոց մասին. 1739ին Եղիազարիր ապրելէն սիրտնեղութենէն համար նոր հրավարակ հանել կուտայ, մինչեւ դարձեալ Դպրոց գեղարդն վերնոյ, որ վերազանայ Երուսաղեմ 1740ին. Լատինաց կողմէն՝ Հայոց Իւրարերից սեղանին սիրտնեղութեան տանջանքնաց դէմ բողոքի գրեր կը գրէ. 1742ին առ Թագաւորն Դոգրոյ Լուդովիկոս ԺԵ, առ մոգոնն Խորհրդոց. առ Վեզիրն՝ գեղարդն Դոգրոյ (Ֆաուլիան) (Փալ-). Գրիգոր պատրիարք կը վախճանի ԹՁԾԸ (=1749 Փետր. ԺԹ-ին (ՍՁ Բ. 577) և կը թաղուի Ս. Գրիգի վանքին մէջ. Պարտաւոր պարքի գամբարանին մէջ. իր անունն ալ նամանագիր կը սիրէ քիշատակուի Գանուրիան ու. փառաբանութիւն քարոզին մէջ. Շատ գրաւոր քիշատակարանաց. Եղիազարիր գրամով Գիրքոյ Գիրքերուն մէջ կը գտնի 1744ին երկրորդ տարեմուտ հոգ. (Նիգրաս կղզի եր 71). Եղիազարիր Գոյս իր Ուղեւորութիւնը գրի առած էր՝ որ 1866ին հրատարակուած է («Սիոն» եր 122, 141. 154):

Եղիազարիր երեք անգամ կաթողիկոս ընտրուած է. բայց հրաժարած է («Սիոն» 1866 եր 142). Իր գրոց. ԹՁԾԴ (=1725) թուին, Գոյսին երեց ուսիրաւորներ ժողովոյն եղած են և այդ տարին երկրորդիր քիշատակարան մը գրած է։

Եղիազարիրի տապանագրին է հետեւեալը.

Կամեմ Գրիգի արքան անուն անցկացեալ,
Զարատութիւն վասայ նորին ներանձնեալ.
Զոր հարիւրակ հազար պարապոյ վճարեալ,
Սուրբ Յակոբայ սիրն ամուրիան կառուցեալ.
Վեհ աստիճան մեր վարդապետ Վարդանայ,
Հրեշտակական վարուք ճգնեալ անխնայ.
Արդեամբ հարգամբ յարակայ.
Ցարեն եկն միտ ակն ի բաց անհարկեալ.
Ուրեմն ամեմ միտ կուսութիան պարագեալ,
Մարմնոյնանգիտ խառն մի երկեմ ոչ տեսեալ.
Ասպարիզի մարթն յաղթող հերգեալ.
Գրնաց առնալ զանիզի պրակ պարտաւորեալ.
Նոցն մարմնով Գրիգորին որ արքան,
Հոգւովն հանի առ միտ բարին որ անուն.
Որում ի. զարեմն պրակի գիւրն անուն,
Զի հաստատեալ ի. սուրբ զարեալն ի. երկուն.
Գիտեալ լիցի միտ ի բարին
Բարիպարոյ մեր մեծ Մանահին.
Գնեալ զիրին մերոյ վանին.
Ի. Սեղիսարոս Երեւանին.

1749—ԹՃԾԸ

(Ղազանճեանի «Միաբանի» եր 53—7: Տե՛ս նաեւ Վ. Ղազարեանի «Գիտասիրաց» եր. Գ.):

ԳԻՐԳՈՐ Ա. պարք. Գ. Գոյս (1526—37), ազգատոհմի Զաքարիա Վարդապետաց Գիրքերին, յանէրդից Մարտիրոս Ա.ի. 1524ին Գանուրի Սուլթան Սիւլէյման պատերազմի գնաց Պարսից դէմ և սամանեան յաղթութեան բանակը կորց մը սարսափեան քաղաքներու հետ ամրոց նուաճ Վան քաղաքին և չրջափակեցուն. («Ազգ. Հիւ. Տար. 1901 եր 83):

ԳՐԻԳՈՐ Բ. պարք. Գ. Գոյս (1601—161., 1611-21—1636) Գնարացի, տարեկոչ Կեսարիոյ, Գրիգոր փառաւոր կերպարանքով խիստ մարդ մը էր։ «Անաց ալանիերուն էր Ուսանելի Սրապիան եպիսկոպոսին. իմաստուն ինքնքնութեան մը՝ որ կաթողիկոս ալ եղաւ Գրիգոր ԺԴ. անուամբ։ Գրիգոր որդին է Տարագի Ինան յուրջ 1570ին ու կոչուած է Երեզանանաստակ։ Սիրած է կոչուիլ մինչ ուղղագրեալ։ Գրիգոր վրդ. Կեսարիոյ մէջ 1595ին տարաւ Սրապիան վրդ.ին վարդապետական դասագան։ 1601ի սեպտեմբերը Գիլիկիոյ Ազգային կաթողիկոսին Երուսաղէմի պարտքին համար Սմիրնի մէջ գումարած ժողովին որոշումով՝ Գրիգոր Տիրապէտքիրն ուղղակի Գ. Գոյս գնաց մեղադրութեան համար, և հոն համաձայնութիւն գտնելով՝ տարուն վարդապետ՝ պատրիարք ընտրուեցաւ 1601ին՝ Յովհաննէս Խաչի յաջորդելով։ Գ. Գոյսեցիք կը գրեն «առ կաթողիկոսն Ս. Էջմիածնի մեռնելոյ իւրեանց առաջնորդս Գրիգոր ըստ սովորութեան մէջ՝ մեկնելու ապրատարութեան պատճառով չիրենալով համարեալ յարուցեալ գէպի Էջմիածին՝ Թագաւորն չեղած է Սիս. ինչ ըստ իր յայտարարութեան Գ. Գոյսին կեսարիա գացած է և անկէ ալ Սիս՝ իր Երուսաղէմի համար հաստատած գրամը տալու համար. Գիլիկիոյ հարցնելոյ Յովհաննէս կաթողիկոսին ու իրատարարութիւն ընելու համար տեսը և հանգիստ Գեսարիա կաթողիկոսին մէջն, իր Գ. Գոյսով պատրիարք։ Այս տարին ի Սիս բնակութեան մէջեղին (1602 Մայիս 29—Յունիս 28) կը ձեռնադրուի «Եպիսկոպոս և առաջնորդ Սեբաստիոյ։ Սիսէն ուղղակի կ'երթայ Գ. Գոյս իր տիրոջը ու

տանց տարար բազում ուղղութիւնս։ 1605—71ի տասնեակը կ'երթայ Կեսարիա, ուր ինքը կը գտնէր իր սիրասնուն համար տասնիարդ։ (Զեռագրաց յիշատակարանք 1607էն մինչև 1633՝ ինքը Կեսարիոյ իր սիրասնունը կը յիշատակէն)։ Մասին քիչ յետոյ Գալոյ վէճերուն կը հրաւիրուի Հ. Գալիս, ուր 1607ին ինչ գոյ սմենաս սարբանի.... անկեղծով և խրատս կիրպիս արդէս գտանիս։ (Դարանագրի Գրիգոր, 117) և անհերոյ հանգամանութեամբ մը կը հայտնէ իր թշնամիները և մահուանց հեղուրները, հանրի ըլլալու համար ազնարանան վէճերուն արանց հրաւէրով եկած էր։

Այս գասնասով գաղթականները իրենց հոգեւոր պետ նշանակել կու տան Գրիգոր վրդ. Դարանագրին, որ երկու տարի (1607—9) այս պաշտօնը կը վարէ։ Գրիգոր Կեսարացի հեղինակ գրանալով տանի կը գտնուի Տեղանիներուն, որանք ինքը գրգռարութիւններու կը մասնին, ասիրն ան կը յանդգնի յանիկ բոլոր եղուարները և գանանք բազմի մէջ իր հայտնիներուն գէմ, ինքն ասանց մասնակցիլ, վասնզի թագաւորէն պէտք չունէր, և հաւանաբէն Տեղանիներու իր գործակից կը պարտանաւորէր։

Ժողովուրդին դիմումը կասարարութիւնէն նրգասաւոր ընդունելութիւն կը գտնէ, ասիրն քիչ յետոյ Կեսարացի կ'անցնի գործակցաշխարհակոյ վէճերու կողմը և կը հայտնէ եղուար գանանանները։ անանց պետը Գրիգոր Դարանագրին։ Վէճերն վերջ տալու համար իրաւարարութիւն մը կը գտանայ և Դարանագրին Ծառայոյ գրիչներով պատրիարքական երդումներուն վերջ կը տրուի (1609)։ ասիրն Կեսարացին՝ ինքն ալ չի կրնար Ճշմ և կը վանուի աթոռէն և 1609ին իր աշակերտն Մովսէս վրդ. Տարենացի նստաւ գիպաս, Սինա և Երուսաղեմ ուխտագնացութենէ մը յետոյ կ'երթայ Տիարպէքիր ուր հաւատքի մը կասարերով Երուսաղեմի պատրաստին համար կարգադրութիւն մը ընելու կը յանձնի։ Այս մինչեն Կեսարիա գացած ըլլալը յայտնի չէ։ 1611ին գործակցի Հ. Գալիս կը տանին և պատրիարք կը նասանցնեն երրորդ անգամ։ Հոն կը յարատեւէ իր բուռն գործունէութիւնը, մինչ որ պատանա կ'ըլլայ որ հարիւր 6—7 տարի պաշտան վարելէ յետոյ իրենց պատրիարքութենէ և երթայ Կեսարիա իր քեռին, ուրկէ իրեն հետ տանելով իր ժեռանարին Մովսէսանը Աղիքատցի Կիլիկիոյ կաթողիկոսը (1602—1622) կու գայ ի Հ. Գալիս 1613ի սկիզբները, ասիրն Մովսէսանը Ծառ ասարիարքը կը յանձնի պատարութեան մինչեւ կաթողիկոսը և իր հետանդինները աքսորել սայ 25 Մարտ 1613ին։ Գրիգոր Կեսարացի ասիրն 1615ին գործակցի երրորդ անգամ կը յանձնի գրուելի Հ. Գալոյ սիրելը 1617—8 վանուան գործակցի Կեսարիա կը գտնուէր, երբ Սիմէոն գալիր բնացի ազգեցիք սոյ քաղաքը։ Ան կ'ըսէ ազնացի մաս Գրիգոր վարդապետան, սա որ կացեալ էի։ զոր սիրեալ զնոյսի ուրախացաւ և սիրով զիս ընդունաւեալ։ Սիմէոն գալիր սոյ սարիս։ կ'ըսէր թէ վարդապետան ունէր մեծ էզի արդէս քաղաք, և անց բազում անգամ գնացեալ մինչիարքաքաք։ Ե. ասան թէ նրա էզին ասանեցիս։ ազգ խաղաղ կայ։ («Հանդէս Ամս.» 1935, էջ 91—2)։ Գրիգոր Կեսարիա կը Ճաշ 1616ին մինչև 1625-1625ին անկէ գործակցի կուգայ Հ. Գալիս Հինգերորդ անգամ և կը յանձնի վանքի Մովսէսանը Ծառը և աքսորել սայ Գրուսա և ինքն ալ սիրելը գրուելի, ասիրն Մեկ քանանցեալ կարգադրիչի և անոր համարեալ եղեցեցիներու դէմ իր ունեցած ասելութենէն գրգռուած՝ կարգադրիչին գործունէութեան արդի ը ըլլալու համար և Երզնկացի Մովսէսանը «Գանիմաստրի Հոգ» մականուանեալ եղբարդագրը փոխանցեալ եղելով 1627ին կ'երթայ Լեհաստան, ուրկէ իրը լրտես Նիկոլ եպ. Թարսաղիլի մասնութեամբ սանամանէն ցուցը կը հանուի։ Կեսարացին Գուգասանայ երկիրէն (Թուսանիա) Նիկոլի դէմ բանադրանք արձակելով կը գտանայ Հ. Գալիս, խռովութեան մասնակցելով Լեհաստանը։

Մինչև իր գալը ասիրն Հ. Գալոյ պատրիարքութիւնը յաջողակուած էր Զաքարիա Վանեցիէն (1629)։ Կեսարացի ուզղակի կ'երթայ իր ք

բան է նաև Պատարագիրք, Դասասացանոցիրք և Կանոնագիրք. Հմուտ էր նաև մաժանագիր գիտութիւնքներուն և երգեցողութեան մի և անբիծ։ Երբեմն գիրք յօրինած է Թվականի եր. պատմագրութիւնի յԱղուանից մինչեւ. ի մեր 1426(=1636) թուին, որոնց համար տոչիտանաց (էր) մինչեւ. ի վախճան իւրոյ։ Գրիգոր վրդ. թարգմանած էր տարտիրեանի. Ուսումնասիրաց գիրք մը։ Շինած է նաև երգեցողանոց մը հայերէն գիրով և լեզուով։

Նոյնպէս կ'երևի թէ Գրիգոր վրդ. Կեսարացի կուսակրաց էր որոգայթութիւններ։ Կեսարացին յաւ ուշնասած է իր ոմեն վարդապետին Սրապիոնի կուսակին համանուն Աստուածաշունչի ազգագրութիւնը կուսարկելու. ասելոյն չէ յաջողած (նմա. Հ. Ղազիկեանի «Նոր Մատենագրութիւնք» Ի. եր 224, «Ճիստաս» տպագ. 1843)։

Գրիգոր Կեսարացի յանգանոց թուականն, Հայ եկեղեցւոյ աստանդութեան ասատիկ նախանձախնդիր եկեղեցականն մը եղած է։ Ունեցած է հոգ մասնաւորաբար մը, որ կապուած է գանձագանձուս, ասելոյն գինեաց Ղազարիոյ եկեղեցին թանգեր։ համար Շահին Զէյնէդինի ըրած ծախքերը, որպէսզի հասուցուցի՝ թէ՝ այդ գիրքերը և թէ այլոց ծախքն կը պարտաւորուի իր եղբոր որդին Հ. Ծաղիկ գր. Կեսարացի։

Իր աշակերտներն են Մովսէս Տաթեւացի նշանաւոր կանոնագիրը և Սիւնեաց գրագրին վերադարձիչ, Ծաղիկ վրդ. Տարոնցի, Ծաղիկ եղբ. Մէսրոպեանցի եւայլն։ (Ալիշանեան՝ «Հայ հնաբոյս» եր 316)։

Գրիգոր Կեսարացիի գրչի արտագրութիւններէն մէկ քանին Վենետիկի Մխիթարեանց մատենադարանի վանքին մէջ կը պահուին. (Տե՛ս «Մայր ցուցակ» Հ. Տաշեանի եր 732)։

Ծաղիկ գր. Կեսարացի իր հարիւրամեայ մահուան առթիւ կը գրէ... «Զմահանանցս բարեհաճեաց մեր ի սեղանան վերնայ իւր Աստուծոյ. եւ ես ունին սովորութիւն ասացեալ, որ ոչ թագուն թագել զմեռանելոյ ի յինամէջս քաղաքին. այլ անչէն անցեալ և հեռի ի քաղաքաքէ, զոր Շահին Զէյնէդին արքունական հրամանաւ թագեաց ի Ղարիբիս ի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին. և ասիս թագելոյ նմա զինչեսուրան և թէ այլ ինչ խարտ զոր արարեալ էր և էառ ի մէնէ Դ-Դեկ (=3047) դրամ. և մինանգամայն եկն խարտ Դ-Դիշ (=4700) դրամ. և այս եղեալ պատճառս վանառելոյ զրենանց եւ այլոցն. զոր բարեւամ վիշտս եւ լարլարանս ինքեանք ի բարեմաց վասն վախճանի արդեսս։» (Ալիշանեան՝ «Միսրանի», եր 89)։

Գ. Ա. Ալիշանեան բնդարձակ եւ մանրամասնագրութիւն մը բրած եւ հրատարակած է «Սիսեան» ամսագրին մէջ՝ Գրիգոր պարտ. Կեսարացիի վրայ. որ առանձին հատորով ալ լոյս տեսաւ 1948ին։

ԳՐԻԳՈՐ Դ. պարտ. Գ. Գոյոյ (1764—1773) Պատմանեան, մեռած է Ամասիոյ (Գ. Գոյոյ) 1715ին. թուն է Ամասիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ ատենագրէց Մովսէս գր.ի։ Գրիգոր Ցղիմանցիր պարտ. արքն ոմանոյ՝ նուիրուած է Ս. Ծաղիկ վանքի հաստատութեան (1737—1774)։ 1737 կամ 1738ին կը կարգուի հրաւիրուի և վերանոր. Երուսաղէմի ուխտաւորաց նուէրն Թէոդորոս պարտ. 1755 ապրիլ 23 թ. նամակէն կ'երևի թէ՝ Գրիգոր վրդ. Ս Ծաղիկ վանքին Ներսէսեան էր, ուրեմն կրտսերած էր Ս. Էջմիածնի եղբայրս եւ եղբարանոցաց. համար։ Նուիրուի Թոքատի (1755—7), այդ մէջտեղն է որ Մարգուսանցիք՝ իր նուիրատութեան առթիւ՝ չեղարարութիւն կը յայտնեն Թէոդորոս պարտ.ին։ Վերջինն կարգէն՝ Գոյոյ փոխանորդ կը կարգուի 1757ին, և կը նստաստուի նոյն պաշտօնին մէջ 1762ին Կարապետ պարտիզարքի կարգէն։ Այս պաշտօնը վերեն մինչեւ պարտիզարք ընտրուիլը։ Թէոդորոս պարտ.ի մահէն ետք 1761ին Երուսաղէմայ պարտիզարք կ'ընտրուի բայց չանցնիր, իսկ 1764ին, ասելուն կարգացուցեալ՝ Գոյոյ պարտիզարք կ'ընտրուի. այդ ալ ի սկզբան չ'ընդունիր, բայց Ծաղիկ նոյնան պարտ.ի և Մուրատեան ամիրանեաց պնդումին վրայ ակամայ կը հաւանի եւ Սիմէոն կիպ. 1765ին կոնդակով կ'արտոնէ, որ Պատմանեան մնայի իր պարտ. վարդապետ եւ եղբարանոցական Քաղ գնէ պատարագի ատեն, 1772ին, Պատմանեան պաշտօնազէս կը հրաժարի, բայց չ'ընդունուիր իր հրաժարականը, վիրաւորեալ կը պնդէ և կը հրաժարի 1773ին և կը քաշուի Սկիւտարի վանքը, ուր կը մեռնի իրրեւ ասիս տասն։ Պատմանեան պարտիզարքութենէ եւ իր հանգանակարգութիւններուն քննութենէն ու նեղութիւնէն ազատուելու համար կ'ուզէ Երուսաղէմ երթալ կամ Գոյոյ մէջ ատեն մը քաշուիլ. երբ այս երազները չի յաջողիր՝ Թոքատի ատենադարութիւնը կ'ուզէ. բայց այս ալ ոչ յաջողեցաւ վերջապէս Կիպրոսի Ամաքիարարութիւնը կ'ուզէ և կ'երթայ հանգիստ։ Այս կը պաշտօնավարէ 10 տարի տարեկան նեղութեամբ գլխէն անցած գէպքերէն կ'գրելէ բեմատուն անցնիլ. և Ամենայնի եղանակին մէջ. ծաղկեալ երթար համարարութիւնէ ետքը, կը հասնի Վենետիկ (Վենետիկ), կինչ տարի հոն կը մնայ և 1776ին այն տեղէն Հռոմ կը հրաւիրուի, ուր կը մնայ թէն տարի և տեղեաց ալ կ'տեղեի ծանր.

գեղեցիկ Անգոնա քաղաքը 1777 Ապրիլին և կը մնայ հոն 6 տարուայ չափ մինչև 1782։ Անգոնայի մէջ կը նեղուի ի կեղմանէ ժամուց եւ ժամերգութեանց յաճախելէն չգիտնալուն համար, ուստի 1782ին Վենետիկ կ'երթայ և կը հիւրընկալուի Ս. Շաղարու միաբանութեան տրբանայր Մանիմանուէլն և Մեղրաբեան Ցովհաննէսին։ 1784ին Անգոնայի մէջ կոմիտասի մը կ'ենթարկուի և կը խնամուի փրոֆեսանուայի հոգաբերութեամբ. ապագէս վիւանգիսիս կ'ապրի մինչև յուլիս 1791 2 թուականը և կը վախճանի 75-6 տարեկան հասակին։ Տապանագրին շինարարութիւնը Անառանեան հարց միաբանութեան մասնեռագրութեան մէջ կը գտնուի. ուր չէ նշանակուած սակայն ուր մեռած լլլալը և սակայն թուականը։

Գասմանեան պարբերի կողմէ Ս. Ցանգրի նուիրուած կը յիշատակուի ազատանդաղարդ և սիրանուագ ոսկի սկիհ մը հեռեւեալ յիշատակարանով. Ողորմութիւնքն Աստուծոյ կալցեսցուք սկիհս ոսկիով և սիրամբ արդեամբ ազգին իմոյ յիշատակ ինձ Գրիգոր պարբ.ին Գ. Գոլոյ և ամենայն ազգմուքիւն տուողաց զոր եղի յիշատակ անէրինչ յԱթոռն արդոյն Ցանգրայ որ Երուսաղէմ ի թուին Հայոց ԹՄՏԲ (=1773) Ցունվ. Ա.։ (Ղազանճեանի՝ «Միսգամէ» էջ 91)։

ԳՐԻԳՈՐ Դ. պարբ. Գ. Գոլոյ (1801—2), եռանայի. 1801 Հոկտ. 1ին։ Ցովհաննէս Զամալեան Հանդէսն նաև պարբ. Ի՛ՀԱՐՈՒԹԻՆՈՐԷՆՈՒԹԻՆ պատրիարքը Թոզատի նուիրակ էր, ուստի պատրիարքական փոխանորդ կարգուեցաւ Երուսաղէմի վեհիլ Ցակոբ եպիսկոպոս Գրիգոր Խամանցի 1801 Դեկտեմբերին մէջ Գոյլ Հասան և 19ին հաստատ պատրիարքական խիլաթ։

Գրիգոր պատրիարք խոյն կոնակի գրեց ամէն կողմ Դաւիթի տեղ Դանիէլ կիպ.ի անունը յիշատակել տալու համար եկեղեցիներուն մէջ։ Դանիէլ կիպ. կը բանադրուի 1802ին էջմիածնի մէջ գուժարուած ժողովին և Դաւիթի կողմնակիցներդ կը յաջողին հարկադրել Գրիգոր Խամանցին՝ «Թոզատ պատրիարքութիւնը՝ փոխելու նորէն Ցովհաննէս Զամալեանի կը յանձնել սիրտը և քիչ հաց ծիլան կը մեկնի տանի ու Թիֆլիս, ուր կը մեռնի։

ԳՐԻԳՈՐ Ա. պարբ, Հռոմայ, «Մեծն» կոչուած 590—604։

ԳՐԻԳՈՐ Է. պարբ, Հռոմայ 1015ին պարբ կ'ընտրուի 1072ին, կը վախճանի 1085ին։ Սա Գրիգոր Վիւսարէր կիպ.ին թոզի դէմ և պատուէր գրեց։

ԳՐԻԳՈՐ Թ. պարբ, 1337—1341, սա թոզանուեցաւ ընդդէմ թոզ .ին և Գասմանեանին կիպ.ին հետ.

ԳՐԻԳՈՐ Ժ. պարբ 1271—6 թոզի գրեց մեր Մեծն Լեւոնի և Կլայնցի կոթողներին։

ԳՐԻԳՈՐ ԺԱ. պարբ, 1370—78, Հայոց թագաւորին համար թոզի կը գրէ։

ԳՐԻԳՈՐ ԺԴ. պարբ, 1572—85. Նարեկացի տարբ։ Հայոց համար առանձին կոնդակ կը գրէ։ Ուրեմն 1585ին Հռոմի մէջ հայ գրատպարանի պատրաստելու համար վարժարան մը բանայ, ուր մանը արդեալ նգաս։

ԳՐԻԳՈՐ Աբրեկ. Անուշ արուն ասնմին սեփականութիւնն նգած է Լմբատ վանքը, արուն կը նուիրէ թոզի գիւղը։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ալանուցեաց. Ներկայ կ'ըլլայ 645ին Դուինի մէջ գումարուած ժողովին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ալանուցեաց. Ներկայ կ'ըլլայ 645ին Դուինի մէջ գումարուած ժողովին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ալչատրեցի. որդի Հասան Բարձրի. գրել է ի Բիթնի 1478ին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ալանոյ. Ներկայ կ'ըլլայ 1342ին Մեծի մէջ գումարուած ժողովին։

ԳՐԻԳՈՐ տրբեպ. 1353—75 Խաչիկ Բիգա քաղաքը կը գտնուէր. ուր 1320ին Հայերը Ս. Անան եկեղեցին չինած էին և 1366ին Գեղարդ Մեկրուանի որդին հիմնած է Կարբուսանց վանքը քաղաքէն 10 հազարամեայ հեռու։ (Ալիշան՝ «Սիսուան» 450—2)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. առաջնորդ Բասենի, կը յիշուի 1602ին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Բիշոյ 1246ին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Դաշտասցի. առաջնորդ Սեբաստիոյ 1799—1807, կի նարդէ Ս. Նշան վանքը և Ս. Աստուածածնի եկեղեցին։ Ցոլանդարդ կը Հնանդարդ էջմիածնի մէջ՝ Սիմէոն կիպ.էն. նուիրակ կը նշանակուի թէ՛ էջմիածնի և թէ՛ Երուսաղէմի կողմէ 1807ին, Դաշտասցի առաջնորդութիւն կ'ընդ մինչև մահը 1810։ (Ղազանճեանի՝ «Միսգամէ»)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Դանայ 1205ին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Երուսաղէմի, մեծարան Ս. Ցակոբայ 1652ին ապրեցաւ քարոզիչ Եպիսկոպոս եւ Հնգիպոս։ (Ղազանճեանի՝ «Միսգամէ»)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Զէյթունցի, առաջնորդ Հայէպի 1642ին։ («Տարեգ.» 1926 էջ 36)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Էրզնկացի, մեծարան Ս. Ցակոբայ, կը վախճանի 1812ին։ (Ղազանճեանի՝ «Միսգամէ 73)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. առաջնորդ Թիւրքիի վանքին, 1310ին Սիսի մէջ գումարուած ժողովին ներ-կայ կ'ըլլայ։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Լեհաստանի և Մոլդաւիայի առաջնորդ, Լեմբերկի մէջ կը նստի 1365ին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Քաջաց (Աղցոնի) վանքին առաջնորդ, որդի Վախտանգ թագ.-ի, ժԳ. դարու կիսուն, որուն մասն կա դան եղբարքին Հասան և կինը Մամա Քաջունի և կը կրնանայրին (1182թն)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Խորխորունեաց, նեռկաց կ'ելլայ 645թն Դարձի մէջ գումարուած ժողովին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Տիրուն քամ Պասանեան ...1639—1639..., կը յիշուի յարգանքի մը յիշատակարանի մէջ գրուած 1639թն ի գուսան Գեղարքոյ Դաղարգիկոս, ի գեղուքն Տուսարգոյ, ի Հայրապետութեան ազամ նահանգին Գեղարու։ Գրիգոր վրդի (Գրիգոր Բ. պարգ. Կ. Գալոյ) և յառաջնորդութեան ազամ գուսուած Գրիգոր Մեծուն ի գրանգոգոյ։ (Ալիշանեան՝ «Հայ Գեղարիս» նոր Գր կը նամարի Զեյթունի Ս. Աստուածածնի վանքին Գրիգոր Տիրուն արիպիսկոպոսին նեռ, որ կը յիշուի 1596թն)։

ԳՐԻԳՈՐ (եպ.) Կամրջանոր վանքի առաջնորդ ժԴ դարու կիսուն, յաջորդ Թաջատուրի։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Գարնոյ 1310թն կը ոգեկոչուի բանաքին մէջ ի նոր խառնելուն համար։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Գարնոյ Դիւնիք գիւղին, կը յիշուի 1603թն։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Գաթաքի առաջնորդ, ոյգեկոչուած է Ս. Մարգարոյ վանքը Մարգարի կիր.-ի դրամ։ Աղուանոյի դրդագրան («Միաբանի» եր 519) չէ գտրդ ելլուած թէ Մարգարի Զուլգուրեցիի (1655—1680) թէ Մարգարի Մարիանցիի (1759—1763) դրամ ոգեկոչուած է. գի յիշատակարանը անիմաստաբան է։ Մեկի հանգամանքի է 1655թն Գրիգոր առաջնորդ Ղրիմա։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Գեղարքոյ ա. Գրիգոր Բ. պարգ. և. Գալոյ։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Գեղարքոյ 1681—Տ. կը յիշուի յիշատակարանի մը մէջ՝ «գրոյ տարի հայրապետութեան վարդապետ»։ (Ալիշանեան՝ «Հայ Գեղարիս» 920)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Գիրգոսի դրդ.Ղարիբ Մեծքարեցի Մուշեղեան գրչին մէջ 1576թն (Տե՛ս Գրիգոր եպ. Մեծքարեցի)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. առաջնորդ Հայրապետի ժԴ. դարուն մէջ (Ելիրիկեան՝ «Պնատիարքի» Ա. 273)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. առաջնորդ Հայրապետի ա. Գրիգոր եպ. Տուսարգի։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. առաջ. Ձիրմակ վանքի ի Բասենն կը յիշուի 1570թ յիշատակարանի մը։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Մաշկեւոր վանքի առաջնորդ, նեռկաց կ'ելլայ 1342թն Սիսի մէջ գումարուած ժողովին։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Մարաշոյ, 1307թն՝ Սիսի և 1316թն Ասանեաց մէջ գումարուած ժողովներուն նեռկաց կ'ելլայ։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Մարաշոյ (ա՛ս) 1342թն Սիսի մէջ գումարուած ժողովին նեռկաց։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Մեծքարեցի, 1555թն կը յիշուի յիշատակարան։ (տե՛ս Գրիգոր եպ. Կիրակոսի որդի)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Մեղրեցի, 1155թն Վասոյ ձոր գրի Քարեաց գրչին մէջ կը՝ վախճանի և մարմինը նարեկանցի մէջ կ'ամփոփուի։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Մշեցի, մխիթարեան Ս. Ասպարոյ վանքին, կը վախճանի 1812թն և կը թաղուի Ս. Փրկչի մէջ։ (Ղազանճեանի՝ «Միաբանի» 73)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. առաջ. Մուշեղեան վանքին, կը յիշուի 1581թն, (տե՛ս Գրիգոր եպ. Մեծքարեցի)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ոստիկանեաց վանքին (Աշտարակ գիւղին մէջ) կը յիշուի 1474թ յիշատակարան մը և 1477թն։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ուռնայոյ, 1720թն՝ Հռոմի Հայոց եկեղեցւոյ բակին մէջ ոգեբեր մը կը յիշէ։ («Բազմավէպ» 1931. եր 320)։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Ցիսուանեաց, կը յիշուի 1374թն։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Սամասոյ, կը յիշուի 1179թն։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Սեբաստոյ, կը յիշուի 1204թն։ ա. Գրիգոր եպ. Գաղատացի։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Սոսքեան, կը յիշուի 1294թն։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Վահանեցիանց, 1307թն Սիսի մէջ գումարուած ժողովին նեռկաց կ'ելլայ։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Վարագեցի քամ Վանեցի, առաջ. Լեհաստանի 1552—1574։ Որուսաղէմ ուխտի կ'երթայ 1567թն յետոյ Հռոմ։ 22 տարի աշխատաբերութիւն շինելէ ետք կը վախճանի Գալոյ մէջ 1574թն։

ԳՐԻԳՈՐ եպ. Փիլիպուպոլսոյ, Գրիգոր Ջղայ կիսգրքին գրագիր՝ 1164թն Հռոմ Լուսիս պապին կ'երթայ։

ԳՐԻԳՈՐ Ռասուանեան, (Ս.) Նաղիանգաղի, Կարագովկիոյ Նաղիանգայ քամ Դիմոկեսարիա գաղթած ինան է Հնիանոս Հարմէ և գրիգոսանայ մարմէ. վախճանեցաւ շուրջ 350թն։ Հայ եկեղեցին կը տանի Ռասուանեանի մէջ։ Մեր նախնիք Ս. Հայրապետաց գրաւոր գանձերէն թարգմանած են բաւական գործեր։ (տե՛ս Զարպհանելեան «Մասենագիտական Հայի. բարգմ.» եր 340—358, տե՛ս եւ «Նոր Մասենագիտութիւն», Հ. Ա. Ղազիկեանի եր 490)։

ԳՐԻԳՈՐ Խրլաց Գեղունեաց, տարած է ժԲ. դարու կիսուն, սա Մատթէոս Ուռայեցւոյ գրած պատմութիւնը շարունակեց. 1137—1162թ գեղեցիկ գրի ստանալով, որոնց մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէ Պոլսոյն խլեանի մասը և այդ առթիւ իր խստասրտանալոր Բալտեղ վրդի զամբանական

քանդեց, որ ուղղուած է Փեռուզի Գերմանիկի (Մարոյ) դարձն Հայաստան։

Գրիգոր Երէց վախճանեցաւ յուրբ 1165ին։

ԳՐԻԳՈՐ Թոքատիրի որդի. Դանիելիցի, ապրած ԺԱ. դարու վերջերը և մեռած 1120ին, սա ա՛յնքան ընթերցասէր մէկն էր որ յաճախ անգամ կը մոռնար ճաշել։ Երբ կը հարցնէին ինչ՞ ուտիս, ան իր գրքերը ցոյց կու տար։ Ա՛ռանցքաի թէ ընթերցանաց մեկնութիւն մը յօրագրած է։

ԳՐԻԳՈՐ Կարնեցի, 1882ին Պոլսոյ մէջ կը նահատակուի։

ԳՐԻԳՈՐ Կեսարացի. Գրիգոր Բ. պարտ. և Գալոյ։

ԳՐԻԳՈՐ Կրճաւոր. որդի Մարգարի, 1479ին Եր-զանգէմի Ս. Փրկիչ վանքին մէջ Աղաթամա-ցոյց մը գ'ընդօրինակէ։ (Ադաւնունի՝ «Միաբանի» էջ 530)։

ԳՐԻԳՈՐ Հաղբակեան. իշխան Թալինցի, որդի Հայրապետ։ 1223ին Պարսիկներէն կը նահատակուի։

ԳՐԻԳՈՐ Հալիպցի (Ա), ծագած է ԺԴ. դարուն վերջերը Եւրոպոյ մէջ։ Իր ծնողաց անունը և ասոյնանը մեզի անհանգիտ են, բայց պէտք է հաւատալ ոգած ըլլան՝ որ կրցան գինքը երեսի վարժապետներու յանձնել։ Պատանի հասակէն՝ կը փայլէր վրան գործանայի խանարհութիւն մը Երբ ծնողքը մեռան, ի բարբ ինչքը ազգատեսներուն բաժնեց. հետացաւ հայրենիքէն ու նէրֆեսարիոյ մօտ գանուող վանքերէն մէկուն մէջ ասանձնացաւ. հոն գործացաւ մեծաւորներն ու ընկերները իր գիրագանց ասաքնութիւններով և գիտութեամբ։ Նէրֆեսարիոյ (այժմ Շապին Գարա-հիսար) եպիսկոպոսը լսելով Գրիգորի հարբաւոր իրեն կանչեց գինքը, իր խորհրդականն ընտ. ու ձիլ ժամանակէն քահանայ ձեռնադրեց։ Եպիսկոպոսին մահը յետոյ ասպարէզ բացաւ Գրիգորի առջեւ, որ որչափ կը ծանկէր իր ասաքնութիւնները՝ այնչափ աւելի ժողովրդական ուշադրութիւնը գրաւելով՝ եպիսկոպոս՝ քեռաբուեցաւ։ Նէրֆեսարիոյ քաղաքին։ Գրիգոր բարեր իշխանութիւնը առնելն ետքը՝ մեծ գործեր սկսաւ, Մանիքեցի ազանդաւորները իր թեմէն գուրս հանեց. ապրիները, որերը և խնդիրը պարզապէս հարատարոյ բռնաւորներուն դէմ։ Բայց Գրիգոր քան ամէն պատրաստ և բարիք գիրագաս համարելով իր հոգւոյն փրկութիւնը, թողուց եպիսկոպոսական ծանր բեռը, և երթաւ յոյն կրօնաւորներու հետ հետացաւ քաղաքէն անհանգիտ ոչխարի մը երթալու համար։

Բարեբաս և Գաղիոս չէրեցին ետքը՝ Օրլեանի վիճակին Բիւրվիկ կամ Բիւրեվիկ քաղաքը հասան. և յանկարծ թէ մզան մը հետաս. Ս. Մարգարեանի մասուս մը կայ, հոն գնաց. խրախի մը չինեց ան-գամ խոսն Լուսիկ իշխանուհւոյն հրամանով։ Երբեք ասարի խիստ կրնասարի մը կեանք վարեցաւ Անոր կիրարարները քիչ մը գարիէ հաց էր, կամ ի-կամ ասրմասաներ և ջրոյ մէջ կարեցած ասպ. յարաթիասան մէջ երբեմն անգամ միայն կ'ուտէր։ Գրիգորի համբաւը իրեն ետեւ խուռն բազմութիւն մը ոչ միայն մերձաւոր քաղաքներէն, այլ նաև հեռաւոր վայրերէ. որոնք գուսեղգուսեղ ուխտի կ'երթային. իրենց հետ առնելով պարէն և փոքրիկ բնեռաներ։

Ամբ հրաշագործ ասարը ժԱ. դարու սկիզբները Մարտ 16ին է Տէր հանգաւ։

Հաւատացեալները՝ որ ապրէին իր մեռ ասարը մը կը պատուէին Գրիգորը, անոր մարմինը Ս. Մարգարեան մասուսի ասաց խորանին ասկեւ ամփոփեցին։ Բայց Լուսիկ իշխանուհին գայն մեռ Քարեղով իր քաղաքին Ս. Սարգիսի եկեղեցին փոխադրել տուաւ. և ինչպէս Օրլեանու եկեղեցւոյն վարչ ապրոցին մէջ նշանափաւած է՝ մինչեւ կիսա նոյն եկեղեցւոյն մէջ կը հանգչի Հայրապետ Գրիգորի մարմինը։

Ս. Գրիգորը, զոր Գաղղիացիք կը կոչեն՝ Grégoire d'Arménie եւ իսալերեն S. Gregoria d'Armenia — ա՛յ Լուսաւորիչը — Լատին եկեղեցին կը տօնուի Մարտ 13ին։ (Եմմ. Migne. հատոր ԺԱ. մս. Բ.)

Գրիգորի վարուց պատմութիւնը Գաղղիերէն Migneի բառգիրքն եւ Հ. Ալիշանի ըստ բաւականի բնագրական զուգեղեն, որուն ապիւր եղած է ամենուս Օրլեանի եկեղեցւոյն մեջ գտնուած Վարք արրոցը։

Գրիգորի համբաւը տարածեր եւ Հայաստան ալ հասաւ. անոր ազգականները եւրոպա գացին գինքը տեսնելու յոյսով. բայց վախճանած գտան։ (Հ. Ա. Գասուրեան «Երրորդ Հայկազունք» էջ 85)։

ԳՐԻԳՈՐ Մագիստրոս, Գանձասարեցի. որդի Վասակ Գանձասարեցի զորավարին († 1021)։ Հոր մահուան ասեն պատանի էր գեռ և կը բնակէր Բէնի ամրոցին մէջ։

Գրիգոր 1042ին Դարիի Բ. Հայրապետի վրայ կը թագադրեցնէ, յետոյ քաղաքամէջ Վեռ Մարգիսի կը հայտնուի Դարիէն։ 1044ին Տարսն քաղաքները՝ ասեն կ'ըլլայ հոն եկեղեցիներ եւ վանքեր չինելու, բայց հոն ալ կը հայտնուի եւ կը ասիպուի Գոյիս անցնելու, ուր Մագիստրոս և Դաւիթ ամիրաներուն կ'ասրմանանայ։ Երբ Յոյները Անին ասին՝ Գրիգոր ասիպուեցաւ իր հայրենի ամրոցները — Բէնին, Գայեանը և Գարնոն — Ասանց յանձնել և փոխարէն Մէլիտենի մէջ ասացաւ քաղաքներ ու գիւղեր։ ուր քաղաքաւ գեանք անցընելով՝ մեռաւ 1058ին։

Գրիգոր Մագիստրոս մեր առաջին այնքարեկամ մատենագիրներին կը համարուի (իրմէ առաջ ապրած է պատմագիր Եղանուն Բագրատունի, ոգորոգեալ). Մագիստրոս նեռանց մ'եղած բլլալով թէ՛ պրոպոն և թէ՛ արարանցի ուսումնասիրուն մխանգամարդ. «Անանանիրոյ ուսումնասիրութեան ընարին՝ ամենեցուն էր ուրեմնեան յեղանիրու և յանանան գրանանութեան Ինչն իւր պարանանքով կը գիրէ, թէ գոյրած չէ հրանք կարդալ և թէ թարգմանիլ՝ որպէս մէկ կոգմէն հնարամտա եղած էր հաւանեցու հայերէն բոլոր այն ձեռագիրները՝ որանք՝ կրնային գիտանան և փիլիսոփայական արժէք մ'ունենար միւս կոգմէն թարգմանելով նաև Պղատոնի մէկ քանի գրքերը՝ (Տեսնել. Հաստատութիւն Սոկրատայ, Եւրիփոնի, Տիմեոս, Փեդոն). Ցայսմանի չէ թէ որո՛ն այնքերեանցու Մագիստրոս, բայց ասուած է որ մամանակին ձեռագիրներին յատուկ այնքերանքան իրեն (Ոչնոյ հոգը Եղիսեի, Մեկրատայ հոգը Եղիսէ Եւսայն) քերականական կամ քերթողական արուեստաց ուսանելու համար...

«Մարի ուրիշ գրիչ յարժեցու հանդէպ գրաւոր էր Մագիստրոսի մէջ. Մեծ մասագրութիւն կը նուիրէ գրաւոր յարարանութիւններու մշակելու համար և սուար նշանաւոր անձերու. Նաև. և ասուր արքունիքի են 80է աւելի իր ընդարձակ և համաստաւ Թուղթերը, որանք ա՛յ միւսին մամանակին քարտուղարներուն, գրագիրներուն և այլ հարցերուն, այլն իր իսկ բարարանան նիարարդրին վրայ գրուած բոլոր արձակիր. Այդ Թուղթերը Մագիստրոսի գլուխ գործոցները կը համարուին, գեղարուեստաբար ասելու՝ մերկրնակ և մաքուր սեռով մը չեն խարարդուած անոնցմէ յատուկը, մանաւանդ երբ փիլիսոփայական կամ գիտական ճանաչութիւններով կամ դիցաբանական ակնարկութիւններով կը խառնուին զի արուեստասիրանքէն խրթնացած չեղաւ և բոլորովին տեսակը բաներ կը կիրարէր։ Ներքնաբանութեան այնքանով նմոյշներ գրեան նիարարդ իր Հերքուածներն ալ. որանցմէ միւսն «Մեծ ձեռ գրքի ասասուածային» սիրելուորութեամբ հաղարասողեան տարարարութիւնը (սա Մանուէլ Հարարդի գրած) բաւական պարզ սեռով մը յարիանուած է։

«Մագիստրոս իրրեւ քերթող՝ հայերէն սուանուարի մէջ նախընթաց փորձեր ըրած է արաբ չարի և յանոց ներմուծեալս. սուաջինը Հոմերական հարանգրութիւնն, և երկրորդը Արարատեան քերթութիւնն փորարդելով։ Հնարաւոր է նաև հայերէն Գիրականութեան մը. որ Սիւնեաց գրարդին կոգմէ պարարաստուածին հանարած մէկ հրատարակութիւնն էր. և պրաւն վրայէն կ'ուսանելէր իր այնքերանքներուն հայերէն չարարդութեան գեղարարդական արուեստաց։(Դուրեան՝ Եղիշէ պարք. «Պատմ. Հայ Մատենագրութեան» էջ 182).

Գրիգոր Մագիստրոս որ հարանքէն հարաւ. Թանգրակիցաց ազանդին՝ ասուեալ Հէրմի, արարարդութեանց, հաւատարեալց գէմ շնարարանի թուղթ մը գրած է առ փարարդիան Սարաց։ Մագիստրոսի ասարդը հրատարակած են 3 անգամ. նախ Կ. Պոլիս՝ 1768թն առ հանրաստ. «Տաղասացութիւն Գրիգորի Մագիստրոսի նեմարեա եւ ուղղափառ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ». (Ի Բ. տպ. արարարդուած մանրատ «Տաղասացութիւն Ներեանն Գրիգորի ուղղափառ. ԻՆԵԱԼՆԻ... տպ. Կ. Պոլիս՝ 1825թն. Գ. տպ. ի Վենետիկ Ս. Ղազար՝ 1858թն։

Մագիստրոսի պլիւսալ բերդ հրատարակութեանց մասին տե՛ս Հ. Ղազիկեանի «Նոր Մատենագիրք». էջ 470—3.

ԳՐԻԳՈՐ Մատիկոնեան. Հարարարդի Մեծն Վահանայ. 686թն Դարարդ յերան ամրոցին մէջ նշանակով՝ ի՛ր իսկ մերարանայ գաւառանքուն վրայ։

ԳՐԻԳՈՐ Մամիկոնեան. իշխան, հանրանարդ Ցչոս պարարիի (744). Գրիգոր և Դաւիթ Մամիկոնեան իշխանք 788թն էր հանեն Ցչոսի ապրանքը։

ԳՐԻԳՈՐ Մամիկոնեան, պարարիի. 653թն Հարարարդաց քով պատանեաց էր Ճնայ։ 658թն իր համարարդ հարար էր յարիարդէ պատերի տեսանանելով. 653թն Թարարդաց գէմ մղած պատերազմին մէջ ի՛ր իր։

ԳՐԻԳՈՐ Մամիկոնեան՝ վերջին, Ռաստակ. որպէս 850թն էր բանարարեալ և 855թն փարարդով էր մեռնի Դարանանանքը բաւական ապրին մէջ՝ իրրեւ խառնարանաց։ (Հ. Ա. Դասուրեան՝ «Արքապան Հայկազունի» էջ 47).

ԳՐԻԳՈՐ Մանուէլեր Ռաժիկ. սա քրիստոնէութիւնը ընդունելով՝ փոյանեցաւ. Գրիգոր և 550թն Դեն չարարդուէն նահատակուեցաւ. Դաւթի մէջ.

Նանատակիս վրայ ուսումնասիրութիւն մտնի Ս. Էջմիածնի մատեան Գ. Տեր Մկրտչեան։

ԳՐԻԳՈՐ Մոկացի, հարարար, հնանաս. Գագիկ բանաստեղծ՝ ընդդէմ Մաստուքի (912—921).

ԳՐԻԳՈՐ Նարեկացի, մեր ամենէն նշանաւոր գրագէտ-մատենագիրներէն մին. ծնած յուրէ 951թն, որդի Անձեւացեաց Խոսրով ազգանունով՝ ի՛ սուանի Նարեկ վանքին մէջ՝ այնքերանալով Անանիա սուանեցոյ վարդապետին։ Հրաշալագործ հրդեհաւոր փեսանքով մը ի՛ սպրի ու կը վարեանի իր 80 տարու. և կը թաղուի Նարեկ վանքին մէջ։

«Նարեկացիի հրթատարդ հատանին նախընթաց հրդեն է նոր նոգոցի Մեկնութիւնը. զոր Անձեւացեաց-

հաց թաղու

հրատարակութիւնքս. մասաց և խոստովանութիւնք հաւատոյ (Գրիգոր Նարեկացւոյ գործ համարուած, իսկ իրականին Գ. Սիւնեցւոյ) տպագրուած են

Հ. Աբեղեան Տիրոջեան 1904ին Գրիգոր Նարեկացւոյ Ս. Աստուածածնի «Գուսան» խմբից» սկզբնաւորութեամբ ներքոյ իսպիրենի բարգմանից ու հայերեն բնագրին մեջ յոյս ընծայեց Ս. Ղազարու տպարանին:

Նարեկացւոյ վրայ գրուածներ ու ուսումնասիրութիւններ՝ տե՛ս Հ. Ղազիկեանի «Նոր Մատենագիտութիւն» էջ 600:

ԳՐԻԳՈՐ Նիւսացի, (Ս.), եղբայր Մեծն Բասիլի Կեսարացւոյ, Նէոքեսարիոյ կամ Նիւսայի եպիսկոպոսի երէցներէն մին, այլ պատմուում Նիւսացի կոչուած, բնաւոր նոյն քաղաքին եղիսկոպոս ընտրուած, որ սրբոսական Վեղեր կոչուելն ալ ստացուածքում սու�ն մը։ Ուրիշներ է չատ մը հատուածներ, մեկնութիւններ և հոգեշահ ու իմաստասիրական գրքեր։ Վախճանեցաւ 396ին։ Հայ եկեղեցին կը տանի Ս. Բասիլի հետ Ճանաչուելին, երբեմն Դեկտեմբերին։ Մեր նախնիք Նիւսացւոյ հատուածներն թարգմանած են (Տե՛ս Հ. Գ. Զարբհանալեանի «Մատենագրական հայի թարգմանութեանց նախնեաց»), «Ընտիր հրահանգութիւնս (հատ չորեքտասան), «Մեկնութիւն Ծագումին» (ութ հատ), «Ստրկագրաւեալ մանկանց ի գերութենէ», «Քարոզք յաղագս երգոց երգոց։ «Հատ յաղագս երգոց երգոց» (քառասուն հատ), «Յաղագս բնութեան մարդոյ», «Տեսութիւն յաղագս մարդոյ գործութեանն», «Ի չիշատակ հանգուցելոց ի Քրիստոս։ «Ի թագաւորն Տեսան և ի Յովսէփ Արիմաթացւոյ», «Ի Ս. վկայն Թէոդորոս», «Ի վարս և ի գործս սքանչելագործին Գրիգորի Սքանչելագործին», «Ի մանկունսն Բեթղեհեմայ», «Ի Ս. Սանդարամ նահատակն», «Ի սուրբ հայրն Եփրեմ», «Մեծնայն յոր ասացեալ»։

Գր. Նիւսացւոյ «Ի թագաւորն Տեսան և ի Յովսէփ Արիմաթացւոյ» հատը տպուած է 1712ին ի Ս. Գայիս քաղաքի հայ. գիրք հոգեւոր մէջ։

ԳՐԻԳՈՐ Պանլաւունի և Գրիգորիոս Պանլաւունի։

ԳՐԻԳՈՐ Պաղ. իշխան Գոռիսոյ 1277թն։

ԳՐԻԳՈՐ Սարկաւագ, ինքնագրով գտնուն տպրած. Աստուծոյ վկայի վանքին առաջնորդ Գանձակ վրայի ալանկիրս. սա իր ուսուցչին հետ տպրոց վկայաբանութիւններուն հատուած են Ճարտարապետի կիրը գրած է։

ԳՐԻԳՈՐ Պիսկ. Սուրբան՝ որդի Սանանոյ, 625ին իր հոգը կը յանձնէր։ կը տպանուի 840ին Բասիլեն Սիւնիին։

ԳՐԻԳՈՐ Պիսկ. որդի Գոգանու. Վասակայ. քառն վիճակին. 887ին իր հոգը կը յանձնէր։ տպ-

Նախան ունենալով իր երկիր եղբայրները Աշոտ, Սահակ և Վասակ։ 909ին երբ Ասուսի տաճարի բանակը Սիւնեաց երկրին վրայ կը յարձակի՝ Նախարարն կը Լորդուի տակին երբ Ասուսի հոր ուժերով կը յարձակի և Սիւնեաց աշխարհի ամուր քաղաքներէն գոյր գանուող բնակչութիւնը կը կոտորէ։ Գրիգոր սենեկաուր ընդոյով կը խոստանայ բանուորին հարկ տալ Սահակի յանձնելու տարին Ասուսի զայն գաղտնապէս թաղուելով կը տանիք և անոր կառուցած Ս. Սիմէոն եկեղեցուն մէջ թաղել կու տայ։

ԳՐԻԳՈՐ Սկեւռացի կամ Լամբրոնացի, տպրած է մի. գոյրս սկիզբները, մին եղած է Սկեւռայ վանքի միաբաններէն և թերևս աշակերտած Նարեկ Լամբրոնացւոյ, Լեռան թգի մանրամասնութեան ալ տրամանոյով՝ անոր խոստովանանոյր կը կարդուի։

Գրիգոր Սկեւռացի գրած է քանի մը հատոր ի խարեալ Մեծն Ներսեսն, ի Ցաղուիսն Տեսան, ի Սանայս Իշխաշեն և այլն և ներքոյ մը ներ-ոնէ Լամբրոնացիի վրայ (1205ին), զոր կը ցերուած մեն հիացումով։ Գրիգորի գրուածներուն մէջ կարեւոր տեղ մը գրաւէ տարածի իր Աղօթագիրքը որ գրեթէ միայոյ յաղագրութեան մէջն է՝ երկու մասերէ բաղկացած (Ա. Աղօթք առ Ս. Երրորդութիւն, Բ. Աղօթք ի վերայ սրբ մեղաց, Գ. Աղօթք ի մասն Ս. Գառապարանին)։

Հեղինակը նարեկեան ոճի նմանաբանութեան կը հանի մերթ ընդ մերթ. և երբեմն ալ տարածեալ թարգմանի տարեր կը հիւսէ. ինչպէս կ'ընէր նաև Լամբրոնացին իր հատորներն մէջ։

Գրիգոր Սկեւռացի բանաստեղծական ձիրք ալ ունի. ինչպէս կ'երևի իր «Արեգակեան տարբերութեանս տեղեկութիւնքեամբ յաղագիանէն, զոր երգած է աշխարհաբարեան կարգով ի պատիւ Մեծեցեան Հայրապետաց Մկրտչի։

Հոս Անուանարգեալ կամ թարգմանիչն († 1307) այլ Սկեւռացիին կ'ընծայուի Թ. գարուն մէջ Նիկիոյ Վանան կամ Ճաշեան տեսուն հայ-հոսոմ հեղինակին կարգէ ու Զաքարիա կամ թարգմանիչ գրուած գաւառներեան թուրքին հայ թարգմանութիւնը. բայց ուղղակի յանձնարէն թարգմանութիւն մը չէր կրնար ըլլալ ան. այլ հաւանաբար թուրքին հայերէն ապրուած մը մինչ տարբերած պիտի ըլլայ Գր. Սկեւռացին, ինչպէս նման աշխատութիւններ (թարգմանութիւններ) ըրած է Նարեկ Շնորհալին (Դուրեան Եղիշէ պատ.՝ «Գաղութիւն Հայ Մատենագրութեան», էջ 232)։

Գրիգոր Սկեւռացւոյ գործը պիտի ըլլայ Գրիգոր Նարեկացւոյ շնորհաւոր Դպրանոց-

նան որ գրուած է Վարդան գիւտաբանիր Հարանգամին խնդրանքը։ (Տե՛ս Գրիգոր Նարեկացի)։

Գրիգոր Պիւռատցոյ Գիրք Ազօթիցը ի Կ. Պոլիս տպուած է 1742թն։ Նոր գրչագրեան ի Մուրճն Նիւրէս Համբարձումեանցն տպուած է ի Ս. Ղազար «Մատիան Հայկական»ի ԺԴ. հատորին մէջ։

ԳՐԻԳՈՐ Մամիկոնեան (Ս.) Գամրջաց կամ Գանձասարի Եպիսկոպոսին քաղաքը եղած էր Հիմանոս անունքէ, ժամանակի մը ապրիլորով Արտաշիսէի, յետոյ Գեղարքունեաց ազգանունովն՝ ի մանկութենէ քրիստոնեայ եղած էր։ Ամսոյն եպիսկոպոսին սէրսիսորոյ եպիսկոպոս ձեռնադրուելուս և շատ հրաշքներ գործելուն համար Մամիկոնեան կոչուելուս ու իւր ծերութեան մէջ՝ 268թն կամ 270թն ի Տէր փոխելուս։ Արդարև վարքը գրած է Գրիգոր Նիւսացին։ Հայ եկեղեցին Նոյեմբերին մէջ կը տանէ։

Գրիգոր Մամիկոնեանցի գրած է հատոր մը նոր գրչագրեաններ, ուստի՝ մեր նախնիք քարտուղարած են հատուածները։ «Ի Հուանցն Գրիգորայ» (հրգոս. հատ.), «Մատեան Առաւանանին», «Գովեան ի սուրբ կոյսն Մարիամ» (հրեք հատ.), «Ոգեբոյն Մարիամայ սու Եղիսաբէթ», «Նոր գրչագրեան ի սուրբն Մանկանոս, Երկոտասան գլուխք նգովից», «Հարուածք»։ (Տե՛ս «Մատենադարանի բարգմանութեան» Հ.Գ.Զարգանալեանի, եր 374)։

1895թն Ս. Էջմիածնայ «Արարատ» ամսագրին մէջ (Թ. Ա. Ցաւելուած) հրատարակուեցաւ նորագիւտ մէկ գրքոյկ. «Գրքանկոյն Գրիգորի Մամիկոնեանցի ի յարութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի»։ «Արարատի նոյն տարուոյ մէջ, էջ 366 յոյս տեսաւ «Նարեկն (Գրիգորի) ի Սուրբ Առաւանանին և մէջն կոչեալ հատոր։

ԳՐԻԳՈՐ Տաթեւացի, վրդ. մատենագիր, ապրեցաւ Յովհաննէս Կոմիսի Արտանցոյ։ Գրիգոր եղաւ ԺԴ. դարու կիսուն 1246թն Սիւնեաց Վայոց Նոր գա.ին մէջ, իր հայրը Արքէլ քաղաքին խոշ մայրը Քաջբերունեաց Փարպոյ գիւղին գաղթած էին Վայոց Նոր։

1373թն Յովհ. Արտանցիին հետ Երուսաղէմ ուղեւորած է ուխտաւորութեամբ։ (Ղազարեանի՝ «Միսրանի», եր 103)։

Գրիգոր յետ մահու Յովհաննէս Արտանցոյ (1356թն) ի՛նքը Գրիգոր սկսաւ ուսուցանել Աղարտանեանց վանքին մէջ։ Թէ ասուն հաց Գրիգոր ապա վանքն եկեղեցի Մատենի կամ Տաթեւի վանքին մէջ հաստատուելուս, ուր սկսաւ գրել գրքերը։ Արդէն 1401թն՝ Տաթեւի վանքին մէջ «Հարգմանց գիրքս» ընդարձակագոյնը կը յիշէ Գրիգոր Տաթեւացին իրրև «գամ հանուր և սաստուստարանական վարդապետ»։ Էջմիածնայ մատենադարանի հին թիւ 2253 Մաշտոց Գանձարանի «Գանձանանութիւնքը» որ Տաթեւի մէջ ի՛նքնագրեալ 1403թն՝ հանուելոյ յիշատակարանը ունի «Ջուանցոյ ազգին գանձակոյսը զմեծ վարդապետն Հայոց Յովհաննէս Որոտնեցի և զիս տանս ապրեալս Գրիգոր ազատուար նմին՝ ազատեմ յիշել ի Տէր. ի թվ. ՌՄԲ (=1403) գրեցաս վերջին գիրս, ընդ հովանեաս Ս. Աստուածածնայ ուխտս Տաթևոյս։ Որովհետև Յովհ. Որոտնեցի 1388թն վախճանած էր՝ ի՛նչպէս Գրիգոր վ. Տաթեւացի Որոտնեցիի համար ընդարձակած այս ձեռագրին վրայ ի՛ուսանիցնէ այս ապացոյցը՝ իր վարդապետին մահէն 25 տարի ետք։

Գրիգոր Տաթեւացի 1405թն կը շարադրէ Մեկնութիւն կամ լուսաւոր Սաղմոսացը։ յաջորդ տարին, 1406թն, Թովմաս վրդ. Ս. Մանկանոսի եւ այլի. Մարգարէս գրի՛ Գր. Տաթեւացւոյ այս Լուսաւորը կ'ընդարձակէ Տաթեւու վանքին մէջ։ Այս Թովմասը նշանաւոր Մեծոփցին է, որ իր գրածին համար՝ 12 գրանաւորներով իր բնակավայր Քաջբերունեաց երդրէն եկած Տաթեւու վանքը ապաստանած էր։ Յաջորդ տարին 1407թն Տաթեւի վանքին մէջ ուսումնարան մը կ'ընդարձակուի (նոր Ջուղա կը դառնուի Հնագիրը)։ «Աստուածաբանութեան Ս. Աթանասիոս (Տաթեւոյ) Գրիգորի կամ հանուրս Արիստոտելեանցի Ս. Աստուածածնին եկեղեցւոյ մէջ պահուած Ուսումնարան մ'ալ գրուած է 1407թն «ի գիտակցութեան բարեհաճութեան գրեցաց Գրիգոր առն սանձիկոյ, յորոյ և բազում թանկագրութիւնքն եղեն գրուս յայսմ Ուսումնարանի. և յանձնարարութեան Տէր Աստուածոյ քահանայի հորս (Աստուածոյ Սիւնեաց բանաստեղծ եղեալ է. որուն Գրիգոր Տաթեւացւոյ քանդարդին ոչ-յոյլ ուրիշ ոգեբերք ալ ծանօթ է մեզի)։ Այս տարին է (1407) որ Գրիգոր Տաթեւացի կը շարադրէ Փարազգիրքը Տաթեւու վանքին մէջ։

Ի՛նչպէս Գրիգոր Տաթեւացի 1408թն, նմանապէս կամ Տաթեւի վանքը ապաստանող Թովմա Մեծոփցւոյ վանքը կ'ապրիլ և հոն կը մեռնի, ասոնցմէ ալ ետքն կը շարադրէ Յովհան Լուսաւոր կամ Մեկնութիւնը ըստ հանուելոյ յիշատակարանին «Եկեալ իմ (Գրիգոր Տաթեւացւոյ) յերկիրս Քաջբերունեաց և նստեալ ի Կոնջաստանդնոպ վանս Մեծոփոյ, ի սպասաւ գամբարանաց վարդապետացն ոգոյց. և ընթերցմամբ հաստատեցի զգմուտարարի բանս Յովհան և զմեկնիչսդ նորս։ Այլ սակաւ յուսանեմ Արիստոտելի և Գեղարդայ ի խրատս գրչութիւնս։»

Գրիգոր Տաթեւացի, իրրև Արեւելեան վարդա-

պետներէն ամէնէն գիտունն, աշխարհիկ եւ եկեղեցական՝ այդ դարու մեր եկեղեցական պատմութեան մէջ մեծ դեր խաղացած է, եւ ջանացած է Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը անջատել Հռոմէէն.

Հ. Զամչեան (Պատմ. Հայոց. … 455) կը յիշատակէ Գրիգոր Տաթեւացւոյ իր աշակերտներով Մեծոփայ վանք գալը (1408—9) Յակոբի կաթողիկոսութեան առաջին տարին, եւ կը յիշատակէ թէ Գրիգոր Տաթեւացին օրհնած աշխատած է որ Աղթամարայ կաթողիկոսութիւնը վերնայ եւ ամբողջ թեմը Սսոյ կաթողիկոսին գերիշխանութեան ներքեւ անցնի.

1411ի ամիսը առնելու ըստ Մատթէոս վրդ.ի յիշատակագրութեան՝ Գրիգոր Տաթեւացի կը վախճանի եւ կը թաղուի վանքին մէջ. Արեւելեան վարդապետաց ամէն մը աւուրներու կարգը կը գտնէ զինքը իր Ծաղկաքաղէս Օրատերքի վարդապետին հետ.

Գրիգոր Տաթեւացւոյ աշխատութեանց գործերն են.

«Գիրք Հարցմանց երջանկան սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացւոյն», տպ. ի Կ. Պոլիս՝ 1729ին, (808 էջ).

Գիրք որ կոչի Ոսկեփորիկ». Արարեալ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Տաթեւացւոյն երանելոյ վարդապետի. տպ. ի Կ. Պոլիս 1746ին, (592 էջ).

«Քարոզգիրք». Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ձմեռան հատոր: Տպ. ի Կ. Պոլիս 1740ին (746 էջ).

Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ամառան հատոր». տպ. 1741ին, (740 էջ).

Ուսումներ Գր. Տաթեւացւոյ վրայ՝ տե՛ս «Նոր Մատենագիտութիւն» Հ. Ա. Ղազիկեանի էջ 507:

ԳՐԻԳՈՐ Տարօնեցի Աշոտեան, 976ին իր Բագրատ եղբօր հետ կը գրաւէր Բիւզանդիոնի Վասպուրական … թանտայ կայսեր հետ, իսկ 989ին երբ Վարդ հաւանութեամբ Վասիլ կայսեր հնազանդեցաւ՝ անոր ըրին եւ Գրիգոր ու եղբայրը Բագրատ: 991ին երբ Վասիլ կայսրը Պուլղարիոյ Սամուէլ թագին վրայ պատերազմի գնաց՝ իր հետ տարաւ Գրիգոր Տարօնեցին. եւ երբ Վասիլ տիրեց Վերիա քաղաքին՝ հոն դրաւ Գրիգորը եւ անոր որդին Աշոտ ու Սամուէլ իշխանը իրենց զօրքերով: Երբ Վասիլ հեռացաւ. Վերիայի Պուլղարները քաղաքին վրայ յարձակեցան, որոնց դէմ ելաւ Աշոտ, Պուլղարները ձերբակալուեցան: Գրիգոր զարնուած՝ ինքն ալ եղաւ թշնամւոյն դէմ եւ այդ կռուոյ մէջ սպաննուեցաւ.

ԳՐԻԳՈՐ Տարօնեցի Աշոտեան, պատրիկ, թեմը վերջը 1041ին երբ յոյնք կը պատերազմէին Անին առնելու՝ պարտուեցան. Միջագետք կողմին, եւ ազգիններու հետ ձերբակալուելով՝ պատմուեցան.

ԳՐԻԳՈՐ Տարօնեցի Մխիթարեան մը, փոխման որդին է Աշոտ կայսեր Կոմնենոս զօրքի. Աշոտի որով (շուրջ 1115ին) իր եղբայր Յովհաննէս յաջորդեց … ու Յովհաննէս Պերճաշուրջին (1168—1143) որպէսզի հոգաբարձու կարգուեցաւ իրր 1120ին.

ԳՐԻԳՈՐ Տուտէորդի եպ., առաջնորդ Սանահնի եւ Հաղպատայ վանքերուն. Սա եղած է Առուիւեան փայլուն վարդապետներուն աշակերտութեան, հոգեւորապէս … Կիլիկեան վարդապետներուն. 1178ին որդէն կը … յիշատակ Գրիգոր Տուտէորդին իբրեւ վանահայր Սանահինի, եւ թէեւ է որ 118.ին պատասխանեց 1179ինին Հռոմկլայի ժողովոյն հաղորդած որոշումներուն, իսկ նամակ մը գրելով Գրիգոր Տղայ կթղ-ին.

ԺԳ. դարու սկիզբները 1204ին Զաքարէ սպասալար, որ Լոռիի կ՚իշխէր, Սսոյ կաթողիկոսին միջոցաւ ինչպէս շարք այլեւայլ հարցումներ ուղղած էր, որոնց պատասխանած էր Սիսի ժողովը. Իր կողմէն Զաքարիա Լոռիի մէջ ժողով գումարելէ ետք, Սիսէն եկած Միքայէլ եպիսկոպոսը Հաղպատի վանքը գրեթէ ժողովոյն որոշումները հաղորդեց. համար Վանահայրը Գրիգոր Տուտէորդի յանդուգն այդ՝ քանի մը կէտերի մարդիկ գրեթէ արգելեց եպիսկոպոսը վանք չմտած ապանէն. Երբ լսեց այս Զաքարիա՝ զօրք գրկեց Հաղպատ Տուտէորդին եւ չարագործները կալանաւորելու համար: Գրիգոր վանքէն փախչելով՝ Կայենոյ գաւառը անցաւ եւ Գետիկ վանքը երթալով Մխիթար Գոշի ապաստանեցաւ, ի սկզբան թէեւ Մխիթար Գոշի միջնորդութեամբ ներեց Զաքարէ. բայց յետոյ Կեչառուսոյ առնմանը դարձնելով թանկագին … եւ անոր տեղը Հաղպատի առաջնորդ դրաւ Յովհաննէս վրդ.ը որ նախապէս այդ պաշտօնը կը վարէր եւ վտարուած էր Գրիգոր Տուտէորդիէն.

ԳՐԻԳՈՐ Ակներցի, յիշատակագիր 1386ին.

ԳՐԻԳՈՐ Լուսաւորիչ Արեւմտ., որդի Վասակայ ազգեցածի իմաստութեամբ ազդեցող (ըստ Թովմա Արծրունւոյ) կը բնակէր իր Արունք (տե՛ս Արունք) ամրոցին մէջ, սա իր Մլքէ զաւակը կնութեան կու տայ Դերենիկի եղբօրը որդւոյն Գուրգէն (Վասպուրականի թագաւորին), յետոյ անհաւանութիւնը կ՚ունենայ ինքնիշխան կառավարել. Գուրգէն թգ. Վասպուրականի զօրք կը ղրկէ կը ձերբակալէ զինքը որդւոց հետ միասին, յետոյ կը ներէ ու կը բանտէ զինքը Արունքամ-

բոցին մէջ գրչագոյ չիրքեն ֆրկին ապաստարան։ (Տե՛ս Գրիգոր Անեցուն իշխան)։

ԳՐԻԳՈՐ Անեցի. 1441թն Երուսաղէմի մէջ Աւետարան մը կ՚շինորինուի։

ԳՐԻԳՈՐ վրդ. Գոյնեցի. Մխիթարեան Երուսաղէմի Ս. Յակոբ վանքին, ինչպէս է Սամուէլեան գրաստուգաց Թէոդորոս գրագրին։ Իր խրիմարութիւններն են. Պատմութիւն խորագրով ժամացոյցը մը, Երեւան Կրնց տեսակ մը հատ մը (տպ. Ս. Յակոբ 1851) և Քարտիմանութիւն մը Սիրուն Զբաղարան (տպ. Ս. Յակոբ 1876)։

ԳՐԻԳՈՐ Խմաստասէր, ժԲ. դարու մատենագիր, հեղինակած է Դիւրի վարից եւ մեղայից ֆոյլաւոր մէջմակ գրաւոր մը։ (Դուրեան եղբայրներ. «Պատմ. Հայ Մատենագրութեան», էջ 220)։

ԳՐԻԳՈՐ վրդ. Անեցի. 1480թն ուխտաւորութեամբ Ս. Յակոբի վանքը կ՚ուղղէ. ուր երեք տարի կը մնայ և կը գաստիարակէ Իգնատիոս վրդ.ի Մեկնութիւն Ղուկասայ գրքին, ինչպէս յաջողած է նոյն գրքին մէջ։ (Ազատեանի՝ «Միաբանի», էջ 96)։

ԳՐԻԳՈՐ վրդ. Դարանաղցի. եպիսկոպոս, կոչուած է նաեւ Դամախեցի և Բուլ, Ինած է 1576թն Կամախի մէջ. հայրը Գրիգորիս, մայրը Կիւլվարդ. աշակերտած է Բարեբերդի Արապիոն վրդ.ի. Եկեղեցականութիւնը շնորհեցին յետոյ՝ կ՚շնորհուի նոյնիսկ Մեկնիչներու կիրդ.էն Հին Զուգայի համար։ 1603թն ներկայ կ՚ըլլայ միաբանարարութեան հանգէսին, հաւանաբար նոյն տարին եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի Մեկնիչներու կիրդ.էն։ Երթեւեռած է Հայաստանի յատ մը գաւառները և վարած է կարեւոր պաշտօններ. ինչպէս նաեւ Գոյսոյ մէջ գրուած է եկեղեցական գրքերով ու ամանք կարմէ պատրաստ շինուած։ (Մանրամասն տե՛ս Դարանաղցի պատմութիւն Ներսեսեանցի)։

Դարանաղցին ուխտաւորութեամբ երեք անգամ այցելած է Ս. Յակոբի վանքը 1606—7թն. 1616թն և 1625—1628թն, 1628թ Զատիկն կը կատարէ Ս. Յարութեան տաճարին մէջ յատուկ պաշտօնը. փոխան Գրիգոր պարտ. Գարանէրի, որ Երուսաղէմէն կը բացակայէր նոյն մէջոցին։ Դարանաղցին Ս. Յակոբին մէջեղ ունի չիշատակներ ուսած է (տարբ և Լեռագիրներ). իր ժամանակագրութիւնն ալ Թէքիրտաղէն չիշատակ բերուած է Ս. Յակոբին։ Գրիգոր Դարանաղցին վախճանած է 1643 Սեպտեմբեր 67 տարեկան հասակին՝ Թէքիրտաղի մէջ։ Մարմինը կ՚ամփոփուի տեղւոյն Ս. Գրիգոր եկեղեցին, ուր կայ մինչեւ այսօր իր տապանաքարը, ուսկից կը հասկցուի թէ Թէքիրտաղ ապրած է Գրիգորասի խաչափայտի բեւեռը։

Դարանաղցիին գրած գործն է ժամանակագրութիւնը. որը պատրաստած է իր հոգեւոր որդւոյն Ակնցի Գասպար երէցի խնդրանքով. նոյն երէցը Դարանաղցիին հետ 1611թն, իր գրիր. 1616թն և 1626թն իր քահանայ այցելած է Երուսաղէմ։ Դարանաղցիին ժամանակագրութիւնը 1915թն Երուսաղէմ Ս. Յակոբայ ապարանէն լոյս ընծայուած է Մեսրոպ վրդ. Նշանեանի հերաքննութեամբ։ (Ազատեանի՝ «Միաբանի» էջ 97)։

ԳՐԻԳՈՐ վրդ. և աշակերտ Գոգոս՝ 1238թն ապարդեալ Աւետարանի Անգոյ վանքին մէջ։

ԳՐԻԳՈՐ վրդ. մխիթարեան Երուսաղէմ Ս. Յակոբ վանքին, 1618թն Հաւատքաց մը կ՚ընդօրինակէ։ (Ազատեանի՝ «Միաբանի», 96)։

ԳՐԻԳՈՐ վրդ. Եղեգեցի կամ Մարեցի. մխիթարեան Արմենի Ս.Մանկանաւանքին, որ կը կոչուէր նաեւ Ցիգանաւանքին։ Ինած է 1350թն. քառասնակոս Թովմա Եւեանորին։ Աշակերտած է Սարգիս վրդին։ 1400—5 թուականներուն ուխտաւորութեամբ Երուսաղէմ կ՚այցելէ Ս. Յակոբի վանքը և երեք տարի Հայրէ յետոյ իր հայրենիքը կը վերադառնայ Աստիսոյ Սուքիասու ուխտին (Արեւելեան մաս) և յետոյ Ցիգանա վանքին։ Քարտէրը 1425թն Ցիգանա վանքին վրայ յարեւանցով Գրիգոր Մարենցը կը հանանանին։

Եղեգեցին հաւատքով և յարգարար եղած է եկեղեցական տաղերու. գանձերու. ժամագրոց խրատներու ու Ցաղմանաւորի և մխիթարական շնորհ գրչագրող մը (Արուանեանց՝ «Քարոզ Ազգայ Բ. էջ 259)։ ունի նաեւ Ցիգանակարան Ալեանց խորագրով պատմական գրքերուած մը. Հրատարակուած մը. «Արարատ» մէջ (1897էջ 412—3)։ Առաջի Բարձրեցին յարձնած է Ներսիսեան մը Հեռեանայ խորագրով. Վարք եւ Ճանապարհ սուրբ Նարեկ մեծ եւ հրանաշնորհ վարդապետին մեծի Գրիգորի (Արքեպիսկ.)։ Ն. Քարամեանց Գրիգոր Մարենցի վրայ ուսումնասիրութիւն մ՚ունի «Արարատ» հանդէսին մէջ (1895. էջ. 55, 90. 124)։

ԳՐԻԳՈՐ Ակրականցի. (Ս.). եպիսկոպոս. Մխիթարեան Ակրականցի քարտէրն Ե. դարուն մէջ ապրած. Հայ եկեղեցին կը ունէ Նոյեմբեր ամսոյ մէջ։

ԳՐԻԳՈՐՆԵՐու տարանախութիւնը տե՛ս ՍԱՀԱԿՈՒՆՔ։

ԳՐԻԳՈՐԱՆՑՆԵՐ Աղեանանորեցի. Է. դարու սասանական ֆէոդալ տան մը անդամներն էին։ Մաշտոցանցներէն մին եղած է։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ. մշակութի և չինարարութեան ուսումնական մէջ (1935)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Աւրամ (= Համր), Հնչակեան դաշնակցական։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Գ. բժիշկ Երևանի մէջ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Դաւիթ. Պոլսոյ գեղագրագէտ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Գեորգ. Թարգմանչաց Հնչակեան անձնուէր գործակից։ (Հնչ. «Յուշարձան» էջ 167)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Գեորգ, խմբագիր 1832—1840 Պոլսոյ մէջ յոյս տեսած «Լոյս գիր» շաբաթաթերթերուն։ 184—9 թիւ շարունակել «Մայրապար Լոյս գիր» անուամբ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Եղբարք. տպագրատան Թուրքիոյ մէջ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Եփրեմ, 1907—1911 Ալիքսանդրապոլի մէջ յոյս տեսնող «Ծաղիկ» թերթի խմբագիր կ'ելլայ Ռոպերտ Թիւզանեանցէն հետ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Զաքարիա. Ծնած է 1840թն, վարժուած ազգային գործիչ, թիֆլիսի Գայծառնեան Օրիորդաց վարժարանի հիմնադիր, խնամակալ, գրաբար և տեսուչ։ Ալիքսան է «Մեղու Հայաստանի» թերթին. երկերն են Մաշտոցագիտութիւն տարբերական գրուագ, տպ. Թիֆլիս 1881թն, Պնապիտութիւն տպ. 1896թն, Շարականի տարբերակներ տարբերակ յիշատակ տպ. 1893, Զուար. տպ. 1893, Մանկութիւն տպ. 1895, Բաղաքական Հոնարկ ժանկութիւն, տպ. 1896. թարգմանած է Բանչուկիին։ Մեռած է 1910թն։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Լեւոն. երաժշտագէտ, Ծնած է Թուրքիոյ 1887թն, որդի Բարսեղի. 3 տարու հարմէն որդի կը մնայ։ Նախնական և միջնակարգ ուսումը կ'առնէ Թուրքիոյ Հայկազեան—Թարգեան գիշերոցի մէջ։ Ի տարի տիրոջ ցոյց կու տայ երաժշտական կարողութիւնը։ Նոր Ծաղիկ մէջ (1904—5) յեռայ Թուրքիոյ երգեցողութեան ուսուցչութիւն կ'ընէ հայ գիշերոցներու մէջ։ 1907թն թիֆլիս կ'երթայ և ծանօթ ջութակահար Վարդանեանի կ'աշակերտի և Թուրքիոյ գաղութներով կը յարունակէ ուսուցչական պաշտօնը (Հ. Ակնարկ 1937)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Լ. Տարբ. խմբագիր և հեղինակ ս. ՏԱՒՍԼՈՒՆՑ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Կարապետ, քհ. Պարտիզակցի, գրած է Ցանկանէս վրդ. Պարտիզակցոյ վկայաբանութիւնը, տպ. Երուսաղէմի Ս. Յակոբ վանքին մէջ, 1933թն։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Հայրարուստ, երաժշտագէտ, Ծնած է Թուրքա-Զէյթէ (Պոլիս) 1861թն, 50 տարի ուսուցչութիւն ըրած է իր բնակած քաղաքն Թուրքա-Զէյթէի վարժարանին և երգեցողութեան մէջ։ Մեռած է 1926թն։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Հայկ, բժիշկ. Խարբերդի, գուսանական գործիչ, ուսած Եւրոպա, կը վախճանի 1922թն։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Մ. խմբագիր «Մարմ և Մանկապարտեզ» ամսագրի, յոյս տեսաւ Թիֆլիսի մէջ 1925-1932։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Մ. Հարատարակիչ Երևանի մէջ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Յակոբ, Զարգիզի. Հնչակեան գործիչ, նահատակուած 1915թն։ (Հնչ. «Յուշարձան» 150)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Տէր Յակոբ «Պանտիկոս» մի գրաբ. մէջ։ («Պանտիարիկ» Ա. 179)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Յովհաննէս Դ., բրոնզ. Ծնած Ալիքսար՝ 1855թն։ Նախակրթութիւնը առած «Ասատատատուր Յարիէլեանի գրագրի մէջ, 1870թն կ'աշակերտի Մարտի Հեմարանը. 1876թն կը վերադառնայ Ալիքսար և գործէր կ'ուսուցանէ և 1880թն կու գայ Սմիրնիա և Իմիրզիր Գալէրիի մէջ մէկ տարի կ'ուսանի և կը վերադառնայ Ալիքսար Գալէրը ուսուցանելու համար։ 1888թն կ'ամուսնանայ։ 1889թն երկրորդ անգամ կու գայ Սմիրնիա։ 1902թն կը հրաւիրուի Ալեքսանդրի խմբագրութեան, Պոլիս, նոյն տարին կը հաստատի Գարպէզ հասարի Իմմանուէլ հիմնարկեալ մասնաճիւղ։ 1910թն կը տեսի հրատարակել Բանիլուս շաբաթաթերթը, զոր կը յարունակէ մինչև. 1915։ 1921թն կու գայ Սմիրնիա և կը վերակազմակերպէ Բանիլուսն, նախ՝ իրրև շաբաթաթերթ ու յետոյ իրրև կիսամսեայ։ 1930 Փետր. 2ին կը տեսնուի Ինկեան 75 ամեակը։ Բրոնզ. Գրիգորեան իրրև բարեմարդութիւն կրթական մշակ, քարոզչական և հրապարակագրական գործունէութեամբ մը, յուրէջ 60 տարիներ ծառայած է հիմնիս ազգին հայրենական մասնաւորապէս (Տես յուսարան՝ «Մարտաս», էջ 508)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Ոսկան բժիշկ ս. ՏԱՒՍԼՈՒՆՑ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Պօղոս Ա. ս. Պօղոս Ա. պատրիարք Կ. Պոլսոյ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Ռեքսոս (Ռեքսիկ Հանս) Նշանաւոր հայկաբան, արտաքսագէտ և ուսուցիչ։ Ծնած է Պոլիս, որդի տիրացու։ Գրիգոր պատուելի, որ նոյնպէս քաջ հայագէտ և յունագէտ մէն էր ու Պարտեան պատրիարքի տրամ (1833—31) առանձնագրի պաշտօն կը վարէր պատրիարքարանի մէջ։

Ռէքսոս կ'աշակերտի Թուրք հանդի մը, ուրկէ կը ստանայ արտաքին ու պարսկերէնը։

18 տարեկանին կը սկսի գասաւանել մայր վարժարանին մէջ, 50 տարի անընդմէջ. այնքան է նաև ուրիշ վարժարաններու։ 1868թն հեղինակած է նիւլատաբ Իւռ. տարն գրաբ Թուրքերէն քերականութիւն մը, տպել գրաբ 1892թն հրատարակած է Գերմանիոյ տարբերակ լեզուի ի պեռ

վարժեալ եւ բերանավարժ (180 էջ)։ Թեքիս չաս. հայերէն ալ գիտէր. աշակերտած էր Թորոս Նաւարքանի և Յովհէփ պարաւէի Մայէրեանի։ Գրած է նաեւ քանի մը առանձնաբերեալ ալ, որոնք կրտսերագոյնս են իր ժամանակի պրոպագանդիստ. սիգերը։ Մեռած է 1904 Մարտ 7ին։ (Ս. Յովհան-ներսեան)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Թուրքի. քաւթաքոնոր Թուրքի մէջ ան՝ ՅԱՒԵԼՈՒԹԵՐ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Վ., գրող եւ. Հայաստանի մէջ։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Վանեան ազգ. 1760ին Երուսաղէմայ Ս. Յակոբ վանքը կ՚ապրէր և 1762ին Գանիրէի Ս. Մարգիս եկեղեցին կը վերաշինէ։ (Աղաւնունի՝ «Միաբանիս», եր 693)։

ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ Քարեղ ա. Բրգեցանոցի Քարեղ։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ, Անարգայ արքեպիսկոպոս, 1179ին Հայոց սա Ոչնա գրած ճրանական քուզքը սարգարդիներէն մին եղած է։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ եպ. Գանիանի, 1179 Հայոց սա Ոչնա գրած քուզքը սարգարդած է։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ իշխան Գանիլաւունի, Հաս. Գրիգոր Մագիստրոսի. մին էր նիգ գա.ի երեսիներէն՝ ժ. դարու. կիսուն. սա Աբաս թագ. և Աշոտ ոգորմածի արամ սպանեալ սա. 882ին մեռաւ։ (Զարիհան՝ «Պատմ. Հայոց» Բ. եր 831)։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ եպ. Եղիպտոսի. քանարդի Գրիգոր կիպ. Վիլայարիի. 1077ին. Գր. Վիլայաբեր կամարդիներէն եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ. գրգ. կամ արուարձան Ուլգիոյ լեռան կոչին վրայ. 1902ին 60 տուն հայ բնակիչ ունէր։ Եկեղեցին Ս. Աստուածածին. ունէր եւ դպրոց մը։ Հոս մնած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչագործ, ուր գտնուած է արոյն մարմինը և այդ պատճառով Գրիգորիս կոչուած է գիւղս։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ կամ Գրիգոր կիպ. Ագարամարայ ան՝ ՅԱՒԵԼՈՒԹԵՐ։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ կամ Գրիգոր. կիպ. Ագուանից, որդի Ս. Վրթանէսի. քառն Գրիգոր Լուսաւորչի, երրորդ հաստատին Փարատիրան ազգատոհմի եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ Դ. դարուն (340ին)։ Տրգատի մահէն ետք 342ին Փարատիրանցիք և Ագուանք Գրիգորիսը ձիս. մը ոգիին կապելով նահատակեցին. որոյն տարբերաց աշակերտաց Ամարաս աւանը քարկոծեցին և 433ին. Ագուանից Վաչագան բարեպաշտ արքայն արոյ գտնուեցաւ Գրիգորիսի մարմինը և գերեզմանին վրայ եկեղեցի մը կառուցուեցաւ յանուն արոյն։ Ուշերին մէջ կը տանի Հայ եկեղեցին Գրիգորիսի տանը։ «Մատեան» քաղքի մէջ հրատարակուած է «Պատմութիւն կենաց Նշխարաց և եկեղեցւոյ արոյն Գրիգորիսի Ագուանից կիսարաց»։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ եպ. Աղուանից կամ Գրիգոր Խարեպիսկոպոս, համարանաց երկրին մէջ մնաց. 668ին Մանուէլ կիպ.էն Արշարունեաց եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ, երկուսն տարի մինչեւ 714 եպիսկոպոսութիւնն ընդ. (Ղազարեան նար. Բ. եր 374)։ սա համարանան Վանան Պարսկի թեղրանաց՝ եկեղեցական պաշտամանց Ընթերցուածոց մեկնութիւնը կը յարգէ։ Թէ ըստ Մանիանաս Աղուանից Գրիգորիս իր ընթերցուածոց մեկնութիւնը գրած է ի թեղրոյ Նեղոս պարսկի համարանի, Մամուէլ համրէանցերեցի կը գրէ ընդհանրապէս թէ Յովհանէս Իմաստասէր կիպ.ի թեղրանաց յարգած է Ընթերցուածոց մեկնութիւնը Գրիգորիս գարեպ. Նեղոսյ եղած է 651ին գտամարուած Մանազկերտի ժողովին մէջ ըստ Եղիշէ պարք Դարեանի («Պատմ. Հայ Մատենագրութեան» եր 148)։ Այս չի համապատասխաներ եպիսկոպոսութեան թուականին որ տեղի ունեցած է 668ին (տե՛ս վերը)։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ եպ. Դատաւանից 1250 թուականին։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ Եղեցեան, գրել Աստուածատուրի 1238ին՝ Կիլիկիոյ Անգուլ վանքին մէջ։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ տասնիսերդ Եռչավանքին 1218ին։

ԳՐԻԳՈՐԻՍ վրդ. 1868-7ին Եռչավանքը բարգաւաքին կը նորոգէ։

ԳՐԻԳՈՐԻՍԵՊՈԼԻՍ կամ Գրիգորիուպոլիս. քաղաք Պեսարաբիոյ, Թեքուռի կուսակալութեան մէջ, Տնեստրէր գետին եզերքը, հիմնուած 1792ին, կամանաս. Ռուսաց Կատարինէ կայսրուհւոյ. որուն հիմունքը արեւած է Տէր Յովհէփ Երգիչեանցի Արքեպիսկոպոսը։ Գրիգորիսպոլիս կոչուած է վերանցաս իշխանին անուամբ։ Գրիգորիսպոլսի հիմնարկութեան երկրորդ տարին, 1793ին, Հայք Ս. Փեսրգիսպուրգի փոքրագրել տուած և տպագրած են քաղաքին յատակագիծը 44×34 հարիւրամէջք մեծութեամբ։ Ի սկզբան Հայոց համար չինուած է քաղաքս, որոնք գաղթած են Իսմայիլէ. Գիլիէ, Ղարլանէ և Թարեգրատ. յետոյ եկեր են նաեւ Ռուսք և Հրէայք։ Հ. Բիշիեան կը գրէ. թէ կանխաս կոչին 900 տունք Հայոց, բայց յետոյ տեղն վարեան յեղյուսով մեռան, և ամենք ուրիշ կողմեր ցրուեցան. իսկ իր տեղեկութեան մէջէն հարիւ. 350 տուն կոչին, որոնք տասնիսն գաղտարան և հինգ գաղտարանք ունէին։ Եւ նաեւ հայերէն գաղտարանագիրք ունէին, որուն հանանները մեծ մասամբ առնուած էին Ս. Գրքէն. այժմ կը գտնուին Ռուսաց կանոնագիրքը։ Քաղաքս 1902ին ունէր 7000 բնակիչ, հայ, ռուս և հրեայ։ Ռուսաց Գաղտ կայարը յա-

տուն հրատարակով մը 1730ին Հայոց գանձագան տպարանագիրներու տուներ է և 30 հազար հարիւրամեայ հրեղեր, հրատարակութիւնան համար, որուն կիսը յետոյ առնելով Գերմանացւոց տուին (Ալս նուիրատուին պատմեր սն՝ «Մեսրոպեան»ին նշ 567)։

Բազմաթիւ Հայոց մայր եկեղեցին նուիրուած է Ս. Կարապետին, փայտաշէն շինուածի և տեղւոյն, կառուցուած մեծ հրապարակին վրայ. ապա եկեղեցին քարաշէն կառուցուելու համար ի վերոյ յարգուհուտա գրամ ապրուած է։ Երկրորդ եկեղեցին է Ս. Լուսաւորչի և երրորդը Ս. Թադէ՝ զոր կառուցած են անցեալ (ԺԸ.) դարու առաջին կիսուն մէջ, քարաշէն է բայց անեղծ, առաջնորդարանի մոտ, ուր կայ նաև Հայոց ազգայոց ուսումնարան։ Այս եկեղեցիներու վրայ այժմ նոր անգնահատութիւն յանձնեցաք, բայց կը յիշէ անշ, թէ անգլուր Ս. Գաղու Գեղարդ եկեղեցւոյն մէջ կը պահուի Ս. Նշան անուամբ պղնձեայ խաչ մը, որուն համար ասանցութիւն է, թէ Գրիգորի առաջնորդ յինուած երկաթ խաչեցեալն մին է։ Անոյ գաղթականներէն ապա կոչմեր բերուած Ոլ մինչեւ Հայոց. այլեւ Ռուսք, Հրեայք և այլք հնաւոր անգնալ կու գան յիշատակութիւն ապա Ս. Նշանին։ Բազմաթիւ Հայոց եկեղեցիներուն մէջ կը պահուին մագաղաթի վրայ գրուած հին Ցայտնութիւնք, Աւետարան, Ճաշոց և այլ գրքեր։ Բազմաթիւ շատ հազուագիւտ վարդապետութիւն կը պահուին (հնագ. պատերազմէն առաջ) Նախիջեւանայ և Գեղարքունեաց թեմերու։ Հայք ունին նաև ազգեկան ուսումնարան մը՝ Երուսաղեմ անուանով։ (Ելեկտրիկեան «Մեսրոպեան»ին)։

ԳՊՆԵ, կը յիշուի Բարեր Հայոց Սպեր գաւ.ի մէջ։

ԳՊՆՁ. ամառանոցներ, տպ. Կ. Պոլիս 1910ին, խմբագիր անուանեն՝ Շահեանդար Որբունի (և Գամարջեանի Վահան)։

ԳՊՆՁ. «Ազգայնի. հասարակական, գրական յաւելուածներու» տպ. Նոր-Նախիջեւան 1912—ա. խմբագիր-հրատարակիչ Մանուկեան քն. Գաղանեան։

ԳՊՆՁ ԵԼԵՆ, քաղաքի գինեգործ Երիցեան Մանի, կը մնանի 1933ին Ամերիկայի մէջ։

ԳՊՆՁԻ կամ Կրիչ գիւղ Կարնոյ, 1902ին 90 տ. բնակիչ ունէր, որոնց 60ը Հայ էին։ Եկեղ. Քրիստոս-Փրկչաւոր։

ԳՊՆՁ-ՓՆԵՐ, ս. Գալուստեան Գրիգոր։

ԳՊՆՎԷԵՐ, գիւղ. Բասմանիոյ Նոյ գաւ.ի, ուր քանի մը տուն Հայեր կան։

ԳՊԿԻ կամ Գոկիլ, հին գիւղ. Սիւնեաց Վայոց ձոր գաւ.

ԳՊԿՍՄ, հին գիւղ. Սիւնեաց Բաղք գաւ.ի։

ԳՊԼԱՄ կամ Գաւրնամ, կը յիշուի տեսնես Սիւնեաց Նովմանան գաւ.ի մէջ։ Մանկանաս Օրբելեան ապա տեսնուամբ բերդ մ՝ ապ կը յիշէ Սիւնեաց ամրոց բերդերու կարգին։

ԳՊՇԵԼԵՆՆ Գեղարդ. բրոնզ. Երեանի Համայնքային Ազգագրութիւնան տարեգրքի վարիչ։

ԳՊՈՒ. Երկրագրութիւն (Լ. Ս. Դալիանցեան)։ տպ. Բազել 1906—7. (Եմբ. Մարմին)։

ԳՊՈՒ. «Որդան Համկամուսի Հրատարակչին Կովկասի Ամերիկեանի (տպա) ՀԳԹ (բ) ԱՌՈՒՄԵՐՈՒԹԻՒՆ ՍԵՐԿՈՒՄԻՆ» տպ Բազել, Ռ. Վ. 1925—1934։ Գաղ. խմբագիր տեղական՝ Ա. Մելիքյան։

ԳՊՈՂՆԵՍ. քգ. Ռուսիոյ, Վլատիմիրովկասէն 101 վերստ հեռու։ Բն. Հրեայք, Մանկանասիանք, Ռուսք. մոտ 40 տ. հայ կար 1902ին, ունէին քարաշէն եկեղ. մը։

ԳՊՈՒԵԿ. հին գիւղ. Սիւնեաց Մրուսի գաւ.ի։

ԳՊՈՒՋԻՆԵՆՆ ս. Վրացեան Պիտեն։

ԳՊՉԻ ՓՈՐՁԵՐ. քերթ ձեռագիր. Թարգիրդի Եփրատ Գալէնի մէջ յոր կը տեսնէր 1904ի տարեն. նարը։

ԳՊՍԵՏ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ս. Գեղս.

ԳՕՁԵՆ ՅԵՂԸ. յեռ Գիլիկիոյ մէջ Սիսուհի տ. կին մոտ։

ԳՕՁԵՆ ՍԻՍ, գաւ. Սասունի Հաճանգի։ (Գալուստեան Գր. «Մատաղ» 16)։

ԳՕՁՈՒԼՀԷ ս. Ղազարեան։

ԳՕՁՈՂԵՆ կամ Գոզոյլ Թեռեար Kozocsa Tivadar) ծնած է Բրանիսլաւանիոյ Եղիսաբեթուպոլիս (Զամպրովկի) քաղաքը 1853ին. տեղւոյն հայ. վարժարանին մէջ նախնական կրթութիւնը ստանալէ ետք՝ համալսարան ուսանած է և Գալատիայի մէջ մանկավարժութիւնան ուսուցչապետութիւն ըրած. ապա մնացած է 1895 Մարտ 6ին։

ԳՕՁՈՂԵՆ Թիզար. (Kozocsa Tibor). Նշանաւոր գրականագէտ և երգչաբան Գալատիոյ մէջ. որ գրեն Գոզոյլ Թէոդորի՝ յետ մը բարեգործի վարժարաններու և հրատարակչաց ուսուցչապետութիւն կ՚ընէր։

ԳՕՁ-ՕԼՈՒԹ, գիւղ. Տարոնի, 40 տ. հայ բնակիչ 1902ին. եկեղ. Ս. Սարգիս. Տարոնի բնակիչաց ամարանոցն է գիւղս։

ԳՕԼԵՆԸՂԼՕՅԵՆ կամ Գեղանդրան. հարաբերեան գիւղ. Սիւնեաց Գեղարքունիք գաւ.ի, որ նոր ծագման եկեղեցի կը գտնուէր, յետոյ 1960ին ծաղէն 100 քայլ հս փոխադրուած է։ 1902ին 1410 բն. ունէր, եկեղ. Ս. Աստուածածին։ Մաղ Կարմիր հողեր գիւղապատ մը կայ ամայի եկեղեցի մը հրեղ. խորանեներով. եկեղեցւոյ մէջեն արմիրը

Մեսքիր Ֆեր։ 1890թն Ֆոլոնը գրաքննէն 15 Հոյիր նա փոխադրուեցաւ ու. ինքնգրին նորոգեցին։ (Մնրասեռանց՝ «Գեղարուեստ», էջ 551—3)։

ՖՕԼՈՆՃԵԱՆ Եղուարդ, բանաստեղծ, ծնած է Սկիւտար 1880 Հոկտ. 28թն. 1899թն յաջողաւոր Սկիւտարի Գէրպէրեան հանրակրթարանը գաղնէն։ Իր պատանեկութեան տարիքէն գնահատած են իր գրական և բանաստեղծական բնաւորութեան հաստատիչները Թ. Ռ. Գէրպէրեանէն, Նշան Տէմիրճիպաշեանէն, Ռ. Մարբեանէն, Տիգրան Եկեղեանէն, Տ. Ջերազեանէն, ուն ուն։

ԵՂ. ՖՕԼՈՆՃԵԱՆ

Աշխատակցած է Պոլսոյ գրեթէ բոլոր օրաթերթերուն և պարբերական հանդէսներուն։ Սուրհանդակ, Արևելք։ Պիւզանդիոն, Մանզումի Լեմեար, Մասիս, Տաղիկ։ Հանրապետակ ուսյն, Իզմիրի Հայ Գրականութիւն, Ամերիկայի Արարատ ուսյն։

1909թն Պոլիս հրատարակուած է իր առաջին բանաստեղծութեանց հատորը, Արևելքի Բոցեր, որ ապառած է։ Աշխատակցած է նոյնպէս Պոլսոյ ֆրանսերէն Սրանպոլ և Լիգանը Հերաս օրաթերթերուն՝ ֆրանսերէն բանաստեղծութիւններով։ գրանցմէ մանաւանդ Մասա Գէնարոս աշխարհաբարեալ գեղասանուէնին ուղղած ձոնը։ 1902թն իր Պոլիս այցելութեան առթիւ, մեծ ազատուկ հանած է։ Պոլիս, Ա. Գիպէանեանի գրական հաւաքաժողովը, մանաւանդ և Հէքեաթագիր Ղ. Ագայեանցի Արևմտեանաշխարհի շնորհակալ հատորին, ինչպէս նաև այժմու Ե. Հայասատանի Թրանայ Գրողների շնորհակալ հաւաքաժողովին մէջ կիրառած են իր յաջողակ բանաստեղծութիւններէն ոմանք։ Աշխատակցած է նոյնպէս Հնչակեան գաղափարի Տարեգրքերու և ֆանանաւորապէս ամէն տարի Թէոդիկի անմոռանալի Ամենուն Տարեցոյցներուն, ինչպէս նաև Արտաւազդ Արքայ. Սիւրմէնեանի Հայրենի Տարի. Տարեցոյցներուն։ Արևելք։ Մասիս և Հայ Գրականութիւն թերթերուն մէջ, ինչպէս նաև Արամ Անանեանի Լոյս յարաթերթերին և Ուռաճ պարբերաթերթերին մէջ երկար ուսումնասիրութիւններ և թարգմանութիւններ ունի Մաքս Նորդաուին, Տրիսարի Նիչէին, Սրբենարի, ժիլաար ու Նէրվալի, Վիոնեան, Թուրգենիէվի, Ֆլոբերի, Թուրգենիէվի, Ֆէլիքս ու Տանիէլ-Մէնիքի, Գեորգ Դուրանի եւայլն մատեն։ Ունի յատ մը անտիպ բանաստեղծութիւններ հայերէն և ֆրանսերէն, զորս մասամբ է մասնաւոր ընտրանի իր Ամբաղմանան երգերին մէջ գնանցել։ Ունի նաև անտիպ թատերական գրիչներ։ Իր խորքին մէջ Եղ. Ֆոլոնեան առանաւորակ կը Ամոյ ընկերվարական, և ան ալ իր «Մասանիրը՝ ոչ» խորագրով 1908թն Հ. Արամեանցի «Գեղանի» Տարեցոյցին մէջ իր բանաստեղծութիւնը բացարաց ապացոյց է։

Եղ. Ֆոլոնեան ֆրանսերէնի թարգմանած է Ռուբէն Զարդարեանի Նայիլայոյը։

1922 Սեպտեմբեր ամսոյն վերջ, կը Ամոյ Ռուբէն, յարաւանգեալ իր գրական և իմաստասիրական գործը, թեև գրեթէ քաջալուած է Հրապարակին, կիմանալի հանգամանքով ոչ ոչ ժամանակի բարգեցուն։ 1923—գին այնուամենայնիւ Միրուանի Նաւասարդ գրական հանդէսին, Հ. Մ. Գասարեանի Դիցաբանին, իր գրական գեղեցիկ անուններուն ներքեւ են Վ. Սեղոնեան, Անկիրեցիս, Ոսկեաներ. ուսյն։ Դը գրաբար ապրիլ (1925) ֆրանսերէնի և անգլերէնի մասնակի գաղանութեամբ։ Իր Ռուբէնի հասցէն է. Str. Calemachi 33, prin Şos. Colentina, Bucarest 4 (Roumanie).

ՖՕԼՈՆՃԵԱՆ Մարիոս, Տոքթ. գեղ-գեղագիտ բժիշկ Սկիւտարի և հարիւրին բժշկապետ Սեկանիի գինուորական՝ հիւանդանոցներու։ մեռած է 1913թն Սկիւտարի մէջ։ (Թեոդիկ «Եմ. Տար.», 1915 էջ 390)։

ՖՕԼՈՆՃԵԱՆ Գայանէ, հարտարապետ, ծնած Թոմարիզ՝ 1890թն։ Որդի գեղագիտ հանգուցեալ Գասանի Ֆոլոնեանի և նշանաւորուհի՝ Սեկանիի երրորդ գինուորական բժշկապետ՝ գեղագիտ Մարիոս պէյ Ֆոլոնեանի։

Գ. Ֆոլոնեան, իր հայրենական ուսումէն ետքը մասնակցած է Բեկրայի էմլաքեան վարժարանը ուրկէ վերջ կը մտնէ Պոլսոյ Գեղարուեստներու Հարատարակեալ վարժարանի հարատարակեալ հիւսը և յաջողաւորապէս կ'ելլայ 1914թն։ Իսկ 1915թն Բեկրա, Հարպիյէի պանեակի Սպարեալ վարժարանը ուսարաւած է։

Ընդհանուր պատերազմի ատեն ներած է Անգորա-Սեկանիոս գծին գինուորական երկրաչափ։

Իր մարդի ազգակն վերջ, հաստատուած է Պոլսոյ։ Իր գիտական գրատենեակը հանդիսաւած է՝ Հնչեան Հարարարարութեան հարարարարութիւնէն, իրր քարտուղարի երկրաչափ և յանձնաւոր հանրային տեսութեանց։ 1928թ վերջերը Սեկանիի քաղաքապետարանի գիտական ուսումնասիրութեանց հիւսին պաշտօնաւորած է։

Փ. Գոլոնեանի Ճանապարհի մէջ նշանաւոր չէնքեր կառուցած է. ետքն է նաեւ ուսուցիչ. Գալոյ քիւրքիւրան գաղութին բարեկ խնամատարութիւնը վարած է և Գալոյ մէջ 1903ին կրտսերացած է «Հոս-Հոս» երգիծաթերթը (Մանրաւելն՝ «Ճանապարհ» էջ 226)։

ԳՕԼԵԱՆ Աբրահամ u. Աբրահամ Գալեան պարտ. և. Գալոյ։

ԳՕԼԻՒԿ, հայրենիքի գր. Մարտիրոս, Գանիան Շիրազի յաջորդ. ունէր հայերէն գրագոյ։

ԳՕԼԻՆԵՆ տէրտէրականները ետքն են Շահիկ, Նարեկ, Վարդան (գնեմիրՕՅՆ տե՛ս «Հինակեան Ճանապարհ» էջ 264)։

ԳՕԼՉԷՔԵՆԻ ԲԱԼԵԱՆԱԼ. հայրենիքի գիւղական Երգեցիկ։

ԳՕԼՕԼԵԱՆ Գալուստ. Տարեմտեան 1870ին և. Գալոյ. 1888ին ուսանող Գէրպէ բ ե ա ն վարժարանի, ապա Զրուանա անցնելով՝ բժիշկ. վ ի ճ ա յ ա կան ուսանած Բարիզի բժշկական դպրոցին. Բարիզի ուսանող հայ էնթիքներու՝ Բժշկական համար հաւաք յաղուածներ հրատարակած «Հայրենիք», «Մասիս», «Արեւելք» և Ա. Տաղանեանի «Մաղիկոն» մէջ. հեղինակ «Մարդ-նի գիրք» գուսանների բժշկութեան և Traité de Therapeutique des maladie mortalies et nerveuses։ ապա վերջինը Տաք. Կանանցի հետ պատրաստած. «Մարդի Գիրքին» սիրերը կոչ ընդարձակ և հմտալից յաղուածներամ մը ուսուցչապետ Գէրպէրանէ։ Ունի բժշկական բարդութիւն յաղուածներ. «Լուսնա ոչ յ'Ինքիքիր. է ոչ յ'Աքսուէմի ոչ Մէնաքինի մէջ. Ի՞ սչխատանքի «Արյիկ ոչ Նէվրասթէնի և մասնագիտական «Քոմիթէ»ներու։ Անցամ բարեկ պրժշկանոցներուն Հիմնադիր և բժիշկ Բարեկի Ցրդ յէնանցի «Բարեգործ Օգնութեան Հիմնարկ»։ Համաձայնած է ազնուատոհմ Ֆրանսուհի մը հետ։ (Թուզին՝ «Ամենուն Տարեցոյց» 1911. էջ 264)։

ԳՕԼՕԼԵԱՆ Վարդան, բիւրեղագործական գործիք ունեցած է Վան 1857—8, Բիթլիս ապրած, համբարձանուագրա. ուսուցիչ Մարմարի գիւղական մէջ։

ԳՕԼԱՊՋԷԳԵԱՆ Վահան. բժիշկ. 1911ին Շահնազարեան Արքունիքի հետ «Գրիչ» ամսագիրը կը հրատարակէր։

ԳՕՄՕԹԻՆԻ գամ Գիւմիւլճինա, գր. Ճանապարհի, Թրակիոյ մէջ. Հին գաղութը, որուն կազմակերպութեան հիշատակը յարգելի չէ՝ եղած է Լանգիզէն, Ռասարգոյլէն, Մարկարոյլէն, մաս մ'ալ Գազարոյլէն։ Կը հաստատուի որ 1840 — 1850ի սահմանները այս գաղութը կը բազկանար 25—30 հայ ընտանիքներէ որոնք ունէին իրենց գրագոյն ու եկեղեցին։ Հայկական թաղը հաստատուած էր քաղաքին արեւելեան կողմը։ Հին գերեզմանատան մէջ 1839 թուականով տապանաքարեր կան։ Հին արձանագրութիւններէն կը հաստատուի որ Գամաթինի գաղութը 280. մինչեւ 290 տարուայ հնութիւն ունի առանց ազգային կազմակերպութեան։

Առաջին եկեղեցին շինուած է 1834ին քան հնագոյն արձանագրութեան. «Շնորհիւ Տեառն, շինեցաւ Ս. եկեղեցիս. առաջնորդութեան Մեծարգոյ Եպս.ի Աղբիանոսեանց և Հոգաբարձութեամբ Նազարեանց ազգ. Նազարեանի, յամի Տեառն 1834 Նոյ. 25»։ Դարագը 1880ին շինուած է. բայց ասկէ առաջ ունեցած են ուրիշ հայերը ուրիշ գրագոյ մը ուր քահանաները Նարեկ և Սարգիս կը կոչուին։

Գամաթինի հայ գաղութը մինչեւ 1912 Նոյ. 7 Թուրք սիրոպհուութեան տակ ապրեր է. Նոյ. 9ին հայ կամաւորական վաղը՝ Կրամանատարութեամբ Անդրանիկի և Գարեգին Նժդեհի քաղաք կը մտնէ Գուլիպ յաջողանքով. հետ. Գուլիպանները մինչեւ 1913 Յունիս 20 Գամաթինի կը մնան. երբ Գազարոյլի, Տէմէ-Ազանի Գամաթինի Հայերը և Գուլիպանները քաղաքապետ Գուլիպոյ կը փոխէին՝ ցամաքի համար՝ Գուլիպ բանակին հետ. մաս մը Հայեր ալ՝ Սեկանիի։ Գան մը Գամաթինի կը գրաւուի Ցոյն բանակին կողմէ, (1913 Յունիս 13) իսկ քիչ հոգ Թրքական կամաւորական գունդ մը քաղաք մտնելով «Ղարդի Թրակիոյ» անունով անկոյս կառավարութիւն մը կը հիմնէ. որուն կեանքը կարճ կ'ըլլայ. Գամաթինի երկին Գուլիպանները ձեռքը կ'անցնի յունոյ (1913 Օգոստ. 11). ի վերջոյ (1920 Մայիս 14—15ին) երբ Գաղիականները Թրակիոյէն կը քաշուին՝ քաղաքը Ցոյն բանակին և կառավարութեան կը յանձնեն։

Գամաթինի հայ գաղութը՝ կը բաղմանայ 1922 Սեպտ. 30ին, երբ Թրակիոյ պարպումով Ցունական բանակին կողմէ, նաեւ կը հասնի Թրակիոյ բոլոր քաղաքներէն հայ գաղթականութիւնն մը՝

Թրքերեն կամ Փոքր Ասիական, այս վերջինները ապաստանած ըլլալով այդ քաղաքները։

Նորագոյն գաղթականութիւնը կը կազմեն՝ Թրքերեն, Գրուզերի, Նիկոմիդիոյ, Ասատպազարի, Ճանապարհայի, Աքիսի Դարա-Էիսարի, Գիլէճիկի և Գելուչի յրշանները Հայերը Նորագոյն գաղթականութիւնն է։ Գամալիկի հայ գաղութին թիւն էր 100 շնորհիւ, որուն վրայ բարգաւաճում Եարապլի գաղթականութիւնը 481 շնորհիւ, գիւղերն ու քաղաքը միասին։ Այսպէս գաղութի ընդհանուր թիւը հասաւ 600 շնորհիւի՝ 2055 անգամներով։ 1924ին հայ բնակչաց մէջ մաւոր 321 շնորհիւ գիւղացիներ քաղաքացիներ մաս մ՝ այլ Հայաստան մեկնեցան։ Ասոնց մաս 750—800 հոգի։

Գամալիկի հայ գաղութը ունի իր դպրոցը 130-140 աշակերտով և երեք բժշկանոցով, կան մշակութային միութիւններ և քաղաքական կազմակերպութիւններ։ (Տեսնուած ես՝ Ա. Մակարեանի «Ցուցակի» էջ 396—415)։

ԳՕԲԳԻԼ, լեռ Ալբերտայ Արտաքսման գաւառ։

ԳՕԲԻՆ ԿԷՐՏ. հուն հեր գեռոյն, Գարաբի մաս։

ԳՕՆՏԱ կամ Գոնտա Վասիլ, ասիկա անունն է Թուրքն այն մեծանուն փիլիսոփային, որուն հայ մը ըլլալը՝ նոր յայտնութիւն մը չէ։ Թուրքն ժողովուրդին և՝ ինչ՝ մեզ՝ Հայերուս Թուրքանոց ԺԹ. դարու մեծագոյն գիտնականն համարուած այս անձը — արվեստագէտ, հրապարակագիր, ուսուցչապետ և փիլիսոփայ — հայ քահանայի մը զաւակն է։

Օգաստ. Մինար, Թուրքն գրագէտ մը, ապշեցնող մանրամասնութիւններով նեղիսոյզուցած է Գոնտայի կենսագրութիւնը. 1200 էջնոց ստուար հատորի մը մէջ։ Փափաքելի էր որ այս գիրքը՝ եթէ ոչ ամբողջութեամբ, գոնէ ամփոփումով մը թարգմանուէր հայերէնի, իր մէջեր ունեցի չանգնութեան համար։

Անոնցմէ չատ ամփոփ անդրադարձները կը գտնեմ Մինարի այս արժէքաւոր հատորին։

Գոնտա ծնած է 1846 նոյ. 15ին։ Գեսարացիներ Գանաչ գիւղին մէջ, ուր ան կ՝անցնէ նաև իր պատանութիւնը։ Վերջէն, իր ծնողները, նեղութեան շատ համեստ մթնոլորտներու տակ մարդիկ, իրենց գաւակին բարեր կրթութիւն մը տալու մտահոգութիւնով՝ կը փոխադրուին Թրքերեն-Նէմաց գաղութաւոր գիւղաքաղաքը, ուր Վասիլ, գոնտ ինքը տարիներու կը մտնէ նախակրթարան։ Ան այս դպրոցը կը լրացնէ չատ տարիներ։

Անոնց, հայրը գործն կը տանի նաև և կը դնէ Միսիոնարներուն Ակադեմիան, ուր երեք տարի վերջ՝ Վասիլ կը ձանձրանայ հոգեւորական հանգիստի հետ։ Վասիլ կ՝ընդհատէ իր ուսումը և կը մտնէ անոր խուժդին մէջերը յաջորդ։ Երբեմն տարի կը յաջողանայէ այս գործը։ Անոնց, Ճանապարհաւոր, նորէն ապ կ՝առնէ գիտութեան գանձերը, և այս անգամ կը գտնէ նայի համալսարանը։ Կատարած անոր գաղութացը և կը գրէ իր չրջանաւարտի թեզիսը։ Այս գրութեան մէջ է որ տարիներ անգամ կը յայտնուի Գոնտայի հանճարը։ Գոնտա իր այդ ուսումնասիրութիւնով կը յայտնէ չորս մը տարիներու, որ յայտնած էր մեծանուն անգլիացի Հերբերտ Սպենսրը։ որու գործերուն տարբերն, անձնական էր ան։ որովհետև Սպենսրը նոր էր տարուին, և իր գործերը թարգմանուած չէին ֆրանսերէնի։

Ուսման գաղափարը գոնտ կամ՝ Գոնտա կ՝երթայ Անգլիա, Գերմանիա, բարձրագոյն ընկերութեան մը ծախսերը։ Հոն կը հետևի համալսարանի առանձնական դասերուն։ Միաժամանակ կը յաճախէ նաև Գրիքերի համալսարանը ուսանելու համար իրաւագիտութիւն։ և կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ (1869—1872) կ՝ուսումնասիրէ այս երեք գաղութացիներն այ։

Այս մէջոցին ուսումնասիրութեան հրաւէր կը ստանայ նայի տեսութեան վարժարանէն։ կը մերժէ, որովհետև գոնտ նպատակ ունի երթալու Անգլիա, Գերմանիա և Իտալիա և ուսումնասիրելու այդ երկիրներուն ու անոնց լեզուները։

Վերջ կը հասնին, ուսման գիտութիւններու նեղութեան մէջոցներու պատճառը մէկ կողմէն — գինքը զրկող բարձրագոյն ընկերութեան ստուած գումարները չէին բաւարարեր կեանքի իր ամենասարսափելի պէտքերն իսկ — և գաղափարական ապշեցնող մը տարողը միւս կողմէն, կը ստիպեն որ անիկա վերադառնայ նայ։

Իրեր իրաւարան նայի մէջ կը ստանձնէ քանի մը գասեր. բայց անանկով որ արվեստը կը գրէ միշտ խնդիրներուն և ազգասիրներուն դէմ և

ՎԱՍԻԼԻ ԳՕՆՏԱ

արդարութիւնը կը մնայ միշտ յարատեւաւոր քննչուն, զգուշանալով կը նեռանայ և կը լքէ խրատարանութեան ասպարէզը։

Նոյն գան սիրուութեան և լցիւմի գրեր։ Ձնաստեղծուած և յմարուած՝ իր յրէղապատին, Գանոս կը խոչէ իր յարատեւութիւններէն մարդոց հետ և ի՛ապրի ասանձնացած կեանք մը։

Ան միջոցին գրի ի՛ասնէ իր կարգ մը երգերը, որոնք կրասարարութեան կը արուին յատ յանքան։ Ասոնց գլխաւորն է մանկասարարասարութեան Տեսութիւնը կարեւոր գործեր են նոյնպէս Տիեզերական Ճարտարը և Բնազանցագիտութեան փորձերը։ Ժամանակակից աւանդն յայտնի գրագէտներ, ի յարս որոնց նաև Նեքրոլոգի և Ազգանուագին, առանձին հատորներով կ'արտայայտուին այս երգեսարութիւններուն մասին։

1877 Մարտի 20ին, երգեսարան իշխանութիւնները Գանգրէյի մէջ, քաղաքութեամբ մը, որու մէջ ամենայատ քաւէ ասպարէզը կ'ըլլայ Գանոս, զոյն կը նշանակեն ուսուցչապետ Բազդիկեանի Իրատանի հիացին, Ցայի համայարանին մէջ։ Գանոս այս պաշտօնը կը վարէ յարս տարի։ Ապահովեան, նորէն քաղաքութեամբ և առանձնարան քաւէով՝ ան կը հրաւիրուի Գանգրէյի համայարանը. բայց կը մերժէ այս հրաւէրը, յանգելով Ցիս հասցնել իր այն երգս ուսուցչական բարեխիղճներուն, որոնք պաշտօնէ պիտի արձակուէին. եթէ ինք ընդունէր իրեն եղած առաջարկը։

1879—1881 Գանոս կը նեռանի յարատեւան երգէզը և կը սկսի խաչ պաշտարմը «ազատական» ֆուտանցութեան գեմ։ Նոյնը կը նեռանի իր ընտրութիւնը առանձնական խարդարարանին՝ Մարսելիոյ։ Այսանց անիկա կը բարդէ փաստաբան յրէան մը։ կը խոսի ազնիւի հետեւը, որոնք հիացան մի ի՛ապրանական նոյնիսկ քաղաքարի կարգէ։ Նախարարարարդեա Նիսնէ Գրամիանաս. անանձով այն օրը, որուն Գանոս սկսեցաւ էր պարլամենտի մէջ, կը փարձէ զրան առանձ իր ֆուտանցութեան մէջ, առաջարկելով անոր ժողովրդական յուսաւորութեան նախարարի պաշտօնը։ Ան. Գանոս կը գտանայ նախարար։

Շուտով ծայր կու տայ հոգեւորականներու պայքարին ու ազդրանքները։ Գանոս ցցուած ապէր բարերէն, և ընկնուած ցինք կրնայ հիւանդութիւն։ Նէն, կարճ ժամանակ մը պաշտօնավարելով կը հրաժարի։ Ոչ առանձնէ Գերագոյն դատարանի դատաւորի պաշտօնը։ Այս պաշտօնին մէջ ան երբեմն չի մնար։ ու. ի՛ անցնի, Պիտա, Խաչիս։

Պիտայէն կարճ ժամանակ մը վերջ կը վերադառնայ Ցուսմանիա։ իր հարազատները։ Ան մեռնի 1882 Ապրիլ 21ին, 37 տարեկան գեռ երիտասարդ հասակին մէջ։ Ոչ թաղուի Նոյն «Մաւրեան հանգիստ» գերեզմանատունը, ուր կանգնուած է յանկ յուշարձան մը իր յիշատակին վրայ։

Ցաւալենիք այսպէս Գանոսն կը նեռանէն մեր, գարու իրենց ամենամեծ ապրողին գեղեցիկ մէջը, թեպէտ են էմիրեանցու, Գրիգորիս, ու Ցաղանոն Ամիրամ համայնարարին հոյակ ունեցող մեծագոյն, թեպէտ՝ Օտաս Հիւսիսան, մեն Լարդ, Ջիլիր, Գանոս Հեգել։ Պիսիներ, Հերբերտ Սպենսեր և Ցարլզ Դարվին, ու. բազմաթիւ ուրիշներ ասոնց հետ թագաւորներ է ունեցեր Գանոս իր ազգութեան, գիտնականի և վարդապետի խորքեր քաւ են իր մասին։ (Ն. Խաչատրեան՝ «Ամերիկեան Հանրագիտակ Տարեցոյց Բ. Տարի 1926, եր 147—155)։

ԳՈՏ ՄԵՆԻՔԼԻ կամ Գոտոյ վանք՝ տե՛ս Գեղի վանք։

ԳՈՂԷՍԱԼ, գլ. Սիրատեղ։ 6 ժամ. Հարաւարեւ հեռ, 1902ին 200 տ. բնակիչ ունէր։ Հարիւր 150 տ. էին և ունէին Ս. Աստուածածին մը և վարժարան։

ԳՈՂՈՒՆԵԱՆ Մանուկ Ե. ծնած է Դիւրին 1851ին Ջուլֆին (Միջագետք) հետ առնչարանան գործով հրատարակեր տուն պարարդիչ հաւ՝ *1910—1ին* կը վերնէ տարարան մը Մեծ Նոր խաչ (Գալիս) յոր ընդունելով «Ազգ Բեղինեան» վրանարարարանան պարբերաթերթը՝ *(1911—12, 9 թիւ. մինչեւ)* իր խմբագրութեամբ (Թեղինկ՝ «Տիպ ու Տար» եր 132)։

ԳՈՂՈՒՆԵԱՆ Մարգարէ, խմբագիր, ծնած է Գալիս 1900 Նոյեմբեր։ Նախնական կրթութիւնը Գանգարարի Դրոշ Գազաս-Վարվառեան ազգ. վարժարանին մէջ ստանալէ յետոյ յաճախած է «Նոր Դպրոց». և ապա իր հրատարարանան ուսումը ստացած է Բարերի Գալէրի մէջ։ Դանուելէն ընդունելած խմբագրական ասպարէզը։ Երբեմն տարիներ իր Ցարարան խմբագիր ալեւորած է «Մամանակի» և այլ թերթերու մէջ։ 1934ին կիրառած է «Բարքեր» գաղարարանան մեծ արարքերը, որ ստեղծ մը մայ «Մամանակի» հետ միասնարար հրատարարեալ յետոյ գաղարած է։ Իր խմբագրած թերթերուն մէջ ստորագրած է գաղարարան և ազգային նիւթերու։ յաւել արժէքեանց յարատեւներ կու տա և ուժեղ սեռ մը։ Ազգային կեանքի վերաբերեալ իր տեսութիւնները մասնաւորապէս քննարարանան բնոյթ կրած են։ Մ. Գալանեան 1936ին ի վեր արդէն Ցարարան խմբագիր մաս կը կազմէ «Մեն Փարիզի» խմբագրական մարմնին։

ԳՈՂՈՒՆԵԱՆ Մեղիմ, տարուն հասակը - խմբագիր «Մամանակ» օրաթերթի։ Մեռած է Պոլիս 1908ին։ Երբեմն աշակերտ Գէղարդեան լեռնէն։ Իր գրականութիւնը սկսած է և կը շարունակուի խմբագրական ասպարէզին մէջ։ Ուրիշ էջ հրատարակուած մեկ օրաթերթին է «Մամանակ»ը տրուն կարգալուն և խմբագրական պատասխանատուութիւնը ստանձնած է Մ. Գոյունեան, պատճառով անոր մասնակցութեան չէզոք ուղղութիւնը։

ԳՈՂՈՒՆԵԱՆ Միհրան. վիպագիր հրապարակագիր։ Մեռած 16 Մայիս. 1863 Հայէպ։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է Կիւրինի Ազգ. յիսուս Այնթապի «Կիլիկեան» գիւղերգիի գարոցները։ Վերջինէն շրջանաւարտ 1877ին։ Մանկութենէն սիրուած գրքեանքի մթնոլորտով մը, կանուխէն նեղուած է ստանալու ասպարէզ։ անցնելով Կեսարիա, ուրկէ Պոլիս (1881), ապա Եդեսիա. կրկին Հայէպ, Պիլիս և Այնթապ, իսկ 1886 Հոկտ. 16ին վերջնապէս հաստատուած Պոլիս։ Պահ մը Գումգապու վարժարան բացած է «Հիթաւմեան» անուն ոգի հրատ. ստանալ կեանք ունեցած է. յետոյ պաշտօնավարած Թոփխանի վանքատունը։ Իր Ա. գրաւոր գործը՝ Կեսարիայէն Մեկիլեանի «Հայրենիք»ին գրկուած թղթակցութիւն մը եղեր է (Միսակ Գոյունեան), իսկ անկէ առաջ «Մեանկը» թատերախաղն անուանեց։ Այնթապ ուսանող եղած ատեն՝ գաղութներուն հետ «Բիւրակն» անուն գրագրական թերթ մը հրատարակած է ձեռագիր, 1 տարի։ Գէղարդեան Մկրտիչ Խաչատրեանի վարժարանի մէջ սիրելի ուսուցիչներն էր Նշան Թէրզեան անուն Սեբաստացի հայրենի ուսուցչին տասնին հայն էր երկրագործութիւնը՝ տարրական համար գաւառին Ուրարտ անցնող, մինչ անոր՝ բան նպաստին էր լեզուփոխութիւնը հասունցնելու։ Հայանի մէջ 1891ին երբ «Մանգուլէի» աղատանաւը Գ. Փանոսեան կամուրջ անցաւ, մասնակցութիւն մը թերթին խմբագրական ձեռ. ստէն՝ նոյ՝ յանձնեց Գոսիմի, որ 500 մը հատիս ծախուց այդ լրագրին ապառաւմը բարձրացուց 3500ի։ Նոյնպէս ատենի թերգատարարաց հայութիւնի մը համար մեծ բան։ Բայց սիրուր մասնակցութեամբ մը՝ «Մանգուլէ» գաղութաց և ինք իրեն հարցանութիւններով գաւառաց պրեկով՝ անցաւ երկայն։ Ունենալի վիճեան հանգամանքի ընկ.ներն վարիչ հայուսանի պաշտօնով դեր ստացի մը յարունակիչ ծաղ գարնաց Պոլիս 1894ին, մանկով «Մասանէ» խմբագրատան՝ իր վարիչ պաշտօնեայ 1887ին սկսած է կանոնաւորապէս թղթակցիլ «Նոր Դարու՝ Ամերիկայի ծանկանանով։ Նոյն ատենները էր որ «Արեւելեան մէջ գրած է «Մենկիլեան հիմնադրի և Մկրտիչ Նար.» յոդուածը չանեկան, յանգելով նոյն հիմնադրին՝ հիլիկիա վիճաբանութեան պարագանները։ Ծնաւ։

ՄԻՍԱԿ ԳՈՂՈՒՆԵԱՆ
(Գասիմ)

ծաղր ստեղծած է Թէ ինչ՝ ինչ՝ անիրաւ չարքի մը (Ա.ը «Թէ ինչո՞ւ չեմ ամուսնանար»), ապ ընկերային և քնարական յատ մը հարցեր իրենց յուսաւոր կը գտնէին բարոյական գեղարուեստական ոճով մը որ գոյնս ստորագրողին նեարդերը կը յուսակոչէ արդէն. (Թէ երբեմն ոճին ստորագրութիւն կրէին անանց. դի չատ մը յոդուածներ անանուն պարկեշտ մենամարտութիւնն ունի ցարդ)։ Այդ յոդուածները նշան Գէրզէրեան խմբած էր իր Տարեցոյցներուն մէջ։ Օր մը Մ. Մամուրեանի ուղղակի անհատական համակ մը խմբագրելու, անկէ ստացած գրաւոր պատասխանէն քաջալերուած՝ Գասիմ սկսած է թղթակցիլ սև. Մամուրի (իր գրած ծանկանանէն կնքանոյշ ունենալով մեծանուն Իսմիրլիի), պատկերելով Գալատայ ապդ. կեանքը, որուն իր լրագուղիլ՝ Եանեան իր խաչքնամեկ թղթակցութիւնները կ'երեւցուցէր յանախ։ Ուսեցուցեցնիլ թէ ասոնց քնարական ուղղութեան մասնցդ՝ Վաղինակ մը յանդգնց, նոյն պարբերականին վերջին տարիներուն։ Գասիմ 1887ին գրած է Մեզատան պիր իզեիվան թրք թատերախաղ մը, Գաղափարանէ վերցուած իր առաջին երկը գոր շարած է՝ Հիմայ ծանոթ գոնարաւանա Սիսակ Ալչեան (ան ատեն գրաչար՝ Գասիմեանի քաղ)։ Գասիմ 1896ին կարգուած է տանիրէ Գարագեան Թիւրքեանի ազգիկան՝ Օր. Արամի հետ և կնքած երկանիկ ամուսնութիւն մը գոր ցարդ կ'երգէ՝ ի գեղս պարարագի՝ իր խմբագրականներուն մէջ։ Յարդի տարին. ինչպէս յատ մը Հայեր՝ ինք եւ ամանաւանցաւ նեարդական ծախսագանցի։ Այդ թատերանին է որ գիմած է Թիֆլիսի Հրատարակչականին, Կիրանի ինչատանեան խորագիրով նոր ձեռագիրներ յղելով և պրակ գլուխ 3 տարի ատանալով «Մանգուլէ» երբ վերջնապէս անցաւ։ Ցարդ. Գասիմեանի, թերթին խմբագրութիւնը յանձնուեցաւ Գասիմի որ նոր

ուժեր իր յուրջը խմբած՝ տարուն տարի անհանգիստ ֆիզիկական ժողովրդական գործունեութեան մէջ. Քանի Քիրքիր գանգրեցուցիչներուն, և արուեստաւոր ու խմբագրական բանաստեղծական տարբերութիւններուն հեռանալեն որ բնութագրել հարուցին էին Հայրիմին. Այդ ժողովրդական հեղաւորելին իր Քիրքիրի վէպերը. Նարեկի թարգմանութիւնը, Ե. Տէր Անդրեասեանի, Ժ. Շիրազեանի. Ճանաչ Տէր Ճանաչեանի և այլոց մշտատև աշխատութիւնը, մանաւանդ այն ոգին որ արուեստ գանազան հարցերու յուրջ գրագրութիւնի քննադատութիւնեն մէջ կը յանէր մինչև. Իր խմբագրական աշխատանքը անուամբ է մինչև Մատմանագրութեան Հրատարակութիւն, որմէ յետոյ 15 Հոկտ. 1908ին, Կիլիկիոյ իր առաջնորդարանի Քիրքիրը տեսնելու. Զոյգ քարոզ կը յարատեւեցուի. Երկերը 1. «Գեղանի անուանները» (տպ. Թիֆլիս 1897). 2. «Հարիւրդարար Ազգիկը», 3. «Տանէն նեղու», 4. «Դարապետեան (գրէժ. խմբագիրը), 5. «Ժողովուրդին գերեզը», 6. «Աշխարհարար Նարեկ», նաև «Մի. գանգրեանի. «Մանդուտէի, ու. «Տատմանոփի մէջ Քիրքիրեանուած ընդհ. և ազգ. ոչ մէկեր՝ Բանասիրեցիներ, Ժառանգաւորդ. Կենաց նանդոյց մը, Ոսկիներու հանրագրի վրայ, Կրակին մեջեն ձայնի. (Թեզիկ՝ «Ամ. Տարեցոյց»ը 1912 էջ 380).

ԳՈՅԻՆԵՆՆ Մկրտիչ, Կիւրինի իր Մանուկ հարը՝ նոր Գոյնս գրչով տասն մը տարիներու գործով կը գրաւի. Կ՚անցնի Գէյրուտ, ուր 1924ին Գէյրուտի մէջ կը հրատարակէ իր արուեստաբանութիւնամբ և պատասխանատուութիւնամբ Նոր Գիւմրի տարեցոյցն, քաղաքական կիսաշարաթաթերը.

ԳՈՅԻՆԵՆՆ Սարգիս, ծնած է Հայէպ 1867 Փետրուարին և Գիւրի տարիքի մէջ՝ Մարաշի հիւսիսի գաւառի Գոյնս գաղթելով՝ իր գլխաւոր դրագրութիւնը եղած Գոյնս բարեր Քիրքիրեան հանուցմանց բաժինը՝ 1895ին սկսեալ. Ուրիշներու մեծ աստիճանաւ ամէն յեղուն տպագիր Գոյնսեան յարգարաց մէջ տասնեան անգամ ընդհանրացնողի գիտնական իրեն կը վերանայ. Մարգիս Գոյնսի Կիլիկեան ժամանակ՝ «Քիրքիրին» վարչական գործերը վարած է և անոր մահէն ետք արուեստաբար եղած է. Մարգիս պատասխանատու տնօրէն եղած է 1912—3 Գոյնս մէջ տեսանելի. Քիրքիրի փոխարէն յոյս տեսած (74 թիւ. մինչև) Քիրքիրին. (Թեզիկ՝ «Հիշ»ու. Տաս.» էջ 136).

Մարգիս Գոյնսենեան վարած է նաև ազգային պաշտօններ, տեսնելագիտած է Ազգ. պատրիարքարանի Երեմիայ Հոգաբարձութեան և մեռած 1926ին Գոյնս մէջ.

ԳՈՅԵՆՆԵՆ Գեորգ. յրկանաւորս Գոյնս Անատարեանեան վարժարանէն 1870ին.

ԳՈՎԱՆ Եղիզ. ս. Պենեանեան Եղիզ.

ԳՈՎԱՆՏԻՊ հայրենակ գր. Անուշ (Տարսուրեան), 1903ին 1000էն աւելի բնակիչ ունէր.

ԳՈՎՇԻՆ Գամ Փուղուզ, ամայի գր. Ազգարարաց Բարգիւանեաց գրի մէջ.

ԳՈՎՇԻՆ Փէլիտ, գր. Նիկոմիդիոյ տասնիարգեան վիճակի մէջ. Ունէր (1902ին) Գեղամեան անուամբ երկու վարժարան մը 40 աշակերտով. Կը կոչուէր նաև Գեղամ գիւղ.

ԳՈՅԱՆԻՆ. գր. Զարասանեանցի տասնիարգեան վիճակի մէջ, 1902ին ունէր վարժարան մը 30 աշակերտով.

ԳՈՐԱԴԱՐԵԱ ս. Գարագաշ.

ԳՈՐԵՆ Մանասիկ, հայ գիրատարուհի անգլիական բանտին վրայ. Տե՛ս ՍԱՐԻՆԱՆԻՆ.

ԳՈՐԳՈՒՆ, գեղ. և ծովանոցիս Հեռաւոր Կիլիկիոյ.

ԳՈՐԻ գամ Կարի, գլ. գր. Համանուն գաւ.ի, Տիգրիսի նահանգի մէջ. Շինուած Վրացիներէն մի. գարու սկիզբը. 1903ին ունէր 1470 տուն բնակիչ 8000 հոգի. որոնց 3500ը Հայեր էին, մնացեալները՝ Վրացիք, Ասորիք. Գաղութիս 9 եկեղեցիներէն 5ը՝ Հայոց էին և 3 եկեղեցիներու մէջ մեծի ժամերգութիւն կը կատարուէր. իսկ երկուքին մէջ երբեմն՝ իրարու ուխտաւորներ. Հայերը մէկէ աւելի նախակրթարաններ ունէին. ուր նաև Մարիամեան անունով Օրիորդաց ուսումնարան մը. հիմնուած 1870ին.

Տեղւոյս Հայք Անդի գաղթականներ են, բայց կարուած են իրենց մայրենի լեզուն և Վրացերէն կը խօսին. Հայոց եկեղեցիներէն մէն Ս. Մարիամ՝ երկրորդ է և կը բաղկանայ երկու եկեղեցիներէ. Գարի տասնամեայ՝ մէջ հին աւանդաց և եկեղեցիներու յատուկ աւերակներ կան. նշանաւոր է Ուփլիսցիխի գուսան հայրենակ գիւղը՝ բլրի մը

մը մօտ. այդ ուրի գագաթը կը տեսնուին խիստ հին ժամանակներու կանգուն քարի մէջ փորուած գաղաքի հետքեր։

ԳՈՐԻ, գա. Տփղիս նահանգի մէջ, որուն մէջ կան 70է աւելի գիւղեր՝ որոնց բնակիչք կամ ամբողջովին կամ մեծաւ մասամբ հայ են։ Ամբողջ գաւառին մէջ, հաշուելով նաև քաղաքի բնակիչները Հայոց թիւը կը հասնէր (1902ին) 15147 հոգւոյ, բաժնուած 2860 տան։

ԳՈՐԻՆՋԱՈՒԿ կամ Գնշոնջակ, Հայաստանի գգ. Դուզգարայ, Ալամեան Գոմլայա գաւառի մէջ, գեղեցիկ և զուարճալի դիրքով, չքնաղատեսարան ձորերով ու ծաղկազարդ լեռներով։ Ունի Ս. Գէորգ անուամբ համակ կոփածոյ քարերով շինուած եկեղ. մը, զոր զարդարած և նորոգուած է ներքուստ և արտաքուստ հայազգի ազնուական Գէորգ Եսայեան Փիթիոսեանց։ 1902ին գիւղս 30 տուն բնակիչ ունէր։

ԳՈՐՈՒ. Հայաստանի գգ. Սիւնեաց Հարանց (Զանգեզուր) գաւ. մէջ։ Ունէր (1902ին) 516 բնակիչ, բաժնուած 56 տան։

ԳՈՐՈՒՆ. տաճկաստանի գգ. Այրարատայ Կոգովիտ գաւ. մէջ. և Բագրևանդայ սահմանագլուխ ի ներքև. Այժմեան վիճակն անծանօթ։

ԳՈՐՕՆ, գգ. Թուլմանիոյ Դեգուլ գաւ., ուր քանի մը տուն Հայեր կան։

Դ

ԴԱՆԻՍԹԷՈՍ յոյն ազգագրագիր Զ. դարու. կիսաուն, որուն բանակին մէջ էին Արքաւուան, Ցովհաննէս Փոյ և Նիկոլա հայազգի զորավարները։

ԴԱՆԻԷԼ հայերէն, փրկ. միտրան Ս. Էջմիածնի, որ հրման հանեց Զուարթնոց եկեղեցւոյն Մատրոց գանգակները. ան՝ ՍԱՀԱԿՈՒԹՅՈՒՆ։

ԴԱՆԻ, հայոց կամ խաչոյ վանք. կը գտնուի Արցախի Խաչեն գաւի մէջ. Թարգման գեղի հարաւակողմը։ Վանքը ասոնցմէն անգամ կիսաւերման է, բայց ասանդարքեան, Թարգէաս Առաքելի Դաղի անուն ազգակրոի անուամբ։ Հայաստան նահ. Խաչիոյ վանք. խաչքի մը վրայ յինուած ըլլալուն համար։ Անյայտ է յինուքեան թուականը. վերջի հնագունով հարցուած է վանքս, և իր մէջ գտնուած բազմաթիւ արձանագրութիւնք, փիրէն հարցուածներ և յինուքներ ցիշատակարաններ են։ Արձանագրութեան մը համեմատ, 1152 (=1152) թուին վանքս վանահայրն էր Վանքիտանի թագաւորացին որդի Դրիգոր հայ. ասա որ գայրով գրանուրեանն իր հայրապետն Հասան, և հայրը կինը Մամա թագուհին։ Յետոյ 1214 (=1214) թուին թագաւորացն Վանքիտանի բարեգործ տիկինը Արքու. Խաթուն, յոյս սիւնեաց. վրայ կառուցանել տուաւ արքասաղ քարերով վանքս կիրց հրայրի եկեղեցի մը։ և իր յիշատակարանը գրել տուաւ հարաւային դրան վրայ արտաքուստ։ Վանքիս եկեղեցին, ինչպէս ըսինք, և գաւիթը Արքու. Խաթունէ յինել տուած է այն նպատակաւ. որ հաստատէ իրրեն հանգրուան Վանքանիսեան ասոյին։ Դաւիթի մէջ ամփոփուած են Վանքանի թագաւորացին, Արքու. Խաթունի, Հասանայ, Դրիգորի. Մամքանայ և Զաքարիա, Ամիրանա, Ցովհաննէս. Դրիգոր կամաշիկանները և Մարգիս եղբի մարմինները. ասանց ասպատանգարերը ունին արձանագրութիւններ։ Վանքս յաջորդաբար Վանքանիսեան ասոյին վերջի. Դանիանց ասոյի պարագաներէն չէն Մաղեր է։ Այս ասոյին Վանքամ իշխանի որդի Մարգիս եղբի ձեռքով յինուած է վանքս գեղեցիկ զանգակատունը։ Զանգակատան մասս, արձանագրեան կողմէ կան երկու մասուանք, որոց մէջ ոչքի կը գարնեն երկու կիսանցի հարաւարանգանգակ խաչեր՝ հանգերձ արձանագրութեամբ։ — Վասակ Նահանգի որդին Դրիգոր եղբայրագրս, յինած է վանքս մէջ ուրիշ գաւիթ մը անուշ քարերով։ Հասանի որդի Դրիգոր եղբայրագրան ալ յինած է ուրիշ եկեղ մը յոյս սիւնեաց. վրայ, որ վանքէն քիչ հեռու է և կը գտնուի խաչնայի և սեմարանի գրաւիթեան մէջ։ Վանքս նեղքանչիս միտրան չունի։

Այլեւայլ ժամանակաց մէջ, ինչպէս արձանագրութիւնքս կը յայտնեն, գտնուած իշխանները վանքս նուիրուած անոյշին փոխանակներն, անասունները և հողերը յաջորդաբար են, և վանքս արտաքուր քայքայման և ասերման ենթարկեալ է։ Վանքս մեր ժամանակս կոր հոր անուամբ գիւղ մը, որ ունէր մեր 300 տուն բնակիչ, որոնք գաղթեր են Երեւանի կողմերը և հոն կիսներ նոր գիւղը և յետոյ անգամ փոխուեր են Շուրագելի կողմերը։ Դաղի վանքին վար Թարգման հարաւակողմը կայ քարանձաւ մը, որուն մասնաւոր գեղեցիկ է։ Հաստանցի Բարգամասար մեծարգոյն կենդանութեան որոշ Գէորգի մատենատան որոշոց մը քաղ մը կը գտնէ որ թարգմանչաց կ'անդրադառնայ։ Ասոնցմէ կը հասնի որոշոց և կը տեսնէ որ քաղը բնիկ մէջեղ՝ Լարգանց են ազգի բնակեալ փաստեր, ազգի մէջ բնիկ է որոշ. ուր և յարուցան կան յոյս գրքեր։ Որոշոց ասանկայ գրքերէն մին կ'ասնադարձ Շուշի. կը յայտնէ Գաղատասար մեծարգոյնին, որ գարգեն կան ասոյ որոշոցին և ձեռագրերը Շուշի փոխադրել կան ասոյ Ալբ գրչագրերու։ մէջ կայ եղեր բնիկ Մաղաց մը՝ գրուած Ս. Մեծարոյի ազգակրոս Մանկանաի ձեռքով որ ազգի կը պատուի Ս. Էջմիածնի մէջ։ (Եփրիկեան՝ «Մատենադարիկ». Հաղուստ Բարխուդարեանցի «Արցախ»ին եր 203—210)։ Տե՛ս հոգոյ կամ։

ԴԱՆԻԷԼ. Դազգոյի կամ Դազգուի վանք։ Սիւնեաց վանքերէն մին, կը գտնուի Գալաթագրի մէջ։

ԴԱՆԻ-ԲԻԿՆԵՆՆ ՎԱՆՔ, կիսաւեր վանքս կը գտնուի Արցախի Կիլայաան գիւղին վար, Խիլա գեղի ազ կողմը։ Մենաստանիս մասս կան մի քանի սենեակներ և հանգուստներ։ Զանիկ Ցաշնաստակ անուամբ գիւղացիներ, հանգուստներ և կիսաւերներու վերջ եղեր մը կայ վանքս Կիւրեղի կողմը, Գարեգազար անուն անասնի մէջ։ Իրենց հոն կողմը։

ԴԱՆԻԵՒՄՆԵՆ Գ. գրաս. խմբագիր 1934ին Արարատյանի մէջ յոյս տեսնոց Հարիսանցի Վոչխարարոյի գարգերաքիրքի։

ԴԱՆԻԵՒՆԻ, Կին և մեծ ասան Սիւնեաց Նախիջեւանի գաւի մէջ։ Երասխայ եղերքը, Մասեաց

յիրաւի ուրեմնեան կոչմը, ապեմ կը Մեան մինչեւ ասենքանկրը։ (Եփրիկեան՝ «Բնասիրասիրեալ»)։

ԴԱԼԱՆԻ, գիւղ. Տիգրանակերտի Հիսէ գաւ. Բէյսոր գաւառակի մէջ, քանի մը տուն հայ կար։

ԴԱԼԱՆՈՒ, յոյն Մագիստրոս. որ 994թն յաջնեան և հայկական գնդերով Յոյնոսագուց գէմ պատերազմեցաւ։ Վասիլ Բ. կայսեր հրամանով։

ԴԱԼԱՌ, գիւղ. Տարսուսի։

ԴԱԼԱՄԻՍ կամ Ալեուղ, հին գիւղ. Տարսուսի Ա-պարհանոց գաւ. մեզ հանած է պատմութեան մէջ։ Հոս Փաւստոս Բուզանդայ, երբ պատմեց զրաւումը Վարազ մեր Տիգրան թագաւորի Դալարիս բերդաւ՝ և հրամայեց որ տանուց բերին երիտասարդ տղաքներու համար և հայոց աղջկանց ազգերը խարեցու՝ գիւղս ալ տանեն Ալեուղ կը կոչուի։ Վարդան պատմիչ Ալեուղ կը գրէ, իսկ Մանկան Ալաղիկ՝ Ալեվկաղ։

ԴԱԼԱՄԻՆԻ, գիւղ. Սիւնեաց Հանուի գաւ.։

ԴԱԼԱՄՅԱՆ կամ Դալբեար, գիւղ. Մասունի Շատախի գաւառակաւանական ներքեւ. 1902թն 30 տ. բն. ունէր. մեծ մասը Հայ և Մեսգեանը Գուրտ։

ԴԱԼԱՄՍ, գիւղակ Սպարկերտ գաւ.ի Մոխնիկ. Ս. Դերգեր։

ԴԱԼԻԼԱՄՈՒԼԸ կամ Տելի Գարաուլ, գիւղ. Սիւնեաց Գեղարքունիք գաւ.ի մէջ։ 1902թն ունէր 3100 հայ բնակիչ (315 տուն)։ Բանիչք բնակարանքներ կոչեր ու կոչին. գաւառ ալ պատեանաս գիւղս Դալիքարաս (գլխ. եղբայր) կը կոչուի։ Եկեղ. Ս. Խաչ. գիւղին մայրը կայ հան Դաշտանամի ու Ս. Գեորգ երկու մատուռ. կայ հան Թաղ Մաղանի կոչուած մատուռ մը։ Գերեզմանոցան խաչքարերը ունին արձանագրութիւններ՝ վերջին տարուց վերաբերեալ թուականներով։

ԴԱԼՀՈՐ գիւղ. Մասնոյ, որուն իշխանն էր 1912-թն Աղուշ։

ԴԱԼՓ, հին գիւղ. Սիւնեաց Գողտանի գաւ.ի։

ԴԱՆԱՐԵԱՆ, հին գիւղ. Գողտանի գաւ.ի։

ԴԱՆՆ, հին գիւղ. Սիւնեաց Բաղք գաւ.ի։

ԴԱՆԱ. գիւղաքաղաք Հնդիստանի ուր քանի մը հայ ընտանիքներ կ'ապրին (Դրոշ. Տարեցոյց 1927 եր 71)։

ԴԱՀԱՐԼՈՒ, հայաբնակ գիւղ. Շիրակի գաւ.ի, 1902թն ունէր 700 բնակիչ, որոնք Շիրակի զանազան գիւղերէն գաղթած են։ 1868թն փառաւորած են քարաշէն Ս. Յովհաննէս եկեղեցին. ունին նաև գպրոց։

ԴԱՀԻԼԸ, հայաբնակ գիւղ. Արցախի Վարանդա գաւ.ի. Եկեղ. Ս. Առաքելոցին, փառաւորած է Սպասմանեան Բաղասարի և Ազամեան Դաւիթի ծախքով։ 1902թն 500 բն. ունէր։

ԴԱՀԻԼԻ, գիւղ. Արցախի Խաչեն գաւ.ի. Եկեղեցին Ս. Յովհաննէս. 1902թն 800 բն. ունէր։ Մասը քոյ նահապետի մը գերեզմանը, վրան մատուռ մը։

ԴԱՂ ԱՅԻԼԻՆԼԻՆ, Շեւանդանց գրով (652թն)։

ԴԱՂԻՍԱՆԵԱՆ Գ. աստուածաբան բառագէտ, 1853թն Գերգինի մէջ հրատարակած է իրեն աստուածաբան՝ «Հիմարքութիւն Բարդաբանութեան գիտութեան ի ձեռն Աշխարհ Բարդաբանութեան» (գլխաւոր.) Գ. Դարձուցեալ իր բառարանի յաջողութիւնը և ուսումնասիրութիւնները հրատարակած է «Հանդէս Ամսօրեայի» մէջ։ Իր երկերն են.

1. Փ. Բիւրգանդացի եւ իւր պատմութիւն խարդախեալը։ Քննութիւն Մ. Խորենացու աղբիւրների մասին։ (Ազգ. Մատեն. ԻԹ)։ Վենետիկ, Մխիթարեան տպարան, 1898. 172 էջ։

2. Լիակատար բառարան Հնագոյն Հայերենի։ Գաղափար Գ. Դարձուցեալ։ Գրաբար առանձին։ Թիւ-ցիս տպ. Գ. (Մատենադարանի, 1902. 144 էջ։ Բ. գրաբար 145—280 էջ։ Գ. գրաբար 281—400 էջ, կ'առաջարկ 1906թն։

3. Լիակատար բառարան Հայերենի Հնագոյն։ Տպ. Թիւ-ցիս 1905.

Դարձուցեալ 1927թն Հնագոյն-Հայերեն բառարանին երկրորդ հրատարակութիւնն կը ձեռնարկէ Թիւ-ցիսի մէջ. մասնաւորապէս հոգացեալով ոչիս պատերազմեան գիտական բառերով։ Տե՛ս ՍԱՀԻՆԼՈՒՆԹ։

ԴԱՂԼԷՔ ԵՂԵՑԻՆ, հայաբնակ գիւղ. Տիգրանակերտ գաւ.ի մաս. 1902թն 1700 հայ բն. ունէր ծխեղեցիով եւ գարագով։

ԴԱՂԼԷՔ ՓՈՒՐ, Տիգրանակերտ գաւ.ի մէջ. ուր քանի մը տուն հայ կար։

ԴԱՂՁԱՆՑՔ՝. Խարբերդ։

ԴԱՄԱԼԻՍ, գիւղն գիւղեր կը յիշուին Թանգ և Դամանիք՝ գաւառանունքներ մէջ։

ԴԱՄԱՍԿՈՍ կամ Շամ, գլխաւոր և նշանաւոր քաղ. համանուն գաւառակապետութեան Պատերազմէն առաջ 150000 բնակիչ ունէր, որուն 110000ը մահմեդական էին. 8000ը հրեայ և Մեսգեանը ալեւոր ազգէ քրիստոնեայ։ 1860թ գաղթականներ առաջ 30 տունի չափ բնիկ հայ բնակիչ կար եւ բուսական թանգարան հայ վանականներ։ 1902թն 500 հոգի հայ կար. մինչեւ 1929 Դամասկոս Երուսաղէմի թեմ կը նեղուէր։

Դամասկոսի ուրեմնակերտը պարզ չարքի դրան մաս, պարիսպին կից կայ Ս. Սարգիս վանքը որ նախապէս Երուսաղէմի վանքին կոչուած կը նեղուէր և հիմա է Երուսաղէմ ուխտի գացողներու կայան։

Կը նեղուի որ ուր վանքը իրեր կոչուն հին գրքերէ Մեսգեան է։ Թանկագոյն գրուն մէջ Սահակ Բ. կաթողիկոս Զարափորեցին հրեա ուղղ

Դամասկոսի մէջ կը հաստատուի իր բնակութիւնը. Քէպրոյտ Պշուանի գրաստիները Դամասկոս կը հաստատուին և հոն կը մնանին. վանքին չինութեան թուականը յայտնի չէ. գրաւեալ 1860ին հին վանքը նոյ հարուածի ենթած է և. ներկայ եկեղեցին չինուած է 1864-ին. անիկ առաջ Գրիգոր Պարսնաղէր պատրիարքի օրով կը վերանորոգուի 1617ին և 1786ին Գրիգոր պարտ. Եղիազարեանի օրով երկրին կը նորոգուի. Վանքին հին առաջնորդարանի ճանաչ են (ըստ Ազատեանի Սրբազանի) Մանգանոս արքեպ. (1694ին), Պետրոս վրդ. (1786).

Դամասկոսի Ս. Յարութիւն վանքը

«Ընդհանուր պատերազմին (1915) Դամասկոս եղած է մեծ գաղթականներ մը Հայաստանի և Կիլիկիոյ ամէն կողմերէն եկած. Հոս ապաստանութեան նոյն թուականին գաղթականութեան համագումար թիւը եղած է 30000է աւելի. Զինադադարին (1919) գաղթականները կը մեկնին Կիլիկիա. Կիլիկիան Ֆրանսացւոց կողմէ պարպուելուն (1921—2) Մարիոյ ուրիշ վայրերու նման Դամասկոս ևս անմասն չմնաց հայ գաղթականներէն և կ'ունենայ 13000 հայ տարագիր ժողովուրդ. Դամասկոսեան ճանաչի գէղգիրան (1925) 6 7000 Հայեր կը հիւանդանան այստեղ. Ազատամարտիկներ յարձակմերը գաղթելէ հետք՝ տարեսկ. կը վերադառնան և գարձեալ անոնց թիւը կը հասնի 5000ի. որոնք եղած են Մարաշեանդարամի և կը վայելեն Ֆրանսական հեղգատար և տեղական տարբեր կառավարութիւնքներու բարիքները (Սուրիական Տարեցոյց 1929 եր. 222).

1936ին Դամասկոս ունէր 5500 տուն Առաքելական եկեղեցւոյ գաւառի. 1110 բնակիչ. իսկ թիւին մէջ կարգ հայերուն գիւղ 1615 բնակիչով.

Բացի Ս. Յարութիւն Առաքելական եկեղեցիէն կայ նաև մատուռ մը Ս. Հաւատարիմ Նուիրուած Վարիանի թաղին մէջ.

Երբեմն տեսակցուած, յատուկ թիւը կարելի է նկատել Դամասկոսը, վարժարաններու գոյութիւնը ապահովուած է Հ. Բ. Ը. Միութեան տուաջնորդի յանձով տեսանելիութեան շնորհիւ. Դամասկոսի մէջ կայ երկու ազգային վարժարան. մէկ կարգի և մէկ բարձրագոյն. Ազգային վարժարանները (Թարգմանչաց և Մանուկեան) մէջ 600 երեխա ուսանիր կ'ուսանին. Հայ կարգի վարժարանը ունի 50—60 երեխա ուսանիր, իսկ Բարձրագոյնները հայ վարժարանին մէջ կ'ուսանին 150—200 երեխա ուսանիր.

Բարձր տեսակետ է մշակութային և այլ հայրենասիրական ու կրօնական միութիւններով.

ԴԱՄԲԱԼՈՒ. գիւղ. Տիգրիսոս նահանգի. Դուշէսի գաւառի մէջ, 1902ին 20 տ. հայ և 12 տ. վրացի կ'ապրէին.

ԴԱՄԻԼՈՒՏ, կը յիշուի Դուգատրաց Բաշնոցոր գաւ.ի մէջ.

ԴԱՄԻՊՇԻԼԱՐ, այլապէս գրեան գիւղ. Դուգատրաց Բաշնոցոր գաւ.ի մէջ, ժամանակին հայաբնակ եղած է. ետեն հայկ. հանգուստարան և եկեղեցի.

ԴԱՆԵՆԻ ՓԱՐ. գաւառակ Սիւնեաց Վայոց Ձոր գաւ.ի մէջ.

ԴԱՆԱԼԵԼՈՒ, այլապէս գրեան գիւղ. Սիւնեաց Վայոց Ձոր գաւ.ի մէջ. Ուրիշ մ'ալ Շատախեանք գաւ.ի մէջ.

ԴԱՆԱԶԱԼԻԿ, երբեմն գրաբար՝ Զուանա Քերբ՝ փոխարէն. յոյս տեսաւ Պոլսոյ 1910ին՝ (երկու մաս. մ.).

ԴԱՆԱԶԱԼԻԿ (Հնչակեան կուս.) «Նոր Հայաստան» փոխարէն յոյս տեսաւ Կ. Պոլիս 1914ին. խմբ. Հմ. Աբրահամեանց.

ԴԱՆՄԱ-ԴԱՂԼԸ, գիւղ. Աղուանից Կոգիսան գաւ.ի, բն. 80 գաղթական ազգեալ տեղերէն.

ԴԱՆԱԲՈՒՐՈՒՆ, գիւղ. Զարեհանտոյի Մեծեկերա

գաւառակի մէջ. 1902ին 18 տ. հայ բն. ունէր։

ԴԱՆԻԷԼ (Ս.) գեղեցիկ եկեղեցաշէն (Տարսուքերան), որ կ'ասոյէ Ալիշրգիսեան գրաբարեանների ընդարձակ մարգագետինը։

ԴԱՆԻԷԼ (Ս.) ՎԱՆՔ, կիսաւերակ վանք Կեսարիոյ Ս. Կարապետի վանքին մօտ. 10 վայրկեան հեռաւ., Պարսիկներ գիւղին վերը գտնուած փոքրիկ գեղատեսիլ ձորակի մը եզերքը. հարթ տեղւոյ մը վրայ կառուցուած էր պարզագոյն վանք մը խիստ մրգատուներու մէջ թաղուած ակնապարար համայնապատկերով մը։

Այս վանքին կիսաւերութեան թուականը անհայտ է։ Ոմանք մինչև քրիստոնէութեան Ա. դար կը բարձրացնեն վիրագրերով զարդ թաղէոս առաքեալին («Հայ Վանդարան», 60) որ իբր թէ 38ին կու գայ Կեսարիա յարդարութեան և այս վանքին տեղը կը դնէ աւազան մը և կը մկրտէ չուտերը։ Մինչև վերջը ցոյց կու տային աւազան մը որ կանգուն էր և տեղատարածի թաղէոս Առաքեալի աւազան կը կոչուէր։

Կեսարիոյ և շրջակայից Հայերը ծիր Վարդավառին Ս. Կարապետ և Ս. Դանիէլ վանքերը ուխտի կ'երթային իրենց տնկնուած զաւակները այդ աւազանին մէջ մկրտել կու տային (Ալիշան Ալբիանոս, «Դրազանի Տարեցոյց» 1932 էջ 185—95)։

Աւանդութիւն կը պատմուէր նաև թէ Ս. Գր. Լուսաւորիչ իր ձեռնադրութենէն յետոյ, Մեսրոպոյ հետքով Հայաստան գալուն կ'այցելէ այս աւազանին և կը հրամայէ անոր ջիր յանուն Տիրամայր Ս. Կուսին մատուռ մը շինել (նոյն)։

Այս աւանդութիւնը կ'երևայ թէ Ասանց մէջ ալ տրամաբանք գտած է. վասնզի իբր թէ Տամեխարեան յանուանի վանքին մէջ պահուած Գրիգորի 1295 թուականով յանարէն ֆանանիգմոսի (=ֆանանագիր) մը յիշատակարանին մէջ գրուած էր հետեւեալը. «Եռվեանենս Տարտոնի մեծատանին հոգի. ինչ վայրկեան հեռու կը գտնուի Հայոց Ս. Առաքելոցին մատուռով Դանիել մեհեանանը, որ Դ. դարուն կառուցուած է Հայ իշխանների կողմէ. Ս. Գրիգորի ձեռնադրութեան առթիւ ոմնուած. Հայոց սեփականացնող ֆանէ մը ևն։

Ասնոնցմէ ձեռագիրը, որուն վերջաբանութիւնը գոնէ մասնակի կը գտնեմ. վասնզի 1295ին գեղատ վանքին Ս. Դանիէլի անունով կոչուած ըլլալը հաստատուած չէ — ինչպէս պիտի տեսնուի — տրամաբանք կ'ընէ գտնուած տեղութեան մը, որ բոլորովին զուրկ չէ հիմէ. վասնզի գրուած է թէ այս վանքը հին տեղն Ս. Առաքելոցին անունը կրած է և անոնցմէ՝ այս տեղատեղ մատուռ մը որ մինչև վերջը կը մնար (ձիվան Ալբիանոս. նոյն) վասնզի Վարդանցին (Մատեան p. 3848) կ'ըսէ թէ «Տար ասս մատուռ մը յանուն Ս. Առաքելոցին

Կեսարիոյ Ս. Դանիէլ վանքը

ուր ապա գալով Օշին ոմն խոնարհ ի Պիլիկիոյ կը մնայ անդ եւ ի յիշատակ որդւոյ իւրոյ Դանիելի՝ կը կոչեն եկեղեցին յանուն Ս. Դանիելի Մարգարէին։ Թէ ո՛վ եր ապէ Օշին՝ յայտնի չէ։» (Եր՛ս նաեւ Էփրիկեան «Մատենագրութիւն»)։ Ոմանք գայն կը նոյնացնեն Վարդանցի Մենանքերիմ քաղաքին Դանիէլ տեղւոյ կրտսեր եղբարը որդին։ Մենանքերիմ թիւրեալ որ Մեսրոպոյ մէջ Ս. Նշանի վանքը չինած էր՝ Կեսարիոյ մէջ ալ Ս. Առաքելոցին վանքը կառուցած էր. ուր յետոյ տեղեկացած է իր կրտսեր եղբայրը Դանիէլ՝ հրամարելով. թ նգատ իր Օշին որդւոյն, Դարմանի (= Կէմէրլէկ) իշխանութենէն. և յետոյ տարի յետոյ մեռած էր։ Օշին յանով իր հարը մանը. կու գայ Կեսարիա և մեծ չարով կը թաղէ զայն եկեղեցիին արեւելեան դռան կողմը հիւսիսային որմին կից։ Օշին այս այս տարին թ յիշատակ իր հարը. վանքը նորոգել կու տայ հիմնովին և կը հարստացնէ մրգատուներով և ծառատուներով. կը շինէ ուխտաւորներու քաղաքը բարեկարգ տարաբանութիւններով և վանքը կը կոչէ յանուն Դանիէլի Հիմնադրին՝ Ս. Դանիէլի մենաստան։ Օշին նոյնպէս կ'ուխտէ 8 տարին անգամ մը այցելել վանքը և իր հարը գերեզմանը։ Տարիներ յետոյ Օշին իշխան կու գայ Ս. Դանիէլ և հան հիմնանորոգով կը մեռնի և կը թաղուի իր հարը գերեզմանին կից։ (ձիվան Ալբիանոս)։

Այս պատմութիւնէն զատ ինձի անհայտ յիշատակարանի մը համաձայն, որ պ. ձիվան Ալբիանոս իբր թէ Ասանցի մը յուսանցքին վրայ գտած է «վանքն հիմնեալ ի Ս. Թադէոս Ա-

սանկցիայի յանձնեն Ս. Կուսին Մարիամու. Ցիրուաձոր եւ ապա ճարտարապետ Օսնի արեւելի Սիրասէրոյ կոչելով յանձնեն եղբայր իւրոյ եղբաւորի Ս. Դանիէլոյ։

Ինչպէս՝ կը տեսնուի, անգամ մը՝ Դանիէլ ի՛նչպէս եղբարաց Սմբատեանցի Աբգարեանի և Օշին տեսար արդին, և անգամ մը Օշին՝ թագաւոր Սենեքերիմ և Դանիէլ տեսար արդին. որով կը տեսնուի խառնակութիւն մը, անշուշտ այն պատճառով որ բոլոր ասանց ազգ ժամանակներու մէջ դիրք տեսնուած գրոյցներ էին, և պատմական կամ յանձնէին, վասնզի ժամանակագիրք պատմիչներ երբեմն չէին լիչեր այս անձերը. որոնց եթէ պատմական գիտցեր ըլլային, վանքին կիմնարկութիւնը ապացոյց մը. գոյու. պատմիչն կիսուն կապուած ըլլալը պիտի հաստատուէր։

Վարդանեցի տեսիլն, ինչպէս տեսանք, ուստի հաստատական տեսութիւնամբ մը Օշինը կը համարէ Կիլիկիան իշխան մը. որու ելն կը համանշի պատմական տուեալներու, վասնզի Օշին տեսնը այդ յրէանին գործատեսական էր։ Vital Cuinet (էջ 318) այս Օշինը կը համարէ Կիլիկիոյ թագաւոր (1308-1320) որ իր Դանիէլ որդւոյն ետ Սեն թագաւոր էր։ Իսկ Արքա Դայֆասեան (Ջամանոյան. եր 66) վանքին հիմնադիրը կը համարէ «Ճշմարտապէս Դանիէլ», որ «զաւակն էր Լամբրոնի Օսին իշխանին։ Դիրեկ մանկն թաւալանն ոչ կը պատշաճի այդ յրէանին։ Այս գիտցիմանին տուեալ և տեսնելու գիրքերով արձանագրութեան ֆարգացուած մասն էր հնանալը, որ գիրերուն ձեւին և պարզութենէն գատելով V. Cuinet (318) կը համարէ վաւերական «Ի թվ. 22է (=1338) փոխեցաւ Ոսնի... Եռա որ զաւ կիրս (գիրս?) կարգա... Նար մեր որ երկին ասա.. իր նեղուն...» (Վարդանցիի բնագրումը հնանալ է. «Ի մեծ Թ. Ա. Ջ. Ջ. Ն. Փոխեցաւ Ոսնին Ա. որ զայս կիրս կարգա նայր մեր որ երկին ասա նեղուին»)...

Հնագոյն գրաւոր յիշատակարանը որ Դանիէլ Օշինի գիտցիմանի վիմագրական արձանագրութենէն յետոյ կը յիշէ իր հաղորդը տասանգինեանս մէջ պարուրուած այս վանքը. Մխիթար գրիչ Լեհացիի ուղեգրութիւնն էր։ Ան 1817—8ին այցելած է այս վանքը «Ս. Դանիել ամուսն, յոյժ գեղեցիկ եւ պատվական, վիմաձեւ եւ կամարակապ» («Հանդէս Ամսօրեայ» 1925. եր 92), որ ինչպէս կը հաստատի իր գրածէն՝ այն տասն ունէր «եպիսկոպոս մի եւ երկու մայրապետ (հոգի)»։ Այս եպիսկոպոսը, որուն յանդիսանալէն մէկը 1838ին ինքզինքն կը կոչէր «պատասխանայ Ս. Աստուածածնի եւ պիս առաքելոյն Պետրոսի եւ Պողոսի աստուածաբանական խորհրդոյն (տես «Ճանապարհ հարիւրէն ձեռագրաց ի Թուրքիս» Ա. էջ 37). ի՛նչպէս մի պատճառ էր այդ գրուածն տանիլն նաև իր Ս. Աստուածածնի վանքի ֆոյլատէրը, և իր յաստուածաբանութիւնը։

Ճիշտ, ինչպէս տեսնուեցաւ. մէջ-մէջ գրիչներուն անիկա փոփոխած է Կեսարիոյ և 1798ին գրածներ տասանքին տասանիրդութեան մէջ ինքզինքն եղած էր ենիքարիս Գիլիկիոյ ֆարգիպոսութեան (տե՛ս «Հայ Կեսարիա» եր 912), ինչպէս՝ կը հաստատի մասնաւորապէս Գիլիկիոյ Միքայէլ ֆարգիպոսին (1737—1757) 1749ի մէկ ֆոնդագրէն Դաւիթ աղան վարդապետի մը յանձնեալ և ուղղեալ տասանկեղեցեաց յարեւելս նայիլ ազգանս, ուր վանքին հնութեան և վաւերականութեան վրայ յատ մը նեղրագրեր հիւսելէ յետոյ, կը յարգարէ եղ պատասխանայ ըլլալ վանքին շինութեան և նորոգութեան (Տասիս p. 3848) և Կիրակոս Ա.ի (1781—1829) 1791ի ֆոնդագրէն և ձեռագիր երկու յարգարական և արհեստութեան գիրերէն...

Վանքին ձեռագրէն Ս. Աստուածածնին կը գոյութիւն, և չնուազ է 1842ին, նախապէս գոյութիւն ունեցող ձեռագրի մը տեղը, ինչպէս ի՛նքնայ արձանագրութենէն...

Այս ձեռագրէն երեք տասնարեան հաստատեալ յոյս տիեզերու վրայ ֆասուցուած, փոքրիկ ֆարագրիկ մը ունի. ներքին պատերը գեղանկարեալ գրիչէ երկու մէջերը բարձրութեամբ հասարակաց յանձնապանիներով զարդարուած էր....

Վանքին մասն կը գտնուէին նաև մխիթարեաններու և ուխտաւորներու յատուկ 30—35 սենեակներ, բաւական ընդարձակ Կիւրանոց մը, մասան, խանանոց ուսման, որոնք պատերազմէն առաջ կը նեղուցանէին նորոգութեան ֆարտ վիճակ մը....

Պատերազմէն առաջ (1914), գրիչէ անցքան վիճակ մ՚ունէր. և պատերազմէն առեն յանձնէր մխիթարութիւն, այլ մխիթարեան կը Ճանչին ֆոխանորդ վրդ. մը՝ Գէորգ վրդ. Պետրոսեան ուքանի մը ազգատուրներ և մշակներ.

Իսկ կիսա Ս. Դանիէլի պատմական վանքին ոչինչ կը Ճանչ. կիմնարարական քանդուած ըլլալով. Օրենքով ձեռք մը, հարթեալ յիշատակներու խնամատարութեամբ. վանքին գլխաւոր պատմական յիշատակարանը, Օշինի գիտցիմանագրը, կորսուած էր փոխադրել Ս. Կարապետի վանքը, որ տեսան իր ֆարգին գրաւուածով ոչորոշ ոչինչ կը Ճանչ մեզի աստանցութիւններով տեսան այս վանքին յիշատակ։ (Ալպերտանեան «Հայ Կեսարիա» 993—9)։

ԴԱՆԻԷԼ Ս. մարգարէ, Ճանաչի քեզէն, մանուկ հասակին Հրէաստանէն Բաբելոն գերի տարուած երեք մանկանց՝ Անանիայի, Ազարիայի

և Մխոյէյի հետ։ Երբեմն անգամ տարեձեռնարու գուրը նեռուտած է և անհիշաւոր ժամանակ, կը վարեմանի 90 կամ 100 տարուս Հայ եկեղեցին կը տանէ Ցուանիսին։

ԴԱՆԻԷԼ Ճառի (Ս.) աշակերտ Գրիգոր Հաստատորի, ուսիցք քահանայ ձեռնադրուեցաւ և քարոզիչ-տարա կարգուեցաւ, ձեռնադրեան առեն առանձնացած կը նստէր Տարանի Հայոց Դրախտ վանքին մէջ։ Ցուրեկ կիպ.ի մահէն ետք (362) Հայոց հոգեւորականները գինքը կամաստիկոս ընտրեցին և Տիրան թագ.ի հաստատութեամբ Տարանէն վաղարշապատ կոչեցին։ Դանիէլ Տիրանայ հեր-կայանալով՝ յանկարծակի գինքը՝ գործած անարդարութեանց համար և ապաշխարել յորդորեց։ Տիրան բարկացած խնդրել տուաւ ուրբ հայրապետը։ Սրբոյն աշակերտները Շապուհ և Եղեփան, գինքը թաղեցին Հայոց Դրախտ վանքին մէջ։ Հայ եկեղեցին կը տանի Ցուչիսին մէջ։

ԴԱՆԻԷԼ կրօնաւորք (տարբք), մէկէ աւելի ապարգելի անուանուանիներ եղած են Դանիէլ անուամբ Դ-Զ. դարուց մէջ։ որոց կենսագրութիւնը կոյ մեր Ցայսմաւուրքի մէջ։ Հայ եկեղեցին կը տանի Դեկտեմբերին մէջ։

ԴԱՆԻԷԼ Ա. կիպ. Ցուրմանցի, մխիթարեան էջմիածնայ և ըստ ասողութեանն՝ առաջնորդ գաղատ էր Իզմիր, ուր հանգուցեալներ ունենալով՝ Ղուկաս կիպ. իր տեղը նոր նուիրակ ղրկած էր Հեն Կնեարցի Մարտիրոս եպս., իսկ Դանիէլ Ցուրմէյեանի նուիրակ կարգուելով՝ 1799ին սիրելիները գործած էր Գոյիս. ուրկէ կը պատրաստուէր երթալ էջմիածին. երբ Կ. Պոլսոյ պատրիարք ընտրուեցաւ։ Իր տեղին գործն եղաւ. տարուն Սիմէոն կիպ.ի Ջանազոյնը, ապա ձեռնարկեց վերայինել Ղարաբիլայ Ս. Հաստատորէ եկեղեցին, որ գրեթէ 29 տարի առաջ ալրած էր։ 1799 Սեպտ. 12ին սիրեաց եկեղեցւոյ շինութիւնը և Նոյեմբեր 13ին օծուեցաւ։

1799 Դեկտ. 28ին Ղուկաս կարնեցի կիպ.ը վարեցաւ ըստ ասողով՝ էջմիածնայ մխիթարեանները երբեմն ընտրելի ներկայացուցին։ Կ. Պոլսոյ Դանիէլ պատրիարքը և Եփրեմ Զարաքեղին, ապա հարցաքննուեցան նաև իրենց ընտրելի առաջարկել Յովսէփ եպս. Արքուքեանցը՝ որ թէև կիպ. ընտրուեցաւ՝ բայց սեռամէջ չտուած վարեցանեցաւ։ Թիֆլիսի մէջ 1801 Մարտ 19ին։ Կամարկիսեանի աթոռը գրաւեց 1801 Ապրիլ 28ին՝ Դաւիթ Ե.Էնգուլի Ղարաբանեան, ասոնցն 1801ին արդեանաւոր կիպ. ընտրուեցաւ։ Դանիէլ Ցուրմանցին, 1802 Մարտ. 28ին Ակոյլիսրի մէջ օծուեցաւ և Դաւիթի անմահութենէն ետք 1804 Սեպտ. 21ին էջմիածնայ աթոռը գրաւեց և 6 տարի կամարկիսեանութիւն ընելէ ետք 1808 Օգոստոս 21ին վարեանեցաւ։ Երեսանի մէջ։ (Տարեցոյց Ազգային Հիւսանգանոցի, եր 163 եւ. 395)։

1802ին Պոլսոյ մէջ Հայերի Մասնաբաժնի անուանեալ տարակ մը հրատարակուած է Դանիել եւ նախորդին Դաւիթ կաթողիկոսաց վերաբերեալ։

1939ի «Գաղութաբար Տարեցոյցի մէջ ալ. Նորահրատարակուած «Դիւան Գալիկարանայ Գաղութիսն» մէջ (Դ.) յիշուած Դանիել Ամ.ը. որ 1795 Փետր. 14ին Եռա (Եռանիկա) ձեռնադրուելու մը կ'ըլլի՝ և յետոյ Ցուրմանցին։

ԴԱՆԻԷԼ ծպ. Ճառի. Ե. դարու սկիզբները կ'ապրէր Մէջոգեանցի մէջ։ Ս. Մեսրոպ Հայ նշանագրերը հնարելէ առաջ Վանքին քահանան Դանիէլի ղրկեց և յետոյ թանգ անեմբ գնաց քանի մը աշակերտաց հետ և յաջանայով՝ Եղեսիա անցաւ Գաղատրի և կրկին Դանիէլի։

ԴԱՆԻԷԼ ծպ. Զմբկանացու, 1342ի Ցաւ մէջ գուսանաւոր ժողովին ներկայ կը գտնուի։

ԴԱՆԻԷԼ վ. Տիգրանակերտցի. առաջնորդ Եւդոկիայի՝ 1685ին։

ԴԱՆԻԷԼ վրդ. Սանցի. 1342ի Ցաւ ժողովին ներկայ կը գտնուի։

ԴԱՆԻԷԼ վրդ. տրդի Կարապետ քահ. Սեբաստայ կողմէն. 1651ին Ասաքեր տրեղային Գարագեղերք մը կը գրէ։

ԴԱՆԻԷԼ տրդ. տրդի Կարապետի, աշակերտ Զաքարիա փիլիսոփայի. 1604ին գրել Ագթամարի մէջ։

ԴԱՆԻԷԼ բարեհաղթ տրդի Կարապետ քահ. 1471ին Ագլոց վանքին մէջ առաջնորդ (տե՛ս վերը Դանիել վրդ.)։

ԴԱՆԻԷԼ վրդ. Առաջնորդ Ամգայ, աշակերտ Դանիէլ Հանասարի 1688ին։

ԴԱՆԻԷԼ վրդ. 1692ին առաջնորդ՝ Արցախի մէջ, կը յիշուի և 1718ին. 1719ին իրեն ձեռնադրուի (Ներսեսեան նոյնը վերոյլի նոյ)։

ԴԱՆԻԷԼ բարեհաղթ, շնորհաց տրնեցի Արքեպս. Բրլին՝ 1584ին, նոյնը կը յիշուի և 1609ին։

ԴԱՆԻԷԼ Գաբրիել (Báro Daniel Gábor) պարոն. հարազատ էանէրի, ծնեալ է 1854ին. 1878ին ի վեր հրատարակեալ բնաբանեալ է Գանանարէյի խորհրդարանին եւ փոխ-նախագահ. քանի է որ խորհրդարանի կանանները խորացուցած է. մեռեալ է 1915ին Գանանարէյի մէջ։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Դերեկիկ, ծնեալ է Երզնկա 1878ին, նախնական կրթութիւնը ստանալէ մէջ ուսանելէ ետք Կարնոյ Մասնաբաժնի վարժարանին մէջ կը ուսանայ հրկրորդական ուսումը եւ

քնաց Գերմանիա կ'երթայ հարատարագիտութիւն ուսանելու։

Դանիէլեան քիմ. պատերազմին առաջ Ռուս-

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ԴԱՐԵՆԻԿ

մանիա կ'ուղղի եւ կը հաստատուի Պուքրէշ։ Իր † Հայի եւ Վանեան ծագումներու։ Հոս տարիի գործով կը զբաղի եւ մեծ դիրք կը գրաւէ իրրեւ պատուաւոր վանատանեան։ Մինչեւ մահանալնան է ապրելին գործերուն իր խանգիրով վերաբերուելու։ Պուքրէշի Ազգ-վարչարանը 1920ին, Նշան է Հոգաբարձութեան, Թատրոնաներ Թեմանոնի անկամ եւ ատենապետ ու մանաւանդ առաջ Ռումանիայ Մթութեան նախագահ եւ իր յաջ գոռաւորութեան ունեցած ազգեցիկ դիրքով ազատորեն եղած է իր հայրենակիցներուն։ Մեռաւ 1934 Մայիս 7ին։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Էռնէս պարոն, (bâro Dániel Ernö) նախարար, ծնած է Թրանսիլվանիոյ Էլէմիր (Elemér) գիւղը 1843 Մայիս 3ին, մինչեւ ուսումը տարած է Թիմիշուարայի իսկ բարձրագոյնը Պուտապէշի մէջ։ 1870ին ցմնդը երկրորդան քնարքին Պուտապէշի խորհրդարանին եւ անընդհատ 30 տարիէ ասկի երեսփոխան մնաց, 1894ին Ազգասիրի նախարար անուանուեցաւ։ Իր նախարարութեան տարի եւ նախագահութեամբ 1896ին տեղի ունեցաւ Պուտապէշի համաշխարհային ցուցահանդէսը և այդ առթիւ Ֆերենց-Յոզեֆի Ազատագրութեան - Հանդիսարիոյ կոչումը պարոն տիրապետ պատուեց Դանիէլեան էռնէսն։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ԷՌՆԷՍ

Իսկ Ներքինի եւ մէջ 80 տարու։ 1923ին վախճանեցաւ Պուտապէշի մէջ։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Թիպոր դոք. պարոն (Dr. bâro Dániel Tibor), որդի պարոն Դանիէլեան Էռնէսի, 1902ին Թրանսիլվանիոյ Տէժ քաղաքին (Ներքոյի մասին ուր չուրջ 30 տուն Հայեր կան) երեսփոխան ընտրուեցաւ։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ԹԻՊՈՐ

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Լիւսի, և ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Հերմինա Ելանուսոր պարոնները Մթացեալ Նահանգաց մէջ, քոյր և եղբայրներ Պուրը Հէրմիլա՝ ծնած է 1911 Մարտ 31ին Գրինֆորթ (Conn). իսկ Հեւան ծնած է 1921 Հոկտ. 31ին Նիւ Եորք։ Զաւակներն են Յրանցիսքոյ և Վարուժանի Դանիէլեաններուն, երբոյն ոչ իրենց մանկական օրերուն պարելու ցոյց տուած հարազիութեամբ՝ յարուցանելին գասարարութիւն Տիկին Մեքա Միւնիի մասս։ 1935ին ուսիարանուցեալ Ballet Master Mchail Mordkin նկատելով գեղասարի պատանիներուն տաղանդը՝ դանանց իր խումբին մէջ։ Հրաւիրեցաւ Mordkinի ինամքով և դասարարութեամբ Լեան և Հէրմիլա յաւասով սկսան սիրանալ պարելու։ գեղարուեստին 1937ին։ երբ Mordkis Ballete իր տասնեն յրէանը կ'ելնէր մեծ քաղաքներուն մէջ, ամէն օրերը Դանիէլեան զոյգը Ներքոյի կիրարով գնանանուեցան Ամերիկայի Թատերասէր հասա-

բանաստեղծ և մամուլի կազմիչ, թատերական գրականությունը յուսյուրէն փառաբանելու ապա խստաշնչոյց պատանիները։

ԼԻՍԻՆ ԵՒ ՀԻՄԻԼԻԱ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆՆԵՐ

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Հայկանուշ. Երգչուհի, Միջանցքի երաժշտանոցին նշած ա. թ. Հայաստան գաղութ։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Մարթին, (Dániel Márton) հրատարակիչ Պուտապէշտի խորհրդարանին, ծնած է Ռոշնոբերտուպոլիս (Dumbraveni) Թրանսիլվանիոյ հայազգացիներուն մէջ, 1838 Մայիս։ Զինուորական կրթութիւնը ստացաւ ծննդավայրին մէջ, յետոյ վիեննա երթալով համալսարանը աւարտեց մարտարուեստի վկայական առնելով և հարուստին Ռոշնոբերտ յատ մը երկիրները ուղեցաւ։ Գերմանիոյ Հունգարիա վերադարձած ապա ապրեցաւ։ Ինչպէս նաև ստացաւ, 20 տարի հրատարակութիւնը ընդ։ Պուտապէշտի խորհրդարանին մէջ։ վերջը նոպէլի ուսումի գործարան ի տեսչութեան անցաւ ընկերուն համար հրատարակեցաւ։ հրատարակութիւնին։ Մինչև պարտականաւ յանձնարարած էր հայ ընկերը։ Մեռաւ Պուտապէշտի մէջ 1906 Ապրիլ 17ին։ («Armenia» 1904, եջ 356)

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ՄԱՐԹԻՆՈՍ

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Նուրեան, Եպ. ծնած է Ռոշնոբերտ (Մարաշ) 1868 Մայիսին։ Ուսումը ստացած է Սամսոնի Սանասեան վարժարանը 1886ին, ապա 1883ին ուսանելով Սիսի մայրավանքին։ Երբեմն ուսուցչութիւն կ'ընէ Սասունի մէջ։ 1890ին Վիեննայեան Մխիթարեան Եղբարաց մէջ։ Մինչև 1895 Ամերիկայեան փոխանորդ Իսմիրնայեանի։ Հայկական գեղեցիկ իր Զէյթունի ազատամարտութեան կազմակերպիչ 1896ին 7 ամիս կը բանտարկուի Հալէպ։ Նիզամեան արժանանալով կ'ազատուի Դամասկոս։ Ցետոյ Օսմանեան պատերազմի բարեխոսութեամբ կը բերուի Պոլիս ուր 1898ին ոգեկոչ պատերազմին անձնական քարոզարշաւութիւն կ'ընէ և 10 տարի Սկիւտարի քարոզչութիւն։ Երկիրը կը հերքուի և 1905 Մայիս 8ին Եզրոյզի գոհարեղին մեռնելուն գեղեցիկ պատանաւոր գարձեալ կը հերքուի։ Եվ Վիեննայեան տիրապետի հետ 3 գիշեր ի գիրուն կը մնայ Եզրոյզ։ ապրիլ ազատ կ'արձակուի։ 1907ին Կիլիկիոյ Ս. Գրիգորիոսին եւ Օսմանեան պատերազմի հրաշխարհութեամբ Սիս կ'ուղեւորի։ Կիլիկիոյ Լարգլն հաղը Մարաշի և Էրզրումի պատերազմական տեսանի ապրելը գաղութի իրը գործակից Մուշեղ եղբ։ Հանգամանք իր տեսնանպարտուր զգացումներուն՝ որով Հանրի ինքնապոչոգանութեան ապրիլ 600 Բոլսեցիներու։ Գեղանը պարտապան էր։ Երեքուկամիս բանտերու մէջ տառապելէ ետք ազատ կ'արձակուի։

Դանիէլեան Եպ. իրրև գրող՝ հեռանց եղած է Երիմեան Հայրիկի որմէ վարձատրուած բանէրեալով։ Սասնայի Վարդ ժամանակուանը բնագրեան է Հայրիկեան որոշագրէր։ Սասնայի վարդապետ։ 1910ին Հանրանէն Առաջնորդ փոխադրուած է Ամերիկայեան պարտականով։ 1914ին Եղբայրս կը մնանի իրրև Ամերիկայեան։ Եղբարեցս Հեռանցուած է 1911 Մարտին։ Եղած է Ս. Դ. Հիւսիսեան՝ յանձնարարութիւն։ Նեռեն եպ. Դանիէլեան գոհ եղած է Եղբայրի տարբերակի ապանդին։

Այնուամենայնիւ ան է յատ մը քերթերու երգերն են՝ Վերամբ Ամանց Հատանի քարոզիրքը և Դարձել մը Ջուր Այրան Սրեանց։ Հրատարակուած։ Անոնցմէ՝ Վերամբ Ամանց Ցայտի Լ. Ամանց Նիրմէն եպ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Պրոյ. Կարապետ Եպիսկոպոս Հայոց Կիլիկիոյ. Կիլիկիոյ Հայոց Դատաստարան. Լեհիանոս Տոար. Սոսի Սիսուանի. Վերջին Լիւսոնի Ոգիները (Դայլուսեռան՝ «Մարտ» եր 68: Եր՝ ներ. «Ամ. Տարեցոյց 1911»)

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Եմանուել, բնիկ Դարտմանցի, գաւառը խանարի շնորհքի մը. Իր մինչեւ գրագ ուսումը ստացած է Դանիոյի մէջ. Դանիոյ մէջ. 1915ի շրջանին կը մեկնայ անցնելու բանակին, իբրեւ պարզ քարտուղար, բայց՝ մինչ ուրիշ Հայերու հետ Զինուորագրելու համար չտանջեր կը հանուին իրենց պաշտօնէն և ամենք ալ կը լքեն իրենց ստորագրեալ. սակայն դ. Դանիէլեան ոչ միայն հաստատ գինուորական բարեր ստանձնեալ, մեծապէս կը գնահատուի իր գերազոյն մարմնեալներէն, շնորհիւ իր տեղեակ և տենչալու նիստերագրին. Այնուհետեւ է ստանձնելու Մէջբարեգործ շրջանին մէջ. գինուորագրելն և տեղի համար, ուր հանգիստացած է իրեն տեղեակը հայ գաղութական Դանիէլեան բանտարկեալ ի վեր նոր հաստատուած է. իր գինուորական ծառայութեան 20 ամեակի առթիւ. 1936ին՝ ոյժանդիսացիի համար բարձրագոյն ստանձնելի հաստատ՝ շնորհիւ. իր հաստատարմութեան և ազնիւ բարեր չգտնելու մը — «Անգամ Բրիտանական Կայսրութեան կարգին». Այս պարագան 1937 Մարտուար 12ին պաշտօնագրով մը իրեն հաղորդուեցաւ. վարչապետ Պալդուինի տեղեկագրեալ գրագրին ներքեւ. Ներքեւը պաշտօնագիրով մ՝ այ Քաղաքացիին տեղեկագրեալ գրագրուելու՝ հաղորդուեցաւ. Քէ՝ Փեար. 19ին Պէքինկիէմ պարտէզին մէջ պիտի կայանայ նշանաբաշխութեան արարողութիւն մը. ուր Քաղաքացիս տեղեակ պիտի բաշխէ շքանշանները, եւ ասոնց մէջ Դանիէլեան ալ կը կրուի ներքեւ գտնուելու չիշեալ արարողութեան.

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ԵՄԱԻՈՆ

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Վարանցի, (Գ. Դանիէլեանեան), ծնած է Թիֆլիս 1857ին Աւարտած է Թիֆլիսի Ռազմանեան վարժարանի ուսուցչանոցը և իբրեւ ուսուցչուհի պաշտօնավարած է Խոլիսոի հայ վարժարանները. մէջ. Գաղութարարի ընթացքին յրջարարած է Տանիսանայասան՝ գաղթականներու. կազմակերպման գործով. Ամուսնանալէ հաց Թրանսիսի Դանիէլեանի հետ՝ Ամերիկա գաղթած է 1917ին. ուր ապրեցաւ ամուսնացած է անգլերէն հայերէն քերթերուն՝ իր գեղարուեստ գրաւոր ներքեւ (1938) գրելու ուսուցչուհի կը պաշտօնավարէ Նիւ Յորքի հայ վարժարանները. մէջ.

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Ֆրանսիսկոս, (Frank Daniels), ծնած է Գարբերդի Խուչ (Բշլիսրին) գիւղը 1887ին Իր նախնեաց ուսումը ստացած է անգլերէն Գրանսանի գպրոցը. 1906ին Ամերիկա գաղթած է. 1909ին մասնակցած է Ամերիկեան Արմատական շարժման. William D. Haywood ուրիշ ընկերներու հետ կազմակերպած է գործադուլներ՝ Ամերիկայի ամէն կողմերը Իրեն՝ գործիչ I. W. W.ի (National Organizer) երկար տարիներ շրջագայած է Ամերիկայի յատ մը նահանգները և բանտ բանտարկուած՝ իր հայրենիք Արմատական գաղափարներուն համար։1915ին մասնակցելով Ամերիկեան տարեշրջանի կամաւորական խումբին՝ մեկնած է Հայաստան. Մասնակցած է գաղթականներու կազմակերպման գործին և Վարանդի Գալիճանեանի հետ ամուսնանալով՝ 1917ին Ամերիկա վերադարձած է։ Իր գաղափարներն են նշանաւոր պարոյ՝ Հիւսն և Հէրակլես։

ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ Ն. պատասխանատու խմբագիր 1932ին Թուլին հրատարակուած Բալանիկեան Դրօշակ հանդիսի քերթին.

ԴԱՆԻԵԼՄԱՆ կամ Դանիելման, ազգագրական գէր Ազգարատոյ Բասէն գաւ.ի, Հասանգալէի մօտ.

ԴԱՆՈՒ, հանգէս եկեղեցական տպ. Ծաւալաց 1891—Ը. տէր և խմբ. Մ. Ս. Թիւթիւնեան.

ԴԱՆՈ Ն. Տեղական խմբագիր 1929ին Ն. բնակուած մէջ յոյս տեսած Հոկտեմբերի մանիֆեստի ամսագրի։

ՂԱԶԱԼԻԹ, կամ Փարատակ. հայրենական գէր. Ճաշիթ 1902ին 150 տ. հայ բն. ունէր. ունի ինքնատանց գրագրի։

ԴԱՂԱԼԻԹ, տ՝այ գէր. Ճաշիթ. 20 տ. բն. ունէր.

ԴԱՂԱՐԵ ՀԱՅՈՑ կամ Խարարպա Դարարիս. գէր. Ճարուր գաւ. ունէր (1902ին) 140 հայ բնակիչ։

ԴԱՂԱՐՅԱՆ, գէր Վարդարեանի Մարանց գաւ. Փուսի Նուսան բերան տեսարանները մասս.

ԴԱՂԵ ԲՈՒԼԱՂ, գէր Ազգանունց Խանի գաւ.ի 1902ին 1500 բն. ունէր. որոնց հարնկիք գաղթած են Ջրարերդ և Խուչն գաւառներին. Ծիր Ս. Գէորգ. կառուցուած 1828ին Ծիրգիրոյ մէջ կամ Գալինաղէն բերուած 1895 թուականով Ծիրգիրոյ մէջ.

ԴԱԵ-ԲՈՒԼԱՂ, գեղ. Աբգարի Խաչէն գաւ. Եկեղ. Ս. Գէորգ. քարաշէնէր երեք կամարներու վրայ կառուցուած. 1902ին 1300 բն. ունէր. Դպրոցը Մեսրոպեան կը կրէր.

ԴԱԵ-ԳԱԼԷ, գեղ. Շիրակի գաւ. Հոգեվանքի տրեմատորիումը. 800 հայ բնակիչ ունէր 1902ին.

ԴԱԵԳԱՆԱՆ, յիս. Աշտարակայ Վանանց գաւ. 3007 մեղր բարձր.

ԴԱԵ ԳԻԼԻՍԷ, բարձրադիր և կանանց հրաբուղխ կառոյց, Աշտարակայ Մատենց ան գաւ Մէջտարդուլայոյ և Ալագ Մատենց մէջ. Բարձրութիւնը 12007 է ունչի կը համարին.

ԴԱԵ-ԿՈՒՐԹ յիս. Աշտարակայ Բագրեւանց գաւ.

ԴԱԵ-ՔԷՓԷ յիս. Աշտարակայ, կը կոչուի նաեւ Գէրլ Զիարեք:

ԴԱԵՊՆԻԹ, տրամիրի գաղտագրական և գրական (Թամբիրամար քիրիք) տրատեսարար Հր. Մատուրեան. խմբագիր՝ Սուրէն Գարիբեանեան. տպ. Զմիւռնիա 1909—1919.

ԴԱԵԼԸ կամ Դաւլի գիւղ Աշտարակայ Բագրեւանց գաւ., ոմանցմէ Արտաշեսայ.

ԴԱԵԼՈՒՃԱ, կրկին գիւղեր Վերին և Ստորին Բագրեւանց գաւ մէջ. Նոյն անուամբ գեղասի մ'ալ կայ.

ԴԱԵՆԱՁ. բլուր Սիւնեաց Վայոց Ձոր գաւ. տրուան վրայ է Նեքեիեն հայրենական գիւղերը.

ԴԱԵՆԵԼԻՍ, ալիս մանանեանը տրուած է Թեղամայ ծովակին Ը. գարու մէջ գրուած Տօնապատ գրոց յիշատակարանի մէջ մէջ կը գրուի. Դաւենաւոր անուանեալ ծովուն Թեղարքունեաց. թէ ի՞նչ մարդով ալրագէս անուանուած են՝ յայտնի չէ.

ԴԱԵԳԱԼԻ. կամ Գարագլուխ, հայրենական գիւղ Աշտարակի Դիլիգան գաւ. 1902ին 28 տ. բն. ունէր. քարաշէն եկեղ. Ս. Աստուածածին.

ԴԱԵԳԱԼԻ կամ Գարագլուխ. գեղ. Աշտարակի Խաչէն գաւ. բնակիչաց կէսը քրիստ. կէսը հինգ են Սիւնեաց Արտաբիւռ և Դարագրաս գիւղերէն եւ Բարիաշատէն. եկեղ. Ս. Աստուածածին. 1902ին 650 բն. ունէր Մասը կը գտնուին խաչագարդեալ մատենանեանց տրակ մէջ 1253 թուականը կը կրէ.

ԴԱԵԳԱԼԻ, յիս. Սիւնեաց Գաղթն գաւ.

ԴԱԵԳՈՒԼԱԴ, յիս. Աշտարակայ Նիգ գաւ արեւմտեան սահմանագիծը.

ԴԱԵԳՈՒԼԱԴ, գեղասի Աշտարակայ Ուրբ եւ Արամ գաւ. Նոյն անուամբ ջուր մը կը հոսի Սիւնեաց՝ Երանոսի գաւին մէջ.

ԴԱԵԳՈՒՄՈՒՆ (Գարամիր). հայրենական գիւղ Աշտարակայ Մամրոց գաւ. 1902ին 1800 բն. ունէր. վարժարանով և եկեղեցիով. Մասը Ազատ. անուանով ուխտատեղի մը կայ, ուր իգարան տեսը մինչեւ ուխտի կ'երթայ.

ԴԱԵՏ. հայրենական գեղ Պարարիկայ գաւառակի, ունէր 15—20 տ. բնակիչ. եկեղ. Ս. Յարգիս.

ԴԱԵՏ գեղ. Մանգոյ մէջ, 40 տուն բնակիչ ունէր. Շուտ 1490ի գրուած յիշատակարանի մէջ՝ գրուած Առաքել՝ Ս.Աստուածածնի և Ս. Մանգանոս եկեղ. ունէր ժէ. դարու մէջ շատ մը ձեռագիրներ գրուած են հոս.

ԴԱԵՏ. գեղ. Սիւնեաց Գաղթան գաւ., ոչխար կը կոչուի Սատրիճ Ալգուլիս:

ԴԱԵՏ. Մշոյ վիճակներէն մէն ալ անուանով ճանաչի է.

ԴԱԵՏԱԼԴԷՄ. գեղ. Մշոյ Բանաչէն գաւառակի, ունէր 15 տուն հայ և 5 տուն քուրտ.

ԴԱԵՏԱԼԻ. գեղ. Ջարարանեցի Խոյոց գաւառակի, ունէր 10 տուն հայ և Ս. Մարգար եկեղեցի, ու. 12 տ. մանուանական.

ԴԱԵՏԱԿԱՐԱՆ կամ Դասակարանի, կը յիշուի վարդ Զ. Դարու մէջ, որուն ոստան էր Վարդենիսոն.

ԴԱԵՏԱՀԱՆ. գեղ. Աշտարակի Բերդատեղ գաւ., ոչխար ալրագիրներ մէջը եկեղեցու ուսերանքներ կը տեսնուին.

ԴԱԵՏԱՎԱՆՈՒՑ ՁՈՐ. կը յիշուի յիշատակարանի մը մէջ. Գաւառը անկանգոյ է.

ԴԱԵՏԵՆՑ Ա. Նոր գրոց Ա. Հայրապետի. ծնած է 1905ին.

ԴԱԵՏՈՅԵԱՆ Թուրքն, Ա. Հայրապետի Կոչ. Համբարձի գարնանը քարաշէնը 1930ին. և պատարագատուն խմբագիր 1928ին Օրհնանի մէջ յոյս տեսնող Կարնոյեցի Եկեղեցասիրաց տարեգրքին.

ԴԱԵՏՈՒՆ. Դարանի կամ Տարանի, Հին վիճակ և գեղ. Սիւնեաց Արքիր գաւ. կը յիշուի Մատենաւոր Օրբելեանի, նաեւ 1554ի յիշատակարանի մը մէջ. Դարձեալ բանի տարեանի Աղբուտաի խաչին պարտատեղոյ ձեռքով ատիրուելու և բնակիչները Ջաւրեցոյ փախան. Եկեղեցին Ս. Մանգանոս կը կոչուէր Այս անուամբ գեղասի մը եւ հոս.

ԴԱԵՏՈՒՆԻ ԲԵՐԴ. տարոյ մը Սիւնեաց մէջ.

ԴԱԵՓԷՆՑ կամ Գարաշեն հայրենական գեղ Զանգեզուրի. 1902ին ունէր 600 բնակիչ. Մասը ծիրանագործ և քիրաւեամ ջուրեր կը բերին, զորս տարագրեր Ղարաբաղցիներ կ'անուանեն.

ԴԱԵՓԷՆՑ. հայրենական գեղ. Շուշի գաւ., բն. 250 էր 1902ին.

ԴԱԵՓԷՄԷՆ կամ Գարամանս, հայրենական գեղ. Աշտարակի Դարգաման գաւ. Երկիրը տարատեսակ է

և խիստ քիչ տրգաստանը։ 1902ին 900 բն. ունէր. փոխուելէն հնգեցեալին Մուրբ Աստուածածնին։ Դիւղիս մօտ Բանանց գեղի հրաս. փոքրիկը հրաբիկ և գրեթէ հանգ և գանացան պատուանոն քարերու հանգիր ինու։ Հարուստներն գոգրը կը գտնուի կեդրոնը։ անուամբ Հայոց ուսերակ դիւղ մը։ հնգեցեալին 1760ին (1760ին) յիշուած է։ (Ըստ Լալայեանի 1717ին (=1673ին)։

ԴԱՎԵ ՕԼԻՆԴ ԴԱՎԻՍՍՈՆ. յիշատակը Հիսունչին Կիլիկիոյ մէջ. 8107 բարեկարգութեամբ։

ԴԱՎԵԼԵՄԵԼԵ փոխ Հայոսամ. գիւղ Գուգարաց Գարուսար գաւ. բն. 30 ս. վրացի և 16 ս. վրաց հայ։ Դիւղիս քարայրին հնգեցեալին իր հոգեր ինուած է Շաղաց Ալիարկեանց։

ԴԱՎԵՐ. հին գր. Սիւնեաց Գոգիք գաւ.։

ԴԱՎԵՆ գր. Վերին Փէրիսի (Իրան) ունի 214 հայ բնակիչ. հնգեցեալ Ս. Մանկանեան։

ԴԱՎԻՆ փոխ Դաւիթնա ս. Դաւանցատ։

ԴԱՎԻՆ, Վասպուրականի հին գաւառներէն մին։

ԴԱՎԻՍ քհ. Տրիգոր Հաւասարչի որդի։

ԴԱՎՀՄՆԱԴՈՐՏ ս. Դուռնանակիրս։

ԴԱՎՄՆԱԼԻՈՐԹ. Տարոնի գաւառ մը։

ԴԱՍՄԱՆՍՈՐ փոխ Թասմասար. գիւղ Գարնոյ, բնակիչք հայ և թուրք խառն. Հայերը ունին Ս Թարգ անուն ուսերակ եկեղեցի մը։

ԴԱՍՄՈՅ ԱՆԱԳԱՆ, ըստ Մխիթարայ Գոյի Դասատանագրոց յիշատակարանին, անապատ կը գտնուի Գանձակ նահանգին մէջ։

ԴԱՍՈՒԼ, յիշատակը Եղիպտի մէջ։

ԴԱՍ փոխ Տաստ, ազգագրական գր. Սիւնեաց Գոգիք գաւ.։ ասա է հին Դասասակ գիւղը։ Տե՛ս Ցիգանայ վանք։

ԴԱՍՏԱԿԵՐՏ փոխ Դասասակիւ, ուսերակ գիւղատեղի Արցախի Ջրաբերդ գաւ.ի մէջ, ուր կայ հին ուսերակ եկեղ. և հանգուստարան։ Եկեղեցւոյ յիշատակեան արձանագրութիւնն է 2ԻԸ (1278)։ Այժմ ամբոր է հոս չէն մը ձեռնարկ. ունի 100 բն. անասնապահք։

ԴԱՍՏԱԿԵՐՏ քանի մը գիւղեր՝ Սիւնեաց Բարգ, Գնգարքունի, Մզուռի և այլ գաւառաց մէջ։

ԴԱՍԻՏԱՐԵԱՆ. ամերիկեր պատանիարանաց, ուր Քրիստոսիս 1872—ի խմբագրաց և հրատարակիչ Գր. Տէրէքեան։

ԴԱՍԻՏԱՐԵԱՆ, պարբերաթերթ, 1903ին լոյս տեսած է Շիրվանշահի մէջ։ (Մեծայն 3 թերթ.)։

ԴԱՎԱԼԻՆ փոխ Տնվելի. գիւղ Այրարատայ Ուրծ և Արտ գաւ.։ Հայերը 1902ին 1975 հոգի էին, իսկ տարիները 500։ Մեռը 100 տարի ունի, գիրաբ գոյատևեցին է։ ըստ աւանդութեան՝ հայերը Պարսկաստանէն գաղթած են Վեղի-շեյ կ'ասուղէ գիւղին տարարարը։ Դավալոյի մէջ 1924ին հրատարակուած տեսու Հարիւրամեայի կոչմամբ հայերէն-թուրքերէն հինգերանոց թերթը։

ԴԱՎԱԼԻՆ, գր. Տիգրանակերտի 12 ս. հայ բնակիչ ունէր։

ԴԱՎԱՌԻ փոխ Տնվելի, գր. Բարգ, ունէր 20 տուն հայ և 15 տուն քուրտ բնակիչ։

ԴԱՎԱՆԱՍԻՆ փոխ Թանիլուսան, գիւղաքաղաք Գեղարքունի, հոգի մէջ. 1886ին 130 ս. հայ բնակիչ ունէր, 1915ին այդ թիւը 30ի իջած էր։ Եկեղեցին Ս. Թարգ կը կոչուէր։ իսկ դպրոցը Մեսրոպեան։

1915ին Դաշնակցականներէն յանգանանուեցան, անոնցի Թուրքերուն պայմանաս թիւնը վերջինին և 1919ին հոն 15 տնուոր հայերէն կ'ապրէր։

ԴԱՎԱՆԹԼԻՆ Ճոզաբլուր Այրարատայ մարզաց գաւ.ի, որուն նիրքերէն 1886ին գտնուեցաւ բնակուած արձանագրութիւն մը։

ԴԱՎԻԹ, Դաւիթ փոխ Թաւրիզ քր. Աստրպատականի Հայոց վերջին թագաւորն և արքեպիսկոպոսի ամենամեծաշնորհ քաջագործ է Դավիթ, որ հնուս է Թէհրանէն 566 կիլոմ.։ Կիսանդրանին արքեպիսկոպոսի վերջը և Ուրմիոյ յէն 53 կիլոմ. յարեւելս։ Գտնուած է Ուրմիոյ լիճի ամենարեւելեան ստորոտուոյ ընդարձակ գոյնի մը ներսը։ Ամէն գեղի մօտ, Մշնանցի արքեպիսկոպոսի ստորոտը։ Հարի երեսին բարձր է 1509 մեթր։ Ներքոստինը կ'ունենայ թէ Պարսկաստանի յիշատակարանի Դարբիս փոխ Տարբիս քաղաքն է։

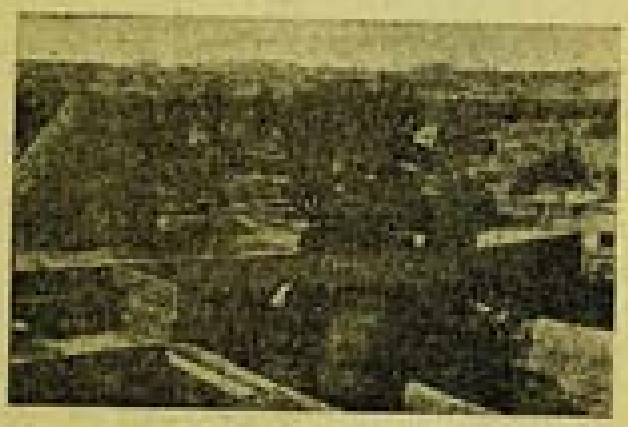

Դավիթի Բերդաբերդի տեսարանը

Հայերեան աւանդութիւնն ու պատմութիւնը կ'ըսեն, թէ Կիլիկիան է Դ. դարու մէջ Հռոմի Մեսրոպ Մեսրէն, որ «Դա ի Վրէժ Սրբոյդրն» բացագանչ-

յան էր և քաղաքը կոչուած է Դանիեն, Կոչուած է նաև Դանիեակ։

Դավրեժ Մանէոցոց ժամանակ Պար սկսուելի մայրաքաղաք դարձաւ և մեծապէս ծաղկեցաւ։ Հայաբնակ խանը ժԴ. դարու մէջ հոս հաստատուեր էր գտեր, այդ պատճառաւ նոյն ժամանակի է Հայոց կոչուած է Հայաւոր Քաղաք։

1902ին քաղաքին բնակչութիւնը էր 200000. Պարսիկներէն բաղմաթիւ են, Հայերը 750—800 տուն։

Հայերը կը բնակին Ղարայի (Բերդաքաղ) կամ Ներսի և Էիլանայի կամ Դրսի թաղերու մէջ։ Ղարայի Հայոց մօտ 300 տուն են և ընդհանրապէս հարուստ վաճառականներ։ Հոս է Արքեպիսկոպոսի վիճակի Հայոց առաջնորդարանը, որ անցեալ դարու կիսուն Ս. Թադէոս առաքելոյ վանքին փոխարէնն։ քաղաքս Մաթաւնեան Սանակ ծպիսկոպոս հաստատած է առաջնորդարանը և Արամեան դպրոցը՝ 1851ին, որ ժամանակին նշանաւոր չէնք կրնար համարուիլ։ Արամեան դպրոցը

Թաւրիզի Հայոց Արամեան դպրոցը

բացի անուամբ Հայոց դպրոցն մը բացուած է Թաղին մէջ։ Սա, Մխիթարեանց ծպիսկոպոսի ժամանակ հոս կը տպուին գանազան ընկերութեանց տեղեկագրերը և այլ գրքոյկներ։ Ղարայի Հայոց եկեղեցին կը կոչուի Ս. Աստուածածին, որուն հիմնարկութեան բուն թուականը մեզ անյայտ է, երկրաշարժէն քանդուած լինելով, 1782ին հիմէն վերսին լինելու է Տէր Յովհէփ աւագ քհ. Մեկնք Յովհաննիսեանի ջանքերով։ Եկեղեցւոյ մուտքի դրան ճակատը, մարմարիոնի քարի վրայ արձանագրուած է հետեւեալն. «Եղեցաւ սուրբ Աստուածածայր եկեղեցիս ի 1 Ապրիլ 1782 ամի ես. ի թ. Հոյոց ՌՄԼԱ. ի ճայրապետութեան Տեառն Ղուկասու, ազխատութեամբ Յովհաննի տուագ քահանայի Մելիք Յովհաննիսեանցի աղգիսմբ բարեպաշտ հարազգի ժողովրդականաց։ Մանաւանդ Մխիթարեան դրդապանը, մեծ համարձակութեամբ յանդգներ է եկեղեցւոյս գմբէթի վրայ խաչ մը դնել։ Այս թաղի մէջ բացի Արամեան տպագրատունէն որ ունէր մօտ 140 աշակերտ, գտնուրան Ե. տարի Ը. վերջ նաև Ս. Անանեան դրիոցոց դպրոց՝ հաստատուած 1883ին. Բաւմանեան Ծգրտոց չնորհ. ունէր 100 աշակերտուհի, գտնուրան Դ.. տարի Ե. Այս երկուս դպրոցները ունէին 13 ուսուցիչ և ուսուցչուհի։ Այս թաղի մէջ 1895ին հաստատուած է նաև Մանկապարտէզ մը, Հայաստանց Բարեգործական Ընկերութեան ծախքով, ունէր 40ի մօտ երեխաներ. նոյն ընկերութիւնը միւնոյն թուականին հաստատած է նաև տղէկանց համար ֆարուսնի Արհեստանոց մը. ուր կը յաճախէին 30 դիրքերներ։ Ղարայի մէջ են Թուրաց. Անգլիացոց, Գերմանաց և Բուրքաց հիւպատոսարանները և ծերոցաց անունը 1901ին Հարգարեան Մխիթարեան Հայրեր բացին տղայոց դպրոց մը։ ուր կը յաճախեն 40 հայ աշակերտներ։ Այս թաղին մէջ Ամերիկացի միսիոնարները ունին դիրքերոց դպրոց մը՝ 80 աշակերտուհիներով և Մանկապարտէզ մը՝ 30 երեխաներով, բոլորն ալ հայ. ունին 5 ուսուցիչ եւ ուսուցչուհի։

Էիլանայի կամ Դրսի թաղի Հայք 400 տան չափ են, մեծագոյն մասը հասարակ գործ, կը զբաղին հիւսնութեամբ, ոսկերչութեամբ, գերձակութեամբ և այլ արհեստներով. կան նաև վաճառականներ, ասոնք միայն չոր ապրանք կրնան վաճառել, վասնզի Պարսիկները քրիստոնեաներէն թաց բան առնելը մեղք կը համարին։ Բաւ-Պարսիկան պատերազմէն վերջ Հայ արհեստաւորները ամէն տեսակ ապրանքներ ապատ էին. քանի մը տարի առաջ կառավարութիւնը փորձեր է այդ իրաւունքը խլել, այժմ քիչ քանի մը տարի կ'տեսնուի Թաղիս Հայոց եկեղեցին կառուցուած է 1845ին և կը կոչուի Ս. Յարութիւն. ալիսատութեամբ Ջաղարիա աւագ քհ. Տէր Ջաղարեանցի և արդեամբ ժողովրդոց, թեղեա կը յարտնէ արձանագրութիւնը։ Էիլանայի մէջ Հայք ունին Հայկազեան տպագրատուն՝ 1877ին Բաւմանեան Ծգրտոց կողմէ հաստատուած. աշակերտ 150. գտնուրան Ե. տարի Ը. և Բաղարեան արիոցոց ուսուցիչներն՝ 100 աշակերտուհիներով, գտնուրան Բ. տարի Դ. Այս երկուս դպրոցները ունին 13 ուսուցիչ և ուսուցչուհի։ Հայաստանց Բարեգործական Ընկերութիւնը 1895ին այս թաղի մէջ ևս բացած է Մանկապարտէզ մը 25 երեխաներով և մէկ

Արևմտեանց 40 ազգակցութիւններով։ Այս քաղաքի ուսումնասիրութեանց մէջ, նշանաւոր է իւր յարմարութիւնովը և շինարարութիւնովը արիւրդաց Թումանեան ուսումնասիրութիւնը. զոր ի սաստուցած են իրենց հանգամանքով Թումանեան յարակից փաստաթուղթերը։ Լիլյանցի մէջ 1576ին Ամիրբեկոյի մի խոնարհներ «Գորու» Շինարարութեան տարեգրութիւնը բացին տարբեր գրագրեր մը. ունին 100 ազգակիրա և 6 ուսուցիչ և ուսուցչուհի, բացառեալ են նաև Մանկապարտէզ մը 30 երեխաներով։ Բարեգործութիւնները ևս ունին երեսուն դպրոցներ մաս 100 ազգակիրներով։ Դաւրէժի Հայերէ ունեցեր են և ունին նաև շատ շինարարութիւններ. Լիլյանցի մէջ է «Թաւրիզի Հայասէրաց Բարեգործական Շինարար» ունի կին է և հարուստ, իսկ Շարայի մէջ է «Արարատեանի Հայասէրաց Բարեգործական Շինարար», որ ունի նոր է։ Վերջին տարիներս (1898) հաստատուած է նաև «Հայ Հարստանական Շինարարութիւն» որ ազգասէր գործարարութիւններ կ'բնէ և հասարակութեան մեծապէս կը նպաստէ։ Արդեանցութեան պատճառաւ յարիցներէն ու. Ջուանեանցէն նոր սերունդը փրկելու բարի նպատակով 1896ին կազմուած է «Պարսկաստանի Հայասիրաց Շինարարութիւնը։ Գեղարուեստի հայրենը հասարակութեան մէջ տարածելու, և բարքերը ազնուացնելու նպատակով 1901ին կազմուեցաւ «Երաժշտասիրաց Շինարարութիւնը։ Ուրիշ բազմաթիւ շինարարութիւններ ևս եղած են. անյայտացած են զանազան մասնաւորներու մէջ։ Բարեգործական շինարարութիւններն մեծ ազդեցութիւն ունին, ոչ միայն քաղաքի մէջ այլ և գիւղերը տարածելով գիւղական յարը նորահաստատ ուսումնարաններով։ Դարձեալ կրկին հայասէրաց բարեգործական շինարարութիւնները 1901ին միացան, և այժմ կը կազմուին «Թաւրիզի Հայասէրաց Բարեգործական Շինարարութիւն» Անունը նաև Շարայի «Գրագարանական Շինարարութիւնը» որ մաս 30 տարուան գոյութիւն ունի. իւր գրագարան — շինարարանի մէջ կան 2000ին ունի գրքեր, բաւական թուով լրագիրներ ևս կը տարածուի. շինարարան և գրագարան կայ նաև Լիլյանցի քաղաքի մէջ։

Դաւրէժի կրթու. հայկական քաղաքն ևս ունին իրենց տասնեակ քառասունական գանձերը, ուր երբեմն երբեմն կը յիշեն գրական երեկոյներ և ներկայացումներ, յաճախ ուսումնարաններու և կամ ուրիշ բարեգործական նպատակներու։ Ներկայացումներու ներկայ կը գտնուին յաճախ անգամ գտնու�աներ, պարոնիկ խաներ, պարոնանեաներ և հիւպատոսներ։ Դաւրէժի բնակչաց մէջ ամենէն ուշի մատուցուղը յատուկ ազգասիրութեան ոգեշունչը հայն է, որ հասկնալով ուսման կարիքը քան ոչնչով կը գտնէ։ Նա պարտականի հայերէն հարցերն է բնաւորութիւնովը և միանգամ մասն վերանայեն թէնա. ի Հնդիա քաղաքը հայ բարեմասնութիւն էին և Մարքիսի ընտանի համեմատ Պարսկիներէն ունի քանի էին վանականութեան ուսումնական մէջ, բայց անցեալ դարաշրջանը հարիւրամեակին 40 տարեկան Դրանք մէկ դարու չրջանի մէջ այս տարեկ քիչ բարգաւաճեր եղեր է մինչև 700։ Այժմեան հայ բնակիչք մեծ մասամբ Պարսատանէն եկած են։ Դաւրէժի հայ ձեռքերը կը զգեստեն պարսիկ

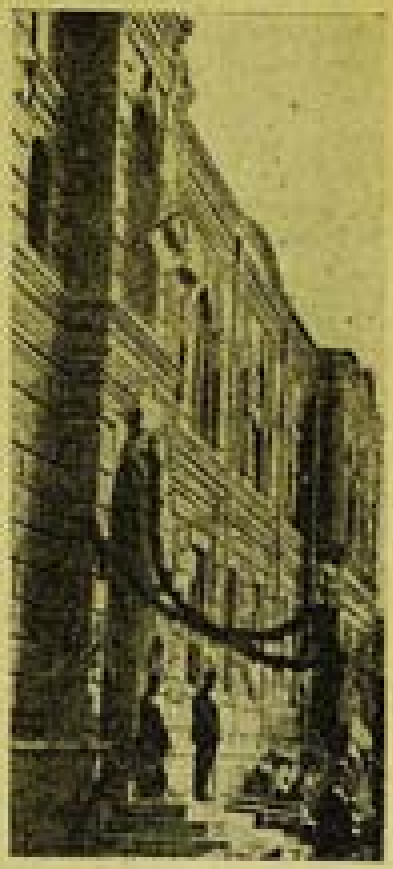

Դաւրէժի Օրիորդաց Թանարեան Ուսումնարանը

քաղաքացիի հայրենով, իսկ երիտասարդները հարստանան տարբեր։ Կանանց տարազը հագնուած է։ մինչև անոնք գուցե հինգերու մինչև վրանին կապարյա ճանկերով կ'տանուն։

Քաղաքին մաս հիւսիսային արեւմտեան կողմը. Ամէն գեղի վրայ 18 տարի ունեցող հայկական կամարը մը։ Իսկ մեր գեղեցիկ յերան վրայ ի Հնդիա կար հայոց գեղեցիկներ մենաստան մը, որ յիշատ մզկիթի փոխուած է։ Մեծ Կարապետին մաս ևս կը յիշէ Մեկնեանի մզկիթ մը, որ կանգնուած Ս. Յովհաննու Մկրտչի եկեղեցի է եղեր, ուր կ'ըսեն, թէ կը պահուէր երբեմն ժամանակ նոյն արքայն մէկ մեռելը։ Դաւրէժի մէջ մեծ է պատմական Առաքել վարդապետը, որ գրած է իւր ժամանակի 60 տարուան պատմութիւնը 1602-էն սկսեալ մինչև 1662։ Յետոյս հայերը կը գտնեն Թուսարարոց յիշատակ գրագրներն ոչ նոյն

ուղղութիւնեան կը հետեւին։ Հայց քաղաքէն 40 վայրկեան հեռու Ս. Աստուածածնի անուանով ուխտատեղի մը ունին՝ փոքրիկ մատուռով մը, յրէպատուռուած գիրեգմանոցով և մեծ պարտէզով. պարտէզը ունի յրէպատու։ Թէև Հայք ունին մատեանաւոր գիրեգմանատուն, բայց երբեմն այս ուխտատեղւոյս գիրեգմանոցին մէջ մեռելներ կը թաղեն։ Դաշրէմի յուրջը հայաբնակ գիւղեր չկան, մինչև Գիւմրուս-արեւմտեան կողմը 6—7 մամ հեռու կան Մուսալիրար, Սեմերիլ եւ Ալլամալի հայ գիւղերը։ Ալլամալիյեր Մամամարտէն 5 վերստ հեռու է. ունի 36 տուն բնակիչ և եկեղեցի։ Միւս երկու գիւղերու նեղոգիները տես իրենց կարգին։ (Էջերիկեան՝ «Մասիսեան»։ 1902. տարեգրքի աղբիւր ունեցած է Ն. Հայաստան. 404 408, Աշտարակ Ամասիոյ, 1898. եր 301—308, Արամ, 1892 թ 52—54. եւայլն)։

ԴԱՏԼԿԵՐՏ. թ հեռաւոր մեծ բերդ մը Հայոց եւ Մարոց սահմանաց մէջտեղը։

ԴԱՏԼԵՐ, գիւղ. Աշտարակայ Մատենադարանի գաւ. մէջ։

ԴԱՏԼԵՂԷՆ, ուռերակ եկեղեցւոյ և գիւղատեղի Տայոց. Կոզ գաւ մէջ։ Եկեղեցւոյ արմատը մինչև կանգուն կը մնայ։

ԴԱՏԼԵՂԷՆ, աշտարակաձեւ գիւղ. Կոզ գաւ. մէջ 30 տուն բնակչով։

ԴԱՏԼԻՈՐԵԱՆ Ամանիա, ծնած է Թուլմանիոյ Տարչան գաւառին մէջ, յուրէ 1906ին, ուր իր հայրը Դատաւորեան Յակոբոս քհ. — նախքան ուսուցչի իր ծննդավայր Պարսկաստանի Նորաշէնեան վարժարանին — կը պաշտօնավարէր իբր հոգեւոր հովիւ։

Տէր Յակոբ քհ. իր գաւառը մարդ հետ Պարսկաստանի գրեթէ ամբողջ հայ գաղութներուն մասնաւոր համար։ 1915ի տեղահանութեան պրիսուն՝ հանին։ Մարդն ու ու. ներարդը գնդի Տէր Զոր կը գրուին։ Անոնց խոլանիի մէջ կը գտնուին տասնին երկուքը՝ գրանին տակ։ Ան տասն հոգի։ 10 տարու՝ ազատուի բոլոր գրեթանքները կը հրէ Աստուծի ներարը հետ։ Զինուորագրուին Պոլիս գաղթական. հայրը Բարիզ կը գրկէ զինք Էջմիածնայ՝ ուր 3 տարի կ'ուսանի և 1926ին Բարիզի մէջ կը մասնակցի Հայ Քաղաքական Ներկայացմանց, իբրեւ տարմանդիկ գիրասանուհի՝ խաղալով մեծ մը հանդիսանալով (Փեղոիկ՝ Ալիճուն Տարեցոյց 1928 եր 566)։ Անակիա Դատաւորեան ներկայիս 1924ին ի վեր Ամ. Հայաստան անցած է և Երեւանի բեմերուն վրայ կ'երգեայ տակաւ։

ԴԱՏԵՍ գիւղ Թաղեմ, հայաբնակ գաւառակներուն 200 տ. բնակչով (1902ին)։ Ունի Ս. Աստուածածին եկեղ. մը և համանուն վարժարան մը՝ 100 աշակերտներով։

ԴԱՏԵՍՈՒ Վանք, գաւառակ գաւ. մասնաւոր մէջ։ Ունի Ս. Աստուածածնի անուանով։ Վանքին թէ Ս. Թադէոս առաքեալին կիսաւեր է. տակաւին չենքը կան է և անոնք Զարգած։

ԴԱՏԻԿ ս Տաճիկ։

ԴԱՏԻԼԱՆ գիւղ Դատվան. կան և նշանաւոր հայաբնակ գաւ. գիւղատեղիք Բարէյի՝ որմէ հեռու է 6 մամ. հանապարհ, և Վանայ ծովակի արեւմտակողմը, ասոնցմէ գոյութ մը վրայ։ Գիւղատեղիքս ունէր իր ու իր արտաքոյ գաւառներով անոր, որոնց թիւն էր 90—100 մամ 650—700 բնակչով, մինչդեռ ի հեռաւոր ունի ներ 3000 տուն բնակիչ։ Եկեղեցին Ս. Թէոդորոս. Մխիթարեան Ընկերութիւնը հոս նախակրթարան մը բացած էր։

Դատաւանայ մասակայ սահմանին մէջ, իրարմէ քառորդ մամ հեռաւորութեամբ 6 եկեղեցիներ կան, որոնք են՝ Ս. Գիրակոս, Ս. Թադեոս Մանուկ, Ս. Գրիգոր, Ս. Սիմոն, Ս. Մարգիս և Ս. Մանվանոս. այս եկեղեցիներէն մինչև Ս. Մարգիս կանգուն կը մնայ, որ հարատարուած չնուած գեղեցիկ և փոքրիկ տաճար մըն է, ուր տարին անգամ մը Դատաւանցիք մատաղ ընելու կ'երթային։ Հոս կան ոչ տակաւ խաչքարեր՝ հանգիստ տարաձեւութեամբերք։ Ժանգի թանգանով հնագոյն համարուածը ժդ. դարու կը գրարերի։ Դէպի բլրակին բարձրանալն է Սենեքերիմ թագ. Ամարանց քաղաքի հանդիսարանը, քառակուսի խարիսխ խաչաձև կը ձեւացնեն չենքին յատակագիծը, որուն հանգոյը գեղի ծովակ կը նայի։ արեւմտեան գաւակիին վրայ գլանաձև մինչև տարբեր քարերէ հարատարակերտեալ սենեակներն՝ էին գանձարանները՝ բան ատանդարանաց, ասոնցմէ երկուքը անվնաս մնացած են։ Դատաւանայ կիսաւերը կը բարձրանայ ամրաշէն մեծ ատիրակ մը, որուն հանդէպ պարիսպներու մնացորդն մասը քայքայուած է։ Այս չենքը կը կարծուի թէ եղած է իր տիրոջ նժոյգներու համար հիւրընկալութեան տեղին։ Տեղւոյս կիսաւեր

նախան հար�ը կը անունուի անկուսած Ցաւման կոչ անուամբ խոյլքար մը, զոր կանոյք ունի յատ կը յարգեն։ Դատաւանայ Կիւրիսարին կողմը 30 վայրկեան հեռու 6—7 անգեր բնութիւր ջրեր կը բղխին, որոնց ամրոցքուքիւնը ջաղացք մը կը բանեցնէ. հոս գան նաև հանքային ջրոյ քանի մը աղբիւրներ։ (Միրախորհան՝ Ակարագր-Ուղեւոր. Ա. 81—86)։

ԴԱՐ. «Հաւատքոյ ազգայնի գիտական հայրն հաւատացեալ, խմբագիր Ծգնոյ Տէմիրճիպաշեան, տպ. Կ. Պոլիս 1889 (1 տարի)։

ԴԱՐՁԱՐԱՆ ա. Դարդան։

ԴԱՐԱԼԱԿ կամ Դարալիրգ. գեղ. Աղրդամանի Սարամիսոյ գաւառի, 80 մ. (500 տուն) բնակիչ ունի հինգհազարով. գիւղը կը գտնուի Թաւրիզի Հայաստանց Ընկերութեան ձեռքով։ 1910ին կը տեղաւորուին և Թաւրիզոյ կը փոխադրուին։ (Ուսումնասի՝ «Մասիս» 1935)։

ԴԱՐԱՆ, գեղ. Աղրդամայ Կոգովիս գաւ., ամանգամի Ասաւն գեղին։

ԴԱՐԱՆ, ֆրիքն գիւղեր Վերին և Սուրին Կոգովիս գաւ մէջ։

ԴԱՐԱՆԱԿՆ. ուխտատեղի Սեպուհ լեռան, ուր հանգիստներէն Թաղուհոյ Գրիգոր Լուսաւորիչ։

ԴԱՐԱՆՈՒ. գեղ. որ կը յիշուի Մ. Գրիգորիսի նշխարաց գիւղի պատմութեան մէջ. և կը թուի բոլոր Ապուսահիկ հերիքին մէջ։

ԴԱՐԱՆԱՆ, հին գեղ. Սիւնեաց Մոգք գաւ.։

ԴԱՐԱՆԱՂԻ, Բարեր Հայոց հին անուանի գաւառներէն մին, որ սահմանակից է Եկեղեաց գաւառի և ուրմ կը գտնուի Կռանիս։ Ասոնցմէն Պագրատիս գտնած է Դարանիսաս. մեր մատենագիրներէն կը գտնուի նաև Աղեաց գաւառ։ Ասոնցմէն գաղարանոց Երզնկացին Մ. Լուսաւորչի ճառին մէջ հնանուանոյ կերպով կը նկարագրէ գաւառս հիրքերը և անուանառաւորութիւնը. «Հիրամրգ ծաղիկաւէս, ծորակք ջրաբուղիս, ծգեմարուղիս ապրեցին Եկիրատոյ յարգասաս գեղոյն ընդունակ... ապ և ի ծաղեալս քս լիրանց ի նեղքոյ հերքի ապրիւրս ապի գարանացեալ ունիս, և ի խորութենէ ի վեր հեկոյ ի ջերմութենէ ապեգոգանն՝ գիտանեալ ջուրսն ասանց ապի ձեզ հրոյն գոգութիւն. և յասակեալ պարզի ապն համեմիչ անուշանան. որով և Դարանաղի կոչիս յայսմ նեղգոգութենէս։ Նոյն Երզնկացին կը գրէ նաև թէ հրաշալի բան մը կը պատմուի գաւառս համար, թէ թէ ամառնային հզանագիրն ծրր ձիւնները կը հալին՝ ջրոց կամուտները գաւառս անուանները մէջ վրայէ վրայ գիրգուելով կը տանին, որ ասոյնքարար գորութիւն ունենալով, ի հուսն հնասուր ակեր կը ասնէին թագաւորաց համար. իսկ ձիւն ժամանակ երբ ուրիշ ջրեր կը ասային, անգուցա անձուաց ասանէն կը սկսին հալիլ։

Դարանս նախկին բնակիչները գիւղաքաղաք և կամարդաքաղաք ասուած լսած է։ իսկ ուղղագիտ հաւատացեալ բնակիչներուն մեծամասն նշանակով և անմիջական քարոզութեամբ ազգային Գրիգորի՝ որ Ագաթանգեղոսի (էջ 588—9) գրածի համեմատ. «Երբեմն հասանէր ի Դարանաղեանս գաւառն... ձեռնարկեալ զգաւառսն, հանգիստ միտմիս ասատարութեամբ թագաւորին՝ գերէր զամենեսին ի հայրենեաց ասանգերոյն ի ասատանայապաշտ գիւղական ի ազատարարութենէն, ի հեղանգարութիւն ծառայութեան Քրիստոսի մատուցանէր... որ և յայտնի իսկ բնակիչս գաւառին՝ նշանակ մեծամեծաց հրաշեալ. կիրգոսիկերդ նամանութեամբ գիւղացն փոխատանան յինքեանս անկանել ի կոգմանս Ծագանաց։ Դարանաղեանց մէջ է պատմական և ազգանունէր Սեպուհ լեռը՝ որ Դարանաղեաց լեռան ամ կոչուած է. Քարգան ասանք և Ձեռ ամրոցը։ Տե՛ս նաև Կռանիս։ (Ընդարձակ «Մեսրոպեան»)։

ԴԱՐԱՆԱՂԵՑԻ Գր. ՎԻՊ. ա. Գրիգոր վրդ. Դարանաղցի։

ԴԱՐԱՆ ԴԱՐՑ. Վասպուրականի Դարանի գաւ. մէջ կը գտնուի գաղութ, որ ամարան բնակութեան վայր էր Հուլուսան խանի։ Անուանս կը յիշուի Վարդանայ պատմութեան յաւելուածի մէջ։

ԴԱՐԱՆԻ կամ Տարանի, հին գեղ. Սիւնեաց Մոգք գաւ.։

ԴԱՐԱՐԵԱՆՔ ա. Շաամ։

ԴԱՐԱՏԻՊՔԱՆ ա Ծաղկունիք։

ԴԱՐԱՊԱՆ, բլուր Աղրդամայ Կոտայք գաւ մէջ։

ԴԱՐԱՏԱՄԻ. հին գեղ. կամ վայր կը թուի. Տարեանի վանքի կայուածներու շարքին մէջ կը յիշուի։

ԴԱՐԻ, հին գեղ. Սիւնեաց Վարդ ձոր գաւ. ուրմ ապրեցուցիչ. մասը կան հին եկեղեցւոյ ասերներ և գեղեցիկ քանդակներ։

ԴԱՐԻԱՆՑ կամ Տերգանց. հին և հայախօսուր քաղաք, որ Ագուանից երկրի նախաշաւան է. հիմնուած Կովկասեան փոքր լեռնայզիներէն դէպի հարաւ ծով կախուած լեռնարաւոյի մը վրայ։ Բնակչաքաղաքս երկու մէջեռագաստերով բաժնուած է. ներս երկաթ մասի և մէջտեղ երկու գաղանեանական պարիսպներով, որոց արեւմտեան ծայրերը նեղնալով հասած են վիճաբերդին, որ կը գտնուի Ղարին-Ղալա. իսկ արեւելեան ծայրերը մինչեւ

են ձգեր ձովի մէջ։ Այս կերպով Դարբանոը բաժնուած է ձգեր չորս մասի՝ ձովային բերդ, ասորին քաղաք, մէջին քաղաք և վերին բերդ։

Դարբանի գոյութիւնն 2000 տարիներէ ասելի է, և միանգամայն հաշտութեամբ իր պատմական և քաղաքական անցեալով։ Քաղաքին երկար ժամանակ (Ն. Փ.) սիրելիին Հայք, Ա. գարէն մինչև Բ. գարու սկիզբը Ազուանք, Բ գարուն մէջ Պարսիկք, Զ գարուն Յունիրք, Է գարուն գրեթէ Պարսիկք, Ը գարուն Արաբացիք. ԺԱ-ԺԲ դարուց մէջ Ազուանից Սենեքերիմ և Գրիգոր թագաւորները. յետոյ Թաթարք, ապա Լենկ Թիմուր, երբորդ անգամ գրեթէ Պարսիկք և հետի ուրեմն Ռուսք 1906թն. Աւելորդ կը համարենք մեր խօսքը երկարել, այդ ժամանակաց մէջ հանդիպած պատմական դիպուց վրայ. միայն ըսենք թէ մեծ ասպատանութիւն կայ և գանազան կարծիքներ Դարբանի և իւր պարիսպներու հիմնադրի մասին։ Անոնցմէ պարիսպներով ամրացուցեալ այս երկիրը և բոլորովին իրեն Ուրարտի հիւսիսային հազարդացութիւնը Ասիայէն, ազգերի մեծ գաղթի մը հանձարն, ամենք կը համարեն միայն Սգիքասանդր Մակեդոնացին։ Այս կարծեաց նպաստաւոր են նաև Հայոց պատմագիրներն ամենք։ Ագաթանգեղոս (էջ 30) գրած է. «Մկռանէր Խորով Ա. թագաւորն Հայոց... բանակ զգրուռս Ալանաց և զիւրոյ պանակին, հանէ զգերս Հոնացս։ Այս խօսքերէն յայտնի կ'երևի, որ Վաղարշի և Խորովի ժամանակ արդէն կային թէ՛ Դարբանի բերդերը և թէ երկաթեայ պարիսպը՝ պանակներով հանդերձ։ Այսպէս կը վկայէ նաև Խորենացին. «ուր ասեալ էր զգաստիսն Դարբանայ...»։ Իսկ Ղեւոնդ պատմագիրը (էջ 40—41) գրած է. «Զերազարին Մայիմայ... ձիոյ և մարտ ձիոյ ընդ զոր Հոնայ՝ որ ի Դարբանդ քաղաքի՝ հարին զնոսա և հարեալսն, և քանզեալ ասիրեցին զզգեստսդարիոց ամրոցին։ Եւ մինչդեռ քանզէին զգարիոց ամրոցին՝ գտին վէմ մի մեծ ի հիմունս նորա. որ ունէր վերնագիր գրեալ ոսկեայ գրոց։ Մարկիանոս իմն ճանաչել կարար զիարգամ եւ զաստուածս զոր բազում ժողովրդեամ լիցուց զանուց. եւ ի յետին ժամանակս ոգիին Իսմայելի խանեցեալ զաս եւ լիցուցեալ զանուց վերոյին զիենեցեալն։ Եւ իրրև գտին զգրոյն... գաղտագրեցին ի քանիսոյ զգարիոցն, և ի գաղտագրեալ գրեանսդարի վերայ՝ վերոյին չինեցին զգարիանեալ պարիսպսն։ Նոյն խօսքերը կը կրկնէ նաև Կիրակոս՝ բայց կը գրէ «Մանուան ֆայրոս». Առաջին ոչ կը գրէ նոյնպէս «Մանուան»։ Գրեթէ 15 տարի առաջ. Օտարազգի ընդհանուր պատմութեան և Հայոց պատմութեան ընդհանրութեան անցեալն Դարբանի Յէրմիմի, փորձ ասելով Դարբանի հարուստին կրկնապարագի դրան ներսի կողմը կը գտնէ մեծ քար մը յունարէն արձանագրութեամբ. որուն սկզբնատառերն ելած են Ա. Մ.։ Ուստ հանապարհորդն Գ. Ի. Բերեցինա (Բ. հատ. էջ 22) կը գրէ. «Ես տեսայ ոչ գրեալ Գ. Բաշչինի մոտ... Դարբանի վերաբերեալ վարժի Հնութիւն, մանէ պարապանուելու գրեթէ (Բուր) մը. որոյ վրայ ֆարդացուցեալ Ա. Մ. (Ազիքսանդր Մակեդոնացի)։ Գ. Ի. Բերեցինան յենելով այս երկու փաստերու քարի և թրի արձանագրութեանց վրայ, Ալեքսանդրեան դղեակ և Ալեքսանդրեան պարիսպ կ'ստանուի քաղաքին փոքրիկ դղեակը և երկրորդի պարիսպը։ Ուրիշներ (էջ 22)։ և սիանատես Գանգիսյանցին (էջ 105) Դարբանի պարիսպներու չինութիւնը կը յատկացնեն Գարոնց թագաւորներուն։ Որպէս և յոյժ իսկ արամեայ էր թագաւորն (Ասորիքու). ո՛չ միայն ընդ ասիրիայեցսն և ընդ անիսանեայ զրոցն. այլ եւ ասասեալ ընդ ասիրեայ պատմիչն՝ զոր ի թագաւորէ ժամանակաց հարեալ ասրեանն ֆարոցին չինեալ. որ եւ յայնմ ժամանակի զիւրեաս. առեալ քանդեցաւ։։ «Բազում ծանիւք թագաւորացն Գարոնց մաչեալ էր գայլասրեալ իւրեանց՝ գուսարեալով հարատարեալ և Հարեալով ազգի ազգի նիզակս ի շինեալս մեծաւորական գրեանսն որով փակեցին ազգեցին ընդ բեռան հոգիս և ընդ մեծ ծանր արեանցիս։ Անասրեալ հիմարութիւն է. որ Հայոց Վաղարշ, Խորով և Տրդատ թագաւորներու ժամանակ արդէն կային Դարբանի բերդերը եւ պատերներու երկրորդի պարիսպն ճշմարիտ է է նաև, որ քան Սգիշէի և Գաղանիկյանցի, Գարոնց թագաւորները հիմնական նորոգութիւններ ըրած են քաղաքին բերդերու վրայ, բաց ի զրկիչն, որոյ գոյութիւնն խիստ հին է և Մեծքան է անկասկած։ Բրոյանի կը տեսնուին տարբեր ժամանակի տարբեր հարատարակութեան գանազանութիւնները։ Այս ամէնը կ'ապացուցանեն նաև պարսիկներն և տարբերին տարանագրութիւնները և տարբեր անգրին անյարմար կը մնայ տարեմն միայն քաղաքին և բերդերու բուն հիմնադրին. այն ալ ժամանակին դիտի պարզէ։ Քաղաքին դուռը Գառանից դրան հիւսիսային կողմը կայ Ղրիկար գիւղաւոր տարբերան հանդուսարանն, ուր ամփոփուած են 40 տարբեր, որք իրրև թէ պատերազմի մէջ մեռած են։ Տարանանարերու երկայնութիւնն է 10-12 թիզ, և

զարդարուած են արձանագրութիւններով, սակայն անուամբ գոյուած է միայն Ղէրայար-Ղաֆլու Վիրնոբերդի արձանիկան դրան հարաւակողմը եւ դան երեք գիրեգմանները, որոնցմէն արձանագրութիւնները Դարբանի մէջ սփռած է Ոգ ուանցից թագաւորութիւնը Ա. Վասիլիանոզ և վերջացած է նոյնպէս թագաւորի մէջ Գրիգոր թագաւորով մի. դարու վերջերը. կամ մի՞թ սկիզբները.

Դարբանի բնակիչք այժմ կը հաշուին 10000 հոգի, գանուածներ ազգերէ. բաւական են Պարսիկք, յետոյ կան դան Հրեայք, Թուրք, Հայք. Սուրբ, Խաչն. Հայք կը հաշուին մօտ 900 1000 հոգի. գաղթած են մեծ մասամբ Արգանիէն, Շամախիէն և Ղզլարէն. Դարբանի ոգն եւ կիլիման սաստիկ ցանկ է. Հայք բնակիչ կանխաւ. ընդունք կը բնակին քաղաքին հրկրորդ մասի մէջ և ունին հարուստներ, խաղաղ, մէջտեղ մեծաւորներ եւ որոնցմէ քարերով յինուած Ս. Աստուածածին անուամբ եկեղեցի մը. Տաճարին վիճակը ազատ է հիմանէն ժողովուրդը հին եկեղեցւոյն պատերուն դրսմով և գեղանկն բարձրացուցած է մօտ

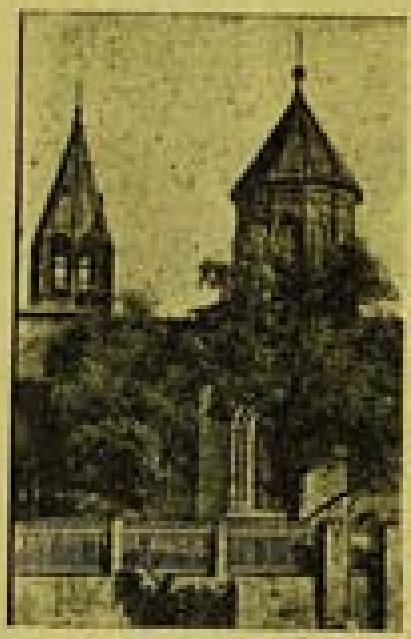

Դարբանի Հայոց Ս. Աստուածածին եկեղեցին

երեք կանգուն։ Իսկ Մեսրոպայ մասերը սարքեալ ուսարուած են իրենց սեղանան ներքեւը բարձրացեալ հիրարդի Սարգիս և Մանկան Գանգանենից։ Սանդուղ եւ գեղեցիկագոյն խաչքարը և մեծ կամարիկն ոչ յինեալ ուսանի է բարեկարուած Տիկին Գանգանեան։ Ջանգանասուանը իր վայելչաշինութեամբ, յինեալ ուսանի են պատուարան Աստուածածնայ Բարեխոսաց և Սանկանեան Գանգանից։ Թագաւորս Հայք ունին Ս. Մարմարեան ուսանաւորան մը և Մեծարգանգրարարան մը։ Թագաւորս մասը կը սարքուի շինարարաց Վասիլեան գաղաը, ուր բան ազգային պատմութեան Աղուանից՝ նամանաւորեալ է Ս. Գրիգորիս կիրգ։ Դարբանի երկրորդ գանկն անցեր է մեծ յաղթական մեր Պրաչէս Ա. թգ. Գրիգորի 80 թուին, երբ յաղթեալ Աղուանց՝ Մարքանիկը կնութեան առաւ։ (Եփրիկեան «Պնաբարանիկ»)։

ԴԱՐԲԱՆՏ. Հայրենիք գր. Աշրարատայ Շիրակ գաւ. արձանիկան մասին մէջ։ Աղեքսանդրապոլի վիճակային կարգը։ 1902ին ունէր 495 բնակիչ, բաժնուած 53 տան։

ԴԱՐԲԱՆՏԻ ԳՈՒՌ կամ Անցք. Դարբանտ քաղաքի անուամբ ծանօթ է այն նեղանցքը որ սարդարանուած է ծգեր ծովեզերքին մինչեւ Բարգուշատի կիրճը՝ յինեալն պատուարի նման սարաւ պարիսպներով, անմատչելի բուրգերով, երկաթեայ դանկերով և սարդարան պատնէշներով։ Անցքս մերձաւորեալ ազգաց և քաղաքներու անուամբ սատարեալ է գանազան գարուց մէջ այլեւայլ անուններ, ինչպէս են Դուռն Ալանաց, Դուռն Կասպից, Դուռն, Գանակ կամ Կապան ձորայ, Դուռն, Դուռն կամ Կապան Ջորայ. Դուռն Աղուանից. Դուռն Լեկերաց-Դուռն Հանաց, ուստի, Հայաստանի, Վրաստանի, Աղուանից երկրի եւ մինչեւ անգամ Պարսկաստանի ազատութեան վիճակային ազգաց արշաւանքներու նեղամամբ, համարեա թէ կանգուն էր նշանաւոր անցքի բերդերու պատնէշներու և գանկերու սարքութիւնն։ (Եփրիկեան՝ «Պնաբարանիկ»)։

ԴԱՐԲԱԼՈՒՄԻ. գր. Աստրագանի Սարմատա գաւ. Թեսրուրար գաւառակի մէջ. 1902ին 40 տան բն. ունէր։

ԴԱՐԲԱՍ կամ Դարաբաս, գր. Սիւնեաց Ջանգեզուրի. Նեց ձորակ մը գիւղս կը բաժնէ Հայկական և Թուրքական կիրճին թաղերու։ Հայոց թաղին մէջ կը գտնուին Ս. Մանկանաս եւ թաղի մէջ Ս. Աստուածածին եկեղեցիները։ Ս. Մանկանաս եկեղեցին. ուր կը կատարեն ժամասացութիւնք, փոքր և հատարակ չէնք մը է։ Խարանիկին մէջն մաս կայ 21ի (=1288) թուականով արձանագրութիւն Ս. Աստուածածին եկեղեցին փոքր է։ յինեալ սրբատաշ քարերով, որուն ձեղունը բարդուին քանգուած է։ Նեղոր վիճակային սրմի վրայ յինեալներ շինարարաց

արձանագրութիւն մը կայ, 9ԽԱ (=1872) թուականով, որմէ կը յայտնուի թէ յիշեալն է Սիւնեաց Լիկորիս իշխանի Մարտիրոսի որդին, այլ արձանագրութեան ներքեւ կայ ուրիշ յիշատակարան մը, որով կը յայտնուի, թէ ԹՎԻՆ (=1872) թուականին Հեթումեան նորոգած են։ Մ. Առաքելեանի հետազօտիչն գրել մը վեր կայ գեղեցիկ. ժե. գարու վերջերուն արձանագրութիւններով։ 1902ին գիւղս բնակչաց թիւը շրջագիրը 886 հոգի կը հաշուէին, որոնցմէ 333ը հայ բնակչաց Ճարտար մասը Թուրքեր են, որոնք կ'ըսեն թէ Մինեանց Անգոի իշխանի ցեղէն են, իրենց պապերը հայ են ազգ։ (Էփրիկեան «Պնատխարհիկ» Բաղուատ Լազարեանցի «Բանգիզուր գաւառ» գրքեր)։

ԴԼՐԻՆԳԻ, գիւղ Ալորդաստանի Բանարուզ գաւառակի. բն. 25 տուն հայ։

ԴԼՐԻՆ, «Նարտիարիարիր, ժողովրդական հրատարակութիւնս։ Խմբագիր հրատարակիչ Դ. Տէր Ղեւոնդեան, տպ. Թիֆլիս 1911 (1—4)։

ԴԼՐԻՆԵԱՆ Առտակ, խմբագիր 1917—9 Թիֆլիսի մէջ լոյս տեսնող Վանեցոց յարտարարիրի և յետոյ Օրհանի մէջ հրատարակուող (1919 1920) Հայրենեաց Զայն օրարիրի (օրգան հայ Ազգային Կուսակցութեան), ու «Ազգապահպան (տպ. Բարիզ 1921—4)։ Տե՛ս ՅԱԼԻՆԼՈՒԱՆ։

ԴԼՐԻՆԵԱՆ Մարտիրոս, գրագէտ, ծնած է 1889ին. Ճամչեանի գաւառակի Թաղուշ (Ծաղուշ) գիւղի մէջ։ Հայրը չգաւառը գեղացի արհեստաւոր (դարբին). ուստի նոյնպէս ոչ ունեցող. սակայն իր գրած գրած է որ իր որդին Թիֆլիսի մէջ ուսում առնոյ։

Դարբինեան 1900ին Ներսիսեան դպրոցը կը մտնէ, որուն յիսնամեայ դասընթացքը կ'աւարտէ 1905ին։ Բազմանգամ ընտանիքի հոգը թոյլ չի տար որ ուսնի բարձրագոյն ուսման հետեւի, այլ դասընկեր կը դարձնի ուսուցչութեամբ՝ մինչեւ 1915։ 1918ին կը յաջողի մտնել Անգրիկեանի Համալսարանի պատմա-լեզուագիտական ֆաքուլտէն, բայց չ'աւարտեր ընթացքը, ֆաքուլտէին փոփոխուելն պատճառաւ։

Դարբինեան իր գրական գործը սկսած է դպրոցական հասակին, 1907ին, Թիֆլիսի մէջ լոյս տեսնող Խորհրդարան հրատարակութիւնի մէջ կը տպագրուին իր գրութիւնները. իսկ առաջին մանկական պատմուածքը լոյս կը տեսնէ Թիֆլիսի մէջ լոյս տեսնող Հասկերի մէջ։ «Նարտարարի մէջ տարբերուած է Զնդանեան իսկ Հասկերի մէջ Մարտիրոս։ Բաւական զգոյշ դարձրէ նաեւ Դարբինեան 1916ին Թիֆլիսի Գայլար թերթին մէջ կը սկսի հրատարակել Ազգանուանական։ Բացի մանկական պատմուածքներէ, հեքիաթներէ, յիշողութիւններէ, տարեցներէ և տասնաւորներէ՝ Դարբինեան կը սկսի գրել նաեւ պատմագիտական գրքեր։ Անոր առաջին գիրքը՝ Միհրդատ՝ Մի-Հրդատներ՝ որուն մէջ կը ծաղրուին Անգրիկեանի Հանրապետութեան նախկին տէրերը — Մենշեւիկները։ Դաշնակցականները և Մուսաֆաթիստները,— ամէն տարի մի քանի տարեկան կը բեմադրուի դպրոցներու։ մանկական թատրոններու և

ԴԼՐԻՆԵԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍ

ոգեւորներու բեմերուն՝ վրայ։ Կը տպագրուի Համազգ թերթը, և դեռ ունի երեք ձեռագիր բիւներ։

Դժբախտաբար Դարբինեանի պատմուածքներու ժողովածուն առանձին գրքով լոյս չէ տեսած. որոնց յատուկը գաղտագրեր մէջ մնած են և ամենը ոչ տարբ յիշատակներով (առասպելներ, վրեպներ) թարգմանուած են։

Դարբինեանի ամենաթանկագոյն ու արժէքաւոր աշխատութիւնն է Կիկոս վիպակը, որուն երկու մասը լոյս տեսաւ Նորի մէջ, իսկ ամբողջը՝ Ալ. Հայրապետեանի Գեղարուեստի հրատարակութեամբ՝ առանձին գրքով։ Նոյն Գեղարուեստը լոյս կ'ընծայէ Հաղացդան Ամառը վիպակը. որուն նիւթը առնուած է շնչասպանիչ աշխատանքներու կեանքէն։ Բացի իր հեղինակութիւններէն Դարբինեան ուրիշ տարբ հեղինակներէ թարգմանած է պատմուածքներ, վէպիկներ և երկու բեմ։

Ան բացէթ (1930) Ալ. Հայրապետեանի Գեղարուեստը տպագրութեան է յանձնած Մ. Դարբինեանի հեռաձայն գրքերը. Հաղցնող գիւղը (պատմուածքներու ժողովածու) և Հաղացդան Ամառը (վիպակ)։ Դարբինեան նեղիչոս կ'տպրի մի մեծ գրական աշխատանքով։

Հիմնադիրն է եղած Վրաստանի Գրական գրադարանի հայկական բաժնին, որուն մէջ գրականագէտ աշխատողն է հիմա (Ալան Նուսուրան՝ «Ամանոր» 1931 Ուսումնասիրութիւն 130—1)։

Մ. Դարբինեան խմբագրած է 1921ին Կարմիր Ամիր «Գրականագիտական տարեգրքեր» յարաբերութիւնը(Թիֆլիս). որմէ 6 թիւ լոյս տեսած է։ 1922-

Յին Թիֆլիսի մէջ յոյս տեսնող Դարձեալ տպրանքն գեղարվեստական, քննական ամսագրին «Մեմբագրական Հայկեղեցւոյ մասնագետ է Նոյեմբեր 1925ի Հայրենասէր «Հրատարակութիւն Հայաստանի տպագրութեան Կոմիտէի Վրատանեան։ Թիֆլիսի մէջ յոյս տեսնող «Մեմբագրական Հայկեղեցի։ Իր հեղինակութիւնն է Սարգիս II. Բալդիս պատմագրքը. որ առանձին հատորով յոյս տեսած է Տրեբիզոնի մէջ։

ԴԼՐԻՆԵԱՆ Ե. պատմաբանական տեսութիւն Ալրազան պատմիրագրագրէ յուրաքանչիւրի (տրգան Ազգայնի Ազգասական Հանրագիտարանն) որ 1919-20 յոյս տեսաւ Պոլսոյ մէջ։

ԴԼՐԻՆԵԱՆ Գ. Ս. հեղինակ 1896ին տպուած հայերէնէ տարբերութեան գրքոյկի բառարանի։

ԴԼՐԻՆԵԱՆ Ռաֆայել ս. ՍԱՆԻՍԼՈՒՆԸ։

ԴԼՐՆԵՆ ՓԼՐ ֆամ Դարբնեաբար, տեղի որ կը գտնուի Վասպուրականի Կանգուար ամրոցի մօտ։

ԴԼՐՆԵՆ գր. Պարտեզ Փարքա գամ ուր Շահանդուխտ որով հայեր կ'ապրէին։

ԴԼՐՆՈՒՄ. յուրաքանչիւրի. տպ. Թիֆլիս 1914ին։

ԴԼՐՆՈՒՄ, տպրանքն, գեղարուեստական-քննական ամսագիր, որոնց Վրաստանի Պետական գրադարանի Հայերենի Մեկնիչներ. խմբագրեցին Մագ. Մանդրիան. Աբրամ, Մ. Դարբինեան տպ. Թիֆլիս 1922—3։

ԴԼՐՆՈՒՄ, «քաղաքական. հասարակական եւ գրական երկրորդ թերթ։ (Բարեկրթութեան Կրօնական-Քաղաքական) տպ. Բարիզ 1922. Շարունակութիւն «Նոր Ուղի»։

ԴԼՐՊԵՆԵԼ ֆամ Տարտանել (Պանոց գաղթականներէ) հին պատմական գր. Թուրքերէ Համանուն Նահանգի Թալանքիս մէջ բաւական թուով Հայեր կը բնակէին ընդհ. պատերազմէն առաջ, ունէին Ս. Գէորգ անուամբ եկեղեցի գտնուած Հինգեղի մը։ Հայոց թիւն էր 170 բնակիչ, ունէին քարուքանդ եկեղեցի մը գտնուած Արքանամ գիւղս Երամեանի Նահանգ եւ այս գաղութին չնորհուեցաւ տեղուանքը տեսած էր հայերէն խօսիլ։ Աւանդաբար կը պատմուի թէ տեղւոյս հայեր, Գիգոյի Հայոց հետ՝ Գիգոյէ հեռու Թանիսանալը գիւղի մէջ կը բնակէին, տարագրուած ի վերջոյ 1658ին տարեներեր գաղթականներ են եկեր ի Գիգու եւ եկեր ի Դարբանէր։ (Էնցիկլոպեդիա «Պետերսարկիզ»։)

ԴԼՐՆԵԼ, Յովհաննէս ս. Յովհաննէս Դարգիր։

ԴԼՐԵԱԼ ս. Դարեալ։

ԴԼՐԵՀ ֆամ Զանարաս, գաւառակ Փոքր Հայքի՝ Արլուսի Գարքեի որով (Գրիգորասի մէջ գրած տասն)։

ԴԼՐԵՆ Վարդանեանամ Վասիլեանաս Գարքեն՝ որքան Գարտիս (51—91) որ Գրիգորասի 52 թուականն տեսագրին գրաւութեամբ Վերջին Հայաստանի գրաւ յարձակեալ վանեց տեղիք Վրացիներէ և չտար մը քաղաքներու տիրելով Արտաշատի մէջ Թագաւորութեան Տիրիթը. զոր Հայք յարձակութեամբ գնդունեցին Արշակունի ցեղատոհմ համար։ Ցետին Հայք Դարեկի հետ կը պատերազմին Հռոմայեցւոց դէմ։

ԴԼՐԻՆՆ. այս անուամբ Վերին և Ներքին գիւղեր տարածուած Հայոց գիւղեր են Մանգոց աշխարհի Շատախու գաւառակի մէջ։ Ներքին Դարբնոց ունի 8. Շամատ անուամբ եկեղեցի մը։ Վերին Դարբնոց 8. Սամատանէն անուամբ վանք մը։ (Էնցիկլոպեդիա «Պետերսարկիզ»։)

ԴԼՐՆՆՑ, հայրենակ՝ գրգ. Ագնենոց աշխարհի այժմեան Թիգոն գաւառակի մէջ, 1902ին ունէր մօտ 300 բնակիչ և 8. Գէորգ անուամբ եկեղեցի։

ԴԼՐԷ ԳՕԼ, գրգ. Տիգրանակերտի, 10 ս. հայ բն. ունէր։

ԴԼՐԷՑ Փոխուզալի. հին պատմիչ գրած է յոյն լեզուով Արքանաւորդաց Համբարձութեան և Տրդատայ հալածուած պատերազմին պատմութիւնը (Գրիգորասի 1180 տարի առաջ)։

ԴԼՐԷ-ԳԼՐԳԼՈՆՑ, գրգ. Շատախու գաւ. 1902-ին 38 ս. (210 հոգի) հայ բն. ունէր. որոնց նախնիք 1795ին գաղթած են հոս Արքանիի Մամեանոր, Թագլար Ցար. և Մարտար գիւղերէն։

ԴԼՐԻՍԼ, ֆամ Դարեալ. Նշանաւոր գիրք Աղուանից հրատարակ մէջ, որ կը գտնուի նաեւ Վրաստանի գիրք։ Գովքասու քարտարար բլուր մը է. ձոր տեղ մը բարձրացած. ուր երբեմն գաղթերէ իրար մոտեցած են անուանի տեղեան չնաներ՝ ձեռագրներով տարուած գիրք մը։ Նոյն բլրոյն գագաթը գայ հինաւուրց ամուր բերդ մը հանդիպի պատաւորաս. որ այժմ ամայի է։ Թէրեք գնաց, որ կը բերեն Գանգասու բարձունքներէն, իր մէջ ընդունելով զանազան ձորերէ բարձրաթիւ վտակներ՝ կ'անցնի գիրքիս մէջէն։ (Էնցիկլոպեդիա «Պետերսարկիզ»։)

ԴԼՐՀՕՐ, կը գտնուի Մանանց մէջ։

ԴԼՐՄԱՆ, ս. Տարման։

ԴԼՐՄԱՆ, «Բժշկա-տարեգրական եւ գիտական պատկերազարդ ամսագիր». անուանի գրքոյ. Ենանի Փափազեան՝, տպ. Գ. Պոլիս 1920։

ԴԼՐՄԱՆ-ՀԱՆ ԲՈՒԹԱՆ, ամսագիրք. տպ. Գ. Պոլիս 1921 (յոյս տեսած է միայն 10 թիւ)։

ԴԼՐՈՒՆԹ, Դարուն ֆամ Դարուանից բերդ, Կեն եւ. հանգամանք ամրոց Ազարատայ Գաղուիս գաւ.ի որ ժբ. դարէն սկսեալ Խանութ է Բալասիզ անուամբ Գը գտնուի ի պատմութեան Դիպարս մէջէ, նոյն իրան Հզոր ամրոց և ապաստանարան արքունի պնեանց և գանձուց, խոշ յեսոյ իրան հայ-

բնիկ ասան Բագրատունեաց պարպատանիներունին կը յիշուի Մեծին Տրդատայ մահէն վերջ, Կիսարոյնց կամ Մաղքիաց ի Հայս ապրեալներաց ասանն, որանց երկիրքէն «հարս եւ քաղաքներն Հայոց Քաջերով. և անկաւ յամուր բերդն Դարանից, և ընդ նմա ձերբակալեն Վրթանէս եպիսկոպոսապետն Հայոցս։ Բերդքս մէջ սմբոցաս երբ 338 նահ. Արշակ Բ. պարտիզ Շապուհ թագ.ի հետ ըրած երիզոր պատերազմաց ժամանակներանց ասնոր գերուքենէն վերջ սիրեցին նահ. սմբոցքս. իսկ երբ իր որդին Պապ թագաւորեցաւ, ուրիշ սմբոցներաս հետ «Բասիանաց յինքն.... և զերեցին Տարանից որ է յերկիրն Կողմ. ուր կայրն գանեալ Արշակունեացն սասանիկ յարս։ Սմբոցքս Բագրատունեաց սեփականութիւնն եղան մէջերս։ Հոս էին ոչ միայն սեռից արքունիքը այլեւ գերեզմանները. 616 թուին բարձրացաւ Սմբատ մարզպանը պարսից գունդ վանեանեալով. հանդիպեալ ասնոր հոս բերին «ի բնիկ հանգուստսն», և ելին ի սասպանի, ի գեղն Դարիւնս։ որ է ի Կողովիտ գաւ.։ Նոյնպէս 642ին, իր որդւոյն Վարազտիրոտ Ա. բարձին զմարմինն սասրան Բագեցին սա հոր խորամ ի Դարիւնս։ Ազատ Գասարիկ անուանի իշխանապետն Հայոց եպիսկոպոսը գարու մէջ, «յինքեր զեկեղեցին Դարունից յիշատակ սասանին». բարամ գրուեցաւ նահ. Գրիգորոսի մարգեղութեան պատկերն՝ արեմուտքէն բերած, և եկեղեցին անուանեց Սմենանգրիգ, ինչպէս կ'ասանցին մեր պատմիչներէն ոմանք։ Վերոյիշեալ պատկերը յետոյ սասրան են ի Հաւուց Թառ, և այժմ կը գտնուի, Եջմիածին։ Հէյմ սմբոցպետն 724 թուին իշխանապետ գրուեցաւ ալ մի պարպատ Բագրատունիներէն Ազատ Գասարիկ՝ որդի Վասակայ. որուն վրայ նախանձելով Մամիկոնեանները Գրիգոր և Դաւիթ. սասրը սասրի եկաք ուզեցին գաւառանել զինքը. իսկ Ազատ «մոգովէր գոնա սան խորայ յամրոցն Դարիւնից, և գոնիկն և գամենայն շնասանիքս իւր, և թագոյր ի վերայ պարսպացն գամրոցն պատնէ. և ինքն անցեալ գնայր յայլեսրէն Ասորւոց սա. իշխանն Իսմայէլի Մրուանայ։ Մրուան սամիրապետն մեծ ոգնութիւն ըրաւ Ազատ, անոր թշնամիները քաջութեամբ վանելով. և մեծարուելով գարձաւ իր այլեսրէը. բայց քանի մը սասրի վերջ Գրիգոր իշխանէն ձերբակալուելով՝ գրեուեցաւ այլեսրէն, որուն վրայ ոգացին Հայոց այլեսրի բոլոր նախարարները։ Այդ գեղջն վերջ Ազատ 13 սասրի հետ սպրելով վախճանեցաւ ձեր հասասի մէջ եւ փառաւորապէս թաղուեցաւ ի Դարիւնս։ 774 թուին Աբբասեանց դէմ մի բարձրանած Հայոց նախարարներէն ոմանց սպասանեցան սրբ սմբոցը։ Իշխանական գահուն հետ. հարկ էր որ հոս ըլլար գէթ մասանակ մը։ Նահ. Բագրատունեաց սան հոգեւորականը, վասնզի 628ին եկ յիշուի Դարունից հոգեւորական սանն Գրիգորոս։ Տասնեւրորդ գարու սկիզբը Գագիկ Արծրունի թագաւորը երբեմն Կողովիտ գաւը, ցանկանալով սպանանել Դարիւնս, գաղանեալ սանու ի գիշերի, բան յանդգնելոյ նմա ի վերուստս։ պատմիչը չի յայտներ թէ որտե՞ն ձեռքէն, բայց կը թուի Հայոց պարոյրներէն։ Ինչուհետեւ մասանակ մը Արծրունեաց իշխանութեան ներքոյ մնացած է սմբոցս և նոյնանուն գիւղը։ ԺԴ. գարուն մէջ վերջին անգամ կը յիշէ բերդը և գիւղս Թովմա Մեծոփեցի։ (Էփրեմեան՝ «Մնասականներ», հրատարակեալ Հ. Ալիշանի «Ցիլիցիան»)։ Տե՛ս Բարգեղ։

Դարունեաց եպ. Մկրտիչ Պասեվանցի կը յիշուի 1671ի յիշատակարանի մը մէջ։

ԴԱՐՈՒՆ կամ Դարունայ յիսուն կը բարձրանայ Երնջակ գիւղի մէջ, արեւմ կը գտնուի Տարի տապ. անյուշ սեռարմամբ գրուած է Դարունայ յիսուն Անուանի է յիշատակ երգանաքարը։

ԴԱՐՈՒԻՊ, կը յիշուի Մասնայ մէջ։

ԴԱՐՊԱՍ. ասր անուամբ գեղ, ձոր և գիւղ կան լեռնային Կիլիկիոյ մէջ։

ԴԱՐՊԱՍ ա. Դարբաս։ — Ասր անուամբ ուրիշ գիւղ մ'ալ կայ Նոյնգաւառին մէջ, որուն բնակիչները այլապէս ունի։

ԴԱՐՊԱՍ, Հայաբնակ գիւղ Ալբարաստայ, Ալեքսանդրապոլի գաւ.ի մէջ։ 1902ին 340 բնակիչ ունէր։

ԴԱՐՊԱՍԵԱՆ Հրանդ ա. ՍԱՐԻՆԵԱՆՑ։

ԴԱՐՊԱՍՆԻ, Աբբասի Թաւրէզ գաւ.ի մէջ գտնուած է ասր անուամբ Զոլոչեան մեծանամբաս իշխանաց ասոմի ապարանք, Ալամ սասայի եւ շինարարաց յիշատակի մէջ ապարանս, ունի յատակներներ եւ քարուկիր պարիսպով չրջապատուած է։ Ասր անունից մէջ նշանաւոր են շինարարանն եւ ուրիշ սենեակ մը, որանց կը նկարագրեն մասանակի հարստարարութեան եւ հարստութեան սեր։ Ապարանքս գանի մը քարէ վար. կան անուաց քարով շինուած մէջերի մեծութեամբ երկու. եկեղեցիներ։ Վերոյիշեալ ապարանի եւ եկեղեցիներու ասր արձանագիր քարերը անյայտացած են։ (Էփրեմեան՝ «Մնասականներ»)։

ԴԱՐՊԱՍԱՆ. Երեւանի Կիլիկիոյ սմբոցներէն մին։

ԴԱՐՊԻԵ ա. Սեւանկան

ԴԱՐՊՆԻ ա. Դարբնի։

ԴԱՐՊԵՆ Գեղարդ գրած է Սիսուս եւ Սուլարի գրամ. տպ. Թիւրքան 1936ին։

ԴԱՐՍԱԼԱՆԱՑ, Գին գիւ. Մանանաց Մոգք գաւ.ի

ԴԱՐՍԱԼՈՒ ա. Ալարաս գիւղ։

ԴԱՐՍԱՆԱՐԱԲԱ ա. Ալաբ

ԴԼԻՔԵԱՆ Եղիազարիս Աբգար. ծնած է 1863-ին Լոռիի մէջ, փոքրիկ հասակէն Պոլիս կ'երթայ եւ Օրթագիւղի Ազգայնի վարժարանին մէջ կը սովորայ իր նախնական ուսումը։ 1880-ին Էջմիածին երթալով հոն կը հետեւի հոգեւորական ուսմանց եւ 1868-ին վարդապետ կը ձեռնադրուի։ 1883—1895 Մայր Աթոռոյ ազգայնական ժողովի նախագահ եւ Մխիթարեանաց Դէպքերուն ժամանակ ուսումնական կը կարգուի։ 1896-ին Մաքսիմ Բ. կիրակ.էն հրաւիրուած կը ձեռնադրուի եւ Մինոցին կ'անցնի։ 1896-ին կը սահմանուի Ալքսանդրիա։ 1901-ին Դուռ կոչումով Քանէէն տարուած է Մասիսիոյի Ս. սարկաւագի պաշտօնին եւ 1908 Փետր. 7-ին վախճանած է Էջմիածնի մէջ։ Իր հրատարակած երկերն են. Դաղկանոց վարուց եւ արդոց եւ սնունդաստուրիւնի Հայաստանեայց արդի եկեղեցւոյ։ տպ. Վաղարշապատ 1887։

Աղանդաւորք եւ մոլորութիւնք սոցա ի վարդապետութիւնս նուազոց։ տպ. 1891-ին Վաղարշապատի մէջ։ Ձեռագիր կը մնայ Հայ եկեղեցւոյ ժողովոց կանոնները։ (Ս. Վարդապետեան)։

ԴԼԻՔԵԱՆ Մ. Նոր Գրոց եւ Հայաստանի մէջ (1937)։

ԴԼԻՔԵԱՆ Ճարտարիւն. Ջուզաքիր, ասանկութեամբ ի հայ կը թարգմանէ Գասպարիւն սուրբ գրոց, «Աստուծոյ Համառօտ հարցմամբ» եւ պատասխանեալ յոգոյս գեղանուագի մանկանց։ Թարգմանեալ ի առաջոց լեզուէ ի հայ բարբառ. ի դարսն Յարութիւնեանէ Ջուզաքիրեայ... Ամսի ութսուն 1785... Տարեւոյ եւ տպեալ դարսն Գրիգորիս։ Ի Մանկասիրեանս։

ԴԼԻՔԵԱՆ Պ. Մաքսիմեան գեղարուեստ Վարչութեան մէջ որ 1937-ին չեղարձակուրդ եղաւ։

ԴԼԻՔԵԱՆ Սերիի. դասարանական խմբագիր Ժողովրդական Լուսաւորութեան ամսագրի, տպ. Երեւան 1926—7։

ԴԼԻՔԵԱՆ Սերգի վրդ. տպած է Ղ. Պոլիս ժամ. գրաբար ֆիլոսոֆ հրատարակած է Գասպար Վինից Հայոց Ուղղափառաց։ տպ. Պոլիս 1870։

ԴԼԻՔԵԱՆ Սմբատ Հ. ուսուցիչ, բանաստեղծ. ծնած է Սկի 1858-ին եւ անցուցած Ազգ. վարժարանին մէջ ուսանելէ ետք անցած է Ղ. Պոլիս գանանքին, ուր յարատեւած է իր ուսումը։

1887-ին տարբեր գինքը Սիսի Գարեգինեան Սարգսեանի շինութիւնքեան վարժարանի անուանգրաստաս կը գտնենք. 1888-ին իր անդրանիկ երգարարութիւնը կը հրատարակէ Վարուքիւն Մանկանց մասն Ա. որ տասնչ ասելի տարբերութեանց կ'արտանանայ։ 1889-ին Վարուքիւն մանկանցի երկրորդ մասը լոյս կը տեսնէ (տպ. տ. 104-ն ասելի անգամ կը տարբերի), 1891-ին հայերէն Գ. մասը լոյս կը տեսնէ (վեցերորդ անգամ տպուած)։

1903-ին լոյս կ'շնորհէ Ուղղագրաց, երկրորդ վարժութեան կանոնագիրքը։

ՍՄԲԱՏ ԴԼԻՔԵԱՆ

1891-ին Ճարտարական Փիլիսոփայութիւն արդի նայեցեալ (Բ. տպ. 1892-ին)։

1892-ին Գարեգնական բնագրի տարարերութեան եւ վայելչաբանութեան (երեք անգամ կը տպագրուի)։

1893-ին Ընկերական նոր լեզուի (5-6 անգամ տպագրուած)։

1894-ին Պիտրոնի նամանաբանութեան եւ տարազաստութեան (2 անգամ տպուած)։

1894-ին Լրացուցիչ գասընթացի տարական Իրականութեան արդի նայեցեալ (3 անգամ տպագրուած)։

1895-ին Գասկիրազարդ պրեմնարան (մաս 10 անգամ տպուած)։

1897-ին Նոր նոր նայ մանուկներուն (երեք անգամ տպուած)։

1901-ին լոյս կ'շնորհէ Առաջին Գունդը (15 անգամ տպագրուած)։

1892-ին Գնդակ (5-6 անգամ տպուած)։

1894-ին Երկրորդ Գունդը (3 անգամ տպուած)։

1896-ին Դաղկանոց (2 անգամ տպուած)։

1902-ին Հանդիսարան։

1903-ին Ընթերցարան մարդեղի լեզուի Ա. տարի։

1904-ին Բ. տարի։

1904-ին Ճանապարհ նոր գրականութեան, Ա. հատոր

1900-ին Նոր Դպրոց, Ա. դրամ 1901-ին Բ.— Գ. դրամ, 1902-ին Զ.—Բ. դրամ։

1903-ին Հանրագիտարանի ուղղագրութեան։

Ս. Դաւթեան Պոլսոյ մէջ գրաբար է նաեւ գրաբարեան եւ հրատարակած է Ցարագիր Գաւրեան Գարեգնագրութեան եւ Գրագրուցակ (1896-1905), ու. 1904-ին Լիակատար Գրագրուցակ։ Թարգմանած է Տիւմա Ա.ի սեանեաց եւ մ. Էմիլեանի «Մոնթէ Գրիստոյի Գրքին» վերջին Բ. հատորը։

Դաւթեան 1901-ին Բիւրակն ամսագրին անարդեն հրատ է. եւ քէ ոչ հանդիսին եւ քէ ոչ գրագրին ուրիշ շատ մը հանդիսանքներ մէջ երեւցած է ազգագրական եւ այլ բանասիրական ուսումնասիրութիւններով։ Մեռաւ 1935-ին։

ԴԱՎԹԵԱՆ ա. Դաւիթեան։

ԴԱՎԹԵԱՆՑ ա. Դաւիթեանց Դ.

ԴԱՎԹԵԱՆՑ Սեղմանի թառ, Հարաւարևելեան Արքունեաց, Իրանի մէջ, ժԲ. գաւառ ցիսուն,

ԴԱՎԹԻ ԲԱՐԴ. Սիւնեաց Հարանց գաւ. Հայքի մէջ ևս գտնուած նշանաւոր բերդ, ամրոցի վիճակի մէջ. Սիւնեաց կողմէն Դաւիթ կառուցած է իր բնակչէ Սամանեանց մէջ պատերազմներու ատեն, Տե՛ս Դաւիթ չեկ։

ԴԱՎԹԻ-ՄՐԶՈ կամ Մեզրե, գեղ. Բարուի, 1902-ին ունէր 30 տուն հայ և Ս. Քարտ անուամբ եկեղեցի մը և գրագ.։

ԴԱՎԹԻ մարգարէ (Ս.) որուն Մաղմոսները իբրև գանձագիրք ծառայած են ատեն մը հին հայ գրագրաութիւնքու մէջ. Հայ եկեղեցին Դեկտեմբերի վերջերը կը տօնէ։

ԴԱՎԹԻ II. կիրգ. ծնած Դուինէ գաւառի Արամանա կամ Արամանք գիւղին մէջ. այդ գաւառաս. Ներսեհեանցի կոչուած է. սա 729ին Յովհաննէս իմաստասէր Օձնեցի կաթողիկոսին կը յաջորդէ։ Դաւիթ երկու տարի Դուինի մէջ նստելէ ետք նեղուած Մահմետականներէն գորգերէն՝ իր ծննդավայր Արամանք գիւղը գնաց նստաս. ուր գեղեցիկ եկեղեցի մը կառոյց ս մասը վայելուչ բնակարան։ Դաւիթ հոս ալ հանգիստ չգտնելով ամիրայութենէն գնացան գրիգոր խնդրելով որ Մահմետ ասորիներն տեղ Արցրունիներէ հայոց ասորիներ. ամիրայութիւնը ընդառաջ գնաց Դաւիթի խնդրանքին և Արցրունիներ իրարանցութեամբ վարեցին իր իշխանութիւնը։ Դաւիթ մինչև 738 թուականը իր գիւղը բնակելէ ետք կրկին Դուին փոխադրեց կաթողիկոսական աթոռը և հոն ևս մեռաւ 3 տարի նստելէ ետք 741ին վախճանեցաւ. որուն յաջորդեց Տրդատ Առաջին։

ԴԱՎԹԻ Բ. կիրգ. Գանձակցի, Մոգոց գաւառէն. Յովհէի Բ. կիրգ.ի յաջորդեց 808ին։ Ասոր որով Սմբատ ազատագրուեան ու Սիւնեաց իշխանը Մահակ Սեւադայի հետ մեռցան՝ Հայ ասորիներն ազատամարտեցան։ Հայ վանքերէ ետք թէ Դաւիթի անուանակոչ՝ է և՝ մերանգամայն հաւատ չէ այդ ազատամարտութեան՝ մէջերդ կացոյց Դաւիթ կիրգը որ հայ իշխաններդ չմոռանան Սեւադայի. երբ վերջիններդ՝ անցի չտուին՝ Հայ պատերազմի եկաւ և յաղթեց։ Դաւիթ կաթողիկոսի խնդրանքին՝ վրայ Հայ ներքեւ ազատամարտ հայ իշխաններուն։ Դաւիթ Բ. 27 տարի կաթողիկոսութիւն ընելէ ետք վախճանեցաւ 833ին և իրեն յաջորդեց Յովհաննէս Յովսեփեանցին։

ԴԱՎԹԻ Դ. կիրգ. Արքունեաց, սա Արքայ վանքի նշանաւոր միաբաններէն էր, զոր Լեան Մեծն 1203ին քանի մը եպիսկոպոսաց և վարդապետաց հաւանութեամբ Սիսի մէջ կաթողիկոս դրաւ, երբ Յովհաննէս Զ. Մեծոփեցին էր ընդհանուր կաթողիկոսը Յաղթոց տարին (1204) Լեւոնի կրտսերանաւ Դաւիթ Դ. Սիսի մէջ եկեղեցական ժողով գումարեց՝ Զաքարիա Զաքարեանի հարցաւորութեան պատասխանելու համար երբ տարի կաթողիկոսութիւն ընելէ ետք Դաւիթ Դ. վախճանեցաւ 1206ին։

ԴԱՎԹԻ Դ. կիրգ. 1398—1401 կաթողիկոսութիւն ըրած է Սիսի մէջ (ըստ Զամչեանի), Օրմանեան (Հիւանդանոցի Տարեցոյց 1901 էջ 390) իրաւամբ ոչ Դաւիթը Սուլ կաթողիկոս չի համարեր. այլ Ազգամարտաց, Տե՛ս Կարապետ կիրգ.։

ԴԱՎԹԻ Ե. կիրգ. Հաղբատացի, (ըստ Օրմանեանի Դաւիթ Ե.)ի սա Առաքել կաթողիկոսէն 1856ին իբրև աթոռակից կաթողիկոս կը ձեռնադրուի ու Առաքելի մահէն ետք 1587ին ինք նստաս. կաթողիկոսական աթոռին վրայ։

Սա ևս պարսատէրներէն նեղուելով՝ Մելքիսեթեկ Դաւանցին Աթոռակից կը ձեռնադրէ 1593ին։ Շահաբասի որով Էջմիածնայ պարտքը սատակուած ըլլալով Դաւիթ ու Մելքիսեթ Էջմիածնէն հեռու կը թափառէին, և 1608ին Տաթևի վանքին մէջ ատանձնացաս։ 1605ին Պարսեան կը տարուի ժողովրդեան հետ. այդ մէջոցին Հռոմայ Պապս Ե. պապին գաւանութեան և հպատակութեան թուղթ կը գրէ (ըստ Զամչեանի Գ. էջ 600)։ 1611ին Դաւիթ երբ Էջմիածին իր աթոռը կը վերադառնայ՝ հոն իրեն հակառակորդ կը գտնէ Մելքիսեթեկը յաջորդ տարին ասկոյն երբ Շահաբասայ կը ներփոխանայ և կ'իմացնէ թէ Մելքիսեթեկ կաթողիկոսական աթոռը գրաւած է՝ զոյն գանձերեկ ընելով կը պատրէ և Դաւիթին կը յանձնէ կաթողիկոսական աթոռը։ 1616ին Դաւիթ կրկին կը հայտնուի Ամիրգուանա քաղաքն, որ ամէն գնով Մելքիսեթեկը կ'ուզէր Էջմիածին բերել։ Դաւիթ երբ իր վիճակը յայտնեց Շահաբասայ՝ վերջինս Մելքիսեթեկը բանեց և կապանքի իրեն բերել կրտսերեցաւ։ Դաւիթ յետոյ Շահաբասի կրտսերանով Սպահան ատանձնացաս և Շահէն նուէր ստացաս։ Զգրեթս գաւառի Բանդիման գիւղը երբ Մահակ Դ. կիրգ. (աթոռակից) 1626ին նոր Զուլայ կ'երթայ հանգանակութեան համար՝ ժողովուրդը ա՛ղ մէկ ոգնութիւն կ'ընէ և որովհետև այդ տեղն հոն կը գտնուէր Դաւիթ՝ գինը Մահակի գլխ կը գրգռեն ըսելով —Մենք իր արիներուր կաթողիկոս չենք հանիներ. պատրաստ ենք ծախքդ վճարելու որ Շահաբասին երթաս ու թոշակաւորութիւն ուզես կաթողիկոսական պաշտօնդ վարելու։ Բայց որովհետև Շահաբաս կը բաղձար որ Մահակը կաթողիկոսութիւնը վարէ՝

Դաւիթ 1628ին կրօնաւորեցաւ. վերջնականապէս և վախճանեցաւ 1633ին.

ԴԱՒԻԹ Ա. ՀԱՊ. Աղթամարայ, որդի Թառնիկայ, նախնեաց արքունի ազգատոհմէն Աղթամարայ վանքին. 1113ին Գրիգոր Գ. Պահլաւունի Բարոյի մահէն ետք երբ կաթողիկոս շնորհուեցաւ՝ Դաւիթ պատուհասեալ հարցնելոյ կաթողիկոսի մանկական եղանակը՝ 5 եպիսկոպոսներ Հայոց վանքը ժողովեց ինքզինքը կաթողիկոս շնորհել ու ձեռնադրել տալով՝ Աղթամարայ մէջ եղեալ. պատմագրաց մատնանշեալ որ Հաղբատայրեցիներ մէջ կը գտնուի Վանան ՀԱՊՊ գեղեցիկ գրչագրի մէջ կը գտնուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի տեղանը, քարն ու գուսանը և մարդիկներն գոյն նան Ս. Աղբ և ուրիշ պրուիթիւններ. Շատ մը իշխաններ և Արքեպիսկոպոսներ հաւանեցան Դաւիթ կաթողիկոսութեան և այդ թուականէն սկսելով Աղ. թամարայ կաթողիկոսութիւնը.

Ցաղիրց տարին 1114ին Գրիգոր Գ. Պահլաւունի Սեբաս. յիրան մէջ եկեղեցական ժողով գումարելով բանադրեց Դաւիթն ու իր հետեւորդները. Պատմութիւնը կը յաւէ.

ԴԱՒԻԹ Բ. ՀԱՊ. Աղթամարայ. 1246—1268 քան ասելի Լեւոնեանի. (քննիչ).

ԴԱՒԻԹ Դ. ՀԱՊ. Աղթամարայ. 1661ին կը յիշուի էջմիածնի մէջ գումարուած ժողովին առթիւ.

ԴԱՒԻԹ Ա. պատրիարք Երուսաղէմի. (1316—1321), ասոր գեղեցիկներ՝ քան ուսանողութեան Ս. Յակոբի Դաւիթին մէջ կը գտնուէր. բայց երբ գաւիթը կը հարցուի Դաւիթ պատրիարքին գեղեցիկանալուն ալ ուրիշն հանուելով նոյն գաւիթի սիմոնիզմը գտնուեց հարուստին տիւնին վրայ կը գեղեցուի. Տապանագիրն ալ է. «Տապանն այս որ կայ ասուին, է գեղեցիկ ասա Տէր Դաւիթ գեղեցկանկի և ասէր նեղիանկի, զնոց ազգէ ազգերուն, յիշման ասանկ զիս ասիանի. թվ. ՉԼՀ (1321). ՍՁ թ. 271 ձեռագրին յիշատակարանին մէջ իրր ասողաց նոյն ձեռագրին կը յիշատակուի Դաւիթ պարքի անունը հետեւեալ կերպով. «... Ասի՝ ի՝ ՀՀ հարիւրերորդ վեցանասներորդի հինգերորդի (1316) թուականութեան հաւ. գրեցաւ սա ի Ս. յԱնապատ քաղաքս ՅՄ (Երուսաղէմ) ընդ հովանեաւ սուրբ ասանարիս որ յանուն սուրբ և գաւրեալ հրեշտակապետացս Միքայէլի և Գաբրիէլի հրամանաւ և խրախուսանաւ ասուսանարեալ և հոգեշնչեալ եպիսկոպոսին Երուսաղէմի ամէր Դաւիթ, ձեռամբ և յոգեամբ եւ անարիեան ասասանեան գրչի Սանգիան մանանեան եղբայրն Փիլիպոս ... Գրեցաւ ի քաղաքս Երուսաղեմ Հայոց Աւշին և ի հայրապետութեան Տէր Կոստանդեայ, ի գաւառն և յանապարհ մատանանք. Արդ ապաչեմ զամենեսեանս. որք վայելոց էք եւ հանդիպեալք այսմ յուսաղարդ մատենի յիշել եւ մեզս քաղաքիս խնդրել ի Քրիստոսէ յաստուածեալ եղիսկոպոսին Տէր Դաւիթի և ձեզոյս եղբարս և բնաւին զարմիցն եղբարս ներեցեալ եւ հանգուցեալս... Գրեցաւ մատագրիս հրամանաւ Տէր Դաւիթի՝ մեծի և հայասիրաց կաթողիկէ եւ ինեցեալ Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ, Տեառն եղբարն և միւս եւս Յակոբայ եղբարս Յովհաննու զոսն ասիարիկ՝ գրեցի զայս ասելի կարգաց մատնանչեալ և գանեցեալ և ասացեալ... ՍՁ. թ. 74 ձեռագիր մատեանի մը, որ ՉԿԷ (1316) թուին Երուսաղէմի մէջ ընդարձակուած է Յակոբեանց նոր գրչի (վերի) գրչի ձեռք, Երուսաղէմի ասն Դաւիթ եպիսկոպոսն կարգէ յիշատակ կը տրուի Ս. Յակոբի վանքին. (Ղազանչի՝ «Միաբանի» եր 109).

ԴԱՒԻԹ Բ. պարք. Երզ.մի, Մերոբենցի. (քան երեսիլ.). Մերոբենցի Անդրէաս պարքի եղբոր որդին. Հայրը՝ մեր. Յովհաննէս, մայրը՝ մեր. Ղամար. եղբարքները՝ Տէր Գիրակոս և մեր. Զաքար.

Դաւիթ պարք.ի տրամ Յովհաննէս Տէրզեանի վրայ համ գացած է և թղթակցած է գրելով «Ցուցք Հայոց Հռոմայ առ Դաւիթ պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի, որուն մէջ ուս տեսուցաց կոս տայ Դաւիթ պատրիարքին. Արդեն Յակոբայ Տեառն եղբարս ակադեմիկոս. վիճաբանի եւ պատուական անուն պատրիարքի Երուսաղէմայ Տեր Դաւիթ Պուռնիկեանի. վերջին բառերս կ'ուզուի բացատրել Դաւիթ պատրիարքին խոյ Երուսիս ըլլալը և նաեւ նայն ունենալը. Հաւանաբար Դաւիթ պատրիարք կանխաւ թուղթ մը գրած էր Հռոմ. այդ պատճառաւ է որ Տէրզեանն իր համարին մէջ հեռաւոր ասպիրը մէջեկը բերէ. «որ եւ մի ի տառաւիրացոյ փայլակնանման կայծակնասեռ՝ ժամանեալ ի կայսերաքաղաքս եւ ի փափաքանաց ի մեզ հռովմ». Տէրզեանն յետոյ կը յարձակի քանիներուն մէջ՝ որուն անապատի գրիչը կը կոչեն Տեր Դաւիթ Պատրիարք բառերը. Նոյն թղթով Դաւիթ կը կոչուի նաեւ Պատրիարք Սուրբ գեղեցիկներն Քրիստոսի Աստուածայ մեծոյ և կը խնդրուի իրմէ որ նուէր գրեալ իրենց անդրանիկ սուրբի մը մատեանը՝ որուն համարը յուսան ըլլայ Հռոմի ազգասիրացն. և անոր հետ գրեսի նաեւ մատեանին անունը կրող սուրբին կատարած ազգանվիրութիւնները... յետոյ կը խնդրուի նաեւ որ պատարագը եռամսեայ մը գրէ փոքրին

և չիլէ իր ոգեւորիչնը իրենց եկեղեցիին և մասունքին պրպտիլը. մինչեւրորդէ փոփին մաս, որպէսզի ան իրենց եկեղեցիին համար գիրուքեամբ չարտի ուղղի. պատրիարքին կ'ըսուի նաև Եւ առաքեցես զգիրն Եռամեկդ եպիս. գրալ. և գոնէ մասն ինչ առնեմն մանանոի փոփոխելի սրբոյն Գեղարդի և Գնարարի, և երբ մասի Հռոմայ ուստեր մինչ հանապարհ ոչդ առնէ մեզ, զի մեք նշանաւ ընդ առաջնորդս և պատուով մատուցուք ի քաղաքն. կը խոստանան համբաւ ծախիլը պրկիլ պատրիարքին ինչպէս նաև ընծաներ, ու կը գրեն որ առաջին ասիլիս պիտի ի՞նչնան պատրիարքին հասցնելու ապագայուան հայերէն Սարգիսը և Ալեքսանդր.

Տէրունական այս ազաչանքներէն վերջ, կ'ուզենք ուրիշ խնդիր մ'ալ և կ'ըսէ. Եմիսպիս, Աբրիս, Մուրիս. Վրասան, Հայասան. Մինչեւ գնաց. Ռուսասան խրատանչիւր ապրէ. ո՛չ թէ փոփին կարմէն, հրաւիրանիր, գացած են Հռոմայ հրաւիրելու պատրիարքներ և եպիսկոպոսներ՝ հասկնալու համար փոփին մէկ նոր նեղասանը. Նամակը սարարարներ կը խնդրեն Դաւիթ պարք.է, որ իր իշխանութեան բոլոր չուրքով աղքերութեան մը ասայ Հռոմէ. և նոյն ատեն ուիեղիի ընդունելութեան մը պիտի ելլայ իրեն որ եւ ոչ լիցի լեալ այնպէս յաւուրն Լեւսաւորչի եւայլն։ (Այս նամակին սարքելութիւնը տեսնել «Հայապատմութի մէջ, էջ 599—603)։

Դաւիթ պարք. Մերթինչի իր ժամանակի գիտնական ու անուանի եկեղեցականներէն մին նեղասուած էր, ինչպէս կը հասկնայ հետեւեալ տողերէն. 1583ին Սիկոնի եպ.ը՝ Léonard Abel կոչուած, Գրիգոր ԺԴ. պապին կարմէն Արեւելք կը գրուի կրանական նեղասանով մը. յիշեալ եպը 1587ին իր սեղեկագիրը կու ասայ Սիքսուս Ե. պապին. Էջմիածնի և Սուրբ մեր երկու կարգադրութիւններու և վանքերու մասին կարեւոր սեղեկութիւններ կը հաղորդէ և նոյն ժամանակի Հայոց եկեղեցականներէն իր սեղանի գիտնականներ կը նկարագրէ վերոյիշեալ Ներսեսիսի Դաւիթ եպ.ին հետ՝ Ազարիա պատրիարքը, Գեորգ վրդ. Կարգասանցին, Մովսէսնէր եպ. Զէյթունի, Տիրատուր վրդ. Տիվրիկի։ (Ազատեանի «Միսքալ» էջ 109)

Հ. Ջամչեան Դաւիթ պատրիարքութիւնը կը դնէ 1606—1631։

ԴԱՒԻԹ Ա. պատրիարք Գ. Պոլսոյ, (1631—41, 1643—44, 1646—9, 1659—51)։ Էջմիածնայ Նուիրակ Դաւիթ եպ. յաջորդեց Զաքարիայի։ Պատրիարք ընտրուելով 1629ին։ Այդ միջոցին, Օսմանեան Պարսկական հաշտութիւնէն հետը (1639 Մայիս 19), Էջմիածնին սեպհական վերատին չենուայ, չնորհեալ։ Փիլիպոս Ալդրանեցի կաթուղիկոսին, որ 1633ին յաջորդած էր Մովսէս Տարեւանցիին և 1638ի վերջերը՝ Պարսկաստանէն Էջմիածնի վերադարձուցած Ս. Լուսաւորչի Աջը. Դաւիթ պատրիարքական Աթոռէն կը հեռացուի 1641ին եւ 1643ին երկրին նեղելով անոր վրայ՝ պատրիարքարանէն կը հեռացնէ Գրիգոր Գալանոսը. Գիշ հոգը, հակառակ ֆրանսական դեսպան պ. Ժան ոք Լանէի միջամտութեան, Գրիգոր և իր համախոհներն ամանք կը սարքուին Ներսես մեկնիչի սարքելու անենեանանք կը Մեսր Գ. Պոլսոյ Հայոց մէջ հոմէոպատութիւն սարքելու. այս առաջին փորձը, որուն կ'ոգնէին Գրիգոր Նրեանցի եւ Խաչատուր Սեբաստացի պատրիարքները. իրենց հասին մէջ ուսում սարքելու փոփոխով. իսկ Դաւիթ Արեւելցին, 5 տարի պատրիարքութիւն ընելէ հոգը, կը հարիւրուի քաղաքէ Գիպրոս։ Թաղմաս Բերիոցի կը յաջորդէ Դաւիթի, սակայն հազիւ երկու տարի կրնայ պաշտանավարել, սիրուէն հեռանալով Հռոմ կ'երթայ և երբոյ անգամ նորէն Դաւիթ Արեւելցին պատրիարքական սիրուը կը նոյն Գիպրոսէն վերադառնալով։ Սակայն որով 1645ին մեծ հրդեհ մը տարեր գործուց Դուռ Դարբուի թաղը և Հայոց Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցին որ սարի մը հոգ 1646ին վերշինուեցաւ։ 1649ին Դաւիթ Արեւելցի ինքնաւ պատրիարքութենէ. իր յաջորդին ընտրութեան մասին կարելի չեղաւ համաձայնութիւն գտնել. և այնպարտական անգամներեր 1649—1650 վարչին պատրիարքարանի գործերը 11 տարի։

Դաւիթ գիմումներ ընելով յաջողեցաւ վերստին գրաւել պատրիարքական սիրուը. ուր Մեսր չորս տարի մնաց (1651) և նորէն այնպարտական անգամներեր գոնի մը տարի վարչին պատրիարքարանի գործերը մինչեւ որ Եղիազար Ամիրզայի ընտրուեցաւ։ (տես. Ֆարա. էջ 94—6)։

ԴԱՒԻԹ Ամենայնի ա. Դաւիթ Բարգաւանի Գուրգենեան։

ԴԱՒԻԹ Անյաղթ ա. Դաւիթ փիլիսոփայ։

ԴԱՒԻԹ Անձրեւի, որդի Մեսնեցերիս թգ.ի 1021ին Ճապաղ ազարարարեան հետ Սկիւթացոց դեմ, պատերազմի կ'ելլէ և քաջաբար կը կռուի. 1026ին հոգը մանէն հոգ ինչ թագաւորեց Սեբաստիոյ մէջ. ու մեռաւ 1037ին. և որովհետեւ որդի չունէր՝ իրեն յաջողեցաւ Ատամ եղբայրը։

ԴԱՒԻԹ Բարգաւանի, որդի Ալան թգ.ի, 889ին իր հոգը թագման ներքեւ կ'ելլայ. իր եղբարմէ

Մ՛քառ թգ.էն իշխանաց իշխան կը կոչուի ու. 1072ին կը մեռնի։

ԴԼԻՆԻՔ Բագրատունի, որդի Թագիկ թգ.ի, 1072ին Ապլխազիոյ իշխանի գուստրը կնութեան կ՛առնու, 1078ին կը գտնի անիրալ նեռ, որմէ կոյսնուագրուելով Թագուհան բնդդատագրելի մէջ ազատ կ՛արձակուի յանկարծ ասորի ասպետ մը հուսնուագրուելով Ապլխազիոյն կը սպանուի։

ԴԼԻՆԻՔ Բագրատունի Ամուրեն, որդի Գուրգենի. ան 990ական թուականին շնորհակալիով իր իշխանութեան սահմանը թագաւորից Վրաց և Գուգարաց մասին վրայ Շամշուտի մէջ գնելով ամրաց, յետոյ ամրից Դմանիս քաղաքին, նուաստ Տիգրան ամիրան և յաղթեց բոլոր թշնամիներուն։ Այդ առեն Թանանիոյ Փայտուն ամիրան Դաւիթի վրայ յարձակեցաւ զորաւոր բանակով և յաղթուելով հարիւր ազատեցաւ։ Դաւիթի ձեռքին։ Հայ իշխան մը, որ Թագայ բերդին կը տիրէր՝ Վրացիներուն հետ միացաւ ու. գրգիռ մկրտուելով՝ Դիմիտրոս կոչուեցաւ և նոյնաս Թագայ բերդին մէջ իր գուստրոյ վրայ։ Դաւիթ զայրացաւ գրգիռ մկրտուելուն համար՝ գնաց գրաւեց Թագայ բերդը և տիրեց Դիմիտրի իշխան եղբարուն 1001 թուին Դաւիթ ազատամարտեցաւ Թագիկ թգ.ին. վերջինս զայրացած չտա մը զորքով Տայեր գաւառը եկաւ։ ուր կը տիրէր Դաւիթ, Թագիկ քանեցաւ ու. ուրեքեց Դաւիթի տիրած երկիրը, վերջինս թէև քանի մը անգամ փորձեց գիմադրել, բայց չկարացաւ։ Այդ առենի Սարգիս կաթուղիկոսը Դաւիթը իր եղբարը Թագիկ թգ.ի առաջ տարաւ և հաշտեցուց։ Հաշտանալէ զարմացելով ազատամարտին։

Թագիկ մահէն հետ երբ 1036ին. Յովհաննէս կը թագաւորէր՝ Դաւիթ կրկին զորացաւ և տիրեց եղբայրական Ազուանից տիրոյթին և նորոգեց չտա մը ամրոցներ ու. ուռանեներ. քանզնեց 12 նոր բերդեր. շինեց Լոռի քաղաքը և իր Գուրգեն եղբարը առաւ։ Դաւիթ քաջը կիսաթեան տարուան էր Դաւիթի Ազուանք ամիրային. որ տեսնելով Դաւիթի զորանալը՝ զարմից Տաշիրի տարածին հետ միանալով Դաւիթի սահմաններուն վրայ յարձակեցաւ և չտա մը քաղաքներ ու գիւղեր գրաւեց Դաւիթի չիրաններով առանձին գիմադրել թշնամուն՝ դարձեալ ամրոցներ գրեց Հայոց Յովհաննէս և Աբիսեղոց թագաւորներուն ընդդէմ որ անկարելի իր հարիւրը գրաւելի հաց ձեր երկիրներուն գիմաց ամրէ։ Առանց ինչ հարիւր զորքով զորացուցին Դաւիթի առաջ հարիւրոց բանակը. որուն վրայ ուսիցաւ Ազուանից Յովհէփ կաթուղիկոսի հաւատացած բարեմաղթութիւնը կրոնաւորներու և հաւատացեալներու։

Ազուանքը երբ դարձեալ գրգռելով հանեցաւ Դաւիթի բանակին դէմ. արեւմտեան գոյն ու. հիւսիսեցաւ։ Այդ առեն Դաւիթ հրամայեց հիմնադրաւորներուն որ փոխանակ դէնքի խաչ ու. աւետարան առնեն իրենց ձեռք. ու երբ դարձեալ բանակը սկսաւ յարձակիլ գարեկ, բոլոր քահանաները բարձրանալի գոչեցին.— «Ելի՛ Տէր, ոգնեա՛ մեզ, և փրկեա՛ զմեզ վասն անուանդ քո՛»։

Փրիսանեաց գիւղերները խրախուսուած՝ յարձակեցան թշնամիին վրայ և գոյն ցիրուցան բրին՝ հինգ արուս հանդարտ գոյն գարձ վանելով. ու Դաւիթի երկին տիրեց իր հարամարուն և իրեն ոգնութեան հասնող գիւղերները վարձատրեց։ Դաւիթ մեռաւ 1046ին և թաղուեցաւ Ամանոսի վանքին մէջ, որուն յաջորդեց որդին Գուրգեն փոխ հարիւրել։

ԴԼԻՆԻՔ Գեղամ, հանանաւոր 917ին Աստուածի արով (ս. Գուրգեն Գեղամ)։

ԴԼԻՆԻՔ, Գրիգոր քահ. որդի. կը հանանաւոր Սարգիսի, փոխ ըստ ազգաց Գանձակի մէջ 1495ին։

ԴԼԻՆԻՔ Դուսեցի (Ս.), որդի պարոնի և գրիչանեաց մար, կը մկրտուի Անանուն կիրչ.էն և թաղուի իր խանական Ամրաման անունը՝ կը կոչուի Դաւիթ, Ս՛ամանանանց հարանաց մը նեռ, Ս՛ապրի Դաւիթի մէջ և Աբգարայ սարկաւագն խաչը հանելով կը հանանաւոր 693ին։ Հայ եկեղեցին կը տանի հայկիրապետն հաց։

ԴԼԻՆԻՔ եպ. Ասարեցի. փոխ հարկիրապետի. մեռաւ Ս. Էջմիածնի, 1596, 1612 և 1621 թուականներուն Երուսաղէմ կ՛ապրէր և Դաւիթ պարոնի թագման հերթով կ՛ելլար 1622ին։ Նոյնպէս կ՛երթար Էրզրում ու. 1627ին վանքին Ասատատուրեան մը հաւէր կը տանի։ (Ազատեանի՝ «Միջագրեր»)։

ԴԼԻՆԻՔ եպ. Կեսարիոյ (1633—1636...), երբոր գրչագրի ձեռագրաներ 1637—38ին, կը ձեռնադրեն գինք իր Ասաքիրոյ փոխ Հայրապետ «Հեռարտ հանանցին»։ Գիրքերու Սէմէնի փոխարինը (1633—46) իր ու. Փիլիպոս կիրչ. (1633—1656) ուղղած թուղթին մէջ (բան Օր. մանանանի ու. հանաղն 1638ին գրուած). Գրիգոր Կեսարացին եպիսկոպոս ձեռնադրեց Յովհաննէս Աբիսեղոց կաթուղիկոսին (1622 †) ձեռնադրուած եպիսկոպոսներու. շարքին մէջ կը յիշուի նաև ոգԴաւիթի եպիսկոպոսն Կեսարիոյ. որ ուրեմն ան է։

Ուրեմն Դաւիթ եպ. ամէնէն ու. 1622ին եպիսկոպոս ձեռնադրուած էր. Գրիգոր Կեսարացի ազգ և Կեսարիոյ առաջնորդ եղած առեն։ Հետեւա-

բար անոր կենդանութեան իր փոխանորդ դրած է, զէր 1628 թուականէն սկսեալ, եթէ ոչ առնչի ֆանուխ, մանաւանդ անոր բարգաւաճութեան ատեն. և անմիջապէս անոր յաջորդած է իր սաղմիորդ. Ուստի առաջնորդ և բարեկիր յարգանքներ են ու. ցարդ ոչ նչեն նշանակեր, այլ՝ կիսա սաղմիորդ եղաւ, մինչ ձեռնադրուած ատեն չէր։ Այս մեկնութեամբ ինքն կը դառնայ անմիջական յաջորդը Դրիգոր Կեսարացիին, որուն մինչև 1633 Կեսարիոյ սաղմիորդութիւնը դաւած ըլլալը՝ ամէն տարակոյսէ դուրս է։ Նոյնպէս ասիկ պարզապէս ֆարեցի է հնարելու թէ Դաւիթ եպ. Դրիգոր Կեսարացիի ուսուցիչներէն մին էր։ Դժբախտաբար իր պաշտամունքութիւնը մինչև ա՛յրս տեսած ըլլալուն մասին տեղ տալ հանգամանքներ չունինք։

Հաւանօրէն 1644ին սասմ պէտք է հրաժարած ըլլայ վանքի եպիսկոպոսի մը (Լեհաստանի կողմերին Անուն եպիսկ. որ 1644 Օգոստին Ստեփանոս Բարձրբերդցին քահանայ կը ձեռնադրէ) Կեսարացիք քահանայական ձեռնադրութեան ընել տալու պէտք պիտի չունենային, և Դաւիթ եպ. իր վիճակին եպիսկ. ինքն պիտի կատարէր։ (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» էջ 918—9)։

ԴԱՒԻԹ եպ. Կեսարիոյ (... — 1709—...)։ կը յիշուի 1709ին գրուած Ուսուցարանի մը մէջ (Պալեան՝ «Հայ Վանքերայ» էջ 43)։ Վանքարանին (ս. «Մասիս» 1886 Նոյ. 8 թ. 3847) կը գրէ 1709ին վանքայր եղաւ.... Դաւիթ վրդ. Հայր Դաւիթ կը յաջողի մթերանոց թիւը աւելցնել, վանուց արտաքին ապրիւրը չինել, նաև պարտէզ մը։ Տրդատ եպ. կը կարծէ թէ մթերն ասոր մը պաշտամունքած է. ասիկն կարելի է ենթադրել թէ նոյն իսկ Վրթանէս Սանգանեան Արքեպիսկոպոսը փոխանորդած է 1706ին սկսեալ։ (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» Էջ 921)։

ԴԱՒԻԹ եպ. Կեսարիոյ Տրեանցի (1744—1776), կը յաջորդէ Ուսուցիչ եպ.ի, որուն ուսումնական ուսումնասիրած էր։ Ներսիսեանց վարդապետս սկսած և «Հայր Դաւիթ» մականունեալ ասր ենթադրանքը 30 տարիներ պաշտամունքած է մեծ գործունէութեամբ, ասիկն ատանց չատ քարոզութեան կարիքի խմբագրութեան պատճառաւ։ Նայեանի յաջորդին Պատմանեան Դրիգոր պատրիարքի ատեն (1764-73) ինքն է որ մեղադրուած է որուան պատրիարքին կրանալու համարձակութեան համար Պատմանեան պատրիարք. որ կարիքին համարձակութեամբ ունէր և ի վերջոյ ինքնաս հոմի ելաք, իր Ցիւրտակարանին մէջ սա տարբերը գրած է իր մասին, որ բուսական յատկանշական է.

«Ոչ որպէս՝ գեղին Կեսարիոյ քաղաքին, այսինքն Դաւիթ եպիսկոպոսին. որ մեծաս հաւատով և ջերմեռանդ որոնս ուսուցէր զմիս մատաղին և զկնիկ ուսուցչին ի վերայ Յիսուսեայ ոսկերաց Նորին զկարգ քարոզման մեռելոց կարարեալ և յեռայ սարկաւագէր ի մէջ և ի ներքոյ հոգոյ։»

Սիմէոն Երևանցի կաթողիկոսի (1763—80) 1777ին գրած մէջ գրութենէն կը հասկցուի որ իր յուրջը վերնոր պարտաս չեն եղած... Եանկէ որոշ կ'երևայ թէ նոյն իսկ Կեսարացիք ինքնրամասայ եղած են և Սիմէոն կիպ. զայն պաշտանէ գարձեցուցած է և Զաքարիա Փեղուչեան Կարգուսանցի պատրիարք (1773—81) անոր յաջորդին թերմանը սասցած է։ Դաւիթ Արքեպիսկ. պաշտանէ քաշուելէն սարի մը յետոյ (1777) Էջմիածնայ նուիրակ Սահակ վրդ. Կեսարիա կու գայ մարդարարութեան համար և փոխանակ իր գործով զբաղիլու՝ Դաւաստանի կ'ենթարկէ Կեսարացիքը։— «Դուք զրաղմամնայ ձերանէ Դաւիթ վարդապետն ո՞ղջէ» հանիք յաստիճանութենէ և զմասթէս վարդապետ սասմնորդ սարարիք ընելով։ ... Սահակ 5 ժամ հնչի գանուելով գիւղը կ'երթայ. ուր Դաւիթ եպ. կը գանուէր։ Հոն երկուքն ալ փոխադարձաբար թուղթեր կը գրեն և «փայտեկով» կը գրեն Էջմիածին. Կեսարացիք իմանալով՝ Փայտիկը կը բանեն և թուղթը ձեռքէն կ'առնեն ու իրե՛նց հանրագրութիւն մը կը գրեն Սահակ վրդ.ին։

Սիմէոն կիպ. երբ Կեսարացոց հանրագրութիւնը կը տեսնայ, անմիջապէս համարով քան կը յայտնէ և սասարիկ կը պարտադրէ նուիրակը որ իր իրաւասութեան սահմանէն դուրս գործեր մի ընեմասան է և կը գասարարէ զայն տարեկան խնդրագիր ու. մոյեցնելու (Ալպոյաճեան Դիւան Հայոց պատմ. ժԱ. հատ. էջ 31)...

Դաւիթ եպ. որ մեկնասարած էր Կեսարիայէն 5 ժամ հեռաւ գիւղը (Դիւան Հայոց Պատմ. ժԱ.101) հաւանօրէն մինչև մահը հոն կը մնայ հոգեսոյ իր յաջորդին ցինքն հնարանելու փարձելն ինչպէսովարարար կը պատասի Հայոց մէջ՝ չեռ մահու կը պատասուի իրարանցնելու ընելու և «նուիրատուներ արարան», որ սարարար եղած էր վանքին՝ անոր կրթական և նիւթական բարգաւաճման ապահովելով, և կատարելով յինութիւններ,—ինչպէս կը թուի իր ասպանաքարը Կը թարգի վանքին մէջ, Աւետիք եպ.ի գերեզմանին քով։ (Ալպոյաճեան՝ «Հայ Կեսարիա» 924—30 ուր տպուած է ու. տապանաքարը)։

FL0339326

1908